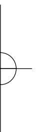

Albert Camus

CARNETE

biblioteca rao

Albert Camus

CARNETE

Traducere din limba franceză
Micaela Ghiţescu

RAO International Publishing Company
Grupul Editorial RAO
C.P. 2-124 Bucureşti, ROMÂNIA

ALBERT CAMUS
Carnets I mai 1935–février 1942

Carnets II janvier 1942–mars 1951

Carnets III mars 1951–décembre 1959

Coperta colecţiei
DONE STAN

Pe copertă
SALVADOR DALI
Natura moartă sub clar de lună
(detaliu)

Ediţia I

Tiparul executat de
R.A. „Monitorul Oficial“
Bucureşti, România

2002

ISBN 973-576-407-5

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Conţinutul volumului de faţă este alcătuit din însemnările pe care Albert Camus le-a făcut din 1935 pînă la moartea sa, în 1959. Fără a fi un jurnal propriu-zis, acestea constituie o reflecţie pe marginea operelor elaborate în această perioadă, a lecturilor făcute, a unor evenimente politice etc.

Comentariile de subsol, aparţinînd ediţiei franceze (Roger Quilliot), întregesc imaginea scriitorului şi a gîndirii acestuia.

Notele traducătoarei poartă menţiunea *(n. tr.)*, iar cele ale redactorului (*n. red.*).

I

CARNETE

mai 1935 – februarie 1942

CAIETUL I

mai 1935 – septembrie 1937

Mai '35

Ceea ce vreau să spun:

Că poţi avea – fără a fi romantic – nostalgia unei sărăcii pierdute. Un număr de ani trăiţi în mizerie sînt suficienţi ca să construiască o sensibilitate. În acest caz anume, sentimentul bizar pe care-l are fiul faţă de mama sa constituie *întreaga lui sensibilitate*[1]. Manifestările acestei sensibilităţi în cele mai diferite domenii se explică îndeajuns prin amintirea latentă, material al copilăriei (un clei care se lipeşte de suflet).

De aici, pentru cel care-şi dă seama, provine recunoştinţa şi, deci, conştiinţa încărcată. Tot de aici, şi prin comparaţie, dacă mediul e altul, provine şi simţămîntul bogăţiilor pierdute. Celor bogaţi, cerul, dăruit în plus faţă de ceea ce au, li se pare un dar firesc. Pentru săraci, cerul îşi recapătă caracterul de har infinit.

Conştiinţa încărcată impune mărturisirea. Opera e o mărturisire, trebuie să depun mărturie. N-am decît un lucru de spus, dacă mă uit bine. În această viaţă de sărăcie, printre oameni umili sau vanitoşi, am atins mai mult ca sigur ceea ce mi se pare a fi sensul adevărat al vieţii. Operele de artă nu vor fi niciodată suficiente. Arta nu e totul pentru mine. Măcar de ar fi un mijloc.

---

[1] Textul acesta, în care apare tema mamei (*Străinul, Neînţelegerea, Ciuma*), este desigur prima formulare a eseului intitulat „Între da şi nu", din *Faţa şi reversul*.

Ceea ce mai contează sînt ruşinările, micile laşităţi, consideraţia inconştientă acordată lumii celeilalte (a banilor). Cred că lumea săracilor este una dintre rarele, dacă nu singura, care se retrage în sine, care este o insulă în societate. Cu puţine *cheltuieli,* poţi să devii un Robinson. Celui care se cufundă în ea trebuie să-i spui „acolo“, vorbindu-i de locuinţa medicului care se află la doi paşi.

Toate acestea ar trebui să fie exprimate prin intermediul mamei şi al fiului.

Asta, în general.

Prin precizare, totul se complică:

1) Un decor. Cartierul şi locuitorii lui.

2) Mama şi acţiunile ei.

3) Relaţia de la fiu la mamă.

Ce soluţie. Mama? Ultimul capitol: valoarea simbolică realizată prin nostalgia fiului???

*

Grenier[1]: ne subestimăm întotdeauna. Doar sărăcie, boală, singurătate: devenim conştienţi de eternitatea noastră. „Trebuie să fim împinşi pînă la ultimele noastre limite.“

Exact asta este, nici mai mult, nici mai puţin.

*

Zădărnicia cuvîntului „experienţă“. Experienţa nu este experimentală. Nu o poţi provoca. O suferi. Mai degrabă răbdare decît experienţă. Răbdăm – mai degrabă pătimim.

Orice practică: cine iese din experienţă nu e savant, este expert. Dar în ce?

*

Două prietene: ambele foarte bolnave. Dar una, de nervi: o înviere este oricînd posibilă. Cealaltă: tuberculoză avansată. Nici o speranţă.

O după-amiază. Tuberculoasa la căpătîiul prietenei sale. Aceasta:

---

[1] Jean Grenier, care a fost profesorul de filosofie al lui Camus, a exercitat asupra acestuia o puternică influenţă, pe care o dovedeşte, pe lîngă prietenia dintre cei doi, dedicaţia din *Faţa şi reversul* şi din „Deşertul“ (în *Nunta*), ca şi ultima ediţie a *Insulelor* de Jean Grenier.

– Vezi, pînă acum, chiar şi în timpul crizelor celor mai puternice, îmi rămînea ceva. O speranţă de viaţă foarte tenace. Azi mi se pare că nu mai e nimic de sperat. Sînt atît de sleită, încît am impresia că n-am să mă mai scol niciodată.

Atunci cealaltă, cu o străfulgerare de bucurie sălbatică în ochi, luîndu-i mîna: „Oh! O să facem împreună marea călătorie“.

Aceleaşi – tuberculoasa pe moarte, cealaltă aproape vindecată. În acest scop, a făcut o călătorie în Franţa ca să încerce o metodă nouă de tratament.

Iar cealaltă i-o reproşează. Aparent, îi reproşează că a abandonat-o. De fapt, suferă s-o vadă vindecată. Nutrise speranţa nebunească de a nu muri singură – de a o trage după sine pe prietena cea mai dragă. Va muri singură. Şi faptul că o ştie îi umple prietena de o ură teribilă.

*

Cer prevestitor de furtună în august. Adieri fierbinţi. Nori negri. Totuşi, spre răsărit, o fîşie albastră, delicată, transparentă. Imposibil s-o priveşti. Prezenţa ei este neplăcută ochilor şi sufletului. Fiindcă frumuseţea e insuportabilă. Ne aduce la disperare, eternitate a unui minut pe care am vrea totuşi s-o prelungim de-a lungul timpului.

*

Se simte în largul său în sinceritate. Lucru foarte rar.

*

Importantă şi tema comediei. Ceea ce ne salvează de durerile noastre cele mai puternice e simţămîntul că sîntem părăsiţi şi singuri, totuşi nu destul de singuri ca să nu ne „ia în consideraţie“ „ceilalţi“ în nenorocirea noastră. În sensul acesta, minutele de fericire sînt uneori cele în care simţămîntul părăsirii noastre ne umple şi ne înalţă într-o tristeţe nesfîrşită. Tot în sensul acesta, fericirea nu e adeseori decît simţămîntul înduioşat al nenorocirii noastre.

Izbitor la cei săraci – Dumnezeu a aşezat bunăvoinţa alături de disperare precum leacul alături de rău.

*

Cînd eram tînăr, ceream oamenilor mai mult decît puteau să dea: o prietenie continuă, o emoţie permanentă.

Acum ştiu să le cer mai puţin decît pot să dea: o tovărăşie fără fraze mari. Iar emoţiile, prietenia, gesturile lor nobile îşi păstrează în ochii mei întreaga valoare de miracol: un întreg efect al harului.

*

...Băuseră prea mult şi acum voiau să mănînce. Dar era seara de revelion şi nu se mai găseau locuri. Refuzaţi, insistaseră. Fuseseră daţi afară. În clipa aceea, o loviseră cu picioarele pe patroană, care era gravidă. Iar patronul, un tînăr blond şi plăpînd, pusese mîna pe o armă şi trăsese. Glonţul s-a înfipt în tîmpla dreaptă a bărbatului. Capul se răsucise pe partea rănită şi odihnea acum. Beat de alcool şi de spaimă, prietenul începuse să danseze în jurul corpului celui căzut.

Aventura era simplă şi avea să se încheie mîine printr-un articol în ziar. Dar, pentru moment, în acel ungher îndepărtat al cartierului, lumina rară pe pavajul devenit lucios în urma ploilor recente, prelungile lunecări ude ale automobilelor, sosirea la intervale egale de timp a tramvaielor sonore şi luminate dădeau un relief neliniştitor acestei scene din altă lume: imagine dulceagă şi stăruitoare a cartierului cînd sfîrşitul zilei îi populează străzile cu umbre; cînd, mai degrabă, o singură umbră, anonimă, semnalată printr-un tropăit înfundat şi un zgomot învălmăşit de voci, se iveşte uneori, inundată de glorie sîngerîndă, în lumina roşie a unui glob de farmacie.

*

Ianuarie '36

De la grădina asta aflată de partea cealaltă a ferestrei nu văd decît zidurile. Şi cele cîteva frunzişuri peste care se prelinge lumina. Mai sus, tot frunziş. Mai sus, soarele. Şi din toată această jubilare a văzduhului care se simte afară, din toată bucuria asta răspîndită peste lume nu percep decît umbre de frunziş care dănţuiesc pe perdelele albe. Şi cinci raze de soare ce revarsă cu răbdare în încăpere un parfum blond de ierburi uscate. O adiere şi umbrele se animă pe perdea. Ajunge ca un nor să acopere, apoi să descopere

soarele şi iată că din umbră se iveşte galbenul strălucitor al glastrei cu mimoze. E suficient: această unică licărire născîndă şi iată-mă năpădit de o bucurie nedeslușită şi ameţitoare.

Prizonier al cavernei, sînt singur în faţa umbrei lumii. După-amiază de ianuarie. Dar frigul se menţine în străfundurile văzduhului. Pretutindeni o peliculă de soare gata să crape sub apăsarea unghiei, dar care îmbracă totul într-un surîs etern. Cine sînt şi ce pot face altceva – decît să intru în jocul frunzişului şi al lumii. Să fiu raza de soare în care mi se consumă ţigara, blîndeţea şi pasiunea discretă care respiră în aer. Dacă încerc să ajung la mine, mă găsesc tocmai în fundul acestei lumini[1]. Iar dacă încerc să înţeleg şi să gust savoarea delicată care destăinuie taina lumii, pe mine mă găsesc în fundul universului. Pe mine, adică această emoţie extremă care mă eliberează de decor. Curînd, alte lucruri şi oamenii mă vor acapara din nou. Dar lăsaţi-mă să decupez acest minut din stofa timpului, aşa cum alţii lasă o floare între pagini. Ei închid acolo o plimbare în care iubirea i-a atins uşor. Şi eu mă plimb, dar cine mă mîngîie este un zeu. Viaţa e scurtă şi e un păcat să-ţi pierzi timpul. Îmi pierd timpul toată ziua şi ceilalţi spun că sînt foarte activ. Astăzi e o haltă şi inima mea se duce să se întîlnească cu sine.

Dacă mai încerc vreo teamă, e pentru că simt cum îmi lunecă printre degete această clipă impalpabilă, precum boabele de argint-viu. Lăsaţi-i deci pe cei care vor să se despartă de lume. Nu mă mai plîng din moment ce mă privesc născîndu-mă. Sînt fericit în lumea asta pentru că împărăţia mea e din lumea asta. Nor care trece şi clipă ce păleşte. Moartea mea mie însumi. Cartea se deschide la o pagină dragă. Ce fadă e ea astăzi în prezenţa cărţii lumii. E oare adevărat că am suferit, nu-i oare adevărat că sufăr; şi că suferinţa asta mă ameţeşte fiindcă soarele şi umbrele, căldura şi frigul se simt foarte departe, tocmai în străfundurile aerului. Mă voi întreba dacă ceva moare şi dacă oamenii suferă din moment ce totul este scris pe fereastra peste care cerul îşi revarsă deplinătatea. Pot spune şi am să spun în curînd că ceea ce contează este să fii uman, simplu. Nu, ceea ce contează e să fii adevărat şi atunci totul se înscrie în asta,

---

[1] Primă formulare a temelor din *Faţa şi reversul*.

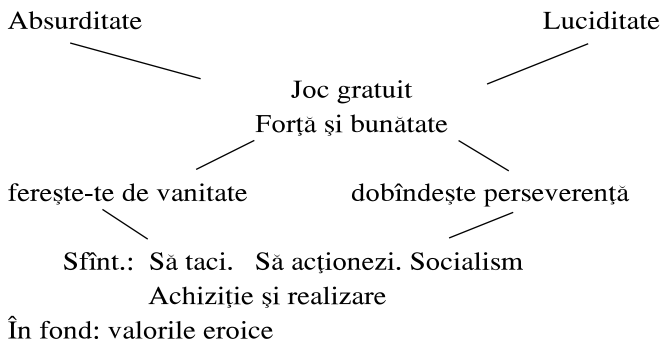
umanitatea şi simplitatea. Şi cînd sînt eu mai adevărat şi mai *transparent* decît atunci cînd sînt lumea?

Clipă de adorabilă tăcere. Oamenii au tăcut. Dar cîntul lumii se înalţă, iar eu, înlănţuit în fundul cavernei, sînt copleşit înainte de a fi dorit ceva. Eternitatea e aici şi eu o aşteptam. Acum pot vorbi. Nu ştiu ce altceva aş putea dori decît această prezenţă continuă a mea cu mine. Nu să fiu fericit doresc eu acum, ci doar să fiu conştient. Te crezi izolat de lume, dar e suficient ca un măslin să se înalţe în praful auriu, sînt suficiente cîteva plaje scînteietoare sub soarele dimineţii, ca să simţi cum în tine se topeşte această împotrivire. La fel se întîmplă şi cu mine. Devin conştient de posibilităţile de care sînt responsabil. Fiecare minut de viaţă îşi poartă în sine valoarea de miracol şi chipul de tinereţe veşnică.

*

Nu gîndim decît în imagini. Dacă vrei să fii filosof, scrie romane.

*

În fond: valorile eroice

Partea a II-a[1]
A. În prezent
B. În trecut

Cap. A 1 – Casa în faţa Lumii. Prezentare.

[1] Plan pentru *Moartea fericită*, primul roman al lui Camus, isprăvit în 1937, publicat în 1971 (Gallimard).

Cap. B 1 – Îşi amintea. Legătură cu Lucienne.
Cap. A 2 – Casa în faţa Lumii. Tinereţea sa.
Cap. B 2 – Lucienne îşi povesteşte infidelităţile.
Cap. A 3 – Casa în faţa Lumii. Invitaţie.
Cap. B 4 – Gelozie sexuală. Salzburg. Praga.
Cap. A 4 – Casa în faţa Lumii. Soarele.
Cap. B 5 – Fuga (scrisoare). Alger. Răceşte, e bolnav.
Cap. A 5 – Noapte în faţa stelelor. Catherine.

*

Patrice[1] îşi relatează povestea de condamnat la moarte: „Îl văd pe omul acesta. E în mine. Şi fiecare cuvînt pe care-l spune îmi strînge inima. E viu şi respiră o dată cu mine. Se teme o dată cu mine.

...Şi acest altul care vrea să-l facă să se supună. Îl văd şi pe el trăind. E în mine. Îi trimit preotul ca să-i slăbească zilnic rezistenţa.

Ştiu că acum voi scrie. Vine timpul cînd arborele, după ce a suferit mult, trebuie să dea roade. Fiecare iarnă se încheie printr-o primăvară. Trebuie să depun mărturie. Ciclul se va relua după aceea.

...Nu voi spune altceva decît dragostea mea de a trăi. Dar o voi spune în felul meu...

Alţii scriu datorită unor tentaţii amînate. Şi fiecare decepţie din viaţa lor creează o operă de artă, minciună ţesută din minciunile vieţii lor. Dar eu, din fericire, îmi voi extrage scrierile. Chiar şi din ceea ce va fi crud în ele. Trebuie să scriu aşa cum trebuie să înot, fiindcă mi-o cere corpul."

Partea a III-a (totul la prezent)

Cap. I – Catherine, spune Patrice, ştiu că acum voi scrie. Povestea condamnatului la moarte. Mi-am găsit adevărata vocaţie, aceea de a scrie.

Cap. II – Coborîrea din Casa în faţa Lumii în port etc. Gustul morţii şi al soarelui. Dragostea de viaţă.

*

[1] Patrice este personajul principal din *Moartea fericită*. Tema condamnatului la moarte se va regăsi în *Străinul*.

6 istorii:
Istoria jocului strălucitor. Lux.
Istoria cartierului sărac. Moartea mamei.
Istoria Casei în fața Lumii.
Istoria geloziei sexuale.
Istoria condamnatului la moarte.
Istoria coborîrii spre soare.

*

În Baleare. Vara trecută

Ceea ce face prețul călătoriei e frica. Este faptul că la un moment dat, atît de departe de țara noastră, de limba noastră (un ziar franțuzesc are o valoare inestimabilă; și orele acelea de seară în cafenele, cînd cauți să atingi cu cotul alți oameni), o frică nedeslușită ne cuprinde, ca și o dorință instinctivă de a ne pune la adăpostul vechilor obiceiuri. Acesta e aportul cel mai limpede al călătoriei. În acel moment, sîntem înfrigurați, dar permeabili. Cel mai mic șoc ne zguduie pînă în străfundurile ființei. Dacă ne iese în cale o cascadă de lumină, am găsit eternitatea. De aceea nu trebuie să se spună că acela care călătorește o face pentru plăcerea sa. Nu există plăcere în faptul de a călători. L-aș socoti mai curînd o asceză. Călătorim pentru cultura noastră, dacă prin cultură se înțelege exercitarea rostului nostru celui mai intim care este cel al eternității. Plăcerea ne îndepărtează de noi înșine cum divertismentul lui Pascal îndepărtează de Dumnezeu. Călătoria, care este ca o știință mai mare și mai gravă, ne readuce la el.

*

Baleare

Golful.
San Francisco – Mănăstire.
Bellver.
Cartier bogat (umbra și femeile bătrîne).
Cartier sărac (fereastra).
Catedrala (prost-gust și capodoperă).

Cabaret.
Coasta de la Miramar.
Valldemosa şi terasele.
Soller şi sudul.
San Antonio (mănăstirea). Felanitx.
Pollensa: oraş. Mănăstire. Pensiune.
Ibiza: golf.
La Peña: fortificaţii.
San Eulalia: Plaja. Serbarea.
Cafenelele către port.
Zidurile de piatră şi morile pe cîmp.

*

13 februarie '36

Cer oamenilor mai mult decît pot să-mi dea. Vanitatea de a pretinde contrariul. Dar ce greşeală şi ce disperare. Şi eu însumi poate...

*

Să caut contactele. Toate contactele. Dacă vreau să scriu despre oameni, cum să mă îndepărtez de peisaj? Iar dacă cerul şi lumina mă atrag, cum să uit ochii şi vocea celor pe care-i iubesc? De fiecare dată mi se dau doar elementele unei prietenii, frînturile unei emoţii, niciodată emoţia, niciodată prietenia.

Mergem să vedem un prieten mai în vîrstă ca să-i spunem tot. Cel puţin acel ceva care ne sufocă. Dar el e grăbit. Vorbim de toate şi de nimic. Timpul trece. Şi iată-mă mai singur şi mai golit. Această infimă înţelepciune pe care încerc s-o construiesc, ce cuvînt distrat al unui prieten care-mi scapă va veni s-o nimicească: *Non ridere, non lugere*[1]... şi îndoielile la adresa mea şi a celorlalţi.

*

Martie

Zi străbătută de nori şi de soare. Un frig cu paiete galbene. Ar trebui să ţin un caiet despre vremea din fiecare zi. Frumosul soare

---

[1] În latină: „Să nu rîzi, să nu jeleşti“ (n. tr.).

străveziu de ieri. Golful tremurînd în lumină – ca o buză umedă. Şi am lucrat toată ziua.

*

Un titlu: Speranţa lumii.

*

Grenier despre comunism: „Întrebarea e aceasta: de dragul unui ideal de justiţie, trebuie să subscriem la prostii?“ Se poate răspunde da: e frumos. Nu: e cinstit.

Păstrînd proporţiile: problema creştinismului. Credinciosul se împiedică oare de contradicţiile din Evanghelii şi de excesele Bisericii? A crede înseamnă a admite Arca lui Noe – înseamnă a apăra Inchiziţia sau tribunalul care l-a osîndit pe Galileu?

Dar, pe de altă parte, cum să împaci comunismul şi dezgustul? Dacă încerc formele extreme, în măsura în care ele ating absurditatea şi inutilitatea, neg comunismul. Iar grija aceasta religioasă...

*

Moartea dă jocului şi eroismului sensul lor adevărat.

*

Ieri. Soarele pe cheiuri, acrobaţii arabi şi portul tresăltînd de lumină. S-ar spune că pentru ultima iarnă pe care o petrec aici, ţara aceasta se revarsă şi înfloreşte. Iarna asta unică şi plesnind toată de frig şi de soare. Frig albastru.

Lucidă beţie şi despuiere zîmbitoare – disperare în virila acceptare a stelelor greceşti. Ce nevoie am să scriu sau să creez, să iubesc ori să sufăr? Ceea ce am pierdut în viaţă nu este, în fond, cel mai important. Totul devine inutil.

Nici disperarea, nici bucuriile nu-mi par îndreptăţite în faţa acestui cer şi a zăpuşelii luminoase ce coboară din el.

*

16 mai

Plimbare lungă. Coline cu mare în fundal. Şi soarele delicat. În toate tufişurile, flori albe de măceş. Mari flori siropoase cu petale violete. Şi revenire, blîndeţea prieteniei femeilor. Feţele

grave şi surîzătoare ale tinerelor femei. Zîmbete, glume şi proiecte. Reintrăm în joc. Şi, fără să creadă, toată lumea surîde aparenţelor şi se preface că li se supune. Fără note false. Sînt legat de lume prin toate gesturile mele, de oameni prin toată recunoştinţa mea[1]. Din vîrful colinelor se vedeau renăscînd sub presiunea soarelui neguri lăsate de ultimele ploi. Chiar coborînd prin pădure, cufundîndu-mă în vata aceea, ghiceam deasupra mea soarele şi ziua miraculoasă în care se conturau copacii. Încredere şi prietenie, soare şi case albe, nuanţe abia înţelese, oh! fericirile mele intacte care intră deja în derivă şi nu-mi mai oferă în melancolia serii decît un surîs de femeie tînără sau privirea inteligentă a unei prietenii care se ştie înţeleasă.

*

Dacă timpul se scurge atît de repede, e pentru că nu se fixează în el puncte de reper. Aşa se întîmplă cu luna la zenit şi la orizont. De aceea anii de tinereţe sînt atît de lungi şi de plini, anii de bătrîneţe atît de scurţi fiindcă-s gata constituiţi. De remarcat, de pildă, că e aproape imposibil să priveşti un arătător de ceas rotindu-se cinci minute pe un cadran, într-atît este de lungă şi exasperantă mişcarea lui.

*

Martie

Cer cenuşiu. Dar lumina se infiltrează. Adineauri, cîţiva stropi de apă. În depărtare golful se estompa deja. Lumini se însufleţesc. Fericirea şi cei care sînt fericiţi. N-au decît ceea ce merită.

*

Martie

Bucuria mea e nesfîrşită.

*

Dolorem exprimit quia movit amorem.

*

[1] Însemnare reluată în *Faţa şi reversul*.

Martie

Clinică la Alger. O adiere destul de puternică urcă pe colină, răscolind ierburile şi soarele. Şi toată mişcarea asta tandră şi blondă se opreşte la mică distanţă de culme, la picioarele chiparoşilor înalţi care se suie pînă în vîrf în rînduri dese. Admirabilă lumină ce coboară din cer. Jos, marea fără un rid şi zîmbetul dinţilor ei albaştri. Sub soarele care-mi încălzeşte o singură latură a feţei, stînd în picioare sub vînt, privesc cum se scurge această oră unică fără să pot rosti o vorbă. Dar un nebun apare cu infirmierul său. Ţine o cutie la subsuoară şi înaintează cu faţa serioasă.

– Bună ziua, domnişoară (tinerei care e cu mine). Domnule, permiteţi să mă prezint, domnul Ambrosino.

– Domnul Camus.

– Ah! Am cunoscut un Camou. Întreprindere de camioane la Mostaganem. O rudă, desigur.

– Nu.

– Nu face nimic. Permiteţi-mi să stau un moment cu dumneavoastră. Am dreptul să ies zilnic o jumătate de oră. Dar trebuie să mă tîrăsc pe burtă în faţa infirmierului ca să catadicsească să vină cu mine. Sînteţi rudă cu domnişoara?

– Da, domnule.

– Ah! Vă anunţ atunci că o să ne logodim de Paşti. Mi-a dat voie nevastă-mea. Poftiţi, domnişoară, acceptaţi aceste cîteva flori. Şi scrisoarea asta e pentru dumneavoastră. Aşezaţi-vă lîngă mine. N-am decît o jumătate de oră.

– Noi trebuie să plecăm, domnule Ambrosino.

– Ah, bine, dar atunci cînd o să vă revăd?

– Mîine.

– Ah! Adevărul e că n-am decît o jumătate de oră şi tocmai am venit să fac puţină muzică.

Plecăm. Pe drum, minunata strălucire a muşcatelor roşii. Nebunul a scos din cutie o trestie spintecată în lungime, cu crăpătura căptuşită cu piele de cauciuc. Muzica pe care o emite e bizară, plîngăreaţă şi caldă: „Plouă pe drum..." Muzica ne urmăreşte cînd trecem

pe lîngă muşcatele şi tufele mari de margarete, pe lîngă marea aceasta cu surîs imperturbabil.

Am deschis scrisoarea. Conţinea reclame decupate şi clasate cu grijă cu ajutorul unor numere scrise cu creionul.

*

M[1]. – Depunea în fiecare seară arma aceasta pe masă. Odată lucrul terminat, îşi punea în ordine hîrtiile, apropia revolverul şi-şi lipea fruntea de el, şi-l trecea peste tîmple, potolea răceala fierului pe febra obrajilor. Şi apoi stătea aşa un timp îndelungat, lăsînd degetele să-i rătăcească de-a lungul trăgaciului, mînuind piedica, pînă ce lumea a tăcut în jurul lui şi, deja somnolent, s-a ghemuit cu toată fiinţa în singura senzaţie a fierului rece şi sărat din care putea ţîşni moartea.

Din clipa în care ai renunţat să te sinucizi, trebuie să nu mai spui nimic despre viaţă. Iar el, trezindu-se cu gura plină de o salivă deja amară, lingea ţeava armei, îşi introducea limba în ea şi, horcăind de o bucurie neîntemeiată, repeta minunîndu-se: „Bucuria mea nu are preţ“.

M. – partea a II-a

Catastrofele succesive – Curajul său – Viaţa se ţese din nenorocirile astea. El se instalează în pînza asta dureroasă, îşi construieşte zilele în jurul revenirilor sale seara, al singurătăţii sale, al neîncrederii sale, al dezgustului său. Lumea îl crede stoic şi rezistent. Lucrurile merg cît se poate de bine dacă le privim de-aproape. Într-o zi, un incident neînsemnat: unul dintre prietenii lui i se adresează distrat. Se duce acasă. Se omoară.

*

31 martie

Mi se pare că ies la suprafaţă puţin cîte puţin.

Prietenia blîndă şi reţinută a femeilor.

*

[1] Însemnări pentru *Moartea fericită*.

Problema socială reglementată. Balanţa restabilită. Trag linia peste 15 zile. Cartea mea, să mă gîndesc la ea necontenit. Lucrul meu, să-l organizez fără întîrziere începînd de duminică.

Să reconstruiesc din nou după această lungă perioadă de viaţă trepidantă şi disperată. Soarele, în fine, şi corpul meu gîfîind. Să tac. Să mă încred în mine.

*

Aprilie

Primele zile de căldură. Înăbuşitor. Toate animalele stau într-o rînă. Cînd se lasă seara, calitatea stranie a aerului deasupra oraşului. Zgomotele care urcă şi se pierd ca nişte baloane. Imobilitatea copacilor şi a oamenilor. Pe terase, femei maure care stau la taclale aşteptînd să se însereze. Cafea care se prăjeşte şi al cărei parfum se împrăştie în aer. Oră tandră şi disperată. Nimic de îmbrăţişat. Nimic în faţa căruia să mă arunc în genunchi, nebun din recunoştinţă.

*

Căldura pe cheiuri – enormă, strivitoare, îţi taie respiraţia. Mirosuri voluminoase de gudron care zgîrie gîtlejul. Nimicirea şi gustul morţii. Acesta e adevăratul climat al tragediei şi nu noaptea, conform prejudecăţii.

*

Simţurile şi lumea. – Dorinţele se confundă. Şi în trupul acesta pe care-l strîng lîngă mine, ţin şi bucuria stranie ce coboară din cer spre mare.

*

Soare şi moarte[1]. Hamalul cu piciorul rupt. Picăturile de sînge, una cîte una, pe pietrele fierbinţi ale cheiului. Sfîrîitul lor. La cafenea, îmi povesteşte viaţa lui. Ceilalţi au plecat, rămîn şase pahare. Vilă la marginea oraşului. Singur fiind, nu se ducea acasă decît seara, ca să-şi gătească. Un cîine, un motan, o pisică, şase pui. Pisica nu poate alăpta. Puii mor unul după altul. În fiecare seară, unul

---

[1] Însemnări pentru *Moartea fericită*.

mort țeapăn și murdărie. Și două mirosuri: urină și moarte amestecate. Ultima seară (își întinde pe masă brațele pe care le depărtează încet, împinge binișor paharele pînă la marginea mesei). Ultimul pisoi a murit. Dar mama a mîncat jumătate din el. O jumătate de pisic, ce mai! Aceleași murdării. Vîntul care urlă în jurul casei. Un pian, foarte departe. El așezat în mijlocul acelor ruine și mizerii. Și tot sensul lumii i se urcase deodată în gît. (Paharele cad unul cîte unul, fără ca el să înceteze să-și depărteze brațele.) Rămîne locului mai multe ore, zguduit tot de o mînie enormă, fără fraze, cu mîinile în urină și cu gîndul la masa de seară pe care trebuie s-o pregătească.

Toate paharele sînt sparte. Iar el zîmbește. „E-n regulă, îi spune patronului, plătesc tot.“

*

Piciorul strivit al hamalului. Într-un colț, un tînăr care rîde în tăcere.

*

„Nu-i nimic. Ideile generale sînt cele care mi-au făcut cel mai mare rău. – Alergătură după camion, viteză, praf, vacarm. Ritm nebunesc al macaralelor și al mașinilor, dans al catargelor la orizont, legănat al navelor. Pe camion: zdruncinături pe pavajul neregulat al cheiului. Iar în praful alb și cretos, soarele și sîngele, în imensul și fantasticul decor al portului, doi bărbați tineri care se îndepărtează în mare viteză și rîd de-și pierd răsuflarea, cuprinși parcă de amețeală.

*

Mai

Să nu te izolezi de lume. Nu-ți ratezi viața cînd o pui în lumină. Tot efortul meu, în toate situațiile, nenorocirile, deziluziile, se îndreaptă spre reluarea contactelor. Pînă și în tristețea asta din mine, cîtă dorință de iubire și cîtă beție chiar și-atunci cînd nu văd decît o colină în aerul serii.

Contacte cu ceea ce e adevărat, mai întîi natura, apoi arta celor care au înțeles și arta mea dacă sînt capabil de asta. Altfel, lumina și apa, și beția se află încă în fața mea, și buzele umede ale dorinței.

Disperare zîmbitoare. Fără ieşire, dar exercitînd necontenit o dominaţie pe care o simţi zadarnică. Esenţialul: să nu te pierzi şi să nu pierzi ceea ce, din tine, doarme în lume.

*

Mai

Toate contactele = cult al Eului? Nu[1].

Cultul eului presupune amatorism sau optimism. Două prostii. Nu să-ţi alegi viaţa, ci s-o întinzi.

Atenţie: Kierkegaard, originea relelor noastre e comparaţia.

Să te angajezi cu totul. Pe urmă, să accepţi cu o forţă egală da-ul şi nu-ul.

*

Mai

Aceste amurguri la Alger, cînd femeile sînt atît de frumoase.

*

Mai

La margine. – Şi pe deasupra: jocul. Neg, sînt laş şi slab, acţionez de parcă aş afirma, de parcă aş fi puternic şi curajos. Chestiune de voinţă – să împing absurditatea pînă la capăt = sînt capabil să...

Ca atare, să iau jocul în tragic, pentru efortul său; în comic, prin rezultat (mai curînd indiferent).

Dar, pentru asta, să nu-mi pierd timpul. Să caut experienţa extremă în singurătate. Să purific jocul prin cucerirea de sine – ştiind că e absurdă[2].

Concilierea dintre înţeleptul hindus şi eroul occidental.

„Ideile generale sînt cele care mi-au făcut cel mai mare rău."

Această experienţă extremă trebuie să se oprească întotdeauna în faţa unei mîini întinse. Pentru a se relua după aceea. Mîinile întinse sînt rare.

*

Dumnezeu – Mediterana: construcţii – nimic natural.

---

[1] Reflecţie care prefigurează anumite pagini din *Mitul lui Sisif*.

[2] Reflecţie care prefigurează anumite pagini din *Mitul lui Sisif*. Primele rînduri au deja gustul amar din *Căderea*.

Natură = echivalenţă.

*

Contra recăderii în păcat şi a slăbiciunii: efort – Atenţie demon:
cultură – corpul;
voinţă – munca (Fil.).
Dar contrapartidă:
mijlocitorii – zilnic;
opera mea (emoţiile);
experienţele extreme.
Opera filosofică: absurditatea.
Opera literară: forţă, dragoste şi moarte sub semnul cuceririi.
În ambele, să amestec cele două genuri respectînd tonul particular. Să scriu într-o zi o carte care va da sensul.
Şi despre tensiunea asta: impasibilitatea. – Să dispreţuiesc comparaţia.

*

Un eseu despre moartea Filosofiei – Malraux. India.
Un eseu despre chimie.

*

Mai
Că viaţa este cea mai puternică – adevăr, dar şi început al tuturor laşităţilor. Trebuie gîndit contrariul cu ostentaţie.

*

Şi iată-i mugind: sînt imoralist.
Traducere: trebuie să-mi găsesc o morală. Mărturiseşte, imbecilule. Şi eu.

*

Cealaltă opinie: trebuie să fii simplu, adevărat, fără literatură – să accepţi şi să dai. Dar nu facem decît asta.
Dacă eşti într-adevăr convins de disperarea ta, trebuie să acţionezi ca şi cum ai spera – sau să te omori. Suferinţa nu dă drepturi.

*

Intelectual? Da. Şi să nu renegi niciodată. Intelectual = cel care se dedublează. Îmi place. Sînt mulţumit de a fi doi. „Dacă se pot îmbina?“ Întrebare practică. Trebuie să te apuci de asta. „Dispreţuiesc inteligenţa“ înseamnă, în realitate: „nu-mi pot suporta îndoielile“.

Prefer să ţin ochii deschişi.

*

Noiembrie

Să văd Grecia. Spirit şi sentiment, gust al *expresiei* ca dovezi ale decadenţei. Sculptura grecească decade în momentul cînd apar zîmbetul şi privirea. Pictura italiană, de asemenea, o dată cu secolul al XVI-lea al „coloriştilor“.

Paradoxul grecului, mare artist fără să vrea. Apolonii dorici sînt admirabili fiindcă n-au expresie. Numai că expresia era dată de pictură (regretabil). – Dar pictura odată abandonată, rămîne capodopera.

*

Naţionalităţile apar ca semne ale dezagregării. Unitatea religioasă a Sfîntului Imperiu roman germanic sfărîmată: se formează naţionalităţile. În Orient, totul se menţine.

Internaţionalismul încearcă să redea Occidentului adevărata sa semnificaţie şi vocaţie. Dar principiul nu mai este creştin, este grec. Umanismul de astăzi: încă mai afirmă prăpastia care exista între Orient şi Occident (cazul Malraux). Dar el restituie o forţă.

*

Protestantism. Nuanţă. În teorie, atitudini admirabile: Luther, Kierkegaard. În practică?

*

Ianuarie

Caligula sau rostul morţii. 4 acte[1].

I – a) Ascensiunea sa. Bucurie. Discurs virtuos (cf. Suetoniu)

b) Oglindă

---

[1] Prima aluzie la *Caligula*: prima schiţă a deznodămîntului.

II – a) Surorile sale şi Drusilla
b) Dispreţul celor mari
c) Moartea Drusillei. Fuga lui Caligula
III
Sfîrşit: Caligula apare dînd la o parte cortina:

„Nu, Caligula n-a murit. E aici şi acolo. Este în fiecare dintre voi. Dacă vi s-ar da puterea, dacă aţi avea inimă, dacă aţi iubi viaţa, l-aţi vedea dezlănţuindu-se pe acest monstru sau înger pe care-l purtaţi în voi. Epoca noastră moare fiindcă a crezut în valori şi în faptul că lucrurile pot să fie frumoase şi că pot înceta să mai fie absurde. Adio, reintru în istoria în care mă ţin închis de atît timp cei care se tem să nu iubească prea mult."

*

Ianuarie

Eseu: *Casa în faţa Lumii*[1].

– În cartier, i se spunea casa celor trei Studenţi.

– Cînd ieşi din ea e ca să te închizi.

– Casa în faţa lumii nu este o casă în care să te amuzi, ci o casă în care eşti fericit.

*

– „Nu-s numai fete tinere aici", spune M., în prezenţa căruia X spune lucruri grosolane.

M. şi dragostea:

– „Aţi ajuns la o vîrstă la care eşti fericit să te recunoşti în copilul celorlalţi."

– „Trebuie să înveţe relativitatea lui Einstein ca să poată face dragoste."

– „Ferească Dumnezeu", spune M.

*

Să urci acolo de fiecare dată înseamnă să o cucereşti de fiecare dată, într-atît de povîrnit e drumul care duce la ea.

*

[1] *Casa în faţa Lumii* va forma unul dintre capitolele *Morţii fericite*.

Februarie

Civilizaţia nu constă într-un grad de rafinament mai mult sau mai puţin mare, ci într-o conştiinţă comună unui întreg popor. Iar conştiinţa aceasta nu e niciodată rafinată. Ea este chiar foarte dreaptă. A face din civilizaţie opera unei elite înseamnă să o identifici cu cultura, ceea ce e cu totul altceva. Există o cultură mediteraneană. Dar există şi o civilizaţie mediteraneană. Pe de altă parte, să nu se confunde civilizaţia şi poporul.

*

Turnee (teatru)

Dimineaţa, tandreţea şi fragilitatea unui Oran pe care îl descopăr atît de dur şi de violent sub soarele zilei: ueduri sclipitoare mărginite de leandri, nuanţe aproape convenţionale ale cerului oriental, munţi mov tiviţi cu roz. Totul anunţă o zi strălucitoare. Dar cu o pudoare şi cu o delicateţe pe care le simt deja aproape de sfîrşit.

*

Aprilie '37

Curios: incapacitate de a fi singur, incapacitate de a nu mai fi singur. Le accept pe amîndouă. Amîndouă sînt profitabile.

*

Tentaţia cea mai periculoasă: să nu semăn cu nimic.

*

Kasbah: Vine întotdeauna clipa cînd te desparţi de tine. Mic foc de cărbune care scapără în mijlocul unei ulicioare vîscoase şi întunecate.

*

Nebunie. – Frumos decor al unei dimineţi minunate. – Soare. Cer şi oseminte. Muzică. Un deget pe ochiul de geam.

*

Nevoia de a avea dreptate, semn al unui spirit vulgar.

*

Povestire – omul care nu vrea să se justifice. Îi este preferată ideea pe care şi-o face cineva despre el. Moare, avînd numai el conştiinţa adevărului său. – Zădărnicia acestei consolări.[1]

*

Aprilie

Femeile – care-şi preferă ideile senzaţiilor.

*

Pentru eseul despre ruine:[2]

Vîntul care usucă. – Bătrînelul la fel de despuiat ca un măslin din Sahel.

1) Eseu despre ruine: vîntul printre ruine sau moartea la soare.

2) Să reiau „moartea în suflet“[3] – Presimţire.

3) Casa în faţa Lumii.

4) Roman – Să lucrez la el.

5) Eseu despre Malraux.

6) Teză.

*

Într-o ţară străină, soare care aureşte casele pe o colină. Sentiment mai puternic decît în faţa aceluiaşi lucru văzut în propria ţară. Nu e acelaşi soare. Ştiu foarte bine că nu e acelaşi soare.

*

Seara, blîndeţea lumii deasupra golfului. Sînt zile cînd lumea minte, zile cînd spune adevărul. Astă-seară, spune adevărul – şi cu ce stăruitoare şi tristă frumuseţe.

*

Mai

Eroare a unei psihologii de detaliu. Oamenii care se cercetează, care se analizează. Ca să se cunoască, să se afirme. Psihologia este

---

[1] Temă din *Străinul*.

[2] Însemnări pentru „Vîntul la Djemila“, în *Nunta.*

[3] „Cu moartea în suflet“ este al treilea dintre eseurile din *Faţa şi reversul*. Camus a încercat să-l mai includă o dată şi în *Moartea fericită*.

acţiune – nu reflecţie asupra ta însuţi. Te determini de-a lungul vieţii. A te cunoaşte perfect înseamnă a muri.

*

1) Prestigioasa poezie care precedă iubirea.
2) Omul care a ratat tot, pînă şi moartea sa.
4) Tînăr, aderi mai bine la un peisaj decît la un om.
Fiindcă peisajele se lasă interpretate.

*

Mai

Proiect de prefaţă pentru *Faţa şi reversul*. Aşa cum sînt prezentate, aceste eseuri, pentru mulţi, sînt informe. Ceea ce nu provine dintr-un dispreţ comod faţă de formă, ci doar de la o insuficientă maturitate. Pentru cei care vor lua aceste pagini drept ceea ce sînt cu adevărat: nişte eseuri, singurul lucru ce li se poate cere este să le fie urmărită progresia. De la prima pînă la ultima pagină, poate că se va simţi un demers surd care le creează unitatea, parcă-mi vine să spun care le legitimează, dacă justificarea nu mi s-ar părea vană şi dacă n-aş şti că întotdeauna i se preferă unui om ideea pe care ţi-o faci despre el.

*

A scrie înseamnă a te dezinteresa. O anume renunţare întru artă. A rescrie. Efortul care aduce întotdeauna un cîştig, oricare ar fi el. Chestiune de lene în cazul celor care nu reuşesc.

*

Luther: „Este de o mie de ori mai important să crezi cu fermitate în mîntuire decît să fii demn de ea. Această credinţă te face demn şi reprezintă adevărata satisfacţie.“ (Predică despre *Justificare* ţinută la Leipzig, în 1519)

*

Iunie

Un condamnat la moarte pe care vine să-l viziteze zilnic un preot. Din cauza gîtului tăiat, genunchii se îndoaie, buzele ar vrea

să rostească un nume, impulsul nebunesc spre pămînt ca să se ascundă într-un „Dumnezeule, Dumnezeule!“

Şi, de fiecare dată, rezistenţa din omul căruia nu-i trebuie această facilitate şi care vrea să-şi mistuie toată frica. Moare fără o vorbă, cu ochii plini de lacrimi.[1]

*

Filosofiile valorează cît valorează filosofii. Cu cît omul este mai mare, cu atît filosofia e mai adevărată.

*

Civilizaţia contra culturii.

Imperialismul este civilizaţie pură. Cf. Cecil Rhodes: „Expansiunea e totul“ – civilizaţiile sînt nişte insuliţe – civilizaţia ca *rezultat fatal* al culturii (cf. Spengler).

Cultura: strigătul oamenilor în faţa destinului lor.

Civilizaţia, decadenţa ei: dorinţa omului în faţa bogăţiilor. Orbire.

Despre o teorie politică a Mediteranei.

„Vorbesc despre ceea ce cunosc.“

*

1) Dovezi economice (marxism).

2) Dovezi spirituale (Sfîntul Imperiu roman germanic).

*

Luptă tragică a lumii în suferinţă. Frivolitate a problemei nemuririi. Ceea ce ne interesează este destinul nostru, da. Însă nu „după“, ci „înainte“.

*

Forţă consolatoare a Infernului.

1) Pe de o parte, suferinţă fără sfîrşit, n-are sens pentru noi. – Ne închipuim clipe de răgaz.

2) Nu sîntem sensibili la cuvîntul eternitate. De neapreciat pentru noi. Decît în măsura în care vorbim despre „secundă eternă“.

---

1 Găsim aici schiţa uneia dintre ultimele scene din *Străinul*.

3) Infernul este viaţa cu acest corp – care e de preferat totuşi nimicirii.

*

Regulă logică: singularul are valoare de universal.

Regulă ilogică: tragicul este contradictoriu.

Regulă practică: un om inteligent pe un anumit plan poate fi un imbecil pe altele.

*

Să fii profund prin nesinceritate.

*

Micuţa, văzută de Marcel. „Bărbat'su nu ştia cum s-o facă. Într-o zi îmi spune: Cu bărbatu-meu nu-i niciodată aşa."

*

Bătălia de la Charleroi văzută de Marcel.

„Pe noi, zuavii, ne-au făcut aşa, tiraliori. Comandantul, numai ce zice: «La atac!». Şi pe urmă coborîm un fel de rîpă cu copaci. Ni se zice să atacăm. Nimeni în faţa noastră. Şi mergem, şi mergem tot înainte, iac-aşa. Şi pe urmă mitralierele încep deodată să ne secere. Cădem cu toţii unii peste alţii. Erau atîţia răniţi şi morţi, iar în fundul rîpei era atît sînge, de puteai să-l traversezi cu barca. Şi numai ce începeau să strige «Mamă!». Groaznic, nu alta."

*

– Oh! Marcel, ce de mai medalii ai, unde le-ai cîştigat pe toate?

– Unde le-am cîştigat pe toate? Păi, la război.

– Cum aşa, la război?

– Ia zi, vrei să-ţi aduc diplomele unde stă scris? Vrei să te pun să le citeşti? Da' ce-ţi închipui?

Se aduc „diplomele".

„Diplomele" se referă la tot regimentul din care făcea parte Marcel.

*

Marcel. Noi, ăştia, nu sîntem bogaţi, dar de mîncat mîncăm bine. Uite nepotu-meu, mănîncă mai mult decît tat-su. Lui tat-su îi trebuie

o juma' de kil de pîine, da' lui, un kil îi trebuie. Şi dă-i cu sosuri. Şi dă-i cu sardine. Cîteodată, cînd e gata, zice „hm, hm" şi iar se pune pe înfulecat.

*

Iulie

Peisaj din La Madeleine[1]. Frumuseţe care face ca sărăcia să-ţi fie pe plac. Sînt atît de departe de febra mea – atît de puţin capabil de alt orgoliu decît de acela de a iubi. Să mă ţin departe. Trebuie să spun şi chiar să spun repede ce-mi umple inima.

*

„Nici o legătură". Adevărat roman. Cel care apără o credinţă toată viaţa. Mama îi moare. Părăseşte tot. Adevărul credinţei sale nu s-a schimbat totuşi. Nici o legătură, aşa e.

*

Hidroavion: strălucirea metalului scînteietor pe cerul albastru.

*

Pinii, galbenul polenului şi verdele frunzelor.

*

Creştinismul, ca şi Gide, cere omului să-şi stăpînească dorinţa. Dar Gide vede în asta o plăcere în plus. Creştinismul, în schimb, găseşte că e ceva chinuitor. În sensul acesta e mai „natural" decît Gide care, în ceea ce-l priveşte, e intelectual. Dar mai puţin natural decît poporul care-şi astîmpără setea la fîntîni şi ştie că sfîrşitul dorinţei este saţietatea (o „Apologie a Saţietăţii")[2].

*

Praga. Fuga tot înainte[3].

– Aş dori o cameră.

– Prea bine. Pentru o noapte?

– Nu. Nu ştiu.

---

[1] La Madeleine, cartier periferic din Alger, în apropiere de El-Biar.

[2] Aceste reflecţii stau la baza unei însemnări despre Gide şi dorinţă, în *Nunta*.

[3] Fragment reluat din „Cu moartea în suflet" pentru *Moartea fericită*.

– Avem camere de 18, 25 şi 30 de coroane.

(nici un răspuns)

– Ce cameră doriţi, domnule?

– Oricare (priveşte afară).

– Liftier, du bagajele în camera nr. 12.

(se trezeşte)

– Cît costă camera asta?

– 30 de coroane.

– E prea scumpă. Aş dori o cameră de 18 coroane.

– Liftier, camera nr. 34.

*

1) În trenul care-l ducea spre „...“, „X“ îşi privea mîinile.

2) Tipul care-i tot aici. Dar coincidenţă.

*

Lyon

Vorarlberg-Halle.

Kupstein – Capela şi cîmpurile sub ploaie de-a lungul Innului. Singurătate care prinde rădăcini.

Salzburg – Ildermann. Cimitirul Sfîntul Petru. Grădina Mirabelle şi preţioasa sa reuşită. Ploi, brumărele – Lac şi munţi – plimbare pe platou.

Linz – Dunărea şi cartierele muncitoreşti. Medicul.

Butweiss – Suburbie. Mică mănăstire gotică. Singurătate.

Praga – Primele patru zile. Mănăstire barocă. Cimitir evreiesc. Biserici baroce. Sosirea la restaurant. Foame. Fără bani. Mortul. Castravete în oţet. Ciungul şi acordeonul său ţinut pe şold.

Dresda – Pictură.

Bautzen – Cimitir gotic. Muşcate şi sori în arcurile de cărămidă.

Wroclaw – Burează. Biserici şi coşuri de uzine. Tragism care îi este propriu.

Cîmpiile Sileziei: nemiloase şi ingrate – dune – Zbor de păsări în dimineaţa grasă pe pămîntul cleios.

Olomouc – Cîmpiile duioase şi lente ale Moraviei. Pruni acizi şi depărtări emoţionante.

Brno – Cartiere sărace.

Viena – Civilizaţie – Lux îngrămădit şi grădini protectoare. Disperare intimă care se ascunde sub cutele acestei mătăsi.

*

Italia

Biserici – simţămînt special legat de ele: cf. Andrea del Sarto.

Pictură: lume gravă şi ţeapănă. Încredere etc.

De notat: pictura italiană şi decadenţa ei.

*

Intelectualul în faţa adeziunii (fragment).

*

Iulie

Pentru femei, ceea ce este insuportabil în tandreţea fără dragoste pe care le-o poate da un bărbat.

Pentru bărbat, o amară dulceaţă.

*

Cuplurile: bărbatul încearcă să strălucească în faţa unui terţ. Soţia imediat: „Dar şi tu...“ şi caută să-l diminueze, să-l facă solidar cu mediocritatea ei.

*

În tren, o mamă către copilul ei:

– Nu-ţi suge degetele, murdarule.

Sau:

– Dacă mai faci aşa, ai s-o încasezi.

Idem, cupluri: femeia se ridică în trenul aglomerat.

– Dă-mi, spune ea.

Bărbatul caută în buzunar şi-i dă hîrtia care-i trebuie.

*

Iulie '37

Pentru Romanul jucătorului[1].

---

[1] Pe manuscrisul piesei *Caligula* apare subtitlul *Jucătorul*.

Cf. *Les Pléiades*[1]: Cadenţă debordantă. Să joci jocul.

Suflet de lux. Aventurierul.

*

Iulie '37 – Jucătorul

Revoluţie, glorie, dragoste şi moarte. Ce-mi pasă mie de asta dacă trebuie să dau în schimb *acel ceva* din mine, atît de grav şi atît de adevărat?

– Ce anume?

– Greaua înaintare a lacrimilor, spuse el, care-mi dă gustul morţii.

*

Iulie '37

Aventurierul. Are sentimentul clar că nu mai e nimic de făcut în artă. Nimic mare sau nou nu mai e posibil – cel puţin în cultura Occidentului. Nu rămîne decît acţiunea. Dar cel care e purtător al unui suflet mare nu va intra în această acţiune decît cu disperare.

*

Iulie

Cînd asceza e voluntară, se poate posti timp de şase săptămîni (e suficientă apa). Cînd este prin constrîngere (foamete), nu mai mult de 10 zile.

Rezervor de energie reală.

*

Exerciţii de respiraţie ale yoghinilor din Tibet. Ar trebui să se aplice metodologia noastră pozitivă unor experienţe de o asemenea anvergură. Să ai „revelaţii“ în care să nu crezi. *Ce-mi place:* să-ţi păstrezi luciditatea în extaz.

*

Femei pe stradă. Vieţuitoarea caldă a dorinţei pe care o purtăm ca pe un ghem în vintre şi care se mişcă cu o blîndeţe sălbatică.

*

---

[1] Este vorba de romanul lui Gobineau.

August

Pe drumul spre Paris: febra care zvîcneşte în tîmple, părăsirea singulară şi bruscă a lumii şi a oamenilor. Să lupţi contra corpului tău. Pe banca mea, în vînt, golit şi ros pe dinăuntru, mă gîndeam tot timpul la K. Mansfield, la acea lungă poveste tandră şi dureroasă a luptei cu boala. Ceea ce mă aşteaptă în Alpi este, alături de singurătatea şi de ideea că mă aflu acolo ca să mă îngrijesc, *conştiinţa* bolii mele.

*

Să mergi pînă la capăt nu înseamnă numai să rezişti, ci şi să te laşi dus. Am nevoie să-mi simt persoana, în măsura în care ea este simţămîntul a ceea ce mă depăşeşte. Am nevoie uneori să scriu lucruri care parţial îmi scapă, dar care tocmai sînt dovada a ceea ce în mine e mai puternic decît mine.

*

August

Duioşia şi emoţia Parisului. Pisicile, copiii, delăsarea populaţiei. Culorile cenuşii, cerul, o mare paradă de piatră şi ape.

*

Arles.

*

August '37

Se plimba zilnic pe munte şi revenea de acolo tăcut, cu părul plin de ierburi şi acoperit de zgîrieturile unei zile întregi. Şi de fiecare dată avea loc aceeaşi cucerire fără seducere. Încovoia încetul cu încetul rezistenţa acelei regiuni ostile. Reuşea să devină asemănător cu norii rotunzi şi albi din spatele unicului brad care se profila pe o creastă, asemănător cu acele cîmpuri de pufuliţe rozalii, de scoruşi şi de clopoţei. Se integra în acea lume înmiresmată şi stîncoasă. Ajuns pe vîrful îndepărtat, în faţa peisajului imens pe care-l descoperea brusc, ceea ce se năştea în el nu era potolirea iubirii, ci un fel de pact interior pe care îl încheia cu acea natură ciudată, armistiţiul dintre două chipuri dure şi sălbatice, intimitatea a doi adversari şi nu părăsirea în voie a doi prieteni.

*

Blîndeţea regiunii Savoia.

*

August ’37

Un bărbat care a căutat viaţa acolo unde se află de obicei (căsătorie, situaţie etc.) şi care-şi dă seama brusc, citind o revistă de modă, cît de străin a fost faţă de viaţa sa[1] (viaţa aşa cum este ea considerată în revistele de modă).

Partea I – Viaţa lui pînă atunci.

Partea a II-a – Jocul.

Partea a III-a – Părăsirea compromisurilor şi adevărul în natură.

*

August ’37

Ultimul capitol? Paris – Marsilia. Coborîrea spre Mediterană.

Şi a intrat în apă şi şi-a spălat de pe piele imaginile negre şi schimonosite pe care i le lăsase acolo lumea. Deodată mirosul pielii sale renăştea pentru el în mijlocul muşchilor. Poate că niciodată nu simţise într-atît că e în acord cu lumea, că drumul său e în armonie cu cel al soarelui. La ora cînd noaptea deborda de stele, gesturile sale se desenau pe faţa mare şi mută a cerului. Dacă-şi mişcă braţul, desenează spaţiul care desparte acel astru strălucitor de cel care pare să dispară uneori, antrenează în avîntul său jerbe de stele, trene de nori. Astfel, apa cerului bătută de braţul său şi, în jur, oraşul ca o mantie de scoici sclipitoare.

*

Două personaje. Sinuciderea unuia dintre ele?

*

August ’37

Jucătorul.

– O să fie greu, foarte greu. Dar nu-i un motiv.

---

[1] Conform spuselor lui Camus, este vorba aici de prima formulare conştientă a temei din *Străinul*.

– Bineînţeles, spuse Catherine, ridicînd ochii spre soare.

*

Jucătorul.

D-na X, altfel o perfectă cocotă bătrînă, avea mare talent la muzică.

Pentru roman.

Partea I: Teatrul ambulant. Cinema. Povestea marii Iubiri (Colegiul Sainte-Chantal).

*

August ’37

Proiect de plan. Combinarea jocului cu viaţa.[1]

Partea I

A – Fugă tot înainte.

B – M. şi sărăcia. (Totul la prezent.) Capitolele din seria A îl descriu pe jucător. Cele din seria B viaţa pînă la moartea mamei (Moartea Margaretei. – Meserii diferite: mijlociri, operaţii comerciale, accesorii auto, prefectură etc.).

Ultimul capitol: Coborîre spre soare şi moarte (sinucidere – moarte naturală).

Partea a II-a

Invers. A în prezent: Redescoperirea bucuriei. Casa în faţa Lumii. Legătura cu Catherine.

B în trecut. Prins în joc. Gelozie sexuală. Fugă.

Partea a III-a

Totul la prezent. Dragoste şi soare. Nu, spune băiatul.

*

August ’37

De cîte ori ascult un discurs politic sau îi citesc pe cei care ne conduc, sînt speriat că de ani de zile nu aud nimic care să sune omeneşte. Întotdeauna aceleaşi cuvinte spun aceleaşi minciuni. Şi faptul că oamenii se împacă cu asta, că mînia poporului n-a nimicit

---

[1] Proiect de plan pentru *Moartea fericită*: M. îl desemnează pe Mersault personajul principal.

încă aceste momîi de paie, este dovada că oamenii nu acordă nici o importanţă guvernului şi că se joacă, da, chiar aşa, se joacă cu o întreagă parte a vieţii lor şi a intereselor lor aşa-zise vitale.

*

A2 sau A5 de la I.

Ceea ce mă necăjeşte este importanţa care este acordată mişcărilor sufletului. Dacă eşti melancolic, viaţa în doi devine imposibilă. Căci dacă ai inima nobilă, nu poţi suporta numeroasele întrebări care ţi se pun. Cînd asta poate să aibă, de fapt, aproape aceeaşi importanţă cu a avea poftă de mîncare sau a voi...

*

August '37

Plan. 3 părţi.

Partea I: A la prezent

B la trecut.

Cap. A 1 – Ziua lui M. Mersault văzută din exterior.

Cap. B 1 – Cartier sărac din Paris. Măcelărie cabalină. Patrice şi familia sa. Mutul. Bunica.

Cap. A 2 – Conversaţie şi paradoxuri. Pod. Cinema.

Cap. B 2 – Boala lui Patrice. Medicul. „Acest junghi puternic..."

Cap. A 3 – O lună de teatru ambulant.

Cap. B 3 – Meseriile (curtaj, piese auto, prefectură).

Cap. A 4 – Povestea marii iubiri: „N-aţi mai simţit niciodată asta? – Ba da, doamnă, în faţa dumneavoastră." Tema revolverului.

Cap. B 4 – Moartea mamei.

Cap. A 5 – Întîlnirea cu Raymonde.

*

Sau:

I A – Gelozie sexuală.

B – Cartier sărac – mama.

II A – Casa în faţa Lumii – stele.

B – Viaţa debordantă.

III Fuga – Catherine pe care n-o iubeşte.

*

De redus şi condensat. Povestea geloziei sexuale care duce la înstrăinare. Revenire la viaţă.

„Lecţia pe care se dusese s-o caute atît de departe, da, îşi păstra toată valoarea, dar numai fiindcă fusese readusă în ţara luminii.“

*

Sosire la Praga – pînă la plecare – boală.

Explicaţie – Lucile – Fuga.

*

August

Lipsa de filosofi spanioli.

*

Roman: omul care a înţeles că, pentru a trăi, trebuie să fii bogat, de aceea se dăruieşte cu totul cuceririi banilor, reuşeşte, trăieşte şi moare *fericit.*[1]

*

Septembrie

Acest august a fost ca un respiro – o gură de aer înainte ca totul să se dezlănţuie într-un efort delirant. Provenţa şi ceva în mine care se închide. Provenţa ca o femeie care se sprijină.

Trebuie să trăieşti şi să creezi. Să trăieşti pînă la lacrimi – ca în faţa acestei case cu ţigle rotunde şi storuri albastre pe un deal plantat cu chiparoşi.

*

Montherlant: „Sînt cel căruia i se întîmplă ceva“.

*

La Marsilia, fericire şi tristeţe. La capătul meu extrem. Oraş viu pe care-l iubesc. Dar, în acelaşi timp, gustul amar al solitudinii.

*

---

[1] Notă pentru *Moartea fericită.*

8 septembrie

Marsilia, cameră de hotel. Flori mari, galbene, de pe tapiseria pe fond gri. Geografii ale jegului. Colţuri grase şi noroioase în spatele radiatorului enorm. Pat cu lamele, comutator spart. ...Soiul ăsta de libertate care ţi se trage din îndoielnic şi interlop.

*

M. 8 septembrie

Lungă coborîre strălucitoare a soarelui. Leandrii la Monaco şi Genova acoperiţi de flori. Serile albastre al coastei ligurice. Oboseala mea şi dorinţa asta de lacrimi. Singurătatea asta şi setea de iubire. În fine, Pisa, vie şi austeră, palatele ei verzi şi galbene, domurile ei şi, de-a lungul severului Arno, graţia ei. Tot ceea ce este nobil în refuzul acesta de a se dărui. Oraş pudic şi sensibil. Pe străzile pustii ale nopţii, atît de aproape de mine, încît, plimbîndu-mă singur, dorinţa de lacrimi se descătuşează în fine. Acel ceva deschis în mine care începe să se cicatrizeze.

*

Pe zidurile din Pisa: „Alberto fa l'amore con la mia sorella“[1].

*

Joi 9

Pisa şi oamenii ei culcaţi în faţa Domului. Campo Santo, cu liniile sale drepte, cu chiparoşi în cele patru colţuri. Poţi să înţelegi disputele din secolele al XV-lea şi al XVI-lea. Fiecare oraş contează aici cu chipul său şi cu adevărul său profund.

Nu există altă viaţă decît cea căreia paşii mei îi ritmau singurătatea de-a lungul rîului Arno. Şi cea care mă neliniştea în trenul ce cobora spre Florenţa. Feţele atît de grave ale femeilor, pe care brusc le apuca rîsul. Una mai ales, cu nasul lung şi gura trufaşă, care rîdea. La Pisa, oră lungă de lenevealã pe iarba din Piazza del Duomo. Am băut de la fîntîni şi apa era uşor călduţă, dar atît de fluidă. Coborînd spre Florenţa, am zăbovit privind feţele, sorbind zîmbete. Oare sînt fericit sau nefericit? Întrebarea nu prea are importanţă. Trăiesc cu atîta furie.

---

[1] Însemnarea aceasta se regăseşte în *Nunta*.

Lucruri, ființe mă așteaptă și, desigur, că și eu le aștept și le doresc cu toată puterea și tristețea mea. Dar aici îmi cîștig viața prin tăcere și taină.[1]

Minunea de a nu trebui să vorbești despre tine.

*

Gozzoli și Vechiul Testament (costumat).

*

Tablourile lui Giotto de la Santa Croce. Zîmbetul interior al Sfîntului Francisc, iubitor al naturii și al vieții. El îi justifică pe cei care au gustul fericirii. Lumină blîndă și fină asupra Florenței. Ploaia stă în așteptare și apasă cerul. Coborîrea în mormînt a lui Giottino: durerea cu dinții încleștați a Mariei.

*

Florența. La colțul fiecărei biserici, galantare cu flori, bine crescute și lucitoare, cu perle de apă, naive.

*

Mostra Giottesca.

Îți trebuie timp ca să-ți dai sema că fețele primitivilor florentini sînt cele pe care le întîlnești zilnic pe stradă. Adevărul e că am pierdut obiceiul de a vedea esențialul unei fețe. Nu ne mai privim contemporanii, neluînd de la ei decît ceea ce servește orientării noastre (în toate sensurile). Primitivii nu deformează, ei „realizează“.

În mănăstirea Morților, la Santissima Annunziata, cer gri încărcat de nori, arhitectură severă, dar nimic de acolo nu vorbește de moarte. Vedem lespezi funerare și *ex-voto*-uri, acesta a fost un tată duios și un soț credincios, celălalt fiind în același timp cel mai bun dintre soți și un comerciant priceput, o tînără, model al tuturor virtuților, vorbea franceza și engleza *si come il nativo*. (Toți și-au creat îndatoriri, iar copiii joacă astăzi capra pe lespezile care vor să le perpetueze virtutea.) Acolo, o tînără fată întruchipa speranța alor

[1] Toată această călătorie la Pisa și Florența este folosită în „Deșertul“, ultimul eseu din *Nunta*.

săi, *ma la gioia è pellegrina sulla terra.*[1] Dar nimic din toate astea nu mă convinge. Aproape toţi, după inscripţii, s-au resemnat şi, desigur, fiindcă îşi acceptau celelalte îndatoriri. Eu nu mă voi resemna. Din toată tăcerea mea voi protesta pînă la sfîrşitul vieţii. N-am de ce spune „trebuie“. Revolta mea are dreptate, iar bucuria asta, care e ca un pelerin pe pămînt, trebuie s-o urmez pas cu pas.

Norii se îndesesc deasupra mănăstirii, iar noaptea întunecă treptat dalele pe care se înscrie morala cu care sînt înzestraţi cei ce-au murit. Dacă ar fi să scriu aici o carte de morală, ar avea o sută de pagini, iar 99 ar fi albe. Pe ultima aş scrie: „Nu cunosc decît o singură datorie, aceea de a iubi“. Iar pentru rest, spun *nu*. Spun *nu* din toate puterile. Dalele îmi spun că e inutil şi că viaţa e *col sol levante, col sol cadente*. Nu văd cît scade din inutilitate revolta mea, dar simt cît îi adaugă.

Mă gîndeam la toate astea, aşezat pe jos, sprijinit de o coloană, iar nişte copii în jur rîdeau şi se jucau. Un preot mi-a zîmbit. Nişte femei mă priveau curioase. În biserică, orga cînta în surdină, iar culoarea caldă a melodiei ei reapărea uneori în spatele ţipetelor copiilor. Moartea! Tot continuînd aşa, aş sfîrşi prin a muri fericit. Mi-aş fi consumat toată speranţa.

*

Septembrie

Dacă spui: „nu înţeleg creştinismul, vreau să trăiesc fără consolare“, eşti un spirit limitat şi parţial. Dar dacă, trăind fără consolare, spui „înţeleg poziţia creştină şi o admir“, eşti un diletant lipsit de profunzime. Începe să-mi treacă dorinţa să fiu sensibil la opinia celorlalţi.

*

Mănăstirea San Marco. Soarele în mijlocul florilor.

*

---

[1] Însemnări care se regăsesc în *Nunta.*

Primitivi sienezi şi florentini. Încăpăţînarea lor de a face monumentele mai mici decît oamenii nu vine dintr-o ignoranţă a perspectivei, ci din stăruinţa în creditul pe care-l acordă ei omului şi sfinţilor pe care îi pun în scenă. Sursă de inspiraţie pentru decor de teatru.

*

Trandafirii întîrziaţi din mănăstirea Santa Maria Novella şi femeile, în această dimineaţă de duminică la Florenţa. Sînii liberi, ochii şi buzele care-ţi provoacă bătăi de inimă, îţi usucă gura, îţi încălzesc şalele.[1]

*

Fiesole

Ducem o viaţă greu de trăit. Nu ajungem întotdeauna să ne împăcăm acţiunile cu viziunea pe care o avem asupra lucrurilor. (Iar culoarea destinului meu, atunci cînd cred că o zăresc, uite-o cum scapă privirii mele.) Ne trudim şi luptăm ca să ne recucerim singurătatea. Dar într-o zi pămîntul are surîsul său primitiv şi naiv. Atunci parcă luptele şi viaţa din noi sînt dintr-o dată şterse cu guma. Milioane de ochi au contemplat peisajul acesta, dar pentru mine este ca primul surîs din lume.[2] Mă scoate din fire în sensul profund al cuvîntului. Mă asigur că în afară de dragostea mea totul e inutil şi că pînă şi dragostea mea, dacă nu este inocentă şi fără obiect, nu are valoare pentru mine. Îmi refuză o personalitate şi face ca suferinţele mele să rămînă fără ecou. Lumea e frumoasă şi totul e cuprins în asta. Marele său adevăr, pe care ni-l dezvăluie cu răbdare, e că spiritul nu este nimic şi nici chiar inima. Şi că piatra pe care o încălzeşte soarele, sau chiparosul pe care-l măreşte cerul descoperit, îngrădeşte singura lume unde „a avea dreptate" dobîndeşte un sens: natura fără oameni. Lumea asta mă anihilează. Mă duce pînă la capăt. Mă neagă fără mînie. Iar eu, consimţind şi învins, mă îndrept spre o înţelepciune în care totul este deja cucerit – dacă nu mi s-ar împăienjeni ochii de lacrimi şi dacă suspinul acesta greu de poezie care-mi umple inima nu m-ar face să uit adevărul lumii.

---

[1] *Idem.*

[2] *Idem.*

*

13 septembrie

Mirosul de leandru pe care-l întîlneşti la Fiesole la fiecare colţ de stradă.

*

15 septembrie

La mănăstirea San Francesco din Fiesole, o curticică mărginită de arcade, revărsîndu-se de flori roşii[1], de soare şi de albine galbene şi negre. Într-un colţ, o stropitoare verde. Pretutindeni, muşte bîzîitoare. Opărită de căldură, grădiniţa fumegă uşor. Stau aşezat pe jos şi mă gîndesc la franciscanii ale căror chilii tocmai le-am văzut, a căror inspiraţie o înţeleg acum, şi simt că, dacă au dreptate, cu mine au dreptate. În spatele zidului de care mă sprijin, ştiu că există colina care coboară spre oraş şi ofranda întregii Florenţe cu chiparoşii ei. Dar această splendoare a lumii este parcă justificarea acelor oameni. Cu toată mîndria cred că este şi a mea şi a tuturor oamenilor din rasa mea – care ştiu că punctul extrem al sărăciei atinge întotdeauna luxul şi bogăţia lumii. Dacă se despoaie, o fac în vederea unei vieţi mai ample (şi nu pentru altă viaţă). E singura semnificaţie pe care consimt s-o dau cuvîntului „despuiere“. „A fi despuiat“ păstrează întotdeauna un sens de libertate fizică, iar acordul dintre mînă şi flori, înţelegerea amoroasă dintre pămînt şi omul eliberat de uman, ah, cum m-aş mai converti la ele dacă n-ar fi deja religia mea.

Astăzi, mă simt liber faţă de trecutul meu şi faţă de ce am pierdut. Nu vreau decît restrîngerea asta şi spaţiul acesta închis – fervoarea asta lucidă şi răbdătoare. Şi la fel ca pîinea caldă pe care o strîngi în mînă şi o frămînţi, nu vreau decît să-mi ţin în mînă viaţa, asemenea acestor oameni care au ştiut să-şi petreacă viaţa închişi între flori şi coloane. La fel ca şi lungile nopţi în tren cînd poţi să-ţi vorbeşti şi să te pregăteşti să trăieşti, tu cu tine însuţi, şi admirabila răbdare de a-ţi relua unele idei, de a le opri din fuga lor, apoi de a înainta iar. Să-ţi lingi viaţa ca pe o acadea, s-o formezi, s-o ascuţi,

[1] *Idem.*

s-o iubeşti, în fine, aşa cum ai căuta cuvîntul, imaginea, fraza definitivă, cel sau cea care conchide, care opreşte, cu care vei pleca şi care va alcătui de acum înainte toată culoarea privirii tale. Pot foarte bine să mă opresc aici, să găsesc în fine capătul unui an de viaţă neînfrînată şi surmenată. Prezenţa asta a mea în mine, tot efortul meu este s-o duc pînă la capăt, s-o menţin în faţa tuturor chipurilor vieţii mele – chiar cu preţul singurătăţii despre care ştiu acum cît de greu e de suportat. Să nu cedez: în asta stă totul. Să nu consimt, să nu trădez. Toată violenţa mea mă ajută în acest sens, iar punctul pînă unde mă-mpinge e atins de iubire şi, o dată cu ea, de furioasa pasiune de a trăi care face tot restul zilelor mele.

De cîte ori cedezi (cedez) în faţa vanităţilor proprii, de cîte ori gîndeşti ca să „pari“, trădezi. De fiecare dată marea nenorocire de a vrea să par e ceea ce m-a diminuat în faţa adevărului. Nu e nevoie să te oferi celorlalţi, ci numai celor pe care-i iubeşti. Deoarece atunci nu te mai oferi ca să pari, ci doar ca să dai. Există mult mai multă forţă într-un om care nu pare decît atunci cînd trebuie. Să mergi pînă la capăt înseamnă să ştii să-ţi păstrezi taina. Am suferit să fiu singur, dar pentru că mi-am păstrat taina, mi-am învins suferinţa de a fi singur. Iar astăzi, nu cunosc mai mare glorie decît faptul de a trăi singur şi neştiut. Scrisul, bucuria mea profundă! Să consimt la lume şi la a mă bucura – dar numai în despuiere. N-aş fi demn să iubesc goliciunea plajelor dacă n-aş şti să mă păstrez despuiat în faţa mea însumi. Pentru prima dată, sensul cuvîntului fericire nu mi se pare echivoc. E puţin contrariul a ceea ce se înţelege îndeobşte prin „sînt fericit“.

O anume continuitate în disperare sfîrşeşte prin a zămisli bucuria. Iar aceiaşi oameni care, la San Francesco, trăiesc în faţa florilor roşii, au în chilia lor capul de mort care le hrăneşte meditaţiile, Florenţa la fereastră şi moartea pe masă. Pentru mine, dacă mă simt ajuns la o cotitură a vieţii, nu e din cauza a ceea ce am doborît, ci a ceea ce am pierdut. Simt că am forţe extreme şi profunde. Graţie lor trebuie să trăiesc aşa cum înţeleg eu. Dacă ziua de azi mă găseşte atît de departe de tot, e pentru că n-am putere decît să iubesc şi să admir. Viaţa cu faţa scăldată de lacrimi şi soare, viaţa

fără sarea şi piatra încinsă, viaţa cum o iubesc şi cum înţeleg să o duc, mi se pare că, mîngîind-o, toate forţele mele de disperare şi dragoste se vor uni. Ziua de astăzi nu e ca o haltă între da şi nu. Dar este da şi este nu. Nu şi revoltă faţă de tot ce nu este lacrimi şi soare. Da vieţii mele căreia îi simt pentru prima oară făgăduiala de viitor. Un an fierbinte şi dezordonat care se sfîrşeşte şi Italia; incertitudinea viitorului, dar libertatea absolută faţă de trecutul meu şi faţă de mine însumi. În asta constau sărăcia şi bogăţia mea unică. E ca şi cum aş lua-o de la capăt; nici mai fericit, nici mai nefericit. Dar cu conştiinţa forţelor mele, cu dispreţul vanităţilor mele şi cu febra asta, lucidă, care mă presează în faţa destinului.

15 septembrie '37

CAIETUL AL II-LEA

septembrie 1937 – aprilie 1939

22 septembrie

Moartea fericită

„– Vezi, Claire, e destul de greu de explicat. Nu există decît o chestiune; să ştii cît valorezi. Dar, pentru asta, trebuie să-l dai la o parte pe Socrate. Ca să te cunoşti, trebuie să acţionezi, ceea ce nu înseamnă să şi poţi să te defineşti. Cultul eului! Mă faci să rîd. Ce eu şi ce personalitate? Cînd îmi privesc viaţa şi culoarea ei tainică, se ridică în mine un fel de tremurat de lacrimi. Sînt tot atît buzele astea pe care le-am sărutat, cît nopţile «casei în faţa lumii», tot atît copilul ăsta sărac, cît nebunia de a trăi şi de a avea ambiţii care mă cuprinde în unele momente. Mulţi dintre cei care mă cunosc nu mă recunosc în anumite clipe. Iar eu mă simt pretutindeni asemănător cu imaginea inumană a lumii care e propria mea viaţă.

– Da, spune Claire, joci pe două planuri în acelaşi timp.

– Fără îndoială. Însă cînd aveam douăzeci de ani, citeam ca toată lumea că viaţa poate fi o comedie etc. Dar nu asta vreau să spun. Mai multe vieţi, mai multe planuri, desigur. Dar cînd actorul se află pe scenă, convenţia e acceptată. Nu, Claire, ştim bine că e serios – ne-o spune ceva.

– De ce? spune Claire.

– Pentru că, dacă actorul ar juca fără să ştie că joacă într-o piesă, atunci lacrimile lui ar fi lacrimi, iar viaţa sa ar fi o viaţă. Şi de cîte ori mă gîndesc la mersul progresiv al durerii şi al bucuriei în

mine, ştiu bine, şi cu cîtă furie, că partida pe care o joc este cea mai serioasă şi mai exaltantă dintre toate.

Iar eu vreau să fiu acest actor perfect. Puţin îmi pasă de personalitatea mea şi nu vreau s-o cultiv. Vreau să fiu ceea ce mă face viaţa şi nu să fac din viaţa mea o experienţă. Eu sînt experienţa şi viaţa e cea care mă formează şi mă conduce. Dacă aş avea destulă forţă şi răbdare, ştiu la ce grad de perfectă impersonalitate aş ajunge, pînă la ce puseu de neant activ ar putea merge forţele mele. Ceea ce m-a oprit întotdeauna e vanitatea mea personală. Astăzi, înţeleg că a acţiona, a iubi şi a suferi înseamnă a trăi cu adevărat, dar a trăi în măsura în care eşti transparent şi îţi accepţi soarta ca unic reflex al unui curcubeu de bucurii şi de pasiuni.

Calea etc...

Dar pentru asta e nevoie de timp, am timp acum.

Claire, după o lungă tăcere, l-a privit pe Patrice în faţă şi a spus încet:

– Multe dureri îi aşteaptă pe cei care te iubesc.

Patrice s-a sculat, avînd ceva disperat în privire, şi a spus cu violenţă:

– Iubirea pe care mi-o poartă cineva nu mă obligă la nimic.

– Aşa e, a spus Claire. Doar constatam. (Vei rămîne singur într-o bună zi.)“

*

23 septembrie. Din K.[1] *în N.F. (Nimicuri filosofice)*

„Limbajul are dreptate să insiste asupra suferinţei sufletului în cuvîntul pasiune; în timp ce folosirea cuvîntului pasiune ne duce mai degrabă cu gîndul la impetuozitatea convulsivă care ne miră şi astfel ne face să uităm că e vorba de o suferinţă (orgoliu – sfidare).“

Idem: actorul (de viaţă) perfect e cel care „este acţionat“ – şi care o ştie – pasiunea pasivă.

*

„Se trezi asudat, cu hainele în dezordine, rătăci o clipă prin casă. Pe urmă aprinse o ţigară şi, cu capul golit, îşi privi cutele pantalonilor

---

1 Kierkegaard. Albert Camus s-a ocupat îndelung de acest filosof în *Mitul lui Sisif*.

mototoliţi. În gură avea toată amărăciunea somnului şi a ţigării. În jurul său, ziua fleşcăită şi moale plescăia precum nămolul.“[1]

*

Rama Krishna despre tocmeală:

„Omul cu adevărat înţelept e cel care nu dispreţuieşte nimic.“

A nu se confunda idioţia cu sfinţenia.

*

23 septembrie

Singurătatea, luxul celor bogaţi.

*

26 septembrie

1) Romanul să fie precedat de fragmente de jurnal (sfîrşit).

2) Luciditatea să fie dusă pînă la extaz.

Descriere concretă: Dispariţia prietenilor.
Tramvaie (sfîrşitul serviciilor?).
Idei – laitmotiv.

Se afunda din tăcere în tăcere, se ghemuia în sine...

...Ajuns la punctul unde luciditatea se poate răsturna. Imens efort: revine în lume – stropi de sudoare – se gîndeşte la picioare desfăcute de femeie. – Merge spre balcon şi se revarsă cu totul în lumea de carne şi lumini. „E igienic.“

Pe urmă face duş şi gimnastică cu extensorul.

*

(Tratat teologico-politic.)

*

În Georges Sorel[2]. A se dedica „umanismului de stînga“ care vrea să ne facă să-i socotim pe Helvétius, Diderot şi Holbach drept culmi ale literaturii franceze.

---

[1] Fragment pentru *Moartea fericită*.

[2] Georges Sorel (1847-1922). Cu studii politehnice, sedus de bolşevism, pesimist şi antiintelectualist, sindicalist antiparlamentar, a preamărit violenţa şi greva generală. A avut o influenţă considerabilă atît asupra lui Lenin, cît şi asupra lui Mussolini.

Ideea de progres care infestează mişcările muncitoreşti este o idee burgheză izvorîtă din secolul al XVIII-lea. „Toate eforturile noastre trebuie să tindă să împiedice ideile burgheze să otrăvească clasa care se ridică: de aceea nu vom face niciodată destul ca să rupem orice legătură dintre popor şi literatura secolului al XVIII-lea.“ (*Iluzia progresului*, pp. 285 şi 286)

*

30 septembrie

Întotdeauna sfîrşesc prin a da înconjur unei fiinţe. Ajunge să-i consacru destul timp. Vine întotdeauna un moment cînd simt ruptura. Ceea ce e interesant este că asta se întîmplă mereu în clipa cînd, în faţa unui lucru, o simt „ne-curioasă“.

*

Dialog.

– Şi cu ce te ocupi dumneata?

– Număr.

– Poftim?

– Număr. Spun; unu, marea, doi, cerul (ah, cît e de frumos!), trei, femeile, patru, florile (ah, ce mulţumit sînt!).

– Asta e pînă la urmă o nerozie.

– Dumnezeule, îmbrăţişezi opinia ziarului dumitale de dimineaţă. Eu, în schimb, îmbrăţişez opinia lumii, dumneata gîndeşti cu *L'Echo de Paris*, iar eu gîndesc la fel ca lumea. Cînd ea se află în lumină, atunci cînd dogoreşte soarele, am chef să iubesc şi să îmbrăţişez, să mă strecor în corpuri ca în lumină, să fac o baie de carne şi de soare. Cînd lumea e cenuşie, sînt melancolic şi plin de tandreţe. Mă simt mai bun, capabil să iubesc într-atît, că m-aş putea chiar însura. Într-un caz şi în celălalt, n-are importanţă.

După plecarea lui:

1) – Un imbecil.

2) – Un pretenţios.

3) – Un cinic.

– Ba nu, spune învăţătoarea, e un copil răsfăţat; se vede cît de colo. E un băiat de familie bună care n-a cunoscut viaţa.

(Deoarece e din ce în ce mai sigur că, pentru a găsi că viaţa poate fi frumoasă şi uşoară, nu trebuie s-o fi cunoscut.)

*

30 septembrie

Ca să străluceşti mai repede nu consimţi să rescrii. De dispreţuit. De reînceput.

*

2 octombrie

„Umbla necontenit pe străzile înnoroiate sub o ploicică fină. Vedea doar la cîţiva paşi înaintea sa. Dar umbla singur în acel mic oraş atît de departe de tot. De tot şi de el însuşi. Nu, nu mai era cu putinţă. Să plîngă în faţa unui cîine şi în faţa tuturor. Voia să fie fericit. Avea dreptul să fie fericit. Nu meritase asta."

*

4 octombrie

„Am trăit pînă în ultimele zile cu ideea că trebuie să fac ceva în viaţă şi, mai exact, că, sărac fiind, trebuie să-mi cîştig viaţa, să am o situaţie, să mă adun la casa mea. Şi trebuie să se creadă că ideea asta, pe care nu îndrăznesc încă s-o numesc prejudecată, era bine înrădăcinată în mine, de vreme ce dăinuia în ciuda ironiilor şi a cuvintelor mele definitive pe tema asta. Şi acolo, odată numit la Bel-Abbès[1], în faţa a tot ce era definitiv într-o asemenea instalare, totul deodată a a luat-o de-a-ndăratelea. M-am refuzat acestui lucru, socotind desigur drept nimic securitatea faţă de şansele de viaţă adevărată. M-am dat înapoi în faţa acelei existenţe posomorîte şi toropitoare. Dacă aş fi depăşit primele zile, aş fi consimţit fără îndoială. Dar în asta consta pericolul. Mi-a fost frică, frică de singurătate şi de definitiv. Faptul că am respins acea viaţă, că m-am închis pentru tot ce se numeşte «viitor», că am rămas încă în incertitudine şi în sărăcie, n-aş şti să spun astăzi dacă a fost forţă sau slăbiciune. Dar ştiu măcar că, dacă a avut loc vreun conflict, s-a

[1] Camus fusese numit profesor la Colegiul din Sidi Bel-Abbès.

petrecut pentru ceva care a meritat osteneala. De nu cumva, dacă mă uit mai bine... Nu. Ceea ce m-a făcut să fug era fără îndoială mai puţin faptul că m-am simţit instalat, decît că m-am simţit instalat în ceva urît.

Acum, sînt oare capabil de ceea ce în general se numeşte «serios»? Sînt oare un leneş? Nu cred şi mi-am dovedit-o. Dar are oare cineva dreptul să refuze greutăţile sub pretext că nu-i plac? Cred că trîndăvia nu-i dezagregă decît pe cei lipsiţi de temperament. Iar dacă eu aş fi lipsit, nu mi-ar rămîne decît o soluţie."

*

10 octombrie

A avea sau a nu avea valoare. A crea sau a nu crea. În primul caz, totul se justifică. Totul, fără excepţie. În al doilea caz, este Absurditatea completă. Rămîne de ales sinuciderea cea mai estetică: căsătorie + 40 de ore sau revolverul.

*

Pe drumul spre Madeleine – din nou imensa dorinţă de despuiere în faţa unei naturi atît de frumoase ca aceasta.

*

15 octombrie

Giraudoux (de data asta)[1]: „Inocenţa unei fiinţe este adaptarea absolută la universul în care trăieşte".

Ex.: inocenţa lupului.

Inocentul e cel care nu explică.

*

17 octombrie

Pe drumurile de peste Blida, noaptea ca un lapte şi o dulceaţă, cu graţia şi meditaţia ei. Dimineaţa pe munte cu părul ei tuns scurt ciufulit de brînduşe – izvoarele îngheţate – umbra şi soarele – corpul meu care consimte şi apoi refuză. Efortul concentrat al mersului, aerul în plămîni ca un fier roşu sau un brici

[1] Albert Camus i-a consacrat lui Giraudoux o notă critică în *Lumina* (1940), cf. Pléiade II.

ascuţit – în întregime în silinţa şi depăşirea asta care se străduiesc să învingă panta – ca o cunoaştere de sine prin corp. Corpul, adevărată cale a culturii, ne arată care ne sînt limitele.

*

Sate grupate în jurul unor puncte naturale şi trăind fiecare viaţa proprie. Bărbaţi îmbrăcaţi în stofe albe şi lungi, ale căror gesturi precise şi simple se detaşează pe cerul veşnic albastru. Drumeagurile mărginite de smochini, măslini, roşcovi şi jujubi. Te întîlneşti cu oameni mergînd alături de măgari încărcaţi cu măsline. Obrajii sînt bruni şi ochii de culoare deschisă. Şi între om şi arbore, între gest şi munte se naşte un soi de consimţire în acelaşi timp patetică şi veselă. Grecia? nu, Kabylia. Şi parcă dintr-o dată, la distanţă de secole, întreaga Eladă transportată între mare şi munţi ar renaşte în splendoarea-i antică, abia semnalată în lenevia şi respectul faţă de Destin prin vecinătatea Orientului.

*

18 octombrie

În luna septembrie, roşcovii împrăştie un miros de iubire peste toată Algeria şi parcă pămîntul întreg s-ar odihni după ce s-a dăruit soarelui, cu pîntecele muiat tot de o sămînţă cu parfum de migdale.

Pe drumul spre Sidi-Brahim, după ploaie, mirosul de iubire coboară din roşcovi, greu şi apăsător, atîrnînd cu întreaga-i povară de apă. Apoi soarele pompînd toată apa, în culorile din nou strălucitoare, mirosul de iubire devine uşor, abia sensibil nărilor. Şi e ca o amantă cu care ieşi pe stradă, după o întreagă după-amiază înăbuşitoare, şi care te priveşte, umăr lîngă umăr, printre lumini şi mulţime.

*

Huxley: „La urma urmei, mai bine să fii un bun burghez, asemenea celorlalţi, decît un rău boem sau un fals aristocrat, ori un intelectual de categoria a doua...“

*

20 octombrie

Exigenţa fericirii şi căutarea ei răbdătoare[1]. Nu-i nevoie să exilezi melancolia, dar e nevoie să distrugi în tine gustul dificilului şi al fatalului. Să fii fericit cu prietenii tăi, în acord cu lumea şi să-ţi cîştigi fericirea urmînd o cale care duce însă la moarte.

„Vei tremura în faţa morţii."

„Da, dar nu voi fi ratat nimic din ceea ce formează misiunea mea, anume să trăiesc." Să nu consimţi la convenţie şi la orele de birou. Să nu renunţi. Să nu renunţi niciodată – să pretinzi tot mai mult. Dar să fii lucid chiar şi în timpul orelor de birou. Să aspiri la goliciunea în care te aruncă lumea înapoi, de îndată ce eşti singur în faţa ei. Dar, mai ales, poate, să nu cauţi să pari.

*

21 octombrie

Trebuie mult mai multă energie ca să călătoreşti sărăcăcios decît să faci pe călătorul hărţuit. Să urci pe o punte de vapor, să ajungi obosit şi ros pe dinăuntru, să călătoreşti îndelung la clasa a treia, să nu mănînci decît o dată pe zi, să-ţi numeri banii şi să te temi la tot pasul ca un accident neluat în seamă să nu întrerupă o călătorie şi-aşa îndeajuns de dificilă, toate acestea cer un curaj şi o voinţă care interzic să iei în serios predicile despre „dezrădăcinare". Nu e vesel să călătoreşti, nici uşor. Şi trebuie să ai gustul dificultăţii şi dragostea de necunoscut ca să-ţi realizezi visurile de călătorie cînd eşti sărac şi lipsit de bani. Dar, la drept vorbind, asta te apără împotriva diletantismului şi fără îndoială nu voi spune că ceea ce le lipseşte lui Gide şi Montherlant este să beneficieze de reduceri la tren care să-i oblige totodată să rămînă şase zile în acelaşi oraş. Dar ştiu bine că, în fond, nu pot să văd lucrurile ca Montherlant sau ca Gide – din cauza reducerilor la tren.

*

25 octombrie

Flecăreala – ceea ce este insuportabil şi degradant în ea.

---

[1] Fragment pentru *Moartea fericită*.

*

5 noiembrie

Cimitirul de la El Kettar. Un cer acoperit şi o mare furioasă în faţa colinelor acoperite de morminte albe. Arborii şi pămîntul muiaţi de ploaie. Porumbei printre lespezile albe. O singură muşcată, în acelaşi timp rozalie şi roşie, şi o mare tristeţe pierdută şi mută care ne familiarizează cu frumosul chip pur al morţii.

*

6 noiembrie

Drumul spre La Madeleine. Copaci, pămînt şi cer. Ah! De la gestul meu pînă la acea primă stea care ne aştepta la întoarcere, cîtă distanţă şi, totodată, ce tainică înţelegere.

*

7 noiembrie

Personaj. A. M. infirm – amputat de ambele picioare – paralizat pe o parte.[1]

„Sînt ajutat să-mi fac nevoile. Sînt spălat. Sînt şters. Sînt aproape surd. Ei bine, nu voi face niciodată un gest ca să scurtez o viaţă în care cred atît de tare. Aş accepta şi lucruri mai rele. Să fiu orb şi fără nici o sensibilitate – să fiu mut şi fără contact cu exteriorul – numai să simt în mine flacăra asta sumbră şi arzătoare care sînt eu, eu însumi în mine cel viu – mulţumind însă vieţii că mi-a permis să ard."

*

8 noiembrie

La cinematograful din cartier se vînd pastile de mentă pe care stă scris: „Te vei căsători cu mine?", „Mă iubeşti?" Şi răspunsurile: „Diseară", „Mult" etc. Le treci vecinei care răspunde în acelaşi fel. Vieţile se amanetează pe baza unui schimb de pastile de mentă.

*

[1] Personajul acesta este Zagreus, pe care Mersault îl asasinează în *Moartea fericită*.

13 noiembrie

Cviklinsky[1]. „Întotdeauna am acţionat din ciudă. Acum lucrurile stau mai bine. Să acţionez în aşa fel încît să fiu fericit? Dacă trebuie să mă fixez undeva, s-o fac mai degrabă în ţara asta care îmi place? Dar anticiparea sentimentală e întotdeauna falsă – întotdeauna. Atunci trebuie să trăim cum ne este cel mai uşor să trăim. Să nu ne străduim, chiar dacă e şocant. Asta-i un pic cinic, dar este şi punctul de vedere al celei mai frumoase fete din lume."

Da, dar nu sînt sigur că orice anticipare sentimentală e falsă. E doar nesăbuită. În orice caz, singura experienţă care mă interesează este cea în care tocmai totul ar fi aşa cum m-aş aştepta. *Să fac ceva ca să fiu fericit şi să fiu fericit prin asta.* Ceea ce mă atrage e legătura asta care merge de la lume la mine, acest dublu reflex care face ca inima să poată interveni şi să-mi dicteze fericirea pînă la limita precisă unde lumea poate s-o desăvîrşească ori s-o distrugă.

Aedificabo et destruam, spune Montherlant. Prefer: *Aedificabo et destruat*[2]. Alternanţa nu merge de la mine la mine. Ci de la lume la mine şi de la mine la lume. Chestiune de smerenie.

*

16 noiembrie

Spune: „Trebuie să ai o iubire – o mare iubire în viaţă, fiindcă asta creează un alibi pentru disperările fără motiv de care sîntem copleşiţi".

*

17 noiembrie

„Voinţă de Fericire."

Partea a treia. Realizarea fericirii.

Mai mulţi ani. Succesiunea timpului în anotimpuri şi nimic altceva.

Partea întîi (sfîrşit). Infirmul care-i spune lui Mersault:

„Banii. E un soi de snobism spiritual să vrei să încerci a crede că poţi fi fericit fără bani."

---

[1] Medic algerian şi filosof, prieten al lui Albert Camus.

[2] „Voi construi şi voi dărîma" (Montherlant); „voi construi şi el să dărîme" (în limba latină în original).

M., revenind acasă, examinează evenimentele vieţii sale în lumina acestor fapte. Răspuns: da.

Pentru un bărbat „de familie bună“, a fi fericit înseamnă a relua destinul tuturor, nu cu voinţa de renunţare, ci cu voinţa de fericire. Ca să fii fericit trebuie timp, mult timp. Şi fericirea e o lungă răbdare. Iar ceea ce ne fură timpul e nevoia de bani. Timpul se cumpără. Totul se cumpără. A fi bogat înseamnă a avea timp ca să fii fericit cînd eşti demn de a fi.[1]

*

22 noiembrie

E normal să dai puţin din viaţa ta ca să n-o pierzi în întregime. Şase sau opt ore pe zi ca să nu crăpi de foame. Şi apoi, totul este profitabil pentru cine vrea să profite.

*

Decembrie

O ploaie deasă ca un ulei pe geamuri, tropotul sec al copitelor cailor şi aversa surdă şi persistentă, totul căpăta aerul unui trecut a cărui grea melancolie pătrundea în inima lui Mersault ca apa în pantofii umezi şi frigul în genunchii prost protejaţi de o stofă subţire. Din străfundurile cerului, nori negri soseau necontenit, dispăreau, pe nesimţite, pentru ca alţii să le ia locul în curînd. Apa asta vaporizată care cobora, nici pîclă, nici ploaie, spălînd faţa lui M. Ca o mînă uşoară îi dezgolea ochii cu cearcăne mari. Dunga pantalonilor dispăruse şi, o dată cu ea, căldura şi încrederea pe care un om normal le plimbă cu sine printr-o lume făcută pentru el.[2]

(La Salzburg)

*

Ironie faţă de Marthe – o părăseşte.

*

1 Fragment pentru *Moartea fericită*.

2 *Idem*.

Tipul care promite atît de mult şi care lucrează acum într-un birou.[1] Pe de altă parte, nu face nimic, revenind acasă, culcîndu-se şi aşteptînd ora cinei fumînd, culcîndu-se din nou şi dormind pînă a doua zi. Duminica, se scoală foarte tîrziu şi se aşază la fereastră, privind ploaia sau soarele, trecătorii sau tăcerea. Şi aşa tot anul. Aşteaptă. Aşteaptă să moară. La ce bun promisiunile, dacă oricum...

*

Politica şi soarta oamenilor sînt alcătuite din oameni fără ideal şi fără măreţie. Cei care au o măreţie în ei nu fac politică. Aşa se-ntîmplă. Dar acum e vorba să creezi în tine un om nou. E vorba ca oamenii de acţiune să fie şi oameni de ideal, iar poeţii industriaşi. E vorba să-ţi trăieşti visurile – să le materializăm. Înainte, renunţai sau te pierdeai în visare. Trebuie să nu te pierzi în visare şi să nu renunţi.[2]

*

Nu avem timp să fim noi înşine. N-avem decît timp să fim fericiţi.

Oswald Spengler *(Declinul Occidentului)*:

I. Formă şi realitate:

„Numesc a înţelege lumea să fii la înălţimea ei."

„Cel care defineşte nu cunoaşte destinul."

„Există în viaţă, pe lîngă necesitatea cauzală – pe care o voi numi logica spaţiului – şi necesitatea organică a destinului – logica timpului..."

Lipsa simţului istoric la greci. „Istoria, din Antichitate pînă la războaiele persane, este produsul unei gîndiri esenţialmente mitice."

Coloana egipteană era la început o coloană de piatră, coloana dorică era o coloană de lemn. Sufletul atic exprima prin asta profunda sa ostilitate faţă de durată. „Cultura egipteană, incarnare a grijii." Grecii, popor fericit, nu au istorie.

Mitul şi semnificaţia sa antipsihologică. La începutul istoriei spirituale a Occidentului, dimpotrivă, se plasează un fragment de autoanaliză intimă şi acesta e o *Vita Nuova* a Occidentului. (Cf. din

---

[1] Fragment pentru *Moartea fericită*: Camus se va inspira de aici pentru paginile din *Străinul*.

[2] Reflecţie al cărei ecou se va regăsi într-un fel în *Caligula*.

contră: fragmente mitice la Heracles: aceleaşi de la Homer la tragediile lui Seneca. Un mileniu. Adică: antic = prezent.)

Exemplu: „Nemţii au fost cei care au inventat orologiile mecanice, înfricoşătoare simboluri ale timpului ce se scurge, ale căror bătăi sonore, răsunînd zi şi noapte din turnuri nenumărate peste Europa Occidentală, sînt poate expresia cea mai uriaşă de care a fost vreodată capabil un sentiment istoric al universului".

„Oameni de cultură europo-occidentală, înzestraţi cu simţ istoric, sîntem excepţia, nu regula."

Stupiditatea schemei: Antichitatea – Evul Mediu – Timpurile moderne.

„Ce înseamnă tipul supraomului pentru lumea Islamului?"

„Civilizaţia este destinul unei culturi. Astfel, romanul succedă elenului. *Suflet* grec şi *inteligenţă* romană. Trecerea de la cultură la civilizaţie se realizează în Antichitate în secolul al IV-lea, în Occident, în secolul al XIX-lea.

Literatura noastră şi muzica noastră sînt pentru orăşeni.

Astfel facem din Istoria Filosofiei singura temă serioasă a întregii filosofii.

Întreaga chestiune:
antiteza dintre istorie şi natură.
Matematicile Istoria
şi tabelele (de revăzut).

*

Decembrie

Ceea ce-l emoţiona era felul ei de a se agăţa de hainele lui, de a-l urma strîngîndu-i braţul, acea părăsire şi acea încredere care atingea bărbatul din el. La fel şi tăcerea prin care se dăruia cu totul gestului din acel moment şi care-i desăvîrşea asemănarea cu pisicile, adăugată la gravitatea sărutărilor ei...

În noapte, îi simţi sub degete pometii îngheţaţi şi proeminenţi şi buzele abia călduţe în care se afunda degetul[1]. Atunci a izbucnit

1 Fragment pentru *Moartea fericită*.

în el un soi de ţipăt puternic, dezinteresat şi înfocat. În faţa nopţii încărcate pînă la refuz de stele şi a oraşului, ca un cer răsturnat, umflat de luminile umane, sub suflarea caldă şi profundă ce urca din port spre faţa lui, îl apuca setea după acel izvor călduţ, voinţa neînfrînată de a sorbi de pe buzele ei toată semnificaţia acelei lumi inumane şi adormite, ca o tăcere închisă în gura sa. Se apleacă şi parcă şi-ar fi aşezat buzele pe o pasăre. Marthe gemu. Îi muşcă buzele şi, timp de mai multe minute, gură lîngă gură, el aspiră căldura aceea care-l transporta, ca şi cum ar fi strîns întreaga lume în braţe. Ea, între timp, se agăţa de el, ca înecată, ieşea în străfulgerări din marea gaură profundă unde fusese aruncată, respingea atunci acele buze pe care le căuta apoi, recăzînd în apele îngheţate şi negre care o ardeau ca un popor de zei.

*

Decembrie

Un bărbat care are simţul jocului este întotdeauna fericit în compania femeilor. Femeia este un bun public.

*

Întotdeauna, la început sînt lucrurile plictisitoare. Pe urmă, e moartea. „Niciodată nu voi putea duce viaţa asta"; dar tocmai faptul că o duci îţi permite s-o accepţi.

*

Roman. Partea întîi. Partidă de cărţi (brisca). Discuţiile.

„Noi, zuavii..."

„Cu soţul meu..."

Un tip negru: „Mă dezgusţi. Mă dezgusţi. Ş-am să-ţi spun de ce. Pen'că eşti un bărbat prăpădit închis în tine. Şi mie nu-mi plac prăpădiţii închişi în ei. *Habar n-ai să trăieşti*."

(Parcul Saint-Raphaël.)

Roman. Titluri: O inimă curată
Fericiţii pe pămînt
Raza aurită

*

– Cunoşti mulţi bărbaţi „iubitori“ care să refuze o femeie drăguţă ce li se oferă? Şi chiar dacă există, o fac din lipsă de temperament.

– Numeşti temperament lipsa vreunui sentiment serios.

– Exact. (Cel puţin în sensul pe care i-l dai cuvîntului „serios“.)

*

Roman. P. I.

Locuinţa lui Zagreus la ţară, în împrejurimi. Asasinat. Încăperea e supraîncălzită. Mersault, care simte că i se înroşesc urechile, se înăbuşă. Răceşte ieşind (de aici boala care-l va doborî).

Cap. IV: conversaţie cu Z. începută prin „impersonalitate“.

– Da, spune Z., dar asta n-ai s-o poţi face lucrînd.

– Nu, pentru că sînt într-o stare de revoltă, şi asta nu e bine.

...În fond, spune M., sînt un exaltat periculos.

*

Roman. P. IV. O femeie pasivă.[1]

„Greşeala, spuse M., este să crezi că trebuie să alegi, că trebuie să faci ce vrei, că există condiţii pentru fericire. Fericirea există sau nu există. Ceea ce contează e voinţa de fericire, un soi de enormă conştiinţă prezentă. Restul, femeile, opera de artă, succesele mondene, nu sînt decît pretexte. O canava care aşteaptă broderiile noastre.“

*

Roman. P. III.

După cîtva timp, M. îşi anunţă plecarea. Avea să călătorească mai întîi şi să se fixeze după aceea în împrejurimile Algerului. O lună mai tîrziu, revenise, sigur de acum înainte că voiajul reprezintă o viaţă închisă pentru el. Voiajul i se părea ceea ce este, de fapt, o fericire de om neliniştit. Nu asta voia M., căutînd o fericire conştientă. De asemenea, se simţea bolnav şi ştia ce vrea. Pentru a doua oară, se pregăti să abandoneze Casa din faţa mării.

*

[1] Fragment pentru *Moartea fericită*.

Februarie '38

Aici, oamenii sînt sensibili la destin. E ceea ce îi distinge.

*

Suferinţa de a nu avea totul în comun şi nenorocirea de a avea totul în comun.

*

Februarie '38

Spiritul revoluţionar constă în întregime într-un protest al omului contra condiţiei de om.[1] În acest sens, sub forme diverse, singura temă eternă a artei şi a religiei. O revoluţie se realizează întotdeauna împotriva Zeilor – începînd cu aceea a lui Prometeu. E o revendicare a omului contra destinului; tiranii şi măscăricii burghezi sînt doar pretexte.

Şi fără îndoială că spiritul acesta îl poţi sesiza în actul său istoric. Dar e nevoie de toată emoţia lui Malraux ca să nu cedezi voinţei de a demonstra. E mai simplu să-l găseşti în esenţa ta şi în destinul tău. În felul acesta, o operă de artă care ar descrie cucerirea fericirii ar fi o operă revoluţionară.

*

Să găseşti o lipsă de măsură în măsură.

*

Aprilie '38

Cîte nu sînt sordide şi mizerabile în condiţia unui om care munceşte şi într-o civilizaţie întemeiată pe oameni care muncesc.

Dar trebuie să te ţii tare şi să nu te laşi. Reacţia naturală este întotdeauna să te risipeşti în afara lucrului, să creezi în jurul tău admiraţii facile, un public, un pretext pentru laşităţi şi comedii (majoritatea căminelor sînt făcute pentru asta). Altă reacţie inevitabilă este să debitezi fraze. De altfel, una se poate potrivi cu cealaltă, dacă-i adaugi delăsarea fizică, necultivarea corpului şi relaxarea voinţei.

---

[1] Aceste reflecţii, care nu sînt lipsite de o legătură cu ideea pe care o are Malraux despre revoluţie şi artă, prefigurează temele majore din *Omul revoltat*.

Mai întîi trebuie să taci – să suprimi publicul şi să ştii să te judeci. Să echilibrezi o cultură atentă a corpului cu conştiinţa atentă de a trăi. Să abandonezi orice pretenţie şi să te apuci de o dublă muncă de eliberare – faţă de bani şi faţă de propriile tale vanităţi şi laşităţi. Să trăieşti în regulă. Doi ani nu reprezintă prea mult într-o viaţă ca să reflectezi asupra unui singur punct. Trebuie să lichidezi toate stările anterioare şi să-ţi foloseşti toată puterea, mai întîi ca să nu uiţi nimic din ce ai învăţat, apoi să înveţi cu răbdare.

Cu preţul acesta, ai o şansă din zece să scapi de cea mai sordidă şi mai mizerabilă dintre condiţii: cea a omului care munceşte.

*

Aprilie

De expediat două eseuri. *Caligula*. Nici o importanţă. Nu destul de matur. De publicat la Alger.

De reluat: Filosofie şi Cultură. De abandonat totul pentru asta: Teză.

fie biologie + examen de capacitate

fie Indochina

De notat *în fiecare zi* în caietul acesta: În doi ani să scriu o operă.

*

Aprilie '38

Melville[1] se lansează în aventură şi sfîrşeşte într-un birou. Moare necunoscut şi sărac. Prin singurătate şi izolare (nu sînt acelaşi lucru), trebuie să ajungi să uzezi pînă şi răutatea şi calomniile. Dar trebuie în orice clipă să previi în tine răutatea şi calomnia.

*

Mai

Nietzsche. Condamnarea Reformei care salvează creştinismul împotriva principiilor de viaţă şi dragoste pe care i le insufla Cezar Borgia. Papa Borgia justifica în sfîrşit creştinismul.

---

1 Camus va consacra mai tîrziu o prefaţă lui Melville, autor al lui *Moby Dick*, a cărui tehnică romanescă a influenţat *Ciuma*.

*

Ceea ce mă atrage la idee, e ceea ce este picant şi original în ea – nou şi superficial. Trebuie s-o mărturisesc.

*

C. care se joacă de-a seducţia, care dă prea mult la toată lumea şi nu se ataşează niciodată. Care are nevoie să dobîndească, să cîştige iubirea şi prietenia şi e incapabil atît de una, cît şi de cealaltă. Frumoasă figură de roman şi jalnică imagine de prieten.

*

Scenă: soţul, soţia şi galeria.

Primul are calităţi şi-i place să strălucească. Cea de-a doua tace, dar, prin mici propoziţii seci, demolează toate efectele scumpului ei soţ. Îşi marchează astfel tot timpul superioritatea. Celălalt se stăpîneşte, dar suferă de umilire şi aşa se naşte ura.

Ex.: Cu un surîs: „Nu te arăta mai prost decît eşti, dragul meu".

Galeria se foieşte şi surîde jenată. El roşeşte, merge spre ea, îi sărută mîna zîmbind: „Ai dreptate, draga mea".

Aparenţele sînt salvate şi ura creşte.

*

Încă-mi mai amintesc de criza de disperare care m-a cuprins cînd m-a anunţat mama că „de acum înainte sînt destul de mare şi voi primi cadouri utile de Anul Nou". Nici astăzi nu pot să mă dezbar de o crispare tainică atunci cînd primesc cadouri din categoria asta. Şi, fără îndoială, ştiam bine că dragostea era cea care vorbea, dar de ce are dragostea uneori un limbaj atît de derizoriu?

*

Despre acelaşi lucru nu gîndeşti la fel dimineaţa ori seara. Dar unde se află adevărul, în gîndul nopţii sau în spiritul amiezii? Două răspunsuri, două rase de oameni.

*

Mai

Bătrîna care moare la azilul de bătrîni[1]. Prietena ei, prietena pe care şi-o făcuse în trei ani, care plînge „pentru că nu mai are nimic".

---

[1] Fragment pentru *Străinul*.

Portarul de la mica morgă a azilului, care este parizian şi locuieşte acolo cu nevasta. „Cine ar fi spus că la 74 de ani avea să sfîrşească într-un azil de bătrîni la Marengo?“ Fiul său are o situaţie. Au venit la Paris. Nora nu i-a vrut. Scene. Pînă la urmă, bătrînul „a ridicat mîna“. Fiul i-a dus la bătrîni. Groparul care era prietenul moartei. Mergeau cîteodată seara în sat. Bătrînelul care a ţinut să urmeze convoiul pînă la biserică şi cimitir (2 km). Cum este infirm, nu poate ţine pasul şi merge la douăzeci de metri distanţă. Dar cunoaşte locurile şi o ia pe scurtături care-l fac să se alăture convoiului de două, trei ori, pînă ce pierde din nou teren.

Infirmiera maură care bate sicriul în cuie are un şancru la nas şi poartă mereu o basma.

Prietenii moartei: Nişte bătrînei mitomani. Totul era frumos altădată. Unul celuilalt: „Fata dumitale nu ţi-a scris? – Nu. – Ar putea să-şi aducă aminte că are o mamă.“

Cealaltă a murit – ca un semn şi un avertisment pentru toţi.

*

Iunie

Pentru *Moartea fericită*: o serie de scrisori de ruptură. Tema cunoscută: pentru că te iubesc prea mult.

Şi ultima: o capodoperă de luciditate. Dar şi aici, partea de comedie e nepreţuită.

*

Sfîrşit. Mersault bea.

„Oh! spuse Céleste[1] ştergînd tejgheaua. Îmbătrîneşti, Mersault.“

Mersault se opri brusc şi puse paharul jos. Se privi în oglinda din spatele casei. Era adevărat.

*

Vară la Alger[2]

Pentru cine e jerba asta de păsări negre pe cerul verde? Vara oarbă şi surdă care se strecoară şi dă un sens mai pur chemărilor lăstunilor şi strigătelor vînzătorilor de ziare.

---

[1] Personajul Céleste apărea şi în *Moartea fericită* înainte de a trece în *Străinul*.

[2] Pentru *Nunta*.

*

Iunie. Pentru vară.

1) De terminat Florenţa şi Alger.

2) Caligula.

3) Improvizaţie de vară.

4) Eseu despre teatru.

5) Eseu despre 40 de ore.

6) De rescris Roman.

7) Absurdul.

*

Pentru *Improvizaţie de vară*:

– Spectatorule.

– Ei!

– Spectatorule.

– Ei!

– Eşti rar, spectatorule.

– Cum aşa, rar? (Se întoarce.)

– Da, rar! Nu eşti mulţi. Eşti cîţiva.

– Fiecare este ceea ce pare.

– Sigur. Aşa cum eşti, ne placi.

*

Roman

– Sînt silit să recunosc că am nişte defecte grave, spuse Bernard[1]. De exemplu, sînt mincinos.

– Oh! Ştiu perfect. Există defecte care nu se mărturisesc niciodată. Altele care nu costă nimic să le recunoşti. Cu un ton de falsă umilinţă, bineînţeles! „E adevărat, sînt irascibil, sînt lacom.“ Într-un sens, asta-i ceva măgulitor. Dar eşti mincinos, vanitos, invidios, aşa ceva nu se mărturiseşte. Astea-s doar defectele celorlalţi. Şi de altfel, dacă-ţi mărturiseşti furiile, eviţi să vorbeşti despre rest. Cuiva care se acuză spontan, n-o să i se caute alte cusururi, nu-i aşa?

---

[1] Bernard, medic din *Moartea fericită*.

Eu n-am nici un merit. M-am acceptat pe mine. De aceea totul e atît de simplu.

*

Caligula: „Ceea ce nu veţi înţelege niciodată, e că sînt un om simplu.“

*

Eseu despre 40 de ore.

În familia mea: 10 ore de muncă. Somn. Duminică-Luni – Şomaj: omul plînge. Marea mizerie a omului e că trebuie să plîngă şi să dorească ceea ce-l umileşte (concurs).

*

„Se vorbeşte mult în momentul acesta despre demnitatea muncii, despre necesitatea ei. Domnul Gignoux[1], în special, are nişte opinii foarte precise asupra acestei chestiuni...

Dar asta-i o înşelătorie. Nu există demnitatea muncii decît cînd munca e liber acceptată. Doar trîndăvia este o valoare morală pentru că poate servi la judecarea oamenilor. Nu le e fatală decît celor mediocri. Iată lecţia şi grandoarea ei. Munca, dimpotrivă, striveşte în mod egal oamenii. Nu întemeiază o judecată. Pune în acţiune o metafizică a umilirii. Cei mai buni nu-i supravieţuiesc sub forma de sclavie pe care i-o dă actualmente societatea celor care gîndesc corect...

Propun să răsturnăm formula clasică şi să facem din muncă un rod al trîndăviei. Există o demnitate a muncii în butoiaşele confecţionate duminica. Aici munca se îmbină cu jocul, iar jocul supus tehnicii ajunge operă de artă şi întreaga creaţie...

Cunosc pe unii care se extaziază şi se indignează din asta. Ei, şi! Muncitorii mei cîştigă 40 de franci pe zi...

Sfîrşit de lună cînd mama spune cu un zîmbet încurajator: „Astă-seară o să bem o cafea cu lapte. Din cînd în cînd, nu strică să mai schimbi...“

Dar cel puţin vor putea face dragoste...

---

[1] Este vorba de economistul liberal contemporan cu A. Camus.

*

Singura fraternitate acum posibilă, singura care ni se oferă şi ni se îngăduie, este sordida şi cleioasa fraternitate în faţa morţii militare.

*

Iunie

La cinema, micuţa oraneză, însoţită de soţul ei, plînge de se rupe de nenorocirile eroului. Soţul ei o imploră să se oprească. Printre plînsete: „Haide, spune ea, lasă-mă să profit“.

*

Moartea fericită

În tren, Zagreus stă aşezat în faţa lui. Doar că, în locul fularului negru pe care-l purta de obicei, şi-a pus o cravată de vară foarte deschisă la culoare. (După asasinat, îşi reia locuinţa. Nu schimbă nimic în ea. Pune doar o oglindă nouă.)

*

Tentaţia comună a tuturor inteligenţelor: cinismul.

*

Mizeria şi măreţia acestei lumi: nu oferă adevăruri, ci iubiri. Absurditatea domneşte şi iubirea te salvează de ea.

*

Există o psihologie corectă în romanele-foileton. Dar este o psihologie generoasă. Nu ţine seamă de amănunte. Acordă credit. Prin asta e falsă.

*

Bătrîna şi urările ei de Anul Nou: Nu cerem mare lucru: să avem de lucru şi sănătate.

*

Această vanitate singulară a omului care lasă şi vrea să se creadă că aspiră la un adevăr, cînd, de fapt, el cere lumii doar o iubire.

*

Iată o constatare pe care o faci cu greu: să înţelegi că poţi fi superior multora fără a fi totuşi o fiinţă superioară. Şi că adevărata superioritate...

*

August

O încăpere dă spre curte – se deschide spre o a doua încăpere care primeşte lumina de la ea şi care, la rîndul ei, dă spre o a treia fără fereastră. În camera asta, trei saltele. Trei persoane care dorm. Dar cum lăţimea cea mai mare a odăii nu atinge lungimea saltelei, partea superioară a saltelelor a fost sprijinită de perete, iar oamenii dorm ghemuiţi.

*

Orbul care iese noaptea între ora unu şi patru cu un alt prieten orb. Pentru că sînt siguri că nu vor întîlni pe nimeni pe străzi. Dacă întîlnesc un felinar, pot rîde după pofta inimii. Rîd. În timp ce, ziua, mila celorlalţi îi împiedică să rîdă.

„Să scriu, spune acest orb. Dar asta nu interesează pe nimeni. Ceea ce interesează într-o carte, sînt semnele unei existenţe patetice. Or, vieţile noastre nu sînt niciodată patetice."

*

Ca să scrii, trebuie să fii totdeauna puţin dincoace în expresie (mai curînd decît dincolo). Nici un fel de taclale, în orice caz.

Experienţa „reală" a singurătăţii este una dintre cele mai puţin literare din cîte există – se află la o mie de leghe de ideea literară pe care ţi-o faci despre singurătate.

Cf. tot ce este degradant în toate suferinţele. Să nu te laşi dus în vid. Să cauţi să învingi şi să „umpli". Timpul – să nu-l pierzi.

*

Singura libertate posibilă e libertatea faţă de moarte. Om cu adevărat este cel care, acceptînd moartea ca atare, îi acceptă în acelaşi timp şi consecinţele – adică răsturnarea tuturor valorilor tradiţionale ale vieţii. Acel „Totul e permis" al lui Ivan Karamazov este singura expresie a unei libertăţi coerente. Dar trebuie mers pînă în străfundurile formulei.[1]

*

[1] Fragment care va servi pentru *Mitul lui Sisif*.

21 august 1938

„Doar cel care a cunoscut «prezentul» ştie cu adevărat ce este infernul.“ (Jacob Wassermann)

*

Din legile lui Manou:

„Gura unei femei, sînul unei fete, rugăciunea unui copil, fumul sacrificiului au întotdeauna puritate.“

*

Despre moartea conştientă, cf. Nietzsche, *Amurgul zeilor.*

Nietzsche: „Sufletelor celor mai spirituale, admiţînd că sînt şi cele mai curajoase, le este dat să trăiască tragediile cele mai dureroase. Dar tocmai pentru asta acordă vieţii onoarea care i se cuvine, fiindcă ea le opune antagonismul său cel mai mare.“ (*Amurgul zeilor*)

*

Nietzsche. „Ce dorim noi oare la vederea frumuseţii? Să fim frumoşi. Ne închipuim că acest lucru este legat de fericire, dar e o greşeală.“ (*Uman, prea uman.*)

*

Văzduhul este populat de păsări crude şi înfricoşătoare.

*

Să sporeşti fericirea unei vieţi de om înseamnă să extinzi tragicul mărturiei lui. Opera de artă (dacă este o mărturie) într-adevăr tragică trebuie să fie cea a unui om fericit. Pentru că acea operă de artă va fi în întregime izvorîtă din moarte.

*

Metodă a meteorologiei. Temperatura variază de la un minut la altul. Este o experienţă prea mobilă ca să o fixezi în concepte matematice. Observaţia reprezintă aici o felie arbitrară din realitate. Şi doar noţiunea de medie poate da o imagine a acestei realităţi.

*

Bibliografie etruscă:

A. Grenier: „Recherches Etrusques“ în *Revue des Etudes Anciennes,* IX, 1935, 219 şi urm.

B. Nogara: *Les Etrusques et leur civilisation,* Paris,1936.

Fr. de Ruyt: *Charon, démon étrusque de la mort*. (Referinţă?)

*

Belcourt

Tînăra al cărei soţ îşi face siesta şi nu trebuie să fie deranjat de copii. Două încăperi. Ea întinde o pătură pe jos în sufragerie şi-i distrează pe copii fără zgomot pentru ca bărbatul să poată dormi. Ţine uşa spre palier deschisă, fiindcă e cald. Adoarme cîteodată, poate fi văzută în trecere, răsturnată, cu copiii tăcuţi în jurul ei, privind uşoarele tresăriri ale corpului.

*

Belcourt

Dat afară. Nu îndrăzneşte să-i vorbească. Vorbeşte.

– Ei bine, diseară o să bem o cafea. Din cînd în cînd, nu strică o schimbare.

Priveşte. A citit adesea poveşti despre sărăcie în care femeia e „bravă“. Ea n-a zîmbit. S-a dus din nou în bucătărie. Bravă? Nu, resemnată.

*

Fostul boxer care şi-a pierdut fiul. „Ce sîntem noi pe pămînt? Şi ne tot agităm, ne agităm.“

*

Belcourt

Povestea lui R.[1] „Am cunoscut o doamnă... era, ca să spun aşa, amanta mea... Mi-am dat seama că era o escrocherie la mijloc: Povestea biletelor de loterie. (Ai cumpărat unul pentru mine?) Povestea costumului şi a surorii. Povestea brăţării şi a «indicaţiei».“

Socoteala celor 1 300 de franci. Nu-i ajung. „De ce nu lucrezi cu jumătate de normă? M-ai uşura cu mărunţişurile astea. Ţi-am cumpărat costumul, îţi dau 20 de franci pe zi, îţi plătesc chiria, iar tu bei

---

[1] Însemnări reluate în *Străinul*, cu personajul Raymond.

cafeaua după-amiaza cu prietenele tale. Le dai cafea şi zahăr. Dar eu, îţi dau banii. M-am comportat corect cu tine, iar tu eşti incorectă."

El cere un sfat. Încă mai are „un sentiment pentru coit". Vrea o scrisoare cu „picioare în fund" şi „chestii care s-o facă să regrete".

Exemplu „Vrei să te distrezi cu chestia ta, asta-i ce vrei." Şi pe urmă: „Crezusem că..." etc.

„Nu-ţi dai seama că lumea e geloasă pe fericirea pe care ţi-o dăruiesc."

„O băteam, dar cu tandreţe, ca să spun aşa. Ea ţipa, eu trăgeam obloanele."

Idem cu prietena.

Vrea ca ea să fie cea care revine. Personaj tragic prin această plăcere de a umili. O va duce la un hotel şi va chema poliţia de moravuri.

Povestea prietenilor şi a coşciugului. „Voi, ăştia, spuneţi că faceţi parte din bandă." „Mi-au zis că, dacă vreau, pot s-o pocească."

Povestea cu paltonul. Povestea cu chibriturile.

„Vei cunoaşte fericirea pe care ţi-o dădeam."

E o arăboaică.

*

Temă: Universul morţii. Operă tragică: operă fericită.[1]

...– Dar viaţa asta, Mersault, nu te satisface, dacă e să mă iau după tonul dumitale.

– Nu mă satisface pentru că o să-mi fie luată – sau, mai curînd, pentru că mă satisface prea mult, resimt toată oroarea de a o pierde.

– Nu înţeleg.

– Nu vrei să înţelegi.

– Poate.

După un timp, Patrice pleacă.

– Dar, Patrice, mai există şi dragostea.

S-a întors, cu faţa răvăşită de disperare.

– Da, spuse Patrice, însă dragostea face parte din lumea asta.

*

---

[1] Fragment pentru *Moartea fericită*.

Azil de bătrîni (bătrînul trecînd de-a curmezişul cîmpului)[1]. Înmormîntare. Soarele care topeşte asfaltul de pe drum – picioarele se afundă şi lasă desfăcută carnea neagră. Se descoperă o asemănare între noroiul ăsta negru şi pălăria din piele de vacă a vizitiului. Şi toate nuanţele astea de negru, negrul cleios al asfaltului sfîşiat, negrul spălăcit al hainelor, negrul lăcuit al trăsurii – soarele, mirosul de piele şi de bălegar, de lac, de tămîie. Oboseala. Şi celălalt trecînd peste cîmp.

Se duce la înmormîntare fiindcă e singura lui prietenă. La azil, i se spunea precum copiilor: „Ah, e logodnica dumitale“. Iar el rîdea. Şi era mulţumit.

*

Personaje

A) Etienne, personaj „fizic“; atenţia pe care o acordă trupului său:

1. pepenele verde
2. boala (junghiurile)
3. nevoile fireşti – bun – cald etc.
4. el rîde de plăcere cînd e bun ceea ce mănîncă.

B) Marie C.[2] Cumnatul ei şi viaţa împreună, „el plăteşte chiria“.

C) Marie Es. Copilărie. Poziţia ei în familie. Virginitatea de care vorbeşte toată lumea. Sfîntul Francisc din Assisi. Suferinţă şi umilire.

B) Doamna Leca. Cf. mai sus.

C) Marcel, şoferul – şi bătrîna de la cafenea.

*

Nu resimţim sentimente care ne transformă, ci sentimente care ne sugerează ideea de transformare. Astfel, dragostea nu ne dezbară de egoism, dar ne face să-l simţim şi ne dă ideea unei patrii îndepărtate unde egoismul nu şi-ar mai afla locul.

*

Să reiau lucrarea despre Plotin[3].

---

[1] Însemnări reluate în *Străinul*.

[2] Marie C.: probabil Marie Cardona.

[3] În 1935, Camus îşi consacrase diploma de studii superioare de filosofie relaţiilor dintre elenism şi creştinism la Plotin şi la Sfîntul Augustin.

Temă: Raţiunea plotiniană.

1) Raţiunea – conceptul nu e univoc.

Interesant de considerat jocul ei în istorie într-un moment cînd trebuie să se adapteze sau să piară.

Cf. Diplomă.

E aceeaşi raţiune şi totuşi nu e aceeaşi.

De fapt, există două raţiuni: una etică, cealaltă estetică.

De aprofundat: imaginea plotiniană ca silogism al raţiunii estetice.

Imaginea ca parabolă: încercarea de a turna indefinibilul sentimentului în indefinibilul evident al concretului.

Ca în toate ştiinţele descriptive (statistici – care colecţionează fapte) marea problemă în meteorologie este o problemă practică: aceea a înlocuirii observaţiilor absente. Iar metodele de interpolare care suplinesc acest lucru recurg întotdeauna la conceptul de medie şi presupun prin asta generalizarea şi raţionalizarea unei experienţe al cărei aspect raţional este pe cale de a fi descoperit.

*

Belcourt. Speculantul cu zahăr care se sinucide în W.C.

*

Familia germană în 1914. Patru luni de răgaz. Vin să-l ridice pe tată. Lagăr de concentrare. Patru ani fără veşti. Viaţa între timp. El revine în 1919. Tuberculos. Moare după cîteva luni.

Fetiţele la şcoală.

*

Artistul şi opera de artă. Adevărata operă de artă e cea care spune mai puţin. Există un anume raport între experienţa globală a unui artist, gîndirea sa + viaţa sa (sistemul său într-un sens – dar lipsind din acest cuvînt orice implicaţie de metodă sistematică), şi opera care reflectă această experienţă. Raportul acesta este prost atunci cînd opera de artă oferă toată experienţa învelită în literatură. Acest raport este bun atunci cînd opera de artă este o parte tăiată în experienţă, faţeta unui diamant în care strălucirea interioară se rezumă fără să se limiteze. În primul caz e vorba de o supraîncărcare şi de literatură. În al doilea caz, avem operă fecundă din cauza unui întreg subînţeles de experienţă a cărei bogăţie se ghiceşte.

Problema este să dobîndeşti măiestria de a trăi (de a fi trăit, mai degrabă) care să depăşească măiestria de a scrie. Iar la sfîrşit, marele artist este mai înainte de orice un mare trăitor (înţelegîndu-se că a trăi, aici, înseamnă şi a gîndi despre viaţă – înseamnă chiar acest raport dintre experienţă şi conştientizarea ei).

*

Iubirea pură este o iubire moartă dacă iubirea implică o viaţă amoroasă, crearea unei anumite vieţi – ea nu este atunci în acea viaţă decît o referinţă perpetuă, iar asupra restului trebuie să existe înţelegere.

*

Gîndirea este întotdeauna în avans. Ea vede prea departe, mai departe decît corpul care există în prezent.

A suprima speranţa înseamnă a readuce gîndirea la corp. Iar corpul trebuie să putrezească.

*

Culcat, zîmbi cu stîngăcie, iar ochii lui străluciră. Ea îşi simţi iubirea urcîndu-i în gîtlej şi ochii i se umplură de lacrimi. Se aruncă asupra buzelor lui şi strivi lacrimile între feţele lor. Ea plîngea în gura lui, iar el muşca din buzele acelea sărate toată amărăciunea dragostei lor.

*

Inima seacă a creatorului.

*

„Dacă măcar aş şti să citesc! Dar seara nu pot tricota la lumina electrică. Aşa că sînt obligată să mă întind şi să aştept. Sînt lungi două ore petrecute aşa. Ah! dacă aş avea-o cu mine pe nepoata mea, aş sta de vorbă cu ea. Dar sînt prea bătrînă. Poate că miros urît. Nepoata mea nu vine niciodată. Atunci, rămîn aşa, singură de tot.“

*

2 P.

Astăzi, a murit mama.[1] Sau poate ieri, nu ştiu. Am primit o telegramă de la azil. „Mama decedată. Înmormîntarea mîine. Condoleanţe.“ Asta nu vrea să spună nimic. Poate că ieri...

---

[1] Note pentru *Străinul*. Se pare că, în acel moment, Camus îşi găsise deja stilul cărţii.

Cum spunea portarul: „La şes, e cald. Se înmormîntează mai repede. Mai ales aici.“ Mi-a spus că vine de la Paris şi că-i fusese greu să se obişnuiască. Pentru că, la Paris, rămîi cu mortul două, trei zile cîteodată. Aici, nu e timp. Nici nu te-ai deprins cu ideea, că şi trebuie să alergi după dric.

...Dar şi coertegiul înainta prea repede. Numai că soarele cădea ca o brută imensă. Şi cum bine spunea infirmiera delegată: „Dacă mergem încet, riscăm o insolaţie. Iar dacă mergem prea repede, sîntem transpiraţi şi, în biserică, ne ia cu frig şi cu cald.“ Avea dreptate. Nu exista soluţie.

Funcţionarul de la Pompele Funebre mi-a spus ceva ce n-am auzit. Îşi ştergea scăfîrlia ridicînd o clipă pălăria cu o mînă, iar cu cealaltă strecurînd o batistă. I-am spus: „Cum?“ Mi-a repetat arătînd spre cer: „Arde“. Am spus: „Da“. După un timp, m-a întrebat: „E mama dumneavoastră?“ Am spus: „Da“. „Era bătrînă?“ Am răspuns: „Aşa şi-aşa“, pentru că nu cunoşteam cifra exactă. Pe urmă, a tăcut.

*

Decembrie ’38

Pentru *Caligula:* Anacronismul e tot ce se poate inventa mai neplăcut în teatru. De aceea Caligula nu pronunţă în piesă singura frază înţeleaptă pe care ar fi putut s-o rostească: „O singură fiinţă care gîndeşte şi totul e pustiit“.

*

Caligula. „Am nevoie ca fiinţele să tacă în jurul meu. Am nevoie de tăcerea fiinţelor şi să amuţească cumplitele furtuni ale inimii.“

*

15

Ocna. Cf. reportaj.

*

La miting. Bătrînul feroviar, curat, ras proaspăt, pe braţ cu impermeabilul căptuşit cu ecosez şi împăturit cu grijă pe partea căp-

tuşelii, cu pantofii lustruiţi – care întreabă „dacă aici are loc reuniunea“ şi îmi spune cît de îngrijorat este cînd se gîndeşte la ce se va întîmpla cu muncitorii.

*

La spital. Tuberculosul căruia medicul îi mai dăduse cinci zile de trăit. O ia înainte şi îşi taie gîtul cu briciul. Nu poate aştepta cinci zile, e evident.

Unui jurnalist prezent: „Nu vorbiţi de asta în ziare, spune infirmierul. A suferit destul şi aşa“.

*

Cel care iubeşte *pe acest pămînt* şi cea care-l iubeşte cu certitudinea că-l va reîntîlni în eternitate. Iubirile lor nu sînt de aceeaşi măsură.

*

Moartea şi opera. În pragul morţii, pune să i se citească ultima operă. Tot nu este ceea ce avea de spus. Cere să fie arsă. Şi moare neconsolat – cu ceva care-i plesneşte în piept ca un acord întrerupt.

*

Duminică

Vîntul furtunii în munţi care ne împiedica să înaintăm ne punea căluş la gură, urla în urechile noastre. Întreaga pădure răsucită de jos în sus. Deasupra văilor, ferigile roşii care zboară de la un munte la altul. Şi acea frumoasă pasăre portocalie.

*

Povestea legionarului care-şi ucide amanta într-o cameră din spatele prăvăliei. Şi pe urmă apucă de păr cadavrul şi-l tîrăşte în sala de mese, după aceea în stradă, unde este arestat. Are interese băneşti la cafeneaua-restaurant, iar patronul îi interzice să-şi aducă amanta acolo. Ea venise totuşi. El i-a poruncit să plece. Ea a refuzat. De aceea o omorîse.

*

Micul cuplu din tren. Urîţi amîndoi. Ea se agaţă de el, rîde, cochetează, îl seduce. El, cu privirea posomorîtă, se simte jenat să fie iubit în faţa tuturor de o femeie cu care nu se poate mîndri.

*

Lumea bună sau cei doi bătrîni jurnalişti care se ocărăsc în plin comisariat, înconjuraţi de un cerc de agenţi care rîd. Furia senilă, care nu se poate traduce prin lovituri, se dezlănţuie într-un uluitor exces de grosolănii: „Scîrnăvie – Încornoratule – Imbecilule – Lingăule – Peşte".

– Eu sînt un om cinstit.

– Între noi doi e o deosebire.

– Da, şi încă una mare. Tu eşti ultimul dintre nătărăi.

– Nu mai continua, ori îţi stîlcesc mutra şi-ţi trag una-n cur de-ai să mă ţii minte.

– Forţa ta, mă şterg la fund cu ea. Fiindcă eu sînt un om cinstit.

*

Spania. Tipul care e membru de partid. Vrea să se înroleze. După interogatorii, reiese că din cauza unor necazuri intime o face. *Nu-l vor.*

*

În orice viaţă există un număr mic de sentimente mari şi un număr mare de sentimente mici. Dacă alegi: două vieţi şi două literaturi.

*

Dar, *de fapt,* sînt doi monştri.

*

Plăcerea pe care o întîlneşti în relaţiile dintre bărbaţi. Aceea, subtilă, care constă în a da sau a cere foc – o complicitate, o franc-masonerie a ţigării.

*

P. care se declară gata să ofere „o miniatură cu fecioară gravidă într-o ramă din clavicule de toreador".

*

Afiş la cazarmă: „Alcoolul ucide omul ca să trezească animalul“ – ceea ce îl face să înţeleagă de ce-i place alcoolul.

*

„Pămîntul ar fi o cuşcă splendidă pentru nişte animale care n-ar avea nimic uman în ele.“

*

De Jeanne[1] se leagă unele dintre bucuriile mele cele mai pure. Ea îmi spunea adeseori: „Eşti un prost“. Era vorba ei, cea pe care o spunea rîzînd, dar întotdeauna atunci cînd mă iubea cel mai tare. Aparţineam amîndoi unor familii sărace. Ea locuia la cîteva străzi de mine, pe strada principală. Nici ea, nici eu nu ieşeam vreodată din cartierul acesta la care se reducea totul. Şi la ea, ca şi la mine, aceeaşi tristeţe şi aceeaşi viaţă sordidă. Întîlnirea noastră era un mod de a scăpa din toate astea. Şi totuşi acum, la ora cînd mă întorc spre faţa ei de copil obosit, după atîţia ani, înţeleg că nu scăpam din acea viaţă de mizerie şi că, în fond, faptul că ne iubeam în chiar sînul acelei umbre ne dădea o emoţie pe care nimic n-o va mai putea răscumpăra.

Cred că am suferit mult cînd am pierdut-o. Totuşi, n-am fost revoltat. Fapt e că nu m-am simţit niciodată foarte în largul meu cînd ceva îmi aparţine. Mi se pare întotdeauna mai natural să regret. Şi, chiar dacă văd limpede în mine, niciodată nu m-am putut împiedica să cred că Jeanne este mai mult în mine într-un moment cum e cel de azi decît era atunci cînd se ridica puţin pe vîrful picioarelor ca să-şi pună braţele în jurul gîtului meu. Nu mai ştiu cum am cunoscut-o. Dar ştiu că mă duceam s-o văd la ea acasă. Şi că tatăl şi mama ei rîdeau cînd ne vedeau. Tatăl ei era feroviar şi, cînd era acasă, îl puteai vedea întotdeauna aşezat într-un colţ, gînditor, privind pe fereastră, cu mîinile sale enorme lipite de coapse. Mama ei era tot timpul ocupată cu treburile casei. Jeanne la fel, dar,

---

[1] Prima apariţie a personajului Jeanne, soţia uşuratică a lui Grand. Acest fragment se regăsea aproape integral în prima versiune a *Ciumei*, sub pana lui Stéphan, profesorul sentimental.

văzînd-o uşurică şi rîzînd, nu mă gîndeam că făcea treabă. Era de talie mijlocie, dar mie îmi părea mică. Şi simţind-o atît de mărunţică, de uşoară, mi se strîngea inima cînd o vedeam traversînd o stradă prin faţa camioanelor. Recunosc acum că fără îndoială nu era inteligentă. Dar la vremea aceea nu-mi trecea prin minte asemenea lucru. Avea un fel al ei de a se preface supărată care-mi umplea inima de o încîntare plină de duioşie. Iar gestul acesta secret, prin care se întorcea spre mine şi mi se arunca în braţe cînd o imploram să mă ierte, oare cum s-ar putea după atîta timp să nu mişte iarăşi inima asta închisă pentru atîtea lucruri? Nu mai ştiu astăzi dacă o doream. Ştiu că totul era învălmăşit. Ştiu numai că tot ceea ce mă agita se rezolva în tandreţe. Dacă o doream, am uitat asta chiar din prima zi cînd, pe culoarul locuinţei ei, mi-a oferit buzele ca să-mi mulţumească pentru o mică broşă pe care i-o dăruisem. Cu părul dat pe spate, cu gura ei inegală cu dinţi prea mari, cu ochii limpezi şi cu nasul drept, mi-a apărut în seara aceea ca un copil pe care l-aş fi adus pe lume pentru sărutările şi duioşia sa. Şi am avut mult timp impresia asta, ajutat chiar de Jeanne, care-mi spunea mereu „prietenul meu cel mare“.

Trăiam împreună bucurii deosebite. Cînd ne-am logodit, aveam douăzeci şi doi de ani şi ea optsprezece. Dar ceea ce ne pătrundea inima de iubire gravă şi voioasă era caracterul oficial al situaţiei. Iar faptul că Jeanne era primită la noi în casă, că mama o săruta şi-i spunea „Fetiţa mea“ erau tot atîtea bucurii uşor ridicole pe care nu căutam să le ascundem. Dar amintirea ei e legată pentru mine de o impresie care mi se pare astăzi greu de exprimat. O mai resimt încă şi e suficient să fiu trist şi să întîlnesc, în răstimp de cîteva minute, un chip de femeie care să mă mişte şi o vitrină strălucitoare, ca s-o regăsesc, cu o realitate care mă doare, pe Jeanne cu chipul întors spre mine şi spunîndu-mi: „Ce frumos e“. Era perioada sărbătorilor. Iar magazinele din cartierul nostru nu făceau economie nici la lumini, nici la ornamente. Ne opream în faţa cofetăriilor. Figurinele de ciocolată, podoabele din staniol argintiu şi auriu, fulgii de zăpadă din vată, farfuriile aurii şi prăjiturile în culorile curcubeului, totul ne încînta. Mi-era puţin ruşine. Dar nu-mi pu-

team înfrîna bucuria care mă copleşea şi care făcea să strălucească ochii Jeannei.

Astăzi, dacă încerc să definesc această emoţie deosebită, văd multe lucruri. Bineînţeles, bucuria asta îmi venea în primul rînd de la Jeanne – de la parfumul ei şi de la mîna ei strînsă în jurul încheieturii mele, de la mutriţele pe care le aşteptam. Dar şi acea bruscă strălucire a magazinelor într-un cartier de obicei atît de sumbru, aerul grăbit al trecătorilor încărcaţi de cumpărături, bucuria copiilor pe străzi, totul ne ajuta să ne smulgem din lumea aceea solitară. Staniolul bomboanelor de ciocolată era semnul că o perioadă învălmăşită, dar zgomotoasă şi aurită se deschidea în faţa inimilor simple, iar Jeanne şi cu mine ne strîngeam puţin mai mult unul lîngă celălalt. Poate că simţeam vag atunci fericirea deosebită a omului care-şi vede viaţa în acord cu el însuşi. De obicei, ne plimbam deşertul fermecat al dragostei într-o lume în care iubirea nu-şi mai avea locul. Şi, în zilele acelea, ni se părea că flacăra ce se înălţa în noi cînd mîinile ne erau legate era aceeaşi cu cea care dănţuia în vitrine, în inima muncitorilor întorşi spre copiii lor şi în adîncul cerului pur şi îngheţat de decembrie.

*

Decembrie

Faust pe dos. Tînărul îi cere diavolului bunurile acestei lumi. Diavolul (care poartă un costum sport şi declară cu dragă inimă că cinismul este marea tentaţie a inteligenţei) îi spune blînd: „Dar ai bunurile acestei lumi. Lui Dumnezeu trebuie să-i ceri ce-ţi lipseşte – de cumva crezi că-ţi lipseşte ceva. Vei încheia un tîrg cu Dumnezeu şi, pentru bunurile lumii celeilalte, îi vei vinde trupul tău."

După o clipă de tăcere, diavolul care-şi aprinde o ţigară englezească adaugă: „Şi asta va fi osînda ta veşnică".

*

Peter Wolf. Evadează dintr-un lagăr de concentrare, ucide o santinelă şi reuşeşte să treacă graniţa. Se refugiază la Praga unde încearcă să-şi refacă viaţa. După Tratatul de la München, este extrădat de

guvernul de la Praga. Predat naziştilor. Condamnat la moarte. Executat cîteva ore mai tîrziu cu toporul.

*

Pe o uşă: „Intraţi. Eu m-am spînzurat“. Intri şi e adevărat. (Spune „eu“, dar nu mai este „eu“[1].)

*

Dansuri javaneze. Lentoarea, principiu al dansului hindus. Desfacerea. Eflorescenţele de detaliu în mişcarea de ansamblu. Ca acumularea detaliilor în arhitectură. O proliferare de gesturi. Nimic nu este grăbit, totul se derulează. Nu e un act sau un gest. E o participare.

Pe lîngă toate acestea, tragicul prin salturi în anumite dansuri crude. Utilizarea pauzelor în acompaniament (care, de altfel, este o fantomă de muzică). Aici muzica nu descrie desenul pe care-l urmează dansul. Ea formează un fond. Îmbracă gestul. Curge în jurul corpurilor şi a geometriei lor insensibile.

(Othello în dansul capetelor.)

*

Pentru sfîrşitul lucrării *Nunta.*

Pămîntul! Acel mare templu părăsit de zei, misiunea omului este să-l populeze cu idoli după chipul său, inefabili, cu feţe iubitoare şi cu picioare de lut.

...aceşti monstruoşi idoli ai bucuriei, cu faţă iubitoare şi picioare de lut.

*

Deputatul de Constantine care este ales pentru a treia oară. În ziua alegerilor, la ora prînzului, moare. Seara, lumea merge să-l aclame. Soţia lui iese pe balcon şi spune că e cam obosit. Curînd după aceea, cadavrul este ales deputat. Aşa trebuia să se-ntîmple.

*

Despre Absurd?

Nu există decît un caz în care disperarea e pură. Cel al condamnatului la moarte (să ni se permită o mică evocare). Ar putea să fie

---

[1] Notă pentru *Ciuma*. În prima versiune, Stéphan e cel care s-a spînzurat. Mai tîrziu, va fi Cottard.

întrebat un disperat din dragoste dacă vrea să fie ghilotinat a doua zi, şi ar refuza. Din cauza ororii de supliciu? Da. Dar oroarea se naşte aici din certitudine – mai curînd din elementul matematic care compune această certitudine[1]. Absurdul este absolut clar. Este contrariul unui iraţional. Are toate semnele evidenţei. Ceea ce este iraţional, ceea ce ar fi, e speranţa trecătoare şi muribundă că asta va înceta şi că moartea va putea să fie evitată. Dar nu absurdul. Evident este că o să i se taie capul şi în timp ce este lucid – chiar în timp ce întreaga sa luciditate se concentrează asupra acestui fapt, o să i se taie capul.

Kirilov are dreptate. A te sinucide înseamnă a-ţi demonstra libertatea. Iar problema libertăţii tale are o soluţie simplă. Oamenii au iluzia că sînt liberi. Condamnaţii la moarte nu au această iluzie. Toată problema stă în realitatea acestei iluzii.

Înainte: „Inima asta, acest mic zgomot care de atîta timp mă însoţeşte, cum să-mi închipui că va înceta, cum să-mi imaginez asta chiar în secunda cînd..."

„Ah! ocna, paradisul ocnei."

(Mama: „Şi acum mi-l dau înapoi... Uite ce-au făcut din el... Mi-l dau în două bucăţi.")

„Am sfîrşit prin a nu mai dormi decît puţin ziua, aşteptînd cu răbdare ca noaptea să izbucnească lumina şi, o dată cu ea, adevărul unei zile noi. Tot timpul orei îndoielnice cînd ştim că ei vin de obicei... eram ca un animal... După aceea, mai dispuneam de o zi...

Calculam. Încercam să mă stăpînesc. Mai era recursul. Şi-mi imaginam întotdeauna cea mai rea ipoteză: era respins. Ei bine, voi muri. Poate că mai devreme decît alţii. Dar de cîte ori viaţa mi s-a părut absurdă la ideea de a muri. Din moment ce o să mor, puţin contează cum şi cînd. Trebuie deci să accept. Şi atunci, în acel moment, *aveam dreptul* să abordez a doua ipoteză. Eram graţiat. Încercam să-mi domolesc elanul sîngelui şi al corpului care-mi aducea în ochi înţepăturile unei

---

[1] Reflecţii utilizate atît în *Străinul*, cît şi în *Mitul lui Sisif*.

bucurii nesăbuite. Reduceam acest strigăt, importanţa lui, pentru a face mai plauzibilă resemnarea mea în prima ipoteză. Dar la ce bun. Zorii veneau şi o dată cu ei ora îndoielnică...

Sînt ei. Şi totuşi e foarte întuneric. Au venit mai devreme. Mă fură. Vă spun eu că mă fură...

...Să fug. Să sparg tot. Ba nu, rămîn. Ţigară? De ce nu. Timp. Dar în acelaşi timp îmi taie gulerul de la cămaşă. În acelaşi timp. E acelaşi timp. Nu e timp cîştigat. Vă spun eu că mă fură.

...Ce lung e culoarul, dar ce repede merg oamenii ăştia... Numai de-ar fi mulţi, numai de m-ar întîmpina cu strigăte de ură. Numai de-ar fi mulţi şi eu să nu fiu singur...

...Mi-e frig. Ce frig e. De ce m-au lăsat în cămaşă? E adevărat că nu mai contează. Nu mai există boli pentru mine. Am pierdut paradisul suferinţei, îl pierd, şi bucuria de a-mi scuipa plămînii sau de a fi muşcat de un cancer sub privirea unei fiinţe dragi.

...Şi cerul ăsta fără stele. Ferestrele astea fără lumini, şi strada asta ca un furnicar, şi bărbatul ăsta din rîndul întîi, şi piciorul acestui bărbat care..."[1]

SFÎRŞIT

*

Absurdul. Gurvitch[2]. Tratat despre disperare. Puterea şefilor...

*

Mersault.
Caligula.

---

[1] Fragment pentru *Străinul*.
[2] Este vorba despre sociologul contemporan cu Albert Camus, care a scris: *Tendinţele actuale ale filosofiei germane* şi *Eseuri de sociologie*.

Număr special al revistei *Rivages* despre teatru. De regăsit punerile în scenă. Comentariu la planul lui Miquel[1]. Prezentare. Tot ce e legat de teatru.

Grădina Mirabel la Salzburg.

Trupa în turneul la Bordj-bou-Arreridj.

*

1939

Arderea e odihna mea. Nu numai bucuria arde. Ci munca necontenită, căsătoria necontenită sau dorinţa necontenită.

*

Plan de lucru:

Conferinţă despre teatru.

Absurdul în lectură.

Caligula.

Mersault.

Teatru.

Rivages la Charlot luni.[2]

Lecţie.

Jurnal.

*

Februarie

Vieţi pe care moartea nu le surprinde. Care s-au pregătit în aşteptarea ei. Care au ţinut seama de ea.

*

La fel cum moartea unui scriitor face să se exagereze importanţa operei sale, moartea unui individ face să se supraestimeze locul său printre noi. Astfel, trecutul e format în întregime de moarte, care îl populează cu iluzii.

---

[1] Louis Miquel, arhitect din Alger, prieten al lui Albert Camus. Împreună cu Simonnet a făcut planurile Centrului „Albert Camus“ pentru tineret şi sport inaugurat la Orléansville în 1960.

[2] Charlot a fost primul editor al lui Camus. Trebuia să publice revista *Rivages* pe care o anima Camus: au apărut numai două numere în 1939.

*

O dragoste care nu suportă să fie confruntată cu realitatea nu este dragoste. Dar atunci e un privilegiu al inimilor nobile să nu poată iubi.

*

Roman. Convorbirile acestea unul lîngă altul, noaptea, mărturisirile rostite, interminabile...

„Şi viaţa asta de aşteptare. Aştept cina şi aştept somnul. Mă gîndesc la deşteptare cu o speranţă vagă – de ce? Nu ştiu. Vine deşteptarea şi aştept prînzul. Şi tot aşa pînă a doua zi... Să-ţi spui neîncetat: Acum e la birou, ia prînzul, e la birou, e liber – şi golul acesta în viaţa lui pe care trebuie să-l imaginezi, pe care-l imaginezi şi care-ţi face rău de îţi vine să ţipi..."

„...Să vii în bucurie ca să pleci din nou a doua zi – şi ce aproape de bucurie e disperarea! Te întorci spre cele două zile. Au fost frumoase şi lacrimile le acoperă."

*

Algeria, ţară în acelaşi timp măsurată şi nemăsurată. Măsurată în liniile ei, nemăsurată în lumina sa.

*

Moartea lui „Caporal". Cf. articol.

*

Nebunul la librărie. Cf. articol.

*

Tragedia e o lume închisă – de care te împiedici, de care te loveşti. La teatru, trebuie să te naşti şi să mori în spaţiul restrîns al scenei.

*

Cf. Stuart Mill: „Mai bine să fii Socrate nemulţumit decît un porc satisfăcut".

*

Dimineaţa aceasta plină de soare: străzile calde şi pline de femei. Se vînd flori la toate colţurile. Şi feţele astea de fete care zîmbesc.

*

Martie

„Cînd am ajuns în acest compartiment de clasa întîi, luminat, încălzit, am închis uşa în spatele meu şi am coborît toate storurile.[1] Şi atunci, odată aşezat, în mijlocul extraordinarei tăceri care mă întîmpina brusc, m-am simţit eliberat. Eliberat mai întîi de toate acele zile de gîfîială care au trecut, de efortul acela de a-mi stăpîni viaţa, de tumulturile acelea dificile. Totul tăcea. Vagonul vibra uşor. Şi dacă auzeam în spatele geamurilor foşnetele nopţii ploioase, le auzeam tot ca pe o tăcere. Pentru cîteva zile, nu mai trebuia să mă gîndesc, ci să merg. Eram prizonierul orelor, hotelurilor, al unei sarcini umane care mă aştepta. Îmi aparţineam în fine, nemaiaparţinîndu-mi. Şi am închis cu încîntare ochii peste pacea pe care o simţeam înălţîndu-se o dată cu acel univers paşnic care tocmai se născuse, fără tiranie, fără iubire şi în afara mea.“

*

Oran. Golful Mers-el-Kébir deasupra grădiniţei cu muşcate roşii şi frezii. Nu e vreme frumoasă decît pe jumătate: nori şi soare. Ţară împăcată cu sine. E suficientă o bucată mare de cer şi calmul revine în inimile prea încordate.

*

Aprilie '39

La Oran, un „sufoco“ e un afront. Un „sufoco“ nu se rabdă. El se cere răzbunat pe loc. Oranezii au sîngele fierbinte.

Un peisaj poate să fie magnific fără a fi mare. Poate chiar să rateze măreţia din nimic. Astfel, golful Algerului ratează măreţia prin exces de frumuseţe. Mers-el-Kébir văzut de la Santa Cruz, dimpotrivă, dă măsura măreţiei. Magnific şi lipsit de tandreţe.

*

---

[1] Fragment pentru *Moartea fericită*.

În imediata vecinătate a Oranului, la cîţiva metri de ultimele case, încep nesfîrşite întinderi de pămînt lăsate necultivate şi acoperite acum de grozame strălucitoare. Mai încolo e primul sat de coloni. Fără suflet, străbătut de o singură stradă pe care se înalţă un simbolic chioşc pentru fanfară.

*

Platourile Înalte şi Djebel Nador.

Nesfîrşite lanuri de grîu, fără copaci şi fără oameni. Din loc în loc, cîte un bordei arab, o siluetă înfrigurată care înaintează pe o creastă şi se decupează pe orizont. Cîţiva corbi şi tăcerea. Nici un loc unde să te poţi refugia – nimic de care să-ţi atîrni bucuria – sau o melancolie care ar putea deveni fecundă. Ceea ce se ridică din pămînturile astea e numai angoasă şi sterilitate.

La Tiaret, cîţiva învăţători mi-au spus că se plictisesc la culme.

– Şi ce faceţi cînd vă plictisiţi la culme?

– Ne pilim.

– Şi pe urmă?

– Mergem la bordel.

M-am dus cu ei la bordel. Ningea. Zăpada cădea fină şi pătrunzătoare. Băuseră cu toţii. Un paznic m-a pus să plătesc doi franci la intrare. Era o sală imensă, dreptunghiulară, în mod ciudat zugrăvită cu benzi oblice, negre şi galbene. Se dansa după sunetele unui pick-up. Fetele nu erau nici frumoase, nici urîte.

Una spunea:

– Vii să ne distrăm?

Bărbatul se apăra fără convingere.

– Eu, zicea fata, am chef s-o facem.

La plecare, aceeaşi zăpadă. Prin cîte o spărtură se vedea cîmpul. Aceeaşi întindere fără speranţă, dar albă acum.

*

La Trezel – cafenea maură. Ceai de mentă şi conversaţii.

Strada cu fete se numeşte „Strada Adevărului“. Intrarea e trei franci.

*

Tolba şi încăierările.[1]

„Nu că-s rău, da-s vioi. Sar la dreapta şi la stînga. Ălălalt numa' ce-mi zice: «Dă-te jos din tramvai dacă eşti bărbat adevărat». Eu îi zic: «Ascultă, stai liniştit». Zice: «Nu eşti bărbat». Atunci m-am dat jos şi i-am zis: «Mai bine te potoleşti, de nu te fac arşice. – Pen'ce?» Atunci i-am tras una. A căzut. Eu dau să-l ridic. Atunci m-a lovit de jos. Şi i-am dat una cu genunchiul şi doi pumni în mutră. I s-a umplut moaca de sînge. Şi i-am zis: «Acu' ţi-ajunge?» A zis: «Da».“

*

Mobilizare.

Fiul mai mare se duce. Stă aşezat în faţa mamei şi zice: „N-o să se întîmple nimic“. Mama nu scoate o vorbă. A luat un ziar de pe masă. Îl împătureşte în două, pe urmă în patru, pe urmă în opt.

*

La gară, mulţimea care îi însoţeşte. Bărbaţii înghesuiţi în vagoane. O femeie plînge. „Niciodată n-aş fi crezut că o să fie aşa, atît de rău“. Alta: „Curios cum dau fuga cu toţii la moarte“. O tînără plînge lipită de logodnicul ei, acesta e grav. Nu spune nimic. Fum, strigăte, zdruncinături. Trenul pleacă.

*

Chipuri de femei, bucurii ale soarelui şi ale apei, iată ce se asasinează. Iar cine nu acceptă asasinatul, trebuie să reziste. Sîntem în plină contradicţie. Întreaga epocă se înăbuşă şi trăieşte în contradicţie pînă la gît, fără o lacrimă izbăvitoare.

Nu numai că nu există soluţii, dar nu există nici probleme.

---

[1] Fragment reluat în *Străinul*. De reţinut în ce măsură stilul omului din popor, aşa cum îl reproduce Camus în însemnări, evocă stilul din *Străinul*.

CAIETUL AL III-LEA

aprilie 1939 – februarie 1942

În timp ce chiparoşii sînt îndeobşte nişte pete întunecate pe cerul din Provence şi Italia, aici, în cimitirul din El Kettar, chiparosul acela şiroia de lumină, revărsa în strălucirea sa tot aurul soarelui. Ai fi zis că, izvorîtă din inima lui neagră, o sevă aurie clocotea pînă-n vîrful ramurilor sale scurte şi curgea în dîre roşcate pe verdele frunzişului.

*

...Ca şi acele cărţi în care prea multe pasaje sînt subliniate cu creionul, ca să-ţi facă o părere bună despre gustul şi spiritul cititorului.

*

Dialog Europa–Islam.

– Iar cînd privim cimitirele voastre şi ce aţi făcut din ele, atunci ne cuprinde un soi de admiraţie plină de milă faţă de voi, o spaimă plină de consideraţie pentru nişte oameni care trebuie să trăiască avînd o asemenea imagine despre moartea lor...

– ...Şi nouă ne este uneori milă de noi. Asta ne ajută să trăim. E un sentiment pe care nu-l cunoaşteţi şi vi s-ar părea prea puţin viril. Şi totuşi cei mai virili dintre noi sînt cei care-l au. Fiindcă noi îi numim virili pe cei lucizi şi nu ne trebuie o forţă care să se despartă de clarviziune. Pentru voi, dimpotrivă, virtutea bărbatului stă în poruncă.

*

La război. Oamenii care evaluează gradul de periculozitate specific fiecărui front. „Al meu era cel mai expus.“ Ei mai fac încă ierarhizări în această înjosire universală. Prin asta reuşesc să scape.

*

– Da, spune vidanjorul, şi dacă aţi vedea ce toalete li „s-au“ făcut acolo jos, la Marină! Păcat să dai asemenea toalete unor oameni ca ei.

*

Femeia care trăieşte cu bărbatul ei fără să înţeleagă nimic. Într-o zi, el vorbeşte la radio. Ea stă aşezată în spatele unui geam şi îl poate vedea fără să-l audă. El face doar gesturi, e tot ce ştie ea. Pentru prima oară îl vede în corpul lui, ca pe o fiinţă fizică, dar şi ca pe o paiaţă ce este.

Îl părăseşte. „Marioneta asta se urcă pe burta mea în fiecare seară.“

*

Subiect de piesă. Omul mascat.[1]

După o călătorie lungă, revine acasă mascat. Rămîne aşa tot restul piesei. Pentru ce? Ăsta e subiectul.

Îşi scoate masca la sfîrşit. O făcuse doar aşa. Pentru nimic. Ca să vadă de sub o mască. Ar fi rămas mult timp aşa. Era fericit, dacă acest cuvînt are vreun sens. Dar ceea ce-l sileşte să-şi scoată masca e suferinţa soţiei sale.

„Pînă acum te iubeam cu toată fiinţa mea şi acum nu te voi iubi decît aşa cum vrei să fii iubită. Dar e de necrezut că preferi să fii dispreţuită decît să iubeşti fără să înţelegi. Asta ascunde două măreţii.“

(Sau două femei. Una îl iubeşte mascat pentru că o intrigă. Nu-l mai iubeşte după aceea. „Mă iubeai cu creierul tău. Trebuia să mă iubeşti şi *cu* trupul.“ Cealaltă îl iubeşte *în pofida* măştii şi continuă şi după aceea.)

---

[1] Primă schiţă pentru *Neînţelegerea.*

Printr-o reacţie singulară, dar firească, ea îşi imagina după durerea bărbatului pe care-l iubea tocmai acele motive care îi făceau cel mai mult rău. Se obişnuise atît de bine să se priveze de orice speranţă, încît, din clipa în care încerca să înţeleagă viaţa acelui bărbat, vedea întotdeauna în ea numai ceea ce-i era defavorabil. Şi tocmai asta îl irita.

*

Spirit istoric şi spirit etern. Unul are sentimentul frumosului. Celălalt, pe cel al infinitului.

*

Le Corbusier: „Ceea ce-l defineşte pe artist, vedeţi, sînt minutele cînd se simte mai mult decît un om".

*

Pia[1] şi documentele care vor dispărea. Erodarea voluntară. În faţa neantului, hedonismul şi deplasarea continuă. Spiritul istoric devine aici spirit geografic.

În tramvai. Tipul pe jumătate negru care se agaţă de mine. „Dacă eşti un bărbat adevărat, dă-mi douăzeci de centime. Tu, se vede că eşti un bărbat adevărat. Uite, am ieşit de la spital. Unde o să mă culc diseară? Dar dacă eşti un bărbat adevărat, am să mă duc să beau un pahar şi am să uit. Sînt un nenorocit, eu n-am pe nimeni."

Îi dau 5 franci. Îmi ia mîna, mă priveşte, se aruncă la pieptul meu şi izbucneşte în hohote de plîns. „Ah! eşti un tip cumsecade. Mă înţelegi. N-am pe nimeni, auzi, pe nimeni." Cînd îl părăsesc, tramvaiul porneşte şi el rămîne înăuntru, pierdut, plîngînd mai departe.

*

Bărbatul care trăieşte singur de mulţi ani şi care adoptă un copil. Revarsă asupra acestuia trecutul său de singurătate. Şi în acel univers închis care este al lui, singur cu acea făptură, se simte stăpînul copilului şi al unui regat măreţ peste care domneşte. Îl tiranizează, îi inspiră frică, îl înnebuneşte cu capricii şi voinţe exi-

---

[1] Pascal Pia a fost director la *Alger Republicain* în '38, unde a debutat A. Camus ca jurnalist, apoi la *Combat*, după eliberare, cu A. Camus redactor-şef.

gente. – Pînă în clipa cînd copilul fuge şi el îşi regăseşte singurătatea, cu lacrimi şi cu un cumplit elan de iubire faţă de jucăria pe care a pierdut-o.

*

„Aşteptam momentul cînd, ieşiţi pe stradă, ea îşi întorcea faţa spre mine. Iar ceea ce-mi arăta atunci era o faţă strălucitoare şi palidă de pe care sărutările izgoniseră fardul şi chiar expresia. Faţa ei era goală. Şi pentru prima oară o vedeam cu adevărat după ce o urmărisem timp de lungi ore sufocate de dorinţă. Răbdarea mea de a iubi era în sfîrşit răsplătită. Şi la fiinţa ei profundă ajungeam atrăgîndu-i faţa cu buze mai pale şi cu pometi albi pe care buzele mele o exhumaseră din ganga de farduri şi zîmbete."

*

Poe şi cele patru condiţii ale fericirii:

1) Viaţa în aer liber.
2) Iubirea unei fiinţe.
3) Desprinderea de orice ambiţie.
4) Creaţia.

*

Baudelaire: „Au fost uitate două drepturi în *Declaraţia Drepturilor Omului*: cel de a se contrazice şi cel de a pleca".

Idem: „Există seducţii atît de puternice, încît nu pot să fie decît virtuţi".

*

Pe eşafod, Doamna du Barry: „Încă un minut, domnule călău".

*

14 iulie 1939. Acum un an.

*

Pe plajă, bărbatul, cu braţele desfăcute, răstignit la soare.

*

La Pierre, obscenitatea ca formă a disperării.

*

„Acei ani teribili ai îndoielii în care aştepta căsătoria sau orice altceva – în care construia deja filosofia renunţării care să-i justifice eşecul şi laşitatea."

*

„Cu soţia lui. Problema care se punea era de a şti dacă-i era îngăduit unui bărbat să trăiască fără a decădea în mijlocul minciunilor acelei femei."

*

August

1) Oedip îl suprimă pe sfinx şi, dacă risipeşte misterele, o face datorită cunoaşterii omului. Tot universul grecului e limpede.

2) Dar pe acelaşi om destinul îl sfîşie, cu sălbăticie, destinul implacabil în logica lui oarbă. Lumină fără umbră a tragicului şi a perisabilului.

*

Să citesc Epicur (eseu).

Peştera lui Aglauris, pe Acropole. Statuia Minervei despuiată o dată pe an de veşmintele ei. Probabil că toate statuile greceşti erau îmbrăcate aşa. Nudul grec e inventat de noi.

*

La Atena există un templu consacrat bătrîneţii. Acolo erau duşi copiii.

Cresus şi Calliroe (piesă).[1]

Sacrificat sacrificată. Se sinucide după această dovadă de iubire.

*

Legenda zeităţilor camuflate în cerşetori îndeamnă la milostenie. Nu era naturală.

---

[1] E vorba desigur despre Coresos şi Calliroe, fiica unui rege al Calydonului, iubită de Coresos, preot al lui Dionysos, ale cărui avansuri ea le-a respins; drept urmare, zeul a aruncat asupra locuitorilor blestemul nebuniei. Oracolul de la Dodona a poruncit sacrificarea lui Calliroe. Coresos a preferat să se sinucidă; emoţionată de atîta iubire, Calliroe nu a vrut să-i supravieţuiască.

*

La Sycione, Prometeu l-a înşelat pe Zeus. Două piei de bou, una umplută cu carne şi cealaltă cu oase. Zeus a ales-o pe ultima. De aceea le-a luat oamenilor dreptul de a folosi focul. Răzbunare josnică.

*

Fiica olarului Dibutades, care iubea un tînăr, a desenat cu stiletul umbra profilului său pe perete. Tatăl ei, văzînd desenul, a descoperit stilul ornamental al vaselor greceşti. Iubirea se află la originea tuturor lucrurilor.

*

La Corint, două temple se învecinează; cel al violenţei şi cel al necesităţii.

*

Dimetos resimţi o iubire vinovată faţă de nepoata sa, care s-a spînzurat. Pe nisipul fin, micile valuri aduseră într-o zi trupul unei minunate tinere moarte. Văzînd-o, Dimetos căzu în genunchi, îndrăgostit nebuneşte. Dar asistînd la descompunerea acelui trup admirabil, înnebuneşte. A fost răzbunarea nepoatei sale şi simbolul unei condiţii care ar trebui definite.

*

La Pallanteum, în Arcadia, altarul consacrat „Zeilor puri“.

*

Cu dragă inimă vreau să mor pentru ea, spune P. Dar să nu-mi ceară să trăiesc.

*

Septembrie '39. Războiul

Oamenii care se duc să se opereze de urgenţă la un medic reputat din Alger de teamă că va fi mobilizat.

Gaston: „Înainte de a fi mobilizat important e să-mi găsesc norocul“.

Pe peronul gării, o mamă către un tînăr rezervist (treizeci de ani): „Fii prudent“.

În tramvai: „Polonia, asta nu se lasă dusă cu vorba“.

„Pactul «anticomertin».[1] Nu mai există“.

„Lui Hitler, dacă-i întinzi degetul cel mic, pe urmă trebuie să dai jos şi pantalonii.“

La piaţă:

– Ştiţi, sîmbătă o să vină răspunsul.

– Ce răspuns?

– Răspunsul lui Hitler.

– Şi?

– Atunci o să ştim dacă o să fie război.

– Mai mare jalea!

La gară, rezerviştii îi pălmuiesc pe funcţionari: „Parte sedentară!“

*

A izbucnit războiul.[2] Unde e războiul? În afară de ştirile care trebuie crezute şi afişele care trebuie citite, unde se află semnele absurdului eveniment? Războiul nu e pe cerul acesta albastru, deasupra mării albastre, în ţîrîitul greierilor, în chiparoşii de pe coline. Nu e în acele tinere tresăltări de lumină pe străzile Algerului.

Vrem să credem. Îi căutăm chipul şi el ni se refuză. Singură lumea e regină şi feţele ei magnifice.

Să fi trăit în ură faţă de animalul acesta, să-l ai în faţa ta şi să nu ştii să-l recunoşti. Atît de puţine lucruri s-au schimbat. Mai tîrziu, desigur, vor veni noroiul, sîngele şi imensul dezgust. Dar astăzi simţim cum începutul războaielor seamănă cu începuturile păcii: lumea şi inima le ignoră.

*

...Să-mi amintesc de primele zile ale unui război probabil atît de dezastruos, ca de zilele unei fericiri miraculoase, bizar şi instructiv

[1] E vorba de „pactul anticomintern“ încheiat în preajma celui de-al II-lea război mondial, între Germania hitleristă, Italia şi Japonia (n. red.).

[2] Camus va relua mai tîrziu acest fragment în *Ciuma* (desigur pentru unul dintre primele capitole). Apoi va renunţa să-l utilizeze sub forma aceasta.

destin... Caut să-mi legitimez revolta pe care, pînă acum, nici o faptă n-a venit s-o îndreptăţească.

*

Există cei care sînt făcuţi să iubească şi cei care sînt făcuţi să trăiască.

*

Întotdeauna se exagerează importanţa vieţii individuale.[1] Atîţia oameni nu ştiu ce să facă cu ea, încît nu este absolut imoral să-i privezi de ea. Pe de altă parte, totul capătă o valoare nouă. Dar asta a mai fost spus. Absurditatea esenţială a acestei catastrofe nu schimbă nimic din ceea ce este. Ea generalizează absurditatea ceva mai esenţială a vieţii. O face mai imediată şi mai pertinentă. Dacă războiul ăsta poate avea un efect asupra omului, acesta constă în a-l întări în ideea pe care şi-o face despre existenţa sa şi în părerea pe care şi-o face asupra lui. Din momentul în care războiul acesta „este", orice opinie care nu-l poate integra e falsă. Un om care gîndeşte îşi petrece în general timpul adaptînd ideea pe care şi-a format-o despre lucruri la faptele noi care o dezmint. În această înclinaţie, în această deformare a gîndirii, în această corecţie conştientă, se află adevărul, adică învăţătura unei vieţi. De aceea, oricît de ignobil ar fi acest război, nu e permis să stai deoparte. Mie, în mod firesc – şi în primul rînd – mie, care îmi pot risca viaţa pariind pe moarte fără teamă. Şi tuturor celorlalţi care, anonimi şi resemnaţi, se îndreaptă spre acest măcel de neiertat – şi a căror fraternitate o simt întru totul.

*

Un vînt rece intră pe fereastră.
Mama:
– Vremea începe să se schimbe.
– Da.
– Oare o să se menţină restricţiile de lumină tot timpul războiului?
– Da, probabil.

---

[1] Aceeaşi observaţie ca şi în nota precedentă: cele două texte, de altfel, fuseseră contopite într-unul singur.

– Iarna o să fie tristă.
– Da.

*

Toţi au trădat, cei care îndemnau la rezistenţă şi cei care vorbeau de pace. Uite-i, la fel de docili şi mai vinovaţi decît ceilalţi. Şi niciodată individul nu a fost mai singur în faţa maşinii de fabricat minciuni. Dacă nu are dreptul să se ţină deoparte şi să dispreţuiască, îl are pe acela de a judeca. Nimic nu poate ieşi din uman, din mulţime. Trădarea înseamnă să crezi contrariul. Fiecare moare singur. Toţi o să moară singuri. Fie ca măcar omul singur să-şi păstreze puterea dispreţului şi să aleagă din groaznica încercare ceea ce îi poate servi pentru propria sa grandoare.

Să accepţi încercarea şi tot ce comportă ea. Dar să juri să nu îndeplineşti în cea mai puţin nobilă dintre sarcini decît cele mai nobile gesturi. Iar fondul nobleţei (cea adevărată, cea a inimii) este dispreţul, curajul şi indiferenţa profundă.

*

A fi făcut să creezi, să iubeşti şi să cîştigi partide înseamnă a fi făcut să trăieşti în pace. Dar războiul te învaţă să pierzi totul şi să devii ce nu ai fost. Totul devine o chestiune de stil.

*

Am visat că, victorioşi, intram în Roma. Şi mă gîndeam la intrarea barbarilor în Cetatea Eternă. Dar eram printre barbari.

*

Să împaci opera care descrie şi opera care explică. Să dai descrierii adevăratul sens. Cînd este singură, e admirabilă, dar nu spune nimic. E suficient atunci să faci să se simtă că limitele noastre au fost stabilite cu intenţie. Ele dispar astfel şi opera „răsună".

*

„Pe de o parte, spune reformatul chemat în faţa comisiei de reformă[1], asta mă plictiseşte de moarte. Dar pe de altă parte, prea

[1] Camus, care dorise să se înroleze, în pofida unei decizii anterioare de reformare, a cunoscut, desigur, în acel moment comisia de reformă.

auzeam multe calambururi. «N-ai plecat încă?» «Mai eşti încă aici.» În casa noastră, sîntem patruzeci şi patru de bărbaţi. Eram singurul bărbat neplecat. Aşa că mă întorceam acasă noaptea şi ieşeam dimineaţa devreme."

*

Celălalt rezervist al cărui stomac a fost radiografiat:

„M-au pus să beau cel puţin trei litri de var. Înainte mă căcam negru, acum mă cac alb. Ăsta-i războiul."

*

7 septembrie

Ne întrebam unde era războiul – ceea ce era josnic în el. Şi ne dăm seama că ştim unde este, că-l avem în noi – că el este, pentru cei mai mulţi, stînjeneala asta, obligaţia asta de a alege care îi face să plece cu remuşcarea de a nu fi fost destul de curajoşi ca să se abţină sau care îi face să se abţină cu regretul de a nu împărtăşi moartea celorlalţi.

Este aici, într-adevăr aici, iar noi îl căutam în cerul albastru şi în indiferenţa lumii. Este în singurătatea asta groaznică a combatantului şi a necombatantului, în disperarea asta umilită care le este comună tuturor şi în abjecţia crescîndă care se simte cum creşte pe feţe pe măsură ce trec zilele. Domnia bestiilor a început.

*

Ura şi violenţa care se simt deja urcînd în oameni. Nimic nu mai e pur în ei. Nimic de nepreţuit. Gîndesc împreună. Nu întîlneşti decît bestii, feţe bestiale de europeni. Lumea asta e dezgustătoare şi ascensiunea universală a laşităţii, deriziunea aceasta a curajului, contrafacerea aceasta a măreţiei, pieirea aceasta a onoarei.

*

E uluitor să vezi cu ce uşurinţă se năruie demnitatea anumitor oameni. Stînd şi gîndind, lucrul este normal deoarece această demnitate nu şi-o menţin decît prin necontenite eforturi contra propriei lor firi.

*

Există o fatalitate unică, moartea, şi în afara ei nu mai există fatalitate. Între naştere şi moarte, nimic nu este fixat: se poate schimba totul şi chiar opri războiul, şi chiar menţine pacea, dacă există suficientă voinţă şi timp îndelungat.

*

Regulă: să caut întîi ceea ce este valabil în fiecare om.

*

Cf. Groethuysen cu privire la Dilthey: „Astfel, după ce am recunoscut caracterul fragmentar al existenţei noastre şi tot ce este accidental şi limitat în fiecare viaţă luată separat, vom căuta în ansamblul vieţilor ceea ce n-am mai putea să găsim în noi înşine".

*

Dacă-i adevărat că absurdul este consumat (mai degrabă revelat), atunci e adevărat că nici o experienţă nu are valoare în sine şi că toate gesturile sînt în aceeaşi măsură edificatoare. Voinţa nu e nimic. Acceptarea e totul. Cu condiţia ca la experienţa cea mai umilă sau mai sfîşietoare, omul să fie întotdeauna „prezent" – şi s-o suporte fără să dezarmeze, înarmat cu toată luciditatea lui.[1]

*

E întotdeauna zadarnic să vrei să te desolidarizezi, fie şi de prostia şi de cruzimea celorlalţi. Nu poţi spune „Ignor asta". Colaborezi sau combaţi. Nimic nu e mai puţin scuzabil decît războiul şi aţîţarea urii dintre naţiuni. Dar odată stîrnit războiul, este zadarnic şi laş să vrei să te dai deoparte sub pretextul că nu eşti tu responsabil. Turnurile de fildeş s-au prăbuşit. Indulgenţa e interzisă faţă de sine şi faţă de ceilalţi.

Este imposibil şi imoral să judeci un eveniment din afară. Doar în sînul acestei absurde nenorociri îţi păstrezi dreptul de a o dispreţui.

Reacţia unui individ nu are nici o importanţă în sine. Ea poate servi la ceva, dar nu justifică nimic. Să vrei, prin diletantism, să pierzi contactul şi să te desparţi de mediul tău înseamnă să faci

---

[1] Reflecţii pentru *Mitul lui Sisif*.

dovada celei mai derizorii dintre libertăţi. Iată de ce trebuia să încerc să mă înrolez. Şi dacă nu mă vor, trebuie să accept şi poziţia civilului dispreţuit. În ambele cazuri, judecata mea poate rămîne absolută şi dezgustul meu fără rezerve. În ambele cazuri, mă aflu în mijlocul războiului şi am dreptul să emit judecăţi despre el. Să emit judecăţi şi să acţionez.

*

Să accept. Şi, de exemplu, să văd binele în rău. Dacă nu mă vor combatant, înseamnă că mi-e dat să rămîn deoparte. Şi tocmai din lupta asta de a rămîne un om normal în condiţii excepţionale mi-am extras întotdeauna cele mai mari forţe şi cea mai mare utilitate.

*

Goethe (cu Eckermann): „Dacă aş fi vrut să mă las în voia sorţii fără constrîngere, numai de mine depindea să mă ruinez împreună cu toţi cei care mă înconjoară...“

Primul lucru e să înveţi să te stăpîneşti.

*

Despre Goethe: „E tolerant fără indulgenţă“.

*

Un Prometeu – ca ideal revoluţionar.

„Ceea ce nu mă ucide mă face mai puternic.“ (Nietzsche)

*

„Voinţa de sistem e o lipsă de loialitate. *(Amurgul Zeilor)*

*

„Artistul tragic nu e un pesimist. El spune da la tot ce este problematic şi teribil.“ *(Amurgul Zeilor)*

*

Ce este războiul? Nimic. E profund indiferent dacă eşti civil sau militar, dacă mergi la război sau îl combaţi.

Omul văzut de Nietzsche *(Amurgul Zeilor)*

„G. concepea un om puternic, foarte cultivat, priceput în toate lucrurile vieţii fizice, întru totul stăpîn pe sine însuşi, respectîndu-şi

individualitatea proprie, putînd risca să se bucure pe deplin de cele fireşti în toată bogăţia şi cuprinderea lor, destul de puternic pentru libertate; om tolerant, nu din slăbiciune, ci din forţă, fiindcă mai ştie încă să profite de ceea ce ar însemna pierzanie pentru firile oarecare; un om pentru care nu mai există nimic, nu mai e nimic interzis, cel puţin în afară de slăbiciune, fie că ea se numeşte viciu sau virtute... Un asemenea spirit, eliberat, apare în centrul universului, într-un fatalism fericit şi încrezător, cu credinţa că nu este condamnabil decît ceea ce există izolat, şi că, în ansamblu, totul se rezolvă şi se afirmă. *El nu mai neagă...*"

*

Să mai depăşesc şi asta? Va trebui. Dar efortul acesta necontenit nu e lipsit de tristeţe. Măcar de asta nu puteam fi cruţaţi? Dar şi oboseala trebuie depăşită. Nu se va pierde nimic. Într-o seară, cînd mă apropii de oglindă, un rid ceva mai adînc îmi crestează buzele. Ce mai e şi asta? Din asta mi-am făurit fericirea depăşită.

Povestea cu Jarry în agonie care e întrebat ce doreşte. „O scobitoare." I s-a dat, a pus-o în gură şi a murit satisfăcut. Vai, ceilalţi au rîs şi nimeni n-a înţeles cumplita lecţie. Nu mai mult decît o scobitoare, nimic altceva decît o scobitoare, doar o scobitoare – iată tot preţul acestei vieţi exaltante.

*

„Dar puştiul ăsta e foarte bonav, spune locotenentul. Nu-l putem lua." Am 26 de ani, o viaţă, şi ştiu ce vreau.

*

Paulhan care se minunează în *Nouvelle Revue Française*, ca atîţia alţii, că războiul din 1939 n-a început în aceeaşi atmosferă ca acela din 1914. Naivi care credeau că oroarea are totdeauna acelaşi chip, naivi care nu se pot desprinde de imaginile pe care le-au trăit.

*

Primăvara la Paris: o făgăduială sau un mugure de castan şi inima tresaltă. La Alger, trecerea e mai bruscă. Nu numai un boboc de trandafir. Mii de boboci de trandafiri, într-o dimineaţă, ne înăbuşă. Şi nu

calitatea subtilă a unei emoţii ne străbate, ci enormul aflux a mii de parfumuri şi a mii de culori strălucitoare. Nu sensibilitatea se afirmă, ci corpul care suferă un asalt.

*

Noiembrie '39

Cu ce se face războiul:

1) cu ceea ce ştie toată lumea;

2) cu disperarea celor care nu vor să lupte;

3) cu amorul propriu al celor pe care nimic nu-i sileşte să se înroleze şi care se înrolează ca să nu fie singuri;

4) cu foamea celor care se înrolează pentru că nu mai au nici o situaţie;

5) cu multe sentimente nobile ca:

a) solidaritatea în suferinţă;

b) dispreţul care nu vrea să se exprime;

c) lipsa de ură.

Toate acestea sînt utilizate în mod josnic şi toate duc la moarte.

*

Moartea lui Ludovic al XVI-lea. Cere omului care-l conduce la supliciu să înmîneze o scrisoare soţiei sale. Răspuns: „Nu sînt aici ca să fac comisioane, sînt aici ca să vă conduc la eşafod".

*

În muzeele din Italia, micile ecrane pictate pe care preotul le ţinea în faţa condamnaţilor ca să nu vadă eşafodul.

Saltul existenţial este acest mic ecran.

*

Scrisoarea unui disperat.

Îmi scrieţi că războiul acesta vă copleşeşte, că aţi consimţit să muriţi, dar că nu puteţi suporta această prostie universală, această laşitate sîngeroasă şi această naivitate criminală care încă mai crede că sîngele poate rezolva problemele umane.

Vă citesc şi vă înţeleg. Înţeleg mai ales opţiunea şi opoziţia dintre voinţa dumneavoastră de a muri şi repulsia de a-i vedea pe ceilalţi murind. Asta dovedeşte calitatea unui om. Asta îl aşază în

rîndul celor cu care se poate sta de vorbă. Într-adevăr, cum să nu disperi? Foarte des soarta celor pe care-i iubim a fost ameninţată. Boală, moarte, nebunie, dar rămîneam noi şi cele în care crezusem! Foarte des valorile care alcătuiau viaţa noastră au fost pe punctul de a se prăbuşi. Niciodată această soartă şi aceste valori nu au fost ameninţate în totalitatea lor şi în acelaşi timp. Niciodată nu am fost atît de total expuşi nimicirii.

Vă înţeleg, dar nu vă mai urmez cînd pretindeţi să transformaţi această disperare într-o regulă de viaţă şi, socotind că totul e inutil, să vă retrageţi în spatele dezgustului dumneavoastră. Fiindcă disperarea e un sentiment şi nu o stare. Nu puteţi rămîne fără ea. Iar sentimentul trebuie să lase locul unei vederi limpezi asupra lucrurilor.

Spuneţi: „Şi de altfel, ce-i de făcut? Şi ce pot face?“ Dar întrebarea nu se pune astfel. Încă mai credeţi în individ, de vreme ce simţiţi ceea ce e bun în cei care vă înconjoară şi în dumneavoastră. Însă indivizii ăştia nu pot nimic şi nu mai aveţi speranţă în societate. Dar fiţi atent că aţi repudiat deja această societate mult înainte de catastrofă, că dumneavoastră şi cu mine ştiam că sfîrşitul acestei societăţi era războiul, că dumneavoastră şi cu mine denunţam acest lucru şi că, în fine, nu simţeam nimic comun între noi şi ea. Această societate e astăzi aceeaşi. A ajuns la sfîrşitul ei normal. Şi, într-adevăr, văzînd lucrurile la rece, nu aveţi mai multe motive de a dispera decît aveaţi în 1928. Mai exact, aveţi tot atîtea.

Şi, considerînd totul bine, cei care au făcut războiul în 1914 aveau mai multe motive să dispere de vreme ce înţelegeau mai puţin lucrurile. Îmi veţi spune că nu vă avantajează cu nimic ştiind că 1928 era la fel de descurajator ca 1939. Asta doar în aparenţă. Căci nu eraţi atît de total de disperat în 1928, în timp ce acum totul vi se pare zadarnic. Dacă lucrurile nu s-au schimbat, înseamnă că judecata dumneavoastră e falsă. E falsă, ca de fiecare dată cînd un adevăr, în loc să vă apară în lumina unui raţionament, se încadrează în ceea ce e viu. Aţi prevăzut războiul, dar speraţi să-l împiedicaţi. Asta vă oprea să disperaţi cu totul. Astăzi credeţi că nu mai puteţi împiedica nimic. Aici stă nodul raţionamentului.

Dar mai întîi trebuie să vă întrebaţi dacă aţi făcut cu-adevărat ceea ce trebuia ca să împiedicaţi războiul ăsta. Dacă da, războiul acesta ar putea să vă pară fatal şi aţi putea crede că nu mai e nimic de făcut. Dar sînt sigur că n-aţi făcut tot ce trebuia, ca de altfel nimeni dintre noi. Nu l-aţi putut împiedica? Nu, e fals. Războiul ăsta, ştiţi bine, nu era fatal. Era suficient ca Tratatul de la Versailles să fie revizuit la timp. Nu a fost revizuit. Asta-i toată povestea şi vedeţi că ea ar putea fi alta. Dar tratatul acesta, sau vreo altă cauză, încă mai poate fi revizuit. Încă s-ar mai putea face în aşa fel încît loialitatea cuvîntului lui Hitler să fie inutilă. Nedreptăţile care au atras alte nedreptăţi încă mai pot fi refuzate şi încă se mai poate cere ca şi replicile lor să fie refuzate. Mai există încă o sarcină utilă de îndeplinit. Presupuneţi că rolul dumneavoastră de individ este practic nul. Dar atunci voi răsturna raţionamentul meu precedent şi vă voi spune că acest rol nu este nici mai mare, nici mai mic decît era în 1928. Ştiu de altfel că nu stăpîniţi foarte clar noţiunea de inutilitate. Deoarece cred că nu veţi aproba deloc obiecţia de conştiinţă. Şi dacă nu o aprobaţi, nu e din lipsă de curaj, nici din lipsă de admiraţie. Ci pentru că socotiţi că nu are nici o utilitate. Deci aţi conceput deja ideea unei anumite utilităţi care vă permite să urmăriţi ceea ce spun.

Aveţi ceva de făcut, de asta nu vă îndoiţi. Fiecare om dispune de o zonă de influenţă mai mult sau mai puţin întinsă. O datorează atît defectelor, cît şi calităţilor sale. Dar nu contează, ea există, e imediat utilizabilă. Să nu împingeţi pe nimeni la revoltă. Trebuie să fiţi zgîrcit cu sîngele şi cu libertatea celorlalţi. Dar puteţi convinge zece, douăzeci, treizeci de oameni că războiul ăsta nu era şi nu e fatal, că se pot încerca mijloace de a-l opri care încă nu au fost încercate, că trebuie spus acest lucru, scris cînd e posibil, strigat cînd va fi nevoie. Aceşti zece sau treizeci de oameni, la rîndul lor, o vor spune altor zece care o vor repeta. Dacă lenea îi opreşte, atîta pagubă, reîncepeţi cu alţii. Şi cînd veţi fi făcut ceea ce trebuie să faceţi în zona dumneavoastră, pe terenul dumneavoastră, opriţi-vă şi disperaţi în voie. Înţelegeţi că se poate dispera din cauza sensului vieţii

în general, dar nu din cauza formelor ei particulare, din cauza existenței, de vreme ce nu avem putere asupra ei, dar nu din cauza istoriei în care individul poate orice. Nişte indivizi sînt cei care ne conduc astăzi la moarte. De ce tot nişte indivizi nu ar reuşi să aducă lumii pace? Trebuie numai să începem fără a ne gîndi la scopuri atît de mari. Trebuie să înţelegeţi că războiul se face atît cu entuziasmul celor care îl vor, cît şi cu disperarea celor care-l reneagă din tot sufletul.

*

O frază citată de Green în *Jurnalul* lui:

„Nu trebuie să ne temem de moarte, ar însemna s-o cinstim prea mult."

*

Green şi *Jurnalul* său.

Notează multe vise. Visele povestite mă plictisesc întotdeauna.

*

Moartea lui Le Poittevin, prietenul lui Flaubert.

„Închideţi fereastra! E prea frumos."

*

Catedrala din Bordeaux. Într-un colţ:

„Sfinte Pavel, fă să fiu printre primele zece".

„Sfinte Pavel, fă-l să vină la întîlnire."

*

Montherlant citează ca moto pentru *Serviciul inutil* nişte cuvinte admirabile ale monseniorului Darbout: „Greşeala dumneavoastră este să credeţi că omul a fost adus pe lume ca să facă ceva". Şi extrage din asta admirabile şi amare lecţii de eroism. Dar se poate extrage şi o învăţătură exact contrarie şi pot fi astfel justificaţi Diogene sau Ernest Renan. Numai gîndurile mari sînt capabile de această contradictorie fecunditate.

*

În continuare frapat de aspectul zeflemitor pe care-l are în Algeria tot ce este legat de moarte. Nimic nu mi se pare mai legitim. Nu se poate insista prea mult asupra caracterului ridicol al unui eveniment care apare, în general, printre chiorăituri şi sudoare. De aseme-

nea, nu se poate degrada prea tare aparenţa sacră ce i se atribuie. Nimic nu e mai demn de dispreţ decît respectul întemeiat pe teamă. Şi, judecînd astfel, moartea nu e mai respectabilă decît împăratul Nero sau comisarul din arondismentul meu.

*

Lawrence: „Tragicul ar trebui să fie ca o puternică lovitură de picior dată nenorocirii". (Cf. comunismului său aristocratic.)

Idem: „Revoluţia nu trebuie făcută pentru a da puterea unei clase, ci pentru a da o şansă vieţii."

*

M. „Oamenii nu sînt semenii mei. Sînt cei care mă privesc şi mă judecă; semenii mei sînt cei care mă iubesc şi nu mă privesc, care mă iubesc în pofida a tot, care mă iubesc contra decăderii, contra josniciei, contra trădării, pe mine şi nu ceea ce am făcut sau voi face, care m-ar iubi atît timp cît m-aş iubi eu însumi – inclusiv pînă la sinucidere."

„... numai cu ea (May) am în comun iubirea asta, sfîşiată sau nu, cum alţii au, împreună, copii bolnavi şi care pot muri."

*

Personaje absurde.

Caligula. Sabia şi pumnalul.

„Cred că n-am fost bine înţeles ieri cînd l-am omorît pe sacrificator cu ciocanul cu care dădea să răpună juninca. Şi totuşi era foarte simplu. Am vrut şi eu să schimb o dată ordinea lucrurilor – ca să văd ce se întîmplă, de fapt. Şi am văzut că nimic nu e schimbat. Puţină mirare şi spaimă la spectatori. În rest, soarele a asfinţit la aceeaşi oră. Am conchis că nu contează să schimbi ordinea lucrurilor."

Dar de ce soarele nu ar răsări într-o zi la apus?

*

Idem (Ptolemeu). Am pus să-l omoare fiindcă nu era nici un motiv să producă o mantie mai frumoasă decît a mea. Absolut nici un motiv. Fireşte, nu era nici un motiv ca mantia mea să fie cea mai

frumoasă. Dar el nu era conştient de asta şi, de vreme ce eram singurul care vedeam limpede, e normal să am un avantaj.

*

Don Quijote şi La Pallice.

La Pallice – Cu un sfert de oră înainte de moarte încă mai eram în viaţă. A fost suficient pentru gloria mea. Dar gloria asta e uzurpată. Adevărata mea filosofie e că la un sfert de oră după moartea mea nu voi mai fi în viaţă.

Don Quijote – Da, m-am luptat cu morile de vînt. Fiindcă e profund indiferent dacă te lupţi cu mori de vînt sau cu uriaşi. Atît de indiferent, încît e uşor să-i confunzi. Am o metafizică de miop.

*

Vedele. Omul devine ceea ce gîndeşte.

*

Gisèle şi războiul. „Nu, nu citesc ziarele. Ceea ce mă interesează e vremea. Duminică mă duc la iarbă verde."

*

„Ştii, Fontanes, ce admir cel mai mult pe lume? Neputinţa forţei de a păstra ceva. Nu există decît două puteri pe lume: sabia şi spiritul. Cu timpul, sabia a fost întotdeauna învinsă de spirit." Napoleon.[1]

*

Ludovic al XIV-lea. – „Copilul meu, vei deveni un rege mare; să nu mă imiţi în gustul pe care l-am avut pentru război. Caută să uşurezi viaţa poporului... sînt destul de nefericit că nu am putut face asta."

*

Oran.

Tlélat[2] ca o pregătire pentru Oran. Despuierea şi disponibilitatea înainte de cufundarea în simţuri, reculegerea înainte de coborîrea în delicioasele infernuri.

---

[1] Acest citat se va regăsi ca moto pentru „Migdalii" (1940), în *Vara*.

[2] Tlélat, cîmpie golaşă, pe care o descoperi la vreo treizeci de kilometri sud-est de Oran, cînd vii dinspre Bel-Abbès sau Relizane.

Ca să ajungi la Oran, se poate călători ziua sau se poate călători noaptea. Ziua, nu ştiu cum e. Dar noaptea, ştiu că se ajunge în zori la Sainte-Barbe-du-Tlélat, după ce-ai depăşit eucalipţii fremătători din Perrégaux la ora aceea care nu e încă zi, dar care nu mai e nici noapte. La Tlélat, micuţa gară cu obloane verzi, orologiul cel mare...

...Acum, Tlélat cînd plouă...

...Sfîntă Barbe din Tlélat, tu care eşti indiferenţă, echivalenţă şi disponibilitate, fereşte-ne de-a ne pune în situaţia să alegem prea repede şi lasă-ne acea libertate deplină care se numeşte sărăcie lucie. În cîteva minute vom ajunge la Oran, povara unei vieţi carnale şi fără speranţă. Santa Cruz nemişcată şi mirosul de rachiu de anason pe străzile din Mers-el-Kébir. Urmează acele *Vieilles Cures*, care la cafeneaua Cintra se servesc cu gheaţă pisată, – şi oranezele cu gleznele cam prea groase şi care umblă mereu cu capul descoperit. Sfîntă Barbe, apără oranezele pînă în pragul bătrîneţii şi înlocuieşte-le atunci cu multe alte oraneze identice care se vor plimba de asemenea sub copacii bătrînei prefecturi. Împiedică-le, Sfîntă Barbe, pe oraneze să se gîndească la Alger şi la Paris şi învaţă-le adevărul acestei lumi, anume că lumea nu are nici un adevăr. Tu, cel asemenea unui peron pe care călătorul fumează o ţigară visînd, în aşteptarea şuieratului care să-l poarte spre peisajele pămîntului, tu ştii că nu sînt prea deseori credincios. Dar dacă mi se întîmplă să fiu, ştii că n-am nevoie de Dumnezeu şi că nu pot fi decît în momentul cînd vreau să mă joc de-a credinciosul, pentru că un tren e pe plecate şi rugăciunea mea nu va avea nici o urmare. Sfîntă Barbe, tu care eşti un punct în spaţiu pe linia Oran-Alger, mai aproape de Oran, foarte aproape de Oran, şi o oprire în timpul care mă mînă spre Oran, tu atît de carnală şi de precisă, atît de pămînteană şi de importantă, fii pentru cîteva secunde sfînta unui necredincios şi sfetnica unui inocent.

*

Oran[1]. Oraş extravagant în care prăvăliile de pantofi expun oribile modele în ipsos de picioare chinuite, în care bazaconii se înve-

---

[1] Fragmente pentru „Minotaurul sau halta Oran“ (1939), în *Vara*.

cinează în vitrine cu portofele tricolore, unde încă se mai pot întîlni extraordinare cafenele, cu tejgheaua lăcuită de jeg și presărată cu picioare și aripi de muște, unde ești servit în pahare ciobite. Fericite cafenele ale unei țări fericite unde cafeaua mică te costă 12 centime și cea mare 18. Într-un magazin de antichități, o mîrșavă fecioară sculptată în lemn zîmbește cu un aer indecent, purtînd semnătura unui celebru necunoscut. Dar dedesubt, pentru ca nimeni să nu ignore, patronii au pus o tăbliță: „Fecioară din lemn de Maya". Prăvăliile fotografilor expun uimitoare fețe, de la marinarul oranez care se sprijină cu cotul pe o consolă pînă la fata de măritat îmbrăcată aiurea și așezată în fața unui peisaj de pădure, ca și autenticul produs al Oranului, junele prim, cu părul dat cu briantină, împodobit cu o gură ca o tranșee de apărare defensivă.

Oraș fără pereche și ușuratic, cu defilarea lui de fete tinere necizelate și înduioșătoare, obraz fără fard, incapabil să stîrnească emoția, simulînd atît de prost cochetăria, încît șiretenia e imediat descoperită.

Cafeneaua Apolo, la Milano, micile baruri, tramvaiele în formă de nacele, pastelurile din secolul al XVIII-lea sprijinindu-se pe un măgăruș mecanic din pluș, sticluțele cu apă de Provence pentru conservarea măslinelor verzi, buchetele patriotice ale florăreselor, Oran, Chicago al absurdei noastre Europe!

Santa Cruz dăltuită în stîncă, munții, marea plată, vîntul violet și soarele, macaralele înalte și rampele gigantice care se cațără pe stînca orașului, tramvaiele, podurile și hangarele – se simte totuși că există o anumită grandoare.

*

I-am auzit adesea pe oranezi plîngîndu-se de orașul lor. „Nu există o societate interesantă!" Ei, la naiba, nici nu ați vrea. O oarecare măreție nu înseamnă neapărat elevație. Este sterilă prin sine însăși. Îl menține pe om în fața condiției sale. Lăsați societățile și coborîți în stradă. (Dar Oranul nu e făcut pentru oranezi.)

*

Oran. Canastel şi marea nemişcată la poalele falezelor roşii. Două promontorii somnolente şi masive în apa limpede. Bîzîitul unui motor care urcă spre noi. Şi paza de coastă care înaintează imperceptibil prin marea strălucitoare, scăldată într-o lumină radioasă. Un exces de indiferenţă şi frumuseţe – apelul forţelor inumane şi scînteietoare. Pe platou, brînduşe de o culoare delicată şi cu carnea nervoasă.

*

Golful Mers-el-Kébir şi drumul pe sub migdalii înfloriţi; conturul perfect al golfului – întinderea sa medie – apa ca o placă de metal albastru. Indiferenţă.

Idem dincolo de fabrica de ţigle. Roşu şi albastru. Transparenţa lucrurilor. Indiferenţă.

*

Noiembrie

În faţa lui Borgia, ales papă, se aprinde de trei ori un foc de cîlţi să i se amintească acelui stăpîn al lumii că gloria lumii e trecătoare.

Făcea dreptate într-un mod „admirabil“ (Burchard).

*

Inocenţiu al VIII-lea, căruia un medium evreu i-a dat să bea lapte de femeie amestecat cu sînge uman.

Ferdinand de Neapole îmbălsămînd cadavrele torturate ale inamicilor săi ca să-şi „împodobească apartamentele cu ele“.

Alexandru şi Lucreţia Borgia care îi protejau pe evrei cu orice ocazie. Alexandru împarte lumea între spanioli şi portughezi, trasînd o linie dreaptă de la Azore la polul austral. Lumea nu valorează mai mult decît atît.

*

Din Burchard[1].

După uciderea ducelui de Gandia, fiul său.

---

[1] Burchard, cronicar din secolul al XV-lea.

Alexandru al VI-lea rămăsese năucit, pradă unei dureri sălbatice. Cu ochii ficşi, privise rămăşiţele inerte şi însîngerate – apoi se încuiase în camera sa de unde a fost auzit plîngînd în hohote.

A rămas fără să mănînce şi fără să bea de joi pînă sîmbătă şi fără să doarmă pînă duminică.

Cezar Borgia. Robust, avea „probleme de sănătate“, abcese care-l ţintuiau la pat, „presimţiri funeste se amestecau în acea tînără glorie“. Îşi întrerupea atunci munca dedîndu-se unor plăceri violente. Dormea ziua – lucra noaptea – *Aut Caesar aut nihil*.

*

29 noiembrie

Roman. Nu ajunge la nimic şi nu va ajunge la nimic pentru că se risipeşte, pentru că nu ştie să aleagă între îndatoririle sale şi pentru că nu se poate face o operă de artă decît dacă...

E explicat în întregime prin obiceiurile sale. Obiceiul cel mai ucigător: să stea culcat. E mai tare decît el. Iar ceea ce vrea să devină, ceea ce visează, ceea ce admiră este contrariul. Vrea o operă care să fie născută din contrariul obiceiului – hotărîrile pe care le ia.

*

29 noiembrie

Exaltarea diversului, a cantităţii, în special a vieţii simţurilor şi a abandonului în voia impulsurilor profunde nu este legitimă decît dacă dai dovadă de dezinteres faţă de obiect.

Există şi saltul în materie – şi mulţi oameni care exaltă simţurile nu o fac decît fiindcă sînt sclavii lor. Şi aici este cuprins vulturul.

De unde nevoia absolută de a fi făcut dovada, de exemplu, a castităţii, de a te fi tratat cu rigoare. Înainte de orice întreprindere teoretică, vizînd la glorificarea imediatului, se impune o *lună* de asceză în toate sensurile.

Castitate sexuală.

Castitate în gîndire – să interzic dorinţelor să se rătăcească, gîndului să se risipească.

Un singur subiect – constant – meditaţia – să refuz restul.

O muncă la oră fixă, continuă, fără slăbiciuni etc. etc. (şi asceză morală).

O singură slăbiciune şi totul se prăbuşeşte: practică şi teorie.

*

La Ferrara, palatul lui Schifanoia, construit de Alberto d'Este pentru „a scăpa de plictiseală".

Familia d'Este.

Ippolito care porunceşte să i se scoată ochii fratelui său Giulio pentru că femeia pe care o iubea a spus că „prefer ochii lui Giulio corpului lui Ippolito".

Giulio şi Fernando care vor să-i asasineze pe Ippolito şi pe Alfonso d'Este. Descoperiţi, condamnaţi, graţiaţi în mod sadic pe eşafod. Doar 35 de ani de carceră pentru Fernando care a murit acolo, 54 pentru Giulio, care a ieşit nebun.

Alfonso d'Este care topeşte o statuie a lui Iuliu al II-lea de Michelangelo şi face din ea un tun.

Cf. Gonzague Truc. „Nu construiau decît pentru ei şi, fiindcă nu se dădeau la o parte din faţa operei, nu o aliniau în sensul operei misterioase a lumii (?), nu o hrăneau cu valorile eterne (?), o condamnau să dispară imediat după ce se născuse. Din ei înşişi nu mai dăinuiau decît nişte nume trufaşe şi blestemate." *Pe bună dreptate.*

*

Bibliografie Borgia:

Luigi de Villafossa *(Machiavel et nous,* 1937*)*

Rafaello Sabatini *(César Borgia,* 37*)*

Fred Bérence *(Lucrèce Borgia,* 37*)*

Gab. Brunet *(Ombres vivantes,* 36*)*

L. Collison-Morley *(Histoire des Borgia)*

Charles Benoist *(Machiavel)*

Jurnalul lui Jean Burchard (ed. Turmel, 1933) etc. etc.

*

1940

Serile pe terasa Deux Merveilles. Palpitaţia mării care se ghiceşte în adîncimea nopţii. Freamătul măslinilor şi mirosul de fum ce urcă din pămînt.

Stîncile pe mare acoperite de pescăruşi albi. Masa lor cenuşie luminată de albul aripilor, ca nişte cimitire plutitoare şi luminoase.

*

Roman

Povestea asta începută pe o plajă fierbinte şi albastră, în trupurile brune a două făpturi tinere – băi, jocuri în apă şi în soare – seri de vară pe cărările plajelor cu miros de fruct şi de fum în căuşul umbrei – corpul şi destinderea sa în haine uşoare. Atracţia, beţia tainică şi tandră într-o inimă la şaptesprezece ani.

Încheiată la Paris cu frig sau cer cenuşiu, cu porumbeii printre pietrele negre de la Palais Royal, cetatea şi luminile ei, sărutările grăbite, tandreţea enervantă şi neliniştită, dorinţa şi înţelepciunea care cresc într-o inimă de bărbat de douăzeci şi patru de ani – veşnicul „să rămînem prieteni".

Idem: cealaltă poveste începută într-o noapte rece şi furtunoasă, cu spinarea lipită de pămînt printre chiparoşi, în faţa unui cer străbătut de stele şi de nori; continuată pe colinele din Alger sau în faţa portului misterios şi larg.

Kasbahul mizerabil şi magnific, cimitirul El Kettar, ale cărui morminte coboară spre mare, buze calde şi moi între florile de rodii şi un mormînt – copaci, coaste, urcuş spre Bouzaréahul secătuit şi pur şi, întorşi spre mare, gustul buzelor şi ochii plini de soare.

Asta nu porneşte din iubire, ci din pofta de viaţă. Iubirea este oare atît de departe cînd, în marea casă pătrată de deasupra mării, cele două trupuri se apropie şi se strîng unul lîngă altul după ce au urcat în vînt şi cînd, din străfundurile orizontului, respiraţia surdă a mării se înalţă pînă la acea cameră izolată în lume? Noapte miraculoasă în care speranţa nu se desparte de ploaie, de cer şi de tăcerile pămîntului. Echilibru a două făpturi unite din exterior şi făcute să

semene printr-o comună indiferenţă faţă de tot ceea ce nu este acel moment în lume.

Acel alt moment care e ca un dans, ea în rochie de epocă, el în costum de dansator.

*

Primii migdali înfloriţi pe drum, în faţa mării. O noapte a fost suficientă ca să se acopere de acea zăpadă fragilă despre care cu greu se poate crede că ar putea rezista la frig şi la ploaia care udă toate petalele[1].

*

În troleibuz.

Bătrîna doamnă care are figură de codoaşă, dar poartă o cruciuliţă între sînii absenţi:

„Femeile cinstite ştiu să-şi ţină rangul. Nu-s ca femeile astea care profită de război. Bărbatul e plecat, iar ele încasează alocaţia şi îl înşală. Uite, cunosc una care mi-a spus: «N-are decît să crape pe front. Era rău în civilie. Nu războiul o să-l schimbe.» Degeaba i-am zis: «Acum, că este pe front, trebuie să ierţi» Ţi-ai găsit. Dar, domnule, femeile rele aşa sînt. Au asta în sînge, au asta în sînge, vă spun eu că au asta în sînge."

*

Februarie

Oran. De foarte departe, începînd de la Valmy, în tren, muntele Santa Cruz, cu crestătura sa profundă în plin pămînt şi catedrala ea însăşi ca un deget de piatră înălţat pe cerul albastru.

La colţul bulevardului Gallieni, trebuie să ceri să ţi se lustruiască pantofii la ora zece dimineaţa. Un vînt răcoros, soarele limpede, bărbaţi şi femei grăbindu-se şi tu, cocoţat pe fotoliile înalte, extraordinara satisfacţie pe care o ai privind munca lustragiilor. Totul e finisat, executat cu minuţiozitate, pînă la ultimul detaliu. La un moment dat, ai crede că uimitoarea operaţie e terminată, cînd îi vezi mînuind periile moi şi contemplînd lustrul definitiv al pantofilor.

---

[1] Fragment pentru „Migdalii" în *Vara*.

Dar atunci aceeaşi mînă încrîncenată mai dă o dată cu ceară peste suprafaţa strălucitoare, o mătuieşte, o freacă, face să pătrundă ceara în străfundurile pielii şi face să ţîşnească de sub perie dublul şi cu adevărat definitivul lustru ieşit din profunzimile pielii[1].

*

Casa colonului care exprimă în acelaşi timp o metafizică, o morală şi o estetică. Tortuleţ terminat printr-un pschent[2] egiptean. Ciudat mozaic, nu se ştie de ce în stil bizantin, unde fermecătoare infirmiere în sandale poartă coşuri cu struguri şi unde un întreg cortegiu de sclavi îmbrăcaţi în stil antic se înghesuie spre un graţios colon cu cască colonială şi papion.

*

Strada Austerlitz şi evreii săi centenari. Fiecare acţiune: o mică scenă de teatru.

*

Croitoresele ca Marie-Christine sînt *not only fashionable but always up to date*[3]. Laxativele „nu sînt decît o soluţie de nevoie: un scaun forţat nu înlătură cauza".

*

De sus, de pe drumul în cornişă, grosimea falezelor e atît de mare, încît peisajul devine ireal prin preţiozitatea sa. Omul e proscris – de aici şi toată această frumuseţe apăsătoare care pare să vină din altă lume.

*

Piaţeta La Perle, unde pe la ora două se joacă nişte copii. Moschei, minarete, bănci, puţin cer. Postul de radio spaniol a cărui voce tremură. Ce-mi place aici este o anumită oră care nu e asta, dar pe care o ghicesc, seara, cînd cerul de vară e golit de căldură, iar piaţeta se îmblînzeşte, militarii şi femeile se învîrt roată, în timp ce mirosul rachiului de anason îi atrage pe bărbaţi spre baruri.

---

[1] Fragmente pentru „Minotaurul".

[2] Coroană a faraonilor (n. red.).

[3] În engleză: „nu numai eleganţi, dar mereu în pas cu moda" (n. red.).

*

Roman pentru femei: o singură temă: sinceritatea.

*

„O, suflet al meu, nu tînji la viaţa nemuritoare, ci epuizează cîmpul posibilului.“ (Pindar – *Pythice*, a treia)[1].

*

Personaje

Bătrînul şi cîinele său. Opt ani de ură.[2]

Celălalt şi ticul său verbal; „Era fermecător, ba aş spune chiar agreabil“.

„Un zgomot asurzitor, chiar răsunător.“

„E etern, aş spune chiar: uman.“

A.T.R.

*

O dimineaţă sub soare şi trupurile goale. Duş, pe urmă căldură şi lumină.

*

Februarie

Acest chip florentin care-şi spune iubirea şi trecutul dureros. Care e partea jocului? Şi care este partea emoţiei, atît de mare, atît de răscolitoare în unele clipe, atît de firavă în altele?

M. – ca sufletul Parisului. Dimineaţa asta sub soare şi oraşul plin de lumini – ochii săi ca oraşul şi viaţa asta uşoară. *O dolore dei tuoi martiri, o diletto del tuo amore*.[3]

„Nu o iubire reprezintă ea, ci o şansă de viaţă – tot ce nu este exilul, tot ce este consimţirea vieţii. Şi niciodată o şansă de viaţă n-a avut un chip atît de emoţionat. Cine poate fi sigur că iubeşte? Dar toată lumea ştie să recunoască emoţia. Cîntecul acesta, faţa aceasta, vocea aceasta profundă şi suplă, viaţa aceasta ingenioasă şi liberă,

---

1 Acest citat va servi drept moto pentru *Mitul lui Sisif*.

2 Este vorba în mod vădit de bătrînul Salamano şi de Masson din *Străinul*.

3 În italiană: „O, durere, a martiriilor tale, o, desfătare a iubirii tale“ (n. red.).

asta-i tot ce aştept şi sper. Iar dacă renunţ, ele rămîn totuşi ca tot atîtea făgăduieli de eliberare şi ca imaginea asta a mea de care nu mă pot desprinde."

*

Martie

Ce înseamnă deşteptarea asta bruscă – în camera întunecată – cu zgomotele unui oraş dintr-o dată străin? Şi totul mi-este străin, totul, fără o fiinţă a mea, fără un loc unde să-mi închid rana. Ce caut eu aici, ce înseamnă gesturile astea, zîmbetele astea? Nu sînt de aici – şi nici din altă parte. Iar lumea nu mai e decît un peisaj necunoscut în care inima mea nu mai găseşte sprijin. Străin, cine poate şti ce vrea să spună cuvîntul acesta.

*

Străin, să mărturisesc că totul mi-este străin.

Acum cînd totul e limpede, să aştept şi să nu cruţ nimic. Să lucrez cel puţin în aşa fel, încît să împlinesc în acelaşi timp tăcerea şi creaţia. Tot restul, tot restul, orice s-ar întîmpla, e indiferent.

*

Seara: Evenimente. Personaje. Reacţii personale.

*

Trouville. Un platou plin de aişori în faţa mării. Vilişoare cu garduri verzi şi albe, cu verandă, unele ascunse sub tamarini, altele goale în mijlocul pietrelor. Marea vuieşte stins, acolo jos. Dar soarele, vîntul uşor, albul aişorilor, albastrul deja dur al cerului, totul lasă să-ţi închipui vara, tinereţea ei aurită, fetele şi băieţii bronzaţi, pasiunile născînde, lungile ore petrecute la soare şi blîndeţea subită a serilor. Ce alt sens poţi găsi zilelor petrecute aici decît acesta şi lecţia platoului: o naştere şi o moarte, între ele două, frumuseţea şi melancolia.

*

R.C. Unul dintre tipii ăştia despre care se spune că trebuie să se ascundă cînd merg la W.C. Dar ei şi-au făcut o teorie din asta şi

măreţia omului stă în a simţi ceea ce îl înjoseşte. Şi, dintr-o dată, cei dezgustaţi sîntem noi.

*

S. care vrea să scrie jurnalul unui roman pe care autorul său nu l-a scris.

*

Din ce în ce mai mult, în faţa lumii oamenilor, singura reacţie este individualismul. Omul este el singur propriul său sfîrşit. Tot ce se încearcă spre binele tuturor sfîrşeşte printr-un eşec. Chiar dacă vrei cîteodată să încerci, e mai bine să o faci cu dispreţul cuvenit. Să te retragi cu totul şi să-ţi joci jocul. (Idiot.)

*

Bărbatul care primeşte o scrisoare de la soţul amantei sale. În această scrisoare, soţul îşi declamă dragostea şi mărturiseşte că, înainte de a se lăsa pradă mîniei, vrea să se adreseze direct rivalului său. Ceea ce-l înfricoşează pe amant e mînia. De aceea admiră gestul de generozitate al soţului. Şi cu cît se teme mai mult, cu atît o spune. Insistă. Are deci rolul frumos. Va renunţa la tot, doar în semn de recunoştinţă faţă de acest gest generos, se va sacrifica – fără să murmure – el preţuieşte mult prea puţin. În parte, e chiar convins că aşa e. Dar trebuie să se ţină seama şi de frica de palme.

Un cîine în vilă. S. îl primeşte în pofida mamei sale. Cîinele fură două scrumbii. Mama îl urmăreşte şi cîinele fuge, înspăimîntat, în timp ce S. spune: „Stai, stai. Nu te speria".

Pe urmă: S. – Bietul cîine, se credea deja în rai.

Mama: – Şi eu am crezut în raiuri şi nu le-am văzut niciodată.

S. – Da, dar el chiar ajunsese în el.

*

Coborîre spre mare deasupra golfului Mers-el-Kébir. Linia colinelor şi a falezelor care înconjoară golful. Inimă închisă.

*

Marsilia. Bîlciul: „Viaţa? Neantul? Iluzii? Dar totuşi adevărul."
Toba mare. Bum, bum, intraţi în Neant.

*

În zorii epocii moderne: Totul e consumat? De acord, atunci să începem să trăim.

*

Paris. Martie 1940

Ce este detestabil la Paris: tandreţea, sentimentul, hidoasa sentimentalitate care vede drăguţ ceea ce este frumos şi găseşte frumosul drăgălaş. Tandreţea şi disperarea cerurilor posomorîte, a acoperişurilor lucioase, a ploii interminabile.

Ce este exaltant: teribila singurătate. Ca remediu pentru viaţa în societate: marele oraş. De acum înainte este singurul deşert practicabil. Aici corpul nu mai are prestigiu. E acoperit, ascuns sub piei informe. Nu există decît sufletul, sufletul cu toate revărsările sale, cu beţiile sale, cu excesele sale de emoţie plîngăcioasă şi cu tot restul. Dar şi sufletul cu unica sa măreţie: singurătatea tăcută. Cînd vezi Parisul de sus, de pe Butte, ca un abur monstruos sub ploaie, o umflătură informă şi cenuşie a pămîntului, dacă te întorci atunci spre biserica Saint-Pierre din Montmartre, simţi înrudirea dintre o ţară, o artă şi o religie. Toate liniile acelor pietre fremătătoare, toate corpurile răstignite sau flagelate umplu sufletul de aceeaşi emoţie înnebunită şi pîngărită ca însuşi oraşul.

Dar, pe de altă parte, sufletul nu are niciodată dreptate şi aici mai puţin decît oriunde. Fiindcă cele mai superbe chipuri pe care le va fi dat acestei religii atît de preocupate de suflet sînt tăiate în piatră după asemănarea cărnii. Şi Dumnezeul acesta, dacă te emoţionează, e datorită chipului său. Stranie limitare a condiţiei umane care îi face imposibilă ieşirea din omenesc, care dă aparenţa trupească acelora dintre simbolurile sale care vor să nege trupul. Îl neagă, dar el le dă prestigiu. Doar trupul e generos. Pe legionarul roman îl simţim viu din cauza acelui nas extraordinar sau a spinării cu cocoaşă, pe Pilat din cauza expresiei de plictiseală ostentativă menţinute în piatră de atîtea secole.

Creştinismul a înţeles acest lucru. Şi dacă ne-a marcat atît de tare, e prin Dumnezeul său întrupat în om. Dar adevărul şi gran-

doarea sa se opresc la cruce şi la acel moment cînd îşi strigă abandonul. Dacă smulgem ultimele pagini din Evanghelie, iată că ni se propune o religie umană, un cult al singurătăţii şi al grandorii. Amărăciunea sa ne-o face desigur insuportabilă. Dar aici stă adevărul său şi minciuna a ceea ce-a fost înlăturat.

De unde reiese că a reuşi să rămîi singur la Paris un an într-o cameră săracă îl învaţă mai multe pe om decît o sută de saloane literare şi patruzeci de ani de „viaţă pariziană“. E un lucru dur, oribil, uneori chinuitor, şi întotdeauna atît de aproape de nebunie. Dar în vecinătatea asta, calitatea omului trebuie să se călească şi să se afirme – ori să piară. Dar dacă piere, înseamnă că nu a fost destul de puternică spre a trăi.

*

Eisenstein şi Serbările Morţii în Mexic[1]. Măştile macabre pentru distracţia copiilor, capetele de mort din zahăr pe care ei le ronţăie cu deliciu. Copiii rîd cu moartea, o găsesc veselă, o găsesc dulce şi plină de zahăr. La fel şi „micuţii morţi“. Totul se termină cu „Prietena noastră Moartea“.

*

Paris

Femeia de la etajul de dedesubt s-a sinucis aruncîndu-se în curtea hotelului. Avea 31 de ani, spune un locatar, de ajuns pentru o viaţă de om. Şi dacă a trăit puţin, putea să moară. În hotel, încă mai pluteşte umbra dramei. Femeia cobora uneori şi o ruga pe patroană să rămînă cu ea la masă. O îmbrăţişa brusc – simţind nevoia unei prezenţe şi a căldurii. Totul se sfîrşeşte cu o rană de şase centimetri în frunte. Înainte de a muri, a spus: „În fine!“

*

Paris. Copacii negri pe cerul gri şi porumbeii de culoarea cerului. Statuile în iarbă şi eleganţa asta melancolică...

---

[1] Este vorba probabil de secvenţele filmate de Eisenstein pentru un film neterminat şi prezentate sub denumirile de: *Time in the sun* şi *Qué viva México.*

Zborul brusc al porumbeilor ca un plesnet de rufă cînd o despătureşti. Gînguritul lor în iarba verde.

*

Paris. Micile cafenele la ora 5 dimineaţa – abureala geamurilor – cafeaua fierbinte – publicul Halelor şi al comercianţilor – păhărelul matinal şi vinul de Beaujolais.

La Chapelle. Neguri – căi aeriene şi felinare.

*

Léger. Inteligenţa asta – pictura asta metafizică ce regîndeşte materia. Curios: de îndată ce regîndeşti materia, singurul lucru permanent rămîne tocmai ceea ce constituia *aparenţa*: culoarea.

*

Individul dintr-o braserie care aude o doamnă telefonînd la numărul său şi cerîndu-l pe el. *El* răspunde la capătul firului. Ea *îi* vorbeşte ca şi cum ar fi acolo (familie, detalii precise etc.). El nu înţelege. Chiar aşa.

*

Fără viitor

„Operele despre care vorbeşte aici J.M. au fost arse. Dar se înţelege că la fel de bine le-ar fi putut publica şi că n-ar fi fost vorba decît de indiferenţă sau de contradicţie, ceea ce pînă la urmă e totuna.“ S.L.

*

Pentru a-i dibui punctuaţia şi respiraţia, s-o scriu de-a lungul întregii vieţi. „Astăzi am 27 de ani“ etc.

*

Să compun un sistem de note pentru fiecare comentariu (sau prefaţă care rezumă).

*

Soldăţelul spaniol la restaurant. Nici un cuvînt franţuzesc şi atîta dorinţă de căldură umană cînd mi se adresează. Ţăran din Estremadura, luptător republican, lagărul de concentrare de la Argelès,

înrolat în armata franceză. Cînd pronunţă numele Spaniei, are în ochi tot cerul ei. A primit o permisie de o săptămînă. A venit la Paris, care l-a răpus în cîteva ore. Fără să ştie un cuvînt franţuzesc, rătăcindu-se în metrou, străin, străin de tot ce nu e pămîntul său, singura lui bucurie va fi să-şi regăsească prietenii de la regiment. Şi chiar de-o trebui să crape sub un cer apăsător şi prin noroaie vîscoase, se va afla barem alături de oamenii din ţara sa.

*

Aprilie

La Haga. Bărbatul care locuieşte într-o pensiune despre care nu ştie că e un bordel. Nimeni niciodată în sala de mese. Coboară în halat de casă. Intră un domn în redingotă şi cu joben. E ţeapăn, meticulos şi negru. Comandă un meniu foarte bun. Porumbelul din sala de mese gîngureşte. Pe urmă bărbatul pleacă lăsînd pe masă costul consumaţiei. Apoi tăcere. Chelnerul revine şi se nelinişteşte brusc. Negrul luase porumbelul sub joben.

*

Roman (partea a doua – consecinţe)

Bărbatul (J.C.) şi-a fixat o anume zi ca să moară – destul de apropiată. Superioritatea sa uimitoare şi imediată asupra tuturor forţelor sociale şi altele.

*

În metrou, un soldat oarecare. Vreo patruzeci de ani. Vrea să obţină un rendez-vous de la o fată destul de tînără. „Aş putea poate să vin să vă văd dacă aş trece pe-acolo într-una din zilele astea. – Nu, fratele meu m-ar certa. – Ah, sigur, evident, e cît se poate de firesc, aveţi dreptate. Dar pot să vă scriu? – Nu. Aş prefera să vă dau un rendez-vous.“ El e copleşit de acceptarea asta pe care încerca s-o obţină pe căi ocolite. „Ah, bine, vasăzică, aşa. Da, aveţi dreptate, aveţi perfectă dreptate, e preferabil. Ei bine, ia să vedem. Mîine, e luni. Da, e luni. Să vedem, pe la ce oră? Caut, ştiţi, pentru că în meseria mea... Să vedem, da, mîine e luni. Ei bine, la cinci?

Ea (tot direct) – Nu puteţi după cină?

El (tot depăşit) – Sigur, sigur, iar aveţi dreptate.

Ea – La opt.

El – Da, da, la opt. La Terasse, vreţi?

Ea – Da.

El tace. Dar deodată simte că l-a cuprins panica şi nu vrea s-o mărturisească. Trebuie să-şi ia precauţii împotriva pierderii unei aventuri devenite atît de uşoare şi atît de preţioase. „Şi dacă ar interveni ceva, v-aş putea scrie? – Nu, mai bine nu. – Ei bine, putem, să stabilim şi alt rendez-vous, în caz că ar interveni ceva. – Da, joi la opt în acelaşi loc.“ El e mulţumit, dar brusc îl apucă teama ca noul rendez-vous să nu-l primejduiască pe cel de mîine. – „Dar mîine, nu-i aşa, la ora opt, negreşit? Doar în caz de accident. – Da“, spune fata. Ea coboară la Concorde şi el la Saint-Lazare.

*

Pictor care merge la Port-Cros ca să picteze. Şi totul e atît de frumos, încît cumpără o casă, îşi instalează tablourile şi nu se mai atinge de nimic.

*

La *Paris-soir*[1] se simte toată inima Parisului şi abjectul său spirit de midinetă. Mansarda unde locuia Mimi a devenit zgîrie-nori, dar inima a rămas aceeaşi. E putredă. Sentimentalismul, pitorescul, complezenţa, toate acele refugii vîscoase în care se adăposteşte omul într-un oraş atît de dur pentru el.

*

Nu aţi scrie atîta despre singurătate dacă aţi şti să profitaţi de ea la maximum.

*

„Sînt, spuse el, un olfactiv. Şi nu există artă care să se adreseze acestui simţ. Nu există decît viaţa.“

*

[1] Camus lucrează în acel moment ca jurnalist la *Paris-soir*, alături de Pascal Pia.

Nuvelă. Preot fericit de soarta sa într-o localitate de ţară din Provence. Printr-un accident, asistă un condamnat la moarte în ultimele sale clipe de viaţă. Îşi pierde credinţa.[1]

*

Aprilie

Prefaţă Terracini – ...Acest gust al exilului, mulţi dintre noi îi duc dorul. Meleagurile Italiei şi ale Spaniei au format atîtea suflete europene, încît aparţin un pic Europei, acelei Europe a spiritelor care ar precumpăni asupra tuturor celor care vor fi făurite cu armele. În asta stă poate înţelesul acestor pagini. Dar actualitatea aceasta era deja valabilă acum două sute de ani. Şi mai este încă. Şi nu trebuie să ne pierdem speranţa că tinereţea sa va fi încă vie în ziua cînd florile vor renaşte din nou pe ruine.

*

Seria a doua. Pentru Don Juan. Vezi *Larousse*: călugării franciscani îl omorîră şi pretinseră că fusese trăsnit de Comandor. Ultimul act. Discurs al franciscanilor către popor: „Don Juan s-a convertit" etc. „Slavă lui Don Juan."

Penultimul act: provocări aruncate Comandorului care nu apare. Amărăciunea de a fi avut dreptate.[2]

*

Seria a doua. Pentru Don Juan

(Franciscanul şi Don Juan intră în vestibulul lui Don Juan şi acesta îl conduce pe călugăr spre uşă.)

Început I.

Călugărul franciscan – Vasăzică nu crezi în nimic, Don Juan?

Don Juan – Ba da, părinte, în trei lucruri.

Călugărul – Pot şti care sînt acestea?

Don Juan – Cred în curaj, în inteligenţă şi în femei.

---

[1] Ar putea fi punctul de plecare al personajului Paneloux şi, în acelaşi timp, o prelungire a *Străinului*.

[2] Această temă se regăseşte în *Mitul lui Sisif*. Amintim totodată că Albert Camus visase pînă la sfîrşitul vieţii să scrie un *Don Juan*. Puţin timp înainte de moarte, începuse traducerea piesei *Burlador* de Tirso de Molina.

Călugărul – Va trebui deci să-mi pierd orice speranţă în ceea ce te priveşte.

Don Juan – Da, dacă trebuie deplîns un om fericit. La revedere, părinte.

Călugărul (la uşă) – Mă voi ruga pentru dumneata, Don Juan.

Don Juan – Mulţumesc, părinte. Vreau să văd în asta o formă de curaj.

Călugărul (cu blîndeţe) – Nu, Don Juan, e vorba doar de două sentimente pe care te încăpăţînezi să nu le cunoşti: milostenia şi iubirea.

Don Juan – Cunosc doar tandreţea şi generozitatea care sînt formele virile ale acestor virtuţi femele. Cu bine, părinte.

Călugărul – Cu bine, Don Juan.

*

Mai

Străinul e gata.

*

Admirabilul *Mizantrop*, cu contrastele sale grosolane şi caracterele sale tip.

Alceste şi Philinte.

Célimène şi Eliante.

Monotonia lui Alceste – absurdul, consecinţă a unui caracter împins pînă la capăt – ăsta e tot subiectul. Iar versul, „versul prost“, abia scandat, ca însăşi monotonia caracterului.

*

Exod

Clermont. Azilul de nebuni şi ciudatul său orologiu. Zorile murdare la ora cinci. Orbii – nebunul imobilului care urlă toată ziua – această lume la scară redusă. Tot corpul întors spre doi poli, marea sau Parisul. La Clermont poate fi cunoscut Parisul.

*

Septembrie

Gata prima parte din Absurd[1].

---

[1] E vorba de prima parte din *Mitul lui Sisif*.

*

Omul care-şi arde casa, îşi arde ogoarele şi le acoperă cu sare ca să nu le predea.

*

Mic funcţionar de la Banca Franţei. Transferat la Clermont, încearcă să-şi păstreze obiceiurile. Aproape că reuşeşte. Dar cu un decalaj imperceptibil.

*

Octombrie 1940. Lyon

Sfîntul Toma (el însuşi supus al lui Frederic) recunoaşte supuşilor dreptul la revoltă. Cf. Baumann: *Politique de Saint Thomas,* p. 136.

*

Ultimul Carrara, prizonier în Padova pustiită de ciumă, asediată de veneţieni, străbătea toate încăperile palatului său urlînd: îl chema pe diavol şi-i cerea moartea.

La Siena, desigur, un condotier salvează oraşul. Cere totul în schimb. Raţionamentul publicului: „Nimic nu-l va răsplăti îndestul, nici măcar puterea supremă. Să-l omorîm. Îl vom adora după aceea.“ Aşa au şi făcut.

Giovanni-Paulo Baglione, despre care Machiavelli spune că a ratat ocazia de a deveni nemuritor ratînd-o pe aceea de a-l asasina pe Papa Iuliu al II-lea.

Burchard: „Ticăloşia, necredinţa, talentul militar şi cultura intelectuală se găseau reunite în J. Malatesta (mort în 1417).“

Filippo Maria Visconti, condotier din Milano, nu voia niciodată să audă vorbindu-se de moarte şi cerea să dispară din ochii lui favoriţii ajunşi pe patul de moarte. Şi totuşi Burchard spune: „A murit cu nobleţe şi demnitate“.

La mormîntul lui Dante, la Ravena, populaţia lua lumînările din altar ca să-l onoreze cu ele pe Dante: „Eşti mai demn de ele decît celălalt, răstignitul“.

*

Nuvelă: Ronul, Saône, a le urmări în cursul lor, unul sare, celălalt ezită şi sfîrşeşte prin a-l întîlni şi a se pierde în elanul lui. Două fiinţe coboară pe firul lor: paralele.

*

Nuvelă: povestea Y.

*

Ternay[1]. Sătuc pustiu şi rece, parcă suspendat deasupra Ronului. Cer plumburiu şi vînt îngheţat ca o rochie strîmtă. Pămînturile de sus înţelenite. Cîteva brazde negre şi zborul corbilor. Mic cimitir deschis în plin cer; toţi au fost soţi buni şi taţi buni. Toţi lasă în urma lor regrete eterne.

*

Bătrîna biserică are o copie după Boucher. Femeia care închiriază scaune: i-a fost atît de teamă cînd au venit bombardierele nemţeşti. Deja, în războiul trecut, comuna dăduse treizeci de morţi. Acum sînt doar optsprezece prizonieri, dar tot e greu. Imediat va avea loc o cununie, doi tineri. Învăţătoarea e o refugiată din Alsacia, nu ştie nimic de părinţii ei. „Credeţi că o să se isprăvească în curînd, domnule?“ Fiul ei a pierit în 1914, s-a dus să-i caute corpul şi s-a trezit lîngă Marna, în momentul retragerii. L-a adus cu ea, a murit acasă. „N-am să uit niciodată ce am văzut.“

Afară, acelaşi cer şi acelaşi frig. Arăturile sînt călduţe şi fluviul, acolo jos, curge întins şi lucios străbătut de cîte un freamăt din cînd în cînd. Ceva mai departe, sala de aşteptare a unei mici gări la Serresin. Camuflaj de război – umbra pe afişele invitînd lumea să trăiască fericită la Bandol. Sobă stinsă şi opturile stropitului matinal au rămas imprimate pe dalele reci. O oră de aşteptare cu vuietul îndepărtat al trenurilor şi al vîntului serii peste vale. Atît de izolat şi atît de aproape. Aici îţi atingi libertatea, şi ce oribilă este! Solidar,

---

[1] Ternay, sat din departamentul Isère.

solidar cu lumea aceasta unde florile şi vîntul nu ne vor aduce niciodată iertarea pentru toate celelalte.

*

Decembrie

(Egipt)

Grecii – Etruscii – Roma şi decadenţa ei – Alexandrinii şi creştinii – Sfîntul Imperiu roman germanic şi gîndirea îndrăzneaţă – Provence şi schismele provensale – Renaşterea italiană – Epoca elisabetană – Spania – De la Goethe la Nietzsche – Rusia.

India, China, Japonia.

Mexicul – Statele Unite.

Stilurile – de la coloana dorică la bolta arcuită din ciment, trecînd prin gotic şi baroc.

Istorie Filosofie Artă Religie

P.S.M.

*

Decembrie

Grecii. Istorie – Literatură – Artă – Filosofie.

*

Conştient sau nu, femeile utilizează mereu sentimentul onoarei şi al cuvîntului dat care este atît de puternic la bărbat.

*

Fiii lui Cain – autentici. Tatăl asistă la uciderea lui Abel şi n-o împiedică. Dar Cain creşte în suferinţă şi în forţă. Tatăl îi oferă iertarea pe care Cain o refuză: „Nu vreau să-ţi mai privesc faţa“.

(Sau poem – *idem* Iuda.)

*

Oran. Ianuarie ’41

Povestea lui P. Bătrînelul care aruncă de la etajul întîi bucăţele de hîrtie ca să atragă pisicile. Pe urmă scuipă peste ele. Cînd una dintre pisici e atinsă, bătrînul rîde.[1]

---

[1] Fragment din „Minotaurul“ (ultima parte: „Piatra Ariadnei“) şi parţial reluat pentru prezentarea Oranului în *Ciuma*.

*

Nu există nici un loc pe care oranezii să nu-l fi pîngărit cu cîte o hidoasă construcţie care ar trebui să strivească orice peisaj. Un oraş care întoarce spatele mării şi se construieşte rotindu-se în jurul său ca melcii. Rătăceşti prin labirintul ăsta, căutînd marea ca pe un semn al Ariadnei. Dar te învîrteşti în cerc pe toate străzile astea dizgraţioase şi urîte. La sfîrşit, Minotaurul îi devorează pe oranezi: asta-i plictiseala.[1]

Dar totul este zadarnic: unul dintre tărîmurile cele mai puternice din lume face să crape decorul nenorocit cu care este acoperit şi lasă să i se audă strigătele violente printre toate casele şi peste toate acoperişurile. Iar viaţa care se poate duce la Oran este mai presus de plictiseală şi pe măsura acestui tărîm. Oran demonstrează că în oameni există ceva mai puternic decît operele lor.

Nu poţi şti ce este piatra dacă n-ai venit la Oran. Într-unul dintre oraşele cele mai prăfuite din lume, pietrişul şi piatra sînt regine. În alte părţi cimitirele arabe au blîndeţea pe care o cunoaşte toată lumea. Aici, deasupra rîpei Raz el Aïn, în faţa mării, apar, lipite pe cerul albastru, cîmpuri de pietre cretoase şi sfărîmicioase a căror albeaţă orbeşte. În mijlocul acestor oseminte ale pămîntului, cîte o muşcată roşie ca sîngele proaspăt şi ca viaţa.

*

Se scriu cărţi despre Florenţa şi Atena. Oraşele astea au format atîtea spirite europene încît nu se poate să nu aibă un sens. Au cu ce să înduioşeze ori să exalte. Potolesc o anume foame a sufletului al cărui aliment este amintirea. Dar nimănui nu i-ar trece prin minte să scrie despre un oraş unde nimic nu solicită spiritul, unde urîţenia şi-a adjudecat o parte nemăsurată, unde trecutul este redus la nimic. Şi totuşi acest lucru e uneori foarte ispititor.

Ce anume te face să te ataşezi şi să te interesezi de ceva ce nu are nimic de oferit? Vidul acesta, urîţenia aceasta, plictiseala aceasta sub un cer neîndurător şi magnific, care sînt seducţiile lor? Pot răspunde: creatura. Pentru o anumită rasă de oameni, creatura este

---

[1] Însemnare pentru *Ciuma*.

frumoasă oriunde, e o patrie cu o mie de capitale. Oran este una dintre ele.

Cafenea. Languste, frigărui, melci de la al căror sos îţi ia gura foc. Ţi-o domoleşti apoi cu un muscat dulce şi greţos. Aşa ceva nu se inventează. Alături un orb cîntă „flamenco“.

*

Colinele peste Mers-el-Kébir ca un peisaj perfect.

*

Servitute şi grandoare militare. Carte admirabilă care trebuie recitită la vîrsta adultă.

„Montecuculli care, după ce Turenne este ucis, se retrage, nemaicatadicsind să înceapă o partidă împotriva unui jucător oarecare.“

Onoarea „este o virtute total umană despre care se poate crede că s-a născut din moarte, fără cunună cerească după moarte; este virtutea vieţii“.

*

Oran. Rîpa de la Noiseux: drum lung între două versante secătuite şi pline de praf. Pămîntul se crapă sub soare. Arborii de fistic au culoarea pietrei. Cerul de deasupra îşi revarsă regulat provizia de căldură şi foc. Încetul cu încetul arborii cresc şi înverzesc. O umflare a vegetaţiei, la început inapreciabilă, apoi surprinzătoare. La capătul unui drum foarte lung, locul arborilor de fistic este luat treptat de stejari, totul creşte şi se îmblînzeşte în acelaşi timp şi, la o cotitură bruscă, apare un cîmp de migdali înfloriţi: ca o apă rece pentru ochi. O mică vale ca un paradis pierdut.

Drumul de coastă care domină marea. Practicabil, dar părăsit. Acum e acoperit de flori. Părăluţe şi păpădii fac din el un drum galben şi alb.

*

21 februarie 1941

Sisif e gata. Cele trei Absurduri sînt terminate.

Începuturile libertăţii.

*

15 martie 1941

În tren: – L-aţi cunoscut pe Camps?

– Camps? Unul înalt şi slab cu mustaţă neagră?

– Da, care era acar, la Bel-Abbès.

– Da, sigur.

– A murit.

– Ah! Şi de ce?

– De piept.

– Zău? Nu părea.

– Da, dar cînta într-o orchestră. Suflatul ăsta veşnic, asta l-a omorît.

– Da, desigur. Cînd eşti bolnav, trebuie să te îngrijeşti. Nu trebuie să sufli într-un piston.[1]

*

Doamna care pare să sufere de o constipaţie de trei ani: „Arabii ăştia îşi maschează fetele. Ah! încă nu-s civilizaţi!"

Încetul cu încetul, ne dezvăluie idealul ei de civilizaţie: un soţ cu 1200 de franci pe lună, un apartament de două camere, bucătărie şi dependinţe, cinema duminica şi un interior cu mobilă de la Galeries Barbès în timpul săptămînii.

*

Absurdul şi Puterea – de aprofundat (cf. Hitler).

*

18 martie '41

Înălţimile de deasupra Algerului debordează de flori primăvara. Mirosul de miere al trandafirilor galbeni invadează străduţele. Enormi chiparoşi negri lasă să ţîşnească din vîrful lor străluciri de glicină şi păducel al căror traseu rămîne ascuns în interior. Un vînt blînd, golful imens şi larg. Dorinţa puternică şi simplă – şi absurditatea de a părăsi toate astea.

*

[1] Însemnări reluate în *Ciuma*.

Santa-Cruz şi urcuşul printre pini. Lărgirea continuă a golfului pînă acolo unde vederea se pierde într-o imensitate. Indiferenţă – şi eu îmi am pelerinajele mele.

*

19 martie

În fiecare an, înflorirea fetelor pe plaje. Ele nu au decît un sezon. Anul următor sînt înlocuite de alte chipuri de flori care, în sezonul precedent, erau încă fetiţe. Pentru bărbatul care le priveşte, sînt nişte valuri a căror greutate şi splendoare se revarsă an de an pe nisipul galben.

*

20 martie

Referitor la Oran. Să scriu o biografie neînsemnată şi absurdă. Referitor la Cain, neînsemnatul necunoscut care a sculptat neînsemnaţii lei din Place d'Armes.

*

21 martie

Apa îngheţată a băilor de primăvară. Meduzele moarte pe plajă: o peltea care dispare încetul cu încetul în nisip. Imensele dune de nisip palid. – Marea şi nisipul, cele două deşerturi.

*

Săptămînalul *Gringoire* cere transferarea lagărelor de refugiaţi spanioli în sudul extrem al Tunisiei.

*

Să renunţ la servitutea asta care e atracţia feminină.

*

Rosanov. „Michelangelo, Leonardo au construit. Revoluţia le va scoate limba şi îi va măcelări la vîrsta de doisprezece sau treisprezece ani, cînd îşi vor manifesta personalitatea, sufletul."

*

„Lipsit de ceea ce este păcat, omul n-ar putea trăi; el nu ar trăi decît prea bine, lipsit de ceea ce este sfînt.“ – Nemurirea e o idee fără viitor.

*

Timp de mulţi ani, Sakia-Muni a rămas în deşert, nemişcat şi cu ochii la cer. Zeii înşişi îi invidiau înţelepciunea şi destinul de piatră. În mîinile sale întinse şi înţepenite, rîndunelele îşi făcuseră cuib. Dar într-o zi şi-au luat zborul fără să se mai întoarcă vreodată. Iar cel care ucisese în sine însuşi dorinţă şi voinţă, glorie şi durere, a început să plîngă. Aşa se nasc florile din pietre.[1]

*

They may torture, but shall not subdue me.[2]

*

„Abatele – Dar de ce să nu trăieşti, să nu acţionezi cu oamenii?
Manfred – Existenţa lor îi repugnă sufletului meu.“

*

După ce se călăuzeşte o inimă? După iubire? Nimic nu e mai puţin sigur. Se poate şti ce este suferinţa din dragoste, nu se ştie ce este dragostea. Aici ea este privaţiune, părere de rău, mîini goale. Nu voi avea elanul; îmi rămîne angoasa. Un infern în care totul presupune paradisul. Totuşi, e un infern. Numesc viaţă şi iubire ceea ce mă lasă golit pe dinăuntru. Plecare, constrîngere, ruptură, inima asta fără lumină risipită în mine, gustul sărat al lacrimilor şi al iubirii.

*

Vîntul, unul dintre puţinele lucruri curate din lume.

*

Aprilie. Seria a doua
Lumea tragediei şi spiritul revoltei – Budejovice (3 acte)[3].
Ciumă sau aventură.

[1] Camus a folosit textul acesta în „Minotaurul“.
[2] În engleză: „Pot să mă tortureze, dar nu mă pot supune.“
[3] „Budejovice“, primul titlu prevăzut pentru *Neînţelegerea*.

*

Ciuma eliberatoare

Oraş fericit. Se trăieşte după sisteme diferite, Ciuma: reduce toate sistemele. Şi totuşi oamenii mor. De două ori inutil. Un filosof scrie aici „o antologie a lucrurilor neînsemnate“. Va ţine, din această perspectivă, jurnalul ciumei. (Alt jurnal, dar sub unghiul patetic. Un profesor de latină şi greacă.[1] Îşi dă seama că nu-i înţelesese pînă atunci pe Tucidide şi pe Lucreţiu.) Expresia sa favorită „după toate probabilităţile“: „Societatea de tramvaie n-a putut dispune decît de 760 de muncitori în loc de 2130. După toate probabilităţile, responsabilă de asta este ciuma.“

Un preot tînăr îşi pierde credinţa în faţa puroiului negru care musteşte în plăgi. Pleacă de acolo cu mirul sfînt. „Dacă am să scap...“ Dar nu scapă. Totul trebuie să se plătească[2].

Corpurile sînt transportate cu tramvaiele. Vagoane întregi încărcate de flori şi de morţi de-a lungul mării. Sînt concediaţi numaidecît încasatorii: călătorii nu mai plătesc.

Agenţia „Ransdoc – SVP“ dă toate informaţiile la telefon. „200 de victime astăzi, domnule. Taxa pe convorbire este de 2 franci.“ „Imposibil, domnule, nu mai sînt dricuri pînă peste patru zile. Încercaţi la Societatea de Tramvaie. Taxa pe convorbire...“ Agenţia îşi face publicitate prin radio: „Doriţi să ştiţi numărul zilnic, săptămînal, lunar al victimelor ciumei? Adresaţi-vă la Ransdoc – 5 linii telefonice: 353-91 şi următoarele.“

Se închide oraşul. Se moare în mediu închis şi la grămadă. Totuşi, un domn care nu-şi pierde obiceiurile. Continuă să se îmbrace ca pentru masa de seară. Unul cîte unul, membrii familiei dispar de la masă. El moare în faţa farfuriei, îmbrăcat tot aşa. Cum spune servitoarea: „Oricum, se cîştigă timp. Nu mai trebuie să-l îmbrăcăm.“ Nu mai sînt înmormîntaţi, sînt aruncaţi în mare. Dar sînt prea mulţi, ca o spumă monstruoasă pe marea albastră.

---

[1] Personajul vizat este Stéphan, profesor, care va dispărea din versiunea definitivă.

[2] Se va observa că, iniţial, Camus prevăzuse ca Peneloux să-şi piardă credinţa. Aşa stăteau lucrurile în prima versiune a *Ciumei*.

Un bărbat iubeşte o femeie şi citeşte pe faţa ei semnele ciumei. Niciodată n-o va mai iubi atît de mult. Dar niciodată ea nu l-a dezgustat atîta. În el se nasc două sentimente potrivnice. Dar pînă la urmă tot corpul triumfă. Dezgustul e mai puternic. O ia de-o mînă, o tîrăşte din pat, prin cameră, prin vestibul, pe culoarul imobilului, pe două străduţe, apoi pe strada mare. O lasă în faţa unui canal. „La urma urmei, mai sînt şi altele."

La sfîrşit, personajul cel mai neînsemnat se hotărăşte să vorbească: „Într-un sens, e un flagel".

*

În aşteptare: plachetă despre Oran. Grecii.

*

Tot efortul artei occidentale urmăreşte să propună imaginaţiei nişte tipuri. Iar istoria literaturii europene nu pare să fie altceva decît o suită de variaţiuni asupra acestor tipuri şi asupra acestor teme date. Iubirea raciniană este o variaţiune despre un tip de iubire care poate că nu există în viaţă. Este o simplificare: un stil. Occidentul nu îşi retrasează viaţa cotidiană. Îşi propune necontenit mari imagini care îl înflăcărează. Şi le caută. Vrea să fie Manfred sau Faust, Don Juan sau Narcis. Dar aproximarea rămîne totdeauna zadarnică. Tot febra unităţii atrage totul după sine. În disperare de cauză, s-a inventat eroul de cinema.

*

Dunele în faţa mării – zorile călduţe şi trupurile goale în faţa primelor valuri încă negre şi amare. Apa atîrnă ca o povară. Corpul se cufundă din nou şi aleargă pe plajă în primele raze ale soarelui. Toate dimineţile de vară pe plajă au aerul de a fi primele din lume. Toate serile de vară îşi iau chipul solemnului sfîrşit al lumii. Serile pe mare erau fără măsură. Zilele de soare pe dune erau strivitoare. La ora două după-amiaza, o sută de metri de umblat pe nisipul fierbinte îmbată. Eşti gata să cazi. Soarele te va ucide. Dimineaţa, frumuseţea corpurilor bronzate pe dunele blonde. Teribilă inocenţă a acestor jocuri şi goliciuni în lumina zglobie.

Noaptea, dunele sînt albe din cauza lunii. Ceva mai devreme, seara accentuează toate culorile, le închide şi le face mai violente. Marea este de azur, drumul roşu, sînge închegat, plaja galbenă. Totul dispare o dată cu soarele verde, iar dunele izvorăsc din lună. Nopţi de fericire nemărginită sub o ploaie de stele. Ceea ce strîngi lîngă tine e un trup sau noaptea călduţă? Iar noaptea asta de furtună în care fulgerele alergau de-a lungul dunelor, păleau, puneau pe nisip şi în ochi luciri portocalii sau albicioase. O nuntă de neuitat. Să poţi scrie: am fost fericit timp de opt zile.

*

Trebuie să plăteşti şi să te mînjeşti de abjecta suferinţă omenească. Murdarul, respingătorul şi vîscosul univers al durerii.

*

„Un bocet amestecat cu hohote domneşte singur în largul mării pînă la ora cînd noaptea cu chipul sumbru vine să oprească tot.“ (*Perşii* – bătălia de la Salamina)

*

În anul 477, pentru a consacra Confederaţia de la Delos, se aruncau blocuri de fier în mare. Jurămîntul de alianţă trebuia să fie respectat atît timp cît avea să rămînă fierul pe fundul apei.

*

Nu s-a simţit destul în politică în ce măsură o anume egalitate este inamica libertăţii. În Grecia, existau oameni liberi pentru că existau sclavi.

*

„Este întotdeauna o mare crimă să distrugi libertatea unui popor sub pretext că o foloseşte prost.“ (Tocqueville)

Problema în artă e o problemă de traducere. Scriitorii proşti: cei care scriu ţinînd cont de un context interior pe care cititorul nu-l poate cunoaşte. Trebuie să existe doi cînd se scrie: primul lucru, din nou, este să înveţi să te stăpîneşti.

*

Manuscrise de război, ale prizonierilor, ale combatanţilor. Cu toţii au trecut pe lîngă experienţe de nespus şi nu s-au ales cu nimic din ele. Şase luni într-o administraţie a poştelor nu i-ar fi învăţat mai puţin. Ei repetă ziarele. Ceea ce au citit i-a izbit mult mai mult decît ceea ce au văzut cu propriii lor ochi.

*

„Iată momentul de a dovedi prin acte că demnitatea omului nu este inferioară măreţiei zeilor.“ (*Ifigenia în Taurida*)

*

„Vreau imperiul, posesiunea. Acţiunea este totul, gloria nu e nimic.“ (*Faust*)

*

Pentru omul înţelept, lumea nu este tainică, de ce să se rătăcească în eternitate?

*

Şi voinţa este o singurătate.

*

Liszt despre Chopin: „Nu se mai servea de artă decît ca să-şi ofere sieşi propria tragedie“.

*

Septembrie

Se reglementează totul: E simplu şi evident. Dar intervine suferinţa umană, care schimbă toate planurile.

*

Ameţeala de a te pierde şi de a nega totul, de a nu semăna cu nimic, de a sparge pentru totdeauna ceea ce ne defineşte, de a oferi prezentului singurătatea şi neantul, de a regăsi platforma unică unde destinele oricînd pot reîncepe. Tentaţia este perpetuă. Să-i dăm ascultare ori s-o respingem? Se poate purta obsesia unei opere în căuşul unei vieţi potolite sau trebuie, dimpotrivă, să-ţi aduci viaţa pînă la ea, să asculţi de străfulgerare? Frumuseţe, cea mai chinuitoare grijă a mea, alături de libertate.

*

J. Copeau: „În epocile mari, nu-l căutaţi pe poetul dramatic în biroul lui. El este la teatru, în mijlocul actorilor. Este actor şi regizor“.

Nu sîntem o epocă mare.

*

Despre teatrul grec:

G. Meautis: *Eschyle et la Trilogie*

L'Aristocratie athénienne

Navarre: *Le Théâtre grec*

*

În pantomimă, comedianţii ambulanţi utilizează un limbaj de neînţeles (esperanto al farsei), nu pentru simţ, ci pentru viaţă.

Chancerel insistă pe drept cuvînt asupra importanţei mimului. Corpul în teatru: tot teatrul francez contemporan (în afară de Barrault) l-a uitat.

*

Constituirea Zibaldonilor în Commedia dell'Arte. (Louis Moland: *Molière et la Comédie italienne.*) (Cortină din stofe aplicate.)

Molière, muribund, cere să fie dus la teatru, nevoind să-i priveze de cîştigul reprezentaţiei pe actori, muzicieni, maşinişti „care nu trăiesc decît din salariu“.

Cartea lui Chancerel interesantă în ciuda unui cusur: riscă să descurajeze. Semnificativ de asemenea să vezi un om preocupat de influenţa morală a teatrului propunînd totuşi un repertoriu în care figurează elisabetanii. S-a pierdut obişnuinţa acestei inteligenţe.

*

Părerea lui Nicolas Clément, bibliotecar al lui Ludovic al XIV-lea, despre Shakespeare: „Poetul acesta englez are o imaginaţie destul de bogată, se exprimă cu fineţe; dar aceste calităţi frumoase sînt întunecate de murdăriile pe care le utilizează în comediile sale“.

Acel mare secol n-a fost mare decît printr-o mutilare a sufletului şi a spiritului căruia îi stă mărturie Clément. În acelaşi timp, poetul englez scria într-un mod magnific despre Richard al II-lea:

„Să vorbim despre morminte, despre viermi şi despre epitafuri“. Iar Webster: „Un om e ca fructul de casia; ca să-şi degaje mirosul trebuie pisat“.

*

Măştile, divertisment de circumstanţă. Dansatorii trasau pe podea, cu paşii lor, iniţialele tinerilor căsătoriţi în onoarea cărora se dădea petrecerea.

*

„*Oh! no, there is not the end; the end is death and madness*.“[1] (Kyd, *Tragedia spaniolă)* şi la treizeci de ani Marlowe moare dintr-o lovitură de pumnal în frunte, asasinat de un poliţist.

53 de piese manuscrise din colecţia Warburton (Philip Massinger şi Fletcher) arse de un bucătar care îşi învelea în ele pateurile. Asta e concluzia.

*

Cf. Georges Conne: *Le Mystère* shakespearien (Boivin)
État présent des études shakespeariennes (Didier)

*

Octombrie

Ciuma. Bonsels, pp. 144 şi 222.

1342– Ciuma neagră peste Europa. Sînt asasinaţi evreii.

1481 – Ciuma devastează sudul Spaniei. Inchiziţia spune: evreii. Dar ciuma omoară un inchizitor.

*

În secolul al II-lea, discuţii despre înfăţişarea persoanei lui Iisus. Sfîntul Chiril şi Sfîntul Justin: pentru a da întregul sens întrupării, el trebuia să aibă o înfăţişare abjectă şi respingătoare. (Sfîntul Chiril: „cel mai îngrozitor dintre fiii oamenilor“.)

Dar spiritul grec: „Dacă nu e frumos, nu este Dumnezeu“. Au învins grecii.

*

---

[1] În engleză: „Oh! nu acesta-i sfîrşitul; sfîrşitul e moarte şi nebunie“ (n. red.).

Despre secta catarilor: Douais, *Les Hérétiques du Midi au XIII-e siècle.*

*

La hermosa Sembra. Îşi denunţă tatăl care complotează împotriva Inchiziţiei, fiindcă are un iubit castilian şi ei sînt *conversos*. Intră la mănăstire. Frămîntată de dorinţe, părăseşte mănăstirea. Are mai mulţi copii. Se urîţeşte. Moare ca întreţinută a unui băcan – cere să i se aşeze craniul deasupra porţii casei ca să amintească de viaţa ei deşănţată. La Sevilla.

*

Alexandru Borgia este primul care i se împotriveşte lui Torquemada. Prea ştiutor şi prea „distins“ ca să suporte furia asta.

*

Vezi Herder. Idei care să servească unei filosofii a Istoriei Umanităţii.

*

Cei care au creat în toiul unor perioade de tulburări: Shakespeare, Milton, Ronsard, Rabelais, Montaigne, Malherbe.

*

În Germania, sentimentul naţional lipseşte la origine. Ceea ce l-a înlocuit este o conştiinţă de rasă creată de la un cap la altul de intelectuali. *Mult mai virulentă*. Ceea ce-l interesează pe german este politica externă – pe francez, politica internă.

*

Despre monotonie

Monotonia ultimelor lucrări ale lui Tolstoi. Monotonia cărţilor hinduse – monotonia profeţiilor biblice – monotonia lui Buddha. Monotonia Coranului şi a tuturor cărţilor religioase. Monotonia lui Nietzsche – a lui Pascal – a lui Şestov – teribila monotonie a lui Proust, a marchizului de Sade etc. etc. ...

*

La asediul Sevastopolului, Tolstoi sare din tranşee şi aleargă spre bastion sub tirul des al inamicului: avea o groaznică frică de şobolani şi tocmai zărise unul.

*

Niciodată politica nu poate să fie obiect de poezie (Goethe).

Să adaug la Absurd citatul din Tolstoi ca model de logică ilogică:

„Dacă toate bunurile pămînteşti pentru care trăim, dacă toate bucuriile pe care ni le procură viaţa, bogăţia, gloria, onorurile, puterea, ne sînt răpite de moarte, aceste bunuri nu au nici un sens. Dacă viaţa nu e nesfîrşită, ea este pur şi simplu absurdă, nu merită să fie trăită şi trebuie să ne descotorosim de ea cît mai repede posibil prin sinucidere.“ *(Mărturisire)*

Dar, mai departe, Tolstoi rectifică: „Existenţa morţii ne obligă fie să renunţăm de bunăvoie la viaţă, fie să ne transformăm viaţa *în aşa fel încît să-i dăm un sens pe care moartea nu i-l poate răpi*“.

*

Frică şi durere: cele mai trecătoare dintre emoţii, spune Byrd[1]. În singurătatea absolută a nordului, îşi dă seama că trupul are exigenţe tot atît de mari ca şi spiritul: „*Nu se poate lipsi* de sunete, de mirosuri şi de voci“.

*

T.E. Lawrence reînrolîndu-se după război ca *simplu soldat* şi sub un nume fals. Trebuie văzut dacă anonimatul aduce ceea ce măreţia nu a putut da. Refuză decoraţiile regelui, îi dă crucea de război cîinelui său. Trimite anonim manuscrisele sale editorilor, care le refuză. Accident de motocicletă.

De unde definiţia lui A. Fabre-Luce: Supraomul se recunoaşte după rigoarea cu care se închide în istorie şi după libertatea interioară pe care şi-o ia faţă de aceasta.

*

[1] Exploratorul mărilor arctice.

La relectură: *Caietele lui Malte Lauris Brigge*[1]: carte neînsemnată. Responsabil: Parisul. Este o înfrîngere pariziană. O infecţie pariziană nedepăşită. Ex.: „Lumea îl consideră pe singuratic un duşman“. Eroare, lumii puţin îi pasă şi e dreptul său.

Singurul lucru valabil: povestea lui Arvers care, în momentul morţii, corectează o greşeală de franceză: „Trebuie să se spună «collidor»“.

*

Cum spune Newton: gîndindu-te întotdeauna la asta.

*

Jean Hytier[2], despre dramaturg: „Face ce vrea cu condiţia să facă şi ce trebuie“.

*

Pentru Montherlant (decăderea cavalerimii din cauza femeilor). Jehan de Saintré[3], p. 108. MA.LF.

*

Pierre de Larrivey[4]: traducător. *Les Esprits*, traducere de Lorenzino de Medici – Saint-Evremond[5].

*

Toate promontoriile coastei dau aerul unei flotile gata de plecare. Vasele acestea de stîncă şi azur tremură pe chilele lor ca şi cum s-ar pregăti să plutească spre insule de lumină. Întreagul Oran e gata de plecare şi zilnic, la amiază, îl străbate un freamăt de aventură. Într-o dimineaţă poate vom pleca împreună.

*

---

1 De Rainer Maria Rilke (n. red.).

2 Jean Hytier a colaborat cu Albert Camus la revista *Rivages* (1939).

3 *Le Petit Jehan de Saintré* de Antoine de la Sale (1388-1464) (n. red.).

4 Pierre de Larrivey (1540-1612), autor dramatic (n. red.).

5 Prima aluzie la *Les Esprits*, piesă pe care Camus a adaptat-o în 1940, care s-a jucat în 1946, în Algeria, în cadrul mişcărilor de cultură şi educaţie populare, şi pe care a refăcut-o în 1953 pentru Festivalul de la Angers.

În toiul căldurii, pe dunele imense, lumea se strînge şi se limitează. E o cuşcă de căldură şi de sînge. Nu trece dincolo de corpul meu. Dar e suficient ca un măgar să zbiere în depărtare şi dunele, deşertul, cerul îşi recapătă distanţa. E infinită.

*

Eseu despre tragedie.
I. Tăcerea lui Prometeu
II. Elisabetanii
III. Molière
IV. Spiritul de revoltă.

*

Ciuma. „Am nevoie de ceva care să fie just.“ – „Iată ciuma.“

*

„Noaptea, «noaptea adevărată», oare cîţi oameni o cunosc acum? Apele şi pămîntul, întoarcerea tăcerii. «Şi sufletul meu este o fîntînă ţîşnitoare.» Ah! fie ca lumea să se îndepărteze, să tacă. Acolo, peste Pollensa...“

Să rup orice legătură cu inima asta goală – să refuz tot ce o secătuieşte. Dacă apele vii sînt în altă parte, de ce să mai continuu?

*

La un moment dat nu mai poţi resimţi emoţia iubirii. Nu mai rămîne decît tragicul. Să trăieşti pentru cineva sau pentru ceva nu mai are sens. Nu-i mai poţi găsi un sens *decît gîndului* de a muri pentru ceva.

*

Un efor îi aplică spartanului o mustrare publică pentru că avea burta prea mare.

O zicală ateniană izgonea printre cei mai nevrednici cetăţeni pe cel care nu ştia să citească şi să înoate.

Vezi Alcibiade după Plutarh: „În Sparta, bărbat de gimnaziu, frugal, auster: în Ionia, delicat şi trîndav; în Tracia, amator de băutură; în Tesalia, veşnic călare; la satrapul Tisafern, depăşind tot luxul persan prin cheltuieli şi fast.“

*

Într-o zi cînd poporul îl aplauda: „Să fi spus vreo prostie?“ spune Focion[1].

*

Decadenţa! Discursurile despre decadenţă! Secolul al III-lea înainte de Hristos e un secol de decadenţă pentru Grecia. Dă lumii geometria, fizica, astronomia şi trigonometria cu Euclide, Arhimede, Aristarh şi Hiparh.

*

Mai există oameni care confundă individualismul şi vocaţia personalităţii. Înseamnă să se amestece două planuri: cel social şi cel metafizic. „Te risipeşti.“ Dacă mergi din viaţă în viaţă, înseamnă că nu ai o figură proprie. Dar a avea o figură proprie, iată o idee specifică unei anumite forme de civilizaţie. Asta poate să le pară altora cea mai mare dintre nenorociri.

*

Contradicţie în lumea modernă. La Atena, poporul nu putea să-şi exercite puterea cu adevărat decît consacrîndu-i cea mai mare parte din timp, iar sclavii, toată ziua, îndeplineau tot ceea ce rămînea de făcut. Din momentul cînd a fost suprimată sclavia, toată lumea a fost pusă la muncă. Tocmai în perioada cînd proletarizarea europeanului este cea mai avansată se întăreşte cel mai mult idealul de suveranitate: dar asta e imposibil.

*

Doar trei actori în teatrul grec: nu se pune problema să se creeze un *personaj.*

La Atena, spectacolul este ceva grav: reprezentaţiile se ţin de două sau de trei ori pe an. La Paris? Şi uite-i că vor să revină la ceea ce a murit! Creaţi-vă mai curînd forme proprii.

*

„Nu există nimic destul de inocent în care oamenii să nu sădească crima.“ (Molière, „Prefaţa“ la *Tartuffe*)

---

[1] Focion, general, orator şi om de stat atenian din secolul al IV-lea. Şef al partidului aristocratic, cultiva cu bună ştiinţă lipsa de popularitate.

*

De văzut ultima scenă din Actul I din *Tartuffe:* „ridică interesul şi-l ţine în suspensie“; urmarea vinerea viitoare.

Solon creează opera pe care i-o cunoaştem şi, la bătrîneţe, îşi imortalizează această operă prin poezie.

*

Tucidide îl pune pe Pericle să spună ceea ce e specific atenienilor, anume „că au o îndrăzneală extremă şi, totodată, îşi cumpănesc bine acţiunile“.

Triremele victorioase de la Salamina erau conduse de atenienii *cei mai nevrednici.*

Cf. Cohen: „Atena n-a avut un teatru demn de acest nume decît din momentul cînd n-a mai avut un poet demn să-l însufleţească“.

*

O. Flake despre Sade[1]: „Nici o valoare nu e stabilă pentru cel care nu se poate înclina în faţa ei. Sade nu vede motivul pentru care să se încline, acela pe care mult timp l-a căutat şi nu l-a găsit.“ După Sade, omul fără har este iresponsabil.

Cf. matematica răului în Juliette.

Monomanul revoltei împotriva legii fundamentale care recunoaşte spiritului şi sexualităţii aceeaşi raţiune de a fi. Ca să sfîrşească la Charenton, persecutat şi cu mintea sănătoasă, îi pune pe nebuni să joace reprezentaţii în care dirijează tot: Tabloul.

„A inventat cruzimi pe care nu le-a trăit şi n-ar fi vrut să le trăiască – numai ca să intre în contact cu marile probleme.“

*

Moby Dick şi simbolul[2], pp. 120, 121, 123, 129, 173-177, 203, 209, 241, 310, 313, 339, 373, 415, 421, 452, 457, 460, 472, 485, 499, 503, 517, 520, 522.

Sentimentele şi imaginile înmulţesc cu zece filosofia.

*

---

[1] Camus se va ocupa de Sade în *Omul revoltat*.

[2] Lecturi pentru *Ciuma*.

La Atena nu se ocupa nimeni de morţi decît în vremea Antesteriilor. Odată încheiate: „Duceţi-vă, sufletelor, Antesteriile s-au terminat."

La început, în religia greacă, toată lumea se duce în Infern. Nu există nici răsplată, nici pedeapsă – la fel şi în religia iudaică. Ideea de răsplată provine dintr-o raţiune socială.

*

404. După ce Atena a semnat armistiţiul cu Lysandros, sfîrşitul războiului peloponeziac a fost marcat de asaltul zidurilor Atenei, organizat de Lysandros în sunet de flaut.

*

Frumoasa poveste a lui Timoleon, tiranul Siracusei (îl închisese pe tatăl său, poruncind să fie ucis ca trădător de patrie) (pp. 251, 2, 3).

*

În secolul al IV-lea, în anumite cetăţi greceşti, oligarhii rosteau acest jurămînt:

„Voi fi întotdeauna inamic al poporului şi voi propune să se facă exact ceea ce voi şti că-i este dăunător".

Fuga lui Darius urmărit de Alexandru (pp. 293-4).

Nunţile de la Susa: 10 000 de soldaţi, 80 de generali şi Alexandru se unesc cu perşii.

*

Demetrios Poliorcetul[1] – cînd urcat pe tron, cînd rătăcind din sat în sat.

Antistene[2]: „E lucru regal să faci binele şi să auzi că eşti vorbit de rău".

*

Cf. Marc Aureliu: „Oriunde se poate trăi, se poate trăi bine."

„Ceea ce împiedică o lucrare proiectată devine lucrarea însăşi."

Ceea ce barează drumul te face să înaintezi.

Terminat în februarie 1942

---

[1] Demetrios Poliorcetul (337-283 î.Hr.): fiul lui Antigon Chiorul şi nepotul lui Alexandru; aventurier macedonean care a fost un timp stăpînul Atenei, apoi al Macedoniei, înainte de a-şi pierde toate posesiunile şi de a sfîrşi în închisoare.

[2] Antistene (444-365 î.Hr.): fost elev al lui Socrate şi Gorgias, unul dintre întemeietorii şcolii numite cinice.

II

CARNETE

ianuarie 1942 – martie 1951

CAIETUL AL IV-LEA

ianuarie 1942 – septembrie 1945

Ianuarie – Februarie

„Tot ce nu mă omoară mă face mai puternic.“ Da, dar... Şi ce greu e să te gîndeşti la fericire. Ce povară copleşitoare. Mai bine să tac pentru totdeauna şi să mă întorc spre celelalte.

*

Dilemă, spune Gide: Să fii moral, să fii sincer. Şi pe urmă: „Singurele lucruri frumoase sînt cele dictate de nebunie şi scrise de raţiune“.

*

Să te desprinzi de tot. În lipsa deşertului, ciuma sau micuţa gară a lui Tolstoi.

*

Goethe: „Mă simţeam suficient de zeu ca să cobor spre fiicele oamenilor“.

*

Nu există crime îndeajuns de mari de care un om inteligent să nu se simtă capabil. După Gide, marile inteligenţe nu acceptă să le comită *pentru că astfel s-ar limita la ele*.

*

Retz înăbuşă cu uşurinţă o primă răscoală la Paris, pentru că era ora cinei: „Cei mai înfierbîntaţi nu vor să-şi încalce ceea ce numesc ei «tabietul»".

*

Repere străine { Tolstoi / Melville / D. de Foe / Cervantes

Retz: „Domnul duce de Orléans avea, cu excepţia curajului, tot ce-i este necesar unui om onest[1]".

*

Nişte gentilomi ai Frondei, întîlnind un convoi mortuar, atacă crucifixul cu sabia strigînd: „Iată inamicul".

*

Ostilitatea împotriva Angliei are multe motive (bune sau rele, politice sau nu). Dar nimeni nu pomeneşte de cel mai rău dintre ele: furia şi dorinţa de a-l vedea sucombînd pe cel care îndrăzneşte să se împotrivească forţei care pe tine te-a strivit.

*

Francezul a păstrat obiceiul şi tradiţiile revoluţiei[2]. Nu-i lipseşte decît îndrăzneala: a devenit funcţionar, mic burghez şi midinetă. Ideea genială e că s-a făcut din el un revoluţionar legal. Conspiră cu autorizaţie de la poliţie. Reface lumea fără să-şi ridice fundul de pe fotoliu.

*

Epigraf la „Minotaurul sau halta Oran"[3]

Gide. Un spirit lipsit de prejudecăţi. „Mi-l închipui la curtea regelui Minos, frămîntîndu-se să afle ce soi de monstru misterios ar

---

[1] În franceză, „honnête homme", sintagmă prin care este desemnat tipul moral ideal al secolului al XVII-lea (n. red.).

[2] În manuscris scria *la grande pensée (gîndirea măreaţă)*. Într-un al doilea text corectat – dar nu de mîna lui Camus – apare *révolution (revoluţia)*. Am convenit că această modificare fusese făcută la dictarea lui.

[3] Epigraful care urmează, care figura în ediţia originală din 1939 (Charlot), a dispărut în ediţia Gallimard (*Vara*).

putea fi acest Minotaur; dacă e chiar atît de groaznic sau dacă nu cumva fermecător."

*

În drama antică, plătește întotdeauna cel care are dreptate, Prometeu, Oedip, Oreste etc. Dar asta nu contează. Oricum, toți sfîrșesc în infern, chiar dacă au sau nu dreptate. Nu există nici recompensă, nici pedeapsă. De aici, în ochii noștri întunecați de atîtea secole de perversiune creștină, caracterul gratuit al acestor drame – ca și patetismul acestor jocuri.

De pus în opoziție „Marele pericol este să te lași acaparat de o idee fixă" (Gide) și „supunerea" nietzscheană. Tot Gide, vorbind despre dezmoșteniți: „Lăsați-le viața veșnică sau dați-le revoluția". Pentru eseul meu despre revoltă. „Nu mă scoateți din scumpa mea mică peșteră", spune Sechestrata din Poitiers, care trăia acolo îngropată în rahat.

*

Atracția resimțită de anumite spirite pentru justiție și funcționarea ei absurdă. Gide, Dostoievski, Balzac, Kafka, Malraux, Melville etc. De căutat explicația.

*

Stendhal. Pot să-mi imaginez povestea lui Malatesta sau a familiei. Este relatată de Barrès și apoi de Stendhal. Stendhal o să adopte stilul de cronică, o să trateze în stil reportericesc „grandoarea". În disproporția dintre ton și povestire stă secretul artei lui Stendhal (de comparat cu unii americani). Exact aceeași disproporție care există între Stendhal și Beatrice Cenci. Eșec, dacă Stendhal ar fi acceptat tonul patetic. (În pofida istoriilor literare, Tirteu este comic și detestabil.) *Roșu și Negru* are drept subtitlu *Cronică din 1830.* Cronicile italienești (etc.).

*

Martie

Luciferul lui Milton. „Cu cît mai departe de El, cu atît mai bine… Spiritul își este propriul lăcaș, poate preschimba în sine

cerul din infern, infernul în cer… Mai bine să domneşti în infern decît să slujeşti în ceruri.“

Psihologia pentru Adam şi Eva: El, format pentru contemplaţie şi curaj – ea, pentru moliciune şi graţie seducătoare; El, numai pentru Dumnezeu. Ea, pentru Dumnezeu întru el.

*

Schiller moare „salvînd tot ce se putea salva“.

*

Cîntul X din *Iliada*. Căpeteniile chinuite de insomnie, de înfrîngerea cumplită, care se întorc, rătăcesc, se iubesc, se reunesc şi pun la cale o aventură, o incursiune împotriva inamicului, „ca să facă şi ele ceva“.

Caii lui Patrocle plîng în bătălie, după moartea stăpînului lor. Şi (cîntul 18) cele trei strigăte puternice ale lui Ahile întors pe cîmpul de luptă, stînd pe şanţul de apărare, cu armele sclipind, sălbatic. Şi troienii se retrag. Cîntul 24. Mîhnirea lui Ahile plîngînd, în noaptea de după victorie. Priam: „Căci am putut ceea ce nimeni n-a mai făcut pe pămînt, să apropii de gura mea mîinile celui care mi-a ucis copiii.“

(Nectarul era roşu!)

*

Tot ce putem spune mai elogios despre *Iliada* e că, deşi cunoaştem rezultatul bătăliei, împărtăşim totuşi îngrijorarea aheilor împinşi spre poziţiile lor de apărare de troieni. (Aceeaşi observaţie în legătură cu *Odiseea*; se ştie că Ulise îi va ucide pe Peţitori.) Ce emoţie trebuie să fi resimţit cei care auzeau relatarea pentru prima oară!

*

În favoarea unei psihologii generoase.

Ajuţi mai mult pe cineva dacă-i dai despre sine o imagine favorabilă decît dacă-i scoţi tot timpul în faţă defectele. În mod normal, orice fiinţă se străduieşte să semene cu imaginea cea mai bună despre sine. Se poate extinde la pedagogie, la istorie, la filosofie, la politică. Sîntem bunăoară rezultatul a douăzeci de secole de imagistică creştină. De 2000 de ani, omului i s-a prezentat o imagine umilită a fiinţei sale. Iată rezultatul. Cine poate spune ce am fi noi

dacă în aceste douăzeci de secole s-ar fi menţinut idealul antic, cu frumoasa lui figură umană?

*

Pentru psihanalist, eul îşi dă sieşi o continuă reprezentaţie, al cărui libret este însă fals.

F. Alexander şi H. Staub. *Le Criminel*. Cu secole în urmă erau condamnaţi istericii, va veni un timp cînd vor fi îngrijiţi criminalii.

*

„Să trăieşti şi să mori în faţa unei oglinzi“, spune Baudelaire. Nu s-a remarcat suficient acest „şi să mori“. A trăi e la îndemîna tuturor. Dar să fii stăpîn pe propria ta moarte, iată ce e greu.

*

Psihoza arestării.[1] Frecventa asiduu locurile publice distinse: săli de concert, mari restaurante. Crearea de legături, solidaritatea cu oamenii aceia constituie o apărare. Şi pe urmă, acolo e cald, se şade cot la cot. Visa să publice cărţi impresionante care să creeze o aureolă în jurul numelui său şi să-l facă astfel intangibil. În opinia sa, ar fi suficient ca poliţaii să fie puşi şi ei să-i citească operele. Ar spune atunci: „Păi omul ăsta are sensibilitate. E un artist. Nu poate fi condamnat un asemenea suflet.“ Dar în alte dăţi simţea că o boală, o infirmitate l-ar proteja tot atît de mult. Şi la fel cum pe vremuri criminalii fugeau în pustietate, plănuia să fugă într-o clinică, un sanatoriu, un azil.

Avea nevoie de contacte, de căldură. Îşi trecea relaţiile în revistă. „Imposibil să i se facă aşa ceva unui prieten al domnului X, unui invitat al domnului Y.“ Dar nu au existat niciodată relaţii suficiente ca să împiedice înaintarea braţului liniştit care-l ameninţa. Atunci ajungea la epidemii. Presupuneţi declanşarea unui tifos, a unei ciume, se întîmplă, s-a mai văzut. E destul de plauzibil. Ei bine, atunci totul se transformă, deşertul e cel care vine spre tine. Nimeni nu mai are timp să se ocupe de tine. Fiindcă asta este: ideea că, fără să ştii, cineva se ocupă de tine şi nu ştii unde a ajuns – ce a hotărît şi dacă

[1] Cf. personajului Cottard din *Ciuma*.

a hotărît ceva. Atunci, ciuma – ca să nu mai pomenesc de cutremurele de pămînt.

Astfel îşi chema inima asta sălbatică semenii şi le cerşea căldura. Astfel cerea sufletul acesta frămîntat, chircit răcoare de la deşerturi şi prefera o boală, un flagel şi catastrofe. (Să dezvolt.)

*

Bunicul lui A.B., la 50 de ani, a socotit că făcuse destul. În căsuţa sa de la Tlemcen s-a culcat şi nu s-a mai sculat, decît pentru lucrurile esenţiale, pînă cînd a murit, la 84 de ani. Din zgîrcenie, nu voise niciodată să-şi cumpere un ceas. Măsura timpul şi mai ales ora meselor cu ajutorul a două oale, dintre care una era plină cu năut.[1] O umplea pe cealaltă cu o aceeaşi mişcare neabătută şi regulată şi-şi găsea astfel reperele într-o zi măsurată cu oala.

Dăduse deja unele semne ale vocaţiei sale în sensul că nimic nu-l interesa, nici lucrul, nici prietenia, nici muzica, nici cafeneaua. Nu ieşise niciodată din oraşul său cu excepţia unei zile cînd, obligat să plece la Oran, s-a oprit în gara cea mai apropiată de Tlemcen, speriat de aventură. A revenit apoi în oraşul său cu primul tren. Celor care se mirau de viaţa pe care a dus-o, în cei 34 de ani petrecuţi în pat, le spunea că religia stabileşte că jumătate din viaţa omului este o ascensiune, iar cealaltă jumătate o coborîre, şi că zilele acestei coborîri nu-i mai aparţin omului. De altfel se contrazicea afirmînd că Dumnezeu nu există, fără de El existenţa preoţilor fiind inutilă, dar această filosofie era atribuită indispoziţiei pe care i-o produceau frecventele colecte din parohia sa.

Ceea ce desăvîrşeşte imaginea acestui personaj e dorinţa profundă pe care o repeta cui era dispus să-l audă: că spera să moară foarte bătrîn.

*

Ajuns la absurd, încercînd să trăiască *în consecinţă,* omul îşi dă întotdeauna seama că lucrul cel mai greu de menţinut pe lume este conştiinţa. Mai întotdeauna împrejurările sînt potrivnice. Se pune

---

[1] Cf. bătrînul astmatic din *Ciuma*.

problema să trăieşti în luciditate într-o lume în care dispersia este regula generală.

Îşi dă astfel seama că adevărata problemă, *chiar fără Dumnezeu,* este problema unităţii psihologice (acţiunea absurdului nu pune de fapt decît problema unităţii metafizice dintre lume şi spirit) şi pacea interioară. Îşi mai dă seama că ea nu este posibilă fără o disciplină greu de împăcat cu lumea. *În asta constă problema.* Această împăcare cu lumea se impune. Ceea ce se cere realizat este *sfinţenia laică.*

Obstacolul este în *viaţa trecută* (profesie, căsătorie, opinii trecute etc.), este ceea ce s-a petrecut deja. Nici unul dintre elementele acestei probleme nu trebuie eludat.

*

Detestabil e scriitorul care vorbeşte, care exploatează ceea ce n-a trăit niciodată. Dar, atenţie, un asasin nu este omul cel mai potrivit ca să vorbească despre crimă. (Dar nu este el oare omul cel mai potrivit ca să vorbească despre crima sa? Nici asta nu e sigur.) Trebuie imaginată o anume distanţă de la creaţie la act. Artistul adevărat se află la jumătatea drumului dintre închipuirile şi actele sale. El este cel „capabil de“. Ar putea să fie ceea ce descrie, ar putea să trăiască ceea ce scrie. Doar actul l-ar limita, el devenind acela care a făcut.

*

„Superiorii nu le iartă niciodată inferiorilor faptul că posedă semnele exterioare ale grandorii.“ *(Preotul satului)*

Idem: „Nu mai e pîine.“ Véronique şi Valea Montignac cresc din *acelaşi timp.* Acelaşi simbolism ca şi în *Crinul din vale.*

Pentru cei care spun că Balzac scrie prost, cf. moartea Doamnei Graslin: „Totul în ea s-a purificat, s-a luminat, iar pe faţa ei a apărut un fel de reflex al strălucitoarelor săbii ale îngerilor păzitori care o înconjurau“.

Studiu de femeie: Povestirea este impresionantă – dar cel care povesteşte e Bianchon.

Alain despre Balzac: „Geniul lui constă în faptul că se instalează în mediocru şi-l face sublim fără a-l schimba“.

Balzac şi cimitirele în *Ferragus.*

Barocul lui Balzac: paginile despre orgă în *Ferragus* şi în *Ducesa de Langeais.*

Flacăra aceasta, al cărei reflex înfocat şi indistinct îl vede ducesa la Montriveau, arde în toată opera lui Balzac.

*

Există două tipuri de stil: Doamna de La Fayette şi Balzac. Primul este perfect în detalii, celălalt taie în blocuri mari, iar patru capitole abia dacă ajung să dea o idee despre suflul său. Balzac scrie bine *în ciuda* greşelilor sale de franceză, ci *cu* ele.

*

Taina universului meu: să-l imaginez pe Dumnezeu fără nemurirea umană.

*

Charles Morgan şi unitatea spiritului: fericirea intenţiei unice – talentul ferm al excelenţei – „geniul e această putere de a muri“, opoziţia faţă de femeie şi faţă de tragica sa dragoste de viaţă – tot atîtea teme, tot atîtea nostalgii.

*

Sonete de Shakespeare:

„De cade noaptea forma-ţi năucită în somn adînc, pe-oarbe pleoape-o ştiu“.

– Nebunii fie-mi martorii, cuminţi – trăiesc nelegiuit şi mor ca sfinţii.[1]

*

Ţările care adăpostesc frumosul sînt cel mai greu de apărat – atît de tare am vrea să le cruţăm. Astfel, popoarele artiste ar trebui să fie victimele desemnate ale popoarelor ingrate – dacă iubirea de libertate nu ar ocupa primul loc în inima oamenilor faţă de iubirea de frumos. Este o înţelepciune instinctivă – libertatea fiind izvorul frumosului.

---

[1] *Sonete* de William Shakespeare, în tradecerea lui Gheorghe Tomozei, Editura Porto-Franco, 1991, Galaţi, pp. 53 şi 134 (n. tr.).

*

Calipso îi oferă lui Ulise posibilitatea să aleagă între nemurire şi pămîntul patriei sale. El respinge nemurirea. Poate că aici este tot sensul *Odiseei*. În cîntul XI, Ulise şi morţii în faţa şanţului plin de sînge – iar Agamemnon îi spune: „Nu fi prea bun cu femeia ta şi nu-i încredinţa toate gîndurile tale“.

*

De remarcat şi că în *Odiseea* se vorbeşte de Zeus ca de Tatăl creator. Un porumbel cade pe stîncă „dar Tatăl creează altul pentru ca numărul să fie complet“.

XVII – Cîinele Argos.

XXII – Sînt spînzurate femeile care s-au dăruit – cruzime de necrezut.

*

Tot pentru Stendhal cronicar – vezi *Jurnal*, pp. 28-29.

„Culmea pasiunii poate fi să omori o muscă pentru iubita ta.“
„Doar femeile de mare caracter pot să mă facă fericit.“

Şi încă o trăsătură: „Cum se întîmplă deseori cu bărbaţii care şi-au concentrat energia pe una sau două probleme vitale, avea un aspect indolent şi neîngrijit“.

Volumul II: „Am simţit atît de multe în seara asta, că mi-e rău de la stomac“.

Stendhal, care nu s-a înşelat asupa viitorului său literar, se înşală în mod grosolan asupra celui al lui Chateaubriand: „Aş pune rămăşag că în 1913 nu se va mai vorbi de scrierile lui“.

*

Epitaful lui H. Heine: „A iubit trandafirii din Brenta“.

*

Flaubert: „Un om judecînd pe altul este un spectacol care m-ar face să crăp de rîs dacă nu mi-ar stîrni mila“.

Ce a văzut la Genova: „Un oraş numai din marmură cu grădini pline de trandafiri“.

Şi: „Inepţia constă în refuzul de a conchide“.

*

Corespondență, Flaubert

Volumul al II-lea. „Succesul la femei este în general un semn de mediocritate“ (?)

Idem: „Să trăieşti ca un burghez şi să gîndeşti ca un semizeu“ cf. Povestea teniei.

„Capodoperele sînt proaste, au înfăţişarea liniştită a animalelor mari.“

„La 17 ani, dacă aş fi fost iubit, ce artist aş fi fost acum!“

*

„În artă nu trebuie niciodată să te temi că eşti *exagerat...* Dar exagerarea să fie continuă – proporţională cu ea însăşi.“[1]

Scopul ei: acceptarea ironică a existenţei şi refacerea ei completă prin artă. „A trăi nu ne interesează“.

De explicat omul prin acest cuvînt-cheie cu bătaie lungă: „Susţin că cinismul se învecinează cu castitatea.“

Idem: „N-am face nimic pe lume dacă nu am fi călăuziţi de idei false“. (Fontenelle)

La prima vedere viaţa omului este mai interesantă decît operele sale. Ea constituie un tot obstinat şi tensionat. Domneşte în ea unitatea de spirit. Un suflu unic străbate toţi aceşti ani. Romanul, el e. De revăzut, evident.

*

Întotdeauna există o filosofie care să justifice lipsa de curaj.

*

Critica de artă, de teamă să nu fie taxată drept literatură, încearcă să folosească limbajul picturii, şi atunci chiar devine literatură. Trebuie să revenim la Baudelaire. Transpunerea umană, *dar obiectivă.*

*

[1] În partea de sus a caietului manuscris, se poate citi: „Cf. corespondenţă Berlioz. Tratat teologico-politic“.

Doamna V. printre duhorile de carne putrezită. Trei pisici. Doi cîini. Disertînd despre cîntul interior. Bucătăria e închisă. E o căldură insuportabilă înăuntru.

Toată greutatea cerului şi a căldurii se sprijină pe golf. Totul e luminos. Dar soarele a dispărut.

*

Dificultăţile singurătăţii trebuie tratate în totalitate.

*

Montaigne: O viaţă lunecoasă, sumbră şi mută.

*

Inteligenţa modernă se află în plină descumpănire. Cunoaşterea s-a extins într-o asemenea măsură, încît lumea şi spiritul şi-au pierdut orice punct de sprijin. E un fapt sigur că suferim de nihilism. Dar lucrul cel mai admirabil sînt predicile despre „întoarceri“[1]. Întoarcere la Evul Mediu, la mentalitatea primitivă, la pămînt, la religie, la arsenalul vechilor soluţii. Pentru a acorda acestor balsamuri o umbră de eficacitate, ar trebui să ne prefacem că nu mai există cunoştinţele noastre – că n-am învăţat nimic – să ne prefacem a şterge, de fapt, ceea ce este de neşters. Ar trebui să ştergem cu o singură trăsătură de condei aportul mai multor secole şi tot ceea ce a fost acumulat, patrimoniu de netăgăduit, de către un spirit care în cele din urmă (acesta fiind ultimul său progres) recreează haosul pe cont propriu. Lucru imposibil. Pentru vindecare, trebuie să ne descurcăm cu această luciditate, cu această clarviziune. Trebuie să ţinem seama de cunoştinţele pe care le-am dobîndit brusc cu privire la exilul nostru. Inteligenţa nu este descumpănită pentru că lumea a fost răscolită de cunoaştere. Ea este descumpănită fiindcă nu se poate descurca în răscolirea asta. „Nu s-a obişnuit cu ideea aceasta.“ De îndată ce se va obişnui, descumpănirea va dispărea. Nu va rămîne decît răscolirea şi cunoaşterea limpede pe care o are spiritul despre ea. O întreagă civilizaţie trebuie refăcută.

*

[1] Aluzie la discursurile şi scrierile din perioada petainistă.

Numai probele trebuie să fie palpabile.

*

„Europa, spune Montesquieu, se va pierde datorită războinicilor ei.“

*

Cine poate spune: am avut o săptămînă perfectă. Amintirea mi-o spune şi ştiu că ea nu minte. Da, imaginea asta e perfectă la fel cum erau perfecte acele zile lungi. Toate bucuriile erau fizice şi toate aveau asentimentul spiritului. În asta constă perfecţiunea, în acordul cu propria condiţie, recunoaşterea şi respectarea omului.

Lungi dune sălbatice şi pure! Sărbătoare a apei de dimineaţă atît de negre, de amiază atît de străvezii, şi a celei de seară, călduţe şi aurii. Lungi dimineţi pe dună şi printre trupuri goale, amiază apăsătoare, şi ar trebui repetat tot restul, ar trebui spus încă o dată ce s-a mai spus. În asta consta tinereţea. În asta consta tinereţea şi, la 30 de ani, nu doresc nimic altceva decît să continuu această tinereţe. Dar…

*

Cărţile lui Copernic şi Galileu au stat la index pînă în 1822. Trei secole de încăpăţînare, nu-i puţin lucru!

*

Pedeapsa cu moartea. Este ucis criminalul pentru că crima istoveşte la om orice facultate de a trăi. A trăit totul de vreme ce a ucis. Poate să moară. Omorul e exhaustiv.

*

Prin ce se distinge literatura din secolul al XIX-lea şi mai ales din secolul al XX-lea de cea din secolele clasice? Este şi ea moralistă de vreme ce e franceză. Dar morala clasică e o morală critică (excepţie făcînd Corneille) – negativă. Morala secolului al XX-lea, dimpotrivă, este pozitivă: ea defineşte *stiluri de viaţă*. Să luăm eroul romantic, Stendhal (aparţine perfect secolului său, dar tocmai prin asta), Barrès, Montherlant, Malraux, Gide etc.

*

Montesquieu. „Există asemenea imbecilităţi încît o imbecilitate şi mai mare ar fi preferabilă.“

*

Înţelegi mai bine „Eterna întoarcere“ dacă ţi-o imaginezi ca pe o repetare a marilor momente – ca şi cum totul ar urmări să reproducă sau să facă să răsune momentele culminante ale umanităţii. Primitivii italieni sau Patimile după Sfîntul Ioan renăşteau, imitînd, comentînd la nesfîrşit acel „Săvîrşitu-s-a“ de pe colina sacră. Toate înfrîngerile au ceva din Atena deschisă romanilor barbari, toate victoriile duc cu gîndul la Salamina etc. etc.

*

Brulard[1]: „Compoziţiile mele mi-au inspirat întotdeauna aceeaşi pudoare ca şi iubirile mele“.

Idem: „Un salon cu 8 pînă la 10 persoane dintre care toate femeile au avut amanţi, unde conversaţia este veselă, anecdotică şi unde se bea un punci slab la douăsprezece şi jumătate noaptea este locul de pe lumea asta unde mă simt cel mai bine“.

*

Psihoza arestării[2]: cînd să-i trimită fiului său suma de bani lunară, o majorează cu o sută de franci. Fiindcă este împins spre înduioşare, spre generozitate. Angoasa îl face altruist.

Astfel, cei doi bărbaţi urmăriţi într-un oraş toată ziua se înduioşează de îndată ce pot vorbi. Unul plînge, vorbind despre nevasta sa pe care nu a mai văzut-o de doi ani. Imaginaţi-vă serile în oraşele în care urmăritul rătăceşte singuratic.

*

Lui J.T. despre *Străinul*

Este o carte foarte lucrată şi tonul… este voit. Se ridică de 4 sau 5 ori, e adevărat, dar asta-i ca să evit monotonia sau ca să existe o compoziţie. Faţă de preot, Străinul meu nu se justifică. Se înfurie, asta-i cu totul altceva. Atunci eu sînt cel care explică,

---

[1] Pseudonimul folosit de Stendhal cînd a scris *Viaţa lui Henri Brulard* (n. red.).

[2] Cf. *Ciuma*.

veţi spune? Da, şi am reflectat mult asupra acestui lucru. M-am decis s-o fac fiindcă voiam ca personajul meu să ajungă la singura mare problemă prin intermediul cotidianului şi naturaleţii. Trebuia să marchez acest moment important. Observaţi pe de altă parte că în personajul meu nu există ruptură. În capitolul acesta, ca şi în restul cărţii, el se mulţumeşte să *răspundă la întrebări*. Înainte, era vorba de întrebările pe care lumea ni le pune zilnic – în momentul acela, sînt întrebările preotului. Astfel, îmi definesc personajul în mod negativ.

În toate astea, desigur, este vorba de mijloace artistice şi nu de scop. Sensul cărţii constă tocmai în paralelismul dintre cele două părţi. Concluzie: societatea are nevoie de oameni care plîng la înmormîntarea mamei lor; ori nu eşti niciodată condamnat pentru crima pe care o crezi. De altfel, mai văd încă alte zece concluzii posibile.

*

Maximele lui Napoleon: „Fericirea este suprema dezvoltare a facultăţilor mele“.

Înainte de insula Elba: „Un bădăran viu valorează mai mult decît un împărat mort“.

„Un om într-adevăr mare se va plasa mereu deasupra evenimentelor pe care le-a prilejuit.“

„Trebuie să vrei să trăieşti şi să ştii să mori.“

*

Critici despre *Străinul*. „Moralina“ bîntuie. Imbecililor, care credeţi că negaţia este un abandon, cînd de fapt e o alegere. (Scriitorul *Ciumei* arată latura eroică a negaţiei.) Nu există altă viaţă posibilă pentru un om lipsit de Dumnezeu – şi toţi oamenii sînt aşa. Cum să-ţi imaginezi că virilitatea constă în fîţîitul profetic, că grandoarea stă în afectarea spirituală! Dar lupta asta cu ajutorul poeziei şi a obscurităţilor ei, revolta aparentă a spiritului este *cea care costă cel mai puţin*. Este inoperantă şi tiranii o ştiu prea bine.

*

Fără consecință[1]

„Ce meditez eu mai presus de mine şi ce simt fără să pot defini? Un soi de înaintare dificilă spre o sfinţenie a negaţiei – un eroism fără Dumnezeu – omul în sfîrşit pur. Toate virtuţile umane, inclusiv singurătatea faţă de Dumnezeu.

Ce face superioritatea *exemplară* (singura) a creştinismului? Hristos şi sfinţii săi – căutarea unui *stil de viaţă*. Această operă va număra atîtea forme cîte etape sînt pe drumul unei perfecţiuni fără recompensă. Străinul este punctul zero. *Idem* Mitul. Ciuma e un progres, nu de la zero la infinit, ci spre o complexitate mai profundă care se mai cere definită. Ultimul punct va fi sfîntul, dar el îşi va avea valoarea sa aritmetică – măsurabilă ca şi omul."

*

Despre critică

Trei ani ca să faci o carte, cinci rînduri ca s-o ridiculizezi – şi citatele false.

Scrisoare către A.R., critic literar (pe care nu i-o voi trimite).

…O frază din critica dumneavoastră m-a izbit: „nu ţin seama…" Cum poate un critic luminat, cunoscător a ceea ce este concentrat în orice operă de artă, să nu ţină seama, cînd zugrăveşte un personaj, de *singurul moment* cînd acesta vorbeşte despre el şi-i mărturiseşte cititorului ceva din secretul său? Şi cum de nu aţi simţit că acel sfîrşit era o convergenţă, un loc privilegiat în care fiinţa atît de risipită pe care am descris-o se aduna în sfîrşit…

…Îmi atribuiţi ambiţia de a reda realul. Realismul este un cuvînt golit de sens (*Doamna Bovary* şi *Demonii* sînt romane realiste şi nu au nimic în comun). Nu m-am sinchisit. Dacă ar trebui să dau o formă ambiţiei mele, aş vorbi, dimpotrivă, de simbol. De altfel aţi simţit-o foarte bine. Dar atribuiţi acestui simbol un sens pe care nu-l are şi, ca să spun tot, mi-aţi atribuit gratuit o filosofie ridicolă. Într-adevăr, nimic în cartea aceasta nu vă permite să afirmaţi că eu cred în omul natural, că identific o fiinţă umană cu o făptură

---

[1] Se pare că menţiunea „fără consecinţă" a fost adăugată pe manuscris după o a doua lectură.

vegetală, că firea omenească e străină moralei etc. etc. Personajul principal al cărţii nu are niciodată iniţiative. Nu aţi remarcat că el se mulţumeşte întotdeauna să *răspundă la întrebări,* la cele ale vieţii sau la cele ale oamenilor. Altfel, el nu afirmă niciodată nimic. Şi n-am dat despre el decît un clişeu negativ. Nimic nu vă îndreptăţea să presupuneţi atitudinea sa profundă, decît tocmai ultimul capitol. Dar dumneavoastră „nu ţineţi seama de el“.

Raţiunile acestei voinţe de „a spune cît mai puţin“ ar fi prea lungi ca să vi le expun. Dar pot cel puţin să regret că o examinare superficială v-a împins să-mi atribuiţi o filosofie de cafenea pe care nu sînt dispus să mi-o asum. Veţi simţi mai bine ceea ce susţin dacă vă precizez că singurul citat din articolul dumneavoastră este fals (să-l transcriu şi să-l modific) şi că el fundamentează astfel nişte deducţii ilegitime. Poate că exista acolo altă filosofie şi aţi atins-o descriind cuvîntul „inumanitate“. Dar la ce bun s-o demonstrez?

Veţi gîndi probabil că se face prea mult zgomot pentru cărticica unui necunoscut. Dar cred că sînt depăşit în chestiunea aceasta. Fiindcă v-aţi situat pe un punct de vedere moral care v-a împiedicat să judecaţi cu clarviziunea şi cu talentul care vă erau recunoscute. Această poziţie este de nesusţinut şi o ştiţi mai bine ca oricine. Există un hotar foarte imprecis între criticile dumneavoastră şi cele care se vor putea scrie în curînd sub imperiul unei literaturi dirijate (care s-au scris nu foarte de mult timp) despre caracterul moral al cutărei sau cutărei opere. V-o spun fără mînie, e ceva detestabil. Nici dumneavoastră, nici nimeni altul nu aveţi calitatea să judecaţi dacă o operă poate să servească ori să deservească naţiunea în acest moment sau pentru totdeauna. Refuz în orice caz să mă supun unor asemenea jurisdicţii şi aceasta este raţiunea scrisorii mele. V-aş fi recunoscător dacă aţi crede cu adevărat că aş fi acceptat cu seninătate critici mai grave, dar formulate într-un spirit mai puţin categoric.

În orice caz, aş vrea ca această scrisoare să nu producă o nouă neînţelegere. Faptul că vă scriu nu este demersul unui autor nemulţumit. Vă cer să nu daţi nimic din scrisoarea mea publicităţii. Nu aţi întîlnit prea des numele meu în revistele de astăzi la care se accede

totuşi foarte uşor. Fapt e că, neavînd nimic de spus, nu-mi place să fac jocul publicităţii. Public în acest moment cărţi care mi-au luat ani întregi de lucru, pentru singurul motiv că sînt încheiate şi că le pregătesc pe cele care le urmează. Nu aştept de pe urma lor nici un avantaj material şi nici vreo consideraţie. Speram doar că îmi vor obţine atenţia şi răbdarea care se acordă oricărei acţiuni de bună-credinţă. Se pare că pînă şi această exigenţă era peste măsură de mare. Cu toate acestea, vă rog să fiţi sigur, domnule, de sentimentele mele sincere de consideraţie.

*

Trei personaje au intrat în compoziţia *Străinului:* doi bărbaţi (unul sînt eu) şi o femeie.

*

Brice Parain. Eseu despre logosul platonician.[1] Studiază logosul ca limbaj. Rezultă că-l înzestrează pe Platon cu o filosofie a expresiei. Retrasează efortul lui Platon în căutarea unui realism rezonabil. Care este „tragicul“ problemei? Dacă limbajul nostru nu are sens, nimic nu are sens. Dacă sofiştii au dreptate, lumea este iraţională. Soluţia lui Platon nu-i psihologică, e cosmologică. Care este originalitatea poziţiei lui Parain: consideră problema limbajului ca fiind metafizică, nu socială şi psihologică… etc. etc. De văzut notele.

*

Muncitorii francezi – singurii lîngă care mă simt bine, pe care am chef să-i cunosc şi „să-i trăiesc“. Sînt ca şi mine.

*

Sfîrşitul lui august ’42

Literatură. Să păstrez rezerve faţă de acest cuvînt. A nu-l rosti prea repede. Dacă s-ar elimina literatura la marii scriitori, s-ar elimina probabil ceea ce este mai personal în operele lor. Literatură = nostalgie. Supraomul lui Nietzsche, abisul lui Dostoievski, actul gratuit al lui Gide etc. etc.

---

[1] Albert Camus a consacrat eseului lui Brice Parain un articol intitulat „Despre o filosofie a expresiei“, în *Poésie 44*, nr. 17.

*

Şopotul izvoarelor de-a lungul zilelor mele. Curg în jurul meu, peste cîmpii însorite, apoi mai aproape de mine şi curînd voi avea acest şopot în mine, acest izvor în inimă şi acest murmur de fîntînă îmi va însoţi toate gîndurile. Asta înseamnă uitarea.

*

Ciuma. Imposibil să scapi. Prea multe „hazarduri“ de astă dată în timpul redactării. Trebuie să mă apropii de idee. *Străinul* descrie goliciunea omului în faţa absurdului. *Ciuma*, echivalenţa profundă a punctelor de vedere individuale în faţa aceluiaşi absurd. Este un progres care se va preciza în alte opere. Dar, în plus, *Ciuma* demonstrează că absurdul *nu învaţă* nimic. Este progresul definitiv.

*

Panelier.[1] Înainte de răsăritul soarelui, peste înaltele coline, brazii nu se disting de ondulaţiile care îi susţin. Apoi soarele, de foarte departe şi din spate, aureşte vîrful copacilor. Astfel, pe fondul abia decolorat al cerului, s-ar spune că o armată de sălbatici împodobiţi cu pene se iveşte de după colină. Pe măsură ce soarele urcă şi cerul se luminează, brazii cresc şi armata barbară pare să avanseze şi să se adune într-un tumult de pene prevestind invazia. După aceea, cînd soarele a ajuns suficient de sus, el luminează dintr-o dată brazii care se rostogolesc pe coasta munţilor. Pare să se stîrnească o goană sălbatică spre vale, începutul unei lupte scurte şi tragice în care barbarii din timpul zilei vor goni armata fragilă a gîndurilor din timpul nopţii.

*

Ceea ce emoţionează la Joyce nu este opera, ci faptul că a întreprins-o. Trebuie făcută astfel distincţia dintre patetismul întreprinderii – care n-are nimic de-a face cu arta – şi emoţia artistică propriu-zisă.

*

[1] Din motive de sănătate, Camus a petrecut mai multe luni, din iarna lui 1942 pînă în primăvara lui 1943, la Panelier, lîngă Chambon-sur-Lignon.

Să mă conving că o operă de artă este ceva uman, iar creatorul n-are nimic de aşteptat de la un „dicteu“ transcendent. *Mănăstirea din Parma, Fedra, Adolphe* ar fi putut să fie foarte diferite, dar nu mai puţin frumoase. Totul depindea de autorul lor – stăpîn absolut.

*

După un număr de ani, un eseu despre Franţa, nu se va putea lipsi de o referire la epoca actuală. Ideea asta mi-a venit într-un trenuleţ departamental[1] în timp ce vedeam cum defilează, adunate în gări minuscule, feţe şi siluete de francezi, pe care cu greu le voi putea uita: bătrîne cupluri de ţărani, ea cu pielea ca de pergament, el cu obrazul neted, luminat de doi ochi limpezi şi de o mustaţă albă – siluete cocîrjate de două ierni de privaţiuni, îmbrăcate în haine lustruite şi cîrpite. Eleganţa a părăsit poporul acesta bîntuit de mizerie. În trenuri valizele sînt obosite, legate cu sfori, reparate cu cartoane. Toţi francezii au un aer de emigranţi.

Idem în oraşele industriale – acel bătrîn muncitor zărit la fereastră, cu ochelarii pe nas, şi care profită de ultima lumină a zilei ca să citească, ţinînd cuminte cartea între mîinile cu degete răsfirate.

La gară, o întreagă mulţime absoarbe fără să cîrtească o hrană infamă şi iese apoi în oraşul întunecat, oamenii merg cot la cot fără să se amestece şi se retrag la hotel, în camere etc. Viaţă disperată şi tăcută, pe care întreaga Franţă o suportă aşteptînd.

În zilele de 10, 11, 12 ale lunii, toată lumea fumează. Pe 18, imposibil să-ţi dea cineva un foc pe stradă. În trenuri se vorbeşte de secetă. E mai puţin spectaculoasă aici decît în Algeria, dar nu este mai puţin tragică. Un bătrîn muncitor îşi povesteşte mizeria: două odăi la o oră distanţă de Saint-Étienne. Două ore de drum, opt ore de muncă – nimic de mîncare acasă –, prea sărac ca să recurgă la piaţa neagră. O femeie tînără spală rufele fiindcă are doi copii şi bărbatul ei s-a întors de la război cu un ulcer la stomac. „I-ar trebui carne albă bine friptă. Unde poţi să găseşti aşa ceva? I-au dat un certificat pentru a-şi procura cele necesare regimului. Aşa că primeşte

---

[1] Camus se ducea săptămînal de la Chambon-sur-Lignon la Saint-Étienne ca să primească îngrijiri medicale.

trei sferturi de litru de lapte, dar i se suprimă grăsimile. Unde aţi mai pomenit să hrăneşti un bărbat cu lapte?“ Se întîmplă să i se fure din rufele clienţilor şi-atunci trebuie să le plătească.

Între timp ploaia îneacă peisajul murdar al unei văi industriale – parfumul acru al acestei mizerii – groaznica disperare a acestor vieţi. Iar ceilalţi ţin discursuri.

Saint-Étienne, dimineaţa, în ceaţă, cu sirenele care cheamă la lucru în mijlocul unei îngrămădeli de turnuri, de clădiri şi de coşuri groase îndreptîndu-şi spre cerul întunecat vîrfurile lor purtînd depozitul de zgură asemenea unei monstruoase ofrande.

*

Budejovice, actul III[1]. Sora revine după sinuciderea mamei. Scenă cu femeia:

– În numele cui vorbiţi?

– În numele dragostei mele.

– Ce e asta?

Sora iese. Femeia urlă şi plînge. Intră slujnica taciturnă, atrasă de plînsete:

– Ah, dumneata, măcar dumneata ajută-mă!

– Nu. (Cortina)

*

Toate marile virtuţi au o faţă absurdă.

*

Nostalgia vieţii celorlalţi. Fapt e că, văzută din afară, ea formează un tot. În timp ce a noastră, văzută dinăuntru, pare dispersată. Încă mai alergăm după iluzia unităţii.

*

Ştiinţa explică ceea ce funcţionează şi nu ceea ce *este.* Exemplu: de ce specii diverse de flori, şi nu una singură?

*

Roman. „El o aştepta dimineaţa la marginea unui cîmp sub nişte aluni înalţi, în vîntul rece al toamnei. Bîzîit fără căldură al

[1] Note pentru *Neînţelegerea*, actul III, scena III.

viespilor, vîntul printre frunze, un cocoş care se încăpăţînează să cînte în spatele colinelor, lătrături răguşite, în depărtare cîte un croncănit de cioară. Între cerul întunecat de septembrie şi solul umed, avea impresia că şi iarna o aşteaptă cu el pe Marthe.“

*

Împerecherea cu animalele suprimă conştientizarea *celuilalt*. Înseamnă „libertate“. Iată de ce a atras atîtea spirite, chiar şi pe Balzac.

*

Panelier. Prima ploaie de septembrie; un vînt uşor amestecă frunzele galbene cu aversa. Ele plutesc un moment, apoi greutatea apei le ţintuieşte brusc la pămînt. Cînd natura e banală, ca aici, se observă mai bine schimbarea anotimpurilor.

*

Copilărie săracă. Impermeabilul prea mare – siesta. Berea Vinga – duminicile la mătuşa. Cărţile – biblioteca municipală. Întoarcerea acasă în seara de Crăciun şi cadavrul din faţa restaurantului. Jocurile din pivniţă (Jeanne, Joseph şi Max). Jeanne adună toţi nasturii, „aşa te îmbogăţeşti“. Vioara fratelui şi orele de muzică. – Galoufa.

*

Roman. Să nu pun „Ciuma“ în titlu. Ci mai degrabă „Prizonierii“.

*

Avakkum[1] şi nevasta sa printre gheţurile Siberiei, pe jos. Preoteasa: „Mai avem mult de suferit, părinte?“ Avakkum: „Pînă la moarte, fiică a lui Marcu.“ Şi ea, oftînd: „Bine, fiu al lui Petru, să mergem mai departe.“

*

Întîia către Corintieni, VII, 27: „Eşti legat de femeie? Nu căuta dezlegare. Te-ai dezlegat de femeie? Nu căuta femeie.“[2]

---

[1] *Mémoires d'Avakkum*, traducere din rusă de Pierre Pascal, 1939, Gallimard.

[2] Epistolele Sfîntului Apostol Pavel, Întîia către Corintieni, *Noul Testament*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, versiune revizuită, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (n. red.).

Luca, VI, 26: „Vai vouă, cînd toţi oamenii vă vor vorbi de bine; că părinţii lor aşa le făceau prorocilor mincinoşi“.[1]

Ca apostol, Iuda făcea minuni (Sfîntul Ioan Gură de Aur).

*

Zhuangzi (al treilea dintre marii taoişti – a doua jumătate a secolului al IV-lea î.Hr.) are punctul de vedere al lui Lucreţiu: „Pasărea cea mare se înalţă pe vînt pînă la o înălţime de 90 000 de stadii. Ce vede ea de sus sînt herghelii de cai sălbatici în galop“.

*

Pînă la era creştină, Buddha nu este reprezentat fiindcă e nirvanat, adică depersonalizat.

*

După Proust, nu este adevărat că natura imită arta. Ci marele artist este cel care ne învaţă să vedem în natură ceea ce opera sa, într-un mod unic, a ştiut să izoleze din ea. Toate femeile devin astfel personajele feminine pictate de Renoir.

„La piciorul patului, convulsionată de suflul acelei agonii, fără să plîngă, dar din cînd în cînd scăldată în lacrimi, mama avea tristeţea fără gînduri a unui frunziş pe care-l biciuie ploaia şi-l răscoleşte vîntul.“ *Gu*[2].

„Făpturile care au jucat un rol important în viaţa noastră doar rar ies din ea dintr-o dată şi în mod definitiv.“ *Gu.*

În căutarea timpului pierdut este o operă eroică şi virilă:

1) prin constanţa voinţei creatoare;

2) prin efortul pe care-l pretinde unui bolnav.

„Cînd crizele mă obligaseră să stau mai multe zile şi mai multe nopţi la rînd nu numai fără să dorm, ci şi fără să mă întind, fără să beau şi fără să mănînc, în clipa cînd epuizarea şi suferinţa deveneau atît de mari, încît credeam că nu am să mai scap niciodată, mă gîndeam la un călător oarecare aruncat pe un ţărm, otrăvit de ierburi veninoase, tremurînd de febră în hainele muiate de apa mării, dar

---

[1] Sfînta Evanghelie după Luca, *Noul Testament*, ed. cit. (*n. red.*).

[2] *Gu* pentru Guermantes.

care totuşi se simţea mai bine după două zile, reluîndu-şi drumul la întîmplare, în căutarea băştinaşilor care puteau fi antropofagi. Exemplul lor mă întărea, îmi redădea speranţa şi mă ruşinam că am putut avea un moment de descurajare.“ (*Sodoma şi Gomora*)

*

Nu se culcă cu o tîrfă care-l agaţă şi pe care o doreşte fiindcă n-are decît o bancnotă de o mie de franci asupra sa şi nu îndrăzneşte să-i ceară restul.

*

Sentiment opus faţă de cel al lui Proust: în faţa fiecărui oraş, fiecărui nou apartament, fiecărei fiinţe, fiecărui trandafir şi fiecărei flăcări, să te minunezi de noutatea lor gîndindu-te cum o să le transforme obiceiul – să cauţi în viitor „familiaritatea“ pe care ţi-o vor da, să pleci în căutarea timpului care n-a venit încă.

Exemplu:

Noaptea, sosirile solitare în oraşele necunoscute – senzaţia aceea de sufocare, de depăşire pe care ţi-o creează un organism de o mie de ori mai complex. E suficient ca a doua zi să reperăm strada principală, căci totul se ordonează în raport cu ea şi ne instalăm. Să colecţionezi sosirile nocturne în oraşele străine, să trăieşti din puterea acelor camere de hotel necunoscute.

*

În tramvai: „S-a născut normal. Dar după opt zile i s-au lipit pleoapele. Aşa că, bineînţeles, ochii i-au putrezit.“

*

Ca atunci cînd sîntem atraşi de anumite oraşe (mai totdeauna cele unde am mai locuit) sau de anumite vieţi, prin imaginile sexualităţii – şi atunci sîntem înşelaţi. Căci, chiar şi pentru cei mai puţin spiritualizaţi dintre noi, viaţa noastră nu depinde niciodată numai de sexualite sau, cel puţin, există prea multe lucruri în viaţa de toate zilele care nu au nici o legătură cu sexualitatea. Astfel că, după ce a incarnat cu greu, şi din cînd în cînd, una dintre aceste imagini sau s-a apropiat de una dintre aceste amintiri, viaţa se acoperă cu

lungi spaţii de timp vid ca nişte piei moarte. Şi atunci trebuie să dorim alte oraşe.

*

Critici despre *Străinul:* Impasibilitate, se spune. Cuvîntul este prost ales. Bunăvoinţă ar fi mai potrivit.

*

Budejovice (sau Dumnezeu nu răspunde)[1]. Slujnica taciturnă este un bătrîn servitor.

Femeia în ultima scenă: „Doamne, ai milă de mine, întoarce-te spre mine. Ascultă-mă, Doamne. Întinde-mi mîna. Doamne, ai milă de cei care se iubesc şi sînt despărţiţi."

Intră bătrînul.

Bătrînul: M-aţi chemat?

Femeia: Da... Nu... Nu mai ştiu. Dar ajută-mă, ajută-mă, fiindcă am nevoie să fiu ajutată. Fie-ţi milă şi consimte să mă ajuţi.

Bătrînul: Nu.

(Cortina)

De căutat detalii pentru a accentua simbolismul.

*

Cum se face că fiind legată de atîtea suferinţe, faţa sa rămîne totuşi pentru mine chipul fericirii?

*

Roman. În faţa trupului în agonie al femeii pe care o iubeşte: „Nu pot, nu pot să te las să mori. Fiindcă ştiu că am să te uit. Am să pierd totul astfel şi vreau să te reţin în această parte a lumii, singura unde sînt în stare să te strîng în braţe" etc. etc.

Ea: „Oh! E groaznic să mori ştiind că vei fi uitată".

Să văd tot timpul şi să exprim *în acelaşi timp* ambele aspecte.

*

Să rezum clar intenţiile mele din *Ciuma*.

*

---

[1] Note pentru *Neînţelegerea.*

Octombrie. În iarba încă verde, frunzele deja galbene. Un vînt scurt şi activ făurea cu un soare sonor, pe nicovala verde a cîmpiilor, o bară de lumină ale cărei zumzete de albine parveneau pînă la mine. Frumuseţe roşie.

Splendidă, veninoasă şi solitară ca o ciupercă otrăvitoare.

*

Se poate observa la Spinoza cultul a ceea ce este şi nu a ceea ce vrea sau trebuie să fie – ura faţă de valorile în alb şi negru, faţă de ierarhia morală – o anume echivalenţă a virtuţilor şi a relelor în lumina divină. „Oamenii preferă ordinea în locul neorînduielii ca şi cum ordinea ar corespunde unui lucru real din natură“ („Apendice“, *Cartea I*).

Ceea ce ar fi de neconceput pentru el nu e că Dumnezeu a creat imperfecţiunea în acelaşi timp cu perfecţiunea, ci că nu a creat-o. Căci avînd puterea să creeze toată gama de la perfect la imperfect, nu putea să n-o facă. Acest lucru nu e supărător decît din punctul nostru de vedere, care nu e cel bun.

Acest Dumnezeu, acest univers nu au mobilitate şi motivele se armonizează. Totul e dat o dată pentru totdeauna. Nouă, dacă ne convine, ne revine să desluşim consecinţele şi motivele (de aici forma geometrică). Dar universul acesta nu tinde spre nimic şi nu vine de la nimic pentru că este deja desăvîrşit şi a fost desăvîrşit dintotdeauna. Nu are tragedie pentru că nu are istorie. Este cît se poate de inuman. Este o lume care cere curaj.

[Dar şi o lume fără artă – pentru că e fără hazard (apendicele la Cartea I neagă că ar exista urîtul sau frumosul).]

Nietzsche spune că forma matematică nu se justifică la Spinoza decît ca un mijloc de expresie *estetică.*

Vezi *Etica*, cartea I. Teorema XI dă patru demonstraţii ale existenţei lui Dumnezeu. Teorema XIV şi marea Scolie din teorema XV care pare să nege creaţia.

Ar putea da dreptate celor care vorbesc de panteismul lui Spinoza? E aici totuşi un postulat (cuvînt pe care Spinoza îl evită în toată *Etica*): vidul nu există (demonstrat, ce-i drept, în lucrările precedente).

Se poate opune teorema XVII teoremei XXIV: una demonstrînd necesitatea, cealaltă putînd servi la reintroducerea contingenţei.

Teorema XXV fundamentează raportul dintre distanţă şi moduri. În teorema XXXI, în fine, voinţa este constrîngere. Ca şi Dumnezeu prin natura sa proprie. Teorema XXXIII restrînge mai mult această lume atît de bine legată. S-ar crede că pentru Spinoza natura lui Dumnezeu e mai puternică decît el – dar în teorema XXXIII declară (împotriva adepţilor Binelui Suveran) că este absurd ca Dumnezeu să fie supus destinului.

Este lumea faptului dat o dată pentru totdeauna, a lui „aşa este“ – necesitatea e infinită – contribuţia originalităţii şi a hazardului e nulă. Totul este monoton.

*

Curios. Istorici inteligenţi, retrasînd istoria unei ţări, îşi utilizează toate forţele ca să preconizeze cutare politică, realistă de exemplu, căreia i se datorează, în opinia lor, cele mai importante epoci ale ţării respective. Chiar ei semnalează totuşi că această stare de fapt nu a putut dura niciodată pentru că, destul de repede, un alt bărbat de stat sau un alt regim au venit să strice tot. Cu toate acestea ei insistă să apere o politică ce nu rezistă la schimbarea oamenilor, cîtă vreme politica în întregimea ei se face prin schimbarea oamenilor. Adevărul e că ei nu gîndesc sau nu scriu decît pentru epoca lor. Alternativa istoricilor: scepticismul sau teoria politică ce nu depinde de schimbarea oamenilor (?)

*

Acest efort uriaş este, pentru un geniu, ceea ce e zborul sacadat al lăcustei faţă de cel al rîndunicii.

*

„Cîteodată, după toate zilele acelea cînd numai voinţa comanda, în care se edifica oră după oră acea muncă ce nu admitea nici distracţie, nici slăbiciune, care voia să ignore sentimentul şi lumea, mă copleşea un simţămînt de părăsire şi mă aruncam cu uşurare în adîncul disperării care, în toate acele zile, mă însoţise. Ce dorinţă, ce tentaţie să nu mai fie nimic de construit şi să abandonez acea operă şi acea faţă atît de dificilă pe care trebuia să o modelez. Iubeam, regretam, doream, eram în sfîrşit om…

…cerul pustiu al verii, marea pe care am iubit-o atîta şi buzele acestea întinse."

*

Viaţa sexuală i-a fost dată omului ca să-l deturneze poate de la calea sa adevărată. E opiul lui. În ea totul adoarme. În afara ei, lucrurile îşi reiau viaţa. În acelaşi timp, castitatea stinge specia şi poate acesta este adevărul.

*

Un scriitor nu trebuie să vorbească despre îndoieli în faţa propriei sale creaţii. Ar fi prea uşor să i se răspundă: „Cine te forţează să creezi? Dacă e vorba de o angoasă atît de continuă, de ce o suporţi?" Îndoielile sînt tot ce avem noi mai intim. Să nu vorbeşti niciodată despre îndoielile tale – *oricare ar fi ele.*

*

La răscruce de vînturi este unul dintre cele mai mari romane de dragoste pentru că se sfîrşeşte prin eşec şi revoltă – vreau să spun prin moartea fără speranţă. Personajul principal este diavolul. O astfel de iubire nu se poate susţine decît prin eşecul final care este moartea. Nu se poate continua decît în infern.

*

Octombrie

Marile păduri înroşite sub ploaie, pajiştile acoperite de frunze galbene, mirosul ciupercilor care se usucă, focurile (conurile de brad transformate în jăratic sclipeau roşietice ca diamantele infernului), vîntul care suspină în jurul casei, unde mai poţi găsi o toamnă atît de convenţională? Acum ţăranii umblă puţin aplecaţi – contra vîntului şi a ploii.

În pădurea de toamnă, fagii formează pete de un galben auriu sau se izolează la marginea pădurilor ca nişte cuiburi mari şiroind de o miere blondă.

*

23 octombrie. Început

Ciuma are un sens social *şi* un sens metafizic. Este exact acelaşi. Ambiguitatea aceasta există şi în *Străinul*.

*

Se spune: se sinchiseşte ca de o muscă – şi asta nu ne mai spune nimic. Dar ajunge să privim cum mor muştele încleiate pe hîrtia lor – aceea făcută special pentru ele – şi înţelegem atunci că inventatorul formulei a contemplat îndelung această agonie groaznică şi neînsemnată – acestă moarte lentă care va lăsa în urma ei doar un uşor miros de putrefacţie. (Geniul e cel care face locul comun.)

*

Idee: refuză tot ce i se oferă, toate fericirile care se ivesc din cauza unei exigenţe mai profunde. Îşi ratează căsnicia, se angajează în legături nesatisfăcătoare, aşteaptă, speră. „N-aş şti s-o definesc foarte bine, dar o simt.“ Şi aşa pînă la sfîrşitul vieţii. „Nu, nu voi putea niciodată s-o definesc.“

*

Sexualitatea nu duce la nimic. Nu este imorală, dar e neproductivă. Poţi s-o practici cînd nu doreşti să produci. Dar numai castitatea este legată de un progres personal.

Există un timp cînd sexualitatea e o victorie – cînd o degajezi de imperativele morale. Dar curînd după aceea devine o înfrîngere – şi singura victorie pe care o obţinem, de astă dată asupra ei, este: castitatea.

*

De reflectat la comentariul despre *Don Juan* de Molière[1].

*

Noiembrie '42

Toamna, peisajul acesta înfloreşte cu frunze – cireşii devenind roşii, arţarii galbeni, fagii acoperindu-se de bronz. Peste platou se aştern miile de flăcări ale unei noi primăveri.

*

[1] N-am găsit nimic, în arhivele lui Camus, care să corespundă unui proiect de comentariu.

Renunţarea la tinereţe. Nu eu renunţ la fiinţe şi la lucruri (nu aş putea), ci lucrurile şi fiinţele renunţă la mine. Tinereţea fuge de mine: asta înseamnă să fii bolnav.

*

Primul lucru pe care trebuie să-l înveţe un scriitor este arta de a transpune ceea ce simte în ceea ce vrea să simtă alţii. La început reuşeşte din întîmplare. Dar pe urmă talentul trebuie să înlocuiască întîmplarea. Există şi o parte de noroc la rădăcina geniului.

*

Spune întotdeauna: „Asta în ţara mea s-ar numi…“[1] şi adaugă o formulă banală care nu aparţine nici unei ţări. Exemplu: Asta în ţara mea s-ar numi o vreme de vis (sau o carieră strălucită, sau o fată model, sau o iluminaţie feerică).

*

11 noiembrie. Ca nişte şobolani![2]

*

Dimineaţa totul e acoperit de promoroacă, cerul străluceşte în spatele ghirlandelor şi banderolelor unei chermese imaculate. La ora zece, în momentul cînd soarele începe să încălzească, tot cîmpul se umple de muzica cristalină a unui dezgheţ aerian: mici pîrîituri ca nişte suspine ale copacului, căderea promoroacei pe sol ca un zgomot de insecte albe aruncate unele peste altele, frunze întîrziate desprinzîndu-se neîntrerupt sub povara gheţii şi abia tresăltînd pe jos ca nişte oseminte imponderabile. În jur, vîlcelele şi colinele dispar în fum. Cînd îl privim ceva mai îndelung, observăm că peisajul acesta, pierzîndu-şi toate culorile, a îmbătrînit brusc. Un ţinut străvechi urcă pînă la noi într-o singură dimineaţă, traversînd milenii… Pintenul acela acoperit de copaci şi ferigi pătrunde ca o proră la confluenţa celor două rîuri. Descotorosit de promoroacă datorită primelor raze de soare, rămîne singurul lucru viu în mijlocul peisajului alb ca veşnicia. Acolo, cel puţin, vocile învălmăşite

[1] Cf. ticurile verbale ale lui Grand: *Ciuma*.

[2] Debarcarea aliaţilor în Africa de Nord îl desparte pe Camus de ţara sa şi de ai săi.

ale celor două şuvoaie se aliază împotriva tăcerii nemărginite care-l înconjoară. Dar încetul cu încetul cîntecul apelor se încorporează el însuşi în peisaj. Fără să scadă cu un ton, devine totuşi tăcere. Şi din loc în loc este nevoie de trecerea a trei ciori fumurii ca să se ivească din nou pe cer semnele vieţii.

Aşezat în vîrful prorei, continuu această navigare imobilă în ţara indiferenţei. Nu mai puţin indiferentă decît toată natura şi pacea asta albă pe care iarna o aduce în inimile prea călduroase – ca să-mi împace inima mistuită de o iubire amară. Privesc cum se întinde pe cer acea izbucnire de lumină care neagă presimţirile morţii. În sfîrşit, un semn de viitor, deasupra mea, căruia totul îi vorbeşte acum de trecut. Taci, plămînule! Umflă-te de aerul acesta pal şi îngheţat care ţi-e hrana. Taci. Să nu mai fiu silit să-ţi ascult lenta putrezire – şi să mă întorc în fine spre…

*

Saint-Étienne

Ştiu ce înseamnă duminica pentru un om sărac care munceşte. Ştiu mai ales ce înseamnă duminica seară şi dacă aş putea da un sens şi înfăţişa ceea ce ştiu, aş putea face dintr-o duminică săracă o operă de umanitate.

*

N-ar fi trebuit să scriu: dacă lumea ar fi clară, arta nu ar exista – iar dacă lumea mi s-ar părea că are un sens nu aş mai scrie. În unele cazuri trebuie să fii personal, din modestie. De adăugat că formula m-ar fi constrîns să reflectez mai bine şi, pînă la urmă n-aş fi scris-o. Este un adevăr strălucitor, fără temei.

*

Sexualitatea neînfrînată duce la o filosofie a nesemnificaţiei lumii. Castitatea dă dimpotrivă un sens (lumii).

*

Kierkegaard. Valoarea estetică a căsniciei. Vederi definitive, dar prea multă vorbărie.

Rolul eticii şi al esteticii în formarea personalităţii; mult mai solid şi mai emoţionant. Apologie a *generalului.*

Pentru Kierkegaard, morala estetică are drept scop originalitatea – şi în realitate trebuie să ajungi la general. *Kierkegaard nu este mistic*. El critică misticismul pentru că se desparte de lume – tocmai pentru că nu este în ceea ce este general. Dacă există un salt la Kierkegaard, el este deci de ordinul inteligenţei. Este saltul în stare pură. Aceasta în stadiul etic. Dar stadiul religios transfigurează tot.

*

În ce moment se schimbă viaţa în destin? La moarte? Dar acesta este un destin *pentru ceilalţi*, pentru istorie sau pentru familie. Prin conştiinţă? Dar spiritul este cel care-şi face o imagine despre viaţă ca destin, care introduce o coerenţă acolo unde ea nu există. În ambele cazuri, e vorba de o iluzie. Concluzia? Nu există destin?

*

Supralicitarea motivului Euridicei[1] în literatura anilor '40. Asta pentru că niciodată n-au fost despărţiţi atîţia amanţi.

*

Toată arta lui Kafka[2] constă în a-l obliga pe cititor să *recitească*. Deznodămintele sale – sau lipsa de deznodăminte – sugerează explicaţii, care nu reies însă clar şi care cer ca povestea să fie recitită dintr-un unghi nou ca să apară fondate. Uneori există o dublă sau o triplă posibilitate de interpretare, de unde nevoia de două sau trei lecturi. Dar ar greşi cel care ar vrea să interpreteze fiecare amănunt la Kafka. Un simbol este întotdeauna în general, iar artistul dă o traducere a sa în mare. Nu poate fi tradus cuvînt cu cuvînt. Poate fi restituită doar mişcarea. În rest, trebuie să avem încredere în hazard, care se regăseşte din plin la orice creator.

*

În ţinutul acesta unde iarna a suprimat orice culoare de vreme ce aici totul e alb, cel mai mic sunet de vreme ce zăpada îl înăbuşă, toate miresmele fiindcă frigul le acoperă, primul miros al ierburilor

---

[1] Cf. *Ciuma*.

[2] Cf. articol apărut în *L'Arbalète*, în 1943, şi reluat în apendice în *Mitul lui Sisif*.

de primăvară trebuie să fie precum chemarea veselă, trompeta strălucitoare a senzaţiei.

*

Boala este o mănăstire care are regula sa, asceza sa, tăcerile şi inspiraţiile sale.

*

În nopţile din Algeria, urletele cîinilor se răsfrîng pe spaţii de zece ori mai mari decît cele din Europa. Acolo, ele se împodobesc cu o nostalgie necunoscută în aceste ţări mici. Sînt un limbaj pe care astăzi eu sînt singurul care-l aud în amintire.

*

Dezvoltarea absurdului:

1) dacă grija fundamentală este nevoia de unitate;

2) dacă lumea (sau Dumnezeu) nu o pot satisface.

Îi revine omului să-şi creeze o unitate, fie îndepărtîndu-se de lume, fie în interiorul lumii. Astfel sînt restituite o morală şi o asceză, care rămîn de precizat.

*

A trăi cu pasiunile tale înseamnă a trăi cu suferinţele tale, – ceea ce reprezintă contraponderea, corecţia, echilibrul şi plata. Cînd un om a învăţat – şi nu pe hîrtie – să rămînă singur în intimitatea suferinţei sale, să-şi depăşească dorinţa de a fugi, iluzia că alţii pot „împărtăşi“ suferinţa lui, îi mai rămîne doar puţin de învăţat.

*

Să ne închipuim un gînditor care, după ce a publicat cîteva lucrări, declară într-o nouă carte: „Pînă acum am mers într-o direcţie greşită. Iau totul de la început. Cred acum că nu aveam dreptate“, nimeni nu l-ar mai lua în serios. Şi totuşi abia atunci ar face dovada că este demn de a gîndi.

*

Femeia, în afara amorului, este plictisitoare. Ea nu ştie. Trebuie să trăieşti cu una şi să taci. Sau să te culci cu toate şi să faci. Ce-i mai important se află în altă parte.

*

Pascal: Eroarea vine din excludere.

*

Echivalenţa în *Macbeth*: „Fair is foul and foul is fair“, dar ea este de origine diabolică. „And nothing is but what is not.“ Şi în altă parte, actul II, scena III: „far from this instant there is nothing serious in mortality“. Garnier traduce „The night is long that never finds the day“ prin: „Nu există noapte oricît de lungă care să nu ajungă la zi“ (?)

Da[1] – „it is a tale told by an idiot, full of sound and fury, signifying nothing“.

*

Zeii au înzestrat omul cu mari şi strălucite virtuţi care-l fac capabil să cucerească orice. Dar l-au înzestrat totodată cu o virtute mai amară care îl face să dispreţuiască tot ce poate fi cucerit după ce a înfăptuit ceva.

…Să te bucuri tot timpul este imposibil, pînă la urmă survine oboseala. – Perfect. Dar de ce? În realitate nu te poţi bucura tot timpul pentru că nu te poţi bucura de toate. Resimţi tot atîta oboseală socotind numărul de bucurii pe care, orice ai face, nu le vei avea niciodată, cîtă resimţi estimîndu-le pe cele pe care le-ai avut deja. Dacă ai putea îmbrăţişa totul, în fapt, în realitate, ar mai exista oare oboseala?

*

Întrebare: Vă plac ideile – cu pasiune, cu sînge? Aveţi insomnii din cauza acestei idei? Simţiţi că vă puneţi viaţa în joc pentru ea? Cîţi gînditori nu s-ar da înapoi!

*

Pentru publicaţia teatrului: Caligula: *tragedie* – Exilatul (sau Budejovice): *comedie*.

*

[1] Cuvînt greu de citit în manuscris: ezităm între *M* şi *oui*.

15 decembrie

Să accept încercarea, să găsesc prin ea unitatea. Dacă celălalt nu răspunde, să mori în diversitate.

*

Frumosul, spune Nietzsche după Stendhal, este o promisiune de fericire. Dar dacă el nu este chiar fericirea, ce poate promite?

*

...Cînd totul a fost acoperit de zăpadă mi-am dat seama că uşile şi ferestrele sînt albastre.

*

Dacă e adevărat că crima istoveşte orice facultate de a trăi a unui om (vezi mai sus)... Prin asta crima lui Cain (şi nu cea a lui Adam care, pusă alături, pare un păcat uşor) ne-a istovit puterile şi dragostea de viaţă. În măsura în care sîntem parte din natura şi osînda lui, suferim de acel straniu răgaz şi de acea inadaptare melancolică ce urmează după prea marile efuziuni şi după gesturile istovitoare. Cain a golit dintr-o dată pentru noi toate posibilităţile de viaţă efectivă. Ăsta e infernul. Dar se vede bine că el este pe pămînt.

*

Prinţesa de Clèves[1]. Nu chiar atît de simplă. Se diversifică în mai multe povestiri. Începe complicat şi se încheie în unitate. Pe lîngă *Adolphe*, este un foileton complex.

Simplitatea ei reală constă în concepţia despre iubire: Pentru Doamna de La Fayette iubirea e o primejdie. Acesta-i postulatul ei. Iar ceea ce se simte la lectură, ca de altfel şi citind *Prinţesa de Montpensier* şi *Contesa de Tende*, este o constantă neîncredere faţă de dragoste. (Ceea ce, fireşte, este contrariul indiferenţei.)

„I s-a acordat graţierea cînd nu mai aştepta decît lovitura morţii; dar frica îl cuprinsese atît de tare, încît îşi pierdu cunoştinţa şi muri după cîteva zile.“ (*Toate* personajele Doamnei de La Fayette care mor, mor din cauza *sentimentului*. De înţeles de ce sentimentul îi inspiră o asemenea spaimă.)

---

[1] Cf. „*L'intelligence et l'Echafaud*“, în *Confluences*, Pléiade, p. 1887.

„I-am spus că atîta timp cît mîhnirea îşi păstrase limitele, o aprobasem şi o împărtăşisem; dar că n-o voi mai plînge dacă se lăsa pradă disperării şi-şi pierdea raţiunea.“ Magnific. Este pudoarea marilor noastre secole. E o pudoare virilă. Dar nu e uscată. Fiindcă însuşi bărbatul (prinţul de Clèves) care spune acestea va muri de disperare.

„Cavalerul de Guise… a luat hotărîrea să nu se mai gîndească niciodată că ar putea să cîştige iubirea Doamnei de Clèves. Dar pentru a alunga acest gînd care i se păruse atît de dificil şi atît de glorios, trebuia să se gîndească la altceva, a cărui grandoare să-l poată preocupa. Şi-a pus în gînd să cucerească Rodosul.“

„Ceea ce spusese Doamna de Clèves despre portretul lui l-a readus la viaţă făcîndu-i cunoscut că pe el *nu-l ura*.“ Cuvîntul îi arde gura.

*

Sărăcia este o stare a cărei virtute e generozitatea.

*

Copilărie săracă. Diferenţa esenţială cînd mă duceam la unchiul meu[1]: la noi obiectele nu aveau nume, se spunea: farfuriile adînci, vasul care e pe şemineu etc. La el: gresia arsă din Vosgi, serviciul de Quimper etc. – Se ivea în mine dorinţa de a alege.

*

Dorinţa fizică brutală e uşor de satisfăcut. Dar dorinţa însoţită de tandreţe cere timp. Trebuie să străbaţi tot tărîmul iubirii ca să găseşti flacăra dorinţei. Oare de aceea doreşti întotdeauna cu atîta greutate, la început, ceea ce iubeşti?

*

Eseu despre revoltă[2]. Nostalgia „începuturilor“. *Idem:* tema relativului – dar *relativul cu pasiune*. Exemplu: sfîşiat între lumea care nu îi e suficientă şi Dumnezeul pe care nu-l are, spiritul absurd

---

[1] M. Acault, cf. *Hommage à Gide (Nouvelle N.R.F.*, noiembrie 1951).

[2] Cf. „Însemnări despre revoltă“, în *Existenţa* (1945), care prefigurează capitolul I din *Omul revoltat*.

alege cu pasiune lumea. *Idem:* împărţit între relativ şi absolut, sare cu înfocare în relativ.

*

Acum cînd îi cunoaşte preţul, este deposedat. Condiţia posesiunii e ignoranţa. Chiar şi pe plan fizic: nu posezi cu adevărat decît o necunoscută.

*

Budejovice (sau *Exilatul).*

*

I

Mama – Nu, nu astă-seară. Să-i acordăm această pauză şi această oprire. Să-i dăm acest răgaz. Poate că tocmai acest răgaz ne va salva.

Fiica – Ce numeşti tu salvare?

Mama – Iertarea veşnică.

Sora – Atunci eu sînt deja salvată. Pentru că mi-am iertat singură viitorul.

II

Idem: vezi mai sus.

Sora – În numele a ce?

Femeia – În numele iubirii mele.

Sora – Ce vrea să însemne cuvîntul ăsta?

(Pasaj)

Femeia – Iubirea este bucuria mea trecută şi durerea mea de azi.

Sora – Categoric, vorbeşti un limbaj pe care nu-l înţeleg. Iubire, bucurie şi durere, n-am auzit niciodată cuvintele astea.

III

– Ah! spuse el înainte de a muri, lumea asta nu-i deci făcută pentru mine şi casa asta nu-i a mea.

Sora – Lumea e făcută ca să mori în ea, iar casele ca să dormi în ele.

IV

Actul 2. Meditaţie despre camerele de hotel. Sună. Tăcere. Paşi. Apare bătrînul mut. O clipă nemişcat şi tăcut în faţa uşii.

– Nimic, spuse celălalt. Nimic. Voiam să ştiu dacă răspunde cineva, dacă soneria funcţionează.

Bătrînul rămîne un moment nemişcat, apoi pleacă. Paşi.

V

Sora – Rugaţi-vă la Dumnezeu să vă facă de piatră. Asta e adevărata fericire şi asta a ales şi pentru sine însuşi.

E surd, vă spun, şi mut ca piatra. Fiţi asemănător Lui ca să nu mai cunoaşteţi din lume decît apa ce şiroieşte şi soarele ce încălzeşte. Apropiaţi-vă de piatră cît mai aveţi timp (să dezvolt).

*

Lumea absurdă nu admite decît o justificare estetică.

*

Nietzsche – Tot ceea ce este decisiv se construieşte doar pe un „orice ar fi“.

*

Romanele metafizice ale lui Maurice Blanchot

Thomas obscurul. Ceea ce o atrage pe Anne la Thomas e moartea pe care o poartă în el. Iubirea ei e metafizică. De aceea se detaşează de el în momentul morţii. Fiindcă în acel moment ea *ştie* şi nouă ne place să nu ştim. Astfel, doar moartea e adevărata cunoaştere. Dar tot ea face cunoaşterea inutilă: progresul ei e steril.

Thomas descoperă în el moartea care-i prefigurează viitorul. Cheia cărţii e dată în capitolul XIV. Atunci trebuie să reciteşti şi totul se luminează – dar în lumina fără strălucire care scaldă asfodelele din locul morţii. (Lîngă fermă, un copac singuratic, format din două trunchiuri împreunate, dintre care unul, mort de mult, cu lemnul putred, nici nu mai atinge pămîntul. A rămas lipit de primul şi amîndouă împreună îl reprezintă destul de bine pe Thomas. Dar trunchiul viu nu s-a lăsat înăbuşit. Şi-a îngroşat îmbrăţişarea de scoarţă, strîngîndu-se în jurul trunchiului mort – şi-a proiectat crengile de jur-împrejur şi deasupra – nu s-a lăsat doborît.)

Aminadab, în ciuda aparenţelor, e mai obscur. Este o formă nouă a Mitului lui Orfeu şi Euridice (de notat că în ambele cărţi impresia

de oboseală pe care personajul pare s-o resimtă şi pe care în acelaşi timp i-o transmite cititorului este o *impresie artistică*).

*

Ciuma. A doua versiune

Biblia: Deuteronomul, XXVIII, 21; XXXII, 24. Leviticul, XXVI, 25. Amos, IV, 10. Ieşirea, IX, 4; IX, 15; XII, 29. Ieremia, XXIV, 10; XIV, 12; VI, 19; XXI, 7 şi 9. Iezechiel, V, 12; VI, 12; VII, 15.

„Fiecare-şi caută pustiul şi de îndată ce l-a aflat, îl socoteşte prea aspru. Nimeni nu va spune că nu-l voi putea îndura pe al meu.“

*

Iniţial[1], primele 3 părţi compuse din jurnale – carnete – note – predici – tratate – şi din relatări obiective erau menite să sugereze, să intrige şi să dezvăluie profunzimile cărţii. Ultima parte, compusă doar din evenimente, trebuia să traducă prin ele şi numai prin ele semnificaţia generală.

Fiecare parte trebuia de asemenea să strîngă ceva mai mult legăturile dintre personaje – şi trebuia să facă să se simtă prin fuziunea progresivă a jurnalelor într-unul singur şi s-o desăvîrşească în scenele din partea a patra.

*

Versiunea a doua

Ciuma pitorească şi descriptivă – mici fragmente documentare şi o disertaţie despre flageluri.

Stéphan[2] – capitolul 2: Blestemă dragostea care l-a frustrat de tot restul.

Să pun totul în stil indirect (predici – jurnale etc.) şi uşurarea monotonă prin tablouri ale Ciumei?

Categoric trebuie să fie o relatare, o cronică. Dar cîte probleme ridică asta.

---

[1] După *Iniţial* manuscrisul indică „vezi carnet“ – paragraful care urmează a fost regăsit în Carnetul de însemnări pentru *Ciuma*.

[2] Stéphan, personaj care figurează în prima versiune a *Ciumei*.

Poate: să-l refac pe Stéphan în întregime suprimînd tema iubirii. Personajul Stéphan nu e dezvoltat suficient. Urmarea îl prevedea ceva mai amplu.

Să urmăresc pînă la sfîrşit tema despărţirii.

Să redactez un raport general despre ciumă la O.?

Cei care-şi descoperă un purice.

Un capitol despre mizerie.

Pentru predică: „Aţi remarcat, fraţilor, ce monoton este Ieremia?“

Personaj suplimentar: un separat, un exilat care face tot posibilul ca să iasă din oraş şi nu poate. Demersurile sale: vrea să obţină un permis de liberă-trecere sub pretext „că nu este de aici“. Dacă moare, să arăt că mai întîi suferă pentru că nu s-a alăturat celuilalt şi pentru atîtea lucruri rămase în suspensie. Asta înseamnă să atingă străfundurile ciumei.

Atenţie: astmul nu justifică vizitele atît de numeroase.

Să introduc atmosfera din Oran.

Nimic „forţat“, naturalul.

Eroism civic.

Să dezvolt critica socială şi revolta. Ceea ce le lipseşte este imaginaţia. Ei se instalează în epopee ca la un picnic. Nu gîndesc la scara flagelurilor. Iar remediile pe care le imaginează ajung abia la nivelul unui guturai. Vor pieri (să dezvolt).

Un capitol despre boală. „Constatau încă o dată că durerea fizică nu venea niciodată singură, ci întotdeauna însoţită de suferinţe morale (familie – iubiri frustrate) care-i dădeau profunzime. Observau astfel – contrar opiniei curente – că dacă unul dintre privilegiile atroce ale condiţiei umane este să mori singur, o imagine nu mai puţin crudă şi nici mai puţin adevărată este tocmai aceea că omului nu-i este niciodată dat să moară într-adevăr singur.“

Moralitatea ciumei: nu a servit la nimic şi nimănui. Doar cei pe care moartea i-a atins în ei înşişi sau în apropiaţii lor au învăţat ceva. Dar adevărul astfel cucerit nu-i priveşte decît pe ei. E un adevăr lipsit de viitor.

Evenimentele şi cronicile trebuie să dea sensul social al *Ciumei*. Personajele îi dau sensul mai profund. Dar toate acestea în mare.

Critică socială. Întîlnirea administraţiei, care este o entitate abstractă, cu ciuma, care este cea mai concretă dintre toate forţele, nu poate duce decît la rezultate comice şi scandaloase.

Separatul evadează pentru că *nu poate aştepta ca ea să îmbătrînească.*

Un capitol despre părinţii izolaţi *în lazarete*.

Sfîrşitul părţii I. Progresia cazurilor de ciumă trebuie calchiată după cea a şobolanilor. De lărgit. De lărgit.

Ciudata ciumă?

Partea I este o expunere care ar trebui să fie foarte rapidă – chiar şi în ziare.

O temă posibilă: lupta dintre medicină şi religie: puterile relativului (şi ce relativ!) împotriva celor ale absolutului. Relativul e cel care triumfă sau, mai exact, cel care nu pierde.

„Desigur, ştim că ciuma are binefacerile ei, că îţi deschide ochii, te obligă să gîndeşti. Este, din această privinţă, la fel ca toate relele de pe lume şi ca lumea însăşi. Dar, de asemenea, ceea ce e adevărat despre relele lumii şi despre lumea însăşi e adevărat şi despre ciumă. Oricîtă grandoare ar extrage unii indivizi de pe urma flagelului, observînd suferinţa fraţilor noştri, trebuie să fie nebun, criminal sau laş cel care ar consimte ciuma, iar în faţa ei singurul cuvînt de ordine al unui om este revolta." Toţi caută pacea. Să subliniez asta.

(?) Cottard *pe dos:* să descriu comportamentul său şi să dezvălui *la sfîrşit* că-i era frică să nu fie arestat.

Ziarele nu mai au nimic altceva de relatat decît poveşti despre ciumă. Oamenii spun: nu găseşti nimic în ziar.

Sînt chemaţi medici din exterior.

Ceea ce mi se pare a caracteriza cel mai bine această epocă e *despărţirea.* Toţi au fost separaţi de restul lumii, de cei pe care-i iubeau sau de obiceiurile lor. Şi în acest exil, cei care erau în stare să mediteze au fost forţaţi să mediteze, iar ceilalţi să trăiască o viaţă de animal hăituit. De fapt, nu exista cale de mijloc.

Exilatul, la sfîrşit, atins de ciumă, aleargă pe o colină şi-şi cheamă soţia cu strigăte puternice peste zidurile oraşului, peste cîmp, peste trei sate şi un rîu.

(?) O prefaţă a povestitorului cu consideraţii despre obiectivitate şi despre mărturie.

La sfîrşitul ciumei, toţi locuitorii au un aer de emigranţi.

De adăugat detalii despre „epidemie".

Tarrou este omul care poate să înţeleagă tot – şi care suferă din cauza asta. Nu poate judeca nimic.

Care e idealul omului căzut pradă ciumei? – O să vă vină să rîdeţi: e cinstea.

De suprimat: „la început – în fapt – în realitate – în primele zile – cam în aceeaşi epocă" etc.

(?) De arătat de-a lungul întregii opere, cu mijloace de detectiv, că Rieux este povestitorul. La început: miros de ţigară.

Concomitent sălbăticie şi nevoie de căldură. Pentru a le concilia: cinematograful – unde stau înghesuiţi unul într-altul fără să se cunoască.

Insuliţe de lumină în oraşul întunecat spre care converge un popor de umbre ca o colonie de parameci căzuţi pradă unui heliotropism.

Pentru exilat: seara în cafenelele unde se amîna cît mai mult posibil ora de aprins lumina pentru a economisi electricitatea, unde crepusculul invadează sala ca o apă cenuşie, scînteile asfinţitului reflectîndu-se slab în geamuri, marmora meselor şi spătarele scaunelor lucind slab: este ora părăsirii.

Separaţii – partea a doua: „Erau izbiţi de mulţimea nimicurilor care contau mult pentru ei şi care nici nu existau pentru ceilalţi. Astfel descopereau viaţa personală". „Ştiau foarte bine că trebuie să termine – sau cel puţin să dorească sfîrşitul – şi prin urmare îl doreau, dar fără entuziamul de la început – şi numai cu motivele foarte clare pe care le aveau ca să-l dorească. Din marele elan de la început nu le mai rămînea decît o deprimare întunecată care-i făcea să uite însăşi cauza acestei consternări. Aveau atitudinea tristeţii şi a nefericirii, dar nu le mai resimţeau acuitatea. În fond, tocmai asta

era nefericirea. Înainte, erau doar pradă disperării. Astfel mulţi nu au fost fideli. Fiindcă din suferinţa lor din dragoste nu păstraseră decît gustul şi nevoia de dragoste şi, desprinzîndu-se treptat de făptura care le inspirase aceste sentimente, se simţiseră mai slabi şi sfîrşiseră prin a ceda primei făgăduieli de tandreţe. Astfel deveneau infideli din dragoste." „Văzută de la distanţă, viaţa lor le părea că formează acum un tot. Atunci aderau la ea cu o forţă nouă. Astfel ciuma le restituia unitatea. Trebuie deci să conchidem că oamenii aceştia nu ştiau să trăiască cu unitatea lor, deşi o avuseseră – sau mai curînd că nu erau capabili să o trăiască decît odată lipsiţi de ea." – „Îşi dădeau seama uneori că rămăseseră în prima fază, cînd plănuiau să arate într-o zi sau alta cutare lucru cutărui prieten care nu mai era acolo. Încă mai aveau speranţă. A doua fază a început cînd într-adevăr n-au mai putut să gîndească decît în termenii ciumei." – „Dar cîteodată, în toiul nopţii, rana li se deschidea iar. Şi treziţi brusc, îi pipăiau marginile iritate, îşi regăseau suferinţa proaspătă şi o dată cu ea chipul răscolit al dragostei lor."

Vreau să exprim prin intermediul ciumei sufocarea de care am suferit cu toţii şi atmosfera de ameninţare şi exil în care am trăit. Totodată vreau să extind această interpretare la noţiunea de existenţă în general. Ciuma va da imaginea celor care în războiul acesta şi-au avut partea lor de reflecţie, de tăcere – şi de suferinţă morală.

*

Aici nu se cunoaşte setea şi senzaţia de secătuire care pune stăpînire pe întreaga fiinţă după un drum străbătut în soare şi prin praf. Limonada pe care o înghiţi: nu simţi deloc cum trece lichidul, ci doar cele o mie de mici ace arzătoare ale apei gazoase.

*

Nu-s făcut pentru risipire.

*

15 ianuarie

Boala este o cruce, dar poate şi un parapet. Idealul însă ar fi să-i luăm forţa şi să-i refuzăm slăbiciunile. Pentru ca ea să fie refugiul

care îţi dă putere în *momentul dorit*. Şi dacă trebuie să plătim cu moneda suferinţelor şi a renunţării, să plătim.

*

Pentru că cerul e albastru, copacii acoperiţi de zăpadă care-şi înalţă crengile albe pe malul rîului, foarte aproape de apa îngheţată, par nişte migdali înfloriţi. În ţara asta ochii se confruntă cu o perpetuă confuzie între primăvară şi iarnă.

M-am legat de ţara asta, adică am motive s-o iubesc şi motive s-o detest. Pentru Algeria, dimpotrivă, simt o pasiune neînfrînată, o dorinţă de a mă lăsa în voia voluptăţii de a iubi. Întrebare: Se poate iubi o ţară cum ai iubi o femeie?

*

Ciuma, versiunea a doua. Separaţii

Separaţii îşi dau seama că, în realitate, n-au încetat niciodată, în prima fază, să spere ceva: că scrisorile vor veni, că ciuma va înceta, că cel absent se va strecura în oraş. Abia în faza a doua nu mai speră. Dar în acel moment sînt din fericire atoni (sau viaţa le dă motive noi de interes). Trebuie să moară sau să trădeze.

Idem: momentele în care se lasă să alunece spre ciumă şi nu mai speră decît în somnul ei. Cottard spune: trebuie să fie bine la închisoare. Iar locuitorii: poate că ciuma te eliberează de toate.

*

Puritatea inimii la Kierkegaard. – Cîtă vorbărie. Geniul este deci atît de lent!

„Disperarea e hotarul unde se întîlnesc întru aceeaşi neputinţă furia unui egoism cuprins de-o laşă teamă şi temeritatea unui spirit cuprins de-o încăpăţînare orgolioasă.“

„Iar cînd duhul necurat a ieşit din om, umblă prin locuri fără apă şi caută odihnă şi nu găseşte“[1] (Matei, XX, 43)

Distincţia sa între oamenii de acţiune şi oamenii făcuţi pentru suferinţă.

---

[1] Sfînta Evanghelie după Matei, *Noul Testament,* ed. cit. (n. red.)

Idem pentru Kafka: „Trebuie să loveşti de moarte speranţa pămîntească, pentru că de-abia atunci te salvezi prin speranţa cea adevărată“.

Puritatea inimii pentru Kafka este unitatea. Dar vorbim de unitate *şi* de bine. Nu există puritate în afara lui Dumnezeu. Concluzie: să ne resemnăm acceptînd impuritatea? Sînt departe de bine şi mi-e sete de unitate. E ceva ireparabil.

*

Eseu despre revoltă. După ce ai extras din angoasă filosofia: s-o extragi din fericire.

Idem: a regenera iubirea în lumea absurdă, înseamnă de fapt a regenera cel mai arzător şi mai perisabil dintre sentimentele umane (Platon: „Dacă am fi zei, n-am cunoaşte iubirea“). Dar nu există judecată de valoare despre iubirea durabilă (pe acest pămînt) şi cea care nu este durabilă. O iubire fidelă – *dacă nu sărăceşte* – este pentru om un mod de-a menţine cît mai mult cu putinţă ceea ce-i mai bun în el. În felul acesta se revalorizează fidelitatea. Dar această iubire e în afara eternului. E cel mai uman dintre sentimente cu tot ceea ce implică cuvîntul ca limitare şi exaltare totodată. De aceea omul nu se realizează decît în iubire, fiindcă găseşte în ea sub o formă fulgurantă imaginea condiţiei sale lipsite de viitor (şi nu cum spun idealiştii pentru că se apropie de o anumită formă a eternului). Tipul: Heathcliff. Toate astea ilustrează faptul că absurditatea îşi are formula în opoziţia dintre *ceea ce durează* şi *ceea ce nu durează*. Fiind de la sine înţeles că nu există decît un fel de a dura care este acela de a dura veşnic şi că nu există cale de mijloc. Facem parte din lumea care nu durează. Şi tot ceea ce nu durează – şi numai ceea ce nu durează – ne aparţine. Se cuvine, aşadar, să retragem din eternitate iubirea sau cel puţin s-o retragem de la cei care o travestesc într-o imagine a eternităţii. Văd de pe acum obiecţia: înseamnă că n-aţi iubit niciodată. Să lăsăm asta.

*

Ciuma, versiunea a doua

Separaţii îşi pierd simţul critic. Poţi să-i vezi pe cei mai inteligenţi dintre ei căutînd în ziare sau în emisiunile radiofonice mo-

tive să creadă într-un sfîrşit rapid al ciumei, nutrind speranţe deşarte şi resimţind spaime gratuite la lectura unor consideraţii pe care un ziarist le-a scris cam la nimereală, căscînd plictisit.

*

Ceea ce luminează lumea şi o face suportabilă este sentimentul obişnuit pe care-l avem despre legăturile noastre cu ea – şi mai ales despre ceea ce ne uneşte cu fiinţele. Relaţiile cu fiinţele ne ajută întotdeauna să continuăm pentru că ele presupun mereu noi dezvoltări, un viitor – şi pentru că trăim ca şi cum singura noastră sarcină ar fi aceea de a avea relaţii cu fiinţele. Dar în zilele cînd devenim conştienţi că nu este singura noastră sarcină, cînd înţelegem, mai ales, că numai voinţa noastră leagă aceste fiinţe de noi – încetaţi să scrieţi sau să vorbiţi, izolaţi-vă şi le veţi vedea topindu-se în jurul vostru – că majoritatea au în realitate spatele întors (nu din răutate, ci din indiferenţă) şi că restul păstrează *întotdeauna* posibilitatea de a se interesa de altceva, cînd ne imaginăm astfel tot ce este întîmplător, joc al circumstanţelor în ceea ce se numeşte o dragoste sau o prietenie, atunci lumea se întoarce la noaptea ei, iar noi la acel frig imens din care tandreţea umană ne scosese pentru o clipă.

*

10 februarie

Patru luni de viaţă ascetică şi solitară. Voinţa şi spiritul cîştigă din asta. Dar inima?

*

Toată problema absurdului ar trebui să se concentreze în jurul unei critici a judecăţii de valoare şi a judecăţii de fapt.

*

Text curios din Geneză (III, 22) „Şi a zis Domnul Dumnezeu: «Iată Adam s-a făcut ca unul dintre Noi, cunoscînd binele şi răul. Şi acum nu cumva să-şi întindă mîna şi să ia roade din pomul vieţii, să mănînce şi să trăiască în veci!...»“[1].

---

[1] Facerea, *Vechiul Testament*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991.

Şi sabia de foc care goneşte omul din Eden „se rotea încolo şi-ncoace ca să păzească drumul ce duce la pomul vieţii". Astfel începe legenda lui Zeus şi a lui Prometeu. Omul a avut puterea să devină egalul lui Dumnezeu, şi Dumnezeu s-a temut de el şi l-a menţinut în ascultare. *Idem:* despre responsabilitatea divină.

*

Ceea ce mă deranjează în exerciţiul gîndirii sau în disciplina necesară operei este imaginaţia. Am o imaginaţie dezordonată, fără măsură, cam monstruoasă. Greu de cunoscut rolul enorm pe care l-a jucat în viaţa mea. Şi totuşi nu mi-am dat seama de această particularitate personală decît la vîrsta de treizeci de ani.

Uneori în tren, în autobuz, orele se lungesc şi caut să nu mă pierd în jocuri de imagini, în construcţii ce mi se par sterile. Ostenit de a îndrepta întruna panta gîndului, s-o readuc spre hrana de care am nevoie, vine un moment cînd mă las în voia sorţii, mă las să alunec, mai bine zis: orele zboară ca fulgerul şi iată-mă ajuns înainte de a-mi fi dat seama.

*

Gustul pietrei e ceea ce mă atrage poate atît de mult spre sculptură. Ea redă formei omeneşti greutatea şi indiferenţa fără de care nu-i văd grandoarea.

*

Eseu: un capitol despre „fecunditatea tautologiilor".

*

Un spirit cît de cît deprins cu gimnastica inteligenţei ştie, ca şi Pascal, că orice eroare provine dintr-o excludere. La limita inteligenţei se ştie, cu certitudine, că există ceva adevărat în orice teorie şi că nici una dintre marile experienţe ale umanităţii, chiar dacă în aparenţă ele sînt foarte opuse, chiar dacă se numesc Socrate şi Empedocle, Pascal şi Sade, nu este neînsemnată *a priori*. Dar situaţia impune o alegere. De aceea lui Nietzsche i se pare necesar să atace cu argumente puternice creştinismul şi pe Socrate. Dar tot astfel, dimpotrivă, este necesar ca noi să-l apărăm astăzi pe Socrate, sau cel puţin ceea ce reprezintă el, fiindcă epoca noastră ameninţă să-i înlocuiască

cu valori care reprezintă negaţia oricărei culturi, iar Nietzsche ar risca să obţină în acest mod o victorie pe care nu şi-ar dori-o.

Aceasta pare să introducă în viaţa ideilor un anumit oportunism. Dar numai în aparenţă, fiindcă nici Nietzsche şi nici noi înşine nu pierdem conştiinţa *celeilalte laturi* a problemei şi este vorba doar de o reacţie de apărare. În cele din urmă, experienţa lui Nietzsche adăugată la a noastră, ca şi cea a lui Pascal la cea a lui Darwin, a lui Callicles la cea a lui Platon restituie tot registrul uman şi ne redă patriei noastre. (Dar toate acestea nu pot fi adevărate decît cu vreo duzină de nuanţe suplimentare.)

De văzut, în orice caz, Nietzsche (*Origine de la Philosophie,* Bianquis, p. 208): „Socrate, trebuie s-o mărturisesc, mi-e atît de aproape, încît mă războiesc mai tot timpul cu el“.

*

Ciuma, versiunea a doua. Separaţii au dificultăţi cu zilele săptămînii. Duminica desigur. Sîmbăta după-amiază. Şi anumite zile consacrate pe timpuri anumitor ritualuri.

Idem: un capitol despre teroare: „Oamenii pe care îi ridicau seara…“

În capitolul despre lazarete: rudele sînt deja separate de mort – pe urmă, din motive sanitare, se separă copiii de părinţi şi bărbaţii de femei. Astfel încît *separarea devine generală.* Toţi sînt exilaţi în singurătate.

Să fac din tema separării marea temă a romanului. „Nu ceruseră nimic ciumei. Îşi creaseră cu răbdare în miezul unei lumi de neînţeles un univers al lor, foarte uman, în care tandreţea şi obişnuinţa îşi împărţeau zilele. Şi iată că, fără îndoială, nu era suficient să fie separaţi de lume, mai trebuia ca şi ciuma să-i separe de modestele lor creaţii zilnice. După ce le orbise spiritul, ea le smulgea acum inima.“ Practic: *nu există decît oameni singuri în roman.*

*

Ciuma, versiunea a doua

Cauţi pacea şi mergi spre fiinţele care să ţi-o dea. Dar ele nu pot da la început decît demenţă şi confuzie. Trebuie s-o cauţi în altă

parte, însă cerul e mut. Şi atunci, dar numai atunci, te poţi întoarce spre fiinţe, deoarece, în lipsa păcii, ele îţi dau somnul.

*

Ciuma, versiunea a doua

E bine că există terase deasupra ciumei.

Toţi au dreptate, spune Rieux.

Tarrou (sau Rieux) iartă ciuma.

*

Eseu despre revoltă. *Mai întîi,* lumea absurdă nu se analizează în mod riguros. Ea se evocă şi se imaginează. Astfel lumea aceasta este produsul *gîndirii în general*, adică al imaginaţiei precise. Este aplicarea unui anume principiu modern de conduită în viaţă şi în estetică. Nu e o analiză.

Dar lumea aceasta odată trasată în linii mari, odată pusă prima piatră (nu există decît una), devine posibil să filosofez – sau mai exact, dacă am înţeles bine – devine chiar necesar. Sînt cerute şi reintroduse analiza şi rigoarea. Triumfă detaliul şi descrierea. Din „nimic nu e interesant decît…" reiese: „totul e interesant în afară de…" – De unde un studiu precis şi riguros – fără concluzii – despre revoltă:

1) mişcarea de revoltă şi revolta exterioară;

2) starea de revoltă;

3) revolta metafizică.

Mişcarea de revoltă: îndreptăţirea ei – impresia că toate acestea au durat prea mult – că celălalt îşi depăşeşte drepturile (tatăl, de exemplu). „Pînă acolo da, dar după aceea nu" – de continuat analiza.

De văzut notele din *Originea Filosofiei* şi din *Omul resentimentului*[1] în Eseu.

*

Eseu despre revoltă: una dintre direcţiile spiritului absurd este sărăcia şi mizeria.

---

[1] Lucrare a lui Max Scheler (cf. *Omul revoltat).*

Un singur mod de a nu te lăsa „posedat“ de absurd este să nu obţii avantaje de pe urma lui. Nu există dispersie sexuală fără castitate etc.

Idem: să introduc tema oscilaţiei.

Idem: contemplarea ca unul dintre scopurile absurde, în măsura în care savurează fără să se decidă.

*

Să ne închipuim un gînditor care spune: „Uite, ştiu că acest lucru e adevărat. Dar în cele din urmă consecinţele îmi repugnă şi mă retrag. *Adevărul este inacceptabil pentru cel care îl găseşte.*“ Astfel apare gînditorul absurd şi perpetua sa indispoziţie.

*

Vîntul acesta straniu care aleargă întotdeauna la marginea pădurilor. Ideal curios al omului: în chiar sînul naturii, să-şi facă un apartament.

*

Trebuie să ne decidem să introducem în elementele gîndirii o distincţie necesară între filosofia evidenţei şi filosofia preferinţei. Altfel spus, se poate ajunge la o filosofie care le repugnă spiritului şi inimii, *dar care se impune.* Astfel filosofia mea de evidenţă este absurdul. Dar asta nu mă împiedică să am (sau mai exact să *cunosc)* o filosofie de preferinţă. Exemplu: un echilibru just între spirit şi lume, armonie, plenitudine etc. ... Gînditorul fericit este cel care-şi urmează calea – gînditorul exilat e cel care refuză acest lucru – de dragul adevărului – cu părere de rău, dar cu hotărîre...

Putem împinge oare la maximum această separare dintre gînditor şi sistemul său? Nu înseamnă asta de fapt că revenim la un realism indirect: adevărul exterior omului – şi care constrînge. Se prea poate, dar acesta ar fi atunci un realism nesatisfăcător. Nu o soluţie *a priori*.

*

Marea problemă ce trebuie rezolvată „practic“: poţi fi fericit şi totodată solitar.

*

Antologia neînsemnătăţii[1]. Şi mai întîi: ce este neînsemnătatea? Aici etimologia e înşelătoare. Nu este ceea ce nu are sens. Atunci, într-adevăr ar trebui să se spună că lumea este neînsemnată. Lipsit de sens şi neînsemnat nu sînt sinonime. Un personaj neînsemnat poate fi perfect rezonabil. Nu înseamnă nici ceva futil. Există acţiuni mari, proiecte serioase şi grandioase care sînt neînsemnate. Aceasta ne îndreaptă totuşi pe calea unui progres. Deoarece acţiunile acestea nu par neînsemnate celui care le întreprinde cu toată seriozitatea oficială. Trebuie deci adăugat că ele sînt neînsemnate pentru… că un personaj e neînsemnat faţă de… că un gînd e neînsemnat în cadrul… Cu alte cuvinte, aşa cum se întîmplă în general, există o relativitate a neînsemnătăţii. Ceea ce nu vrea să spună că neînsemnătatea este un lucru relativ. Are relaţie cu ceva care nu este neînsemnătate – care are un sens – o anume importanţă, care „contează“, care merită interes, asupra căruia merită să te opreşti, să te ocupi de el, să i te consacri, care are un loc şi-l are pe drept, care frapează spiritul, care se impune atenţiei, care sare în ochi… etc. Acest lucru însă nu este mai bine definit. Neînsemnătatea nu va fi relativă decît dacă se pot da mai multe definiţii acestui metru-etalon al semnificaţiei. Cu alte cuvinte, ea este, ca orice altceva, comparabilă cu ceva mai mare, extrăgîndu-şi puţinul sens pe care-l are dintr-o semnificaţie mai generală. Să ne oprim la cuvintele acestea. Într-o oarecare măsură, cu numeroase precauţii şi făcînd apel la mai multe nuanţe, s-ar putea spune că un lucru neînsemnat nu e neapărat ceva care nu are *sens*, ci un lucru care nu are, prin el însuşi, o *semnificaţie* generală. Altfel spus şi conform scării normale a valorilor, dacă mă însor îndeplinesc un act care capătă o semnificaţie generală pe planul speciei, alta pe planul societăţii, pe acela al religiei şi poate o ultimă semnificaţie pe planul metafizicii. Concluzie: căsătoria nu este o acţiune neînsemnată, cel puţin nu pe planul valorilor îndeobşte admise. Căci dacă i se retrage semnificaţia de specie, socială sau religioasă, şi este cazul indivizilor indiferenţi faţă de aceste consideraţii, căsătoria este într-adevăr

[1] Cf.: *Sur l'insignifiance, cahier des saisons* (1959), care reia acest text pe un ton de deriziune.

un act neînsemnat. Din acest exemplu se vede în orice caz că neînsemnătatea constă în semnificaţia pe care nu o are.

Ca să luăm un exemplu contrar, dacă, pentru a deschide o uşă întorc clanţa spre dreapta mai degrabă decît spre stînga, nu pot lega acest gest de nici o semnificaţie îndeobşte admisă. Societăţii, religiei, speciei şi lui Dumnezeu însuşi puţin le pasă dacă eu răsucesc clanţa spre dreapta sau spre stînga. Concluzie: acţiunea mea e neînsemnată, cu excepţia cazului că pentru mine acest obicei este legat, de exemplu, de grija de a-mi economisi forţele, de un gust al eficacităţii care poate reflecta o anumită voinţă, de o conduită în viaţă etc. În acest caz, va fi pentru mine mult mai important să întorc clanţa într-o anumită direcţie decît să mă însor. Astfel, neînsemnătatea are întotdeauna o relaţie care decide ceea ce este ea. Concluzia generală e că există incertitudine în cazul neînsemnătăţii.

Dar de vreme ce îmi propun să fac o antologie a acţiunilor neînsemnate, înseamnă că ştiu ce este o acţiune neînsemnată. Probabil. Dar a şti dacă o acţiune este neînsemnată nu înseamnă neapărat a şti ce este neînsemnătatea. Şi, la urma urmelor, pot face această antologie ca să-mi iau o piatră de pe inimă. Cu toate astea…

Plan

1. Acţiuni neînsemnate: bătrînul şi pisica[1] – militarul şi tînăra fată (notă pentru acest caz. Am ezitat dacă să introduc povestirea asta în antologie. Poate că are o semnificaţie importantă. O dau totuşi ca să arăt marea dificultate a întreprinderii mele. În orice caz va fi posibil s-o „vărs“ *şi* într-o antologie a lucrurilor care au sens – în pregătire) etc. etc.

2. Cuvinte neînsemnate. „Cum se spune în ţara mea“ – „Cum spunea Napoleon“ – şi, în general, majoritatea cuvintelor istorice. Scobitoarea lui Jarry[2].

3. Gînduri neînsemnate. Sînt de prevăzut mai multe volume enorme.

*

[1] Cf.: *Carnete I* şi *Ciuma*.

[2] Scobitoarea lui Jarry: cf. prefaţa lui J. Saltas la ediţia lui *Ubu roi* (Fasquelle). Camus a evocat deja anecdota aceasta în *Carnete I*.

De ce această antologie? Se va observa că, în final, neînsemnătatea se identifică aproape întotdeauna cu aspectul mecanic al lucrurilor şi al fiinţelor – cel mai adesea cu obiceiul. Înseamnă că, totul sfîrşind prin a deveni obişnuit, sîntem asiguraţi că cele mai mari gînduri şi cele mai mari acţiuni sfîrşesc prin a deveni neînsemnate. Viaţa are[1] drept scop desemnat neînsemnătatea. De unde interesul antologiei. Ea descrie practic nu numai partea cea mai considerabilă a existenţei, cea a gesturilor mici, a gîndurilor mici şi a micilor umori, ci şi viitorul nostru comun. Ea are avantajul extrem de rar în zilele noastre de a fi cu adevărat profetică.

*

Nietzsche, cu o viaţă exterioară cît mai monotonă posibil, dovedeşte că gîndirea, ea însăşi practicată în singurătate, este o teribilă aventură.

*

Suportăm faptul că Molière a trebuit să moară!

*

9 martie. Primii brebenei – şi acum opt zile ningea!

*

Nietzsche cunoaşte şi nostalgia. Dar nu vrea să ceară nimic cerului. Soluţia lui: ceea ce nu se poate cere lui Dumnezeu i se cere omului: acesta e supraomul. De mirare că pentru a răzbuna o asemenea pretenţie nu s-a declarat el însuşi un Dumnezeu. Poate că e o chestiune de răbdare. Buddha predică o înţelepciune fără zei şi cîteva secole mai tîrziu este aşezat pe un altar.

*

Europeanul care face din curaj o voluptate: se admiră. Respingător. Adevăratul curaj e pasiv: este nepăsarea în faţa morţii. Un ideal: cunoaşterea pură şi fericirea.

*

[1] Un cuvînt ilizibil.

Ce poate omul să dorească mai mult decît sărăcia? Nu am spus mizeria şi nici munca fără de speranţă a proletarului modern. Dar nu văd ce se poate dori mai mult decît sărăcia legată de un timp liber activ.

*

Nu pot fi suprimate în mod *absolut* judecăţile de valoare. Aceasta neagă absurdul.

*

Vechii filosofi (şi pe bună dreptate) reflectau mult mai mult decît citeau. De aceea ţineau atît de mult la concret. Tiparul a schimbat asta. Citim mai mult decît reflectăm. Nu avem filosofii, ci numai comentarii. E ceea ce spune Gilson considerînd că epocii filosofilor care se ocupau de filosofie i-a urmat epoca profesorilor de filosofie care se ocupă de filosofi. În atitudinea asta există în acelaşi timp modestie şi neputinţă. Iar un gînditor care şi-ar începe cartea cu: „Să luăm lucrurile de la început“, ar fi luat în rîs. Într-atît încît o carte de filosofie care ar apărea astăzi fără să se sprijine pe nici o autoritate, pe nici un citat, comentariu etc. nu ar fi luată în serios. Şi totuşi…

*

Pentru *Ciuma:* există în oameni mai multe lucruri de admirat decît de dispreţuit.

*

Cînd cineva alege renunţarea în ciuda certitudinii că „Totul este permis“, rămîne totuşi ceva, şi anume că nu mai sînt judecaţi ceilalţi.

Ceea ce atrage multe persoane spre roman este că aparent e un gen care nu are stil. În fapt, el pretinde stilul cel mai dificil, cel care se supune în întregime obiectului. Este posibil să ne imaginăm un autor care scrie fiecare dintre romanele sale într-un stil diferit.

*

Senzaţia morţii, care de acum înainte mi-a devenit familiară: ea este lipsită de ajutorul durerii. Durerea se agaţă de prezent, ea cere o luptă care *ocupă.* Dar a presimţi moartea la simpla vedere a unei

batiste pline de sînge, fără efort, înseamnă a fi cufundat din nou în timp într-un mod vertiginos: este spaima devenirii.

*

Desimea norilor s-a subţiat. De îndată ce soarele a putut ieşi, ogoarele au început să fumege.

*

Moartea dă forma sa iubirii aşa cum o dă vieţii – transformînd-o în destin. Cea pe care o iubeşti a murit în timpul cînd o iubeai şi astfel a devenit o iubire fixată o dată pentru totdeauna – care, fără acest sfîrşit, s-ar fi destrămat. Ce ar fi lumea fără moarte? O suită de forme pieritoare şi renăscînde, o fugă angoasată, o lume nedesăvîrşită. Dar iat-o, din fericire, pe ea, cea statornică. Şi amantul care plînge aplecat peste rămăşiţele pămînteşti ale iubitei sale, René în faţa Paulinei, varsă lacrimi de bucurie pură – totul e consumat – lacrimile bărbatului care recunoaşte că în fine destinul său a căpătat o formă.

*

Ciudata teorie a Doamnei de La Fayette referitoare la căsnicia considerată ca un rău minor. Mai bine să ai o căsătorie nereuşită decît să suferi din pasiune. Se recunoaşte aici o etică a *Ordinii.*

(Romanul francez este psihologic pentru că nu are încredere în metafizică. Se referă necontenit la uman din *prudenţă.)* Trebuie să fi citit prost *Prinţesa de Clèves* cel care vedea aici imaginea romanului clasic. Dimpotrivă, este foarte prost compus.

*

Ciuma. Separaţii: Jurnal al Separării? „Sentimentul separării a fost general şi s-ar putea crea o idee despre el din convorbirile, confidenţele şi ştirile care apăreau în ziare.“

Idem: separaţii. Acea oră a serii, care pentru credincioşi este cea a examenului de conştiinţă – ora aceea e grea pentru prizonier – este ora iubirii frustrate.

Ciuma. Idem: foamea îi împinge pe unii să reflecteze, iar pe ceilalţi să se ocupe de aprovizionare. Astfel, nu numai ceea ce aducea nenorocire era în acelaşi timp un bine, ci şi ceea ce era o

nenorocire pentru unii era un bine pentru ceilalţi. Nu se mai înţelegea nimic.

(?) Stéphan. Jurnal al despărţirii.

Trei planuri ale operei:

Tarrou care descrie în amănunt:

Stéphan care evocă *generalul;*

Rieux care împacă totul în conversia superioară a *diagnosticului relativ.*

*

Separaţii. *Idem:* la sfîrşitul ciumei, nu-şi mai imaginau intimitatea care fusese a lor şi nici cum de putuse să trăiască lîngă ei o fiinţă pe care, în orice moment, o puteau atinge cu mîna.

*

Epigraf pentru *Neînţelegerea?* „Ce se naşte nu merge spre desăvîrşire şi totuşi niciodată nu se opreşte.“ (Montaigne)

*

Ne putem imagina uşor un european convertit la budism – pentru că este asigurat în privinţa vieţii de apoi – pe care Buddha o socoteşte o nenorocire fără leac – dar pe care el o doreşte din toate puterile.

*

Saint-Étienne şi periferia sa. Un asemenea spectacol condamnă civilizaţia care i-a dat naştere. O lume în care nu mai este loc pentru fiinţă, pentru bucurie, pentru un timp liber activ, pentru o lume care trebuie să moară. Nici un popor nu poate trăi în afara frumuseţii. Poate să-şi supravieţuiască un timp şi asta-i tot. Şi această Europă care oferă aici una dintre feţele ei cele mai constante se îndepărtează necontenit de frumuseţe. De aceea are parte de atîtea convulsii şi de aceea va muri dacă pacea pentru ea nu va însemna revenirea la frumuseţe şi gestul de a reda iubirii locul cuvenit.

*

Orice viaţă condusă de bani este o moarte. Renaşterea rezidă în dezinteresarea materială.

*

Există în faptul de a scrie dovada unei certitudini personale care începe să-mi lipsească. Certitudinea că ai ceva de spus şi mai ales că ceva poate să fie spus – certitudinea că ceea ce simţi şi ceea ce eşti are valoare de exemplu – certitudine că eşti de neînlocuit şi că nu eşti laş. Pe toate acestea le pierd şi încep să-mi imaginez momentul cînd nu voi mai scrie.

*

Să ai forţa de a alege ce preferi şi să nu renunţi. Altfel, mai bine să mori.

*

Separaţii: „Aşteptau nerăbdători să-şi retrăiască dragostea, clipa geloziei fără obiect".

*

Idem: li se cere să se înscrie ca să cunoască lista celor care sînt separaţi. Se miră că după asta nu urmează nimic. De fapt, e vorba doar de o listă cu numele celor care trebuie preveniţi „în caz de". „Pe scurt, ne înscriem."

*

Idem: p. a treia. „Dar cînd s-au regăsit, le-a fost foarte greu să înlocuiască făptura din imaginaţia lor cu fiinţa reală... şi se poate spune că ciuma nu a murit decît în ziua cînd unul dintre ei a putut să privească din nou plictisit chipul celei care-i stătea înainte."

*

Orice gînd se judecă după ceea ce e în stare să extragă din suferinţă. În ciuda repulsiei mele, suferinţa este un fapt.

*

Nu pot trăi în afara frumosului. Asta mă face slab în faţa anumitor fiinţe.

*

Cînd totul se va fi sfîrşit, *să te dai la o parte* (Dumnezeu *sau* femeile).

*

Ceea ce distinge cel mai mult omul de animal este imaginaţia. De aici reiese că sexualitatea noastră nu poate fi cu adevărat naturală, adică oarbă.

*

Absurdul este omul tragic în faţa unei oglinzi (Caligula). Deci *nu este singur*. Există în asta germenele unei satisfacţii sau al unei complezenţe. Acum, trebuie suprimată oglinda.

*

Timpul nu trece repede cînd stai să-l observi. Se simte supravegheat. Dar profită de neatenţiile noastre. Poate că există chiar două timpuri, cel pe care-l observăm şi cel care ne transformă.

*

Epigraf pentru *Neînţelegerea:* „Iată de ce poeţii o imaginează pe nefericita mamă Niobe pierzîndu-şi mai întîi cei şapte fii şi mai apoi, la fel, cele şapte fiice, împovărată de pierderi, în fine, preschimbată în stîncă… pentru a exprima acea întunecată, mută şi surdă stupiditate care ne străbate cînd accidentele ne copleşesc, depăşind puterea noastră de a le suporta.“ (Montaigne)

*

Idem (despre tristeţe): „Fac parte dintre cei mai scutiţi de această patimă şi nici n-o iubesc, nici n-o stimez, deşi lumea a luat asupra sa, ca pe un lucru de preţ, să-i acorde o favoare deosebită.“

*

Idem (despre mincinoşi): „Şi nicicînd nu se cunoaşte mai bine forţa unui cal decît atunci cînd execută o oprire rotită perfectă.“

*

Absurd. De restituit morala prin Tu. Nu cred că există altă lume unde ar trebui să „dăm socoteală“. Dar oricum trebuie să dăm socoteală în lumea asta – tuturor celor pe care-i iubim.

*

Idem: în legătură cu limbajul. (Parain: argumentele care dovedesc că omul n-a putut inventa limbajul sînt de nerespins.) Totul, de îndată ce adînceşti puţin, ajunge la o problemă metafizică. Astfel, oriîncotro s-ar duce omul, el se găseşte izolat în real ca pe o insulă înconjurată de o mare care se sparge de barajul posibilităţilor şi al întrebărilor. De aici se poate conchide că lumea are un sens. Căci n-ar avea nici un sens, brutal vorbind. Lumile fericite nu au raţiuni de a exista. Este deci ridicol să spui: „Metafizica este oare posibilă?“ Metafizica este.

*

Consolarea pe lumea aceasta e că nu există suferinţe continue. O durere dispare şi o bucurie renaşte. Toate se echilibrează. În lumea asta totul e compensat. Şi chiar dacă voinţa noastră extrage din devenire o suferinţă privilegiată pe care o ridicăm la nivelul forţelor noastre pentru a încerca mereu, în însăşi alegerea asta există dovada că socotim suferinţa drept un bine şi în ea, de astă dată, se află compensaţia.

*

3. Intempestive[1]. „Cu o privire dureroasă, Schopenhauer se îndepărta de imaginea marelui întemeietor al abaţiei trapiştilor, de Rancé, spunînd: «Asta necesită har»“.

*

În legătură cu M[2]. Nu refuz să merg spre Fiinţă, dar nu accept un drum care se îndepărtează de fiinţe. Trebuie să ştim dacă poate fi găsit Dumnezeu la capătul pasiunilor noastre.

*

Ciuma: foarte important. „Pentru că v-au dat grija aprovizionării şi durerea separărilor, ei v-au putut înfrînge fără revoltă.“

*

20 mai

Pentru prima oară: sentiment bizar de satisfacţie şi de plenitudine. Întrebarea pe care mi-am pus-o, culcat în iarbă, în faţa

---

[1] Citat din *Consideraţii intempestive* de Nietzsche.

[2] Un cuvînt ilizibil.

serii apăsătoare şi calde: „Dacă zilele astea ar fi cele din urmă…“ Răspuns: un zîmbet liniştit în sinea mea. Şi totuşi nimic cu care să mă mîndresc: nimic nu e rezolvat, însăşi conduita mea nu e foarte fermă. Să fie oare împietrirea care încheie o experienţă sau blîndeţea serii, sau dimpotrivă începutul unei înţelepciuni care nu mai tăgăduieşte nimic?

*

Iunie. Luxembourg

O dimineaţă de duminică cu vînt şi soare. În jurul unui bazin mare, vîntul risipeşte apele fîntînii, minusculele corăbii cu pînze pe apa încreţită şi rîndunelele din jurul copacilor înalţi. Doi tineri discută: „Tu care crezi în demnitatea umană“.

*

Prolog: – Iubirea…
– Cunoaşterea…
– E acelaşi cuvînt.

*

În timp ce ziua zborul păsărilor pare mereu lipsit de ţintă, seara ele par să-şi regăsească întotdeauna o destinaţie. Zboară spre ceva. Aşa se întîmplă poate şi în seara vieţii…[1]

Există oare o seară a vieţii?

*

Cameră de hotel la Valence. „Nu vreau să faci asta. Cum voi trăi cu gîndul ăsta? Cum o să apar în faţa mamei tale, a surorilor tale, Marie-Rolande, îmi promisesem să nu-ţi spun, ştii foarte bine. – Te implor, nu face asta. Aveam atîta nevoie de două zile de odihnă. Am să te împiedic să faci asta. Am să merg pînă la capăt. Mă însor cu tine dacă trebuie. Dar nu pot avea asta pe conştiinţă. – Îmi promisesem să nu-ţi spun. – Astea-s vorbe. Iar pentru mine contează actele… – O să se creadă că a fost un accident. Trenul… etc. (Ea plînge. Ţipă: Te urăsc. Te urăsc că-mi faci

[1] Propoziţia care urmează a fost adăugată cu creionul pe caietul manuscris.

asta.) – Ştiu foarte bine, Rolande, ştiu foarte bine. Dar nu voiam să-ţi spun. Etc. etc." El promite. Durata: o oră şi jumătate. Monotonie. Bătutul pasului pe loc.

*

Van Gogh impresionat de un gînd al lui Renan: „Să mori pentru tine, să realizezi lucruri mari, să ajungi la nobleţe şi să depăşeşti vulgaritatea în care se tîrăşte existenţa a aproape tuturor indivizilor."

„Dacă tu continui să iubeşti sincer ceea ce este cu-adevărat demn de iubire şi *nu-ţi risipeşti iubirea în lucruri neînsemnate şi nule şi fade*, vei obţine încetul cu încetul mai multă lumină şi vei deveni mai puternic."

„Dacă te perfecţionezi într-un singur lucru şi-l înţelegi bine, dobîndeşti în plus înţelegerea şi cunoaşterea multor altor lucruri."

„Sînt oarecum fidel în infidelitatea mea."

„Dacă pictez peisaje, va exista întotdeauna în ele o urmă de siluetă."

Citează cuvintele lui Doré: „Sînt răbdător ca un bou".

Cf. scrisoarea 340 despre călătoria la Zweeloo[1].

Lipsa de gust a marilor artişti: îl pune pe Millet pe acelaşi plan cu Rembrandt.

„Cred tot mai mult că Bunul Dumnezeu nu trebuie judecat după lumea aceasta, care este doar un studiu pe jumătate ratat."

„În viaţă şi în pictură pot foarte bine să mă lipsesc de Bunul Dumnezeu, dar nu pot, cînd sufăr, să mă lipsesc de ceva mai mare decît mine, care e viaţa mea, puterea de a crea."

Lunga căutare a lui Van Gogh rătăcind pînă la 27 de ani înainte de a-şi găsi drumul şi de a descoperi că este pictor.

*

Cînd faci tot ce trebuie ca să înţelegi, să accepţi şi să înduri sărăcia, boala şi propriile defecte, mai rămîne totuşi un pas de făcut.

*

---

[1] Van Gogh, *Correspondance complète*, vol. II, p. 254.

Ciuma. Profesorul sentimental[1] conchide, la sfîrşitul ciumei, că singura ocupaţie inteligentă rămîne recopierea unei cărţi de la sfîrşit la început (de dezvoltat textul şi sensul).

Tarrou moare în tăcere (clipire etc.).

Lazaret administrativ.

La sfîrşitul conversaţiei dintre profesor şi doctor: sînt reuniţi. Fapt e că nu cereau mult. Eu nu am avut etc.

Cartierul evreiesc (muştele). Cei care vor să salveze aparenţele. Oamenii sînt invitaţi la o cicoare.

Separaţii. 2. Şi ceea ce era oricum atît de greu de suportat pentru fiecare din ei în parte (bătrîneţea) trebuiau acum să o îndure pentru doi.

Cu toate acestea afacerile curente continuă să fie rezolvate. Tocmai în acel moment s-au aflat urmările unei afaceri care stîrnise la vremea sa curiozitatea celor care ştiau despre ce era vorba. Un tînăr ucigaş… fusese graţiat. Ziarele credeau că va scăpa cu zece ani de bună purtare şi că după aceea îşi va putea relua viaţa de toate zilele. Chiar că nu merita osteneala.

*

Încrederea în cuvinte, iată clasicismul – dar ca să-şi păstreze încrederea, nu se foloseşte de cuvinte decît cu prudenţă. Suprarealismul, care nu are încredere în cuvinte, nu abuzează de ele. Să revenim la clasicism, din modestie.

*

Cei care iubesc adevărul trebuie să caute iubirea în căsnicie, adică iubirea fără iluzii.

*

„În ce constă inspiraţia occitană?“ Număr special din *Cahiers du Sud*. În mare, n-am valorat nimic în timpul Renaşterii, al secolului al XVIII-lea şi al Revoluţiei. N-am reprezentat ceva decît între secolele al X-lea şi al XIII-lea şi într-un moment cînd este încă destul de greu să vorbim de noi ca de o naţiune – cînd orice civilizaţie e

[1] Stéphan, evocat mai sus.

internaţională. Astfel, secole întregi de istorie, nenorocire sau glorie, sute de nume mari pe care ni le-au lăsat ele, o tradiţie, o viaţă naţională, iubirea, toate sînt zadarnice, toate nu înseamnă nimic. Şi noi sîntem nihiliştii!

*

Umanismul nu mă plictiseşte: ba chiar îmi surîde. Dar îl găsesc mărginit.

*

Brück, dominican: „În ceea ce mă priveşte, m-am săturat de democraţii creştini".

„G. seamănă întru totul cu un preot, are un soi de onctuozitate episcopală. Iar eu abia dacă o pot suporta la episcopi."

*

Eu – „Tinere, credeam că toţi preoţii sînt fericiţi."

Brück – „De teamă să nu-şi piardă credinţa îşi îngrădesc sensibilitatea. Vocaţia lor este doar negativă. Ei nu privesc viaţa în faţă." (Visul lui, marele cler cuceritor, dar măreţ prin sărăcia şi îndrăzneala sa.)

Discuţie despre Nietzsche osîndit.

*

Barrès şi Gide. Dezrădăcinarea este o problemă depăşită pentru noi. Iar atunci cînd problemele nu ne pasionează, spunem mai puţine prostii. În fond avem nevoie de o patrie şi avem nevoie de călătorii.

*

Neînţelegerea. Femeia, după moartea soţului ei: „Cît de mult îl iubesc!"

*

Agrippa d'Aubigné[1]: Iată un bărbat care crede şi care combate fiindcă crede. De fapt, e mulţumit. Se vede din satisfacţia pe care i-o dau casa, viaţa, cariera. Dacă se revoltă gălăgios o face contra celor care nu au dreptate – în opinia lui.

---

[1] În arhivele lui Camus există trei pagini de note despre d'Aubigné.

*

Ceea ce naşte o tragedie este faptul că fiecare dintre forţele care se opun în interiorul ei e la fel de legitimă, are dreptul la viaţă. Tragedia slabă: cea care pune în mişcare forţe nelegitime. Tragedia puternică: cea care legitimează *tot.*

*

Pe platourile muntelui Mézenc, vîntul slobozeşte lovituri şuierătoare de sabie prin văzduh.

*

A trăi cu pasiunile tale presupune a reuşi să le stăpîneşti.

*

Eterna întoarcere presupune să te complaci în durere.

*

Viaţa este încărcată de evenimente care ne stîrnesc dorinţa de-a deveni mai bătrîni.

*

Să nu uit: boala şi decrepitudinea. Nu e nici un minut de pierdut – ceea ce este poate contrariul lui „trebuie să ne grăbim“.

*

Morală: nu poţi trăi cu persoane cărora le cunoşti gîndurile ascunse.

Să refuz cu încăpăţînare orice judecată colectivă. Să aduc inocenţa în mijlocul aspectului de „comentariu“ al oricărei societăţi.

*

Căldura coace fiinţele ca pe fructe. Ele sînt coapte înainte de a trăi. Ştiu tot înainte de a fi învăţat ceva.

*

B.B.: „Nimeni nu-şi dă seama că unele persoane cheltuiesc o forţă herculeană ca să fie doar normale“.

*

Ciuma. Carnetele lui Tarrou ocupă atît loc pentru că s-a întîmplat să moară chiar în casa povestitorului (la început).

– Sînteţi sigur că e veritabilă contagiunea, că e necesară izolarea?

– Nu sînt sigur de nimic, dar sînt sigur că părăsirea cadavrelor, promiscuitatea etc. nu sînt recomandabile. Teoriile pot să se schimbe, dar ceva tot are valoare, întotdeauna şi oricînd, şi anume coerenţa.

*

De atîta luptă, echipele sanitare nu se mai interesează de ştirile despre ciumă.

Ciuma suprimă judecăţile de valoare. Nimeni nu mai măsoară calitatea hainelor, a alimentelor etc. Se acceptă tot.

Separatul vrea să-i ceară doctorului un certificat ca să poată ieşi (aşa face cunoştinţă cu el), îi povesteşte demersurile… Revine regulat.

Trenurile, gările, aşteptările.

Ciuma accentuează separarea. Iar faptul de a fi împreună nu este decît un hazard care se prelungeşte. Regula generală e ciuma.

*

1 septembrie 1943

Cel care îşi pierde speranţa din cauza evenimentelor este un laş, dar cel care speră în condiţia umană este un nebun.

*

15 septembrie

Lasă totul baltă, lucrul personal, scrisorile de afaceri etc. ca să răspundă unei fetiţe de treisprezece ani care îi scrie din inimă!

*

Din moment ce cuvîntul „existenţă“ acoperă ceva, care este nostalgia noastră, dar din moment ce totodată nu-l putem împiedica să afirme şi o realitate superioară, îl vom păstra doar sub o formă convertită – vom spune filosofie inexistenţială, ceea ce nu comportă o negaţie, ci urmăreşte doar să dea seama de starea „omului lipsit de…“ Filosofia inexistenţială va fi filosofia exilului.

*

Sade: „Lumea se declară împotriva pasiunilor, fără să se gîndească un moment la torţa lor de la care îşi aprinde filosofia făclia“.

*

Arta are gesturile pudorii. Nu poate spune lucrurile direct.

*

Într-o perioadă de revoluţie mor cei mai buni. Conform legii sacrificiului, în cele din urmă laşii şi prudenţii au întotdeauna ultimul cuvînt întrucît ceilalţi l-au pierdut dînd ce aveau mai bun în ei. A vorbi presupune întotdeauna a fi fost trădător.

*

Numai artiştii fac bine lumii. Ba, spune Parain.

*

Ciuma. Toţi luptă – şi fiecare în felul său. Singura laşitate e să îngenunchezi… A apărut o mulţime de moralişti, iar concluzia lor era totdeauna aceeaşi: trebuie să îngenunchem. Însă Rieux răspundea: trebuie să lupţi în cutare sau cutare mod.

Exilatul petrece ore întregi prin gări. Să faci să retrăiască gara moartă.

Rieux: „În orice colectivitate în luptă este nevoie de oameni care ucid şi de oameni care vindecă. Eu am ales să vindec. Dar ştiu că sînt în luptă“.

*

Ciuma. Există în clipa aceasta porturi îndepărtate a căror apă e roz la ora asfinţitului.

*

„Să te apropii de Dumnezeu fiindcă te-ai desprins de pămînt şi durerea te-a despărţit de lume e zadarnic. Dumnezeu are nevoie de suflete legate de lume. Bucuria ta e plăcerea Lui.“

*

A repeta această lume înseamnă mai degrabă a o trăda decît a o transfigura. Cea mai bună fotografie este şi ea o trădare.

Contra raţionalismului. Dacă determinismul pur ar avea vreun sens, ar fi suficientă o singură afirmaţie adevărată pentru ca, din consecinţă în consecinţă, să ajungem la întregul adevăr. Ceea ce nu

se întîmplă. În concluzie, ori nu am rostit niciodată o singură afirmaţie adevărată, nici măcar aceea că totul este determinat, ori am spus adevărul, dar *pentru nimic*, şi atunci determinismul e fals.

*

Pentru „creaţia contra lui Dumnezeu“[1]. Un critic catolic (Stanislas Fumet) spune că arta, *oricare i-ar fi scopul*, face întotdeauna o concurenţă vinovată lui Dumnezeu. La fel: Roger Secrétain, *Cahiers du Sud,* august-septembrie ’43. Şi Péguy: „Există chiar o poezie care-şi extrage strălucirea din absenţa lui Dumnezeu, care nu face speculaţii despre nici o mîntuire, care nu recurge la nimic altceva decît la ea însăşi, efort uman, recompensat încă de pe pămînt, să umple vidul spaţiului.“

Nu există cale de mijloc între literatura apologetică şi literatura de concurenţă.

*

Datoria este să faci ceea ce ştii că este just şi bun – „preferabil“. E uşor? Nu, căci chiar şi ceea ce este preferabil se realizează greu.

*

Absurd. Dacă te sinucizi, absurdul este negat. Dacă nu te sinucizi, absurdul folosit dezvăluie o sursă de satisfacţie care-l neagă pe el însuşi. Aceasta nu înseamnă că absurdul nu este. Înseamnă că absurdul este *într-adevăr* fără logică. Din cauza asta nu poţi *într-adevăr* să trăieşti din el.

*

Paris. Noiembrie 1943[2]

Surena. În actul 4, toate porţile sînt păzite. Iar Euridice, care a găsit pînă atunci tonalităţi atît de admirabile, începe să tacă, să-şi chinuiască inima fără să poată exprima cuvîntul care ar elibera-o. Va tăcea pînă la capăt – sau va muri pentru că nu a putut vorbi. Şi Surena:

„Ah!... durerea mea atît de vie / Nu mi-o înjosiţi pînă la duioşie.“

---

[1] Cf. „Revoltă şi artă“ în *Omul revoltat.*

[2] Camus a fost angajat ca lector la Editura Gallimard pe 2 noiembrie 1943.

Admirabilul pariu al teatrului clasic, unde perechi succesive de actori vin să relateze evenimente pe care nu le vor trăi vreodată – şi în care angoasa şi acţiunea nu încetează să crească.

*

Parain. Toţi au trişat. N-au depăşit niciodată disperarea în care se găseau. Şi asta, din cauza literaturii. Pentru el, un comunist este cineva care a renunţat la limbaj şi l-a înlocuit cu *revolta de fapt.* A ales să facă ceea ce Hristos a omis să facă, adică i-a mîntuit pe damnaţi – damnîndu-se.

*

În orice suferinţă, emoţie, pasiune, există un stadiu cînd sentimentul aparţine omului chiar în ceea ce are el mai individual şi mai inexprimabil, şi un stadiu cînd aparţine artei. Dar în primul moment arta nu poate face niciodată nimic cu suferinţa. Arta este distanţa pe care timpul o conferă suferinţei.

Este transcendenţa omului în raport cu el însuşi.

*

La Sade[1] erotismul sistematic este una dintre direcţiile gîndirii absurde.

*

Pentru Kafka, moartea nu este o eliberare. Pesimismul său umil după părerea lui Magny.

*

Ciuma. Dragostea căpătase la ei forma obstinaţiei.

*

De adăugat în corecturile la *Caligula*: „Gata, tragedia s-a încheiat, eşecul este complet. Întorc capul şi plec. Mi-am luat partea mea din lupta asta pentru imposibil. Să aşteptăm să murim, ştiind dinainte că moartea nu eliberează de nimic.“[2]

*

---

[1] Cf. „Un om de litere“, *Omul revoltat*.

[2] De fapt, Camus nu a utilizat aceste note.

„Hristos o fi murit poate pentru cineva, dar nu pentru mine." – Omul este vinovat, dar vinovat pentru că nu a ştiut să scoată totul din sine însuşi – e o vină care a tot crescut de la început.

*

Despre justiţie – individul care nu mai crede în ea din clipa cînd a fost maltratat.

Idem: ce-i reproşez eu creştinismului este că e o doctrină a injustiţiei.

*

Ciuma. Să închei cu imaginea unei femei nemişcate şi în doliu care anunţă prin suferinţele ei viaţa şi sîngele atîtor oameni.

*

Treizeci de ani

Prima facultate a omului este uitarea. Dar e drept să spunem că el uită chiar şi ceea ce a făcut bine.

*

Ciuma. Separarea este regula ei generală. Restul e hazard.

– Dar oamenii sînt tot laolaltă.

– Unele hazarduri durează toată viaţa.

Sînt interzise băile în mare. Ăsta-i semnul. Interdicţia de a dărui plăcere corpului tău – de a ajunge la adevărul lucrurilor. Dar ciuma ia sfîrşit şi va exista un adevăr al lucrurilor.

Jurnal al separatului?

*

Cea mai multă economie care se poate realiza pe planul gîndirii este aceea de a accepta non-inteligibilitatea lumii – şi de a ne ocupa de om.

*

Cînd, la bătrîneţe, ajungi la o înţelepciune sau la o morală, cîtă tulburare trebuie să resimţi regretînd tot ce ai făcut împotriva acelei morale şi a acelei înţelepciuni. Prea devreme sau prea tîrziu. Nu există cale de mijloc.

*

Frecventez familia X. pentru că membrii ei au o memorie mai bună decît mine. Ei îmi îmbogăţesc trecutul nostru comun readucîndu-mi în memorie tot ceea ce pierise din ea.

*

Pentru ca opera să fie o provocare, ea trebuie să fie încheiată (de unde nevoia unui „fără urmare“). Ea este contrariul creaţiei divine. Este încheiată, perfect limitată, clară, plămădită din exigenţa umană. Unitatea se află în mîinile noastre.

*

Parain. Oare individul poate alege momentul cînd poate muri pentru adevăr?

Pentru lumea asta există cei care depun mărturie şi cei care strică. De îndată ce un om depune mărturie şi moare, mărturia îi este stricată prin cuvinte, propovăduire, artă etc.

*

Succesul poate să-l amelioreze pe un tînăr, la fel ca fericirea pe omul matur. Efortul fiindu-i recunoscut, succesul poate să-i adauge destinderea şi abandonul, virtuţi împărăteşti.

*

Roger Bacon face *doisprezece ani* de închisoare pentru faptul că a afirmat primatul experienţei în cunoaştere.

*

Există un moment cînd îţi pierzi tinereţea. E momentul cînd pierzi fiinţele. Şi trebuie să ştii să-l accepţi. Dar e un moment greu.

*

Cu privire la romanul american: el urmăreşte universalul. Ca şi clasicismul. Dar în timp ce clasicismul urmăreşte un universal etern, literatura contemporană, datorită împrejurărilor (întrepătrunderea frontierelor) urmăreşte un universal istoric. Nu este vorba de omul tuturor timpurilor, ci de omul tuturor spaţiilor.

*

Ciuma. „Îi plăcea să se trezească la ora patru dimineaţa şi să şi-o închipuie atunci. Era ora cînd putea să şi-o însuşească. La patru dimineaţa, *nimeni nu face nimic.* Se doarme.“[1]

O trupă de teatru continuă să joace: o piesă despre Orfeu şi Euridice.

*

Separaţii: Lumea… Dar cine sînt eu ca să-i judec. Cu toţii au dreptate. Însă nu există ieşire.

Convorbire despre prietenie între doctor şi Tarrou: „M-am gîndit la asta. Dar nu-i posibil. Ciuma *nu-ţi lasă timp.* – Brusc: În momentul ăsta trăim toţi *pentru* moarte. Asta te pune pe gînduri.

*

Idem: un individ care alege *tăcerea*.

*

– Apără-te, spuneau judecătorii.
– Nu, spuse Inculpatul.
– De ce? Aşa trebuie.
– Încă nu. Vreau să vă asumaţi voi întreaga responsabilitate.

*

Despre natural în artă. La modul absolut este imposibil. Pentru că realul e imposibil (prost-gust, vulgaritate, inadecvare la exigenţa profundă a omului). De aceea creaţia umană, izvorîtă din lume, se întoarce întotdeauna la sfîrşit împotriva lumii. Romanele-foileton sînt proaste pentru că în majoritate sînt adevărate (fie că realitatea s-a conformat la ele, fie că lumea e convenţională). Arta şi artistul refac lumea, dar întotdeauna cu un gînd ascuns de protest.

*

Portretul lui S. în vizuina lui A.: „Graţia ei, sensibilitatea ei, amestecul acela de langoare şi fermitate, de prudenţă şi îndrăzneală, naivitatea care nu o împiedică să fie categoric ştiutoare.“

*

---

[1] Cf. Rambert în *Ciuma*.

Se pare că grecii n-au înţeles nimic din existenţialism – deşi, *cu tot scandalul,* au putut adera la creştinism. Fiindcă existenţialismul nu presupune o *conduită.*

Idem: nu există cunoaştere absolut pură, adică dezinteresată. Arta, prin descriere, este o încercare de cunoaştere pură.

*

A pune problema lumii absurde, înseamnă a ne întreba: „Vom accepta oare disperarea, fără să facem nimic?“ Presupun că nici un om cinstit nu poate răspunde da.

*

Algeria. Nu ştiu dacă mă fac bine înţeles. Dar am acelaşi sentiment cînd mă-ntorc spre Algeria ca şi atunci cînd privesc faţa unui copil. Şi totuşi ştiu că totul nu este pur.

*

Opera mea. Să termin suita de lucrări pentru cartea despre lumea creată: *Creaţia corectată.*

*

Dacă opera, produs al revoltei, rezumă ansamblul aspiraţiilor omului, ea e oare obligatoriu idealistă? Astfel, cel mai pur produs al creaţiei revoltate este romanul de dragoste care…

*

Nemaipomenita confuzie care face să ni se prezinte poezia ca un exerciţiu spiritual şi romanul ca o asceză personală.

*

Roman. În faţa acţiunii sau a morţii, toate atitudinile aceluiaşi om. Dar, de fiecare dată, ca şi cum ar fi cea bună.

*

Ciuma. Nu te poţi bucura de ţipătul păsărilor în răcoarea serii – de lume aşa cum este. Fiindcă lumea e acum acoperită cu un strat gros de istorie pe care trebuie să-l străpungă limbajul ei ca să ne parvină. Ceea ce o deformează. Nimic din ea nu este simţit în sine, fiindcă de orice moment al lumii se leagă o serie întreagă de imagini ale

morţii sau ale disperării. Nu mai există dimineaţă fără agonii, nici seară fără închisori şi nici amiază fără înspăimîntătoare măceluri.

*

Memoriile unui călău. „Alternez blîndeţea cu violenţa. Din punct de vedere psihologic, e un lucru bun.“

*

Ciuma. Individul care se întreabă dacă trebuie să intre în echipele sanitare sau să se păstreze pentru marea lui dragoste. Fecunditate! Unde este ea?

Idem: după ce sună stingerea, oraşul rămîne de piatră.

Idem: ceea ce-i deranja era insecuritatea. În toate zilele, la toate orele, fără pauză, hărţuiţi, nesiguri.

Idem: încerc să fiu oricînd pregătit. Dar există întotdeauna o oră din zi sau din noapte cînd omul este laş. De ora aceasta mi-e frică.

Idem: lazaretul. „Ştiam ce înseamnă. Voi fi uitat, asta este sigur. Cei care nu mă cunoşteau mă vor uita pentru că se vor gîndi la altceva, iar cei care mă cunoşteau şi mă iubeau mă vor uita pentru că se vor epuiza în demersuri şi în idei ca să mă scoată de aici. În orice caz nimeni nu se va gîndi la mine. Nimeni nu-şi va imagina minut cu minut etc. etc.“

(Să-l pun pe Rambert să facă vizite.)

Idem: echipele sanitare sau oamenii răscumpăraţi. Toţi oamenii din echipele sanitare au un aer trist.

Idem: „Pe terasa asta a conceput doctorul Rieux ideea de a lăsa o cronică a evenimentului în care solidaritatea resimţită faţă de oamenii aceia să fie bine pusă în evidenţă. Şi mărturia asta care se încheie aici… etc.“

Idem: în ciumă nu mai trăieşti prin corp, te descărnezi.

Idem, început: Doctorul îşi însoţeşte soţia la gară. Dar este obligat să ceară închiderea.

*

Fiinţa şi Neantul (pp. 135-136)[1]. Stranie eroare despre viaţa noastră pentru că încercăm să ne resimţim vieţile din exterior.

---

[1] Camus se referă la *L'Être et le Néant* de J.-P. Sartre (n. tr.).

*

Dacă trupul are nostalgia sufletului, nu există nici un motiv ca în eternitate sufletul să nu sufere dureros din pricina despărţirii de trup – şi să nu aspire atunci să regăsească pămîntul.

*

Scriem în momentele de disperare. Dar ce este disperarea?

*

Nimic nu se poate întemeia pe dragoste: este fugă, sfîşiere, clipe miraculoase sau cădere neîntîrziată. Dar nu este…

*

Parisul sau decorul sensibilităţii.

*

Nuvele. În plină Revoluţie, individul care promite să salveze viaţa adversarilor. După aceea un tribunal al partidului său îi condamnă la moarte. El îi ajută să evadeze.

Idem: un preot torturat trădează.[1]

Idem: cianură. Nu o utilizează ca să vadă dacă o să poată merge pînă la capăt.

Idem: individul care brusc se mobilizează într-o rezistenţă pasivă. Îngrijeşte sinistraţii. Dar şi-a păstrat brasarda. E executat.

Idem: laşul.

*

Ciuma. *După* ciumă *aude* pentru prima oară ploaia pe pămînt.

Idem: din moment ce tot urma să moară, devenea urgent să considere viaţa stupidă. Asta gîndise pînă atunci; măcar de i-ar servi în momentele dificile. Doar nu se va întîmpla ca, exact în clipa cînd se cuvenea să adune toate avantajele de partea sa, să descopere zîmbetul pe un chip pînă atunci încruntat.

Idem: individul care e internat în spital din greşeală. E o greşeală, spune el. Ce greşeală? Nu fi idiot, niciodată nu există greşeli.

---

[1] Această temă se regăseşte în „Renegatul sau un spirit confuz“ *(Exilul şi împărăţia).*

Idem: Medicină şi Religie. Sînt două meserii şi par să se împace între ele. Dar astăzi, cînd totul e limpede, se înţelege că sînt inconciliabile – şi că trebuie ales între relativ şi absolut. „Dacă aş crede în Dumnezeu, n-aş îngriji omul. Dacă aş fi convins că omul poate fi vindecat, n-aş crede în Dumnezeu."

Justiţia: experienţa justiţiei *prin sport.*

*

Ciuma. Individul care acceptă filosofic boala celorlalţi. Dar e suficient ca prietenul său cel mai bun să se îmbolnăvească – şi pune totul în mişcare. Deci solidaritatea luptei este zadarnică, ceea ce triumfă sînt sentimentele individuale.

Cronica lui Tarrou: un meci de box – Tarrou se împrieteneşte cu un boxer. Lupte clandestine organizate – un fotbal – un tribunal.

Acea oră plăcută a dimineţii cînd, după un gustos mic dejun, umbli pe străzi fumînd o ţigară. Încă mai existau momente plăcute.

Tarrou: „Curios, ai o filosofie tristă şi o faţă fericită". – Conchide, aşadar, că filosofia mea nu e tristă.

În plină ciumă, toate personajele se regăsesc în aceeaşi echipă sanitară. Un capitol despre o mare reuniune.

Duminica unui jucător de fotbal care nu mai poate să joace, de pus în legătură cu Tarrou: Étienne Villaplane, de cînd s-au interzis meciurile de fotbal, se plictiseşte duminica. Cum erau duminicile lui. Cum sînt ele acum: se tîrăşte pe străzi, dă cu piciorul în pietre pe care încearcă să le trimită drept în gurile de canal („Unu la zero", spune. Şi adaugă că viaţa e o porcărie). Intervine în jocurile copiilor dacă zăreşte vreo minge. Îşi scuipă chiştoacele şi le dă un şut din zbor (la început, bineînţeles; mai tîrziu şi le punea bine).

Rieux şi Tarrou.

Rieux: Cînd scrii ce scrii dumneata, s-ar părea că nu te mai preocupă slujirea oamenilor.

– Lasă, lasă, spuse Tarrou, asta-i doar aparent.

*

W. Orice lucru care poate fi definit i se pare demn de dispreţ. Spune: „Asta-i dezgustător. Seamănă cu lupta dintre sexe“. Or, lupta dintre sexe există şi n-avem ce face.

*

O fiinţă care pretinde ca totul să fie făcut de *celălalt* şi care astfel suportă şi trăieşte pasiv, acţionînd doar, chiar violent, pentru a-l convinge pe celălalt să continue să dea tot şi să facă tot.

*

Eseu despre revoltă: „Toţi revoltaţii acţionează ca şi cum ar crede în sfîrşitul istoriei. Contradicţia este...“

Idem: libertatea nu-i decît dorinţa cîtorva spirite. Dreptatea este dorinţa majorităţii, iar cei mai mulţi confundă dreptatea cu libertatea. Dar întrebare: dreptatea absolută egalează oare fericirea absolută? – Ajungi la ideea că trebuie să alegi între a sacrifica libertatea în numele dreptăţii sau dreptatea în numele libertăţii. Pentru un artist, asta echivalează, în anumite circumstanţe, cu a alege între arta proprie şi fericirea oamenilor.

Omul poate să-şi creeze singur propriile valori? În asta stă toată problema.

Eşti pertinent? Păi n-am spus niciodată că omul nu e rezonabil. Ceea ce vreau eu este să-l scutesc de prelungirea sa iluzorie şi să-l fac să admită că, astfel, devine în sfîrşit clar şi coerent.

Idem: sacrificiu care conduce la valoare. Dar şi sinucidere egoistă: scoate în faţă o valoare – care i se pare mai importantă decît propria sa viaţă – şi anume sentimentul acelei vieţi demne şi fericite de care a fost lipsit.

*

Să consideri eroismul şi curajul drept valori secundare – *după ce ţi-ai dovedit curajul.*

*

Romanul sinucigaşului care şi-a fixat deja o dată. Un an. Formidabila lui superioritate prin faptul că moartea îi este indiferentă.

Să-l pun într-un roman de dragoste?

*

Caracterul nesăbuit al sacrificiului: individul care moare pentru ceva *ce nu va vedea*.

*

Mi-au fost necesari zece ani ca să cuceresc ceea ce mi se pare nepreţuit: o inimă fără amărăciune. Şi cum se întîmplă adeseori, amărăciunea odată depăşită, am închis-o într-o carte sau două. Aşa că voi fi întotdeauna judecat pentru această amărăciune care azi nu-mi mai spune nimic. E preţul care trebuie plătit.

*

Teribilul şi devorantul egoism al artiştilor.

*

Nu poţi păstra o dragoste decît din raţiuni exterioare dragostei. Raţiuni morale, de exemplu.

*

Roman. Ce este dragostea pentru ea: acel vid, acel mic gol lăuntric de cînd s-au recunoscut, acea chemare reciprocă a amanţilor, strigîndu-şi numele.

*

Nu poţi fi în stare să te angajezi pe toate planurile. Dar cel puţin poţi alege să trăieşti pe planul unde angajamentul este posibil. Să trăieşti ceea ce este onorabil în tine şi numai atît. În anumite cazuri asta poate duce la îndepărtarea de fiinţe chiar (şi mai ales) şi pentru o inimă bîntuită de pasiunea pentru fiinţe.

În orice caz, duce la sfîşiere. Dar ce dovedeşte asta? Dovedeşte că acela care abordează *în mod serios* problema morală trebuie să cadă pînă la urmă în extreme. Fie că eşti pentru (Pascal) sau contra (Nietzsche), e suficient să fii în mod serios şi constaţi atunci că problema morală nu este decît sînge, nebunie şi ţipete.

*

Revolta. Capitolul I. Morala extinsă. Imoral este creştinismul. Definiţia unei morale contra raţionalismului intelectual şi a iraţionalismului divin.

Capitolul X. Conspiraţia ca valoare morală.

*

Roman

Cea care a ratat totul din neatenţie: „Şi totuşi îl iubeam din tot sufletul“.

– Vezi, spuse preotul, încă nu-i destul.

*

Duminică, 24 septembrie 1944. Scrisoare

Roman: „Noapte de mărturisiri, de lacrimi şi de sărutări. Pat scăldat de lacrimi, sudoare, dragoste. În culmea tuturor sfîşierilor“.

*

Roman. O fiinţă frumoasă. Şi te face să-i ierţi totul.

*

Cei care iubesc toate femeile sînt cei care se află pe drumul spre abstracţiune. Depăşesc lumea asta, indiferent de aparenţe. Fiindcă se îndepărtează de particular, de cazul singular. Bărbatul care ar fugi de orice idee şi de orice abstracţiune, adevăratul disperat, este bărbatul unei singure femei. Încăpăţînîndu-se asupra acelui chip singular care nu poate oferi totul.

*

Decembrie. Inima asta plină de lacrimi şi de noapte.

*

Ciuma. Separaţi, îşi scriu, iar el găseşte tonul potrivit şi-şi păstrează dragostea. Triumful limbajului şi al bunei scrieri.

*

Justificarea artei: adevărata operă de artă ajută sincerităţii, întăreşte complicitatea dintre oameni etc. …

*

Nu cred în acţiunile disperate. Nu cred decît în acţiunile fundamentate. *Dar* cred că nu e nevoie de mare lucru ca să justifici o acţiune.

*

Nu există altă obiecţie faţă de atitudinea totalitară decît obiecţia religioasă sau morală. Dacă lumea asta n-are sens, înseamnă că ei au dreptate. Nu accept să aibă dreptate. Deci…

Nouă ne revine să-l creăm pe Dumnezeu. Nu el este creatorul. Iată în ce constă toată istoria creştinismului. Fiindcă nu avem decît un singur mod de a-l crea pe Dumnezeu, acela să devenim chiar noi Dumnezeu.

*

Roman despre dreptate

La sfîrşit. În faţa mamei sărace şi bolnave.

– Sînt foarte liniştită în privinţa ta, Jean. Eşti inteligent.

– Nu, mamă, nu-i asta. M-am înşelat deseori şi n-am fost întotdeauna un om drept. Dar ceva există…

– Sigur.

– Există totuşi ceva, şi anume că nu v-am trădat niciodată. Toată viaţa v-am fost credincios.

– Eşti un fiu bun, Jean. Ştiu că eşti un fiu foarte bun.

– Mulţumesc, mamă.

– Nu, eu sînt cea care-ţi mulţumeşte. Ţie îţi revine sarcina să continui.

*

Omul nu are libertate atît timp cît nu şi-a depăşit teama de moarte. Dar nu prin sinucidere. Ca să o depăşeşti nu trebuie să te laşi în voia sorţii. Să poţi muri demn, fără amărăciune.

*

Eroismul şi sfinţenia, virtuţi secundare. Dar trebuie să-ţi fi arătat măsura.

*

Roman despre dreptate. Un rebel care execută o acţiune despre care ştie că va duce la uciderea unor ostatici nevinovaţi… După aceea acceptă să semneze graţierea unui scriitor pe care-l dispreţuieşte.

*

Reputaţia. Vă este dată de nişte mediocri şi o împărtăşiţi cu mediocri sau cu ticăloşi.

*

Harul?

Trebuie să slujim justiţia deoarece condiţia noastră este nejustă, să sporim fericirea şi bucuria deoarece universul acesta e nefericit. La fel, nu trebuie să condamnăm la moarte fiindcă noi înşine sîntem destinaţi să fim nişte condamnaţi la moarte.

Medicul, inamic al lui Dumnezeu: luptă contra morţii.

*

Ciuma. Rieux spune că e inamicul lui Dumnezeu de vreme ce luptă contra morţii şi că meseria lui este tocmai aceea de a fi inamicul lui Dumnezeu. Mai spune şi că încercînd să-l salveze pe Paneloux, îi dovedea în acelaşi timp că greşea şi că, acceptînd să fie salvat, Paneloux accepta posibilitatea de a nu avea dreptate. Paneloux îi spune doar că pînă la urmă va avea dreptate, de vreme ce fără nici o îndoială va muri, iar Rieux răspunde că esenţialul este să nu accepţi şi să lupţi pînă la capăt.

*

Sensul operei mele: atîţia oameni sînt lipsiţi de har. Cum să trăieşti fără har? Trebuie să te pui pe treabă şi să faci ceea ce n-a făcut niciodată creştinismul: să te ocupi de cei osîndiţi.

*

Clasicismul înseamnă stăpînirea pasiunilor. Pasiunile erau individuale atunci. Astăzi ele sînt colective. Trebuie să stăpînim pasiunile colective, adică să le dăm o formă. Dar trăindu-le sîntem devoraţi de ele. De aceea majoritatea operelor actuale sînt reportaje şi nu opere de artă.

Răspuns: dacă nu putem face totul în acelaşi timp, să renunţăm la tot. Ce înseamnă asta? Ne va trebui mai multă forţă şi voinţă decît era nevoie altădată. Marele clasic de mîine este un învingător fără egal.

*

Roman despre dreptate

Individului care adună la un loc revoluţionarii (com.[1]) după judecată sau suspiciune (fiindcă e nevoie de unitate), i se dă imediat o misiune în care toată lumea ştie că moartea e inevitabilă. Acceptă pentru că e în firea lucrurilor. Moare.

Idem: individul care aplică morala sincerităţii ca să-şi afirme solidaritatea. Imensa lui singurătate finală.

Idem: îi ucidem pe cei mai îndrăzneţi dintre ei. I-au ucis pe cei mai îndrăzneţi dintre noi. Rămîn funcţionarii şi imbecilitatea. Ce înseamnă să ai idei!

*

Ciuma. Un capitol despre oboseală.

*

Revoltă. Libertatea este dreptul de a nu minţi. Adevărat pe plan social (subaltern şi superior) şi pe plan moral.

*

Creaţia corectată[2]*. Povestea sinuciderii fixate dinainte.*

*

Ciuma. „Lucrurile care gem fiindcă sînt despărţite."

*

Acela (un inspector de la căile ferate) nu trăieşte decît pentru căile ferate.

Funcţionarul de la căile ferate trăieşte la suprafaţa peliculară a materiei.

---

[1] Comandant.

[2] Se va regăsi frecvent acest titlu în *Carnete* şi mai ales mai departe (Caietul al V-lea). „Creaţia corectată sau sistemul."

*

Vărul lui M.V. colecţionează montgolfiere (de porţelan, sub formă de pipe, de presse-papiers, de călimări etc.).

*

Roman universal. Tancul care se răsuceşte şi se desface ca un miriapod.

*

Bob la atac pe cîmpurile verii. Casca lui acoperită de ridichi sălbatice şi buruieni.

*

Creaţia corectată

Tancul care se răsuceşte şi se zbate ca un miriapod.

Bob pe cîmpurile de vară din Normandia. Casca lui acoperită de ridichi sălbatice şi de buruieni.

Cf. raportul comisiei engleze din *Times* despre atrocităţi.

Jurnalistul spaniol de Suzy (de cerut textul său) (copii care îi arată cadavrele rîzînd).

Duş rece la inimă timp de o oră.

Toată ziua se vorbeşte despre posibilitatea de a căpăta o supă cu lapte seara pentru că asta face să urinezi de mai multe ori în timpul nopţii. Că WC-urile se află la o sută de metri de cazarmă, că e frig etc.

– Femeile deportate care intră în Elveţia şi care izbucnesc în rîs văzînd o înmormîntare: „Aşa sînt trataţi morţii aici“.

– Jacqueline.

– Cei doi tineri polonezi de paisprezece ani, cărora le este incendiată casa unde se aflau părinţii lor. De la paisprezece la şaptesprezece, Buchenwald.

– Portăreasa de la Gestapo instalată pe două etaje ale unui imobil din rue de la Pompe. Dimineaţa, face curăţenie printre torturaţi. „Pe mine nu mă interesează ce fac locatarii.“

– Jacqueline revenind de la Königsberg la Ravensbrück – 100 de kilometri pe jos. Într-un cort mare împărţit în patru cu un cadru. Atîtea femei încît nu pot dormi, culcate pe jos, decît dacă se înghesuie

unele în altele. Dizenteria. WC-urile la o sută de metri. Dar trebuie să treci peste corpuri şi să le calci în picioare. Faci pe tine.

– Aspect mondial în dialogul dintre politică şi morală. În faţa acelui conglomerat de forţe gigantice: Sintes[1].

– X. deportată, eliberată cu un tatuaj pe piele: a servit timp de un an în lagărul SS din…

*

Demonstraţie. Că abstracţiunea e răul. Ea e cea care produce războaiele, torturile, violenţa etc. Problemă: cum se menţine viziunea abstractă în faţa răului carnal – ideologia faţă în faţă cu tortura impusă în numele acelei ideologii.

*

Creştinismul. Aţi fi aspru pedepsiţi dacă v-am accepta postulatele. Pentru că atunci condamnarea noastră ar fi neîndurătoare.

*

Sade. Autopsie făcută de Gall: „Craniul său dezgolit semăna cu toate craniile de bătrîni. Organele afecţiunii paterne şi ale iubirii de copii sînt reliefate."

Sade despre doamna de La Fayette: „Şi devenind mai concisă, a devenit mai interesantă".

Admiraţie pătimaşă a lui Sade pentru Rousseau şi Richardson de la care a învăţat „că nu întotdeauna făcînd să triumfe virtutea poţi să stîrneşti interesul".

Idem: „Nu dobîndeşti cunoaşterea inimii omului" decît prin nenorociri şi călătorii.

Idem: omul secolului al XVIII-lea: „Cînd, după exemplul Titanilor, îndrăzneşte să-şi înalţe pînă la cer mîna îndrăzneaţă şi înarmat doar cu pasiunile sale nu se mai teme să declare război celor care îl făceau altfel să tremure".

*

[1] Cele cîteva litere care precedă „Sintes" sînt ilizibile.

Revoltă. Pînă la urmă politica ajunge la partidele care deservesc comunicarea (complicitatea[1]).

*

– Şi creaţia însăşi. Ce-i de făcut? Revoltatul are *cele mai puţine şanse* să înlăture complicii. Dar vor fi înlăturaţi.

*

Dezgust profund faţă de orice societate. Tentaţia de a fugi şi de a accepta decadenţa epocii. Singurătatea mă face fericit. Dar şi sentimentul că decadenţa începe din momentul cînd accepţi. Şi rămîi – pentru ca omul să rămînă la înălţimea lui. Exact, pentru a nu contribui la coborîrea lui. Dar dezgust, dezgust greţos faţă de această risipire în ceilalţi.

*

Comunicare. Obstacol pentru om fiindcă nu poate depăşi cercul fiinţelor pe care le cunoaşte. Dincolo de asta, face din ea o abstracţiune. Omul *trebuie să trăiască* în cercul cărnii.

*

Inima care îmbătrîneşte. Să fi iubit şi totuşi să nu fi salvat nimic!

*

Tentaţia treburilor secunde şi cotidiene.

*

C. şi P. G.: pasiunea adevărului. În jurul lor, toată lumea e răstignită.

*

Noi, francezii, sîntem acum pe culmea oricărei civilizaţii: nu mai ştim să-i facem pe ceilalţi să moară.

Noi mărturisim împotriva lui Dumnezeu.

*

Iulie '45

Chateaubriand lui Ampère mergînd înspre Grecia în 1841:

„Spuneţi adio din partea mea muntelui Hymette, unde am lăsat nişte albine; capului Sunium unde am auzit greieri… În curînd va

---

[1] În manuscris, cuvîntul „complicitatea“ se află de fapt scris deasupra cuvîntului „comunicarea“.

trebui să renunţ la tot. Încă mai rătăcesc în memoria mea printre amintiri; dar ele se vor şterge… Nu veţi mai regăsi nici o frunză din măslinii şi nici un bob din strugurii pe care i-am văzut în Atica. Regret pînă şi iarba din timpul meu. Nu am avut forţa să fac să trăiască o buruiană.“

*

Revolta

Pînă la urmă, aleg libertatea. Căci chiar dacă dreptatea nu este realizată, libertatea îşi menţine puterea de protest împotriva nedreptăţii şi salvează comunicarea. Dreptatea într-o lume tăcută, dreptatea muţilor distruge complicitatea, neagă revolta şi restituie consimţirea, dar de data asta sub forma ei cea mai josnică. Aşa se constată prioritatea pe care-o dobîndeşte încetul cu încetul valoarea libertăţii. Dar greutatea e să nu pierdem niciodată din vedere că ea trebuie să ceară *în acelaşi timp* dreptatea aşa cum s-a hotărît. Acest lucru odată stabilit, există o dreptate, deşi foarte diferită, în faptul că se fundamentează singura valoare constantă din istoria oamenilor care nu au murit niciodată cu adevărat decît pentru libertate.

Libertatea înseamnă să pot apăra ceea ce nu cred, chiar într-un regim sau o lume pe care le aprob. Înseamnă să pot da dreptate adversarului.

*

„Omul care se căieşte este uriaş. Dar cine, în ziua de azi, ar vrea să fie uriaş fără să fie văzut?“ (*Viaţa lui Rancé*)

*

Ce om aş fi dacă n-aş fi fost copilul care am fost!

*

Inedite de Ch.:

„N-am fost niciodată strîns în braţe de o femeie cu acea deplină renunţare la sine, cu acele duble înlănţuiri, cu acea pasiune arzătoare pe care am căutat-o şi al cărei farmec ar face cît o viaţă întreagă.“

„Există vremuri cînd, caracterul fiind lipsit de energie, viciile nu produc decît corupţie, nu şi crime.“

Idem: „Dacă n-ar exista pasiune, n-ar exista virtute şi totuşi secolul acesta a ajuns la o asemenea culme a mizeriei încît este lipsit de pasiune şi de virtute; face răul şi binele pasiv, precum materia."

„Cînd cineva are spiritul elevat şi inima josnică, scrie lucruri mari şi face lucruri mici."

*

Roman

„Am dat oamenilor partea lor. Adică am minţit şi am dorit împreună cu ei. Am alergat de la o fiinţă la alta, am făcut ceea ce trebuie. Acum, ajunge. Am o socoteală de încheiat cu peisajul acesta. Doresc să rămîn singur cu el."

*

30 iulie '45

La treizeci de ani, omul ar trebui să fie stăpîn pe el, să-şi fi făcut socoteala exactă a defectelor şi a calităţilor sale, să-şi cunoască limita, să-şi prevadă slăbiciunea – să fie ceea ce este. Şi mai ales să le accepte. Intrăm în pozitiv. Totul trebuie făcut şi la tot trebuie renunţat. Să se instaleze în natural, dar cu masca sa. Am cunoscut destule ca să pot renunţa la aproape tot. Rămîne un efort uriaş, zilnic, încăpăţînat. Efortul secretului, fără speranţă, dar şi fără amărăciune. Să nu mai neg nimic de vreme ce totul se poate afirma. Superior sfîşierii.

CAIETUL AL V-LEA

septembrie 1945 – aprilie 1948

Singura problemă contemporană: putem transforma lumea fără a crede în puterea absolută a raţiunii? În ciuda iluziilor raţionaliste, chiar marxiste, întreaga istorie a lumii este istoria libertăţii. Cum ar putea fi determinate căile libertăţii? Este desigur fals să spunem că ceea ce este determinat e ceea ce a încetat să trăiască. Dar nu este determinat decît ceea ce a fost trăit. Însuşi Dumnezeu, dacă ar exista, nu ar putea schimba trecutul. Dar viitorul nu îi aparţine nici mai mult, nici mai puţin decît omului.

*

Antinomii politice. Sîntem într-o lume în care trebuie să alegi între a fi victimă sau călău – şi nimic altceva. Alegerea nu e uşoară. Întotdeauna mi s-a părut că, în fapt, nu există călăi, ci numai victime. În cele din urmă, desigur. Dar e un adevăr nu prea răspîndit.

Am o aplecare foarte puternică spre libertate. Iar pentru orice intelectual, libertatea sfîrşeşte prin a se confunda cu libertatea de expresie. Îmi dau totuşi seama perfect că nu asta e grija cea mai mare a multor europeni, fiindcă doar justiţia le poate oferi un minimum material de care au nevoie şi că, pe bună dreptate sau nu, ei ar sacrifica fără ezitări libertatea în schimbul acestei justiţii elementare.

Ştiu asta de mult. Dacă mi se părea necesar să susţin concilierea dintre justiţie şi libertate, e pentru că, în opinia mea, acolo se afla ultima speranţă a Occidentului. Dar această conciliere nu se poate realiza decît într-un anume climat care astăzi mi se pare destul de

utopic. Va trebui oare sacrificată una dintre aceste valori? Ce să gîndesc în acest caz?

*

Politică (urmare). Totul se trage de la faptul că aceia care sînt însărcinaţi să vorbească în numele poporului nu au întotdeauna cu adevărat grijă de libertate. Cînd sînt sinceri, se laudă chiar cu contrariul. Simpla grijă ar fi suficientă…

Aceia deci, şi sînt rari, care trăiesc cu acest scrupul trebuie să dispară într-o zi sau alta (există în această privinţă mai multe moduri de a muri). Dacă sînt mîndri, nu vor pieri fără să se fi luptat. Dar cum ar putea ei să lupte contra fraţilor lor şi a întregii justiţii? Vor depune mărturie, atîta tot. Şi, la un interval de două milenii, vom asista la sacrificiul, de mai multe ori repetat, al lui Socrate. Program pentru mîine: executarea solemnă şi semnificativă a martorilor libertăţii.

*

Revoltă: să creezi ca să ajungi la oameni? Dar încetul cu încetul creaţia ne separă de toţi şi ne aruncă departe fără umbra unei iubiri.

*

Oamenii cred întotdeauna că te sinucizi dintr-un motiv anume. Dar te poţi foarte bine sinucide din *două* motive.

*

Nu sîntem născuţi pentru libertate. Dar şi determinismul e o greşeală.

*

Ce ar putea fi (Ce este[1]) nemurirea pentru mine? Să trăiesc pînă ce ultimul om a dispărut de pe pămînt. Nimic mai mult.

*

X. Acest ciudat personaj vorbeşte ca să nu spună nimic. Dar este contrariul superficialităţii. Ea spune, apoi se contrazice sau recunoaşte fără discuţie că nu are dreptate. Toate astea deoarece socoteşte că nu contează. Nu se gîndeşte cu adevărat la ceea ce spune, preocupată

---

[1] „Ce este“ a fost adăugat cu creionul pe manuscris.

cum e de altă rană, infinit mai seriaosă, pe care o va tîrî după sine, necunoscută, pînă la moarte.

*

Estetica revoltei[1]. Dacă clasicismul se defineşte prin dominarea pasiunilor, o epocă clasică este aceea a cărei artă pune în forme şi formule pasiunile contemporanilor. Astăzi, cînd pasiunile colective precumpănesc asupra pasiunilor individuale, nu iubirea este cea care trebuie stăpînită prin artă, ci politica, în sensul ei cel mai pur. Omul a făcut o pasiune, plină de speranţă sau distructivă, pentru condiţia sa.

Sarcină cu atît mai grea: 1) pentru că, dacă pasiunile trebuie trăite înainte de a le formula, pasiunea colectivă devorează tot timpul aparţinînd artistului; 2) pentru că şansele de moarte sînt mai mari – şi chiar singurul mod de a trăi cu autenticitate pasiunea colectivă este să accepţi să mori pentru ea. Ca urmare, cea mai mare şansă de autenticitate este totodată şi cea mai mare şansă de eşec pentru artă. De aici reiese că acel clasicism este poate imposibil. Dar dacă ar fi posibil, înseamnă că, într-adevăr, istoria revoltei umane are un sens, anume de a ajunge la această limită. Hegel ar avea dreptate, iar sfîrşitul istoriei ar fi imaginabil, dar numai printr-un eşec. Şi, în acest caz, Hegel n-ar mai avea dreptate. Dar dacă, aşa cum părem să credem, acest clasicism e posibil, se vede cel puţin că el nu poate fi construit decît de o generaţie – şi nu de un om. Altfel spus, şansele de eşecuri despre care vorbesc nu pot fi echilibrate decît de şansa numărului, adică şansa ca din zece artişti autentici unul să supravieţuiască şi să ajungă a găsi în viaţa sa timpul pasiunii şi pe cel al creaţiei. Artistul nu mai poate fi un solitar. Sau, dacă este, o poate face doar în triumful pe care-l datorează unei întregi generaţii.

*

Octombrie ’45

Estetica revoltei

Imposibilitatea omului de a dispera total. Concluzie: în orice literatură a disperării nu figurează decît un caz limită şi nu cel mai

[1] Cf. Prefaţa la *Chamfort* şi ultimele capitole din *Omul revoltat*.

semnificativ. Remarcabil la om nu este faptul că disperă, ci că depăşeşte sau uită această disperare. – O literatură disperată nu va fi niciodată universală. – Literatura universală nu se poate opri la disperare (nici la optimism de altfel – ar fi suficient să se răstoarne raţionamentul), ea trebuie doar să ţină seamă de ea. De adăugat: motive pentru care literatura este universală sau nu este astfel.

*

Estetica revoltei. Stilul grandios şi forma frumoasă, expresii ale celei mai înalte revolte.

*

Creaţie corectată

„Oamenii ca mine nu se tem de moarte, spune el. Aceasta e doar un accident care le dă dreptate."

*

De ce sînt artist şi nu filosof? Fiindcă gîndesc în funcţie de cuvinte şi nu în funcţie de idei.

*

Estetica revoltei

E.M. Forster. – „[Opera de artă] este singurul obiect material din univers care are o armonie interioară. – Toate celelalte au căpătat formă prin presiunea din exterior şi se prăbuşesc de îndată ce le scoţi din tipar. Opera de artă stă în picioare prin ea însăşi şi nimic altceva nu poate face asta. *Ea încheie ceea ce societatea a promis adeseori, dar mereu în zadar.*

...Ea [arta] este singurul produs ordonat pe care l-a zămislit rasa noastră dezordonată. Este strigătul a o mie de santinele, ecoul a o mie de labirinturi, este farul care nu poate fi acoperit cu un văl, este cea mai bună mărturie pe care o putem aduce despre demnitatea noastră."

*

Idem, Shelley: „Poeţii sînt legislatorii nerecunoscuţi ai lumii".

*

Tragedie

C. şi L. – Vin spre tine pentru această circumstanţă. Te trimit deci la o primejdie de moarte.

– Toţi au dreptate, strigă un personaj.

C. – Te trimit la această moarte aproape sigură. Dar îţi cer să mă înţelegi.

– Nu pot înţelege ceea ce este inuman.

– Voi renunţa deci şi la faptul de a fi înţeles de cei pe care-i iubesc.

C. – Nu cred în libertate. Asta-i suferinţa mea de om. Astăzi libertatea mă deranjează.

L. – De ce?

– Mă împiedică să fac dreptate.

– Convingerea mea e că ele se pot împăca.

– Istoria arată că această convingere a ta este proastă. Eu cred că ele nu se pot împăca. În asta constă înţelepciunea mea de om.

– De ce s-o alegi pe una mai curînd decît pe cealaltă?

– Fiindcă vreau ca un mare număr de oameni să fie fericiţi. Iar libertatea nu este întotdeauna decît grija, marea grijă a cîtorva.

– Şi dacă dreptatea ta este ratată?

– Atunci voi intra într-un infern pe care nici azi tu nu-l poţi imagina.

– Am să-ţi spun ce se va întîmpla (tablou).

– Fiecare om pariază pe ceea ce crede că este adevărul…

Încă o dată, libertatea mă deranjează – Trebuie să suprimăm martorii libertăţii.

C. – L., stima ta?

L. – Ce te interesează?

C. – Ai dreptate, e o slăbiciune care nu are sens.

L. – Totuşi ea face să-mi păstrez stima pentru mine însumi. Adio, C… Oamenii ca mine par întotdeauna să moară singuri. Aşa am să fac şi eu. Dar într-adevăr voi fi făcut ceea ce trebuie pentru ca oamenii să nu fie singuri.

L. – Să refaci lumea este o misiune neînsemnată.

C. – Nu lumea trebuie refăcută, ci omul.

C. – Există imbecili pretutindeni. Dar peste tot aiurea există imbecili şi laşi. Printre noi nu vei găsi nici măcar un singur laş.

L. – Eroismul este o virtute secundară.

C. – Tu ai dreptul s-o spui de vreme ce poţi dovedi asta. Dar care ar fi atunci prima virtute?

L. (privindu-l) – Prietenia.

L. – Dacă lumea este tragică, dacă trăim sfîşiindu-ne, faptul nu se întîmplă atît din pricina tiranilor. Tu şi cu mine ştim că există o libertate, o dreptate, o bucurie profundă şi împărtăşită, în fine, o comunitate în lupta contra tiranilor. Cînd domină răul nu e nici o problemă. Cînd adversarul nu are dreptate, cei care-l combat sînt liberi şi împăcaţi. Dar sfîşierea vine cînd oamenii care vor, de asemenea, binele omului, îl vor imediat sau îl fixează peste trei generaţii, iar aceasta ajunge să-i despartă pentru totdeauna. Cînd şi adversarii au dreptate, atunci intrăm în tragedie. Şi la capătul tragediei, ştii ce se află?

C. – Da, moartea.

L. – Da, se află moartea. Şi totuşi eu nu voi consimţi niciodată să te omor.

C. – Eu aş consimţi dacă ar trebui. Asta-i morala mea. Şi este un semn pentru mine că adevărul nu-i la tine.

L. – Este un semn pentru mine că adevărul nu-i la tine.

C. – Am aerul că triumf, pentru că sînt viu. Dar sînt cufundat în aceeaşi noapte ca şi tine, neavînd drept sprijin decît voinţa mea de om.

Sfîrşit. Se aduce corpul lui L. Un partizan îl tratează cu uşurinţă. Tăcere. C.: „A murit ca un erou pentru cauza noastră. Trebuie să-l respectăm şi să-l răzbunăm.[1]"

C. – Priviţi[2]. Priviţi noaptea asta. E imensă. Îşi rostogoleşte aştrii muţi deasupra groaznicelor bătălii omeneşti. Timp de milenii, voi aţi adorat cerul acesta cu toate că era cufundat într-o tăcere încăpăţînată, aţi acceptat ca bietele voastre iubiri, dorinţele şi temerile voastre să nu însemne nimic în faţa divinităţii. Aţi crezut în

---

[1] Ultimele cuvinte sînt pur şi simplu probabile. Manuscrisul este greu de citit.

[2] Urmează trei cuvinte indescifrabile.

singurătatea voastră. Iar astăzi, cînd vi se cere acelaşi sacrificiu, dar de astă dată în slujba omului, oare îl veţi refuza?

C. – Să nu credeţi că sînt un suflet complet orb.

L. se întoarce rănit.
C. – Trebuia totuşi să treci.
L. – Nu era posibil.
C. – De vreme ce te-ai putut întoarce, puteai să şi treci.
L. – Nu era posibil.
C. – De ce?
L. – Pentru că o să mor.

X. – Nu e cazul să te duci dumneata.
C. – Eu sînt şeful şi eu decid.
X. – Tocmai, avem nevoie de dumneata. Rolul nostru nu e să facem gesturi frumoase, ci să fim eficienţi. Un şef bun, asta-i condiţia eficienţei.
C. – Bine, X. Dar nu prea-mi plac adevărurile care se întorc în favoarea mea. Aşa că mă voi duce.

E. – Dar cine are dreptate?
Locot. – Cel care supravieţuieşte.
Intră un bărbat.
– A murit şi el[1].
Ah! nu, nu! Şi eu ştiu bine cine avea dreptate. El, da, el era cel care cerea să ne reunim.

*

Revoltă
Pasiunile colective precumpănesc asupra pasiunilor individuale. Oamenii nu mai ştiu să iubească. Ceea ce-i interesează astăzi pe ei este condiţia umană, iar nu destinele individuale.

*

[1] Aceste patru rînduri au fost adăugate cu creionul pe manuscris.

Libertatea e ultima dintre pasiunile individuale. De aceea este ea astăzi imorală. În societate, şi în sine propriu-zis ea este imorală.

*

Filosofia este forma contemporană a impudorii.

*

La treizeci de ani, aproape de la o zi la alta, am cunoscut puterea renumelui. Nu regret. Aş fi putut mai tîrziu să visez urît. Acum, ştiu despre ce este vorba. E puţin lucru.

*

Treizeci de articole[1]. Motivul laudelor este la fel de lipsit de sens ca şi cel al criticilor. Doar una, două voci autentice sau emoţionate. Renumele! În cel mai bun caz, o neînţelegere. Dar nu voi adopta atitudinea superioară a celui care îl dispreţuieşte. Şi renumele este un semn al oamenilor, nici mai important, nici mai puţin important decît indiferenţa, decît prietenia, decît detestarea. La urma urmelor, ce-mi pasă mie de toate astea? O neînţelegere, pentru cine ştie s-o accepte, este o eliberare. Ambiţia mea, dacă am una, e de alt ordin.

*

Noiembrie – 32 ani

Cea mai naturală înclinaţie a omului este să se ruineze o dată cu el toată lumea. Ce eforturi nemăsurate, numai ca să fie normal! Şi ce efort încă şi mai mare pentru cel care are ambiţia să se domine şi să domine spiritul. Omul nu este nimic de la sine. Nu este decît o şansă nesfîrşită. Dar el e responsabilul la nesfîrşit al acestei şanse. De la sine, omul este înclinat să se dilueze. Dar ajunge ca voinţa sa, conştiinţa sa, spiritul său de aventură să precumpănească şi şansa devine mai mare. Nimeni nu poate spune că a atins limita omului. Cei cinci ani care au trecut m-au învăţat asta. De la animal la martir, de la spiritul răului la sacrificiul fără speranţă nu există nici o mărturie care să nu fi fost răscolitoare. Fiecăruia dintre noi îi revine

---

[1] După ce s-a reprezentat *Caligula.*

sarcina să exploateze în sine însuşi cea mai mare şansă a omului, virtutea sa definitivă. În ziua cînd limita umană va avea un sens, atunci se va pune şi problema lui Dumnezeu. Dar nu înainte, niciodată înainte ca posibilitatea să nu fi fost trăită pînă la capăt. Nu există decît un scop posibil al marilor acţiuni, fecunditatea umană. *Dar mai întîi trebuie să devii stăpîn pe tine însuţi.*

*

Tragedia nu este o soluţie.

*

Parain. Dumnezeu nu s-a creat singur. Este fiul orgoliului uman. A înţelege înseamnă a crea.

*

Revoltă. Dacă omul eşuează în încercarea de a împăca dreptatea cu libertatea, atunci el eşuează în toate – Să aibă dreptate religia? Nu, dacă omul acceptă aproximaţia.

*

Este nevoie de tomberoane de sînge şi de secole de istorie ca să se ajungă la o modificare imperceptibilă a condiţiei umane. Asta-i legea. Timp de ani în şir capetele cad ca grindina. Teroarea domneşte, se proclamă Revoluţia şi se ajunge la înlocuirea monarhiei legitime cu monarhia constituţională.

*

Mi-am trăit toată tinereţea cu ideea inocenţei mele, adică fără nici un fel de idee. Astăzi…

*

Nu sînt făcut pentru politică din moment ce sînt incapabil să vreau sau să accept moartea adversarului.

*

Doar printr-un efort continuu pot să creez. Tendinţa mea este să prefer imobilitatea. Înclinaţia mea cea mai profundă, cea mai sigură, este tăcerea şi gestul cotidian. Ca să scap de divertisment, de fascinaţia maşinalului, mi-au trebuit ani de încăpăţînare. Dar ştiu că

acum stau în picioare tocmai datorită acestui efort şi că, dacă aş înceta o singură clipă să mai cred în el, m-aş rostogoli în prăpastie. Aşa mă menţin în afara bolii şi a renunţării, ridicînd capul din toate puterile ca să respir şi să înving. Este modul meu de a deznădăjdui şi de a mă vindeca de deznădejde.

*

Misiunea noastră: să creăm universalitatea sau, cel puţin, valorile universale. Să-i cucerim omului catolicitatea.

*

Materialismul istoric, determinismul absolut, negarea oricărei libertăţi, această teribilă lume a curajului şi a tăcerii, iată consecinţele cele mai legitime ale unei filosofii fără Dumnezeu. Aici are dreptate Parain. Dacă Dumnezeu nu există, nimic nu este permis. Numai creştinismul e tare în această privinţă. Fiindcă divinizării istoriei, el îi va obiecta întotdeauna creaţia istoriei, situaţiei existenţialiste îi va căuta originea etc. Dar răspunsurile sale nu se află în raţionament, ele se află în mitologia care pretinde credinţă.

Ce-i de făcut între cele două extreme? Ceva în mine îmi spune, mă convinge că nu mă pot desprinde de epocă fără laşitate, fără a accepta să fiu un sclav, fără a-mi renega mama şi adevărul. Nu aş putea să o fac, sau să accept un angajament în acelaşi timp sincer şi relativ, decît dacă aş fi creştin. Nefiind creştin, trebuie să merg pînă la capăt. Dar pînă la capăt înseamnă să aleg istoria în mod absolut şi o dată cu ea uciderea omului, dacă uciderea omului este necesară istoriei. Dacă nu, nu sînt decît un martor. Iată întrebarea: pot fi eu doar un martor? Altfel spus: am eu dreptul să fiu numai un artist? Nu pot crede. Dacă nu aleg, trebuie să tac şi să accept a fi un sclav. Dacă aleg să mă pronunţ în acelaşi timp contra lui Dumnezeu şi contra istoriei, sînt martorul libertăţii pure al cărui destin în istorie este să fie executat[1]. În starea actuală a lucrurilor, situaţia mea se află în tăcere sau moarte. Dacă voi alege să mă constrîng şi să cred în istorie, situaţia mea se află în minciună şi în ucidere. În afară de

---

[1] Sau să trişeze, obţinînd avantaje materiale dintr-o situaţie de artist favorizat *(nota autorului).*

acestea, religia. Înţeleg să se arunce cineva în ea orbeşte ca să scape de demenţa sau de sfîşierea asta atroce (da, într-adevăr atroce). Dar eu n-o pot face.

Consecinţă: Am oare dreptul, în calitatea mea de artist, încă ataşat de libertate, să accept avantajele, în bani şi în consideraţie, care sînt legate de această atitudine? Răspunsul pentru mine ar fi simplu. În sărăcie am găsit şi voi găsi întotdeauna condiţiile necesare pentru ca vina mea, dacă există, să nu fie măcar ruşinoasă şi să rămînă mîndră. Dar trebuie oare să accept sărăcia copiilor mei, să refuz pînă şi confortul foarte modest pe care li-l pregătesc? Şi, în aceste condiţii, am greşit oare acceptînd sarcinile umane cele mai simple, ca aceea de a avea copii? La limită, ai oare dreptul să faci copii, să-ţi asumi condiţia umană[1] atunci cînd nu crezi în Dumnezeu (de adăugat raţionamentele intermediare)?

Ce uşor ar fi dacă aş ceda ororii şi dezgustului pe care mi le inspiră lumea asta, dacă aş mai putea crede că misiunea omului este să creeze fericire! Să tac cel puţin, să tac, să tac, pînă ce am să mă simt în drept…

*

Creaţia corectată.

Sub ocupaţie: adunătorii de balegă. Grădinile de la periferie.

Saint-Étienne Dunières: muncitorii în acelaşi compartiment cu soldaţii germani. A dispărut o baionetă. Soldaţii îi păzesc pe muncitori pînă la Saint-Étienne. Tipul acela înalt care trebuia să coboare la Firminy. Furia sa aproape de lacrimi. Peste oboseala feţei, oboseala şi mai cruntă a umilirii.

*

Sîntem somaţi să alegem între Dumnezeu şi istorie. De unde această teribilă dorinţă să aleg pămîntul, lumea şi copacii, dacă n-aş fi foarte sigur că orice om coincide întru totul cu istoria.

*

---

[1] Oare mi-am asumat-o eu cu adevărat atunci cînd am avut atîtea repulsii şi mi-e atît de greu să o fac? Inima asta a mea cu fidelităţile ei dificile nu merită oare această contradicţie? *(nota autorului)*

Orice filosofie este o autojustificare. Singura filosofie originală ar fi cea care ar justifica pe altul.

*

Contra literaturii angajate. Omul nu este *numai* social. Moartea, cel puţin, îi aparţine. Sîntem făcuţi să trăim unii cu alţii. Dar nu mori cu adevărat decît pentru tine.

*

Estetica revoltei. Thibaudet despre Balzac: „*Comedia umană* este imitarea lui Dumnezeu Tatăl". Tema revoltei, a celui scos în afara legii la Balzac.

*

80% divorţuri la prizonierii repatriaţi. 80% dintre iubirile omeneşti nu rezistă după cinci ani de despărţire.

*

Thomas – Hm… ce ziceam? În fine, o să-mi amintesc imediat… Oricum, Roupp mi-a spus: Uite, sînt impresarul unui boxer. Aş vrea să fiu şi al unui pictor. Aşa că, dacă vrei… Eu nu voiam, îmi iubesc libertatea. Şi pe urmă Roupp mi-a propus să mă ducă la Paris. Bineînţeles, am acceptat. Mănînc la el. Mi-a luat o cameră la hotel. Plăteşte el. Mă îndeamnă acum să lucrez.

*

X.: Un satanism modest şi caritabil.

*

O tragedie despre problema răului. Cel mai bun dintre oameni trebuie osîndit dacă nu-l slujeşte decît pe om.

*

„Iubim oamenii mai puţin pentru binele pe care ni l-au făcut, cît pentru binele pe care li l-am făcut." Nu, în cel mai rău caz, îi iubim la fel. Şi nu-i o nenorocire. Este natural să fim recunoscători celui care ne permite să fim măcar o dată mai buni decît sîntem. Ceea ce slăvim şi salutăm astfel este o mai bună idee despre om.

*

Cu ce drept un comunist sau un creştin (ca să nu luăm decît formele respectabile ale gîndirii umane) mi-ar putea reproşa că sînt pesimist? Nu eu am inventat mizeria creaturii, nici teribilele formule ale blestemului divin. Nu eu am spus că omul este incapabil să se mîntuiască singur şi că, din adîncul decăderii sale, nu are altă speranţă definitivă decît în mila lui Dumnezeu. Cît despre faimosul optimism marxist, daţi-mi voie să rîd. Puţini oameni au împins mai departe neîncrederea faţă de semenii lor. Marxiştii nu cred în persuasiune şi nici în dialog. Nu poţi face un muncitor dintr-un burghez, iar condiţiile economice sînt în lumea lor de fatalităţi mai teribile decît capriciile divine.

Cît despre domnul Herriot şi clientela de la *Annales,* ce să mai spun?

Comuniştii şi creştinii îmi vor spune că optimismul lor e cu bătaie lungă, că este deasupra tuturor celorlalte şi că Dumnezeu sau istoria, după caz, sînt ţintele satisfăcătoare ale dialecticii lor. Trebuie să fac acelaşi raţionament. Dacă creştinismul este pesimist în privinţa omului, el este optimist în privinţa destinului uman. Marxismul, pesimist în privinţa destinului său, pesimist în privinţa naturii umane, este optimist în ceea ce priveşte mersul istoriei (iată contradicţia sa!). Voi spune că, fiind pesimist în privinţa condiţiei umane, eu sînt optimist în privinţa omului.

Cum de nu văd ei că niciodată nu a fost lansat un asemenea strigăt de încredere în om? Eu cred în dialog, în sinceritate. Cred că asta este calea unei revoluţii psihologice fără egal; etc. etc. …

*

Hegel. „Numai oraşul modern oferă spiritului terenul pe care el poate deveni conştient de sine." Semnificativ. Este vremea marilor oraşe. Lumea a fost amputată de o parte din adevărul ei, de ceea ce face permanenţa şi echilibrul ei: natura, marea etc. Nu există conştiinţă decît pe străzi!

(Cf. Sartre. Toate filosofiile moderne ale istoriei etc.)

*

Revoltă. Efortul uman spre libertate şi contradicţia sa *obişnuită:* disciplina şi libertatea mor tot prin efortul uman. Revoluţia trebuie să-şi accepte violenţa proprie sau să fie renegată. Ea nu se poate deci face în puritate: ci în sînge sau în calcul. Efortul meu: să demonstrez că logica revoltei refuză sîngele şi calculul. Şi că dialogul împins pînă la absurd dă *o* şansă purităţii. – Prin compasiune? (A suferi împreună.)

*

Ciuma. „Să nu exagerăm nimic, spune Tarrou. Există ciuma. Trebuie să ne apărăm împotriva ei şi asta şi facem. Într-adevăr, nu-i mare lucru şi, în orice caz, nu dovedeşte nimic."

Aerodromul e prea departe de oraş pentru a se organiza o cursă regulată. Se trimit doar pachete paraşutate.

După moartea lui Tarrou, primirea telegramei care anunţă moartea doamnei Rieux.

Ciuma urmează anotimpurile anului. Are o primăvară cînd germinează şi izbucneşte, o vară şi o toamnă etc. …

*

Lui Guilloux: „Toată nenorocirea oamenilor vine din faptul că ei nu adoptă un limbaj simplu. Dacă eroul din *Neînţelegere*a ar fi spus: «Iată. Eu sînt fiul dumitale», dialogul ar fi fost posibil şi nu neverosimil ca în piesă. N-ar mai fi fost tragedie din moment ce culmea oricărei tragedii se află în surzenia eroilor. Din acest punct de vedere, are dreptate Socrate, împotriva lui Iisus şi a lui Nietzsche. Progresul şi adevărata măreţie se află în dialogul purtat la nivelul omului şi nu în evanghelie, monologată şi dictată din vîrful unui munte singuratic. Uite unde am ajuns. Ceea ce echilibrează absurdul este comunitatea oamenilor în luptă împotriva lui. Iar dacă alegem să servim această comunitate, alegem să servim dialogul pînă la absurd, împotriva oricărei politici a minciunii sau a tăcerii. În felul acesta sîntem liberi împreună cu ceilalţi."

*

Limitele. Astfel voi spune că există mistere care se cuvin enumerate şi la care e bine să meditām. Nimic mai mult.

*

Saint-Just: „Cred deci că trebuie să fim exaltaţi. Asta nu exclude judecata sănătoasă şi nici înţelepciunea“.

*

Pentru ca un gînd să schimbe lumea, trebuie mai întîi ca el să schimbe viaţa celui care îl poartă. Trebuie ca el să se transforme în exemplu.

*

La doisprezece ani, e siluită de un birjar. O dată. Pînă la şaptesprezece ani va resimţi un soi de pîngărire.

*

Creaţia corectată. Cei doi evrei de la Verdelot în timpul ocupaţiei. Teribila obsesie a arestării. Ea înnebuneşte şi-l va denunţa pe el. Se întoarce şi-l anunţă. Sînt găsiţi spînzuraţi amîndoi. Căţeaua urlă toată noaptea, ca în cel mai banal dintre foiletoane.

*

Creaţia corectată. „Mi se spusese dintotdeauna că de prima ocazie de evadare trebuie profitat imediat. Toate riscurile erau de preferat faţă de ceea ce avea să urmeze. Dar e mai uşor să rămîi prizonier şi să te laşi împins spre oroare, decît să evadezi. Pentru că, în acest ultim caz, trebuie să iei tu iniţiativa. În primul caz, o iau ceilalţi.“

*

Idem: „Dacă vreţi să ştiţi, n-am crezut niciodată în Gestapo. Nu se vedea niciodată. Sigur, îmi luam măsuri de prevedere, dar în mod abstract oarecum. Din cînd în cînd dispărea cîte un prieten. Altă dată, în faţa bisericii Saint-Germain-des-Près, am văzut doi tipi înalţi care îmbrînceau un bărbat într-un taxi, lovindu-i faţa cu pumnii. Şi nimeni nu spunea nimic. Un chelner de la cafenea mi-a zis: «Tăceţi. Sînt ei». Asta m-a făcut să intru la bănuieli că ei existau într-adevăr şi că într-o zi... Dar erau doar bănuieli. Adevărul e că n-aş putea să cred în Gestapo decît la prima lovitură de picior pe care aş primi-o în burtă. Aşa sînt eu. De asta nu trebuie să vă faceţi iluzii în privinţa curajului meu, fiindcă fac parte din Rezistenţă, cum se spune. Nu, n-am nici un merit în asta deoarece n-am imaginaţie.“

*

Politica revoltei. „Astfel revoluţia pesimistă devine revoluţia fericirii.“

*

Tragedie. C.L.C. „Am dreptate şi asta îmi dă dreptul să-l ucid. Nu mă pot opri la detaliul acesta. Gîndesc în funcţie de lume şi de istorie.“

L. – Cînd detaliul este o viaţă omenească, el reprezintă pentru mine lumea întreagă şi întreaga istorie.

*

Originile nebuniei moderne. Creştinismul este ceea ce a deturnat omul de la *lume*. L-a readus la sine însuşi şi la istoria lui. Comunismul este o urmare logică a creştinismului. Face parte din istoria creştinismului.

Idem: la capătul a două mii de ani de creştinism, revolta trupului. A fost nevoie de două mii de ani ca să fie din nou posibil să ţi-l expui gol pe plajă. De unde şi excesele. Şi trupul şi-a regăsit locul în viaţa de zi cu zi. Rămîne să i se mai restituie acest loc în filosofie şi în metafizică. Iată unul dintre sensurile convulsiei moderne.

*

Critica justă a lui Albert Wild faţă de absurd: „*Sentimentul* angoasei este ireconciliabil cu *sentimentul* libertăţii“.

*

Grecii ţineau seama de divin. Dar *divinul nu era tot*.

*

„Ci cuvîntul vostru să fie: Ceea ce este da, da; şi ceea ce este nu, nu; iar ce e mai mult decît acestea, de la cel rău este.“ Matei, V, 37.[1]

*

Koestler. Doctrina extremă: „Oricine se opune dictaturii trebuie să accepte războiul civil ca mijloc. Oricine se opune războiului civil trebuie să părăsească opoziţia şi să accepte dictatura.“ Acesta este raţionamenul „istoric“ tipic.

*

[1] Sfînta Evanghelie după Matei, *Noul Testament*, ed. cit. (n. red.).

Idem: „El (Partidul) nega liberul arbitru al individului – şi în acelaşi timp îi cerea o abnegaţie voluntară. Nega faptul că ar exista posibilitatea să alegi între două soluţii şi în acelaşi timp îi cerea să o aleagă întotdeauna pe cea bună. Nega faptul că individul ar avea facultatea de a distinge între bine şi rău – şi în acelaşi timp vorbea pe un ton patetic despre culpabilitate şi trădare. Individul – rotiţă a unui ceasornic întors pentru eternitate şi pe care nimic nu-l putea opri, nici influenţa – era plasat sub semnul fatalităţii economice, iar Partidul pretindea ca rotiţa să se revolte contra orologiului şi să-i schimbe mişcarea."

Tip de contradicţie „istorică".

*

Idem: „Cea mai puternică ispită pentru nişte oameni ca noi este să renunţăm la violenţă, să ne căim, să ne împăcăm cu noi înşine. Ispitele lui Dumnezeu au fost întotdeauna mai periculoase pentru omenire decît cele ale Satanei."

*

Roman de dragoste: Jessica.

*

Moartea unui bătrîn actor

O dimineaţă în Parisul plin de zăpadă şi de noroi. Cartierul cel mai vechi şi mai trist al oraşului, acela unde au fost plasate închisoarea Santé, Sainte-Anne şi spitalul Cochin. De-a lungul străzilor negre şi îngheţate, nebunii, bolnavii, săracii şi osîndiţii. Cît despre Cochin: o cazarmă a mizeriei şi a bolii, iar pe zidurile sale musteşte murdara umiditate a nenorocirii.

Acolo a murit. La sfîrşitul vieţii, încă mai juca roluri mărunte[1], schimbîndu-şi singurul costum care din negru devenise galben şi a cărui urzeală se destrăma cu travestiurile mai mult sau mai puţin strălucitoare pe care trebuie să le poarte chiar şi personajele secundare. A trebuit să-şi întrerupă lucrul. Nu mai putea bea decît lapte

---

[1] În original: „il jouait encore les *utilités*", adică roluri extrem de mărunte. Urma şi o paranteză: „(Oamenii de teatru folosesc astfel de expresii)", care nu mai figurează în traducerea românească, pierzîndu-şi sensul (n.red.).

care, de altfel, nici nu se găsea. A fost dus la Cochin şi le-a spus colegilor că o să fie operat şi că, pe urmă, va fi din nou sănătos (mi-amintesc o frază din rolul său: „Cînd eram copil“. Şi la o indicaţie care i se dădea „Ah! spunea el, eu nu simt asta aşa“). N-a fost operat şi a fost externat spunîndu-i-se că este vindecat. Şi-a reluat chiar micul rol de personaj grotesc pe care-l juca în acel moment. Dar slăbise. Este ceva care m-a mirat întotdeauna, cum un anume grad de slăbiciune, un anume mod de reliefare a pometţilor şi de descărnare a gingiilor sînt semnul evident că totul e pe sfîrşite. Doar cel care slăbeşte nu pare niciodată „să-şi dea seama“. Sau dacă îşi „dă seama“, o face poate fugitiv, iar eu, fireşte, n-am cum s-o ştiu. Tot ce pot să ştiu este ceea ce văd şi, tocmai, vedeam că Liesse urma să moară.

Într-adevăr, a murit. A întrerupt din nou. A revenit la Cochin. Iarăşi nu l-au operat, dar a murit şi fără asta – într-o noapte, fără să se fi observat dinainte. Iar dimineaţa soţia lui a venit să-l vadă ca de-obicei. Nimeni nu o prevenise la administraţie fiindcă nimeni nu fusese prevenit. Vecinii mortului au fost cei care au prevenit-o pe soţie. „Ştiţi, au spus, s-a întîmplat azi-noapte.“

Şi în dimineaţa aceea se afla acolo, în mica morgă care dă spre rue de Santé. Vreo doi sau trei dintre bătrînii săi colegi erau acolo, alături de văduva şi de fiica văduvei care nu este fiica mortului. Cînd am sosit eu, cioclul (oare de ce purta o eşarfă tricoloră ca un primar?) mi-a spus că încă îl mai puteam vedea. Nu aveam chef, mă apăsa pe inimă dimineaţa aceea leproasă şi tenace pe care nu reuşeam s-o mistui. Dar m-am dus. Nu i se vedea decît capul, aşa-zisul giulgiu fiindu-i tras pînă la bărbie. Slăbise şi mai mult. – Nu credeam că în cazul lui se mai putea slăbi. Totuşi a slăbit şi puteai să-ţi dai seama acum de grosimea oaselor, înţelegeai că un cap puternic şi noduros era făcut ca să poarte o cantitate mare de carne. În lipsa cărnii, ieşeau în evidenţă dinţii, teribili… Dar de ce să descriu toate astea. Un mort e un mort, asta ştie toată lumea, şi trebuie să fie înmormîntat alături de ceilalţi. Cîtă milă totuşi, cîtă groaznică milă!

Bărbaţii care se aflau la căpătîiul lui, cu mîinile pe marginea sicriului şi care păreau să-l prezinte vizitatorilor, au demarat. „Demarat“ este cuvîntul potrivit, fiindcă automatele acelea stîngace şi

împiedicate în hainele lor grosolane s-au aruncat deodată în mare grabă asupra linţoliului, capacului şi a unei şurubelniţe. Într-o secundă capacul a fost pus şi doi bărbaţi strîngeau şuruburile apăsîndu-le cu forţă şi răsucindu-le cu mişcări brutale. „Ah! păreau să spună, de aici n-ai cum să mai ieşi!“ Oamenii ăştia vii voiau să fie lăsaţi în pace, se vedea cît de colo. A fost dus. Noi l-am urmat. Văduva şi fiica s-au urcat în furgon o dată cu mortul. Noi ne-am înghesuit într-o maşină care-i urma. Nici o floare, totul numai negru.

Mergeam la cimitirul de la Thiais. Văduva găsea că e departe, dar administraţia îi impusese asta. Am ieşit prin Poarta Italiei. Niciodată cerul nu mi se păruse atît de coborît peste periferia pariziană. Resturi de bordeie, stîlpi, o vegetaţie neagră şi rară se iveau din mormanele de zăpadă şi noroi. Şase kilometri prin acel peisaj şi iată-ne ajunşi în faţa porţilor monumentale ale celui mai hidos cimitir din lume. Un paznic cu faţa congestionată a oprit alaiul la poartă şi a cerut bonul de intrare. „Daţi-i drumul“, a spus, odată intrat în posesia lui. Am circulat timp de zece minute bune printre grămezi de noroi şi zăpadă. Pe urmă ne-am oprit în spatele altui cortegiu. Eram despărţiţi de morminte printr-un taluz de zăpadă. În zăpadă erau înfipte strîmb două cruci, una pentru Liesse, după cum am citit, cealaltă pentru o fetiţă de unsprezece ani. Cortegiul din faţa noastră era al fetiţei. Dar familia tocmai se urca în furgon. Acesta a demarat şi am putut înainta încă vreo cîţiva metri. Am coborît. Nişte bărbaţi voinici în salopete şi încălţaţi cu cizme de vidanjori şi-au lăsat jos lopeţile contemplînd scena. Au avansat şi au început să scoată sicriul din furgon. În clipa aceea, un soi de factor poştal îmbrăcat în albastru şi roşu, cu o şapcă ponosită pe cap, a apărut cu un borderou cu cotor între paginile căruia era vîrît un indigo. Vidanjorii au citit atunci cu voce tare numărul gravat pe coşciug: 3237 C. Factorul a urmărit rîndurile borderoului cu vîrful creionului şi a spus „Bine“ bifînd un număr. În clipa aceea a fost scos coşciugul. Am înaintat printre morminte. Ne-am înfundat picioarele într-o clisă vîscoasă şi elastică. Groapa era săpată între alte patru gropi care o înconjurau din toate părţile. Vidanjorii au coborît destul de repede sicriul. Dar noi ne aflam cu toţii foarte

departe de groapă fiindcă mormintele celelalte ne împiedicau să avansăm, iar aleea îngustă care le separa era blocată de unelte şi de pămînt. Cînd sicriul a ajuns la fund, s-a lăsat un moment de tăcere. Toată lumea se privea. Nu exista preot, nu erau nici flori şi nu se înălţa nici un cuvînt de pace sau de părere de rău. Şi cu toţii simţeau că momentul ar fi trebuit să fie mai solemn – ar fi trebuit marcat, dar nimeni nu ştia cum anume. Atunci un vidanjor a spus: „Dacă domnii şi doamnele ar vrea să arunce puţin pămînt“. Văduva a făcut semn că da. El a luat nişte pămînt cu lopata, a scos din buzunar un răzuş şi l-a pus puţin pe pămînt. Văduva a întins mîna peste o grămadă de pămînt. A luat răzuşul şi a aruncat pămîntul în direcţia gropii, cam la nimereală. S-a auzit lemnul sunînd a gol. Cît despre fiică, ea şi-a ratat ţinta. Pămîntul a zburat pe deasupra gropii. A făcut un gest semnificînd „atîta pagubă“.

Factura: „Şi a fost vîrît în pămîntul argilos la un preţ exorbitant“.

Ştiţi, aici e cimitirul condamnaţilor la moarte.

Laval e ceva mai departe.[1]

*

Roman. Cînd supa de la cină întîrzia, însemna că a doua zi urma o execuţie.

*

V. Ocampo merge la Buckingham Palace. La intrare, santinela o întreabă unde se duce. „S-o văd pe regină.“ – „Treceţi.“ Portarul (?). *Idem:* „Treceţi.“ Apartamentele reginei. „Luaţi liftul.“ Etc. E primită fără nici un fel de formalitate.

*

Nürnberg. 60 000 de cadavre sub ruine. Interzis să se bea apă. Dar nimeni n-are chef nici să facă baie. E apa de la morgă. Deasupra putreziciunii, procesul.

Pe abajururile din piele de om se poate zări desenată o dansatoare din timpuri străvechi, tatuată între sîni.

*

[1] Aici urma descrierea călătoriei în America de Nord.

Revoltă. Început: „Singura problemă morală cu adevărat serioasă este omorul. Restul vine pe urmă. Dar să ştiu dacă pot ucide pe cel din faţa mea, ori să consimt ca el să fie ucis, să ştiu că nu ştiu nimic înainte de a şti dacă pot hotărî moartea cuiva, iată ce trebuie să aflu."

*

Oamenii vor să ajungem la concluziile lor. Dacă vă judecă, o fac întotdeauna cu gîndul ascuns la principiile lor. Dar mie mi-este egal dacă gîndesc una sau alta. Ceea ce mă interesează este să ştiu dacă eu pot ucide. Cînd ai ajuns la hotarul gîndirii, îi şi vezi cum îşi freacă mîinile. „Şi acum, ce-o să mai facă?" Şi-şi ţin adevărul lor gata pregătit. Dar eu cred că nu-mi pasă dacă sînt în contradicţie, n-am chef să fiu socotit un geniu filosofic. De fapt n-am chef să fiu deloc geniu, fiindu-mi deja destul de greu să fiu om. Vreau să descopăr un acord şi, ştiind că nu mă pot sinucide, să ştiu dacă pot ucide sau lăsa pe alţii să ucidă, iar ştiind acest lucru, să trag toate consecinţele chiar dacă am să rămîn cufundat în contradicţie.

*

Se pare că-mi rămîne să găsesc un umanism. Nu am nimic contra umanismului, bineînţeles. Îl găsesc doar prea strîmt, asta-i tot. Iar gîndirea greacă, de exemplu, era cu totul altceva decît un umanism. Era o gîndire care avea în vedere totul.

*

Teroarea! Şi ei uită deja.

*

Roman Justiţie[1].

1) Copilărie săracă – injustiţia este firească.

La prima violenţă (maltratare de către poliţie) injustiţie şi adolescenţă revoltată.

2) Politica indigenă. Partid (etc.).

3) Revoluţie în general. Nu se gîndeşte la principii.

Război şi rezistenţă.

Iubiri

[1] Fragmentul care urmează a fost restabilit de editori.

4) Epurare. Justiţia nu poate face corp comun cu violenţa.

5) Că adevărul nu poate fi conceput fără o viaţă adevărată.

6) Revenire la mamă. Preot? „Nu merită osteneala.“ Ea nu spusese nu, doar că nu merita osteneala. El ştia că ea nu socotea niciodată că merita să deranjezi pe cineva pentru ea. Şi pînă şi moartea ei…

Iubiri

*

Revoltă şi Revoluţie

Revoluţia ca mit este revoluţia definitivă.

Idem: istoricitatea lasă fără explicaţie fenomenul frumosului, adică raporturile cu lumea (sentimentul naturii) şi cu fiinţele ca indivizi (dragoste). Ce poţi gîndi despre o explicaţie pretins absolută care…

*

Idem: tot efortul gîndirii germane a fost să înlocuiască noţiunea de natură umană cu aceea de situare umană şi pe aceea de Dumnezeu cu istoria, şi echilibrul antic cu tragedia modernă. Existenţialismul modern duce acest efort chiar mai departe şi introduce în ideea de situare aceeaşi incertitudine ca şi în cea de natură. Nu mai rămîne nimic decît o mişcare. Dar, ca şi grecii, eu cred în natură.

*

Ciuma. În toată viaţa mea, n-am avut niciodată un asemenea sentiment al eşecului. Nu sînt nici măcar sigur că voi ajunge pînă la capăt. În anumite momente totuşi…

*

Să fac să sară totul în aer. Să dau revoltei forma pamfletului. Revoluţia şi cei care nu vor ucide niciodată. Predica revoltată. Nici o singură concesie.

*

„Ce lucru nesăbuit, de neconceput, faptul ca un autor să nu poată – în nici o împrejurare posibilă – să fie sincer cu cititorii săi.“ (Melville)

*

Din punctul de vedere al unui nou clasicism, *Ciuma* ar trebui să fie prima tentaţie de a da o formă unei pasiuni colective.

*

Pentru *Ciuma*. Cf. „Prefaţa“ lui Defoe la volumul al treilea din *Robinson*: Reflecţii grave în faţa vieţii şi a uimitoarelor aventuri ale lui Robinson Crusoe: „Este la fel de logic să reprezinţi un fel de închisoare prin alta şi ceva care există cu adevărat prin ceva care nu există. Dacă aş fi adoptat modul curent de a scrie istoria particulară a unui om… tot ceea ce aş fi spus nu v-ar fi oferit nici o plăcere…“

*

Ciuma este un *pamflet.*

*

Cum să înveţi să mori în deşert!

*

Lourmarin[1]. Prima seară după atîţia ani. Prima stea peste Lubéron, enorma tăcere, chiparoşii al căror vîrf freamătă în străfundurile oboselii mele. Ţară solemnă şi austeră – în ciuda frumuseţii ei tulburătoare.

*

Povestea fostului deportat care întîlneşte prizonieri germani la Lourmarin. „Prima dată cînd l-au bătut a fost în timpul interogatoriului. Era oarecum normal, fiindcă era un lucru excepţional. Totul a început în lagăr, cînd, pentru o mică greşeală de serviciu, a primit două palme grele. Fiindcă atunci a înţeles din ochii celui care-l lovise că era ceva cotidian, normal, firesc…“ Încearcă să stea de vorbă cu prizonierul neamţ ca să găsească o explicaţie. Dar celălalt e *prizonier*, nu i se poate vorbi despre asta. La sfîrşit, celălalt dispare, nu va apuca să-i mai vorbească niciodată. Gîndindu-se, simte

---

[1] Camus venise la Lourmarin, invitat de Henri Bosco, împreună cu alţi cîţiva prieteni scriitori.

că nici un om nu e niciodată suficient de liber ca să poată lămuri acest lucru. Cu toţii sînt prizonieri.

Altă dată, în lagăr, paznicii se distraseră punîndu-i să-şi sape groapa, dar nu i-au executat. Timp de două ore lungi răscoliseră pămîntul negru şi văzuseră rădăcinile etc. sub un aspect nou.

*

„Înseamnă să mori fără moarte şi să nu înaintezi deloc
Dacă te legeni aşa
În pîntecele obscur al nefericirii adunate."

Agrippa d'Aubigné

*

Revolta. Capitolul I despre pedeapsa cu moartea.

Idem: sfîrşit. Astfel, plecînd de la absurd, nu-i cu putinţă să trăieşti revolta fără să ajungi într-un punct oarecare la o experienţă de iubire care urmează să fie definită.

*

Roman. Copilărie săracă. „Mi-era ruşine de sărăcia mea şi de familia mea. (Păi sînt nişte monştri!) Şi dacă astăzi pot să vorbesc despre ei cu simplitate, e pentru că nu-mi mai e ruşine de ruşinea aceea şi nu mă mai dispreţuiesc pentru că am resimţit-o. N-am cunoscut ruşinea asta decît atunci cînd m-au dat la liceu. Înainte, toţi erau ca mine, iar sărăcia mi se părea însuşi aerul pe care-l respira lumea aceasta. La liceu am cunoscut comparaţia.

Un copil nu este nimic prin el însuşi. Părinţii sînt cei care-l reprezintă. Şi meritul tău e mult mai mic, odată devenit adult, dacă nu ai cunoscut asemenea sentimente josnice. Căci atunci eşti judecat după ceea ce eşti şi se ajunge chiar să fie judecaţi ai tăi după ceea ce ai devenit tu. Ştiu acum că mi-ar fi trebuit o inimă de o puritate eroică şi excepţională ca să nu sufăr din cauza zilelor acelora cînd citeam pe chipul unui prieten mai înstărit surprinderea pe care o ascundea cu greu în faţa casei unde locuiam.

Da, aveam inimă rea, ceea ce este un lucru obişnuit. Şi dacă, pînă la douăzeci şi cinci de ani, n-am suportat decît cu furie şi ruşine amintirea acelei inimi rele, e pentru că refuzam să fiu un om

obişnuit. Cîtă vreme astăzi ştiu că sînt aşa şi, nemaigăsind acest lucru nici bun, nici rău, mă interesez de altceva…

Îmi iubeam mama cu disperare. Întotdeauna am iubit-o cu disperare.

*

Ideea de rezistenţă în sens metafizic.

*

Să scriu despre răul pe care mi-l face lumea. Mă face denigrator, cînd de fapt nu sînt… Acel soi de stare secundă…

*

Machado. „Zgomotul sicriului în pămînt este ceva extrem de grav.“

„Doamne, sîntem singuri, mama şi inima mea.“
„Iar cînd veni-va ziua ultimei călătorii,
Cînd va pleca nava ce nicicînd nu mai revine
Mă veţi vedea la bord, cu puţine bagaje,
Şi aproape gol, la fel ca fiii mării.“

*

De tradus *Discursurile lui Juan Mairena*.[1]
Un *romancero* african?

*

Singurul mare spirit creştin care a privit *în faţă* problema răului este Sfîntul Augustin. Aşa s-a ivit cumplitul *Nemo Bonus*. De atunci, creştinismul s-a ocupat să dea problemei soluţii provizorii.

Iată rezultatul. Căci e vorba de rezultat. Oamenilor le-a trebuit timp, dar astăzi ei sînt otrăviţi de o intoxicaţie care datează de 2000 de ani. Sînt depăşiţi de forţa răului sau resemnaţi, ceea ce-i totuna. Cel puţin, ei nu mai pot suporta minciuna pe tema asta.

*

[1] Operă în proză de Antonio Machado.

19 februarie 1861. Act de abolire a iobăgiei în Rusia. Primul foc de armă (al lui Karakazov) datează din 4 aprilie 1866.

De văzut *A cui e vina?,* un roman de Herzen (1847) şi *idem: Dezvoltarea ideilor revoluţionare în Rusia.*[1]

*

Îmi plac mai mult oamenii angajaţi decît literaturile angajate. Să ai curaj în viaţă şi talent în operă nu-i chiar aşa de rău. Şi pe urmă scriitorul este angajat cînd vrea el. Meritul său este mişcarea sa. Iar dacă aceasta trebuie să devină o lege, o meserie sau o teroare, unde mai este atunci meritul?

Se pare că dacă scrii astăzi un poem despre primăvară înseamnă că serveşti capitalismul. Nu sînt poet, dar m-aş bucura fără nici un gînd ascuns de o asemenea operă, dacă e frumoasă. Serveşti omul în întregime sau deloc. Iar dacă omul are nevoie de pîine şi de dreptate, şi dacă trebuie făcut ceea ce este necesar pentru a satisface această nevoie, el mai are nevoie şi de frumuseţea pură, care e pîinea inimii sale. Restul nu-i important.

Da, i-aş dori mai puţin angajaţi în operele lor şi ceva mai mult angajaţi în viaţa de toate zilele.

*

Existenţialismul a păstrat din hegelianism eroarea fundamentală care constă în a reduce omul la istorie. Dar n-a păstrat din el consecinţa sa care este aceea de a-i refuza de fapt omului orice libertate.

*

Octombrie 1946. 33 de ani peste o lună

Memoria mă cam lasă de un an încoace. Incapacitatea în care mă aflu de a reţine o poveste relatată – de a-mi aminti porţiuni întregi din trecut, care au fost totuşi vii. Aşteptînd o ameliorare (dacă se ameliorează), evident că trebuie să notez aici tot mai multe lucruri, chiar personale, cu atît mai rău. Căci pînă la urmă totul se ordonează pentru mine pe acelaşi plan uşor înceţoşat, uitarea ajunge şi la inimă.

[1] Lecturi pentru *Cei drepţi* şi *Omul revoltat*.

Ea nu mai are decît emoţii scurte, lipsite de lungul răsunet pe care li-l dă memoria. Sensibilitatea cîinilor este aşa.

*

Ciuma… „Şi de fiecare dată cînd citesc o poveste legată de ciumă, din adîncul unei inimi otrăvite de propriile revolte şi de violenţele celorlalţi, un strigăt limpede se înalţă spunînd că există de fapt în oameni mai multe lucruri de admirat decît de dispreţuit."

… „Şi că fiecare poartă în sine ciuma, pentru că nimeni, nimeni pe lumea asta nu rămîne pur[1]. Şi că trebuie să te supraveghezi necontenit ca să nu ajungi cumva, într-un minut de neatenţie, să-i respiri cuiva în faţă şi să-i transmiţi infecţia. Ceea ce e natural este microbul. Restul, sănătatea, integritatea, puritatea, dacă vreţi, este un efect al voinţei şi al unei voinţe care nu trebuie să slăbească niciodată. Omul cinstit, cel care nu infectează pe nimeni, este acela care are cele mai puţine momente de neatenţie.

Da, e obositor să fii un ticălos. Dar e şi mai obositor să nu vrei să fii un ticălos. De asta este toată lumea obosită, fiindcă toată lumea e puţin ticăloasă. Dar tot de asta cunosc unii o oboseală atît de mare, încît doar moartea îi va mai putea scăpa."

*

Bineînţeles, ceea ce mă interesează nu e atît să fiu mai bun, ci să fiu acceptat. Şi nimeni nu acceptă pe nimeni. Oare ea m-a accepat? Nu, e cît se poate de evident.

*

Aerul de biet animal pe care-l au oamenii în sala de aşteptare a medicilor.

*

Jacques Rigaut. „Exemplul vine de sus. Dumnezeu a creat omul după chipul său. Ce tentaţie pentru om să se conformeze acestui chip."

„Soluţia, răspunsul, cheia, adevărul este condamnarea la moarte."

„Orgolios, de nimic nu i-ar mai putea fi frică."

---

[1] Cf. Tarrou.

„Şi cu cît dezinteresarea mea e mai mare, cu atît interesul meu e mai autentic.“

„Din două, una. Să nu vorbeşti, să nu taci. Sinucidere.“

„Atît timp cît nu voi fi depăşit gustul plăcerii, voi fi sensibil la ameţeala sinuciderii, ştiu asta foarte bine.“

*

Convorbiri cu Koestler. Scopul nu scuză mijloacele decît dacă raportul mărimilor este rezonabil. Exemplul: îl pot trimite pe Saint-Exupéry în misiune de moarte ca să salvez un regiment. Dar nu pot deporta milioane de persoane şi suprima orice libertate ca să obţin un rezultat cantitativ echivalent şi să calculez pentru trei sau patru generaţii sacrificate în prealabil.

– Geniul. Nu există.

– Cînd este recunoscut ca talent, atunci începe marea mizerie a creatorului. (Nu mai am curajul să-mi public cărţile.)

*

Există momente cînd nu cred că mai pot suporta mult timp contradicţia. Cînd cerul e rece şi nimic nu ne susţine în natură… Ah! poate că e mai bine să mori.

*

Urmare a precedentului. În ce sfîşiere mă aflu la gîndul să scriu acele articole pentru *Combat*.[1]

*

Un eseu despre sentimentul naturii – şi despre plăcere.

*

Artă şi revoltă. Breton are dreptate. Nici eu nu cred în ruptura dintre lume şi om. Există clipele de acord cu natura brută. Dar natura nu e niciodată brută. Dar peisajele se perindă şi se uită. De aceea există pictori. Iar pictura suprarealistă, de exemplu, este *în mişcarea ei* expresia revoltei omului contra Creaţiei. Dar greşeala sa a fost că

[1] Este desigur vorba de *Ni victimes, ni bourreaux* („Nici victime, nici călăi“), apărut în noiembrie 1946.

a vrut să păstreze ori să imite doar partea miraculoasă a naturii. Adevăratul artist revoltat nu neagă miracolele, ci le stăpîneşte.

*

Parain. Că esenţa literaturii moderne este palinodia. Suprarealiştii devenind marxişti. Rimbaud – devoţiune. Sartre – morala. Şi marea problemă a timpului este conflictul. Condiţia umană. Natura umană.

– Dar dacă există o natură umană, de unde vine ea?

*

Evident că ar trebui să încetez orice activitate creatoare atîta vreme cît nu ştiu încă. Ceea ce a făcut succesul cărţilor mele este ceea ce face pentru mine minciuna lor. De fapt, sînt un om mediu + o exigenţă. Valorile pe care ar trebui acum să le apăr şi să le ilustrez sînt valori medii. Este nevoie de un talent atît de despuiat, încît mă îndoiesc că-l am.

*

Scopul revoltei este pacificarea oamenilor. Orice revoltă se încheie şi se prelungeşte în afirmarea limitei umane – şi a unei comunităţi a tuturor oamenilor, oricare ar fi ei, în interiorul limitei. Umilinţă şi geniu.

*

29 octombrie. Koestler – Sartre – Malraux – Sperber şi cu mine. Între Piero della Francesca şi Dubuffet.

K. – Necesitatea de a defini o morală politică minimă. Deci de a se debarasa mai întîi de un număr fals de scrupule („amăgiri“ spune el) *a)* că ceea ce se spune poate sluji unor cauze care nu se pot fi slujite. *b)* Examen de conştiinţă. Ordinea nedreptăţilor. „Eu, cînd cel care-mi lua interviul m-a întrebat dacă urăsc Rusia, am avut ceva care s-a oprit aici, în mine. Şi am făcut un efort. Am spus că urăsc regimul stalinist tot atît cît urăsc regimul hitlerist şi pentru aceleaşi motive. Dar ceva s-a desprins aici.“ „Atîţia ani de lupte. Am minţit pentru ei… şi acum sînt ca acel prieten care se dădea cu capul de pereţii camerei mele şi spunea, cu faţa lui plină de sînge întoarsă

spre mine: «Nu mai există speranţă, nu mai există speranţă.»“– Mijloace de acţiune etc.

M. – Imposibilitatea momentană de a ajunge la proletariat. Oare proletariatul este cea mai înaltă valoare istorică?

C. – Utopia. Astăzi o utopie îi va costa mai puţin decît un război. Ceea ce se opune utopiei este războiul. Pe de o parte. Şi pe de alta: „Nu credeţi că sîntem cu toţii răspunzători de absenţa valorilor? Şi că, dacă noi toţi care venim dinspre nietzscheism, dinspre nihilism sau dinspre realismul istoric, am spune în mod public că ne-am înşelat şi că există valori morale şi că de-acum înainte vom face tot ceea ce trebuie ca să le fundamentăm[1] şi să le ilustrăm, nu credeţi că ar fi începutul unei speranţe?“

S. – „Nu-mi pot întoarce valorile morale numai împotriva U.R.S.S. Căci este adevărat că deportarea a mai multor milioane de oameni este mai gravă decît linşarea unui negru. Dar linşarea unui negru e rezultatul unei situaţii care durează de o sută de ani şi mai mult şi reprezintă pînă la urmă nenorocirea tot atîtor milioane de negri de-a lungul timpului cîte milioane de kirghizi deportaţi există.“

K. – Trebuie să spun că în calitate de scriitori sîntem trădători în faţa istoriei dacă nu denunţăm ceea ce este de denunţat. Conspiraţia tăcerii este condamnarea noastră în ochii celor care ne vor urma.

S. – Da. Etc. etc.

Şi în tot acest timp imposibilitatea de a determina cîtă frică sau cît adevăr intră în ceea ce spune fiecare.

*

Dacă crezi în valoarea morală, crezi în orice fel de morală, inclusiv în morala sexuală. Reforma este totală.

*

Să citesc Owen.

*

Să scriu istoria unui contemporan vindecat de sfîşierile sale doar prin contemplarea îndelungată a unui peisaj.

---

[1] Manuscrisul este greu de citit. S-ar putea citi şi „păstra“.

*

Robert, simpatizant comunist, refuză să facă serviciul militar din raţiuni morale, în ’33. Trei ani de închisoare. La ieşire, comuniştii sînt în favoarea războiului, iar pacifiştii sînt hitlerişti. Nu mai înţelege nimic din lumea asta care a devenit nebună. Se înrolează în tabăra republicanilor spanioli *şi luptă în război*. Este ucis pe frontul din Madrid.

*

Ce este un om celebru? E un om al cărui prenume nu contează. La toţi ceilalţi, prenumele are o semnificaţie proprie.

*

De ce beau unii? Fiindcă în băutură totul capătă importanţă, totul se ordonează după o linie maximală. Concluzie: se bea din neputinţă şi din condamnare.

*

Ordinea universală nu se poate face de sus, adică printr-o idee, ci de jos, adică prin fondul comun care...

*

Să pregătesc o carte de texte politice referitoare la Brasillach.

*

Guilloux. Singura referinţă este durerea. Chiar şi cel mai mare vinovat păstrează o legătură cu umanul.

*

Întîlnit pe Tar. Cînd plecam de la expunerea despre dialog. Are aerul reticent şi aceeaşi privire totuşi prietenoasă ca atunci cînd l-am îndemnat să intre în grupurile din jurul revistei *Combat*.

– Acum eşti marxist?

– Da.

– Vei fi deci un ucigaş.

– Am fost deja.

– Şi eu. Dar nu mai vreau.

– Şi ai fost naşul meu.

Era adevărat.

– Ascultă, Tar. Uite care-i adevărata problemă: orice s-ar întîmpla, eu te voi apăra întotdeauna contra puştilor execuţiei. Dumneata însă vei fi obligat să fii de acord ca eu să fiu împuşcat. Gîndeşte-te la asta.

– Am să mă gîndesc.

*

Insuportabilă singurătate – în care nu pot crede şi în faţa căreia nu mă pot resemna.

*

Ceea ce face ca un om să se simtă singur este laşitatea celorlalţi. Trebuie oare să încercăm să înţelegem şi această laşitate? E mai presus de puterile mele. Iar pe de altă parte, nu pot fi cel care dispreţuieşte.

*

Dacă totul se reduce într-adevăr la om şi la istorie, mă întreb unde este locul: naturii – iubirii – muzicii – artei.

*

Revoltă. Nu vrem orice fel de erou. Raţiunile eroismului sînt mai importante decît eroismul însuşi. Valoarea de consecinţă este deci anterioară valorii de eroism. Libertatea nietzscheană este o exaltare.

*

Creaţia corectată. Personajul teroristului (Ravenel).

*

Relaţia dintre absurd şi revoltă.[1] Dacă decizia finală este respingerea sinuciderii pentru a susţine confruntarea, asta înseamnă că se recunoaşte implicit viaţa ca singura valoare de fapt, cea care permite confruntarea, care *este* confruntarea „fără de care nimic nu este posibil". De unde reiese că, pentru a asculta de această valoare absolută, cine respinge sinuciderea respinge în aceeaşi măsură şi uciderea. Epoca noastră este cea care, împingînd nihilismul pînă la

[1] Schiţa capitolului din *Omul revoltat*, aşa cum se găseşte în manuscris.

concluziile sale extreme, a acceptat sinuciderea. Aceasta se verifică prin uşurinţa cu care ea acceptă uciderea sau justificarea uciderii. Omul care îşi ia singur viaţa mai apără totuşi o valoare, şi anume viaţa celorlalţi. Dovadă este faptul că el nu utilizează *niciodată* libertatea şi forţa teribilă pe care i-o dă decizia sa de a muri ca să-i stăpînească pe ceilalţi: orice sinucidere este pe undeva ilogică. Dar oamenii terorii au împins valorile sinuciderii pînă la consecinţa lor extremă care este omorul legitim, adică sinuciderea colectivă. Ilustrare: apocalipsa nazistă în 1945.

*

Briançon. Ianuarie '47

Seara care curge peste munţii aceştia sfîrşeşte prin a îngheţa şi inima. N-am suportat niciodată momentul acesta al serii decît în Provence sau pe plajele Mediteranei.

*

G. Orwell. *Burmese days.*[1] „Mulţi oameni nu se simt în largul lor într-o ţară străină decît dacă îi dispreţuiesc pe localnici."

„...fericirea nemăsurată care vine din epuizare şi din succes şi cu care nimic altceva în viaţă – cu nici o bucurie a trupului sau a spiritului – nu poate fi comparată."

*

De citit George Simmel *(Schopenhauer şi Nietzsche)*. Comentariu despre Nietzsche tradus în engleză de Berneri (ucis de comunişti în Spania în momentul lichidării anarhiştilor). Dezvoltă dorinţa de Dumnezeu la Nietzsche. „Though this may seem to us fantastic and excesive it reveals under the form of an extreme personalism, a feeling which, in another form, is not very distant from the Christian conception of the inner life. Christianity, in fact, as well as our infinite distance and smallness before God, there is the idea of becoming equal to him. The mystic of every age and every religion gives rise to this aspiration to become one with God or, more audaciously, to become God. The scholastics

[1] Tradus în limba română cu titlul *Zile birmaneze* (n. tr.).

talk of *deificatio*, and for Meister Eckhart man can shed his human form and become God again, as he is by his proper and original nature, or, as Angelus Silesius expressed:

I must find my ultimate end and my beginning
I must find God in me and me in God
And become what he is…

This same passion was felt by Spinosa and Nietzsche: *they could not accept not being God*."[1]

Nietzsche spune: „Este imposibil să existe Dumnezeu fiindcă, dacă ar exista unul, n-aş putea accepta să nu fiu eu acela".

*

Nu există decît o libertate, aceea de a-ţi încheia socotelile cu moartea. După care totul este posibil. Nu te pot sili să crezi în Dumnezeu. A crede în Dumnezeu înseamnă să accepţi moartea. Cînd vei fi acceptat moartea, problema lui Dumnezeu va fi rezolvată – nu invers.

*

Radici, miliţian, înrolat în Waffen S.S., urmărit pentru că a ordonat să fie împuşcaţi 28 de deţinuţi de la Santé (a asistat la executarea a patru loturi de deţinuţi), făcea parte dintr-o societate pentru protecţia animalelor.

*

[1] „Deşi poate părea fantastic şi excesiv, el revelă sub forma unui personalism extrem, un simţămînt care, sub altă formă, nu este foarte îndepărtat de concepţia creştină asupra vieţii interioare. Creştinismul, de fapt, ca şi infinita noastră distanţă şi nimicnicie faţă de Dumnezeu, implică ideea de a deveni egal cu el. Mistica fiecărei epoci şi fiecărei religii dă naştere aspiraţiei de a deveni una cu Dumnezeu sau, mai îndrăzneţ, de a deveni Dumnezeu. Scolasticii vorbesc despre *deificatio*, iar pentru Meister Eckhart omul îşi poate lepăda forma umană şi poate deveni din nou Dumnezeu, deoarece este după natura sa proprie şi originară, sau după cum a spus Angelus Silesius: «Trebuie să-mi găsesc cel din urmă sfîrşit şi al meu început / Trebuie să-l găsesc pe Dumnezeu în mine şi pe mine în Dumnezeu / Şi să devin ceea ce este el…»
Aceeaşi pasiune a fost resimţită de Spinoza şi Nietzsche: *ei nu puteau accepta să nu fie Dumnezeu*" (n. tr.).

Rebatet şi Morgan. La dreapta şi la stînga – sau definiţia universală a fascismului: Neavînd caracter, au îmbrăţişat o doctrină.

*

Titlu pentru viitor: Sistem (1500 de pagini).

*

Pe măsură ce operele omeneşti au ajuns să acopere încetul cu încetul imensele spaţii în care somnola lumea, pînă într-atît încît însăşi ideea de natură virgină ţine astăzi de mitul Edenului (nu mai există insule), populînd deşerturile, parcelînd plajele şi brăzdînd pînă şi cerul cu dîre groase de avioane, nemailăsînd intacte decît acele regiuni unde omul nu poate trăi, la fel, şi în acelaşi timp (şi din această cauză) sentimentul istoriei a acoperit încetul cu încetul sentimentul naturii în inima oamenilor, retrăgînd creatorului ceea ce îi revenea pînă atunci, pentru a-l reda creaturii, şi toate acestea printr-o mişcare atît de puternică şi irezistibilă, încît se poate imagina ziua cînd tăcuta creaţie naturală va fi în întregime înlocuită de creaţia umană, hidoasă şi fulgurantă, răsunînd de strigăte revoluţionare şi războinice, duduind de uzine şi de trenuri, definitivă în sfîrşit şi triumfătoare în cursa istoriei – încheindu-şi astfel misiunea pe acest pămînt, misiune care consta poate în a demonstra că tot ceea ce poate ea realiza mai grandios şi mai uimitor de mii de ani nu făcea cît parfumul fugar al trandafirului sălbatic, valea măslinilor, cîinele preferat.

*

1947

Ca la toţi cei slabi, deciziile sale erau brutale şi de o fermitate nesăbuită.

*

Estetica revoltei. Pictura face o triere. Ea „izolează“, ceea ce reprezintă modul ei de a unifica. Peisajul izolează în spaţiu ceea ce în mod normal se pierde în perspectivă. Pictarea unor scene izolează în timp gestul care în mod normal se pierde în alt gest. Marii pictori sînt cei care dau impresia că fixarea *tocmai a avut loc* (Piero della Francesca), de parcă aparatul de proiecţie tocmai s-ar fi oprit brusc.

*

O piesă despre o guvernare a femeilor. Bărbaţii decid că au eşuat şi lasă guvernarea în mîinile femeilor.

Actul I. – Socrate al meu vine şi decide să le cedeze puterea.

Actul II. – Ele vor să facă la fel ca bărbaţii – eşec.

Actul III. – Bine sfătuite de Socrate, domnesc ca nişte femei.

Actul IV. – Conspiraţie.

Actul V. – Ele lasă bărbaţilor puterea.

Se prefac a declara un război. „Aţi înţeles ce înseamnă asta pentru cel care rămîne – şi să vezi plecînd la măcel toţi cei pe care-i iubeşti pe lume?“

Acum putem pleca. Am făcut tot ce puteam spera să facem pe lumea asta în faţa prostiei omeneşti. – Şi ce anume? – Puţină educaţie.

„La fel de proaste ca noi, dar mai puţin rele.“

O experienţă de un an.

Dacă totul merge bine, se reia.

Totul merge bine, dar nu se reia. Le lipsea ura.

O s-o luăm de la capăt, spune Socrate. Ei pregătesc deja tot. Marile idei şi punctele de vedere despre istorie. Peste zece ani mormanele de cadavre.

Ascultaţi:

Un pristav.

Articolul I – Nu mai există bogaţi şi săraci.

Articolul II

– Iar ieşi în oraş?

– Da, am o şedinţă.

– Dar eu am chef să mă distrez – şi casa să fie pusă la punct…

*

1947

Vae mihi qui cogitare ausus sum.[1]

*

După o săptămînă de singurătate, din nou sentimentul ascuţit al insuficienţei mele pentru opera pe care am început-o cu cea mai

[1] Vai mie, cel care am îndrăznit să gîndesc (lat.).

nebunească dintre ambiţii. Tentaţia de a renunţa. Această lungă dezbatere cu un adevăr mai puternic decît mine pretinde o inimă mai despuiată, o inteligenţă mai vastă şi mai solidă. Dar ce să fac? Aş muri fără asta.

*

Revoltă. Libertate faţă de moarte. Nu mai există altă libertate posibilă în faţa libertăţii de a ucide decît libertatea de a muri, adică suprimarea temerii de moarte şi reaşezarea acestui accident la locul său în ordinea firească a lucrurilor. Să ne străduim.

*

Montaigne. Schimbare de ton în capitolul XX din Cartea 1. Despre moarte. Ce surprinzătoare lucruri spune despre frica sa în faţa morţii.

*

Roman. – Twinkle[1]: „Cînd am sosit, eram epuizat de teamă şi febră. M-am dus să cercetez afişele ca să ştiu la ce oră va debarca ea dacă întîmplător nu sosise deja. Era 11 seara. Ultimul tren din vest avea să sosească la ora 2. Am ieşit ultimul. Ea mă aştepta la ieşire, singură printre două sau trei persoane, cu un cîine-lup pe care-l oploşise pe lîngă ea. A înaintat spre mine. Am îmbrăţişat-o stîngaci, dar sînt mulţumit pînă în adîncul inimii. Am ieşit împreună. Cerul din Provence sclipea de stele deasupra zidurilor de apărare. Ea era acolo de la ora 5 după-amiaza. Venise să mă aştepte şi la trenul de şapte, dar degeaba. Se temea că n-am să vin, fiindcă dăduse numele meu la hotel şi actele ei nu corespundeau. Refuzaseră s-o înscrie şi acum nu îndrăznea să se mai ducă o dată. În fine, ajunşi la fortificaţii, ea mi se aruncă în braţe, în mijlocul mulţimii care trecea şi întorcea capul şi mă strînse cu o înfocare care trăda uşurare, nu din dragoste, ci din speranţa dragostei. Îmi simţeam febra şi aş fi vrut să fiu puternic şi frumos. La hotel, am restabilit adevărul şi totul a fost în regulă. Dar am vrut să beau un vin bun înainte de a ne duce în camere. Şi acolo, în barul bine încălzit, unde ea m-a făcut să beau fără încetare, am simţit că-mi regăsesc încrederea şi că mă covîrşeşte mareea părăsirii de sine.“

---

[1] Twinkle sau Zwinkle?

*

Avea buza superioară tăiată pe toată lungimea. Dinţii îi ieşeau în afară pînă la gingie. De aceea părea să rîdă tot timpul. Dar ochii îi erau serioşi.

*

Cît valorează omul? Ce este omul? Toată viaţa, după cele văzute, voi rămîne cu o neîncredere şi o nelinişte fundamentală în ceea ce-l priveşte.

*

Cf. Marc Klein în *Studii germanice.* „Observaţii şi reflecţii despre lagărele de concentrare naziste".

*

Roman. Creaţie corectată. „Îi pusese cazmaua pe gît de îndată ce căzuse la pămînt. Şi, cu piciorul pe cazma, cu acelaşi gest cu care se sfărîmă bulgării de pămînt gras, apăsă."

*

Nemesis – zeiţa măsurii. Toţi cei care au depăşit măsura vor fi nimiciţi fără milă.

*

Isocrate: Nu există nimic mai divin, mai august, mai nobil în univers decît frumuseţea.

Eschil, despre Elena[1]: „Suflet senin precum liniştea mărilor, frumuseţe care împodobea cea mai bogată găteală, ochi blînzi care străpungeau precum o săgeată, floare de iubire fatală inimilor".

Elena nu e vinovată, ea este doar victima zeilor. După catastrofă îşi reia cursul vieţii.

*

La Patellière. Acel moment (pînzele sfîrşitului) cînd izbucnesc anotimpurile – cînd în toate colţurile tabloului nişte mîini misterioase îşi întind florile. O tragedie liniştită.

*

---

[1] Cf. „Exilul Elenei", în *Vara.*

Terorism

Marea puritate a teroristului în stil Kaliaiev este faptul că pentru el uciderea coincide cu sinuciderea. (cf. Savinkov: *Amintirile unui terorist*). O viaţă se plăteşte cu o viaţă. Raţionamentul este fals, dar respectabil. (O viaţă răpită nu face cît o viaţă dată.) Astăzi uciderea prin procură. Nimeni nu plăteşte.

1905, Kaliaiev: sacrificiul corpului. 1930: sacrificiul spiritului.

*

Panelier, 17 iunie '47

Zi minunată. O lumină spumoasă, strălucitoare şi fragedă deasupra şi în jurul înalţilor fagi. Pare secretată de toate crengile. Buchetele de frunze care se leagănă încet în aurul acesta albastru ca o mie de guri cu mai multe buze salivînd de-a lungul zilei un suc aerian, blond şi îndulcit – sau alte o mie de mici guri de apă din bronz verde, răsucite, care parcă ar iriga neîncetat cerul cu o apă albastră şi strălucitoare – sau… dar ajunge.

*

Este imposibil să *spui* că cineva este vinovat întru totul şi, prin urmare, e imposibil să pronunţi o pedeapsă totală.

*

Critica ideii de eficacitate – un capitol.

*

Filosofia germană a adus mişcarea în chestiunile raţiunii şi ale Universului – în timp ce anticii aduseseră fixitate. Nu se va putea depăşi filosofia germană – şi nu se va putea mîntui omul – decît dacă se va defini ceea ce este fix şi ceea ce este mobil (şi ceea ce nu se ştie dacă e fix sau mobil).

*

Ţelul mişcării absurde, revoltate etc., ţelul lumii contemporane, prin urmare, este compasiunea în sensul ei prim, adică iubirea şi poezia. Dar aceasta pretinde o inocenţă pe care eu nu o mai am. Tot ce pot face este să recunosc în mod corect calea care duce acolo şi să las să vină vremea inocenţilor. Cel puţin să văd acest lucru înainte de a muri.

*

Hegel contra naturii. Cf. *Marea Logică*, pp. 36-40. De ce este abstractă natura. – Ceea ce este *concret* e spiritul.

Marea aventură a inteligenţei – cea care sfîrşeşte prin a ucide orice.

De introdus în arhivele *Ciumei*:

1) Scrisori anonime care denunţă familii. Tipul de interogatoriu birocratic.

2) Tipuri de sentinţe.[1]

*

Fără urmări.

Seria întîi. Absurd: *Străinul – Mitul lui Sisif – Caligula* şi *Neînţelegerea.*

Seria a doua – Revoltă: *Ciuma* (şi anexe) – *Omul revoltat* – Kaliaiev.

Seria a treia – Judecata – Primul om.

Seria a patra – Iubirea sfîşiată: Rugul – Despre dragoste – Seducătorul.

Seria a cincea – Creaţia corectată sau Sistemul[2] – amplu roman + amplă meditaţie + piesă de nereprezentat.

*

25 iunie '47

Tristeţea succesului.[3] Opoziţia este necesară. Dacă totul mi-ar fi mai greu, ca înainte, aş avea mult mai mult dreptul să spun ceea ce spun. În schimb, pot ajuta mulţi oameni – aşteptînd.

*

Neîncredere în virtutea formală – iată explicaţia lumii acesteia. Cei care au resimţit neîncrederea asta faţă de ei înşişi şi care au extins-o apoi la toţi ceilalţi, au extras din ea o necontenită susceptibilitate faţă de orice virtute declarată. De aici şi pînă la a suspecta

---

[1] Nu se întîlneşte nimic asemănător, nici în dosarele lui Camus, nici în „Arhivele Ciumei" aşa cum le-a publicat în *Cahiers de la Pléiade*.

[2] Vezi mai sus, p. 272.

[3] Camus primise Prix des Critiques pentru *Ciuma*.

virtutea *în acțiune* nu mai e decît un pas. Ei au ales deci să numească virtute ceea ce servește la apariția societății pe care o doresc. Mobilul profund (această neîncredere) este nobil. Oare logica o fi bună, asta-i întrebarea.

Şi eu am de încheiat nişte socoteli cu ideea asta. Tot ce am gîndit sau am scris vreodată are legătură cu această neîncredere (iată subiectul *Străinului*). Din moment ce nu accept negația pură și simplă (nihilism sau materialism istoric) a „conștiinței virtuoase“, cum spune Hegel, trebuie să găsesc un termen mediu. Să fii în istorie referindu-te la valori care depășesc istoria este ceva posibil, legitim? Valoarea de ignoranță nu acoperă chiar ea oare un refugiu comod? Nimic nu e pur, nimic nu e pur, iată strigătul care a otrăvit secolul nostru.

Tentația de a trece de partea celor care neagă și acționează! Unii intră în minciună așa cum aderi la un ordin religios. Şi din același imbold admirabil, asta-i sigur. Dar ce este un imbold? După ce, pe cine, de ce vom putea judeca?

Dacă mersul istoriei este într-adevăr acesta, dacă nu există eliberare, ci doar unificare, nu sînt oare și eu printre cei care frînează istoria? Nici o eliberare fără unificare, spun ei, și, dacă e adevărat, atunci am rămas în urmă. Dar pentru a merge înainte, trebuie să preferăm o ipoteză doar probabilă, care a primit deja înfiorătoare dezmințiri *istorice*, în locul unor realități ca nenorocirea, uciderea și exilul pentru două sau trei generații. Alegerea se bazează deci pe o ipoteză. Nu s-a dovedit că eliberarea pretinde mai întîi unificarea. Nu s-a dovedit nici că ar putea să se lipsească de ea. Dar nu scrie nicăieri că unificarea trebuie să se facă prin violență. – Violența aduce, în general, sfîșierea sub aparența unității. Este probabil să fie nevoie de unificare, de eliberare, este posibil ca această unificare să aibă o șansă de a se realiza prin *cunoaștere* și predică. Cuvîntul ar fi atunci un act. Cel puțin ar trebui să fii total implicat în această misiune.

Ah! Astea sînt clipele de îndoială. Şi cine poate purta singur îndoiala unei lumi întregi?

*

Mă cunosc prea bine ca să cred în virtutea pură.

*

Piesă. Teroarea. Un nihilist. Violenţa pretutindeni. Pretutindeni minciuna.

Distrugere, distrugere.

Un realist. Trebuie să intrăm în Ohrana.

Între cei doi, Kaliaiev. – Nu, Boris, nu.

– Îi iubesc.

– De ce spui asta într-un fel atît de teribil?

– Fiindcă dragostea mea e teribilă.

Idem: Yanek şi Dora.

Y. (blînd) – Şi dragostea?

D. – Dragostea,Yanek? Nu există dragoste.

Y. – Oh, Dora, cum poţi să spui asta, tu, tu a cărei inimă o cunosc?

– Există prea mult sînge, asta e, prea multă cumplită violenţă. Cei care iubesc prea mult dreptatea nu au dreptul la dragoste. Sînt toţi drepţi ca mine, cu capul ridicat, cu ochii ficşi. Ce legătură ar avea dragostea cu această inimă mîndră? Dragostea apleacă uşor capetele, Yanek, iar noi, noi le tăiem.

– Dar noi ne iubim poporul, Dora.

– Da, îl iubim cu o dragoste mare şi nefericită. Dar poporul ne iubeşte el oare şi ştie el că noi îl iubim? Poporul tace. Vai, ce tăcere, ce tăcere…

– Păi asta e dragostea, Dora. Să dai tot şi să sacrifici tot fără speranţa de a primi ceva în schimb.

– Poate, Yanek. Asta-i dragostea pură, eternă. Cea care mă arde, de fapt. Dar cîteodată, mă întreb dacă dragostea nu este altceva, dacă ea poate înceta să fie un monolog şi dacă nu există uneori un răspuns. Îmi imaginez asta, vezi tu: capetele se apleacă uşor, inima se dezbară de trufie, ochii se strîng şi braţele se întredeschid. Să poţi uita mizeria atroce a lumii, Yanek, să te abandonezi, în sfîrşit, o oră, o singură oră de egoism, îţi poţi imagina tu asta?

– Da, Dora, asta se numeşte tandreţe.

– Tu ghiceşti tot, dragul meu. Asta se numeşte tandreţe. Dar oare iubeşti dreptatea cu tandreţe?

Yanek tace.

– Îţi iubeşti tu poporul oare cu acest abandon sau cu flacăra răzbunării şi a revoltei?

Yanek tace.

– Vezi. Dar pe mine mă iubeşti cu tandreţe, Yanek?

– Te iubesc mai mult decît orice pe lume.

– Mai mult decît dreptatea?

– Nu vă despart, pe tine, Organizaţia şi dreptatea.

– Ştiu. Dar răspunde-mi: răspunde-mi, te rog, Yanek, răspunde-mi. Mă iubeşti în singurătate cu tandreţe, cu egoism?

– Oh! Dora, mor de dorinţa să-ţi spun da.

– Spune-o, dragul meu, spune-o dacă o gîndeşti şi dacă este adevărat. Spune-o în faţa Organizaţiei, a dreptăţii, a mizeriei lumii şi a poporului în lanţuri! Spune-o, te implor, în faţa agoniei copiilor, a nesfîrşitelor închisori, în ciuda celor care sînt spînzuraţi şi a celor care sînt biciuiţi pînă la moarte.

Yanek păleşte.

– Taci, Dora. Taci.

– Oh! Yanek, încă nu ai spus-o.

O tăcere.

– Nu pot s-o spun. Şi totuşi inima mi-e plină de tine.

Ea rîde ca şi cum ar plînge.

– Păi e foarte bine, dragul meu. Vezi, nu era ceva rezonabil. Nici eu n-aş fi putut s-o spun. Te iubesc cu aceeaşi dragoste de neclintit întru dreptate şi închisori. Nu sîntem din lumea asta, Yanek. Partea noastră este sîngele şi frînghia rece.

*

Revolta este lătratul unui cîine nebun (*Antoniu şi Cleopatra*).

*

Am recitit toate caietele astea – începînd cu primul. Ce mi-a sărit în ochi: peisajele dispar încetul cu încetul. Cancerul modern mă roade şi pe mine.

*

Problema cea mai serioasă care se ridică astăzi în faţa spiritelor contemporane: conformismul.

*

Pentru Lao-Tze: cu cît acţionezi mai puţin, cu atît domini mai mult.

*

G. locuia cu bunica sa, negustoreasă de articole funerare la Saint-Brieuc; îşi făcea lecţiile pe o lespede de mormînt!

*

Cf. Crapouillot: Anarhia. Tailhade: Amintirile judecătorului de instrucţie. Stiner: Unicul şi proprietatea sa.

*

G. Ironia nu izvorăşte neapărat din răutate.

M. Cu siguranţă însă ea nu vine din bunătate.

G. Nu. Dar poate din durere, la care nu ne gîndim niciodată cînd e vorba de *ceilalţi*.

*

În Moscova ameninţată de Armata Albă, lui Lenin care ordonă să fie mobilizaţi condamnaţii de drept comun:

– Nu, nu *cu* ăştia.

– *Pentru* ăştia, spuse Lenin.

*

Piesa Kaliaiev: Imposibil de ucis un om în *carne şi oase*, ucizi autocratul. Nu tipul care s-a bărbierit de dimineaţă etc. etc.

*

Scenă: Este executat provocatorul.

*

Marea problemă a vieţii este să ştii cum să treci printre oameni.[1]

*

[1] În manuscris se găseşte scris între paranteze: A.F.

X. „Sînt un om care nu crede în nimic şi care nu iubeşte pe nimeni, cel puţin la origine. Există în mine un vid, un pustiu înspăimîntător…“

*

Marc condamnat la moarte în închisoarea din Loos. Refuză să i se scoată lanţurile în timpul Săptămînii Patimilor, ca să semene mai bine cu Mîntuitorul său. Altădată, trăgea cu revolverul în toate crucifixele pe care le întîlnea.

*

Creştini fericiţi. Au păstrat pentru ei harul şi nouă ne-au lăsat milostenia.

*

Grenier. Despre buna folosinţă a libertăţii. „Omul modern nu mai crede că există Dumnezeu căruia să-i dea ascultare (evreul sau creştinul); o societate pe care s-o respecte (hindusul sau chinezul) o natură pe care s-o urmeze (grecul şi romanul).“

Idem: „Cine iubeşte cu tărie o valoare este prin asta chiar un duşman al libertăţii. Cine iubeşte mai presus de orice libertatea, ori neagă valorile, ori nu se ataşează de ele decît vremelnic. (Toleranţă izvorîtă din uzura valorilor.)“

„Dacă nu ne oprim (pe calea negării), asta nu se întîmplă atît ca să-i cruţăm pe ceilalţi, cît ca să ne cruţăm pe noi înşine.“ (Nu pentru sine, da pentru ceilalţi!)

*

Piesă.

D. – Ce este trist, Yanek, e că toate astea ne îmbătrînesc. Niciodată, niciodată n-o să mai fim copii. De acum înainte putem să murim, am făcut înconjurul omului. (Uciderea, asta-i limita.)

– Ba nu, Yanek, dacă singura soluţie e moartea nu ne aflăm pe calea cea bună. Calea cea bună este cea care duce la viaţă.

– Am luat asupra noastră nenorocirea lumii, iată o trufie care va fi pedepsită.

– Am trecut de la iubirile copilăreşti la acea primă şi ultimul iubită care este moartea. Am mers prea repede. Nu sîntem oameni.

*

Mizeria acestui secol. Nu cu foarte mult timp înainte, acţiunile rele se cereau justificate, astăzi se cer justificate cele bune.

*

Roman. „Dacă o iubesc, doresc să mă cunoască aşa cum eram. Fiindcă ea crede că admirabila mea bunăvoinţă... Ba nu, ea este excepţională.“

*

Reacţiune? Dacă asta înseamnă să dai înapoi istoria, nu voi merge niciodată atît de departe ca ei – pînă la Faraon.

*

Defoe. „Mă născusem ca să mă distrug pe mine însumi.“

Idem: „Am auzit de un bărbat care, cuprins de un dezgust nemaipomenit pentru conversaţia insuportabilă a unora dintre apropiaţii săi... a hotărît brusc să nu mai vorbească... (Piesă.)“

Marion despre Defoe (p. 139) 29 de ani de tăcere. Soţia lui înnebuneşte. Copiii pleacă. Fiica rămîne. Febră, delir. Vorbeşte. După aceea, vorbeşte adesea, dar puţin cu fiica sa „şi foarte rar cu altcineva“.

*

Psalmul XCI: „Va zice Domnului: «Sprijinitorul meu eşti şi scăparea mea; Dumnezeul meu, voi nădăjdui spre Dînsul».

Că ce te va izbăvi din cursa vînătorilor şi de cuvîntl tulburător. [...]

Nu te vei teme de frica de noapte, de săgeata ce zboară ziua,

De lucrul ce umblă în întuneric, de molima ce bîntuie întru amiază.“[1]

*

Singurătatea desăvîrşită. În toaleta unei gări mari la ora unu dimineaţă.[2]

*

[1] Psalmul 90, *Vechiul Testament*, ed. cit. (n. red.).

[2] Remarca aceasta a fost adăugată de mînă pe prima versiune dactilografiată.

Un bărbat (un francez?), un om sfînt care a trăit toată viaţa în păcat (neapropiindu-se de Masa Sfîntă a altarului, necăsătorindu-se cu femeia cu care trăia), deoarece nu putea să suporte ca un singur suflet să fie osîndit, voia să fie osîndit şi el.

„Era vorba de acea iubire mai mare decît toate celelalte: cea a omului care-şi dă sufletul pentru un prieten."

*

Merleau-Ponty[1]. Să învăţăm să citim. Se plînge că a fost prost citit – şi înţeles. E tipul de plîngere spre care aş fi înclinat pe vremuri. Acum ştiu că nu este justificat. Nu există contrasens.

Destrăbălaţii virtuoşi în principiile lor. Adevăraţi. Dar în mod practic şi pentru moment prefer un destrăbălat care nu ucide pe nimeni unui puritan care-i ucide pe toţi. Iar ceea ce mai ales n-am putut să înghit niciodată este un destrăbălat care vrea să ucidă pe toată lumea.

M.P. sau tipul omului contemporan: cel care numără loviturile. Explică faptul că nimeni nu are niciodată dreptate şi că lucrurile nu sînt atît de simple (sper că nu pentru mine îşi dă osteneala cu această demonstraţie). Dar ceva mai departe strigă că Hitler e un criminal faţă de care orice împotrivire va fi întotdeauna justificată. Dacă nimeni nu are dreptate, atunci nu trebuie să judeci. *Astăzi* trebuie să fii împotriva lui Hitler. S-au numărat loviturile. Continuăm.

*

Acţiunea, de acum înainte, nu ne pare justificabilă decît vizînd obiective limitate. Aşa vorbeşte omul contemporan. Contradicţie.

*

Dwinger[2] (într-un lagăr din Siberia). „Dacă am fi animale, totul s-ar fi terminat de mult, dar sîntem oameni."

Idem: Un locotenent, pianist care trăieşte pentru arta sa. Fabrică un pian mut cu scînduri scoase de la nişte lăzi. Cîntă şase pînă la

---

1 Tocmai publicase *Humanisme et Terreur*. Ruptura dintre Merleau-Ponty şi Camus a urmat acestei apariţii. (Cf. *Merleau-Ponty vivant,* de Sartre, p. 313.)

2 Cf. Edwin Erich Dwinger: *Mon Journal de Sibérie* şi *Entre les Rouges et les Blancs*, Payot, 1931.

opt ore pe zi. Aude fiecare notă. La unele pasaje, faţa lui devine mai frumoasă.

E ceea ce vom face *toţi*, la limită.

Idem: în timpul războiului alb. Într-un tren din spatele frontului. D. şi un camarad intră într-un compartiment unde se află un căpitan voinic cu ochi înfriguraţi. În faţa lui, cineva întins pe o banchetă, o formă acoperită cu o manta. Se lasă noaptea. Luna luminează compartimentul. „Deschideţi ochii, fraţilor. Veţi vedea ceva, o meritaţi din plin." Trage uşurel mantaua; o femeie tînără goală, de o frumuseţe atît de mare şi armonioasă… „Priviţi, spune ofiţerul. Asta vă va da forţe noi. Şi veţi şti pentru ce luptăm. Fiindcă luptăm şi pentru frumuseţe, nu-i aşa. *Numai că nimeni nu o spune.*"

*

Bataille despre *Ciuma.* Şi Sade cerea abolirea pedepsei cu moartea, omorul *legitim.* Motiv: ucigaşul găseşte scuze în pasiunile naturii. Legea, nu.

*

Studiu despre G.[1]: G. ca spirit opus lui Malraux. Şi amîndoi sînt conştienţi de ispita pe care o reprezintă celălalt spirit. Lumea de astăzi este un dialog M. G.

*

Piesă. Yanek către un altul care este Ucigaşul.

Yanek. – Poate. Dar asta ne va lua iubirea.

U. – Cine spune asta?

Yanek. – Dora.

U. – Dora e femeie şi femeile nu ştiu ce-i dragostea… Această teribilă explozie în care am să pier este însăşi explozia iubirii.

*

Zilele morţii noastre.[2] 72 – 125 – 190.

U.C. 15 – 66.

*

---

1 Fără îndoială Jean Grenier.

2 *Les jours de notre mort* de David Rousset. U.C. este fără îndoială *L'Univers concentrationnaire* de acelaşi autor.

Să menţin caracterul de *ruptură,* de crimă al violenţei – adică să admit violenţa doar ca legată de o responsabilitate *personală.* Altfel ea este *prin ordin şi în ordine* – sau legea, sau metafizica. Nu mai este ruptură. Eludează contradicţia. Reprezintă în mod paradoxal un salt în confort. *Violenţa a devenit confortabilă.*

*

Prietenul lui M.D. care se duce ca în fiecare zi la micuţa cafenea din strada Dauphine unde îşi are tabieturile lui – se aşază la aceeaşi masă ca să-i privească pe aceiaşi jucători de cărţi. Jucătorul în spatele căruia se află el nu are decît caro. „Păcat, spune prietenul lui M.D., că nu i-a nimerit atuul.“ Şi moare subit.

Idem: bătrîna spiritistă care şi-a pierdut fiul în război. „Oriunde m-aş duce, îl simt pe fiul meu urmîndu-mă.“

Idem: bătrînul guvernator din colonii care stă ţeapăn ca un par şi vrea să i se spună Domnul Guvernator. Face cercetări ca să stabilească un echivalent al calendarului gregorian. Nu se însufleţeşte decît în legătură cu un singur subiect, vîrsta sa: „80 de ani! Niciodată n-am băut un aperitiv, şi uite!“ Şi se apucă să ţopăie de mai multe ori pe loc lovindu-şi fesele cu călcîiele.

*

Palante (S.I.)[1] „Umanismul este o invazie a spiritului preoţesc pe terenul sentimentului… Este răceala glacială a domniei Spiritului.“

*

Ni se reproşează că facem oameni abstracţi. De fapt, omul care ne serveşte drept model e abstract – că ignorăm dragostea, dar aceasta pentru că (omul care ne serveşte drept model) este incapabil de dragoste etc. etc.

*

Lautréamont: Toată apa mării n-ar ajunge ca să se spele o pată de sînge intelectuală.

*

---

[1] G. Palante, filosof pe care l-au cunoscut Louis Guilloux şi Jean Grenier. S.I. înseamnă: *La Sensibilité Individualiste*, lucrare a lui Palante, p. 41, ediţia Alcan, 1909.

Nuvelă sau roman *Justiţie*. Torturat, cinci zile în picioare, fără să bea, fără să mănînce, cu interdicţie de a se sprijini etc. etc. I se pregăteşte evadarea. Refuză: nu are forţa necesară. Ca să rămînă pe loc îi trebuie un efort mai mic. Va fi din nou torturat şi va pieri.

*

L'Isle-sur-Sorgue. Cameră mare deschisă spre toamnă. Autumnală şi ea datorită mobilelor ei cu arborescenţe răsucite şi a frunzelor moarte de platani alunecînd în cameră împinse de vînt pe sub ferestrele cu perdelele acoperite de broderii asemenea unor ferigi.

*

Cînd R.C. părăseşte rezistenţa în mai '44 ca să plece în Africa de Nord, ia un avion care decolează din Basses-Alpes şi survolează Durance în timpul nopţii. Atunci el zăreşte de-a lungul munţilor focurile aprinse de oamenii săi care-l salută astfel pentru ultima dată.

La Calvi se culcă (irupere de vise). Dimineaţa se trezeşte şi vede o terasă acoperită de mucuri mari de ţigări americane. După patru ani de lupte şi de dinţi încleştaţi, lacrimile ţîşnesc şi plînge timp de o oră, în faţa mucurilor.

*

Bătrînul militant comunist care vede ce vede şi nu e capabil să se obişnuiască: „Nu mă pot vindeca de propria mea inimă".

*

Bayle: Gînduri diverse despre cometă.

„Nu trebuie să judecăm viaţa cuiva nici după ceea ce crede, nici după ceea ce publică în cărţile sale."

*

Turnătorul care-şi ţine listele la zi. Mai multe culori de cerneală. Sublinieri. Nume scrise cu peniţă rotundă.

*

Cum să fac să se înţeleagă că unui copil sărac poate să-i fie ruşine fără să jinduiască după ceva.

*

Bătrînul cerşetor către Eleanor Clark: „Nu că sînt un om rău, dar pierdem lumina“.

*

Sartre sau nostalgia idilei universale.

*

Ravachol (interogatoriu): „În faţa celor care aduc adevărul, evidenţa, fericirea omenirii, toate obstacolele, toate, trebuie să dispară şi dacă, după aceea, n-ar mai rămîne pe pămînt decît vreo cîţiva oameni, aceştia cel puţin ar fi fericiţi“.

Idem (Declaraţie la Curtea cu juri): „Cît priveşte victimele nevinovate pe care poate le-am lovit, regret sincer. O regret cu atît mai mult cu cît viaţa mea a fost plină de amărăciune.“

Depoziţia unui martor (Chaumartin): „Nu iubea femeile şi nu bea decît apă, cu puţină lămîie“.

*

Vigny (corespondenţă): „Ordinea socială e întotdeauna rea: din cînd în cînd, ea devine doar suportabilă. De la rău la suportabil, disputa nu merită o picătură de sînge.“ – Nu, suportabilul merită dacă nu sînge, cel puţin efortul unei vieţi întregi.

Mizantrop faţă de grup, individualistul îl iartă pe individ.

*

Sainte-Beuve: „Întotdeauna am crezut că dacă am spune tot ceea ce gîndim, chiar şi pentru un minut, lumea s-ar prăbuşi“.

*

B. Constant (profet!): „Ca să trăieşti în linişte trebuie să-ţi dai aproape tot atîta osteneală ca şi pentru a guverna lumea“.

*

Devotamentul pentru omenire înseamnă, după Saint-Beuve, că dorim să jucăm pînă la capăt un rol aplaudat.

*

Stendhal: „Nu voi fi făcut nimic pentru fericirea mea personală atît timp cît nu mă voi fi deprins să sufăr fiindcă nu mă simt bine în propriul meu suflet“.

*

Palante afirmă pe bună dreptate că, dacă există un adevăr unic şi universal, libertatea nu mai are nici o raţiune de a fi.

*

14 octombrie ’47. Timpul presează. Singur şi cu toate forţele încordate într-un aer uscat.

*

17 octombrie. Început.

*

S-ar zice că omul ar trebui neapărat să aleagă între înjosire şi pedeapsă.

*

La secţia Copii bolnavi. Salon mic prevăzut cu un plafon jos, bine izolat, supraîncălzit – năpădit de mirosuri de supe grase şi de pansamente… sincopă.

*

Există acţiuni mesianice şi acţiuni gîndite.

*

Să scriu tot – aşa cum îmi vine.

*

Putem face totul mai bine, putem înţelege totul şi, apoi, putem stăpîni totul. Dar niciodată nu vom putea să găsim ori să creăm acea forţă a dragostei care ne-a fost luată pentru totdeauna.

*

Pedeapsa cu moartea. Mi se spune că mă opun oricărei violenţe, oricare ar fi ea.[1] Ar fi la fel de inteligent ca şi cum m-aş opune să bată vîntul mereu din aceeaşi parte.

*

---

[1] Cf. „Răspuns lui Emmanuel d’Astier de La Vigerie“, *Actuelles*, p. 184.

Dar nimeni nu e absolut vinovat, deci nu poate fi nimeni condamnat în mod absolut. Nimeni nu este vinovat în mod absolut: 1) în ochii societăţii; 2) în ochii individului. Ceva din el participă la durere.

Moartea este oare pedeapsa absolută? Nu pentru creştini. Dar lumea asta nu este creştină. Munca silnică nu este oare mai rea? (Paulhan) Habar n-am. Dar închisoarea lasă o şansă să-ţi alegi moartea (de nu cumva *din lene* preferi ca acest serviciu să fie îndeplinit de ceilalţi). Moartea nu lasă nici o şansă să alegi închisoarea. În fine, Rochefort: „Ca să ceri abolirea pedepsei cu moartea trebuie să fii un băutor de sînge“.

*

Generaţie de bătrîni. „Un tînăr lansat astfel în lume, bogat pe dinafară, dar sărac pe dinăuntru, se străduieşte în zadar să înlocuiască bogăţia interioară prin cea exterioară, vrea să primească totul *din afară*, asemănător acelor bătrîni care caută să capete forţe noi din răsuflarea fetelor tinere.“ (Aforisme despre înţelepciunea în viaţă)

Socrate lovit cu piciorul. „Dacă mă lovea un măgar, aş fi depus oare plîngere?“ (Diogene Laertiu, II, 21)

*

Heine (1848): „Ceea ce urmăreşte şi speră acum lumea mi-a devenit total străin inimii mele“.

*

Curajul, după Schopenhauer, e „o simplă virtute de sublocotenent“.

*

În cartea a IV-a din *Emile,* Rousseau preconizează asasinatul (nota 21) din raţiuni de onoare.

„O palmă şi o insultă primite şi îndurate au efecte civile pe care nici un înţelept nu le poate preveni şi pentru care nici un tribunal nu-l poate răzbuna pe ofensat. Insuficienţa legilor îi acordă în acest caz independenţă; el este atunci singurul magistrat, singurul judecător între ofensator şi el însuşi; este singurul interpret şi executant al legii naturale; îşi datorează dreptate şi este singurul care şi-o poate face... Nu zic că trebuie să meargă să se bată, asta ar fi o extravaganţă; spun că îşi datorează dreptate şi că este singurul care şi-o poate face. Fără atîtea edicte vane contra duelurilor, dacă aş fi

suveran, mă leg că nu ar exista niciodată nici palme, nici insulte în statul meu, şi asta *printr-un mijloc foarte simplu şi fără ca tribunalele să se amestece.* Oricum, Emile cunoaşte în astfel de cazuri dreptatea pe care şi-o datorează sieşi şi exemplul pe care îl datorează siguranţei oamenilor de onoare. Nici omul cel mai ferm nu poate să împiedice pe cineva să-l insulte, dar poate totuşi să împiedice pe cineva să se mîndrească mult timp că l-a insultat."

*

Pentru Schopenhauer: existenţa obiectivă a lucrurilor, „reprezentarea" lor, este întotdeauna agreabilă, în timp ce existenţa subiectivă, voinţa, este întotdeauna durere.

„Toate lucrurile sînt frumoase la vedere şi oribile în fiinţa lor, de unde iluzia, atît de curentă şi care mă frapează întotdeauna, a unităţii exterioare a vieţii celorlalţi."

*

Schopenhauer: „Să ai şi gloria, şi tinereţea în acelaşi timp, asta e prea mult pentru un muritor".

Idem: „În lumea asta, poţi uşor să afli învăţătura, dar nu fericirea." Deci „dacă te restrîngi eşti fericit".

*

David îl copleşeşte pe Iehova cu rugăciuni, cît timp fiul lui e bolnav. Dar de îndată ce a murit, pocneşte din degete şi nu se mai gîndeşte la asta.

*

Voltaire: „Nu reuşeşti pe lumea asta decît cu vîrful sabiei şi mori cu armele în mînă".

*

Pecerin, emigrant rus din secolul al XIX-lea, care s-a călugărit în străinătate şi care striga: „Ce voluptate să-ţi urăşti patria şi să aştepţi cu înfocare pieirea ei".

Inteligentsia şi interpretarea *totalitară* a lumii.

Conspiratorii lui Petraşevski[1]: idilici. (Emanciparea iobagilor fără acţiune revoluţionară – influenţa lui George Sand.) Dragostea de

---

[1] Lecturi pentru *Cei drepţi* şi *Ucigaşii delicaţi*.

departele şi nu de aproapele tău. „Negăsind nimic demn să mă ataşez, nici printre bărbaţi, nici printre femei, mă consacru slujirii umanităţii.“ (Petraşevski) (În afară de Sprechner, modelul lui Stavroghin.)

*

Socialismul individualist al lui Bielinski. Contra lui Hegel în privinţa persoanei umane. Scrisorile către Botkin: „Destinul subiectului, individului, persoanei, este mai important decît destinul întregii lumi şi decît sănătatea împăratului Chinei, adică decît conceptul hegelian de Allgemeinheit.“

Idem: „Salut scufia dumneavoastră de filosof (lui Hegel). Dar cu tot respectul datorat filistinismului dumneavoastră filosofic, am onoarea să vă expun că, dacă mi s-ar întîmpla să parvin la o treaptă superioară pe scara dezvoltării, aş pretinde să mi se dea socoteală pentru toate fiinţele pe care condiţiile vieţii şi istoriei le-au făcut nişte martiri, pentru toate victimele hazardului, superstiţiei, Inchiziţiei, ale lui Filip al II-lea etc. … Altfel, din acel post înalt, m-aş arunca drept în cap. Nu-mi trebuie fericirea care mi se oferă, dacă nu am fost în prealabil asigurat în privinţa fiecăruia dintre fraţii mei de sînge, os din osul meu şi carne din carnea mea…“

„Se spune că discordanţa este condiţia armoniei; iată ceva care poate să fie profitabil şi delicios pentru meloman, dar desigur mai puţin pentru cel căruia i-a revenit rolul discordanţei.“

*

Petraşevski şi idilicii.

Bielinski şi socialismul individualist.

Dobroliubov – ascetic, mistic şi scrupulos.

Îşi pierde credinţa *în faţa răului* (Marcion).

Cernîşevski: „Ce-i de făcut?“

Pisarev: „O pereche de cizme valorează mai mult decît Shakespeare.“

Herzen – Bakunin – Tolstoi – Dostoievski.

Impresia de culpabilitate la intelectualii despărţiţi de popor. „Gentilomul care se căieşte“ (din cauza păcatului social).

*

Neciaiev şi catehismul revoluţionar (partid centralizat anunţînd bolşevismul).

„Revoluţionarul este un individ marcat. El nu are nici interese, nici afaceri, nici sentimente personale, nici legături, nimic care să-i fie propriu, nici măcar un nume. Totul la el este luat în vederea unui singur interes exclusiv, a unui singur gînd, a unei singure pasiuni: Revoluţia."

Tot ce serveşte revoluţia este moral.

Asemănare cu Dzerjinski, care a creat Ceka.

Bakunin: „Pasiunea distrugerii este creatoare".

Idem: trei principii ale dezvoltării umane:

omul animal

gîndirea

revolta.

*

Anii '70. Mihailovski, socialist individualist.

„Dacă poporul revoluţionar ar năvăli în camera mea cu inenţia de a sparge bustul lui Bielinski şi de a-mi distruge biblioteca, aş lupta împotriva lui pînă la ultima picătură de sînge."

*

Problema tranziţiei. Rusia trebuia oare să treacă prin stadiul revoluţiei burgheze şi capitaliste, aşa cum o cere logica istoriei? La acest punct numai Tkacev (cu Neciaiev şi Bakunin) este predecesorul lui Lenin. Marx şi Engels erau menşevici. Nu au avut în vedere decît revoluţia burgheză viitoare.

Necontenitele discuţii ale primilor marxişti despre necesitatea dezvoltării capitaliste în Rusia şi predispoziţia lor ca să primească această dezvoltare. Tihomirov, vechi membru al Partidului voinţei poporului, îi acuză că au devenit „campionii primelor capitalizări".

*

Prezicerea lui Lermontov.

„Dar ţîşnind acum din uriaşele măceluri
Ciuma vine să bîntuie sinistrele hăţişuri."

Cf. Berdiaev, p. 107.

*

Comunismul spiritual al lui Dostoievski este: responsabilitatea morală a tuturor.

*

Berdiaev: „Nu poate exista o dialectică a materiei, dialectica presupune Logos şi Gîndire; nu este posibilă decît o dialectică a gîndirii şi a spiritului. Marx transpunea proprietăţile spiritului în imperiul materiei.“

Pînă la urmă, voinţa proletariatului este aceea care transformă lumea. Există deci *într-adevăr* în marxism o filosofie existenţială care denunţă minciuna obiectivării şi afirmă triumful activităţii umane.

*

În rusă, *volia* înseamnă *deopotrivă* voinţă şi libertate.

*

Întrebare pusă marxismului:

„Ideologia marxistă este reflectarea activităţii economice, ca toate celelalte ideologii, sau pretinde să descopere adevărul absolut, independent de formele istorice ale economiei şi de interesele economice.“ Cu alte cuvinte, este un pragmatism sau un realism absolut?

Lenin afirmă primatul politicului asupra economicului (în ciuda marxismului).

Lukács: Sensul revoluţionar este sensul totalităţii. Concepţia lumii totale în care teoria şi practica sînt identificate.

Sens religios după Berdiaev.

*

În Rusia există o libertate colectivă „totală“ şi nu personală. Dar ce înseamnă libertate totală? Eşti liber *de* ceva – în raport cu. În mod vădit, limita este libertatea în raport cu Dumnezeu. Se vede atunci limpede că ea înseamnă aservire faţă de om.

*

Berdiaev îl apropie pe Pobiedonoştev (preşedintele Sfîntului Sinod care a condus Imperiul Rus din punct de vedere ideologic) de Lenin. Amîndoi *nihilişti.*

*

Vera Figner: „Să-mi pun de acord actele şi cuvintele, să cer de la ceilalţi să-şi pună de acord actele şi cuvintele… asta trebuia să fie deviza vieţii mele“.

Idem: „Găseam inadmisibilă formarea unei asociaţii secrete în sînul unei societăţi ea însăşi secretă.“

Bugetul ţarului alimentat în proporţie de 80 pînă la 90% de clasele de jos.

*

Orice membru al „Voinţei poporului“ se angaja în mod solemn să-şi consacre forţele sale revoluţiei, să-şi uite în favoarea ei legăturile de sînge, simpatiile personale, dragostea şi prietenia…

*

Piesa *Dora:* Dacă nu iubeşti nimic, nu se alege nimic la sfîrşit.

*

Cîţi membri avea „Voinţa poporului“? 500. Imperiul Rus? Peste o sută de milioane.

*

Sofia Perovskaia urcînd pe eşafod cu tovarăşii ei de luptă îmbrăţişează pe trei dintre ei (Jeliabov, Kilbaşiş şi Mihailov), dar nu pe al patrulea, Rîsakov, care totuşi luptase bine, dar, ca să-şi salveze viaţa, denunţase o adresă şi provocase pierderea altor trei tovarăşi. Este spînzurat Rîsakov, care moare în singurătate.

Rîsakov este cel care a aruncat bomba asupra lui Alexandru al II-lea. Scăpînd cu viaţă, ţarul a spus: „Slavă Domnului, totul e bine“. „O să vedem noi dacă totul e bine“, a replicat Rîsakov. Şi o a doua bombă, cea a lui Grineviţki, îl doboară pe împărat.

*

Cf. Vera Figner, p. 190 despre denunţ.

Idem: Maria Kolugnaia. Eliberată, este acuzată de a fi trădat. Ca să se spele de suspiciuni, trage asupra unui ofiţer al jandarmeriei. Condamnată la ocnă. Se sinucide la Kara ca să protesteze împreună cu doi tovarăşi împotriva unei pedepse corporale aplicate unui al treilea (p. 239).

*

De amintit creştinilor. „Fraternitatea creştină.“ Un apel către „toţi cei care venerau învăţătura sfîntă a lui Hristos“. „Cît timp există guvernul, toate legile sale bazate pe minciună, oprimare şi interdicţia liberei căutări a adevărului trebuie să fie considerate nelegitime, contrare voinţei divine şi spiritului creştin.“

*

Vera Figner: „Trebuia să trăiesc, să trăiesc ca să fiu judecată. Fiindcă procesul încununează activitatea unui revoluţionar“.

*

Un condamnat la moarte: „În toată viaţa mea, atît de scurtă, n-am văzut decît răul… În aceste condiţii şi cu o asemenea viaţă, poţi să iubeşti ceva, *chiar ceva bun?*“

*

În anii ’80, un soldat care a ucis un subofiţer este executat. Înaintea execuţiei, întorcîndu-se în direcţiile respective, strigă: „Adio nord, adio sud… est, vest“.

*

Nimeni n-a fost la fel de sigur ca mine că va cuceri lumea pe căi drepte. Iar acum… Unde oare a fost crăpătura, ce anume s-a slăbit brusc şi a determinat tot restul…

*

Un fapt neînsemnat: adesea se crede că „s-au mai întîlnit cu mine“.

*

Paris-Alger. Avionul ca unul dintre elementele negării şi abstractizării moderne. Nu mai există natură; defileul adînc, relieful adevărat, torentul de netrecut, totul dispare. Rămîne *o epură* – un plan.

Omul obţine în final privirea lui Dumnezeu. Şi îşi dă seama atunci că Dumnezeu nu poate avea decît o vedere abstractă. Nu-i o afacere bună.

*

Polemica – drept element al abstractizării. De cîte ori decidem să considerăm duşman pe cineva, îl abstractizăm. Îl îndepărtăm. Nu vrem să mai ştim că are un rîs hohotitor. A devenit o *siluetă.*

Etc. etc….

*

Dacă spre a depăşi nihilismul, trebuie să revenim la creştinism, atunci putem continua mişcarea depăşind creştinismul în elenism.

*

Platon merge de la nonsens la raţiune şi de la raţiune la mit. El conţine tot.

*

Dimineaţă încununînd cu glorie portul Algerului. Peisajul, albastru-ultramarin, pătrunde prin geamuri şi se răspîndeşte pretutindeni în odaie.

*

Socrate. „Nu am nici un fel de simpatie pentru dumneata.“ – Revine din lagăr.

Sfîrşitul actului II. Îşi arată semnele:

„Ce-s astea?

– Sînt semnele.

– Ce semne?

– Semnele iubirii oamenilor.“[1]

*

Reproşuri deoarece cărţile mele nu pun în evidenţă aspectul politic. Traducere: vor să pun în scenă partide. Dar eu nu pun în scenă decît indivizi, opuşi maşinii de stat, pentru că eu ştiu ce spun.

*

Lumea va fi mai dreaptă în măsura în care va fi mai castă. (G. Sorel)

*

[1] Cf. *Cei drepţi*, actul III.

La teatru: necesitatea, pentru variaţie, de complicare a construcţiilor sintactice.

*

Piesă. Dora sau alta: „Condamnaţi, condamnaţi să fim eroi şi sfinţi. Eroi cu forţa. Pentru că nu ne interesează, înţelegeţi, nu ne interesează deloc afacerile murdare ale lumii acesteia otrăvite şi stupide care se lipeşte de noi ca un clei. Mărturisiţi, mărturisiţi că ceea ce vă interesează pe voi sînt fiinţele şi chipul lor… Şi că, afirmînd că sînteţi în căutarea unui adevăr, nu aşteptaţi pînă la urmă decît dragostea."

*

„Nu plîngeţi. Este ziua justificării. Ceva se înalţă la ora asta, mărturia noastră, a celor revoltaţi."

*

Roman. Bărbatul care e luat de poliţia politică fiindcă i-a fost lene să-şi pună în ordine paşaportul. Ştia asta. N-a făcut-o etc…

*

„Mă bucuram de tot luxul. Iată-mă sclav pe vecie… etc."

*

Rousset. Ceea ce-mi închide gura e faptul că n-am fost deportat. Dar ştiu ce strigăt înăbuş spunînd asta.

*

Creştinismul explică bolşevismul. Să păstrăm echilibrul ca să nu devenim asasini.

*

Literatura contemporană. E mai uşor să şochezi decît să convingi.

*

R.C. Într-un tren, în timpul ocupaţiei, se face ziuă. Nemţii. O femeie lasă să-i cadă pe jos o monedă de aur. C. o acoperă cu piciorul şi i-o înapoiază. Femeia: mulţumesc. Îi oferă o ţigară. El acceptă. Ea oferă ţigări şi nemţilor. R.C.: „Gîndindu-mă mai bine, Doamnă, cred că-i mai bine să vă restitui ţigara". Un neamţ îl priveşte.

Tunel. O mînă i-o strînge pe-a lui. „Sînt polonez.“ La ieşirea din tunel, R.C. îl priveşte pe neamţ. Are ochii în lacrimi. La gară, neamţul, ieşind, se întoarce spre el şi îi face cu ochiul. C. răspunde şi zîmbeşte. „Ticăloşilor“, le spune un francez care a surprins scena.

*

Formă şi revoltă. Să dai o formă la ceea ce nu are, iată scopul oricărei opere. Nu există deci numai creaţie, ci şi corectare (vezi mai sus). De unde importanţa *formei*. De unde nevoia unui stil pentru fiecare subiect, nu total diferit fiindcă limba autorului e oricum aceeaşi. Dar tocmai ea va face să sară în ochi nu *unitatea* cutărei sau cutărei cărţi, ci a întregii opere.

*

Nu există justiţie, există numai limite.

*

Anarhistul tolstoian în vreme de ocupaţie. Şi-a scris pe uşă: „De oriunde aţi veni, sînteţi bine veniţi“. Cei care au intrat au fost miliţienii.

*

Dicţionar. *Umanitate:* se scrie şi se execută în general cu un *h*[1]. Dar aici lumea e contra… Sens derivat: *pretext*. Sinonime: Paiaţă – Scăriţă – Gargarism – Terminus.

Palinodie: Exerciţiu de înaltă literatură care constă în a înălţa drapelul după ce l-ai scuipat, să revii la morală pe căile desfrîului şi să calci pe urmele foştilor piraţi. Începi prin a face pe scandalagiul şi o sfîrşeşti cu Legiunea de Onoare. *Ist.:* 80% dintre autorii secolului al XX-lea, dacă ar putea să nu iscălească, ar scrie şi slăvi numele lui Dumnezeu. *Ştiinţe naturale:* Procedeu de transformare prin care cel care se împotriveşte devine etalonul speciei comune[2].

*

Tragedie. Este *bănuit* de trădare. Această bănuială e suficientă ca să-l oblige să se lase ucis. Este singura demonstraţie posibilă.

---

[1] În franceză, umanitate se scrie *humanité* (n. red.)

[2] Traducere aproximativă. În original: „Procédé de transformation par lequel le raifractère à rayures devient le mètre d'autel d'espèce commune“ (n. red.).

*

Leysin. Zăpadă şi nori din vale pînă în piscuri. Pe deasupra acestei mări nemişcate şi vătuite, ciorile ca nişte pescăruşi negri zboară în stoluri, depunîndu-se pe aripile lor burniţa zăpezii.

*

Tolstoi: „Un vînt puternic din vest înălţa în coloane praful drumurilor şi cîmpurilor, înclina vîrfurile teilor şi mestecenilor din grădină şi ducea departe frunzele galbene care cădeau“ *(Copilărie).*

Idem: „Dacă mi-ar fi dat, în clipele dureroase ale vieţii, să revăd zîmbetul acela (al mamei sale) măcar o clipă, n-aş şti ce înseamnă durerea.“

*

M-am retras din lume nu pentru că aveam inamici, ci pentru că aveam prieteni. Nu pentru că mi-ar fi făcut deservicii, aşa cum se întîmplă de obicei, ci pentru că mă credeau mai bun decît sînt. E o minciună pe care n-am putut-o suporta.

*

O virtute extremă care constă în a-ţi ucide pasiunile. O virtute mai profundă care constă în a le echilibra.

*

Tot ce valorează astăzi în spiritul contemporan face parte din iraţional. Şi totuşi tot ce precumpăneşte în politică acţionează, ucide şi dirijează în numele Raţiunii.

*

Pacea ar fi să iubeşti în tăcere. Dar există conştiinţa, precum şi persoana; trebuie să vorbeşti. Să iubeşti devine infernul.

*

Actorul P.B., leneş şi credincios, ascultă liturghia din pat, la radio. Nu e nevoie să se scoale. Se consideră în regulă.

*

Ludmilla Pitoëff: „Publicul mai curînd mă stinghereşte. Cînd nu e acolo, e totul perfect.“ Vorbind de G.P.: „N-a încetat niciodată să mă surprindă“.

*

În opinia egiptenilor, cel drept trebuie să poată spune după moarte: „N-am pricinuit supărare nimănui“. Altfel, urmează osînda.

*

Concluzia este că istoria nu-şi poate atinge ţelurile decît strivind cuceririle spirituale. Sîntem reduşi la…

*

Pentru creştini, Revelaţia se plasează la începutul istoriei. Pentru marxişti, ea este la sfîrşit. Două religii.

*

Golfuleţ înainte de Tenes, la poalele unor lanţuri muntoase. Semicerc perfect. În seara care se lasă, o deplinătate neliniştită pluteşte peste apele tăcute. Înţelegi atunci că, dacă grecii au dezvoltat ideea de disperare şi tragedie, asta s-a întîmplat întotdeauna *prin* frumuseţe şi tot ce este copleşitor în ea. Este o tragedie care culminează. În timp ce spiritul modern a ajuns la disperare plecînd de la urîţenie şi de la mediocru.

Ceea ce vrea să spună Char desigur. Pentru greci, frumuseţea se află la început. Pentru un european, ea este un scop, rareori atins. Eu nu sînt modern.

*

Adevărul acestui secol: tot trăind mereu mari experienţe, devenim mincinoşi. Să termin cu tot restul şi să spun ce am mai profund în mine.

CAIETUL AL-VI-LEA

aprilie 1948 – martie 1951

La sfîrşitul secolului al XIX-lea, Antoine Orly, notar la Périgueux, îşi părăsi pe neaşteptate oraşul ca să se ducă în Patagonia, unde şi rămase. Ştiu să se facă îndrăgit de indienii băştinaşi şi doar datorită simpatiei ajunse să fie numit, după cîţiva ani, împărat al Araucaniei. A bătut monedă, a emis mărci poştale, şi-a exercitat, pe scurt, prerogativele de suveran legitim. Însă guvernul din Chile, de care depindeau acele ţinuturi îndepărtate, l-a adus în faţa unui tribunal care îl condamnă la moarte. Pedeapsa i-a fost comutată în zece ani de închisoare.

Eliberat după zece ani, revine în Patagonia unde supuşii săi îl primesc din nou ca pe împăratul lor, iar el consimte iar să-şi primească acest titlu. Dar simţind că îmbătrîneşte, se gîndeşte la un urmaş şi lasă moştenire tronul Araucaniei fiului său Orly Louis, care, sub numele de Louis I, urma să devină împărat. Dar Orly Louis refuză. Antoine abdică atunci în favoarea nepotului său Achille Orly, din Périgueux, şi moare cinstit de supuşii săi. Însă Achille I nici nu se gîndeşte să se ducă la supuşii săi. Pleacă la Paris, intră în lumea bună, trăieşte pe picior mare, primindu-şi oaspeţii ca un adevărat împărat. Resursele lui provin din vînzarea posturilor de consul al Araucaniei. Crescîndu-i nevoile, organizează şi nişte chete pentru răspîndirea religiei creştine prin construirea de biserici şi catedrale. Primeşte astfel bani alarmînd Compania lui Iisus care face apel la Papa. Atunci se constată că nici o biserică nu este în construcţie în Patagonia, astfel că Achille I compare în faţa

tribunalului care îl şi condamnă. Ruinat, împăratul îşi încheie viaţa în Montparnasse, frecventînd acelaşi cabaret unde se pare că l-a vizitat regina Ranavalo.

*

Orice sacrificiu este mesianic. Să dovedesc că sacrificiul poate fi imaginat la nivelul unei gîndiri deliberate (adică nemesianice). Tragedia echilibrului.

*

Arta modernă. Se regăseşte obiectul pentru că se ignoră natura. Se reface natura, fiind chiar un lucru necesar de vreme ce a fost uitată. *Cînd acest lucru va fi refăcut,* vor începe anii măreţi.

*

„Fără o libertate nelimitată a presei, fără o libertate absolută de întrunire şi asociere, dominarea unor largi mase populare este de neconceput." (Rosa Luxemburg, *Revoluţia rusă)*

*

Salvador de Madariaga: „Europa nu-şi va regăsi sensurile decît atunci cînd cuvîntul revoluţie va evoca ruşine şi nu orgoliu. O ţară care se laudă cu revoluţia sa glorioasă este la fel de golită de sens şi de absurdă ca şi un om care s-ar lăuda cu apendicita lui glorioasă".

Adevărat într-un anumit sens. Dar de discutat.

*

Stendhal (Scrisoare către di Fiore, 34): „Dar sufletul meu este un foc care suferă dacă nu arde de viu".

Idem: „Orice romancier trebuie să ne facă să credem în *pasiunea arzătoare,* dar să n-o numească niciodată: ar fi împotriva pudorii" (Scrisoare către doamna Gaulthier, 34).

Idem, contra lui Goethe: „Goethe i l-a dat doctorului Faustus drept prieten pe diavol şi, cu un ajutor atît de puternic, Faust face ceea ce am făcut cu toţii la douăzeci de ani, seduce o modistă".

*

Londra. Îmi amintesc de Londra ca de un oraş plin cu grădini în care păsările mă trezeau dimineaţa. Londra este exact contrariul şi

totuşi memoria mea e corectă. Cărucioarele cu flori pe străzi. Docurile, uimitoare.

N. Gallery. Minunatele picturi de Piero şi Velázquez.

Oxford. Herghelia bine ţesălată. Tăcerea din Oxford. Ce ar putea căuta lumea aici?

*

Dimineaţa devreme pe coasta Scoţiei. Edinburgh: lebede pe canale. Oraşul în jurul unei false acropole, misterioase şi acoperite de ceaţă. Atena nordului nu are nord. Chinezi şi malaiezieni pe Princess Street. Este un port.

*

După Simone Weil, gîndurile care se referă la spiritualitatea muncii sau la presentimentul ei, răspîndite la Rousseau, Sand, Tolstoi, Marx, Proudhon, sînt singurele gînduri originale ale timpului nostru, singurele pe care nu le-am împrumutat de la greci.

*

În Germania: nenorocirea care a muşcat prea adînc trezeşte o dispoziţie spre nenorocire care te constrînge să te arunci singur în ea şi să arunci şi pe altul.

*

După Richelieu, toate lucrurile fiind de altfel egale, rebelii sînt mereu pe jumătate mai puţin puternici decît apărătorii sistemului oficial. Din cauza conştiinţei vinovate.

*

Părintele de Foucauld, propovăduind învăţăturile lui Hristos printre tuaregi, găsea normal să furnizeze celui de-al doilea birou al Serviciului francez de informaţii date despre *starea de spirit* a acestoraşi tuaregi.

*

S.W. Contradicţie între ştiinţă şi umanism. Nu. Între spiritul ştiinţific aşa-zis modern şi umanism. – Fiindcă determinismul şi forţa îl neagă pe om.

„Dacă dreptatea nu poate fi ştearsă din inima omului, atunci ea posedă o realitate în lumea asta. Ştiinţa e cea care nu are dreptate.“

*

S.W.: Romanii sînt cei care au degradat stoicismul înlocuind dragostea virilă cu orgoliul.

*

Graham Greene: „Într-o viaţă fericită, decepţia finală pe care ne-o provoacă natura umană coincide cu moartea. În zilele noastre, oamenii trebuie să se descurce ca să trăiască o viaţă întreagă cu această decepţie…"; „Este o epocă în care ştim prea mult înainte de a deveni majori".

Idem: devotamentul… „Ce lume este aceasta în care se pierd asemenea calităţi!"

Idem: „El (agentul secret) a promis în mod imprudent, ca şi cum, într-o lume a violenţei, se poate promite ceva dincolo de momentul în care vorbim".

Idem: „Pentru cel care nu crede în Dumnezeu, lumea nu e decît un haos, dacă oamenii nu sînt trataţi după merite, iar el este împins la disperare".

*

Scriitorul condamnat *la înţelegere*. Nu poate fi un ucigaş.

*

Gustul închisorii la cei care luptă. Ca să fie eliberaţi de fidelitatea lor.

*

Epigraf la *Rugul*[1]:

„Oamenii cuprinşi de o profundă tristeţe se trădează cînd sînt fericiţi: au un fel de a apuca fericirea ca şi cum ar vrea s-o strîngă la piept şi s-o înăbuşe din gelozie…"

*

Iulie '48 – Como:

„Ce vom face cu un cer lipsit de dragostea noastră?

Rămînem singuri în faţa ororii adevăratelor noastre zile."

*

[1] Proiect de nuvelă, care se regăseşte apoi de mai multe ori.

Piesă. Orgoliul. Orgoliul se naşte în mijlocul pămînturilor.

*

Funebra Provence.

*

Responsabilitatea faţă de istorie scuteşte de responsabilitatea faţă de fiinţele omeneşti. În asta constă confortul ei.

*

Stelele scînteiază în acelaşi ritm cu ţîrîitul greierilor. Muzica sferelor.

*

Prietenul lui C. „Murim la patruzeci de ani dintr-un glonţ pe care ni l-am tras în inimă la douăzeci de ani."

*

Trăim prea mult.

*

În *Kritias*, dialogul Legilor şi al lui Socrate trebuie comparat cu procesele de la Moscova.

*

Fluturii de culoarea stîncii.

Vîntul aleargă prin vîlcea cu vuiet de ape reci şi tumultuoase.

Rîul Sorgue împodobit cu trene înflorite.

*

Nebunia virtuţii care zguduie secolul nostru. Întorcînd spatele scepticismului care este în parte umilinţă, omenirea se încordează să găsească un adevăr. Ea se va destinde cînd societatea va fi regăsit o eroare care să fie viabilă.

*

Artiştii vor să fie sfinţi, nu artişti. Eu nu sînt un sfînt. Jinduim după consimţămîntul universal, dar nu-l vom avea. Atunci?

*

Titlu de piesă. *Inchiziţia la Cadix.*[1] Epigraf: „Inchiziţia şi Societatea sînt cele două flageluri ale adevărului“ (Pascal).

*

Sfîşierea de a fi accentuat nedreptatea crezînd că slujeşte dreptatea. Să o recunoaştem măcar şi să descoperim atunci o sfîşiere şi mai mare: că dreptatea totală nu există. La capătul celei mai înspăimîntătoare revolte, să recunoaştem că nu sîntem nimic, iată durerea.

*

Şansa vieţii mele este că n-am întîlnit, iubit (şi dezamăgit) decît fiinţe excepţionale. Am cunoscut virtutea, demnitatea, firescul, nobleţea la *ceilalţi*. Spectacol admirabil – şi dureros.

*

Gobineau. Nu descindem din maimuţă, dar ne regăsim rapid.

*

Plăcerea de a trăi este ceea ce risipeşte, suprimă concentrarea, opreşte orice elan spre grandoare. Dar fără plăcerea de a trăi… Nu, soluţie nu există. Decît dacă facem dintr-o mare dragoste o rădăcină şi găsim acolo izvorul vieţii fără să fim pedepsiţi cu risipirea.

*

1 septembrie 1948

„Sînt aproape de încheierea seriei de lucrări pe care intenţionam să le scriu acum zece ani. Ele m-au ajutat să-mi însuşesc meseria. Acum cînd ştiu că mîna nu-mi va tremura, voi putea să dau frîu liber nebuniei.“ Aşa vorbea cel care ştia ce face. La capăt, rugul.

*

Oare un om conştient, se întreabă Dostoievski, poate să se respecte cît de cît?

*

D.: „Dar dacă se întîmplă ca avantajul uman, uneori, nu numai să poată, dar chiar să trebuiască să constea în a dori un prejudiciu şi nu un avantaj?“

---

[1] Primul titlu pentru *Starea de asediu*.

*

„Nu trăim cu adevărat decît cîteva ore din viaţa noastră…“

*

Noapte pe piscul Vaucluse. Calea Lactee coboară pînă în cuiburile de lumini din vale. Totul se contopeşte. Există sate pe cer şi constelaţii pe munte.

*

Trebuie să întîlneşti dragostea înainte de a fi întîlnit morala. Sau dacă nu, sfîşierea.

*

Nu există un lucru pe care-l faci pentru o fiinţă (pe care îl faci cu adevărat) care să nu nege o altă fiinţă. Iar cînd nu te poţi resemna să-i negi pe ceilalţi, apare o lege care sterilizează pentru totdeauna. La limită, a iubi o fiinţă înseamnă a le ucide pe toate celelalte.

*

Am ales creaţia ca să scap de crimă. Şi respectul lor! Există o neînţelegere.

*

X. – Bei cafea seara?
– În general, niciodată.

– 10 doze de sulfamide pe zi.
– 10? Nu-i prea mult?
– Ori vrei, ori nu vrei.

*

André B. şi mătuşa lui care i-a dăruit o eşarfă, prea groasă şi prea ţipătoare. Cum ea verifică în fiecare dimineaţă dacă şi-a pus-o cînd pleacă de acasă, se duce să-i spună la revedere în cămaşă, pe urmă îmbracă repede haina şi pardesiul în vestibul, înainte de a ieşi.

*

Începi prin a crea în singurătate şi crezi că e greu. Dar scrii şi creezi pe urmă printre ceilalţi. Afli atunci că e ceva nesăbuit şi că fericirea se găsea la început.

………………………………………………………………

*

Sfîrşitul romanului: „Omul este un animal religios“, spuse el. Iar peste pămîntul neîndurător cădea o ploaie inexorabilă.

*

Creaţia corectată: E singurul reprezentant al acelei religii vechi de cînd omul şi e izgonit de pretutindeni.

*

Am încercat din toate puterile, cunoscîndu-mi slăbiciunile, să fiu un om cu morală. Morala ucide.

*

Infernul este o favoare specială rezervată celor care au cerut-o mult.

*

Un om nu trebuie judecat nici după ceea ce spune, nici după ceea ce scrie, conform lui Beyle. Eu adaug: nici după ceea ce face.

*

Reputaţiile proaste sînt mai uşor de suportat decît cele bune fiindcă acestea din urmă sînt greu de purtat, trebuie să rămîi la înălţimea lor şi orice slăbiciune îţi este imputată drept crimă. La cele proaste, slăbiciunea e privită cu indulgenţă.[1]

*

Cină cu Gide. Scrisori de la autori tineri care-l întreabă dacă să continue. Gide răspunde: „Cum aşa? Puteţi să vă abţineţi să scrieţi, mai ezitaţi?“

*

Începi prin a nu iubi pe nimeni. Pe urmă iubeşti toţi oamenii, în general. Nu mai iubeşti după aceea decît pe cîţiva, pe urmă pe unul singur şi apoi pe singurul.

---

[1] Pasaj omis în prima copie dactilografiată şi restabilit după manuscris.

*

Alger după 10 ani. Chipurile pe care le recunosc, după o oarecare ezitare, şi care au îmbătrînit. Este ca serata de la Guermantes. Dar la scara unui oraş în care mă pierd. Nu e o reîntoarcere la mine însumi. Sînt în mulţimea asta imensă care se îndreaptă fără răgaz spre o groapă în care vor cădea cu toţii, unii peste alţii, împinşi de altă mulţime, din spate, care, ea însăşi…

*

Din avion, în toiul nopţii, luminile Balearelor ca nişte flori pe mare.

*

M. „Cînd am aerul unui om fericit, sînt decepţionaţi. Mă întreabă, ar vrea să mă facă să mărturisesc că e ceva fals, să mă tragă spre ei, să mă readucă în lumea lor. Au impresia că au fost trădaţi.“

*

A trăi înseamnă a verifica.

*

Grenier. Non-acţiunea înseamnă a accepta viitorul – dar cu întristare faţă de trecut. Este o filosofie de mort.

*

Discurs despre *Don Juan* sau *Mănăstirea din Parma*. Şi necontenita revendicare a literaturii franceze care este aceea de a menţine elasticitatea şi rezistenţa spiritului individual.

*

Aleksandr Blok

„O, dacă aţi şti, copii,
Bezna şi frigul zilelor ce vor veni.“

şi pe urmă:

„Ce anevoios este să umbli printre oameni,
Să te prefaci că încă mai exişti.“

şi pe urmă:

„Sîntem cu toţii nefericiţi. Patria noastră ne-a pregătit un teren pentru mînii şi certuri. Trăim fiecare în spatele unui zid chinezesc dispreţuindu-ne reciproc. Singurii noştri duşmani adevăraţi sînt popii,

vodca, coroana, jandarmii, ascunzîndu-şi chipurile şi asmuţindu-ne pe unii contra celorlalţi. Mă voi strădui să uit... toată mocirla asta ca să devin om şi nu o maşină de clocit ură.

Nu iubesc decît arta, copiii şi moartea."

Idem, în faţa ignoranţei şi a epuizării bieţilor oameni:

„Sîngele îmi îngheaţă în vine de ruşine şi disperare. Totul nu este decît vid, răutate, orbire, mizerie. Doar o compasiune totală aduce o schimbare... Reacţionez aşa fiindcă nu am conştiinţa împăcată... Ştiu ce trebuie să fac: să-mi dau toţi banii, să cer iertare tuturor, să-mi împart bunurile, hainele... Dar nu pot... nu vreau..."

„O, scumpa, preaiubita mea gloată!"

„Ceea ce se află la hotarele artei nu poate fi iubit" şi totuşi: „Murim cu toţii, dar arta rămîne".

Prokoş. *Şapte fugari.* „Toţi îl urau, dar toţi îi invidiau zîmbetul sclipitor, iar el bănuia foarte tare că bunul cel mai de preţ în ochii majorităţii oamenilor, ceea ce îşi doresc cu cea mai mare înfocare în străfundurile inimii lor, este inaccesibila şi fugitiva strălucire a frumuseţii."

„Pîndari: stîncile; dedesubt, enormul platou şi deasupra, stelele. Doar lucruri puternice; iar ceea ce refuzau să admită în locurile acelea, acei veşnici pîndari, era slăbiciunea, adică impuritatea şi fragilitatea spiritului."

„...cei care au pierdut, undeva, în entuziasmul copilăriei şi al tinereţii, orice putere de a iubi."

Admirabilă p. 106.

„...mama lui – singura făptură pentru care a simţit vreodată ceea ce s-ar putea numi, poate nu dragoste, dar un soi de loialitate a inimii."

„Lumea! Se vorbeşte de război şi de bani, de foamete, de nedreptate şi tot restul. Dar realitatea este mult mai vastă, mai profundă, mai teribilă decît toate astea, ba chiar cu mult! Vreţi să ştiţi ce este? Este iubirea de moarte."

„Prezic un foc mare… Totul va fi mistuit. Totul. Cu excepţia celor care vor fi purificaţi şi vor fi ajuns la eternitate prin focul spiritului. Prin dragoste.

– Ce fel de dragoste?

– Dragostea care nimiceşte! Dragostea fără împăcare şi fără sfîrşit."

*

O nuvelă care se va petrece într-o zi cu ceaţă galbenă.

*

Oare refuzîndu-i doar o parte această lume devine un loc unde se poate trăi? Împotriva lui *Amor fati*. Omul este singurul animal care refuză să fie ceea ce este.

*

„Ah! m-aş omorî cu dragă inimă dacă n-aş şti că moartea în sine nu este odihnă şi că şi în mormînt ne aşteaptă o teribilă angoasă."[1]

*

Procurorul intră în celula condamnatului. Acesta e tînăr. Zîmbeşte. Este întrebat dacă vrea să scrie ceva. Da, spune el. Şi scrie „zi de victorie!" Zîmbeşte în continuare. Procurorul îl întreabă dacă nu doreşte nimic. Ba da, spune tînărul. Şi îl pălmuieşte zdravăn. Ceilalţi dau fuga. Procurorul ezită. O ură veche de cînd e lumea iese la suprafaţă. Dar rămîne nemişcat, cu un gînd care urcă încet în sinea lui. *Nu i se poate face nimic.* Celălalt surîde şi-l priveşte. Nu, spune el vesel, nu e nimic de făcut. Procurorul şi soţia sa. Dar, spune acesta, tu ce-ai făcut. Nu l-ai…

– Ce?

– Adevărat. Nu e nimic de făcut.

---

[1] În manuscris, fraza aceasta este între ghilimele. Ele au fost suprimate, sau mai degrabă uitate, în prima versiune dactilografiată.

Din proces în proces, procurorul slujeşte cu ură. În faţa fiecărui inculpat, aşteaptă ca acesta să se încovoaie. Dar nimic. *Se înţeleg între ei.*

Pe urmă începe să judece cu prea multă ură. Deviază. Devine eretic. Este condamnat. Atunci un şuvoi iese din nou la suprafaţă. Asta înseamnă libertatea. Îl va pălmui pe procuror. Aceeaşi scenă. Dar nu zîmbeşte şi chipul celuilalt e în faţa lui. „Nu doreşti…"

Îl priveşte pe procuror: „Nu, spune el. Să mergem".

*

Culmea raţionamentului revoltat: să accepţi să te sinucizi pentru a refuza complicitatea cu omorul în general.

*

Îndatoririle prieteniei te ajută să suporţi plăcerile societăţii.

*

Rug. „În această a doua perioadă mă uimea faptul cît de puţin o cunoscusem la început, pe vremea cînd îmi umpluse şi colorase viaţa pentru totdeauna."

*

Idem: „Îmi imaginam. Cunoşteam dimineţile acelea în care imaginea fiinţei întîlnite în ajun şi a deliciilor cam înceţoşate pe care le-am descoperit în primele efuziuni se limpezeşte brusc şi cînd beţia cam buimacă din ajun devine o bucurie solară, aceea a celei mai pure dintre cuceriri."

*

Char. Bloc calm prăvălit aici pe pămînt dintr-un dezastru obscur.

*

Am două, trei pasiuni care pot fi socotite vinovate, pe care le consider ca atare şi de care încerc să mă vindec prin exerciţiul voinţei. Uneori reuşesc.

*

Max Jacob: „Poţi fabrica o experienţă precoce cu o memorie puternică". Să-mi cultiv memoria, mai presus de orice.

– Scurtimea şi durata sînt efectele lenei.

– Nu dispreţuiţi nici pe cei mărunţi, *nici pe cei mari* (pentru mine).

*

Roman. Întoarcerea din lagăr. El soseşte, a recuperat puţin, n-are suflu, dar este precis. „O dată pentru totdeauna, vă voi satisface curiozitatea. Dar după aceea, doresc să nu mai fiu întrebat." Urmează o expunere rece.

Ex. Am scăpat.

Cuvintele ieşeau aspre, precise. Fără nuanţe.

Aş vrea să fumez.

Primul fum. Se întoarce şi zîmbeşte.

Scuzaţi-mă, spune el cu acelaşi aer liniştit şi închis.

Pe urmă nu va mai vorbi niciodată despre asta. Trăieşte în modul cel mai banal. Un singur lucru: nu se mai atinge de soţia lui. Pînă la criză şi explicaţii: „Tot ce este omenesc îmi provoacă oroare".

*

Program februarie-iunie

1) *Ştreangul*[1].

2) *Omul revoltat.*

Să pun la punct cele trei volume de eseuri:

1) Eseuri literare. *Prefaţă* – Minotaurul + Prometeu în infern + Exilul Elenei + Oraşe din Algeria + …

2) Eseuri critice. *Prefaţă* – Chamfort + Inteligenţa şi eşafodul + Agrippa d'Aubigné + Prefaţă la *Cronicile italiene* + Comentarii despre *Don Juan* + Jean Grenier.

3) Eseuri politice. *Prefaţă* – 10 editoriale + Inteligenţa şi curajul + nici victime, nici călăi + Răspunsurile lui d'Astier + De ce Spania + Artistul şi libertatea.

– 18-28 februarie: să termin *Ştreangul,* prima versiune;

– martie-aprilie: să termin *Omul revoltat*, prima versiune;

– mai: eseuri;

– iunie: să revăd *Ştreangul* şi O.R.

Sculatea de dimineaţă. Duş *înainte* de micul-dejun.

Nici o ţigară înainte de amiază.

---

[1] Primul titlu pentru *Cei drepţi.*

Încăpăţînarea în muncă. Astfel se depăşesc slăbiciunile.

*

Portrete. Sub voaletă, ea priveşte cu ochii ei mari şi frumoşi. Frumuseţe liniştită, puţin lăptoasă. Vorbeşte brusc şi gura i se crispează în formă de paralelogram. E urîtă. Femeie de lume.

*

I se vorbeşte. El vorbeşte. Deodată, îşi continuă fraza, dar privirea îi e aiurea, încă la tine prin forţa lucrurilor, dar deja îndreptîndu-se în altă parte. Bărbat afemeiat.

*

Ultimele cuvinte ale lui Karl Gerhard, fostul medic al lui Himmler (şi informat despre Dachau):

„Regret că mai există nedreptate pe lumea asta".

*

A te dărui nu are sens dacă te stăpîneşti. – Altfel, te dăruieşti ca să scapi de propria ta mizerie. Nu poţi dărui decît ceea ce ai. Să-ţi fii propriul stăpîn înainte de a depune armele.

*

X.: „Era în anul cînd am făcut peritonită.

Era exact înainte de perforaţie..." etc. etc. Calendar visceral.

*

Proces. – Cînd te gîndeşti ce lucru de neînlocuit reprezintă experienţa unei inimi mari, ce sumă de cunoştinţe presupune ea, cîte mari bătălii purtate şi cîştigate împotriva ta însuţi şi a durităţii cerului, şi cînd te gîndeşti că trei slujbaşi de tribunal sînt, de fapt, suficienţi.

*

Într-o lume care nu mai crede în păcat, artistul trebuie să predice. Dar dacă spusele preotului aveau efect, e pentru că ele erau alimentate de exemplu. Artistul se străduieşte deci să devină un exemplu. De aceea este împuşcat sau deportat, spre marea sa indignare. Şi pe urmă virtutea nu se învaţă atît de repede ca mînuirea mitralierei. Lupta este inegală.

*

După asasinarea lui Alexandru al II-lea, adresă a Comitetului Executiv către Alexandru al III-lea:

„...Mai bine decît oricine, înţelegem cît de tristă este pierderea atîtor talente, a unei asemenea energii puse în slujba operei de distrugere...“

„...O luptă paşnică de idei va veni să înlocuiască violenţa care ne repugnă mai mult decît servitorilor dumneavoastră şi pe care nu o practicăm decît în virtutea unei triste necesităţi.“

– De văzut ciudata depoziţie a lui Rîsakov, gata să servească drept informator ca să-şi salveze viaţa. Dar îşi oferă argumente (p. 137 din *Procès célèbres de la Russie*).

*

Locotenentul Schmidt. „Moartea mea va desăvîrşi tot şi, încununată de tortură, cauza mea va fi ireproşabilă şi perfectă.“

*

G. Această gură curăţată de eroziunea murdară a plăcerii.

*

Revoltă. Capitol despre aparenţă (faţă de sine şi faţă de ceilalţi). Dandismul, motor al atîtor acţiuni, chiar şi al celei revoluţionare.

*

Atît timp cît omul nu-şi stăpîneşte dorinţa, nu stăpîneşte nimic. Şi nu şi-o stăpîneşte mai niciodată.

*

Vinaver[1]. Scriitorul este pînă la urmă răspunzător pentru ceea ce face faţă de societate. Dar trebuie să accepte (şi aici se impune să se arate foarte modest, foarte puţin exigent) să nu-şi cunoască dinainte responsabilitatea, să ignore, *atît timp cît scrie*, condiţiile angajamentului său – să-şi asume un risc.

*

Eseu. Introducere. De ce să refuzăm delaţiunea, poliţia etc... dacă nu sîntem nici creştini, nici marxişti. Nu avem valori pentru asta. Pînă ce vom fi regăsit o bază pentru aceste valori, sîntem condamnaţi să

---

[1] M. Vinaver, autor al volumelor *Lataume* (1950) şi *L'Objecteur* (1951).

alegem binele (atunci cînd îl alegem) într-un mod de nejustificat. Virtutea va fi întotdeauna nelegitimă pînă la această scadență.

*

Ciclul 1. De la primele mele cărți *(Nunta)* pînă la *Ștreangul* și *Omul revoltat*, toate eforturile mele au avut drept țel să mă depersonalizez (de fiecare dată pe un ton diferit). Abia după aceea voi putea vorbi în numele meu.

*

Sufletele mari mă interesează – și numai ele. Dar eu nu sînt un suflet mare.

*

Prefață la culegerea de articole[1]. „Unul dintre regretele mele este de a fi sacrificat prea multe obiectivității. Obiectivitatea, uneori, este o complezență. Astăzi lucrurile sînt clare și trebuie numit concentraționar ceea ce este concentraționar, chiar și socialismul. Într-un sens, nu voi mai fi niciodată politicos.“

M-am străduit să fiu obiectiv, contrar firii mele. Fapt e că nu aveam încredere în libertate.

*

Jeliabov, care organizează asasinarea lui Alexandru al II-lea, arestat cu 48 de ore înaintea dramei, cere să fie executat în același timp cu Rîsakov care a aruncat bomba.

„Numai lașitatea guvernului ar explica de ce s-a ridicat doar o spînzurătoare în loc de două.“

*

Zîbin, decodificator imbatabil al Ohranei, este menținut în post de către G.P.U. *Idem* Komisarov, organizator de pogromuri al Ohranei, trece la Ceka. „A coborî în subteran“ (ilegalitate).

„Loviturile terorii trebuie organizate cu grijă. Partidul își va asuma responsabilitatea morală. Asta le va asigura luptătorilor eroici liniștea spirituală indispensabilă.“

Azev – mormîntul 10 466 în cimitirul unei periferii berlineze.

---

[1] Proiect de prefață pentru *Actuelles.*

Cu cîteva zile înainte de atentatul contra lui Plehve, îl avertizează „în general“ pe Lopukin, de la Ohrana, şi cere mărirea salariului. Îi denunţă pe teroriştii din sud pentru ca aceia din Petersburg să aibă mîinile libere. Plehve este ucis; ce spusese Azev: „Nu dinspre partea asta (Kerci) trebuie să vă temeţi“.

*

Zubatov director. Pleda pentru acuzat în faţa unei false comisii de anchetă. Şi făcea din el un turnător.

Nouă din zece revoluţionari făceau o pasiune pentru meseria de informator.

*

Revoluţia din 1905 a început prin greva unei tipografii moscovite ai cărei muncitori cereau ca punctele şi virgulele să fie socotite caractere în evaluarea „cu bucata“.

Sovietul din Sankt-Petersburg în 1905 cheamă la grevă strigînd „Jos pedeapsa cu moartea!“

*

În timpul Comunei din Moscova, în Piaţa Trubnaia, în faţa unei clădiri distruse de tunuri, este expusă o farfurie conţinînd o bucată de carne omenească şi purtînd o pancartă cu aceste cuvinte: „Daţi-vă obolul pentru victime“.

*

Provocare. Cazul Malinovski, cf. *Laporte*, pp. 175-176.

Întrevedere. Burţev–Azev, la Frankfurt – după condamnare. Cf. p. 221, *Laporte*.

*

Lui Dimitri Borgov, asasinul lui Stolîpin, i se acordă favoarea de a fi spînzurat în frac.

*

Să terminăm pe 1 iunie. Pe urmă călătorii. Jurnal intim. Forţă de viaţă. Să nu mă împotmolesc niciodată.

*

Un eseu despre alibi.

*

Putem considera întreaga istorie a terorismului rus ca fiind cea a luptei dintre intelectualism şi absolutism, în prezenţa poporului tăcut.

*

Roman. În mizeria fără sfîrşit a lagărului, o clipă de fericire de nespus.

*

La urma urmei, Evanghelia este realistă, în timp ce omul o crede imposibil de practicat. Ea ştie că omul nu poate fi neprihănit. Dar poate face efortul să-şi recunoască impuritatea, adică să ierte. Criminalii sînt întotdeauna judecători… Nu pot condamna absolut decît cei care sînt absolut nevinovaţi… De aceea Dumnezeu trebuie să fie absolut nevinovat.

*

A condamna o fiinţă înseamnă a-i suprima şansa de perfecţiune.

*

Cum să trăieşti fără cîteva motive bune de disperare?

*

Prefaţă. – Să te declari revoluţionar şi să refuzi pe de altă parte pedeapsa cu moartea[1] (să citez prefaţa lui Tolstoi – nu se cunoaşte suficient această prefaţă pe care de abia acum am ajuns la vîrsta la care s-o citesc cu veneraţie), limitarea libertăţilor şi a războaielor, înseamnă să nu spui nimic. Trebuie deci să declari că nu eşti un revoluţionar – ci, mai modest, un reformist. Un reformist intransigent. În fine, *şi cumpănind bine totul*, te poţi declara revoltat.

*

(Îţi vei pierde creditul, mi se spune.
– Asta sper şi eu, dacă e făcut din apa asta.[2])

*

Ceaikovski avea obiceiul să mănînce hîrtii (chiar foarte importante, la Ministerul de Justiţie, bunăoară) din distracţie.

---

[1] Cf. *Actuelles*, p. 235.

[2] În manuscris, această observaţie este direct legată de textul precedent, pe care în mod vădit îl comentează.

„În el urca o dorinţă de a crea atît de violentă, încît doar imensa lui forţă de muncă îi permitea să şi-o satisfacă.“ (N. Berberova)

„Dacă această emoţie a artistului care se numeşte inspiraţie nu s-ar opri niciodată, acesta nu ar putea trăi.“

„În momentele de lenevie, mă cuprinde o spaimă de a nu fi niciodată în stare să ajung la perfecţiune, o nemulţumire, o ură faţă de mine însumi. Gîndul că nu sînt bun de nimic, că doar marea mea activitate îmi ascunde defectele şi mă ridică la rangul de om, în sensul profund al cuvîntului, mă hărţuieşte şi mă chinuie. Ceea ce mă salvează este munca.“ (Ceaikovski)

Şi totuşi munca sa, cel mai adesea, este mediocră.

*

Recrutare. Majoritatea literaţilor rataţi se îndreaptă spre comunism. Este singura poziţie care le îngăduie să-i judece de sus pe artişti. Din acest punct de vedere, este partidul vocaţiilor contrare. Recrutare masivă, desigur.

*

Mai ’49. Şi acum: să renunţăm la „uman“, cum spun ei.

*

Îmi dădeam subiecte ca tot atîtea pretexte ca să mă silesc să vorbesc.

*

Prefaţă la cartea de eseuri politice. Din acest punct de vedere, ultimul eseu exprimă destul de bine ceea ce gîndesc, şi anume că omul modern este silit să se ocupe de politică. Mă ocup de ea fără voie şi pentru că, prin defectele mele mai mult decît prin calităţi, n-am ştiut niciodată să refuz nimic din obligaţiile pe care le întîlneam în cale.

*

Nu poţi crede în bunătate, în morală şi în dezinteresare, din cauza psihologiei. Dar nu poţi crede în rău etc., din cauza istoriei.

*

Roman[1] . Amanţii de piatră. Şi el ştia acum de ce suferise în tot timpul acelei iubiri şi că această suferinţă nu s-ar fi putut rezolva decît dacă… în momentul exact... vreun vînt venit din cer i-ar fi împietrit în chiar elanul iubirii lor, astfel ca pentru totdeauna de acum înainte să fie încremeniţi faţă în faţă, smulşi în fine din pămîntul crud, ignorînd dorinţele care se dezlănţuiau cu furie în jurul lor şi întorşi unul spre celălalt ca spre imaginea slipitoare a dragostei complementare.

*

Nu spunem nici un sfert din ceea ce ştim. Altfel, totul s-ar prăbuşi. Puţinul pe care-l spunem, şi iată-i cum urlă.

*

Cînd am văzut o singură dată strălucirea fericirii pe chipul unei fiinţe pe care o iubim, ştim că nu poate exista altă vocaţie pentru un om decît să aprindă lumina aceasta pe feţele celor din jur… şi ne sfîşie gîndul nefericirii şi al nopţii pe care le proiectăm, prin simplul fapt că trăim, în inimile celor pe care îi întîlnim.

*

Cînd barbarii din nord au distrus dulcele regat din regiunea Provence şi au făcut din noi nişte francezi…

*

Mounier mă sfătuieşte în *Esprit* să mă îndepărtez de politică, neavînd cap pentru aşa ceva (lucru, într-adevăr, evident) şi să mă mulţumesc cu rolul, şi el destul de nobil şi care mi s-ar potrivi atît de bine, al celui care avertizează. Dar ce înseamnă a avea un cap politic? Nu am aflat citind *Esprit*. Cît despre rolul „nobil“ al celui care avertizează, pentru asta ar trebui o conştiinţă fără pată. Iar singura vocaţie pe care mi-o accept este să spun conştiinţelor că nu sînt lipsite de pete şi raţiunilor că le lipseşte ceva.

*

Iulie ’49

Jurnal America de Sud, iunie-august 1949.

---

[1] Pasajul care urmează este restabilit de către editori.

*

Septembrie ’49

În încheiere, a revaloriza uciderea pentru a o opune distrugerii anonime şi reci, şi abstracte. Apologia uciderii de la om la om este una dintre etapele de pe drumul revoltei.

*

Singurul efort din viaţa mea, restul fiindu-mi dăruit, şi încă din belşug (cu excepţia averii care mi-e indiferentă): să trăiesc o viaţă de om normal. Nu voiam să fiu un om al abisurilor. Acest efort nemăsurat n-a servit la nimic. Puţin cîte puţin, în loc să reuşesc din ce în ce mai bine în întreprinderea mea, văd cum se apropie abisul.

*

Gheorghiu observă pe bună dreptate că osîndirea (şi supliciul) lui Hristos a fost amestecată cu a celor doi tîlhari. Tehnica amalgamului era practicată încă din anul zero.

Singurul progres, după G.: astăzi, zece mii de nevinovaţi sînt înconjuraţi de doi vinovaţi.

*

…faţadele satelor înălţate de Potemkin de-a lungul şoselelor pe unde trecea Ecaterina cea Mare vizitîndu-şi imperiul.

*

Ceapski *(Pămînt inuman)* povesteşte cum copiii ruşi stropeau cu apă cadavrele soldaţilor nemţi găsiţi în zăpadă şi, dimineaţa, le foloseau trupurile îngheţate drept sănii.

*

Trebuie să iubeşti viaţa înainte de a-i iubi sensul, spune Dostoievski. Da, iar cînd dragostea de a trăi dispare, nici un sens nu ne mai consolează.

*

Marele Imam Ali: „Lumea este un hoit. Oricine doreşte o părticică din această lume va trăi cu cîinii“.

*

Stendhal: „Deosebirea dintre germani şi alte popoare: ei se exaltă prin meditaţie în loc să se calmeze. A doua nuanţă: ei mor din dorinţa de a avea caracter."

*

Sperber: „Dumnezeu să-i pedepsească pe cucernicii care în loc să intre în biserică intră într-un partid revoluţionar ca să facă din el o biserică".

– Comunismul, fanatism sceptic.

– Vorbind de un maestru (Grenier?): „Să-l întîlnesc pe acest om a fost o mare fericire. Să-l urmez ar fi fost rău, să nu-l părăsesc niciodată va fi bine."

*

Idem, moartea Rosei Luxemburg: „Pentru ceilalţi, era moartă de doisprezece ani. Pentru ei, murea de doisprezece ani".

*

„Nu există sacrificii izolate. În spatele fiecărui individ care se sacrifică se află alţii pe care îi sacrifică o dată cu el fără să le ceară părerea."

Ei vor binele poporului, dar nu iubesc poporul. Nu iubesc pe nimeni, nici pe ei înşişi.

*

Octombrie '49

Roman. „Undeva, într-o regiune îndepărtată a sufletului său, îi iubea. Erau iubiţi cu adevărat, dar la o asemenea distanţă încît cuvîntul iubire căpăta un sens nou."

„Dorea două lucruri, dintre care primul era posesiunea absolută. Al doilea era amintirea absolută pe care voia să i-o lase. Oamenii ştiu atît de bine că iubirea e sortită morţii încît se ocupă de amintirea acelei iubiri din timpul cît o trăiesc. Voia să-i lase o idee mare despre el însuşi pentru ca dragostea lor să fie mare, definitiv. Dar ştia acum că el nu era mare, că ea va afla acest lucru într-o zi, mai devreme sau mai tîrziu, şi că în locul amintirii absolute va fi, pentru el cel puţin, moartea absolută. Victoria, singura victorie ar fi să admită

că dragostea poate fi mare chiar şi atunci cînd amantul nu este pe măsură. Dar nu era încă pregătit pentru această teribilă modestie. “

*

„Plimba în el, gravată cu fierul roşu, amintirea chipului ei ros de durere… Cam tot pe atunci şi-a pierdut stima de sine care înainte îl susţinuse întotdeauna… Fiind inferior dragostei, ea avea dreptate.“

„Poţi iubi în lanţuri, prin ziduri de piatră groase de mai mulţi metri etc.… Dar e suficient ca o infimă părticică a inimii să fie supusă datoriei şi dragostea adevărată devine imposibilă.“

„Îşi imagina un viitor de singurătate şi suferinţă. Şi găsea o plăcere dificilă în aceste închipuiri. De fapt, presupunea că suferinţa e nobilă şi armonioasă. Şi în realitate îşi imagina astfel un viitor lipsit de suferinţă. Din clipa cînd există durerea, dimpotrivă, nu mai există viaţă.“

„Pierduse tot, chiar şi singurătatea.“

„Îi spunea că dragostea bărbaţilor este aşa, o voinţă, nu un har, şi că trebuie să se cucerească pe sine. Ea îi jura că asta nu este dragoste.“

„Îi striga că asta înseamnă moarte pentru el, iar ea nu simţea nimic. Căci pe culmea exigenţei sale găsea natural ca el să moară de vreme ce eşuase.“

„Totul trebuie iertat şi mai întîi faptul că exişti. Existenţa sfîrşeşte întotdeauna prin a fi ceva rău.“

„În ziua aceea a pierdut-o. În aparenţă, nenorocirea nu a venit decît mai tîrziu. Dar el ştia că în ziua aceea se întîmplase. Ca s-o poată păstra ar fi trebuit să nu eşueze niciodată. Exigenţa ei era de aşa natură, încît el nu putea comite nici o singură greşeală, nu putea afişa nici o singură slăbiciune. De la oricine altcineva ar fi admis-o,

o admisese şi o va mai admite. Nu de la el. Acestea sînt privilegiile dragostei."

*

„Există o onoare în dragoste. Odată pierdută onoarea, dragostea nu mai este nimic."

*

„Eram mic înainte de a iubi, tocmai pentru că eram ispitit uneori să mă socotesc mare." (Stendhal, *Despre iubire)*

*

Cu spirit fin şi cu inimă mediocră. Cu alte cuvinte, virtuţile sale erau ale spiritului, nu ale inimii. Ceea ce îi plăcea la ea era viaţa exterioară, romanescul, jocul şi comedia.

*

Disperarea este să nu-ţi cunoşti motivele de a lupta şi dacă într-adevăr trebuie să lupţi.

Umblînd prin Paris, această amintire: focurile de pe cîmpiile braziliene şi mireasma de cafea şi de mirodenii. Serile crude şi triste care se lasă pe acel pămînt fără sfîrşit.

*

Revoltă. Absurdul presupune absenţa alegerii. A trăi înseamnă a alege. A alege înseamnă a ucide. Obiecţia faţă de absurd este omorul.

*

Guilloux. Nenorocirea artistului este că el nu e nici în întregime călugăr, nici în întregime laic – şi că are ambele feluri de tentaţii.

*

Adevărata problemă a momentului: pedeapsa.

*

Cine va putea exprima disperarea omului care s-a situat de partea creaturii contra creatorului şi care, pierzînd ideea propriei sale inocenţe, ca şi pe a celorlalţi, judecă creatura, şi pe el însuşi, ca fiind tot atît de criminală ca şi creatorul.

*

Monnerot: „Fecunditatea unui producător de idei [se referă la Hegel] se atestă prin multiplicitatea *traducerilor* [interpretărilor] posibile."

Bineînţeles că nu. Asta e adevărat cînd e vorba de un artist, categoric fals cînd e vorba de un gînditor.

*

Roman. Condamnat la moarte. Dar i se strecoară cianură… Şi acolo, în singurătatea celulei, a început să rîdă. O plăcere imensă îl copleşea. Nu se mai îndrepta spre zid. Avea toată noaptea la dispoziţie. Va *putea să aleagă*… Să-şi spună „Haide" şi pe urmă „Nu, încă o clipă" şi să savureze clipa aceea… Ce revanşă! Ce dezminţire!

*

Din lipsă de dragoste, putem încerca să avem onoare. Tristă onoare.

*

F.: Nebunia de a nu întemeia nimic pe iubire, nebunia de a nu distruge nimic pentru iubire.

*

Dumnezeu a venit să moară pe Cruce pentru că era gelos pe durerea noastră. Acea stranie privire care încă nu era a lui…

Sfîrşit de octombrie '49. Din nou bolnav

Un bolnav trebuie să fie curat ca să fie uitat, iertat. Şi cu toate acestea, pînă şi curăţenia lui este insolită. Este suspectă – ca acele rozete de dimensiuni excesive care se văd la butonierele escrocilor.

*

După o atît de lungă certitudine de însănătoşire, această revenire a bolii ar trebui să mă copleşească. Mă copleşeşte într-adevăr. Dar cum succede unei suite neîntrerupte de copleşiri, mă face să rîd. În sfîrşit, iată-mă eliberat. Şi nebunia este eliberare.

*

„De o asemenea sensibilitate, încît ar fi putut să-şi atingă durerea cu mîinile" (despre Keats – de Anny Lowell).

*

Tot Keats: „Nu există păcat mai mare decît să te crezi un mare scriitor. E adevărat că o asemenea crimă comportă o pedeapsă grea“.

*

„La mănăstire, Ofelia!“ Într-adevăr, nu există alt mod de a o poseda decît de a face în aşa fel încît nimeni să nu o posede. Decît Dumnezeu, a cărui întîietate se suportă uşor: nu atinge corpul.

*

Dacă există suflet, e o greşeală să credem că el ne-a fost dat gata creat. El se creează aici, pe tot parcursul vieţii. Şi a trăi nu înseamnă altceva decît această naştere lungă şi chinuitoare. Cînd sufletul e gata, creat de noi şi de durere, vine moartea.

*

„Sînt fericit că există aici pe pămînt ceva ca mormîntul.“ (Keats)

*

Chesterton. Justiţia este un mister, nu o iluzie.

*

În legătură cu Browning: omul mijlociu – acelaşi care mă preocupă.

*

Kleist care îşi arde de două ori manuscrisele… Piero della Francesca, orb la capătul zilelor… Ibsen la sfîrşit amnezic şi reînvăţînd alfabetul… Curaj! Curaj!

*

Frumuseţea, care te ajută să trăieşti, te ajută şi să mori.

*

Timp de milenii, lumea a semănat cu acele picturi italieneşti din Renaştere în care, pe lespezile reci, nişte oameni sînt torturaţi în timp ce alţii privesc în altă parte cu o desăvîrşită distracţie. Numărul celor „dezinteresaţi“ era ameţitor de mare faţă de cel al interesaţilor. Ceea ce caracteriza istoria era cantitatea de oameni care nu se interesa de nenorocirea celorlalţi. Uneori le venea rîndul celor

dezinteresaţi. Dar se întîmpla în mijlocul distracţiei generale şi una o compensa pe cealaltă. Astăzi, toţi se prefac a fi interesaţi. În sălile palatului de justiţie, martorii se întorc brusc spre cel flagelat.

*

Peer Gynt povesteşte concetăţenilor săi că diavolul a promis mulţimii să imite de minune grohăitul porcului. Apare şi se execută. Dar, la sfîrşitul reprezentaţiei, criticii au tranşat chestiunea. Unii găseau glasul prea subţire; ceilalţi, prea studiat. Toţi regretau că efectul fusese exagerat. Şi totuşi ţipetele auzite fuseseră ale unui porcuşor pe care diavolul îl purta sub manta şi-l ciupea.

*

Sfîrşitul lui Don Giovanni: vocile damnaţiunii, tăcute pînă atunci, umplu brusc scena universului. Erau acolo, mulţime tainică, mai numeroase decît cei vii.

*

Procesul Rajk: Ideea criminalului obiectiv care realizează ruptura dintre două aspecte ale omului este o idee de procedură curentă, dar *exagerată*.

*

Marxismul este o filosofie de procedură, dar fără jurisprudenţă.

*

De notat: în tot timpul procesului, Rajk îşi înclina capul spre dreapta, ceea ce înainte nu făcea niciodată.

*

Idem: condamnaţii la moarte, în realitate, *neexecutaţi* şi care trăiesc în Siberia, sau în altă parte, *altă viaţă* (eroi de roman).

*

Împotriva pedepsei cu moartea. Fichte, *Sistemul dreptului natural*.

*

Roman *(sfîrşit)*. Îşi amintea de vremea cînd devora biografii de oameni celebri, gonind peste pagini spre clipa morţii lor. Ce voia el să ştie atunci e ce pot să opună morţii geniul, grandoarea, sensibili-

tatea. Dar ştia acum că acea furie era zadarnică şi că existenţele mari nu comportau lecţii pentru el. Geniul nu ştie să moară. Femeia săracă, da.

*

Grandoarea înseamnă să încerci să fii mare. Alta nu există. (De asta este mare M.)

*

Unde vrei să ai sclavi, trebuie cît mai multă muzică posibil. Este cel puţin ideea unui prinţ german, aşa cum o relatează Tolstoi.

*

Daţi-mi ascultare, spunea Frederic al Prusiei. Dar, murind: „M-am săturat să domnesc peste sclavi“.

*

Roman. „Căutam mijlocul să nu mor din cauza libertăţii lui. Dacă l-aş fi găsit atunci, i-aş fi redat acea libertate.“

*

Gorki vorbind despre Tolstoi: „Este un om care-l caută pe Dumnezeu, nu pentru sine însuşi, ci pentru ceilalţi, ca să-l lase, pe el, omul, în pace în deşertul pe care şi l-a ales“.

Idem: „Nu sînt un orfan pe acest pămînt atît timp cît există omul acesta.“

*

Cînd Jan Hus era ars pe rug, s-a văzut venind o blîndă bătrînică ce şi-a adăugat legătura de vreascuri la rug.

*

Momentele acelea cînd te laşi în voia suferinţei la fel ca şi în cea a durerii fizice: întins, nemişcat, fără voinţă, nici viitor, ascultînd doar lungile împunsături ale răului.

*

Să o depăşeşti? Păi suferinţa este tocmai asta, ceva căruia nu-i eşti niciodată superior.

*

Roman. „Cînd ea era acolo şi ne sfîşiam între noi, suferinţa mea, lacrimile mele aveau o noimă. *Putea să le vadă.* Odată plecată, suferinţa asta e zadarnică, fără viitor. Iar adevărata suferinţă este suferinţa zadarnică. Să sufăr lîngă ea era o delicioasă fericire. Dar suferinţa solitară şi ignorată, iată paharul care ne este întins necontenit, de la care ne îndepărtăm cu încăpăţînare, dar din care tot trebuie să bem într-o zi, mai teribilă decît ziua morţii."

*

Nopţile de suferinţă te lasă mahmur – ca şi celelalte.

*

Roman. „Un ultim cuvînt. Chestiunea nu e să angajez un delicios şi amar dialog cu o frumoasă imagine dispărută. Chestiunea este să o distrug în străfundurile mele cu silinţă, implacabil, să desfigurez acel chip pentru a-i evita inimii mele tresărirea disperată pe care i-o dă memoria…" „Să omor această dragoste, o, dragostea mea."

*

Idem: „De zece ani nu mai putuse intra într-o sală de spectacol…"

*

Eseu despre Mare[1].

Disperatul nu are patrie. Eu ştiam că marea există şi de aceea am trăit în mijlocul acestui timp muritor.

Tot astfel fiinţe care se iubesc şi sînt despărţite pot trăi în durere. Dar, orice ar spune, ele nu trăiesc în disperare: ştiu că iubirea există.

*

Te încăpăţînezi să confunzi pe de o parte, căsătoria şi dragostea, pe de altă parte, fericirea şi dragostea. Dar ele nu au nimic în comun. De aceea se întîmplă, cum lipsa dragostei este mai frecventă decît dragostea, ca unele căsnicii să fie fericite.

*

Angajarea involuntară.

*

1 Cf. „Marea cît mai aproape" în *Vara.*

Gelozia fizică este, în mare parte, o judecată asupra ta însuţi. Fiindcă ştii ce eşti în stare să gîndeşti îţi închipui că şi *celălalt* gîndeşte aşa.

*

Zilele pe mare, viaţa aceasta „rebelă faţă de uitare, rebelă faţă de amintire“ după Stevenson.

*

Lambert[1]: „Acum, îmi păstrez toată mila pentru mine“.

*

Guilloux: „Pînă la urmă, nu scrii ca să spui, ci ca să *nu spui*“.

*

Roman. „La capătul acestor istovitoare suferinţe, mă întorceam spre acea parte din mine care nu iubeşte pe nimeni şi căutam refugiu acolo. Pe urmă reveneam, cu capul plecat, în desişuri şi mărăcini.“

*

Astăzi virtutea este meritorie. Marile sacrificii nu sînt susţinute. Martirii sînt uitaţi. Se ridică în picioare. Lumea îi priveşte. Odată căzuţi, ziarele continuă.

*

Merle, jurnalist de şantaj, nu obţinea nimic de la X, pe care-l calomnia tot anul în ziarul său. Merle, schimbîndu-şi bateriile, începu să-şi laude fără reţinere victima, care plăti imediat.

*

Tolstoi, în afacerea Şibunin, pledează în faţa tribunalului pentru acel nefericit, vinovat de a-şi fi lovit căpitanul – face apel în numele lui după condamnarea la moarte – îi scrie mătuşii sale ca s-o roage să intervină pe lîngă ministrul de război. Acesta remarcă doar că Tolstoi uitase să dea adresa regimentului, ceea ce îl împiedică să intervină. A doua zi după ce Tolstoi primeşte scrisoarea în care i se cere să umple această lacună, Şibunin este executat *din vina lui Tolstoi.*

*

[1] E. Lambert, prieten cu Jean Grenier, care i l-a prezentat pe Louis Guilloux.

Ultima lucrare a lui Tolstoi şi care se află neterminată pe masa lui de lucru: *În lume nu există vinovaţi.*

*

S-a născut în 1828. A scris *Război şi pace* între 1863 şi 1869. Între 35 şi 41 de ani.

*

Viaţa e prea lungă, după Greene. „N-am putea oare să săvîrşim primul nostru păcat de moarte la şapte ani, să ne ruinăm din dragoste sau din ură la zece ani şi să luptăm ca să încercăm să atingem mîntuirea pe patul de moarte la cincisprezece ani?“

*

Scobie, adulter. „Virtutea, viaţa pură îl ispiteau în noapte aşa cum ispiteşte păcatul.“

Idem: „Dragostea omenească nu cunoaşte nimic care să se poată numi victorie, doar cîteva mici succese strategice înainte de dezastrul final al morţii sau al infidelităţii“.

Idem: „Iubirea nu înseamnă înţelegere. Este alcătuită din dorinţa de a înţelege şi, curînd, din cauza atîtor eşecuri repetate, această dorinţă moare şi ea, iar dragostea…“

*

Marie Dorval către Vigny: „Nu mă cunoşti! Nu mă cunoşti!“ După atîta absenţă, nemairecunoscîndu-se. „Este adevărat, spune-mi, că voluptatea îmi poate smulge ţipete!“

Paşaportul ei emis la Toulouse: „Talie subţire, păr despletit, ţinută maiestuoasă“.

„Nu m-am despărţit de Domnul de Vigny, ci m-am smuls!“

*

Hristos agonizează acum în palate. Cu cnutul în mînă – el tronează la ghişeele băncilor.

*

Strepto – 40 de grame de la 6 noiembrie la 5 decembrie ’49.

P.A.S. 360 de grame de la 6 noiembrie la 5 decembrie ’49.

+ 20 de grame. Strepto de la 13 noiembrie la 2 ianuarie.

*

Roman. „Tot întrebîndu-l mereu despre dragostea sa, şi mai ales din pricina angoasei cu care îl întreba, simţea cum i se nasc îndoieli. Şi, pe măsură ce îndoielile creşteau, voinţa sa de a iubi se împietrea. Astfel, cu cît ea făcea mai mult apel la inima lui, cu atît dragostea lui devenea mai abstractă."

*

Orice *omor,* ca să fie justificat, trebuie să fie echilibrat prin dragoste. Eşafodul pentru terorişti era proba prin multiplicare cu nouă a dragostei.

*

În 1843, americanii eliberează Insulele Hawaii pe care englezii au fost obligaţi să le cedeze prin forţă. Melville prezent. Regele îşi invită supuşii să-şi „sărbătorească fericirea încetînd să mai respecte vreo constrîngere morală, legală sau religioasă timp de zece ani consecutiv; pe această perioadă, declară el solemn, toate legile teritoriului sînt suspendate".

*

Erorile sînt vesele, adevărul e infernal.

*

Această incertitudine sacră, de care vorbeşte Melville, care ţine mereu în suspensie oamenii şi naţiunile.

*

Notă a lui Melville pe marginea *Eseurilor* lui Shelley: „Satana lui Milton este moralmente superior Dumnezeului aşa cum cel care persevereazăîn ciuda adversităţii şi a torturii este superior celui care, în recea securitate a unui triumf sigur, îşi exercită oribila răzbunare asupra vrăjmaşilor săi."

*

Amare sînt apele morţii…

Melville la 35 de ani: „Am consimţit la anihilare".

*

Hawthorne, despre Melville: „Nu credea şi nu se putea mulţumi cu necredinţa".

*

L.G. – destul de frumoasă, dar, cum spunea Stendhal, lasă oarecum de dorit în privinţa ideilor.

*

În ziua cînd s-a despărţit de nevasta sa, i s-a făcut tare poftă de ciocolată şi a cedat acestei pofte.

*

Povestea bunicului domnului de Bocquandé. La liceu, este acuzat de a fi făcut o necuviinţă. El neagă. Trei zile de carceră. Neagă. „Nu pot mărturisi o greşeală pe care n-am comis-o." Este avertizat tatăl lui. Îi acordă fiului trei zile ca să mărturisească. Dacă nu, îl va trimite mus pe un vapor (familia e bogată). Trei zile de carceră. Scapă. „Nu pot mărturisi ceea ce nu am comis." Tatăl, neînduplecat, îl îmbarcă drept mus. Copilul creşte, îşi petrece viaţa pe vapoare, devine căpitan. Tatăl moare. El îmbătrîneşte. Şi pe patul de moarte: „Nu eram eu".

*

În timpul insurecţiei din Paris, gloanţele şuieră. „Ah! Ah!" strigă Gaston Gallimard. Robert Gallimard aleargă spre el, înnebunit. Dar Gaston strănută.

*

Ea îi oferea plăceri de vanitate. Şi pentru asta îi era credincios.

*

F.: „Sînt o fiinţă sucită. Nu-mi pot cunoaşte capacitatea de a iubi decît în funcţie de capacitatea de a suferi. Pînă nu sufăr, nu ştiu."

*

Prefaţa la *Faţa şi reversul*

Există în mine rezistenţe artistice, aşa cum există la alţii rezistenţe morale sau religioase. Interdicţia, ideea că „asta nu se face", care mi-e străină în calitatea mea de copil liber din fire, îmi este prezentă în calitate de sclav (şi sclav admirativ) al unei tradiţii

artistice severe. (N-am depăşit aceste tabuuri decît în *Starea de asediu*, ceea ce explică duioşia pe care i-o port acestei opere, în general dispreţuite.)

…Poate că şi această neîncredere vizează anarhia mea profundă şi, prin aceasta, rămîne utilă. Îmi cunosc dezordinea, violenţa anumitor instincte, abandonul lipsit de graţie în care mă pot arunca. Opera de artă ca să fie înălţată (vorbesc la viitor) trebuie să se slujească de aceste forţe incalculabile ale omului. Dar nu fără a le înconjura de bariere. Barierele mele şi astăzi încă sînt prea puternice. Dar şi ceea ce trebuiau să reţină era puternic. În ziua cînd se va stabili echilibrul, în ziua aceea voi încerca să scriu opera pe care o visez. Va semăna cu *Faţa şi reversul,* adică o anume formă de iubire va fi tutorele meu acolo.

Se pare că pot s-o fac. Vastitatea experienţelor mele, cunoaşterea meseriei, violenţa şi supunerea mea… Voi aşeza în centru, ca aici, admirabila tăcere a unei mame, strădania unui bărbat de a regăsi o iubire care seamănă cu tăcerea aceasta, găsind-o în sfîrşit, pierzînd-o, şi revenind prin războaie, nebunia justiţiei, durerea, spre solitarul şi liniştitul a cărui moarte este o tăcere fericită. Voi pune acolo…

*

Maritain. Ateismul revoltat (ateismul absolut) aşază istoria în locul lui Dumnezeu şi înlocuieşte revolta printr-o supunere absolută. „Datoria şi virtutea nu sînt pentru el decît o supunere totală şi o totală jertfire de sine faţă de voracitatea sacră a devenirii.“

„Sfinţenia este şi ea o revoltă: înseamnă a refuza lucrurile aşa cum sînt ele. Înseamnă a lua asupra ta nenorocirea lumii.“

*

Banderolă pentru *Cei drepţi:* „Teroare şi justiţie“.

*

Roman. „Avea un fel al ei de a repeta de trei ori «Te iubesc» cu o voce şoptită şi precipitată, ca un crez puţin hăituit…“

*

„Principala mea ocupaţie, în ciuda aparenţelor, a fost întotdeauna iubirea (plăcerile ei mult timp şi, la sfîrşit, extazurile ei cele mai

sfîşietoare). Am un suflet romanesc şi întotdeauna mi-a fost foarte greu să-l fac să se intereseze de altceva.“

*

La primăvară, cînd totul va fi încheiat, *să scriu ce simt.* Mici lucruri la întîmplare.

*

Roman. „Pe lîngă majoritatea femeilor, putuse să se prefacă, în mod victorios. Pe lîngă ea, niciodată. Un soi de intuiţie genială o punea la curent cu ce se petrecea în inima lui, îl pătrundea cu totul.“

*

Critică despre *Cei drepţi:* „Nici o idee despre dragoste“. Dacă aş avea nenorocirea să nu cunosc dragostea şi dacă aş vrea să fiu atît de ridicol, încît să vreau să mă instruiesc, nu la Paris sau în gazete aş veni să-mi fac educaţie.

*

Sfîrşitul unei zile reci, asfinţiturile de umbre şi gheaţă… mai mult decît pot suporta.

*

Prefaţă la *Eseurile politice*: „La căderea lui Napoleon, scriitorul paginilor ce urmează, care găsea că este o înşelătorie să-ţi petreci tinereţea printre uri politice, a plecat în lumea largă“. Stendhal: *Viaţa lui Rossini.*

*

Idem Stendhal *(Despre Dragoste):* „Omul nu este liber să nu facă ceea ce îi face mai multă plăcere decît toate celelalte acţiuni posibile“.

Idem: „Femeile extrem de frumoase uimesc mai puţin a doua zi. Este o mare nenorocire… etc.“

Ducele de Policastro care „la fiecare şase luni parcurgea o sută de leghe ca să vadă un sfert de oră la Lecca o amantă adorată şi păzită de un gelos.“

Cf.: Povestea Donnei Diana. Sfîrşit de scenă; teatru (p. 108, Garnier).

*

Cînd totul se va fi terminat: de scris un talmeş-balmeş. Tot ce-mi trece prin cap.

*

Revoltă: sfîrşitul revoltei fără Dumnezeu este filantropia. Sfîrşitul filantropiei sînt procesele. Capitol „Filantropii“.

*

Ateu cînd era un soţ ireproşabil, s-a convertit cînd a devenit adulterin.

*

Sărac şi liber mai degrabă decît bogat şi aservit. Bineînţeles că oamenii vor să fie şi bogaţi, şi liberi şi asta îi face uneori să fie săraci şi sclavi.

*

Delacroix: „Ceea ce e mai real în mine sînt iluziile pe care le creez cu pictura mea. Restul este nisip mişcător“.

*

Mogador[1].

*

Delacroix: „Ceea ce-i face pe oameni geniali... nu sînt ideile noi, e ideea asta, care-i stăpîneşte, că ceea ce s-a spus n-a fost spus destul.“

Idem: „Aspectul acestei regiuni (Marocul) va rămîne totdeauna în ochii mei. Oamenii acestei rase puternice se vor agita mereu, atît timp cît voi trăi, în memoria mea. În ei am regăsit cu adevărat frumuseţea antică.“

Idem: „…Ei sînt mai aproape de natură în o mie de feluri: hainele lor, forma încălţărilor. Iar frumuseţea se îmbină cu tot ce fac.

---

[1] În manuscris, Mogador figurează cu litere mari, foarte puternic subliniate.

Noi, în corsetele noastre, în pantofii noştri strîmţi, în centurile noastre, inspirăm milă. Graţia se răzbună pe ştiinţa noastră.“

Pp. 212-213 (Plon), vol. I, admirabile pagini despre talent.

Îl clasează pe Goethe (motivîndu-şi în mod rezonabil judecata) „printre spiritele meschine şi atinse de afectare“.

„Omul acesta care întotdeauna se priveşte acţionînd…“

*

10 ianuarie 1950

Niciodată n-am văzut foarte limpede în mine pînă la urmă. Dar am urmărit întotdeauna, din instinct, o stea invizibilă…

Există în mine o anarhie, o dezordine groaznică. Cînd creez, mor de o mie de ori, fiindcă este vorba despre o ordine şi toată fiinţa mea se refuză ordinii. Dar, fără ea, aş muri risipit.

*

După-amiază, soarele şi lumina năvălindu-mi în valuri în odaie, cerul albastru şi voalat, zgomote de copii urcînd din sat, şopotul bazinului în grădină… şi iată clipe din Alger îmi revin în minte. Acum douăzeci de ani…

*

L., despre mama: „E ca pîinea, şi ce pîine!“

*

Bespalov: „Din revoltă în revoltă, din revoluţie în revoluţie, credeau că măresc libertatea şi, cînd colo, au ajuns la Imperiu.“

*

Revoltă. Ahile sfidînd creaţia după moartea lui Patrocle.

*

Capitol: „Noi, nietzscheenii“.

*

Henri Miller: „Sînt uluit de grandioasa prăbuşire a lumii“. Dar există un tip de spirite pe care această prăbuşire nu îi uluieşte. Mai degrabă sordidă decît grandioasă.

*

Să domini opera, dar să nu uiţi *îndrăzneala.* Să creezi.

*

Couvreux. Soseşte, roagă să i se găsească la radio programul de ştiri de la B.B.C. care, după el, este de un interes constant, se aşază, şi adoarme.

*

Familia. „Nu trebuia să vă deranjaţi.“
„Nu vă jenaţi.“
„Vine din provincie.“

*

Teme. Hotel de provincie. Atracţia fiinţelor.

*

Mare. Nedreptatea climei. Arbori înfloriţi la Saint-Étienne. Mai rău încă. În cele din urmă, mi-aş fi dorit o faţă complet neagră. Astfel, popoarele din nord…

*

Februarie 1950

Muncă disciplinată pînă în aprilie. Pe urmă, muncă înflăcărată. Să tac. Să ascult. Să las să se reverse.

*

Noţiunea (şi realitatea) de intelectual datează din secolul al XVIII-lea.

*

Mai tîrziu, să scriu un eseu, să nu ţin seama de nimeni şi fără nici o rezervă, *despre ceea ce ştiu că este adevărat* (să fac ce nu vreau, să vreau ce nu fac).

*

Noaptea originară.

*

Citesc viaţa lui Rachel. Mereu aceeaşi decepţie în faţa istoriei. Toate cuvintele astea pronunţate de ea, în intimitate, de exemplu, şi care se alătură mulţimii vertiginoase a cuvintelor pierdute pe

care nu le va cunoaşte nimeni. Pe lîngă mulţimea asta, ce ne relatează istoria este o picătură de apă pierdută în mare.

*

În jurnalul lui Delacroix, un cuvînt (raportat) despre criticii care se apucă să creeze ei înşişi. „Nu poţi, în acelaşi timp, să dai pinteni şi să te ridici în şa."

*

Delacroix – despre distanţe la Londra:

„Trebuie socotit în leghe: pînă şi disproporţia dintre imensitatea locului unde locuiesc persoanele acestea şi micimea naturală a proporţiilor umane mă face să-i declar inamici ai adevăratei civilizaţii care apropie oamenii de acea civilizaţie atică ce făcea Parthenonul mare cît una dintre casele noastre şi închidea atîta inteligenţă, viaţă, forţă, măreţie în limitele strîmte ale unor frontiere care stîrnesc zîmbetele barbariei noastre, la strîmtoare în imensele ei state."

*

Delacroix: „În muzică *la fel ca în toate celelalte arte, desigur,* de îndată ce stilul, caracterul, într-un cuvînt, seriozitatea ajunge să se pronunţe, tot restul dispare".

Idem: ceea ce revoluţiile au făcut să dispară în materie de monumente şi opere de artă – detaliul, spune Delacroix, este înspăimîntător.

Idem: împotriva progresului. Vol. I, p. 428: „Datorăm Antichităţii puţinul pe care îl valorăm".

*

Delacroix

Artistul trebuie să înveţe să evite *ceea ce nu trebuie încercat.* „Doar nebunii şi neputincioşii se frămîntă pentru imposibil. Şi totuşi *trebuie să fii îndrăzneţ.*"

Idem: „Este nevoie de o mare îndrăzneală ca să te încumeţi *să fii tu*".

Idem: „Munca nu înseamnă numai să produci lucrări, înseamnă şi să dai preţ timpului".

Idem: „Satisfacţia omului care a muncit şi şi-a folosit ziua cum se cuvine este imensă. Cînd sînt în starea asta mă bucur cu delicii de cele mai mărunte clipe de răgaz. Pot chiar, fără nici cel mai mic regret, să mă aflu în societatea oamenilor celor mai plicticoşi".

Idem: „…să nu te preocupi prea mult de urmărirea unor lucruri care nu sînt decît vînt, ci să te bucuri de munca însăşi şi de orele delicioase care îi urmează…"

Idem: „Cît sînt de fericit să nu mai fiu silit să fiu fericit cum se înţelegea acest lucru pe timpuri (pasiunile)".

Marile şcoli ale Italiei „unde naivitatea se îmbină cu cea mai mare ştiinţă".

Idem, vorbind despre Millet: „Aparţine căprăriei artiştilor cu barbă care au făcut revoluţia din '48 sau au aplaudat-o, crezînd, pe cît se pare, că va exista egalitatea talentelor la fel ca şi aceea a averilor".

Idem: contra progresului, p. 200 în întregime. „…Ce spectacol nobil în cel mai bun dintre secole, acest şeptel uman îngrăşat de filosofi".

Idem: romanele ruseşti „au un parfum de realitate care uimeşte".

P. 341: „…imperfecta Creaţie…"

Talentul original: „timiditate şi uscăciune la început, largheţe şi neglijare a detaliilor la sfîrşit".

*

Ţăranul care, în mijlocul unei rugăciuni care smulsese lacrimi tuturor, rămăsese nepăsător. Le-a spus oamenilor care îi reproşau atîta răceală că nu ţine de parohia aceea.

*

Februarie '50

Memoria îmi scapă tot mai mult. Ar trebui să mă hotărăsc să ţin un jurnal. Delacroix are dreptate: toate zilele care nu sînt notate sînt ca nişte zile care nu au existat. Poate, în aprilie, cînd îmi voi fi regăsit libertatea.

*

Volum: chestiuni de artă – în care îmi voi rezuma estetica.

*

Societate literară. Ne imaginăm intrigi negre, mari calcule ambiţioase. Nu sînt decît vanităţi, care nici nu cer prea mult.

*

Puţin orgoliu ne ajută să păstrăm distanţele. Să nu uit asta *orice ar fi.*

*

Plăcerea care se termină în gratitudine: corola zilelor. Dar la cealaltă extremitate: plăcerea amară.

*

Mistralul a răzuit cerul pînă a dat de o piele nouă, albastră şi strălucitoare ca marea. De pretutindeni cîntecele păsărilor explodează, cu forţă, cu voioşie, cu veselă discordanţă, cu încîntare nesfîrşită. Ziua şiroieşte şi străluceşte.

*

Nu morala, ci împlinirea. Şi nu există altă împlinire decît cea a dragostei, adică a renunţării la sine şi a morţii pentru lume. Să mergi pînă la capăt. *Să dispari.* Să te dizolvi în dragoste. Forţa iubirii va crea atunci, şi nu eu. Să te cufunzi în abis. Să te dezmembrezi. Să te nimiceşti în împlinirea şi pasiunea adevărului.

*

Epigraf: „Nimic nu face cît viaţa umilă, ignorantă, obstinată“ (*Schimbul*).

*

Idem: „Există un mod de a te iubi, iar eu nu te-am iubit în felul ăsta“.

*

Adolphe. Relectură. Aceeaşi senzaţie de secătuire arzătoare.

„Îl examinau (E) cu interes şi curiozitate ca o furtună frumoasă.“

„Inima aceasta (A) străină de toate interesele lumii.“

*

„De îndată ce vedeam pe faţa ei o expresie de durere, voinţa ei devenea a mea: nu mă simţeam în largul meu decît atunci cînd era mulţumită de mine.“

*

„...Aceste două fiinţe nefericite care numai ele singure se cunoşteau pe pămînt, *care numai ele singure îşi puteau face dreptate*, se puteau înţelege şi consola, păreau doi inamici ireconciliabili, încrîncenaţi în a se sfîşia.“

*

Wagner, muzică de sclavi.

*

Roman. „Voia ca ea să sufere, dar departe de el. Era laş.“

*

Benjamin Constant: „Trebuie să se studieze mizeriile oamenilor, dar să se socotească printre aceste mizerii şi ideile pe care şi le fac despre mijloacele de-a le combate“.

*

Idem: „Pericol groaznic: ca politica de afaceri americană şi civilizaţia inconsistentă a intelectualilor să ajungă să se unească“.

*

Titlu *Eseuri solare*[1]: *Vara. Amiaza. Sărbătoarea.*

*

Februarie ’50

Stăpînirea de sine: să nu vorbesc.

Să notez: experienţa este o memorie, dar reciproca este adevărată.

Să revin acum la detalii. Să prefer adevărul mai presus de toate.

*

Nietzsche: *Mi-a fost ruşine de modestia asta mincinoasă.*

*

---

[1] În manuscris era scris: *Eseuri mediteraneene*. Corectura aparţine autorului şi a fost operată pe prima copie dactilografiată.

A înflorit rozmarinul. La picioarele măslinilor, cununi de violete.

*

Martie ’50

Protestanţii filantropi neagă tot ce nu este raţiune din moment ce raţiunea, în opinia lor, îi poate face stăpîni peste orice, chiar şi peste natură. Peste orice, în afară de Frumuseţe. Frumuseţea scapă acestui calcul. De aceea îi e atît de greu unui artist să fie revoluţionar, deşi este revoltat ca artist. De aceea îi este imposibil să fie un ucigaş.

*

Să aştept, să aştept să se stingă una cîte una zilele a căror ghirlandă luminată se mai află încă în faţa mea. În fine, se stinge ultima şi se lasă o beznă desăvîrşită.

*

1 martie

O lună de absolută stăpînire de sine – pe toate planurile. De reînceput apoi de la zero – (dar fără să pierd *adevărul, realitatea* experienţelor precedente şi *să accept atunci toate consecinţele*, *decis* să le depăşesc şi să le transfigurez în atitudinea ultimă, dar avizată, a creatorului. Să nu refuz nimic).

*

(Să pot spune: era greu. N-am reuşit asta din primul moment şi am luptat pînă la extenuare. Dar, în cele din urmă, am triumfat. Iar această oboseală dură face ca succesul să fie clarvăzător, mai umil, dar şi mai hotărît.)

*

Revoltă. După ce am redactat tot, să regîndesc totul *plecînd* de la documente şi idei astfel ordonate.

*

În artă, realistul absolut ar fi divinitatea absolută. De aceea încercările de zeificare a omului vor să perfecţioneze realismul.

*

Marea: nu mă pierdeam în ea, mă regăseam.

*

Prietenul lui Vivet care se lăsase de fumat, reîncepe, aflînd că tocmai a fost descoperită bomba H.

*

Familia.

Căruţaşii sînt cei care au făcut Algeria.

Michel. 80 de ani. Drept şi voinic.

X., fiica lui. Îi părăseşte la 18 ani ca să-şi „trăiască viaţa". Revine la 21, plină de bani şi, vînzîndu-şi bijuteriile, îi reface tatălui ei toată herghelia, răpusă de o epidemie.

„Omul viclean" al lui Gurgiev. Concentrare. Evocare de sine (să te vezi prin ochii altuia).

*

Iacob Genns, dictator al ghetoului din Vilnius, acceptă acest post poliţienesc ca să limiteze pierderile. Încetul cu încetul, trei sferturi din locuitorii ghetoului (48 000) sînt exterminaţi. În cele din urmă, este împuşcat şi el. Împuşcat pentru nimic – dezonorat pentru nimic.

*

Titlu: *Geniul răului*.

*

Ea trebuia să moară. Atunci ar începe o fericire atroce. Dar suferinţa, asta este: „Ei" nu mor la momentul potrivit.

*

După chinezi, imperiile pe cale de-a pieri au legi foarte numeroase.

*

Lumină radioasă. Mi se pare că ies dintr-un somn de 10 ani – încă înfofolit în bandajele nenorocirii şi ale falselor morale – dar din nou gol şi întors către soare. Forţă strălucitoare şi măsurată – şi inteligenţă frugală, ascuţită. Renasc şi ca trup...

*

Comedie. Un om căruia i se răsplăteşte oficial o virtute pe care o exercita pînă atunci din instinct. Din acel moment, o exercită conştient: catastrofe.

*

Stilul secolului al XVII-lea, după Nietzsche: curat, exact şi liber.

Arta modernă: arta de a tiraniza.

*

După o anumită vîrstă, dramele dintre fiinţe se agravează din pricina unei curse contra cronometru. Atunci devin insolubile.

*

Ca şi cum la primul soare al iubirii zăpezile acumulate în ea se topeau încetul cu încetul ca să dea frîu liber apelor irezistibile şi ţîşnitoare ale bucuriei.

*

4 martie 1950

Şi pe faţă mi-am dăruit inima pămîntului grav şi suferind, iar adeseori, în noaptea sacră, i-am promis să-l iubesc cu credinţă pînă la moarte, fără teamă, cu greaua sa povară de fatalitate, şi să nu dispreţuiesc nici una dintre enigmele sale. Astfel, m-am legat de el cu o legătură de moarte. (*Empedocle* de Hölderlin)

*

Doar tîrziu ai curajul a ceea ce ştii.

*

Artiştii şi gîndurile *fără soare*.

*

„Neînţelegerea în privinţa tandreţei, spune Nietzsche. O tandreţe servilă care se supune şi se înjoseşte, care idealizează şi se înşală – dar, în acelaşi timp, o tandreţe divină care dispreţuieşte şi iubeşte, care transformă şi înalţă ceea ce iubeşte.“

*

Lumea în care mă simt cel mai *la îndemînă*: mitul grec.

*

Inima nu e totul. Ea *trebuie să fie*, deoarece fără ea… Dar trebuie să fie stăpînită şi transfigurată.

*

Toată opera mea e ironică.

*

Tentaţia mea cea mai constantă, cea cu care n-am încetat niciodată să port o luptă extenuantă: cinismul.

*

Păgînismul pentru sine, creştinismul pentru ceilalţi, iată dorinţa instinctivă a fiecărei fiinţe.

*

Nu dificultatea, ci imposibilitatea de a fi.

*

Dragostea este nedreptate, dar dreptatea nu e suficientă.

*

Există întotdeauna în om o parte care refuză iubirea. Este partea care *vrea* să moară. Ea este cea care cere să fie iertată.

*

Titlu pentru *Rugul*: Déjanire.

*

Déjanire: „Aş fi vrut s-o opresc în timp, în ziua aceea deja îndepărtată de la Tuileries, cînd îmi ieşea în întîmpinare, cu fusta ei neagră şi bluza albă cu mîneci suflecate pe braţele aurii, cu părul despletit, cu pasul sigur şi faţa ca o proră“.

*

„Ceea ce mă tot gîndeam de mult să-i cer am făcut în acea seară extremă: jurămîntul că nu va mai aparţine niciodată vreunui alt bărbat. Ceea ce poate atrage după sine şi permite religia, nu voiam să trăiesc dacă iubirea omenească era incapabilă de asta. Mi-a făcut atunci acea făgăduială fără să-mi ceară şi mie acelaşi angajament.

Dar, în bucuria teribilă şi mîndria dragostei mele, i l-am promis, cu voioşie. Însemna s-o ucid şi să mă sinucid, într-un fel."

*

Acolo unde dragostea e un lux, cum să nu fie un lux şi libertatea? Motiv în plus, e drept, ca să nu le cedăm celor care fac o dublă mizerie din dragoste şi libertate.

*

Voltaire a bănuit aproape totul. N-a stabilit decît foarte puţine lucruri, dar le-a stabilit bine.

*

Roman. Personaje masculine: Pierre G., Maurice Adrey, Nicolas Lazarevici, Robert Chatté, M.D.b., Jean Grenier, Pascal Pia, Ravanel, Herrand, Oettly.

Feminine: Renée Audibert, Simone C., Suzanne O., Christiane Galindo, Blanche Balain, Lucette, Marcelle Rouchon, Simone M.B., Yvonne, Carmen, Marcelle, Charlotte, Laure, Madeleine Blanchoud, Janine, Jacqueline, Victoria, Violante, Françoise 1 şi 2, Vauquelin, Leibowitz.

Michèle, Andrée Clément, Lorette, Patricia Blake, M. Thérèse, Gisèle Lazare, Renée Thomasset, Evelyne, Mamaine, Odile, Wanda, Nicole Algan, Odette Campana, Yvette Petit-Jean, Suzanne Agnely, Vivette, Nathalie, Virginie, Catherine, Mette, Anne.

*

„Marea şi cerul atrag pe terasele de marmură mulţimea trandafirilor tineri şi viguroşi." (A. Rimbaud)

*

Cei care scriu într-o manieră obscură au noroc: vor avea comentatori. Ceilalţi vor avea doar cititori, ceea ce, pare-se, este demn de dispreţ.

*

Gide vine spre U.R.S.S. pentru că se gîndeşte *la bucurie.*

*

Gide: „Astăzi doar ateismul poate pacifica lumea" (!)

*

Dialog între Lenin şi un concentraţionar rus.

*

Parisul începe să servească o operă şi o scoate în faţă. Dar o dată ce ea este statornicită, începe plăcerea. Se punea problema distrugerii ei. Astfel, există în Paris, ca şi în anumite rîuri din Brazilia, mii de peştişori care au această sarcină[1]. Sînt minusculi, dar nenumăraţi. Tot capul lor, dacă pot spune aşa, se află în dinţi. Şi îţi descărnează un om, complet, în mai puţin de cinci minute, nelăsînd în urmă decît oasele albe. Pe urmă pleacă, dorm puţin, şi o iau de la început.

*

Din Bossuet: „Singura calitate de care sînt capabili cei mai mulţi oameni este să se revolte dacă li se refuză această calitate“. El îşi pierduse pînă şi asta.

*

Ca acei bătrîni care, într-o casă mare, odinioară plină de viaţă şi de ţipete, se retrag la un etaj, apoi într-o odaie, pe urmă în cea mai strîmtă dintre camere, unde îşi adună toate gesturile vieţii – claustraţi, în aşteptarea încăperii înguste, şi mai izolate.

*

Aprilie ’50. Din nou, Cabris[2]

Pînă la urmă, ajung aici. E greu, dar sfîrşeşti prin a ajunge. Ah! nu-s frumoşi la vedere. Dar li se iartă. Cît despre cele două, trei fiinţe pe care le iubesc, ele sînt mai bune decît mine. Cum să accept acest lucru? Haide să sărim peste asta.

*

Noapte înceţoşată şi caldă. În depărtare, luminile pe coastă. În vale, un enorm concert de broaşte a căror voce mai întîi melodioasă pare să răguşească. Satele astea de lumină, casele… „Dumneata eşti poet, iar eu mă aflu de partea morţii.“

*

[1] Aceeaşi imagine se regăseşte în *Căderea.*

[2] Cabris, lîngă Grasse.

Sinuciderea lui A. Sînt răscolit, fiindcă îl iubeam mult, bineînţeles, dar şi pentru că, brusc, am înţeles că-mi venea să fac la fel.

*

Cel puţin ele nu au ca noi obligaţia grandorii. Pentru bărbaţi, chiar şi credinţa, chiar şi umilinţa sînt o probă de grandoare. Istovitor.

*

Soseşte întotdeauna un moment cînd fiinţele încetează să mai lupte şi să se sfîşie, acceptă, în fine, să se iubească aşa cum sînt. Este împărăţia cerurilor.

*

Destul cu vinovăţia – cu remuşcarea.

*

Claudel. Bătrînul acela lacom precipitîndu-se spre altar ca să se îndoape cu onoruri… Mizerie!

*

Nuvelă. O zi bună. Doamna matură care vine singură. Cannes.

*

În mare roman. Lazarevici. Adrey. Chatté (şi comediile sale cu personaje întîlnite întîmplător).

*

A îmbătrîni înseamnă a trece de la pasiune la compasiune.

*

Doamna care ia fosfat de var. La masă. „Acest biet cîine (un minunat cocher auriu), după toate acţiunile strălucite pe care le-a făcut în Indochina, credeţi că l-ar fi decorat cineva? Nu, la noi se pare că nu se decorează cîinii. Uitaţi, în Anglia sînt decoraţi dacă s-au comportat bine în război. Dar la noi! Acesta, degeaba a descoperit toate ambuscadele chinezilor, nimic. Biet animal!“

Fata de la bar. „Scrisori, ah! nu. Nu-mi place să-mi bat capul.“

*

Secolul al XIX-lea este secolul revoltei. De ce? Pentru că se naşte dintr-o revoluţie ratată, în care doar principiul divin a primit lovitura mortală.

*

27 mai 1950

Solitar. Iar focurile dragostei incendiază lumea. Merită durerea de a te naşte şi de a creşte. Dar trebuie să şi trăieşti, pe urmă? Orice vieţuire este atunci justificată. Dar şi orice supravieţuire?

*

După *Omul revoltat*, creaţie în libertate.

*

Cîte nopţi într-o viaţă în care nu mai exişti!

*

Opera mea în timpul acestor două cicluri: fiinţe fără minciuni, deci nereale. Nu există pe lume. De asta, desigur, nici pînă în prezent nu sînt un romancier în sensul în care se înţelege acest cuvînt de obicei. Ci, mai degrabă, un artist care creează mituri pe măsura pasiunii şi angoasei sale. Şi tot de asta fiinţele care m-au entuziasmat pe lumea asta sînt întotdeauna cele care posedau forţa şi exclusivitatea acestor mituri.

*

Ceea ce este nesăbuit în dragoste e faptul că vrei să grăbeşti şi să *pierzi* zilele de aşteptare. În felul acesta vrei să te apropii de sfîrşit. În felul acesta, prin unul dintre aspectele sale, dragostea coincide cu moartea.

*

Lagăr. Un paznic analfabet care se înverşunează împotriva unui intelectual. „Na, uite, pentru cărţi! Faci pe deşteptul vasăzică…“ etc. Pînă la urmă, intelectualul îşi cere iertare.

*

Oamenii au chipul dificil al propriei cunoaşteri (chipurile acelea pe care le întîlnim uneori şi care ştiu). Dar, cîteodată, sub cicatrice apare chipul adolescentului, care aduce mulţumiri vieţii.

*

În preajma lor nu am simţit nici sărăcia, nici despuierea, nici umilinţa. De ce să n-o spun: am simţit şi încă îmi mai simt nobleţea. În faţa mamei, simt că fac parte dintr-o rasă nobilă: cea care nu invidiază nimic.

*

Am trăit fără măsură din frumuseţe: pîine veşnică.

*

Pentru majoritatea oamenilor, războiul înseamnă sfîrşitul singurătăţii. Pentru mine el este singurătatea definitivă.

*

Iute ca fulgerul, o singură şi fulgerătoare lovitură de cuţit, împreunarea taurului este castă. Este împreunarea zeului. Nu voluptate, ci arsură şi nimicire sacră.

*

Vosgi[1]. Datorită gresiei roşii, bisericile şi colinele lor au culoarea sîngelui uscat. Tot sîngele cuceririlor şi puterii a şiroit peste ţara asta şi s-a uscat pe sanctuarele ei.

*

Morală inutilă: viaţa este morală. Cel care ne dă totul nu obţine totul.

*

Cînd ai şansa să trăieşti în universul inteligenţei, prin ce nebunie să-ţi doreşti să intri în ţipetele şi teribila casă a pasiunii.

*

Iubesc tot şi nu iubesc nimic. Înseamnă că nu iubesc nimic.

*

[1] Camus a venit să-şi continue convalescenţa în munţii Vosgi.

Sfîrşitul Déjanirei. O ucide sistematic, puţin cîte puţin (ea dispărea treptat din faţa lui, iar el vedea cum i se zbîrcesc trăsăturile, cu o groaznică speranţă şi un chinuitor suspin de iubire). Ea moare. El o regăseşte pe cealaltă, din nou tînără şi frumoasă. O delicioasă iubire se înalţă iar în inima lui. „Te iubesc", îi spune.

*

Exercițiile spirituale ale Sfîntului Ignaţiu – ca să prevină somnolenţa în timpul rugăciunii.

*

Toată puterea ştiinţei urmăreşte astăzi să întărească statul. Nici un savant nu s-a gîndit să-şi orienteze cercetările către apărarea individului. Şi totuşi în acest punct ar avea un sens francmasoneria.

*

Dacă epoca n-ar fi decît tragică! Dar ea este mîrşavă. De aceea trebuie pusă sub acuzare – şi iertată.

*

I. Mitul lui Sisif (absurd). – II. Mitul lui Prometeu (revoltă). – III. Mitul lui Nemesis.

*

Joseph de Maistre: „Nu ştim ce este sufletul unui pungaş, dar cred că ştiu ce este sufletul unui om onest: ceva care te face să te înfiori".

*

Deschideţi închisorile sau dovediţi-vă virtutea.

*

Joseph de Maistre: „Vai de generaţiile care se adresează epocilor lumii". Ca acel înţelept chinez care, cînd voia răul cuiva, îi ura să trăiască o epocă „interesantă".

*

Baudelaire. Lumea a dobîndit o asemenea consistenţă în vulgaritate, încît învesteşte dispreţul omului spiritual cu violenţa[1] pasiunii.

---

[1] Ezităm, în manuscris, între „nobleţe" şi „violenţă".

*

Unterlinden: „Toată viaţa am visat la pacea din mănăstiri“. (Şi n-aş fi putut, desigur, să rezist acolo mai mult de un an.)

*

Europa ca o tarabă – te aduce la disperare.

*

Angajament. Am cea mai elevată şi totodată cea mai pasională idee despre artă. Mult prea elevată ca să consimt s-o supun la ceva. Mult prea înaltă ca să vreau s-o despart de ceva.

*

„Dragostea pentru el era imposibilă. Nu avea dreptul decît la minciună şi adulter.“

*

Claudel. Spirit vulgar.

*

Savoia. Septembrie ’50

Fiinţele care, precum M., veşnici emigranţi, sînt în căutarea unei patrii, sfîrşesc prin a o găsi, dar numai în durere.

*

Durerea şi chipul ei uneori mîrşav. Dar trebuie să rămîi în ea şi să trăieşti din ea ca să plăteşti preţul. Să te distrugi în ea fiindcă ai cutezat să-i distrugi pe ceilalţi.

*

Roman. „Îşi amintea că, într-o zi, în cursul uneia dintre acele scene atroce, în timp ce creştea în el presimţirea unui viitor oribil, ea îi spuse că îşi jurase să nu-i aparţină decît lui şi că niciodată, după dispariţia lui, nu va mai exista altcineva pentru ea. Şi în clipa aceea, cînd ea credea că-i spune ce era mai elevat, mai iremediabil în dragostea lor, cînd o spunea cu adevărat, în acel moment, cînd se gîndea să-l lege şi să-l contopească în ea, lui i-a venit, dimpotrivă, ideea că este eliberat şi că venise momentul să fugă şi s-o lase

acolo, sigur de fidelitatea şi de sterilitatea ei absolute. Dar a rămas în ziua aceea – ca şi în celelalte.“

*

Paris. Septembrie ’50

Ceea ce am de spus e mai important decît ceea ce sînt. Să fiu şters – şi *să şterg.*

*

Progres: să renunţ să mai împărtăşesc unei fiinţe iubite suferinţa pe care mi-o produce.

*

Frica de a suferi.

*

Faulkner. La întrebarea: „Ce gîndiţi despre tînăra generaţie de scriitori?“, el răspunde: „Nu va lăsa nimic valabil. Nu mai are nimic de spus. Ca să scrii, trebuie să fi înrădăcinat în tine marile adevăruri primordiale şi să-ţi fi îndreptat opera spre unul dintre ele ori spre toate în acelaşi timp. Cei care nu ştiu să vorbească despre mîndrie, onoare, durere sînt scriitori fără viitor, iar opera lor va muri o dată cu ei sau înaintea lor. Goethe şi Shakespeare au rezistat la toate deoarece credeau în inima omenească. Balzac şi Flaubert la fel. Sînt eterni.“

„Care e cauza nihilismului care a năpădit literatura?“

„Frica. În ziua cînd oamenii vor înceta să se mai teamă, vor reîncepe să scrie capodopere, adică opere durabile.“

*

Sorel: „Discipolii îşi somează maestrul să încheie era îndoielilor aducînd soluţii definitive“.

*

Nu e nici o îndoială că oricărei morale îi trebuie *puţin* cinism. Unde este limita?

*

Pascal: „Am petrecut mult timp din viaţă crezînd că există o dreptate: şi aici nu greşeam; fiindcă există, în măsura în care Dum-

nezeu a vrut să ne-o reveleze. Dar nu gîndeam asta în felul acesta şi aici mă înşelam; deoarece credeam că dreptatea noastră era în mod esenţial dreaptă şi că aveam cum s-o cunosc şi s-o judec."

*

N. (Elenii). „Cutezanţă a raselor nobile, cutezanţă nebună, absurdă, spontană… indiferenţa şi dispreţul lor faţă de toate instinctele de apărare ale corpului, pentru viaţă, pentru bunăstare."

*

Roman. „Dragostea se împlineşte sau se degradează. Mutilarea pe care o lasă în urmă este cu atît mai mare, cu cît dragostea e mai avortată. Dacă dragostea nu e creatoare, ea împiedică pentru totdeauna orice creaţie adevărată. Este un tiran şi încă un tiran mediocru. Astfel, P. se simţea mîhnit că s-a pus în situaţia de a iubi fără să poată da tot acelei iubiri. În risipa asta nesăbuită de ore şi de suflet recunoştea un soi de justiţie care, pînă la urmă, era singura pe care o va fi întîlnit cu adevărat pe acest pămînt. Dar a recunoaşte această justiţie însemna, în acelaşi timp, a recunoaşte o datorie: aceea de a înălţa acea dragoste, ca şi pe ei înşişi, deasupra mediocrităţii, de a accepta suferinţa cea mai cumplită, dar şi cea mai sinceră, cea din faţa căreia se retrăgea dintotdeauna, cu inima bătînd, copleşit de laşitate. Nu putea să facă mai mult, nici să fie altul, iar singura iubire care ar fi salvat totul era o iubire în care ar fi fost acceptat aşa cum era. Dar dragostea nu poate accepta ceea ce este. Altfel n-ar striga pretutindeni. Strigă ca să refuze bunătatea, compasiunea, inteligenţa, tot ce duce la înţelegere. Strigă imposibilul, absolutul, cerul în flăcări, primăvara inepuizabilă, viaţa depăşind moartea şi moartea însăşi transfigurată în viaţă veşnică. Cum să fi fost acceptat, el, în dragoste, el care, într-un fel, nu era decît mizerie şi avea conştiinţa acelei mizerii. Doar el putea să se accepte – acceptînd lunga, nesfîrşita şi atrocea durere de a pierde dragostea şi de a şti că o pierduse din vină proprie. Asta era libertatea sa, şiroind de un sînge teribil, e adevărat. Dar asta era şi condiţia ca măcar ceva să fie creat în propriile limite, în sfinţirea propriei mizerii şi a mizeriei oricărei vieţi, dar şi în efortul spre grandoare, singurul efort ce-l justifica.

Dincolo de tortura asta, orice slăbiciune conferă dragostei un chip pueril şi stupid, de fapt, o transformă în acea constrîngere zadarnică şi rătăcită împotriva căreia o inimă mai exigentă se răzvrăteşte pînă la urmă. Da, asta trebuia să spună: «Te iubesc – dar nu simt nimic, sau doar puţin lucru, iar tu nu mă poţi accepta cu adevărat cu toată dragostea ta. Tu pretinzi tot, în străfundul sufletului, la rădăcina ta, iar eu nu am şi nici nu sînt totul. Iartă-mă că am mai puţin suflet decît dragoste, mai puţin noroc decît dorinţă şi că iubesc mai sus decît pot atinge. Iartă-mă şi nu mă mai umili. Cînd nu vei mai fi în stare să-mi porţi dragoste, vei fi în stare de dreptate. În ziua aceea îmi vei măsura infernul şi atunci mă vei iubi mai presus de noi înşine cu o iubire care nici mie nu-mi va putea vreodată fi de ajuns, dar pe care o voi pune totuşi pe seama vieţii ca s-o accept încă o dată, în suferinţă.» Asta era, da, dar atunci începea ce era mai greu. Ea fiind absentă, zilele ţipau, fiecare noapte era o rană."

*

Pasiunea cea mai puternică a secolului al XX-lea: servitutea.

*

La Brou, statuile funerare ale Margueritei de Austria şi Philibert de Savoia, în loc să privească cerul, se privesc unul pe altul pe vecie.

*

Cei care n-au pretins virginitatea absolută a fiinţelor şi a lumii, care nu au urlat de dor şi neputinţă în faţa imposibilităţii ei, care nu s-au distrus încercînd să iubească, pe jumătate, un chip care nu poate inventa iubirea şi nu face decît s-o repete, aceştia nu pot înţelege realitatea revoltei şi furia ei distructivă.[1]

*

Action française. Mentalitate de paria ai istoriei: resentimentul. Rasism de ghetou politic.

*

Nu-mi plac secretele celorlalţi. Dar mă interesează mărturisirile lor.

*

[1] Cf. *Omul revoltat*.

Piesă despre un om fără personalitate. Își schimbă des imaginea despre sine după cum i-o propun ceilalţi. Se comportă lamentabil cu soţia sa. Inteligent şi curajos cu cea pe care o iubeşte etc… Vine ziua cînd cele două imagini intră în conflict. Pînă la urmă:

Slujnica: Domnul e foarte amabil.

El: Uite, Maria, asta e pentru dumneata.

*

Puţini oameni capabili *să înţeleagă* arta.

*

Pe vremea lui Rembrandt, artizanii erau cei care pictau bătăliile.

*

Paris. Ploaia şi vîntul au aruncat frunzele de toamnă pe bulevarde. Calci peste o blană umedă şi roşcată.

*

Un şofer de taxi, negru, de o curtoazie neobişnuită în Parisul anului 1950, îmi spune trecînd prin dreptul Comediei Franceze înconjurată de numeroase maşini: „Casa lui Molière e arhiplină în seara asta“.

*

De 2 000 de ani asistăm la calomnierea necontenită şi perseverentă a valorii greceşti. În acest punct, marxismul succede creştinismului. Şi, de 2 000 de ani, valoarea grecească rezistă în aşa fel încît secolul al XX-lea, sub povara ideologiilor sale, este mai degrabă grecesc şi păgîn decît creştin şi rusesc.

*

Intelectualii fac teoria, masele economia. Pînă la urmă, intelectualii folosesc masele şi, prin ei, teoria utilizează economia. De aceea trebuie să se menţină starea de asediu şi aservirea economică – pentru ca masele să rămînă mase de manevră. Este foarte adevărat că economia alcătuieşte materia istoriei. Ideile se mulţumesc să o conducă.

*

Ştiam adevărul despre mine şi despre ceilalţi. Dar nu-l puteam accepta. Mă răsuceam sub el, ars pînă la roşu.

*

Creatorii. Vor trebui mai întîi să se bată, cînd va veni catastrofa. Dacă va fi înfrîngere, cei care vor fi supravieţuit se vor duce pe meleagurile unde va fi posibil să-şi găsească sălaş cultura: Chile, Mexic etc. Dacă va fi victorie: cel mai mare pericol.

*

Secolul al XVIII-lea: să consideri că omul este perfectibil e deja un subiect discutabil. Dar să consideri, după ce ai trăit, că omul este bun…

*

Da, am o patrie: limba franceză.

*

Roman

1) Cucerirea Weimarului, sau ceva echivalent, de către vărgaţi[1].

2) În lagăr, un intelectual trufaş este supus celulei scuipaţilor[2]. Toată viaţa lui din acel moment: să supravieţuiască pentru a putea ucide.

*

Dizolvarea grupului[3]. Lazarevici: „Ne iubim, ăsta-i adevărul. Incapabili să ridicăm un deget pentru ceea ce iubim. Nu, sîntem neputincioşi. Dar refuzăm să facem şi puţinul pe care l-am putea face. Nu ne ducem la şedinţă, dacă plouă, dacă am avut parte de o scenă acasă etc. etc.…"

*

Necinstea artistului cînd se preface a crede în democraţia principiilor. Căci atunci neagă ceea ce e mai profund în experienţa sa şi care reprezintă marea lecţie a artei: ierarhia şi regulamentul. Faptul că necinstea asta este sentimentală nu înseamnă nimic. Ea duce la sclavia din uzine sau din lagăre.

*

---

[1] „Vărgaţii" desemnează, desigur, pe deportaţii concentraţionari.

[2] Cf. *Căderea*.

[3] Grupul Legăturilor Internaţionale a fost înfiinţat ca să vină în ajutor victimelor tuturor regimurilor totalitare.

Simone Weil are dreptate, nu persoana umană trebuie ocrotită, ci posibilităţile pe care le conţine ea. Şi, pe urmă, spune ea: „nu poţi să intri în adevăr fără să fi trecut prin propria ta nimicire: fără să fi sălăşluit mult timp într-o stare de totală şi extremă umilire“. Nenorocirea (un hazard poate să mă abolească) este starea aceasta de umilire, nu suferinţa. Şi mai spune: „Spiritul de dreptate şi spiritul de adevăr sînt una“.

*

Spiritul revoluţionar refuză păcatul originar. Cu toate acestea, se cufundă în el. Spiritul grecesc nu se gîndeşte la asta. Cu toate acestea, scapă din el.

*

Nebunii în lagărele de concentrare. În libertate. Ţinta unor glume crude.

*

În timpul ciomăgelii, la Buchenwald, un cîntăreţ de operă este silit să-şi cînte ariile de succes.

*

Idem: Martorii lui Iehova, la Buchenwald, au refuzat să participe la colecta de haine de lînă pentru armata germană.

*

La Hinzert, deţinuţii francezi purtau două majuscule pe haine: HN: *Hunde-Nation*: Naţie de cîini.

*

Comunismul are şanse în Franţa pentru că este o naţiune militară.

*

Piesă:

– Uite ce este cinstea. Face rău crezînd că face bine.

– Dar face distincţia dintre ele.

*

Principiul dreptului este cel al statului. Principiu roman pe care anul ’89 l-a reintrodus în lume prin forţă şi împotriva dreptului. Trebuie să revenim la principiul grecesc care este autonomia.

*

Text despre mare. Valurile, salivă a zeilor. Monstrul marin, marea de învins etc. Gustul meu dezordonat pentru plăcere.

*

Alexandre Jacob: „O, mamă, vezi, este umanitatea“.

*

Leibniz: „Nu disprețuiesc aproape nimic“.

*

25 ianuarie ’51 – Valence

Strigasem, cerusem, mă bucurasem, disperasem. Dar, într-o zi, la 37 de ani, am cunoscut nenorocirea şi am aflat ceea ce, în ciuda aparențelor, ignorasem pînă atunci. Către mijlocul vieţii a trebuit să reînvăţ din greu să trăiesc singur.

*

Roman. „Eu, care de mult timp trăiam, gemînd, în lumea trupurilor, îi admiram pe cei care, precum S.W., păreau să scape din ea. În ceea ce mă priveşte, nu-mi puteam imagina o iubire fără posesiune şi deci fără umilitoarea suferinţă care e partea celor ce trăiesc în funcţie de corp. Ajungeam chiar să prefer ca o fiinţă care mă iubeşte să-mi fie credincioasă în trup mai degrabă decît în suflet şi în inimă. Ştiam şi că, pentru femeie, una o condiţionează pe cealaltă şi o pretindeam atunci, dar numai ca pe o condiţie a acelei posesiuni exclusive de care îmi păsa mai mult decît de tot restul, a cărei lipsă era o sursă nesfîrşită de chinuri şi care era mîntuirea mea personală. Paradisul meu se afla în virginitatea celorlalţi.“

*

Grasse, capitala frizerilor.

*

Să reiau trecerea de la elenism la creştinism, adevărata şi singura cotitură din istorie. Eseu despre destin. (Nemesis?)

*

Culegere de eseuri filosofice. Filosofia expresiei + comentariu cartea I Etică + reflecţii despre Hegel (lecţii despre filosofia istoriei) + eseu Grenier + comentariu la *Apologia lui Socrate*.

*

„Libertatea este un dar al mării.“ (Proudhon)

*

Ceea ce am căutat atît de mult timp apare în sfîrşit. Moartea devine o consimţire.

*

5 februarie. Să mori fără a fi pus în ordine nimic. Dar cine moare avînd totul pus în ordine, dacă nu…? De pus în ordine măcar liniştea celor pe care i-ai iubit… Ţie nimic nu-ţi este dat, nici măcar, mai ales nu, o moarte paşnică.

*

Februarie 1951[1]. *Omul revoltat.* Am vrut să spun adevărul fără să încetez a fi generos. Asta mi-e justificarea.

*

Lucru etc. 1) Eseu despre mare. Să alcătuiesc un volum de eseuri: Sărbătoarea; 2) Prefaţă la ediţia americană de teatru; 3) Prefaţă la ediţia americană de eseuri; 4) Traducere *Timon din Atena*; 5) Iubirea pentru ceea ce e departe. 6) Vocea eternă.

*

Ignaţiu de Loyola: „Conversaţia este un păcat dacă e dezordonată“.

*

După *Omul revoltat.* Refuzarea agresivă, obstinată a sistemului. De acum înainte aforismul.

*

Loyola. Specia umană: „Oamenii aceştia care merg în masă spre infern“.

*

Nuvelă. Angoasa morţii. Şi se sinucide.

*

[1] În manuscris figurează 1950. Este, probabil, o eroare.

Rasa meschină de scriitori parizieni care cultivă ceea ce cred ei că este insolenţa. Valeţi care, în acelaşi timp, îşi maimuţăresc stăpînii şi rîd de ei la bucătărie.

*

Doream cîteodată moartea violentă – ca o moarte în care eşti cruţat să strigi contra smulgerii sufletului. Alteori, visam la un sfîrşit lung şi tot timpul lucid ca măcar să nu se spună că am fost luat prin surprindere – în absenţa mea – ca să ştiu, în fine… Dar te sufoci, în pămînt.

*

1 martie '51

Amînîndu-şi concluziile, chiar atunci cînd i se par evidente, gînditorul progresează.

*

O virtute spectaculoasă care te face să-ţi negi pasiunile. O virtute mai profundă care te face să le echilibrezi.

*

Puternica mea concentrare pentru a uita.

*

Dacă ar fi să mor ignorat de lume, în fundul unei închisori reci, marea, în ultimul moment, mi-ar umple celula, ar veni să mă înalţe deasupra mea însumi şi să mă ajute să mor fără ură.[1]

*

7 martie 1951

Am încheiat prima redactare a *Omului revoltat*. Cu această carte se sfîrşesc primele două cicluri. 37 de ani. Şi acum, creaţia poate fi ea liberă?

*

Orice împlinire este o servitute. Obligă la o împlinire superioară.

---

[1] Cf. *Marea cît mai aproape*.

III

CARNETE

martie 1951 – decembrie 1959

CAIETUL AL VII-LEA

martie 1951 – iulie 1954

Cel care a conceput grandoarea
trebuie s-o și trăiască.

NIETZSCHE

Prefața la F. și R.[1]

„...atunci am început să iubesc arta cu acea pasiune violentă pe care vîrsta, departe de a o diminua, a făcut-o din ce în ce mai exclusivă... Boala adăuga alte piedici, și încă dintre cele mai dure, la celelalte pe care, oricum, le aveam. Dar ea favoriza pînă la urmă acea libertate a inimii, acea ușoară distanțare de interesele omenești care m-a ferit întotdeauna de amărăciune și de resentiment. Privilegiul acesta (fiindcă este, într-adevăr, unul), de cînd trăiesc la Paris, știu că este regesc. Fapt e că m-am bucurat de el fără piedici. Ca scriitor, am început să trăiesc în admirație, ceea ce, într-un sens, este raiul pe pămînt. Ca om, pasiunile mele nu au fost niciodată «contra» cuiva. Ele s-au adresat întotdeauna celor mai buni sau mai mari decît mine."

*

Demența secolului al XX-lea. Spiritele cele mai diferite confundă gustul pentru absolut cu gustul pentru logică. Parain și Aragon.

---

[1] *Fața și reversul*, apărut în 1937, la Charlot, în Alger, este prima carte a lui Camus. Autorul n-a acceptat să fie retipărită în Franța metropolitană, la Gallimard, decît în 1958. Dar rîndurile acestea, din 1951, care se regăsesc parțial în prefața scrisă pentru ediția din 1958, dovedesc că se gîndea la asta de mult. Cf. *Carnete II*.

*

11 iunie 1951. Scrisoare de la Régine Junier[1] anunţîndu-mi sinuciderea ei.

*

Creatorul. Cărţile sale l-au îmbogăţit. Dar nu-i plac şi se hotărăşte să-şi scrie marea operă. Nu scrie decît asta şi o reface întruna. Şi, încetul cu încetul, se instalează în căminul său strîmtorarea, apoi mizeria. Totul se prăbuşeşte, iar el trăieşte într-o stare de fericire înspăimîntătoare. Copiii se îmbolnăvesc. Trebuie să-şi închirieze apartamentul, să locuiască toţi într-o singură cameră. Scrie. Soţia lui devine neurastenică. Anii trec şi, într-o părăsire totală, el continuă. Copiii fug de acasă. În ziua cînd soţia sa moare la spital, pune punctul final, iar cel care-i anunţă nenorocirea îl aude doar spunînd: „În fine!“

*

Roman. „Moartea lui a fost foarte puţin romanescă. I-au pus cîte doisprezece într-o celulă prevăzută pentru doi. S-a sufocat şi a făcut o sincopă. A murit înghesuit în zidul slinos, în timp ce ceilalţi, cu capul spre fereastră, îi întorceau spatele.“

*

N.R.F.[2] Ciudat mediu a cărui funcţie este să dea naştere unor scriitori şi în care totuşi pierzi bucuria de a scrie şi de a crea.

*

La ea fericirea pretindea totul, pînă şi uciderea.

*

Firescul nu este o virtute pe care o ai: trebuie s-o dobîndeşti.

*

Răspuns la întrebarea despre cele zece cuvinte pe care le prefer: „Lumea, durerea, pămîntul, mama, oamenii, deşertul, onoarea, mizeria, vara, marea“.

---

1 Régine Junier: americancă ce-l primise pe Camus. Într-adevăr, şi-a pus în practică proiectul de sinucidere.

2 Iniţialele revistei lunare *Nouvelle Revue Française*, înfiinţată în 1909. Periodic de literatură şi critică, urmărea revalorizarea valorilor intelectuale şi literare, cunoaşterea literaturilor străine. Dispărută în 1943, şi-a reluat apariţia în 1953 (n. tr.).

*

Vocea veşnică: Demetra, Nausicaa, Euridice, Pasifae, Penelopa, Elena, Persefona.

*

O, lumină! Este strigătul celor care, în tragediile greceşti, sînt aruncaţi în faţa morţii sau a unui destin teribil.

*

Bărbatul anului 1950: preacurvea şi citea ziarele.

*

Întotdeauna am avut impresia că mă aflu în largul mării: ameninţat în inima unei fericiri regeşti.

*

G. sau simulatorul: necrezînd decît în ceea ce nu e de pe lumea asta, se preface a fi în real. Joacă jocul, dar cu ostentaţie. Astfel că nimeni nu crede că-l joacă. Simulează de două ori. Şi apoi, încă o dată: o parte din el este, într-adevăr, legată de carne, de plăceri, de putere.

*

Acceptarea a ceea ce este, semn de forţă? Nu, asta înseamnă servitute. Ci acceptarea a ceea ce a fost. În prezent, lupta.

*

Adevărul nu este o virtute, ci o pasiune. De aici şi faptul că nu e niciodată caritabilă.

*

Ticuri verbale la M… Şi tot – În tot şi pentru tot. – Atît şi mai mult… – Ştiţi, hm, ştiţi… – N-am găsit-o interesantă. – Se îndoieşte de toată lumea, aşa că e ceva jenant. – S-o spun! Trebuie să văd ca să cred. – E ceva unic. – Cînd trebuia să fie operată… – Tacîmuri împrăştiate (desperecheate). – Era ceva de spus, ei bine, uite, ai să mi-o plăteşti. – Adu-ţi aminte, ştii, avea un şic. – Şi dă-i, şi dă-i. – Drept care… – Faci pe şmecherul (soţului ei care iese afară fără pulover).

*

Idem: Augusta, în faţa căreia un soldat, de care se ocupa, îşi exprimă recunoştinţa în următorii termeni: „Doamnă Pellerin, pentru mine aţi fost mai rea decît o mamă“. Ea povesteşte despre

bombardamentul de la Nantes. Surprinsă pe stradă, se refugiase sub o poartă cu o prietenă. „Purtam o vulpe şi un costum nou. Cînd s-a terminat, eram în combinezon.“ Prietena dispare sub ruine: „Am tras-o de păr. Nu-i mai rămăsese decît un deget…“ „Şi, între timp, bărbatul meu era în culmea fericirii, nu se întreba dacă o să ies de sub dărîmături… În ajun îmi scosesem actul de identitate. La semne particulare, scrisesem «n-are», a doua zi nu mai aveam chip.“

*

Un baptist care petrece cincizeci de zile şi cincizeci de nopţi într-o carceră neagră de la Buchenwald. „Cînd am ieşit, lagărul de concentrare mi s-a părut la fel de frumos ca libertatea.“

*

„Rămîn o singură fiinţă cei care, la timpul hotărît prin voinţă proprie, aleg despărţirea.“ Hölderlin, *Moartea lui Empedocle*.

Idem: „Dar tu, tu te-ai născut pentru o zi limpede.“

Idem: „În faţa lui, într-o voioasă oră a morţii, într-o zi sfîntă, divinul a aruncat vălul.“

*

Atrocităţile amiralului Kolceak sînt ceea ce, după Victor Serge, i-au avantajat, în P.C. rus, pe cekişti faţă de toţi cei care voiau mai multă omenie.

*

1920. Abolirea pedepsei cu moartea. În noaptea care precedă promulgarea decretului, cekiştii îi masacrează pe prizonieri. Pedeapsă, de altfel, restabilită după cîteva luni. Gorki: „Cînd vom isprăvi oare să mai ucidem şi să mai însîngerăm?“

*

Victor Serge: „Tot ce s-a făcut în U.R.S.S. ar fi fost mult mai bine făcut de o democraţie sovietică“.

*

Prefaţă la *F. şi R.*[1] – Unchiul meu – „Voltairian, ca mulţi alţii pe vremea lui, manifestă dispreţul cel mai aspru faţă de oameni, în

---

[1] *Faţa şi reversul*. Unchiul este Gustave Acault, soţul unei surori a mamei lui Camus, măcelar pe strada Michelet, la Alger.

general, şi faţă de clienţii săi burghezi, în particular. În materie de satiră şi de anatemă, era scînteietor. Avea şi caracter, iar frecventarea lui m-a făcut să devin dificil. Acum că a murit, mă plictisesc la Paris şi mă gîndesc la el."

*

Cum se extinde prin război socialismul secolului al XX-lea: războiul din '14 face să se aprindă revoluţia din '17. Războiul străin adăugat războiului civil în China dă naştere lui Mao Tzedun – în1939 este sovietizată Ucraina poloneză şi Bielorusia, statele baltice şi Basarabia. Războiul din 1941-1945 aduce Rusia pînă pe Elba. Războiul contra Japoniei îi dă acesteia Sahalinele, Kurilele, Coreea de Nord. De văzut şi Finlanda şi Coreea de Sud.

*

Personaj de roman. Ravanel[1]. Inteligenţă pură. Contabilitatea terorismului. Plictis monden. Militantism. Poliţie. Procuror. De văzut, mai sus, nuvela procuror.

*

Trebuie să-ţi pui principiile în chestiunile mari. Celor mici le ajunge mizericordia.

*

Poziţiile cinice şi realiste îţi permit să tranşezi şi să dispreţuieşti. Celelalte te obligă să înţelegi. De unde prestigiul celor dintîi asupra intelectualilor.

*

Noi lucrăm în timpul liber fără a spera într-o adevărată răsplată. Ei lucrează curajos pentru eternitatea lor personală.

*

Orice ar pretinde, secolul nostru este în căutarea unei aristocraţii. Dar nu vede că pentru asta trebuie să renunţe la ţelul pe care şi-l declară sus şi tare: bunăstarea. Nu există altă aristocraţie decît cea a

---

[1] Ravanel, politehnician, şef al Grupărilor France în timpul Rezistenţei, arestat de Gestapou, evadează, devine şef regional în M.U.R. [„Mişcarea pentru Unitatea Rezistenţei" (n. tr.)] – şi, după Henri Frenay, „membru nemărturisit al partidului comunist". Pentru „nuvela procuror", v. *Carnete II*.

sacrificiului. Aristocratul este mai întîi cel care dă fără să primească, cel care *se obligă.* Vechiul Regim a murit fiindcă uitase de asta.

*

Wilde[1]. A vrut să pună arta mai presus de toate. Dar măreţia artei nu este să planeze deasupra tuturor. Ea este, dimpotrivă, amestecată în toate. Pînă la urmă Wilde a înţeles asta datorită durerii. Dar culpabilitatea acestor vremuri constă în faptul că este întotdeauna nevoie de durere şi de servitute ca să se întrevadă un adevăr ce se întîlneşte şi în fericire cînd inima este demnă de el. Secol servil.

*

Idem: nu există un talent pentru a trăi şi altul pentru a crea. Acelaşi ajunge pentru ambele. Şi putem fi siguri că talentul care nu a putut produce decît o operă artificială nu putea susţine decît o viaţă frivolă.

*

Roman. C. şi rochia ei cu floricele. Cîmpiile serii. Lumina oblică.

*

Am plecat de la opere în care timpul era negat. Încetul cu încetul am regăsit izvorul timpului – şi maturizarea. Opera în sine va fi o lungă maturizare.

*

Au vrut să repudieze frumuseţea şi natura spre profitul unic al inteligenţei şi al puterilor ei cuceritoare. Faust a vrut să aibă Euforion fără Elena. Copilul miraculos nu mai e decît un monstru diform, un homunculus de eprubetă. Ca să se nască Euforion, nici Faust fără Elena, nici Elena fără Faust[2].

*

Revoltă, adevăratul creuzet al zeilor. Dar ea formează şi idolii.

*

Moarte revoltătoare. Istoria oamenilor este istoria miturilor cu care ei au acoperit realitatea. De două secole dispariţia miturilor

---

[1] Sub titlul *Artistul la închisoare*, Camus a scris o prefaţă la ediţia franceză a lucrării *Balada temniţei de la Reading*, reluată în *Encounter*, în 1954.

[2] Notă pentru *Apărarea Omului revoltat.* Cf. Goethe, *Faust* II.

tradiţionale a convulsionat istoria pentru că moartea a devenit fără speranţă. Şi totuşi nu există adevăr uman dacă nu există, în fine, acceptarea morţii fără speranţă. Înseamnă acceptarea limitei, fără resemnare oarbă, într-o tensiune a întregii fiinţe care coincide cu echilibrul.

*

Roman. O zi bună. „De-a lungul Croisettei[1], se clătina pe tocurile ei înalte. Se mai uită încă o dată în oglindă, înainte să iasă din odaie. Bineînţeles, pantalonii din flanelă subţire se mulau cam mult. Şi, în mod vizibil, avea şoldurile mai late decît umerii. Dar, ce mai, femeile adevărate aşa sînt. Şi cam prea mult piept. Dar nu era încă dezastruos şi, în fond, şi asta dădea feminitate. Corpurile acelea care jucau volei pe plajă, sub locul unde se afla, trebuia să le observi bine ca să-ţi dai seama dacă erau de bărbat sau de femeie.

Mica siluetă neagră se îndrepta spre mare. Între fular şi ochelari, nu se vedeau decît două linii desenate cu penelul acolo unde altădată fuseseră sprîncenele şi spaţiul alb şi gras al frunţii care căuta în zadar să se încreţească sub strălucirea soarelui.“

*

Mic act despre seducător.

Nu, nu beau decît apă. – Mîncaţi. – Mănînc puţin. Dacă beau cîteodată o fac din motive igienice.

Ce adaugă dragostea dorinţei? Ceva nepreţuit, prietenia.

Eu nu seduc, cedez.

De ce femeile? Nu pot suporta societatea bărbaţilor. Ei linguşesc sau judecă. Nu suport nici una, nici alta.

La miezul nopţii, nimic, comandorul n-a venit. Seducătorul e trist. Pleacă. „Vino“, spune Anna. „Nu, nu se poate în aceeaşi zi să ai dreptate şi să fii fericit…“ (se răzgîndeşte). „Şi totuşi, dacă ai dreptate, nu mai rămîne decît fericirea. – Nu mai rămîne decît dragostea în care n-ai crezut niciodată, fiindcă n-ai încetat niciodată să crezi în propriile visuri pe care le numeai Dumnezeu.“ O priveşte. „Oare asta să fie dragostea, ceea ce simt că urcă în mine? –

[1] Denumirea unui celebru loc de promenadă din Cannes, după numele Capului Croisette (n. tr.).

Neîndoios asta e. Dar îndepărtează uşor tot restul din jurul acestei plante (gingaşe). Uşor-uşor, fă, în fine, loc fericirii.“

*

Roman. Unul dintre secretele lui B... este că ea n-a putut niciodată să accepte şi nici să suporte sau, pur şi simplu, să uite boala şi moartea. De aici vine distracţia ei profundă. Se străduieşte să trăiască precum ceilalţi, să simuleze picul de nepăsare şi inocenţă de care e nevoie ca să continui să trăieşti. Dar, în străfundurile ei, nu uită niciodată. Nu este nici măcar destul de inocentă pentru păcat. Viaţa pentru ea nu e decît timpul, care este el însuşi viaţă şi moarte. Ea nu acceptă timpul. Se încăpăţînează într-o luptă dinainte pierdută. Cînd cedează, iese pe firul apei, cu o faţă de înecată. Nu-i de pe lumea asta fiindcă refuză din toată fiinţa ei. De aici porneşte totul.

*

Dordogne[1]. Aici pămîntul e roz, pietrele au culoarea cărnii, dimineţile sînt roşii şi încununate de cîntece neprihănite. Floarea moare într-o zi şi renaşte deja sub soarele oblic. Noaptea, crapul adormit coboară rîul umflat; torţe de efemeride ard pe lampadarele de pe pod, lasă în mîini un penaj viu şi acoperă solul cu aripi şi ceară din care va ţîşni o viaţă fugitivă. Ce moare aici nu poate să treacă. Adăpost, pămînt credincios, aici trebuie să revii, călătorule, în casa unde se păstrează urma şi memoria, şi ceea ce nu moare în om o dată cu el, ci renaşte în fiii săi.

*

Nu e adevărat că inima se uzează – ci doar corpul care amăgeşte atunci.

*

Cei care preferă fericirii principiile lor refuză să fie fericiţi în afara condiţiilor pe care dinainte le fixaseră fericirii lor. Dacă sînt fericiţi, pe neaşteptate, devin descumpăniţi – nefericiţi de a fi lipsiţi de nefericirea lor.

*

O tragedie despre castitate.

---

[1] Călătorie cu maşina, în iulie 1951.

*

Roman. V. (şi ea traducea în acelaşi timp adevărul meu): Nu doresc nimic altceva decît ceea ce am. Nenorocirea, sau pedeapsa mea, este că nu mă pot bucura de ceea ce am.

*

Idem: adolescent şi chiar mult după aceea, singurul lucru care-l interesa în dragoste era necunoscutul, deci cunoaşterea. De aici – aventuri. Dar aventura nu e niciodată complet brutală, există întotdeauna un început, oricît de scurt ar fi el. Adesea acest început era suficient cunoaşterii, cînd erau puţine lucruri de cunoscut, şi atunci accepta legătura, convins că ea nu i-ar mai aduce nimic în plus.

Astfel confundă dragostea şi cunoaşterea aceia care au suficient orgoliu ca să creadă că-şi ajung sieşi, cu adevărat sau fals. Ceilalţi îşi recunosc limitele şi atunci dragostea lor este unică pentru că pretinde tot, şi mai curînd fiinţa decît cunoaşterea.

*

Roman. A.W., tînăr american venit la Paris după ce a făcut războiul (în care a fost azvîrlit, student fericit şi conformist). Trăieşte la Paris, blestemînd America şi urmărind cu pasiune oglindirea grandorii şi a înţelepciunii pe care încă le mai citeşte pe chipul bătrînei Europe. Trăieşte ca un boem. A pierdut lustrul chipurilor americane. Nu este îngrijit – are cearcăne la ochi. Se îmbolnăveşte şi moare într-un hotel mizer. Şi strigă atunci spre acea Americă pe care n-a încetat s-o iubească, ca şi peluzele de la Harvard University, la Boston, şi loviturile bîtelor de base-ball, şi ţipetele la sfîrşit de seară în preajma rîului.

*

Roman. Partea întîi: meci de fotbal. Partea a doua: coridă.

*

Anumite seri a căror blîndeţe se prelungeşte. Ne ajută să murim cînd ştim că asemenea seri vor reveni pe pămînt după noi.

*

O femeie care iubeşte cu adevărat, din tot sufletul, cu o dăruire totală, creşte atunci atît de nemăsurat, încît nu există bărbat care să nu devină, prin comparaţie, mediocru, mizerabil şi lipsit de generozitate.

*

Roman. Într-o încăpere întunecată, cu nasul în cadranul luminos al radioului, un copil ascultă muzică.

*

Roman. Două personaje: prietenul neamţ. – Marcel H.

*

La fel cum absurdul nu era în lume sau în noi, ci în contradicţia dintre lume şi experienţa noastră, la fel măsura nu este în real şi nici în dorinţă, ci... Măsura este o mişcare, o transpunere a efortului absurd.

*

Jurnalul contesei Tolstoi

P. 45 – despre metoda de lucru al lui T.

T.: „Ce plicticos e să scrii“.

Contesa, 9 octombrie 1862 (căsătoria datează din 23 sept.): „Toate relaţiile trupeşti sînt respingătoare“ şi, în decembrie, adevăratul strigăt feminin: „Dacă aş putea să-l ucid şi să creez altă fiinţă asemănătoare întru totul cu el, aş face-o cu plăcere.“

Aprilie ’63: „Latura fizică a dragostei joacă la el un foarte mare rol, în timp ce la mine nu joacă nici unul.“

’63: „Ce rămîne din bărbatul care am fost?“ spune T.

Septembrie ’67: „Nu sînt decît o biată reptilă care a fost strivită, nu-s bună de nimic, nimeni nu mă iubeşte, am greţuri, doi dinţi stricaţi, o respiraţie neplăcută, sînt însărcinată... etc.“

’78: aflăm că Tolstoi citeşte la masă.

’87: el îi urlă că este urmărit de ideea să-şi părăsească familia.

’90: ea citeşte într-ascuns jurnalul soţului ei pe care acesta îl ţine sub cheie.

Decembrie’90. El scrie: „Dragostea nu există. Există nevoia senzuală de a te uni cu altă fiinţă şi nevoia rezonabilă de a avea un tovarăş de viaţă“.

’91: pentru mine e un supliciu, îi spune el, să fiu înconjurat de servitori.

’91: contesa povesteşte că nu se poate obişnui cu murdăria şi cu mirosul neplăcut al contelui. *Idem* p. 283 (’97).

’92: contesa dezvăluie că L.T. nu e vesel decît din cauza iubirii fizice. Toată lumea, în opinia ei, o plînge şi o consideră „o victimă“.

Pe urmă, certuri pentru drepturi de autor: pp. 81 şi 97, 131-137, 216, 145.

P. 88 – mărturisire despre dubla iubire: „Persoanele care au pornit pe un drum greşit în viaţă, oamenii slabi şi proşti se aruncă asupra broşurilor lui Lev Nikolaevici.“

„Picioroangele pe care se caţără în prezenţa oamenilor obscuri.“

’97: el pleacă de acasă şi nu revine decît dimineaţa.

’97: el joacă tenis în fiecare dimineaţă.

La 70 de ani, după ce a parcurs 35 de verste călare, prin zăpadă, îşi mărturiseşte pasiunea pe care i-o poartă contesei, care o notează cu minunare.

*

Stalin, supranumit de tovarăşii săi (în ’17): „pata cenuşie“.

*

În culmea fericirii – şi noaptea îmi vine în întîmpinare.

*

Nimeni nu a dorit mai mult ca mine armonia, părăsirea de sine, echilibrul definitiv, dar întotdeauna a trebuit să tind spre asta pe căile cele mai dificile, prin dezordine, prin lupte.

*

„Desigur, spune el, mă tem să nu fiu destul de mort în moarte şi să-mi lipsească aerul sub pămînt. Dar încep să judec. Dacă mi-e teamă că o să-mi lipsească aerul înseamnă că mă tem să nu mor din asta. Din două una, ori nu voi muri şi voi continua să fiu lipsit de aer, dar atunci fără să mai fiu angoasat de asta. Ori voi muri şi atunci de ce această angoasă?

*

Roman. Jeanne P. şi gestul ei mecanic.

Idem: cimitirele militare din est. La 35 de ani fiul merge la mormîntul tatălui său şi-şi dă seama că acesta a murit la 30 de ani. Deci el *este acum cel mai mare.*[1]

Arabii culcaţi aici. Şi uitaţi de toată lumea.

---

[1] În 1947, Camus a văzut pentru prima oară mormîntul tatălui său, la Saint-Brieuc. Avea 34 de ani. Lucien Camus fusese rănit mortal în bătălia de pe Marna, cînd nici nu împlinise 29 de ani.

*

Roman. Visările în maşină pe drumul spre Bérard.

*

V. Am recunoscut că, într-adevăr, există unele fiinţe mai mari şi mai adevărate decît altele. Şi că ele alcătuiesc pe tot cuprinsul lumii o societate invizibilă şi vizibilă care te îndreptăţea să trăieşti.

*

M. Moartea derizorie la capătul unei vieţi derizorii. Doar moartea inimilor mari nu este nedreaptă.

Refugiaţii spanioli. Domenech (război civil – războiul din ’39, rezistenţă, Buchenwald – şomer); Garcia (pe care A.B. îl iartă de o datorie de 140 000 F.: „Ah, şi tu eşti ca mine, n-ai să ajungi niciodată bogat“); Gonzales (există clase – şi ele nu pot colabora – respinge toate amabilităţile patronului – vrea să fie tratat cu asprime.) Bertomeu: corul (şi pe urmă pune să se frigă sardele în biroul său).

*

Henry James (*Ambasadorii*): „Pe mine însumi mă urăsc cînd mă gîndesc la tot ce trebuie luat de la viaţa celorlalţi ca să fii fericit şi că nici atunci nu eşti fericit“.

*

Mauriac. Admirabilă dovadă a forţei religiei sale: el ajunge la caritate fără să treacă prin generozitate. Greşeşte cînd mă trimite tot timpul la angoasa lui Hristos. Mi se pare că eu îl respect mai mult decît el, pentru că nu m-am socotit niciodată în drept să expun supliciul Mîntuitorului meu, de două ori pe săptămînă, pe pagina întîi a unui ziar al bancherilor. Se consideră scriitor al momentului. Într-adevăr. Dar are în dispoziţia lui o tendinţă invincibilă să se servească de cruce ca de o armă lansatoare. Ceea ce face din el un ziarist de prim ordin, dar un scriitor de mîna a doua. Un Dostoievski din Gironde.

*

Roman. „În momentele acelea, cu ochii închişi, primea şocul plăcerii întocmai ca o corabie cu pînze abordată brusc în ceaţă şi lovită de la coca la chilă şi totul în ea răsună sub lovitură, de la punte pînă la catargul din faţă şi pînă la sutele de odgoane şi grinzi

ale extremităţilor care tremură atunci îndelung pînă în momentul cînd se răstoarnă încet pe o latură. Apoi urma naufragiul.“

*

Roman. Ceea ce-l izbea atunci era cît de puţine obiecte existau la el. Doar necesarul, niciodată cuvîntul acesta nu fusese mai bine ilustrat. Cînd mama lui locuia într-o cameră, nu lăsa acolo nici o urmă decît, uneori, o batistă.

*

„Doream, chemam cele mai ascuţite suferinţe, convins că voi găsi de atunci înainte fericirea pe care o conţineau ele (să fiu capabil să gust fericirea…).“

*

Dacă începi să dai înseamnă că te condamni deoarece nu dai suficient chiar atunci cînd dai tot. Şi se dă oare vreodată tot?

*

Să nu spui niciodată despre un om că este dezonorat. Acţiunile, grupurile, civilizaţiile pot să fie. Dar nu individul. Căci, dacă el nu are conştiinţa dezonoarei, nu poate pierde o onoare pe care n-a avut-o niciodată. Iar dacă o are, arsura teribilă pe care o reprezintă asta e ca un fier roşu pe ceară. Fiinţa se topeşte, plesneşte sub focul unei dureri insuportabile în care este totodată regenerată. Este focul onoarei care tocmai tresaltă şi se afirmă prin însăşi durerea asta extremă. Este, cel puţin, ceea ce am resimţit eu în ziua, ba chiar în secunda cînd, în urma unei neînţelegeri, am crezut că sînt acuzat de o acţiune într-adevăr josnică. Nu era adevărat, dar în acea clipă am învăţat să-i înţeleg pe toţi umiliţii.

*

Decembrie ’51

Aştept cu răbdare o catastrofă care întîrzie să vină.

*

Declaraţiile mele la radio – cînd mă ascult, găsesc că sînt exasperant. Aşa mă face Parisul, în ciuda tuturor eforturilor mele. Prea sînt tot timpul singur, de cînd a dispărut *Combat*, fără să am ceva unde să pot vorbi, susţine, expune, justifica la nevoie. Niciodată înlocuit de căldura celorlalţi sau, cel puţin, de spectacolul

generozităţii lor. Pînă la urmă, îngheţ şi tocmai de aici îmi vine tonul acesta îngheţat, prea dispreţuitor ca să traducă într-adevăr dispreţul, dar exasperant pentru cine îl aude. Dacă aş simţi o adevărată încredere, măcar o secundă, aş rîde şi totul ar fi în regulă.

*

Ideea pe care mi-o fac despre vulgaritate o datorez cîtorva mari burghezi, mîndri de cultura şi de privilegiile lor, ca Mauriac, din clipa cînd dau spectacolul vanităţii lor rănite. Ei încearcă atunci să rănească la chiar nivelul unde au fost răniţi şi descoperă, totodată, înălţimea exactă la care trăiesc în realitate. Virtutea umilinţei triumfă atunci pentru prima oară în ei. Bieţi meschini, într-adevăr, dar întru răutate.

*

N-am fost niciodată foarte supus în faţa lumii, a opiniei publice. Mai eram însă, deşi atît de puţin. Dar acum tocmai am făcut efortul definitiv. Cred că în privinţa asta libertatea mea e totală. Liber, deci binevoitor.

*

Am despre mine ideea cea mai cumplită, zile în şir.

*

Viaţa lui Velázquez. Comentariu despre Velázquez.

Măsură. Ei o consideră ca rezolvarea contradicţiei. Dar ea nu poate fi altceva decît afirmarea contradicţiei şi decizia eroică de a se menţine în ea şi de a supravieţui.

*

Cea mai bună protecţie a U.R.S.S. împotriva bombei atomice este morala internaţională pe care se ocupă să o dezvolte prin condamnări publice. Compensează deci singura ei inferioritate recurgînd la o judecată morală pe care totuşi o neagă în filosofia sa oficială.

*

Injustiţia ipocrită duce la războaie. Justiţia violentă le precipită.

*

Marxismul aduce societăţii iacobine şi burgheze acelaşi reproş pe care-l aducea creştinismul elenismului: intelectualism şi formalism.

*

Piesă. El se întoarce de la război. Nimic nu e schimbat, în afară de faptul că acum vorbeşte doar poetic.

*

Emerson: Orice zid e o poartă.

*

Să nu atac niciodată pe nimeni, mai ales în scris. Timpul criticilor şi al polemicii s-a încheiat. – Creaţie.

*

Să înlătur *total* critica şi polemica. – De acum înainte, singura şi constanta afirmaţie.

Înţelege-i pe toţi. Nu-i iubi decît pe cîţiva dintre ei.

*

Cel mai rău dintre destine este proasta dispoziţie. O ştiu din experienţă. Şi asta a fost adevărata mea tentaţie după ani de strălucire şi de forţă. I-am cedat, destul ca să o ştiu bine de acum înainte, şi pe urmă am ieşit din ea.

*

Overbeck a avut impresia că nebunia lui Nietzsche era simulată. Impresie pe care mi-a făcut-o întotdeauna orice dement. Dragostea poate să fie aşa. Pe jumătate, o simulare.

*

„Limita“ trebuie să fie adevărul tuturor. Este şi a mea în măsura în care eu sînt al tuturor. Dar numai pentru mine: adevărul care nu se poate spune.

*

Guilloux despre Chamson: „Pentru el, celălalt nu e decît cineva care te-ar putea întrerupe“.

*

Peste lumea întreagă, ţîşnind din milioane de maşini minunate, şuvoaie de muzică tristă.

*

Iuda ridică trădarea şi ura la rang de principiu ca să aducă mărturie, cel puţin indirect, în favoarea lui Hristos. Rezultat: secolul al XX-lea. În lipsa dragostei, lagărele.

*

Jurnalismul, după Tolstoi: un bordel intelectual. Voia să scrie un roman „în care să nu existe vinovaţi". Scrisoarea lui Turgheniev, pe moarte, către Tolstoi: „Am fost fericit să vă fiu contemporan".

*

Roman (sau piesă) – personaj: Ellan – fur. cf. Heliosang.

*

Mitul lui Euforion. Copilul titanismului contemporan şi al frumuseţii antice. Goethe îl face să moară. Dar el poate trăi.[1]

*

L-am reîntîlnit ieri pe P. Vianney[2], pe care nu-l mai văzusem din timpul ocupaţiei şi zilele minunate ale Eliberării Parisului. Şi, dintr-o dată, un dor imens, pînă la lacrimi aproape, de ceilalţi camarazi.

*

Man of Aran[3]. Viaţa teribilă a pescarilor. Şi, departe de a-i plînge, îi admirăm şi îi respectăm. Nu sărăcia sau munca necontenită duce la decăderea omului. Ci aservirea sordidă a uzinei şi viaţa periferiilor.

*

Ora două noaptea. Două vise favorite, de ani de zile, dintre care unul, sub forme diferite, este întotdeauna cel al execuţiei. Astă-noapte, trezindu-mă brusc, am putut să notez multe amănunte.

Merg spre supliciu. Scotto Lavina (prieten din Alger pe care-l văd foarte rar, dar la care ţin mult) mă însoţeşte. Îmi spune la ureche (mersul, în grup, este grăbit): „Chiar ieri nevastă-mea îmi vorbea de X. şi de X." Iar eu: „Fără nume proprii, mai ales fără nume proprii". El, foarte încet, ca unui bolnav: „Oh! Iartă-mă". Cineva din grup (sînt şi paznici a căror prezenţă o percep prea puţin şi mai este şi A., prezentă şi absentă, pe rînd) mă întreabă de ce, şi eu spun,

---

[1] Cf. nota 1, p. 375.

[2] Philippe Vianney, din Rezistenţă, unul dintre conducătorii Mişcării de Eliberare Naţionale.

[3] Film de Robert Flaherty (1934).

ajungînd la picioarele unei scări imense: „Vreau să rămîn în inima numelui comun“, frază pe care mi-o repet mie însumi, cu un soi de pace. Copiii mei se află în vîrful scării pe care urc eu, tot înconjurat, tot repede, şi cu mîinile, cred, legate. (Şi ideea că sînt împins, că sîntem împinşi chiar – umblăm cu toţii aplecaţi înainte.) Jean se îndreaptă spre un colţ şi eu spun văzîndu-l (dar sentimentul acesta nu e în întregime în mine, mai curînd ca o auroră, un fel de descoperire încîntată şi angoasată): „Şi pe urmă el o va lua de la capăt“. Îi îmbrăţişez şi plîng, pentru prima oară. Ei îmi spun la revedere ca de obicei, mi se pare. Părăsim scara şi trecem printr-un soi de gară din care ies singur cu A. şi cu Vera. Vera mă însoţeşte de cîtva timp – nu o cunosc în timpul visului, dar la trezire mă gîndesc la ea ca la S. E îmbrăcată ca o ţărancă, vag port din Europa Centrală, ca toată lumea din jurul meu. Peisajul e modern, gări, şantiere, este o noapte plină de un vînt uşor. La ieşirea din gară, mă îndrept, tot foarte decis, şi fără paznici, spre locul supliciului, cu o spaimă sporită, care devine insuportabilă. Dar ghicesc că Vera are un pistol, stil vechi, pe care l-a şterpelit din gară (de la cine?). De îndată ce sînt sigur de asta, scot un strigăt de bucurie „Ah! Vera, ştiam… (subînţeles: că ai face tot ce trebuie pentru asta). Cît de mult te iubesc.“ Iau pistolul şi cursa reîncepe. Ne apropiem de un grup de bărbaţi care lucrează. Mi se pare că şovăi puţin, ca şi cum aş vrea să mai aştept, să mai trăiesc. Dar ceilalţi m-au depăşit puţin. Şi am dificultăţi în sprijinirea pistolului, prea lung, de tîmpla mea. Trag repede, gîndindu-mă că nu mi-am luat rămas-bun de la A. şi de la nimeni. O străfulgerare teribilă în capul meu. Şi aud o frază, un soi de protest rostit de unul dintre oamenii care lucrează (şeful, cred) şi pe care am uitat-o în clipa cînd se sfîrşeşte visul.

*

Roman picaresc. Jurnalist – din Africa spre tot universul.

*

Piesă de dragoste.

*

Morala voastră nu este şi a mea. Conştiinţa voastră nu mai este a mea.

*

V.: „Dacă s-ar găsi astăzi un remediu împotriva morţii, nu l-aş accepta. Durerea mea (moartea tatălui său şi a mamei sale), fericirea mea (dragostea ei) nu au un sens decît dacă trebuie să mă duc şi eu acolo“.

*

Emerson: „Se poate întîmpla ca însuşi cel care a susţinut doctrina asta (că omul are suflet) să o ia la fugă din faţa jurnalului compus noaptea de cine ştie ce şmecher obscur care nu ştie ce scrie şi îşi înmoaie pana în noroi şi în umbră.“

*

Idem: „Ce altceva ne rămîne decît să luăm drept sigur faptul că evitînd minciuna şi mînia dobîndim o voce şi un limbaj de om.“

*

Idem: „Nu cu scrupule va deveni cineva om mare. Măreţia vine după placul lui Dumnezeu, ca şi o zi frumoasă.“

*

Roman. În timpul ocupaţiei, trenul pentru St. Etienne-Dunières, într-o seară de iarnă. Trenul e aglomerat, două compartimente fiind rezervate armatei germane. Un soldat neamţ îşi dă seama, cu puţin înainte de staţia de la Firminy, că i s-a furat baioneta în timp ce fusese la toaletă. Urlete de furie. Doi muncitori care se pregăteau să coboare şi să se ducă acasă, ziua de lucru fiind încheiată, sînt înşfăcaţi, ţinuţi pe culoar în timp ce trenul pleacă mai departe. Ei protestează slab, vizibil nevinovaţi. La staţia următoare, soldaţii îi pun să coboare. Îi vedem cum se îndepărtează în ceaţa îngheţată, gîndindu-se, resemnaţi, la ce-i mai rău.

Martorul coboară şi el, nefericit. Nu-i poate urma. Nu ştie cum să-i elibereze. Îşi petrece noaptea în sala de aşteptare, cu gîndul la ei. Nu-i nimic de făcut decît să continue, pentru ca asta să nu se mai repete. Dar pînă atunci cei doi vor fi bătuţi şi poate chiar vor muri.

*

Thoreau: „Atît timp cît un om rămîne acelaşi, întreaga lume îl aprobă, guvernele, societatea, chiar soarele, luna şi stelele“.

Idem, Emerson: „Ascultarea pe care o acordă un om geniului său, asta este credinţa prin excelenţă“.

*

Nietzsche către sora sa, despre afacerea Lou[1] : „Nu, eu nu-s făcut pentru duşmănie şi pentru ură… Pînă atunci n-am urît niciodată pe nimeni. Abia acum mă simt umilit."

E nevoie, spune el, de nişte „anti-Alexandru", de cei „care ar înnoda noul nod gordian al civilizaţiei greceşti după ce a fost tăiat".

*

Ceea ce am spus am spus pentru binele tuturor şi al acelei părţi din mine care este de partea tuturor zilelor. Dar altă parte din mine cunoaşte o taină care nu e făcută să fie dezvăluită – şi cu care va trebui să mor.

*

„Un om labirintic nu caută niciodată adevărul, ci întotdeauna şi exclusiv pe Ariadna."

*

La clinica din Jena, Nietzsche vorbeşte lucid despre orice cu Overbeck timp îndelungat – *numai despre operele sale nu.*

*

Geniul înseamnă o sănătate, un stil superior, o bună dispoziţie – dar la capătul unei sfîşieri.

*

Creaţia. Cu cît dă mai mult, cu atît primeşte mai mult. – Să te risipeşti ca să te îmbogăţeşti.

*

Singurul nemuritor este acela pentru care toate lucrurile sînt nemuritoare. (E.[2])

*

După Emerson, americanii sînt nişte mecanici atît de prodigioşi numai pentru că se tem de oboseală şi de suferinţă: din lene.

*

---

[1] Lou Andreas Salomé. Scrisoare trimisă de Nietzsche în 1883, după împăcarea cu sora sa. La sfîrşitul lui noiembrie 1882, îi scria Malvidei von Meysenburg: „Sora mea o socoteşte pe Lou un şarpe veninos care trebuie strivit cu orice preţ şi acţionează în consecinţă."

[2] Emerson.

Fiecare scriitor, mare sau mic, simte nevoia să spună sau să scrie că geniul este întotdeauna fluierat de contemporanii săi. Natural, asta nu-i adevărat în general, doar uneori şi adesea din întîmplare. Dar este lămuritoare nevoia asta la scriitor.

*

Emerson, 1848: „Cum de-am reuşit ca progresul maşinismului să servească tuturor, cu excepţia muncitorului? El a fost rănit de moarte."

*

Idem: „Este dreptul fiecărui om să fie judecat şi caracterizat în funcţie de cea mai bună influenţă a sa."

*

Anticii şi clasicii feminizau natura. Se intra în ea. Pictorii noştri o virilizează. Ea intră în ochii noştri, pînă ce-i sfîşie.

*

„Nu există psihologie în artă." „Înseamnă că sînteţi lipsit de ea." „Poate, dar asta e legea creaţiei: să faci ceva cu ce ai la dispoziţie. Abia pe urmă va trebui să judecaţi nu ceea ce am, ci ceea ce am făcut."

*

Ca să rămîi om în lumea de azi, îţi trebuie nu numai o energie neclintită şi o tensiune neîntreruptă, ci şi puţin noroc.

*

Roman. „Nu, abia acum nu mai poate fi vorba de dragoste între noi. N-a fost niciodată vorba de aşa ceva. Din străfundul fiinţei mele, ţi-am cerşit ani în şir dragostea. – Şi pe urmă nu ţi-am mai cerşit decît *atenţia*. Nu am obţinut-o nici pe una, nici pe cealaltă."

*

Piesă. D. – trufaş, dispreţuitor, disperat, categoric.

*

G. este întrerupt în scrierea romanului său de o scenă pe care i-o face nevastă-sa. Vine să lucreze la Paris, dar nu reuşeşte să continue. De fapt, nu *vrea* să regăsească firul, ca să păstreze un argument şi să-şi menţină intact resentimentul.

*

Îi executa cu propria sa mînă: „Trebuie, spunea el, să plăteşti cu persoana ta“.

*

Celor cîtorva oameni care mi-au îngăduit să admir, le port cea mai mare recunoştinţă din viaţa mea.

*

Libertatea sexuală ne-a adus cel puţin asta: că acum sînt posibile castitatea şi superioritatea voinţei. Toate experienţele, femeile reţinute sau libere, înfocate sau visătoare, şi tu însuţi dezlănţuit sau circumspect, triumfător sau incapabil de dorinţă, s-a trecut prin toate. Nu mai există mister, nici refulare. Libertatea spiritului este acum aproape completă, stăpînirea de sine aproape întotdeauna posibilă.

*

Proiect. Dicţionar perpetuu (pentru *Cronici*). De scris *Capricii* (à la Goya).

*

În străfundurile mele, singurătatea spaniolă. Omul nu iese din ea decît pentru nişte *clipe*, apoi se întoarce în insula sa. Mai tîrziu (începînd din 1939), am încercat să reunesc, am refăcut toate etapele epocii. Dar în pas cadenţat, pe aripile clamorii, sub biciul războaielor şi al revoluţiilor. Astăzi, sînt la capăt – şi singurătatea mea se revarsă de atîtea umbre şi opere care-mi aparţin numai mie.

*

Iguape. Un bărbat la capătul din faţă al bacului. Oraşul, procesiunea. Bărbatul, piatra se prăvălesc. Vizitatorul ia piatra, dar depăşeşte biserica şi merge spre fluviu. Încarcă piatra într-o barcă lungă şi urcă pe fluviu spre pădurea virgină în care dispare[1].

*

Pînă şi moartea îmi va fi controversată. Şi totuşi ce doresc eu cel mai profund astăzi este o moarte tăcută, care să-i lase împăcaţi pe cei pe care-i iubesc.

*

[1] Notă pentru „Piatra care creşte“, în *Exilul şi împărăţia.*

Într-o seară, răsfoind distrat o carte agreabilă, am citit fără să clipesc: „La fel ca în cazul multor suflete pătimaşe, venise momentul cînd încrederea sa în viaţă slăbea“. O secundă mai tîrziu, fraza răsuna din nou în mine şi am izbucnit în lacrimi.

*

O parte din mine a dispreţuit fără măsură epoca asta. Niciodată n-am putut pierde, nici în cele mai grele momente de lipsuri, gustul onoarei, şi inima mi s-a strîns de multe ori în faţa decăderii extreme care a atins secolul. Dar o altă parte din mine a vrut să-şi asume decăderea şi lupta comună…

*

Comedie despre presă

– A nuanţa? Dacă mai găsesc în vocabularul dumneavoastră un cuvînt ca acesta, vă dau pe uşă afară. (*Criticului dramatic*) Acest autor nu are prieteni aici. Veţi căuta deci să spuneţi că este vorba de idei. În Franţa, astăzi, simpla bănuială de inteligenţă este suficientă ca să nimicească un om. Dar veţi scrie cu fiecare ocazie că sîntem poporul cel mai inteligent de pe pămînt. Publicul nu mai admite inteligenţa decît în cuprinsul unor fraze idioate.

Sfîrşit. A doua zi va scrie articolul care va dezvălui totul.

Publicul nu are memorie. – Noi sîntem memoria lui.

Scenă cu cititorul.

Revista presei: cel care-l expune pe Hristos la vedere, pe prima pagină a ziarului ghiftuiţilor. Progresistul prieten al lagărelor etc.

Actul al III-lea la el acasă. Ascetic.

Secretarului de redacţie idealist:

– Ziarul dumneavoastră nu se vede.

– Se citeşte.

– Un ziar e făcut să se citească, dar de la distanţă. Trebuie să poată fi citit pe exemplarul vecinului din metrou.

– Cine-l citeşte de la vecinul său nu-l cumpără.

– Nu, dar vorbeşte despre el.

*

28 februarie 1952. Descoperirea Braziliei, a lui Villa-Lobos – o dată cu el revine grandoarea în muzică. Capodoperă – nu-l văd la fel de mare decît pe de Falla.

*

Dacă ar fi să mor în seara asta, aş muri cu un sentiment îngrozitor, care mi-era necunoscut şi care totuşi îmi face rău astă-seară. Sentimentul că am ajutat şi că ajut mulţi oameni – şi că mie totuşi nu-mi vine nimeni în ajutor… Nu sînt mîndru de mine.

*

Medeea – interpretată de compania Teatrului Antic. Nu pot auzi acest limbaj fără să plîng, ca acela care-şi regăseşte în fine patria. Cuvintele acestea sînt ale mele, ale mele sînt sentimenele, a mea este credinţa.

„Ce nenorocire pentru omul fără cetate.“ „O, faceţi să nu fiu fără cetate“, spune corul. Eu sînt fără cetate.

*

Nemesis. Beţivănia sufletului şi a trupului nu este o demenţă, ci un confort şi o amorţire. Adevărata demenţă arde pe piscul unei nesfîrşite lucidităţi.

*

Presa nu este adevărată pentru că e revoluţionară. Ea nu e revoluţionară decît dacă este adevărată.

*

Ibsen. (*Împărat şi Galilean*)[1]. După Olimpul şi Calvarul, al III-lea Reich.

*

Polemică împotriva O.R.[2]. Este ridicarea în masă a tenebrionilor. Citesc în *Littré:* „Tenebrion“: 1) Prieten al tenebrelor intelectuale; 2) Gen de coleoptere dintre care o specie, în stare larvară, trăieşte în făină.“ Se mai numeşte şi gărgăriţă. Amuzant.

*

Poeţii noştri blestemaţi[3] au două legi: maledicţiunea şi intriga.

*

---

[1] *Împărat şi Galilean*, de Ibsen, ridică întrebarea: cum să împaci voinţa şi morala, pe de o parte, dragostea şi libertatea, pe de alta.

[2] *Omul revoltat*.

[3] În limba franceză: *poètes maudits* (n. red.).

Iubirea întru Dumnezeu este aparent singura pe care o suportăm din moment ce vrem întotdeauna să fim iubiţi în ciuda noastră.

*

Cf. Romain Rolland, *Viaţa lui Tolstoi*, p. 69: „Viaţa“ în roman.
Idem: „Este greu să iubeşti o femeie şi să nu faci nimic bun“.

*

Bacantele[1]. Penteus ar trebui să spună: „N-am nevoie de lipsa voastră de măsură. Dar de a mea vreau să mor“.

*

Ei sînt revolta, mîndria, zidul de nezdruncinat care se ridică în faţa servituţii în creştere. Nu vor ceda acest rol nimănui – iar cine pretinde să se revolte altfel va fi excomunicat.

În ce punct ne aflăm, aşadar? Unul aşteaptă să vadă ziarul cel mai cinstit pe care să-l fi cunoscut vremurile astea, creat prin sacrificiul şi munca a sute de oameni, aşteaptă, spun eu, ca acest ziar să treacă în mîinile unui financiar veros, ca să meargă să-şi ofere serviciile acestui negustor de îndată ce oamenii liberi vor fi părăsit locul[2]. Altul în momentul chiar cînd îl susţine şi aplaudă pe vechiul său prieten împotriva mea, îmi scrie că nu trebuie să cred prea mult ce spune acel bătrîn poet, şi, speriindu-se brusc, îmi scrie iar ca să mă implore să nu fac publice scrisoarea lui şi mica lui trădare. Altul vine pe urmă să-mi solicite un mic serviciu, îl primeşte şi, odată înapoiat acasă, compune un articol în care mă insultă şi despre care îmi va fi scris, de altfel, ca să mai îndulcească efectul. Iar altul, care se teme să nu fie prost judecat fiindcă a reprezentat mult timp o editură care a abuzat de încrederea mea, cere să se explice în faţa mea, primeşte o scrisoare care refuză din pură generozitate să-l confrunte cu patronul său şi, fără să piardă o clipă, meştereşte un eseu în care se întristează de faptul că moraliştii ca mine vor sfîrşi într-o zi prin a deveni poliţişti.

Iată-i pe campionii noştri, pe blestemaţii noştri retraşi sub cortul confortabil al maledicţiunii şi care nu ies de acolo decît pentru intrigi.

---

1 Proiect de piesă intitulată ceva mai jos *Bacanta*. Camus se apropie încă o dată de Nietzsche, care a comentat *Bacantele* lui Euripide în *Naşterea tragediei*.

2 Aluzie la *Combat*.

Ei sînt cei care ne vor garanta libertatea şi care anunţă că vor ţine zdravăn în mînă stindardul, în pofida furtunii care se apropie. Aiurea, prima scatoalcă a poliţistului de serviciu îi va pune în genunchi!

*

Fragment de scrisoare despre O.R[1]

Sîntem destul de puţini. Dar adevărul trece înaintea eficacităţii. Trebuie să o definim pe aceasta din urmă înainte de a ne preocupa de primul. La ce ar folosi să fim milioane dacă „biserica“ noastră ar avea drept prim comandament: Vei minţi? Asta nu înseamnă cîtuşi de puţin că eficacitatea nu ar avea sens. Are un sens secund. Supravieţuirea adevărului nu este o problemă mai puţin importantă decît adevărul însuşi. Este o problemă care vine *după aceea.* Asta-i tot. Dar ea trebuie să fie rezolvată… Creştinii au început prin a fi doisprezece – marxiştii doi.

*

Scrisoare lui A. Maquet

Avansez cu acelaşi pas, pare-mi-se, ca artist şi ca om. Şi asta nu-i ceva preconceput. Este o încredere pe care o acord, cu umilinţă, vocaţiei mele… Viitoarele mele cărţi nu vor ocoli problemele momentului. Dar aş vrea ca ele să şi le supună, mai degrabă decît să se supună lor. Altfel spus, visez la o creaţie mai liberă, cu acelaşi conţinut… Voi şti atunci dacă sînt un artist veritabil.

*

După Melville, peştii *remoras*, din Mările Sudului, înoată prost. De aceea singura lor şansă de a înainta constă în a se agăţa de spinarea unui peşte mare. Cufundă apoi un soi de tub pînă în stomacul unui rechin, îşi pompează de acolo hrana, şi se răspîndesc fără să facă nimic, trăind din vînătoarea şi eforturile celuilalt. Aşa sînt şi moravurile pariziene.

*

O anumită rasă de oameni ştie cu cine poate să-şi facă de cap. Mai întîi cu cel care practică la maximum generozitatea şi loialitatea – şi pe care decenţa îl împiedică să uzeze de toate avantajele sale.

*

[1] *Omul revoltat.*

Bacanta. Doi Dionysos: 1) Zeu al pămîntului. Zeu negru, zeu viril. Iahos, un strigăt personificat.[1]

2) Asiaticul decadent: vin şi voluptate, vorbărie. Cel pe care-l refuză Penteus.

La Eleusis nu erau iniţiaţi ucigaşii (Nero nu a îndrăznit) sau cei „a căror voce nu este justă".

A doua zi a misterelor: „În mare, mistii!"[2]

Ca să treacă în infern, Dionysos trebuie să vîslească singur.

Trei zei la Eleusis: Iahos, Demetra (mama), Triptolem[3].

Sens: moartea nu e dureroasă. Viaţa pămîntească este o moarte, moartea este eliberare.

Urme la Evanghelistul Luca: „Lasă morţii să-i îngroape pe morţi şi tu du-te să anunţi împărăţia lui Dumnezeu".

Întîiul Dionysos îl va reconstitui pe Penteu[4]: „Uite-l pe Dumnezeul tău, dar nu este demn să mă adore decît cel care a dovedit că nu va ceda niciodată în faţa desfrîului sufletului şi al trupului, în faţa falsului zeu care mă precedă întotdeauna. Înţelepciunea se deschide acum în faţa ta.

– Ah! Ard de dorinţa să o cunosc.

– Uite-o: ţi-ai cucerit acum dreptul la nebunie…"

Penteu şi bacanta urlă fără întrerupere în timp ce cade cortina.

Sau… „Dar aşteaptă să adoarmă toţi. Ascultă. Totul tace. Acum ai dreptul la nebunie. Pentru tine singur. În singurătate. Şi fie ca ea să te ucidă doar pe tine!"

Intră Dionysos II, urmat de Dionysos I, deghizat în sceptic diletant (Silen?): „Să mă bucur, să mă bucur!"

Început: bătrînii aleargă la bacante.

---

[1] Dionysos şi Iahos: două nume care desemnează acelaşi zeu. Iahos este şi strigătul violent de bucurie scos în timpul bacanalelor.

[2] Pe 16 Boedromion, cînd răsuna strigătul : „Iniţiaţii în mare!", fiecare alerga în rada de la Falere ca să facă o baie purificatoare.

[3] Iahos este fiul Demetrei şi al fratelui ei, Zeus. Triptolem, văcarul ce a ajutat-o pe Demetra cînd îşi căuta fiica, pe Kore, răpită de Hades, a fost trimis în jurul lumii de zeiţă ca să-i înveţe pe oameni agricultura.

[4] Penteu a fost sfîşiat în bucăţi de bacante, conduse de propria sa mamă, Agave.

Un filosof (Oare ucide? Cum ucide? Se ucide bine etc. El care ucide atît de bine şi eu care raţionez atît de bine… Vom face minuni. Eu îi voi împrumuta raţionamentul meu, iar el va ucide pentru mine.)

Un poet

Un preot: Preotule, ce vei face cu aceia?

Un negustor.

Nihilişti.

Bacanta: Vrea să se ducă acolo. Penteu se opune. „Cetatea trebuie apărată. Ea nu trebuie sacrificată dragostei.“ „Ea nu trebuie să sacrifice dragostea.“

Dionysos I şi Penteu: Cine eşti tu ca să afişezi atîta virtute? – Eu nu am virtute. – Nu ai rîvnit la o femeie? – Ba da. – Nu le-ai luat? – Ba da. – Nu eşti violent? (Îl loveşte.)

Penteu sfîşiat în bucăţi. Dionysos II şi bacantele celebrează sacrificiul.

Intervine Dionysos I şi le impune tăcerea.

II – Cine poate face să tacă ţipetele demenţei?

I – Cel care cunoaşte demenţa şi o ţine supusă.

Idem: Un om ca mine, sclav, dacă ai avea măcar idee despre ce ascunde el. Am destulă mînie ca să-i lovesc pe zei în faţă, destulă dorinţă… ca s-o siluiesc pe femeia celui mai bun prieten... Dar mă scîrbesc cîinii ăştia care aleargă unii după alţii, fiecare cerînd de la dorinţa celuilalt să-i înlocuiască dorinţa proprie. Eu, virtuos! (izbucneşte în rîs) la drept vorbind, aş vrea să fiu, dar sîngele meu arde, iar inteligenţa mea, avînd toate puterile, poate orice.

*

La patruzeci de ani consimţi la anihilarea unei părţi din tine. Să dea Dumnezeu, cel puţin ca toată dragostea asta nefolosită să însufleţească şi să facă să strălucească o operă pentru care nu mai am putere în acest moment[1].

*

…Toţi şi toate peste mine, ca să mă distrugă, cerîndu-şi partea lor fără încetare, fără ca niciodată, niciodată, să-mi întindă mîna, să vină în ajutorul meu, în sfîrşit, să mă iubească pentru ceea ce sînt şi

[1] Camus a împlinit 40 de ani la 7 noiembrie 1953.

ca să rămîn ceea ce sînt. Ei îmi socotesc energia fără limite şi cred că ar trebui să le-o împart, ca să-i fac să trăiască. Dar mi-am pus toate forţele în pasiunea istovitoare de a crea şi în rest sînt cel mai dezarmat şi cel mai nevolnic dintre toţi.

*

Roman. „Nu mai avea puterea să o iubească. În el mai dăinuia doar capacitatea de a suferi din cauza ei tot ceea ce în iubire este privaţiune sau lipsă. Ea nu-i mai putea da decît suferinţa. Cît despre bucurie, aceasta murise."

Idem: „Se putea crede că ea era toată doar nesupunere şi era adevărat că acea fiinţă încununată de flăcări ardea ca însăşi revolta. Dar ea era mai ales acceptarea. «Voi accepta să mor astăzi (la treizeci de ani) fiindcă am avut destule bucurii. Şi dacă ar trebui să renasc, mi-aş dori aceeaşi viaţă, în pofida nenorocirilor ei extreme»."

*

Nu-i cred pe cei care spun că se cufundă în plăcere din disperare. Adevărata disperare nu duce niciodată decît la mîhnire şi inerţie.

*

Ei bine, iată-vă tîrfe ca şi ceilalţi!

*

Cine nu dă nimic nu are nimic. Cea mai mare nenorocire nu este să nu fii iubit, ci să nu iubeşti.

*

Împărţit între o fiinţă care refuză total moartea şi o fiinţă care o acceptă total.

*

Prea multe globule albe, insuficiente globule roşii, ba chiar unele mîncîndu-le pe celelalte, Franţa e asemenea unui bolnav de leucemie. Ea nu mai e capabilă să poarte un război, nici să declanşeze o revoluţie. Reforme, da. Însă e o minciună să i se promită altceva. Mai întîi trebuie să i se refacă sîngele.

*

Stil. Prudenţă în faţa formulelor. Ele sînt uneori ca tunetul: izbesc, dar nu luminează.

*

Boghari-Djelfa[1] – micul erg[2]. Sărăcia extremă şi uscată – dar aici regală. Corturile negre ale nomazilor. Pe pămîntul uscat şi tare – şi eu – care nu posed nimic şi nu voi putea niciodată să posed ceva, asemănător cu ei.

Laghouat şi în faţa colinei stîncoase acoperite de foi îndoite de silex – imensa întindere – noaptea care vine ca o umbră neagră din adîncul orizontului, în timp ce apusul devine roşu, devine roz, devine verde.

Cîinii neobosiţi ai nopţii.

În oază, zidurile de noroi deasupra cărora strălucesc fructele de aur. Tăcerea şi singurătatea. Şi pe urmă ajungi într-o piaţă. Roiuri de copii veseli care se învîrtesc asemenea unor dervişi micuţi şi rîd arătîndu-şi toţi dinţii.

Poate că acum e momentul să vorbesc despre deşertul în care am găsit aceeaşi evadare. – Din adîncul orizontului… Mă şi aştept să văd apărînd nişte animale fabuloase şi să găsesc acolo, mai simplu, o tăcere nu mai puţin fabuloasă, şi fascinaţia asta…

*

Doamna V.R. despre Malraux, care pleacă în Japonia: „Se duce acolo numai ca să aibă de unde să se întoarcă“. Dar toţi sîntem aşa un pic.

*

Naivitatea intelectualului din 1950 care crede că trebuie să se îmbăţoşeze ca să devină măreţ.

*

Solstiţiul de vară. Nuvelă care s-ar petrece în ziua cea mai lungă a anului.

*

---

1 În decembrie 1952, Camus a vizitat singur, cu maşina, teritoriile din sudul algerian. Sărăcia „regală“ este o idee care se regăseşte în *Exilul şi împărăţia*. Laghouat i-a inspirat decorul din *Femeia adulteră*. Notele care urmează se referă aproape toate la pregătirea culegerii de nuvele *Exilul şi împărăţia*.

2 Regiune din Sahara acoperită de dune (n. tr.).

Florile deasupra zidurilor înalte, la Alger, în cartierul vilelor. O altă lume din care mă simţeam expulzat.

*

Moartea portarului. Soţia lui e bolnavă, culcată într-un pat mare. Lîngă ea, în camera unică, pe un pătuţ pliant, este întins mortul, pe care-l poţi vedea de două ori pe zi, cînd te duci să-ţi iei corespondenţa.

„La revedere, spune ea, scumpule, cocoşelule. Ce mare e! Cît era de mare…“ Coşciugul a fost trecut „cîş“ şi gata! După mort. Doar vecinii urmează convoiul. „Cînd te gîndeşti că acum trei zile beam cu el un *diabolo*[1] cu mentă.“ „Tocmai voiam să-l rog să schimbe conducta de gaz.“

La cimitir sîntem patru. Un gropar ne dă fiecăruia o garoafă pe care o vom arunca apoi peste frumosul indiferent.

*

La Buchenwald, unul din francezii noştri, cum soseşte, cere să vorbească aparte cu funcţionarul, şi el prizonier, care-l primise: „Vedeţi, dumneavoastră, cazul meu e excepţional: sînt nevinovat“.

*

Nuvelă într-o zi cumplit de călduroasă, *la Paris*.

*

Roman. Deportat. Sînt deportaţi şi soţia şi copiii. Aceştia mor. La întoarcere, bărbatul extraordinar prin inteligenţa şi blîndeţea lui, îşi consacră viaţa căutării ucigaşilor… Îl împinge într-o încăpere. Îi spune: Am învăţat asta acolo – nu ucizi în acelaşi loc unde umileşti. E mai curat. Poftim telefonul. Cheamă. Ai timp.

*

Piesă despre Întoarcere şi Adevăr

Scena I – Soţia şi prietena îl aşteaptă.

Scena a II-a – El revine şi în faţa prietenei îi dezvăluie soţiei că prima i-a fost amantă.

*

---

[1] Amestec de limonadă cu un sirop, de exemplu, de mentă (n. tr.).

Nuvelă Brazilia[1]. O pasăre urubu[2] începu să sforăie, deschise ciocul, începu ostentativ să se pregătească să zboare, îşi plesni de două ori de corp aripile pline de praf, se înălţă cu doi centimetri peste coama acoperişului şi recăzu ca să adoarmă aproape imediat.

*

Una cîte una stelele cădeau în mare, cerul îşi picura ultimele lumini.

*

La sfîrşit poartă piatra în coliba cea mai mizeră. Băştinaşii se strîng, fără să scoată un cuvînt, ca să-i facă loc. În tăcere nu se mai aude decît vuietul fluviului. – Aici sîntem ultimii, ultimul loc dintre ultimele.

*

– Europa… Cîinii!
– Şi eu sînt un cîine. Am adulmecat şi curvăsărit.
– Nu e nici o deosebire.
– Una mică. Mi-e ruşine.
– Ah! Eşti bogat!
– Nu, nu prea. Dar chiar şi fiind foarte sărac, am trăit întotdeauna ca un om bogat.
– Şi de asta ţi-e ruşine.
– De asta. Şi pentru că am minţit, adulmecat şi curvăsărit.
– Bine. Nu-i nimic de făcut.
– Nu.

Idem: Nu te poţi împiedica. Şi pe urmă vine un moment cînd nu mai poţi.

*

Nuvelă Podişurile Înalte[3]. Soseşte bărbatul şi explică el însuşi crima sa.

„Iată. Ăsta e drumul spre Djelfa. Ai să găseşti o maşină. Ai s-o opreşti. La Djelfa, se află jandarmeria şi trenul. Pista asta, dimpotrivă,

---

1 Note pentru *Piatra care creşte.*

2 Denumire braziliană a unei păsări asemănătoare cu şoimul, din America de Nord şi de Sud, care se hrăneşte cu resturi şi cadavre (n. tr.).

3 *Oaspetele.*

străbate Podişurile Înalte. Ai să găseşti la distanţă de o zi de mers primele păşuni şi pe nomazi. Te vor primi. Sînt săraci şi prăpădiţi, dar dau tot ce au oaspetelui.

Bărbatul care tăcea din ajun spune doar:

– Sînt încă regi?

– Da, spune Pierre. Ei sînt încă regi.

*

Nuvelă: Cei muţi

Nişte muncitori se întorc la uzină (dogărie) după eşuarea unei greve. Tac. Ziua la atelier.

După-amiază, hemiplegia patronului. Maistrul îl anunţă pe un muncitor. Acesta nu vorbeşte. Imediat după încetarea lucrului, plînge, cu braţele pe masă. „Pînă şi asta, pînă şi asta."

*

O întreagă nuvelă dintr-o singură mişcare violentă.

Pe Pacific. Micuţa mută. N-a ştiut să-i spună că e însărcinată. El aleargă cu ea în braţe. Ea moare.

*

Nuvele cu titlul: *Nuvelele exilului*[1]:

1) Laghouat. Femeia adulteră.

2) Iguape – căldura umană, prietenia cocoşului negru.

3) Podişurile Înalte şi condamnatul.

4) Artistul care se retrage (titlu: *Jonas*).

Pe urmă nu mai pictează. Cu mîinile pe genunchi, aşteaptă. Acum sînt fericit.

5) Intelectualul şi temnicerul.

6) Un spirit confuz – misionarul progresist se duce să-i civilizeze pe sălbaticii care îi taie urechile şi limba şi-l reduc la sclavie. El îl aşteaptă pe următorul misionar şi îl ucide cu ură.

7) Nuvelă despre nebunie.

*

[1] Cinci dintre aceste şapte nuvele se regăsesc în *Exilul şi împărăţia*: „Femeia adulteră", „Piatra care creşte" (Iguape), „Oaspetele" (Podişurile înalte şi condamnatul), „Jonas sau artistul la lucru". „Renegatul sau un spirit confuz" (Un spirit confuz). Nuvela despre intelectual şi temnicer, ca şi cea despre nebunie au fost abandonate. Culegerea a fost completată cu „Cei muţi".

Un spirit confuz[1]. „O, mincinoşilor, o, mincinoşilor! Îl cunosc eu bine. Le punea piedică orbilor, le spunea cerşetorilor săraci împuţiţi. A fost pironit de-un zid, o, mincinosule, şi pămîntul se cutremură. Cel care tocmai a fost omorît e un drept." Morala era salvată. Iată-l, cu capul pironit. Cînd l-au ţintuit, exista un cui în spatele capului său şi a pătruns, ca într-al meu acum. Ce mai terci! Ce mai terci! Şi pe urmă, la sfîrşit, i-au tăiat limba. După aceea i-ar fi spus: „De ce m-ai părăsit?" Nu era să-l lăsăm să continue, nu era să-l lăsăm să se aşeze la masă, să treacă la mărturisiri…

Ura, asta am descoperit. Ura mă duce cu gîndul la o pastilă de mentă în gura îngheţată, cu stomacul pradă arsurilor. Trebuie să fii rău, trebuie să fii rău. Eu sînt sclav, ne-am înţeles. Dar dacă sînt rău, nu mai sînt sclav. Bunătatea lor, scuip pe ea.

…Iată-l. În deşert, detunătura zguduie întinderea vastă. A căzut, cu nasul în pietre, cu craniul făcut terci, dar ghemuit. „Cu braţele în cruce, cu braţele în cruce", am urlat eu. Dar, în acelaşi moment, nişte gheizere de păsări cenuşii şi negre au urcat în cerul de un albastru intangibil. Departe, foarte departe, un şacal adulmecă vîntul şi, în trap mărunt, porneşte în direcţia mortului.

La sfîrşit e crucificat. Tatăl nostru carele eşti în…

Cum să fii vreodată iertat, dacă minţim, iar celălalt nu ştie că este ceva de iertat. Trebuie aşadar să spui adevărul cel puţin o dată, înainte de a muri – sau să accepţi să mori fără să fi fost vreodată iertat. Ce moarte este mai solitară totuşi decît a celui care dispare, închis în minciunile şi crimele sale?

*

Anti-Europa. Pe coasta Pacificului, în Chile. O fetiţă de 15 ani îl urmăreşte pretutindeni din ochi. E singură într-un soi de cabană. El îi pune întrebări. Ea nu răspunde, dar îl priveşte. E mută. Dragostea lor tăcută în faţa mării.

*

Roman. „Mult timp crezusem, văzînd-o cum se abandonează, că eram complici în dorinţă. Şi mi-au trebuit ani lungi pînă să înţeleg

---

[1] *Renegatul sau un spirit confuz.*

că ea, ca şi majoritatea femeilor, nu este niciodată complice decît în dragoste."

*

Întotdeauna mi-a plăcut să privesc marea de pe plajă. Şi apoi pe plajele pustii ale tinereţii mele s-au înmulţit azi chioşcurile. Acum nu-mi mai place decît în largul oceanului, acolo unde existenţa ţărmurilor pare improbabilă. Dar într-o zi, pe plajele Braziliei, am înţeles din nou că nu există pentru mine bucurie mai mare decît să calc pe un nisip virgin în întîmpinarea unei lumini sonore, încărcate de vuietul valurilor.

*

Roman. Sub ocupaţie, îşi dă seama cît de naţionalist a devenit după ciuda pe care o resimte cînd vede un cîine vagabond urmîndu-l vesel pe un soldat neamţ.

*

G. E greu să-i ghiceşti susceptibilitatea sub gentileţea sa extremă. Îţi trebuie timp. Şi în tot acest timp rişti să-l răneşti.

*

Roman. Diferenţă de ritmuri între fiinţe şi de asemenea diferenţă de ritmuri la una şi aceeaşi persoană. D. se pierde în preludiul unei seducţii. Pe urmă telefonează brusc, face 1500 de km, o scoate seara la restaurant şi o posedă în timpul nopţii.

*

De acum înainte într-adevăr singur, dar din vina mea.

*

Vrem să trăim sentimentele înainte de a le resimţi. Ştim că ele există. Tradiţia şi contemporanii noştri ne fac despre ele rapoarte fără de sfîrşit, de altfel false. Dar în acest caz le trăim prin procură. Şi le uzăm înainte de a le fi resimţit.

*

Roman. „Tocmai din cauza imensei nedreptăţi pe care i-o făcea, nu pierdea nici cea mai mică ocazie cînd ea părea neatentă, dacă nu chiar lipsită de iubire. Şi i-o reproşa atunci, nu pentru că putea să spere că şi-ar uşura vreodată vina, ci pentru a o atrage cu el la adă-

postul condiţiei comune şi pentru a o face să mai trăiască lîngă el, dar de astă dată pe pămîntul pustiu şi lipsit de dragoste."

*

M-a salvat întotdeauna de toate descurajările faptul că n-am încetat niciodată să cred în ceea ce, în lipsă de o expresie mai bună, voi numi „steaua mea". Dar astăzi, nu mai cred în ea.

*

Sachs *(După cinci gratii)*[1]: „Se poate trăi perfect fără catolicism: eu nu pot să trăiesc deloc fără a mă gîndi la Hristos."

Citează pe Montesquieu: „Dacă oamenii ar fi întru totul virtuoşi, ei nu ar avea prieteni".

Citează pe Balzac: „Geniul seamănă cu toată lumea şi nimeni nu îi seamănă".

„Nu-i trădezi cu adevărat decît pe cei pe care-i iubeşti."

„Avem moartea pe care o merităm."

„Nu de la oamenii pe care-i nedreptăţim avem cele mai multe necazuri, ci de la martorii cazului care se erijează în judecători voluntari."

*

Tragedia nu e că eşti singur, ci că nu poţi fi singur. Aş da uneori totul de pe lume ca să nu mai fiu legat prin nimic de universul oamenilor. Dar sînt o parte din acest univers şi atitudinea cea mai curajoasă este să accept acest lucru şi totodată tragedia.

*

Să scriu o punere în scenă pentru *Don Juan* de Molière.

*

Piesă. Un om care *nu poate urî.*

*

Oamenii învaţă încetul cu încetul să trăiască. Iar eu, care consideram viaţa atît de firească, am început încetul cu încetul să nu mai ştiu să trăiesc pînă în momentul cînd fiecare dintre acţiunile şi gîndurile mele s-au adăugat la suferinţa sau la indispoziţia celorlalţi sau a mea, la povara insuportabilă a acestei lumi de care am început totuşi să mă bucur atît de mult.

---

[1] *Derrière cinq barreaux*, Gallimard, 1952.

*

Haite de cîini adunaţi în cetăţi şi rozînd idei.

*

Vaucluse. Lumina serii devine fină şi aurită ca o licoare şi vine să dizolve alene acele cristale dureroase care rănesc uneori inima.

*

Cuplu. Doar exigenţa poate restrînge exigenţa. Ea nu pretindea nimic altceva decît să nu moară, iar eu strigam către viaţă.

*

Cum şchiopăta, îşi punea de obicei pălăria într-o parte.

*

Criticul rus Rasumnik în legătură cu piesa lui Maiakovski, *Misterul Buf:* „În viitor, socialismul istoric şi creştinismul istoric se întîlnesc“.

*

Chiar propune drept deviză: Libertate, Inegalitate, Fraternitate.

*

Progresul stării materiale îmbunătăţeşte mai mult decît e necesar, şi într-o foarte mare măsură, natura umană. Dar dincolo de această măsură, o dată cu bogăţia, îi dăunează. Adevăratul echilibru al moralei se află la limită.

*

Secol al seninătăţii. Pericolul catastrofei, atît de răspîndit, se confundă cu viitorul marcat de moarte al oricărei condiţii. De aceea să te împaci cu epoca nu înseamnă astăzi nimic altceva decît să te împaci cu moartea. Acest secol al pericolului extrem este şi cel al celei mai înalte seninătăţi.

*

Temps modernes[1]. Ei admit păcatul şi refuză iertarea. Dorinţă de martiriu.

*

Infernul este paradisul plus moartea.

---

[1] Este vorba de revista lui Jean-Paul Sartre.

*

Infernul este aici să trăieşti. Nu scapă decît cei care reuşesc să iasă din viaţă.

*

Cine va depune mărturie pentru noi? Operele noastre. Aş! Atunci cine? Nimeni, nimeni decît aceia dintre prietenii noştri care ne-au văzut în acea secundă a dăruirii, cînd inima se dăruia total altcuiva. Aşadar, cei care ne iubesc. Dar iubirea e tăcere: fiecare om moare necunoscut.

*

Septembrie '52. Polemică cu T.M.[1]. Atacuri de la revistele *Arts*, *Carrefour*, *Rivarol*. Parisul e o junglă, iar animalele-i sălbatice sînt jalnice.

*

Parveniţi ai spiritului revoluţionar proaspăt îmbogăţiţi şi farisei ai justiţiei. Sartre, omul şi spiritul, *neloial*.

*

Cel mai bun prieten. Un act. X. la familia Z. Se vorbeşte de Y., cel mai bun prieten al lui X., care e în întîrziere. Virtuţile sale dezvoltate de X. Cuplul Z. face caz de unele reticenţe ale lui Y. în legătură cu X. Aceleaşi virtuţi denunţate treptat drept defecte de X. Cuplul Z. semnalează o părere favorabilă a lui Y. despre X. X. începe mişcarea inversă. Soseşte Y. X. se grăbeşte să-l îmbrăţişeze. „Ah! spune Y., ce bine e să te afli printre prieteni."

*

Duhoborii[2]. Creştinismul este interior. Moare şi reînvie în noi. Orice creştin are două nume. Unul trupesc şi altul sufletesc, pe care i-l dă Dumnezeu la naşterea sa spirituală şi în funcţie de faptele

---

[1] Polemica cu revista *Temps Modernes*, în legătură cu *Omul revoltat*, a atins punctul culminant în numărul din august 1952, care conţine „Scrisoarea către directorul revistei *Temps Modernes*", articolul lui Camus şi răspunsurile lui Sartre şi Jeanson. În *Arts*, din 12-18 septembrie 1952, un articol al lui Jacques Peuchmaurd are drept titlu: „După André Breton, Sartre se răscoală. Camus să fie oare un Duhamel al generaţiei sale?" *Carrefour* era un săptămînal de dreapta, iar *Rivarol* de extremă dreapta.

[2] Sectă care s-a întemeiat în Rusia, în secolul al XVIII-lea, sub influenţe occidentale de tip quaker, masonic şi protestant.

sale. Ultimul nume nu este cunoscut de nimeni pe pămînt: va fi cunoscut în eternitate.

Fratele nostru nu a murit, fratele nostru e doar schimbat.

*

Duhoborii. În rusă, cei care luptă prin spirit.

*

Proprietatea este uciderea.

*

Morală practică

Să nu faci niciodată apel la tribunale.

Să dai bani sau să-i pierzi. Să nu-i fructifici niciodată, nici să-i cauţi, nici să-i reclami.

Titlu: Mic tratat de morală practică – sau (ca să provoc) de aristocraţie cotidiană.

*

Polemică T.M.[1] – Şmecherii. Singura lor scuză este teribila noastră epocă. Ceva în ei, pînă la urmă, aspiră la servitute. Au visat să meargă spre ea pe un drum nobil, plin de meditaţii. Dar nu există cale regală spre servitute. Există înşelăciunea, insulta, denunţarea fratelui. După care, pilda celor treizeci de arginţi.

*

Apa lină de la Oran. Lumină africană: lacomă flacără ce arde inima. Eram prea tînăr.

*

Uneori, tîrziu, în acele nopţi de sărbătoare, cînd alcoolul, dansul, violenta delăsare a fiecăruia duceau foarte iute la un soi de oboseală fericită, mi se părea, cel puţin pentru o secundă, cînd oboseala era extremă, că înţeleg în fine secretul fiinţelor şi că aş fi capabil într-o zi să-l exprim. Dar oboseala dispărea şi, o dată cu ea, secretul.

*

Brunetière pleda deja ca şi Sartre pentru un teatru de situaţii opus teatrului de caractere. Copeau tranşa atunci chestiunea printr-o frază: „Situaţia valorează cît valorează caracterele“.

---

[1] *Temps Modernes.*

Idem: Copeau despre „meserie“, despre piesa „bine făcută“. A nu se confunda „rețetă“ și „meserie“. Cf. *Discurs despre poemul dramatic* de Corneille.

*

Orice societate, şi mai ales societatea literară, urmăreşte să-i ruşineze pe membrii ei de virtuţile lor extreme.

*

„Iubirea de cel îndepărtat“[1] în commedia dell'arte. Prinţesa de Clèves, romantică.

*

Roman. „Nu pe ea o detesta el în acele zile. Nu exista nimic în ea care să poată fi detestat şi aproape tot ca să fie iubită. Pe el însuşi se detesta în ea – şi propria sa insuficienţă, sărăcia sa, neputinţa sa de a iubi ceea ce hotărîse să fie, de a trăi în ceea ce ştia că este demn, şi în ea, şi în el…“

*

Rasa care are probleme băneşti şi neplăceri sufleteşti.

*

„Rătăcirea de a iubi în diverse locuri este la fel de monstruoasă ca şi nedreptatea pentru spirit.“ (Pascal)

*

Idem: „Dragostea şi raţiunea nu sînt decît acelaşi lucru“.

*

Cerşetoarei care tot deranja, patroana restaurantului, arătînd spre cei care mîncau langustă, îi spuse: „Pune-te în locul dumnealor“[1].

*

Roman. Mama bolnavă. El se aruncă atunci la pieptul acelei femei infirme şi plînge strîns lipit de ea. De ani de zile nu se mai abandonase astfel în faţa cuiva – nu ceruse ocrotire de la nimeni. Cîteva fiinţe se abandonaseră astfel în faţa lui. Dar în ceea ce-l

---

[1] În limba franceză: *l'amour du lointain* (n. red.).

[2] Publicat, printre alte cîteva note inspirate din actualitate, în revista *Démenti*, Liège, 15 octombrie 1953.

privea, nu ştiuse niciodată să consimtă la o astfel de abandonare. Şi alegea în loc însăşi slăbiciunea şi nenorocirea.

*

Piesă: Lespinasse Elisa.[1]

Actul I:

1) Elisa şi d'Alembert (ea îi vorbeşte de dragostea ei pentru Gonzalve).

2) Elisa şi Guibert (dragoste fulgerătoare).

3) Declaraţia lui Guibert către Elisa (pe un ton rece).

4) Se anunţă întoarcerea lui Gonzalve.

5) Gonzalve şi Elisa.

Actul II:

1) D'Alembert şi Gonzalve.

2) Elisa şi Gonzalve (primeşte scrisoare şi trebuie să plece – scenă de despărţire).

3) D'Alembert şi Elisa.

4) Guibert şi Elisa. Ea cedează dragostei care învinge:

„Nu mai ai minte? – Crezi cu adevărat?" Ea se întoarce, îl aude cum aleargă spre ea şi cade în braţele lui.

Actul III:

Dragoste sfîşiată: Moartea lui Gonzalve. Ea este în braţele lui Guibert, d'Alembert intră cu scrisoarea: „A murit". Ea citeşte şi ţipă: „Ştii ce-mi spune? Că e fericit să moară convins de dragostea mea".

Scenă Guibert şi Elisa: „Ah! Acum te iubesc", spune ea.

Actul IV:

Dragoste bazată pe neînţelegere. Ea vrea să fie iubită de Guibert la fel ca de Gonzalve. Nu mă iubeşti. Căsătoria lui Guibert.

Actul V:

D'Alembert şi Guibert. Bolnav. Interdicţie de a o vedea. Ea e deformată. Îi mărturiseşte dragostea sa pentru Elisa. D'Alembert: „Vii prea tîrziu. Aşa fac cei care nu-s capabili să iubească. Pasiunea lor extremă constă în a iubi fără obiect în momentul cînd acest lucru devine inutil".

---

[1] Se recunoaşte, în acest proiect de piesă, viaţa lui Julie de Lespinasse. Un bărbat, Mora, moare din dragoste pentru ea, care va muri din dragoste pentru Guilbert, autorul unui *Eseu general de tactică*, în timp ce d'Alembert, în culise, rămîne veşnicul amorez sfios.

Ultima scenă: Moartea Elisei. „Nu-i aşa că şi el merita să fie iubit?

– Da, Elisa. Dar tu meritai să fii iubită aşa cum ai fost.

– Oare am fost iubită? Am fost într-adevăr?“

Intră Guibert. „Gonzalve!“ spune ea.

Sau o să mor fără ca el să mă fi iertat.

Cine, Guibert?

Nu. Guibert m-a făcut să cunosc dragostea în care ai ceva de iertat. Dar celălalt nu ştia, n-a ştiut niciodată. Cum ar fi putut să mă ierte?

*

Cînd mama îşi întorcea privirea de la mine, n-am putut niciodată să mă uit la ea fără să-mi fie ochii în lacrimi.

*

R: Se însoară cu o femeie care a avut un amant (logodnicul ei). Ea i-o mărturiseşte cinstit. El spune că o iubeşte şi că nu contează. Gelozie retrospectivă. Nopţi de interogări, de întrebări. A doua zi după căsătorie, cumpără bilete să se ducă în oraşul unde locuieşte fostul logodnic, ca să-i „însemne mutra“ (lame de ras înfipte într-un dop). Tot aşa, ani în şir. Compune scrisori injurioase (doamna X. doamnei A.). Pe urmă o forţează să-i ceară unei prietene să se culce cu el. „Sînt lezat“, spune el, pe urmă o forţează să-i ceară acelaşi serviciu surorii ei etc. (îi interzice să se ducă în locurile unde a copilărit şi unde l-a cunoscut pe X.) etc. etc. Pînă ce ea ajunge în pragul nebuniei.

*

Poezii despre dorul de Algeria.

*

Această primă dimineaţă, mai curînd umedă decît ploioasă, transformase trotuarele Marsiliei în trotuare pariziene şi doar mulţimea pestriţă mai amintea că aici începea altă lume. Dar deodată se iveşte piaţa de flori de pe Canebière[1]. Galantarele de abia rezistă sub abundenţa florilor de decembrie, cu perle de apă pe ele, grase, sclipitoare. Anemone, gălbenele, narcise, gladiole…

*

[1] Bulevardul principal din Marsilia, care coboară pînă la port (n. tr.).

Pe mare. Marea sub lună, întinderile ei silenţioase. Da, aici mă simt în stare să mor liniştit, aici pot să spun: „Eram slab, am făcut totuşi tot ce am putut".

*

Tipasa. Să revăd însemnările.

*

De la Laghouat la Gardhaïa. *Daïa*-urile şi copacii lor fantomatici. *Chebka*-urile chinuite. Regat al pietrelor care ard peste zi şi îngheaţă noaptea – şi care supuse la aceste presiuni teribile sfîrşesc prin a se pulveriza în nisip. Pînă şi cimitirul din Laghouat este acoperit de bulgări de şist, iar morţii se amestecă între ei sub învălmăşeala pietrelor. Pînă şi acele brazde subţiri care se văd cîteodată în deşert şi nu se caută decît o anume piatră bună pentru construcţii. Cînd cineva ară în ţara asta, o face numai ca să recolteze pietre. Pămîntul e atît de preţios, încît se răzuie cele cîteva fărîme acumulate în adîncuri şi se transportă cu coşurile precum sfînta împărtăşanie. Apa. Pămînt răzuit pînă la os, pînă la scheletul său şistos. Gardhaïa şi oraşele sfinte cu brîul lor de coline de culoare ocru, străjuite ele însele de ziduri roşii.

*

Ca acele pietre din deşert, brusc îngrămădite unele peste altele, abia deosebindu-se de alte mormane, şi care le arată, celor pe care sărăcia i-a învăţat, căile misterioase ce duc la apă sau la iarba uscată.

*

Secetă în sud – şi asta înseamnă foamete – optzeci de mii de oi mor. O întreagă populaţie scurmă pămîntul în căutare de rădăcini. Buchenwald sub soare.

*

La Viena, porumbeii se cocoaţă pe spînzurători.

*

În Franţa, pentru fiecare meserie, e dinainte prevăzută proporţia de străini. Astfel, în minerit proporţia creşte în raport cu adîncimea la care se munceşte. Ţară de azil, dar se cer în primul rînd sclavi.

*

A.B. Lucifer deprimat de Oran.

*

Să nu uit – la Laghouat, impresie unică de forţă şi invulnerabilitate. Împăcat cu moartea, deci invulnerabil.

*

Explicarea ororilor moderne prin frică. Atom, procese sovietice etc. Trădarea stîngii intelectuale.

*

Fapte actuale[1] – 10 medici francezi, dintre care jumătate evrei, semnează, fără altă informaţie decît comunicatul guvernului de la Moscova, o declaraţie prin care aplaudă arestarea confraţilor lor sovietici dintre care 9/10 sînt evrei. Spiritul ştiinţific triumfă. Ceva mai tîrziu, acelaşi guvern decretează nevinovăţia acelor medici care încă se mai află în închisoare.

*

Deşertul şi clepsidra.

*

Fapte actuale. Deputaţii au refuzat să dea pentru locuinţe miliardele acordate producătorilor de alcool. Dublă lovitură: magherniţele măresc în acelaşi timp producţia de alcool. Şase sute de iacobini, campioni ai libertăţii, îngenuncheaţi în faţa bistrourilor.

*

Umanism. Nu-mi place omenirea în general. În primul rînd, mă simt solidar cu ea, ceea ce nu-i acelaşi lucru. Şi pe urmă îmi plac cîţiva oameni, vii sau morţi, pe care-i admir atît de mult, încît sînt întotdeauna gelos sau anxios să menţin sau să ocrotesc la toţi ceilalţi ceea ce, întîmplător, într-o zi pe care nu o pot prevedea, i-a făcut sau îi va face asemănători cu cei dintîi.

*

Nebunia lui Fabre, administratorul Comediei Franceze[2]. Credea că numai lumea oglinzilor era adevărată. Restul era reflectare.

*

---

[1] Publicat în *Démenti*.

[2] Émile Fabre, 1869-1955.

Benjamin Constant, *Jurnal intim*[1]: „Exactitatea descrierilor materiale ale vieţii îl atrage pe cel căruia totul i-a devenit de o indiferenţă egală“.

Despre *Faust* de Goethe, judecată împovărătoare p. 59:

„...toate popoarele (ca şi anticii) care au posedat ceea ce dă valoare vieţii, gloria şi libertatea, au simţit în acelaşi timp că trebuie să ştii să dispreţuieşti viaţa şi să renunţi la ea. Cei care ne ţin predici contra sinuciderii sînt tocmai acei oameni ale căror opinii fac ca viaţa să fie ceva de dispreţuit şi ceva mincinos, partizani ai sclaviei şi ai josniciei...“

„Şi nu mă cunosc decît pe mine care ştiu să simt pentru ceilalţi mai mult decît pentru mine însumi pentru că mila mă urmăreşte...“

Cf. p. 81: „Bărbaţii care trec drept duri...“

„Literatura şi gloria perturbă viaţa ducînd la manifestarea şi susţinerea opiniilor.“

„Plimbare cu Simonde. Mi-a reproşat lipsa de interes pe care i-o arătam lui şi tuturor. De fapt, nimeni nu ştie... că nu sînt într-o situaţie naturală, că legăturile mele cu Biondetta mă lipsesc de orice sentiment de a dispune liber de viaţa mea...“

Cf. pp. 133-134: „Ambiţia e mult mai puţin interesată decît s-ar crede, fiindcă pentru a trăi în linişte trebuie să-ţi dai aproape tot atîta osteneală ca şi pentru a guverna lumea.“

„Viaţa mea fuge ca apa.“

„Şi mai am în plus un simţămînt atît de contrar despre scurtimea vieţii, încît nu pot să-i acord suficientă importanţă ca să iau o hotărîre fermă, oricare ar fi ea.“

P. 201– Despre inutilitatea discuţiei cu literaţii francezi: „Ar trebui început prin a explica fiecare punct ca să discuţi o problemă: altfel nu întîlneşti decît persoane care îţi reproşează ceea ce n-ai spus şi te osteneşti degeaba... Trebuie să scriem şi nu să ne certăm“.

„Există în lipsa de religie ceva grosolan şi uzat care-mi repugnă.“

Cînd cineva este generos fără afectare, chiar şi cei care se îmbogăţesc de pe urma generozităţii lui găsesc că nu-şi face decît datoria.

[1] Tocmai fusese publicată ediţia integrală, în 1952, la Gallimard.

Cf. p. 226: oricît ţi-ai ascunde dispreţul, el se ghiceşte întotdeauna şi nu se iartă.

P. 245 – Moartea doamnei Talma.

…Şi toate persoanele astea care se declară sensibile nu-mi folosesc ca tovarăşi de adversitate, nenorocire, moarte.

…Cînd suporţi fără să vrei o situaţie pe care o detești, cea mai mică accentuare a neplăcerii îţi trezeşte furia.

Cf. 348: nenorocirea mea e că nu iubesc nimic şi asta face dure lucrurile cele mai simple.

Sufletul meu trăieşte solitar. Nu iubesc decît în lipsa recunoştinţei sau a milei. Să nu facem rău, dar să ne amintim că nu pot trăi din adîncul inimii cu nimeni.

*

Cînd se apropie astăzi de cauza poporului, Biserica nu dă impresia că ar ceda milei, ci forţei.

*

Roman. Ea nu credea în dragoste şi, iubind-o, el se simţea ridicol cînd îşi exprima dragostea.

*

Cada vez que considero
Que me tengo de morir
Tiendo la capa en el suelo
Y no me harto de dormir[1].

*

Piesă despre albigenzi.

*

Mi se scrie: „În seara vieţii, vom fi judecaţi în privinţa iubirii“. Atunci osîndirea e sigură.

*

Purta rochii caste şi totuşi corpul ei ardea.

*

[1] *Copla* spaniolă: „Ori de cîte ori socotesc/ Că trebuie să mor/ Îmi întind mantia pe jos/ Şi nu mă mai satur de dormit“.

Socialismul, după Zoşcenko[1], va fi atunci cînd vor creşte violete pe asfalt.

*

Evreii trăiesc din punct de vedere cultural de 4 000 de ani. Singurii.

*

Tolstoi scrie: *Despre viaţă şi despre moarte*. Merge mai departe şi decide că moartea nu există. Astfel că eseul lui se numeşte *Despre viaţă*. Vezi jurnalul Tatianei Tolstoi[2], p. 131: Povestea celor trei voluntari executaţi.

*

Tolstoi recunoaşte că primul sentiment pe care-l resimţi cînd se apropie de casa ta un cerşetor e dezagreabil.

Pleacă de la o reprezentaţie cu Siegfried proferînd injurii.

Îi detesta pe revoluţionarii ignoranţi şi orgolioşi „care caută să transforme lumea fără să ştie unde este adevărata fericire".

*

15 februarie 1953

Dragă P.B.[3]

Trec mai întîi peste scuzele pe care ţi le datorez pentru vineri. Nu era vorba de o conferinţă despre Olanda, dar am fost obligat în ultimul moment să dau autografe în beneficiul acelor refugiaţi. Exerciţiul acesta pe care-l făceam pentru prima oară mi s-a părut că nu-l puteam refuza şi am crezut că-mi vei ierta acest incident neplăcut. Dar chestiunea nu e asta, ea stă în raporturile pe care le socoteşti dificile. În acest punct, ceea ce am de spus se poate exprima simplu: dacă ai fi cunoscut chiar un sfert din viaţa mea şi din obligaţiile ei, n-ai mai fi scris nici un singur rînd din scrisoarea dumitale. Dar nu ai cum s-o cunoşti, iar eu nu pot şi nici nu trebuie să ţi-o explic. „Trufaşa singurătate" de care te plîngi, alături de mulţi alţii care nu au toţi această calitate a dumitale, ar fi la urma urmei, dacă ar exista, o binecuvîntare pentru mine. Dar paradisul

---

[1] Zoşcenko (1895-1962), prozator şi umorist sovietic persecutat de Stalin.

[2] Jurnalul fiicei lui Tolstoi a apărut la Plon în 1953.

[3] Ciornă de scrisoare adresată jurnalistului Pierre Berger. A fost publicată pe 4 ianuarie 1962 în săptămînalul *Démocratie*.

acesta îmi este atribuit pe nedrept. Adevărul este că mă tîrguiesc cu timpul şi cu oamenii pentru fiecare oră de muncă, fără să reuşesc, de cele mai multe ori. Nu mă plîng. Viaţa mea e aşa cum mi-am făcut-o şi sînt primul răspunzător de risipirea şi ritmul ei. Dar cînd primesc o scrisoare ca a dumitale, atunci, da, am chef să mă plîng sau, măcar, să cer să nu fiu acuzat atît de uşor. Ca să mă ocup de tot mi-ar trebui astăzi trei vieţi şi mai multe inimi. Nu am decît una, care poate fi judecată şi pe care o socotesc adesea de calitate medie. Nu am timpul material şi mai ales răgazul interior să mă văd cu prietenii cum aş vrea (întreabă-l pe Char, pe care-l iubesc ca pe un frate, de cîte ori *pe lună* ne vedem). Nu am timp să scriu pentru reviste, nici despre Jaspers, nici despre Tunisia, chiar pentru a combate un argument al lui Sartre. Crede-mă, dacă vrei, că nu am nici timpul, nici răgazul interior să fiu bolnav. Cînd mă îmbolnăvesc, viaţa mea se răstoarnă complet şi timp de mai multe săptămîni sînt în întîrziere cu toate. Dar cu adevărat grav este că nu mai am nici timpul, nici răgazul interior să-mi scriu cărţile şi-mi trebuie patru ani ca să scriu ceea ce, în libertate, mi-ar fi luat unul sau doi. De cîţiva ani, de altfel, opera mea nu m-a eliberat, ci m-a aservit. Iar dacă o continuu, e pentru că nu pot face altfel şi că o prefer în locul oricărui alt lucru, în locul libertăţii, al înţelepciunii sau al adevăratei fecundităţi şi chiar, da, chiar în locul prieteniei. Încerc, e drept, să mă organizez, să-mi dublez forţele şi „prezenţa“ printr-un orar, o organizare a zilelor mele, o eficacitate crescută. Sper să ajung la asta, într-o zi. Pentru moment, nu reuşesc, fiecare scrisoare atrage după sine alte trei, fiecare fiinţă zece, fiecare carte o sută de scrisori şi douăzeci de corespondenţi, în timp ce viaţa continuă, în timp ce există lucrul, cei pe care-i iubesc şi cei care au nevoie de mine. Viaţa continuă şi eu, în unele dimineţi, obosit de zgomot, descurajat în faţa operei interminabile care trebuie continuate, bolnav de această nebunie a lumii care mă asaltează încă de cînd mă trezesc, din ziar, sigur în fine că nu voi prididi şi că-i voi dezamăgi pe toţi, am doar chef să mă aşez şi să aştept să vină seara. Am această dorinţă şi uneori chiar îi cedez.

Poţi înţelege asta B.? Sigur, meriţi să fii stimat şi să ţi se vorbească. Sigur prietenii dumitale sînt mai buni decît ai mei (care nu sînt chiar atît de grămătici cum crezi). Deşi îmi imaginez greu (şi nu-i o simplă poză) că stima mea poate într-adevăr să conteze pentru cineva, este adevărat că o ai pe a mea. Dar pentru ca stima

aceasta să se transforme în prietenie activă, avem nevoie într-adevăr de timp, de o îndelungă frecventare. Am întîlnit multe ființe de calitate, asta e șansa vieții mele. Dar nu este posibil să ai atîția prieteni și asta-i nenorocirea mea, care mă condamnă să decepționez, știu asta. Înțeleg că asta le este insuportabil celorlalți, mi-e insuportabil și mie. Dar așa stau lucrurile și dacă nu pot fi iubit așa, e normal să fiu lăsat în singurătatea mea care, vezi, nu e chiar atît de trufașă cum spui.

Răspund în orice caz fără amărăciune amărăciunii dumitale. Astfel de scrisori, venind de la cineva ca dumneata, au numai darul de a mă întrista și se adaugă la toate motivele pe care le am ca să fug din orașul ăsta și de viața pe care o duc aici. Pentru moment, deși asta e ceea ce doresc cel mai mult pe lume, nu e posibil. Trebuie deci să continuu această stranie existență și trebuie să socotesc ceea ce îmi spui drept prețul, cam scump după mine, care trebuie plătit pentru că m-am lăsat încolțit de existența asta.

Iartă-mă oricum că te-am dezamăgit și te rog să ai încredere în gîndurile mele fidele.

*

Despre teatru

„Legile“ teatrului. Acțiunea. Viața. Acțiunea și viața în operele mari. Teatrul înseamnă personajul, caracterele împinse pînă la capăt. Că situațiile valorează cît valorează caracterele. Erori de concepție, de punere în scenă și de interpretare care vin din ignorarea acestui adevăr. Raporturile dintre stil și convenția teatrală. Spre marele teatru.

*

Roman. Un laș care se credea curajos. Și e suficientă o ocazie ca să-și dea seama de contrariu – și trebuie să-și schimbe viața.

Idem: hotărăște să lupte contra tentației morale. Cedează *voluntar* în fața instinctelor care sînt puternice.

*

Nemesis[1]. Se întîmplă ca dragostea să ucidă, dar fără altă justificare decît ea însăși. Există chiar o limită cînd a iubi o ființă echi-

---

[1] După ciclul absurdului și cel al revoltei, Camus vorbea despre un ciclu consacrat mitului lui Nemesis, „zeița măsurii, fatală celor fără măsură“.

valează cu a le ucide pe toate celelalte. Într-un fel, nu există dragoste fără culpabilitate personală şi absolută. Dar această culpabilitate e solitară. Lipsită de alibiurile raţiunii, ea este greu de purtat. Singur trebuie să decizi dacă iubeşti şi singur trebuie să răspunzi consecinţelor incalculabile ale dragostei adevărate. Acestei aventuroase singurătăţi, omul îi preferă o inimă călduţă şi o morală. Se teme de el însuşi şi pentru el însuşi. Vrea să se cruţe, refuzîndu-şi în acest caz condiţia. Iar prima sa grijă este să caute o justificare care să-i uşureze puţin povara culpabilităţii. De vreme ce trebuie să fii culpabil, cel puţin să nu fii singur. Militant.

*

În dragoste, să nu renunţi la ceea ce ai deja.

*

Roman. Tema energiei.

*

Pasifae doreşte taurul din castitate. Ceea ce reprezintă el este propria juisare, juisarea-fulger şi nu acea suită de acte repetate şi şlefuite, ţipetele, voluptăţile gîfîite, plăcerile urmărite ani în şir pentru împlinirea unei fuziuni imposibile. Taurul rapid şi înfocat ca un zeu. – Pasifae (cînd intră el): O, puritate!

*

Martirii trebuie să aleagă între a fi uitaţi sau a fi utilizaţi.

*

Să mai adaug la *Starea de asediu*. Ministerul sinuciderii. „Imposibil anul acesta. Efectivele sînt complete. Completaţi o fişă pentru anul viitor."

*

Sexul, straniu, străin, singuratic, care necontenit decide singur să meargă înainte, irezistibil deci şi care trebuie urmat orbeşte, care, brusc, după ani de furie, înaintea altor ani de nebunie senzuală, refuză şi tace – care prosperă în obişnuinţă, se impacientează în faţa noutăţii şi nu renunţă la independenţă decît în momentul cînd consimţi să-l satisfaci pe deplin. Cine, fiind cît de cît exigent, ar putea vreodată să consimtă din adîncul inimii la tirania aceasta? Castitate, o, libertate!

*

Onoarea nu ţine decît de un fir. Dacă se menţine, asta se întîmplă adesea printr-un noroc.

*

Teamă de meseria şi de vocaţia mea. Fidel este abisul, infidel este neantul.

*

O cravată curajoasă.

*

Roman. Cei doi fii care întorc capul cînd mama, bolnavă, îşi scoate proteza dentară înainte de a se duce în sala de operaţie. Ei ştiu că a avut întotdeauna pudoarea de a nu mărturisi că are dinţi falşi.

*

Nu am găsit altă justificare vieţii mele decît acest efort de creaţie. În rest am eşuat. Şi dacă asta nu mă justifică, viaţa mea nu va merita să fie mîntuită.

*

Ne suportăm graţie corpului – frumuseţii. Dar corpul îmbătrîneşte. Cînd frumuseţea se degradează, atunci doar psihologiile rămîn prezente – şi se înfruntă, fără intermediar.

*

Există oameni care suferă rigid şi alţii care suferă suplu: acrobaţii, virtuozii (instalaţi ai) durerii.

*

Două erori vulgare: existenţa precedă esenţa sau esenţa precedă existenţa. Şi una, şi cealaltă păşesc şi se înalţă în acelaşi ritm.

*

Scrisoare de la Green. De fiecare dată cînd cineva îmi spune că admiră omul din mine, am impresia că am minţit toată viaţa.

*

Pentru Nemesis. Paris, 9 iulie ’53

Dragă domnule,

Mi-a trebuit mult timp ca să răspund amabilei dumneavoastră scrisori. Dar ultimele săptămîni au trecut pentru mine ca vîntul.

Totuşi, am fost mai mult decît sensibil la simpatia dumneavoastră şi la modul cum binevoiţi să mi-o exprimaţi. Îmi plăcuse strălucirea voalată a poemelor dumneavoastră, latura lor tip „lagună şi soare“. Şi sînt fericit să simt, în plus, şi acordul dumneavoastră.

Lipsa de măsură în dragoste, singura într-adevăr de dorit, este proprie doar sfinţilor. Cît despre societăţi, ele n-au generat niciodată lipsă de măsură decît în ură. De aceea trebuie să li se predice o măsură intransigentă. Lipsa de măsură, nebunia, abisul, acestea sînt secrete şi riscuri, pentru unii, şi trebuie trecute sub tăcere sau cel mult doar sugerate.

Iată de ce poezia este hrana veşnică. Trebuie să i se încredinţeze păstrarea secretelor. În ceea ce ne priveşte pe noi, care scriem pe înţelesul tuturor, trebuie să ştim că există două înţelepciuni şi să ne prefacem, uneori, că o ignorăm pe una din ele care este cea mai elevată. Vă rog să primiţi toate urările şi salutările mele cordiale.

*

Dacă am refuzat întotdeauna minciuna (inapt chiar cînd mă străduiam să mint), e pentru că n-am putut niciodată să accept singurătatea. Dar acum trebuie să accept şi singurătatea.

*

Ca atunci cînd după o lungă boală moare cineva pe care-l iubeşti. Şi chiar dacă atunci n-ai făcut decît să aştepţi, e ca şi cum te-ai fi luptat tot timpul şi îndelung, ca deodată să survină înfrîngerea.

*

Unor bărbaţi le trebuie mai mult curaj ca să înfrunte o simplă încăierare pe stradă decît să lupte în linia întîi. Cel mai greu este să pui mîna pe un om şi mai ales să simţi ostilitatea fizică a altui om.

*

V.: „Două valori există pentru mine: tandreţea şi gloria“.

*

Să faci să pogoare harul divin peste o „îmbogăţită prin piaţa neagră“ sau peste un rechin al afacerilor – asta, da, reuşită. Peste un criminal, e uşor.

*

Van Gogh îi admira pe Millet, Tolstoi, Sully Prudhomme.

*

Tolstoi, tînăr, „merge să-şi caute fericirea“ la Sankt-Petersburg. Rezultat: cărţile de joc, ţiganii, datoriile etc. „Trăiesc ca un animal.“ (*Tolstoi despre Tolstoi*, corespondenţă, 1879)

Fratele lui Tolstoi: „Îi lipseau cusururile necesare ca să fie un mare scriitor“ (după Turgheniev).

Idem, corespondenţă, 3 mai ’59: „Cui îi fac bine? Pe cine iubesc? Pe nimeni. Nu am nici lacrimi, nici căinţă pentru mine însumi, ci o remuşcare rece...“

Idem, 17 oct. ’60, după moartea fratelui său: „Şi am învăţat după treizeci şi doi de ani de experienţă că, de fapt, situaţia noastră e îngrozitoare... Ajuns la cel mai înalt grad de dezvoltare, omul îşi dă seama foarte precis că totul nu e decît minciună, stupiditate şi că adevărul pe care-l iubeşte totuşi mai mult decît orice pe lume este cumplit...“

Idem: 61. Tolstoi îl provoacă la duel pe Turgheniev, care îi prezintă scuze.

Idem: 62. Percheziţie la Tolstoi: Un colonel îi citeşte jurnalul intim. T. Îi scrie contesei Alexandra Tolstoi, obişnuită a curţii imperiale: „Din fericire pentru dumneata şi pentru prietenul dumitale, nu eram acolo, fiindcă l-aş fi omorît“. Răspunsul Alexandrei ca să-l potolească: „Fie-ţi milă. Nimic în fond nu e mai neîndurător decît un om maltratat pe nedrept şi care se simte convins de nevinovăţia sa“.

62. Întîlnirea cu Sophie Bers: „Iubesc cum n-am crezut niciodată că se poate iubi. Am să mă omor dacă o să continue aşa...“

65. „Sînt fericit că o iubiţi pe soţia mea. Deşi eu o iubesc mai puţin decît îmi iubesc romanul, e totuşi soţia mea, ştiţi.“

Cf. p. 285: concepţia lui Andrei Bolkonski în *Război şi pace.*

65. Despre o nuvelă a lui Turgheniev care nu-i place: „Latura personală şi subiectivă nu este bună decît cînd e plină de viaţă şi de pasiune, în timp ce aici subiectivitatea e plină de suferinţă fără să se mai simtă viaţa“ (de aplicat la Rilke, Kafka etc.).

65. Indiferenţa sa faţă de politică – necontenită şi încăpăţînată. „Mi-e indiferent să ştiu cine-i asupreşte pe polonezi.“

La 50 de ani va mai afirma că nu trebuie citite ziarele (p. 405).

„În timpul verii... atunci mă gîndesc tot mai mult la moarte şi întotdeauna cu o plăcere nouă.“

69. Îl descoperă pe Schopenhauer cu admiraţie.

70. Insomniac.

71. La moartea unui prieten. Nu îl regretă, îl „invidiază mai degrabă“.

72. Lui Strahov: „Părăsiţi activitatea depravantă a jurnaliştilor“.

Cf. p. 320: pe curba a cărei culme ar fi Puşkin, Tolstoi se plasează singur pe panta coborîşului.

72. „Plictiseala mă vizitează foarte rar, dar o întîmpin cu bucurie. Ea anunţă întotdeauna o mare energie intelectuală.“

73. Unui prieten: „Nu zăbovi la Moscova. Două primejdii: jurnalismul şi conversaţia“.

Cf. p. 366: despre deşert şi viaţa primitivă.

76. Să-ţi închei viaţa fără s-o respecţi este ceva dureros.

77. „Fără religie nu se poate trăi şi totuşi nu putem avea credinţă.“

78. Se roagă zilnic Providenţei să-i acorde „pacea în muncă“. Vai!

Cf. p. 396: contra progresului.

*

Ceea ce preferă ei, ceea ce-i face melancolici şi înduioşaţi, ceea ce-i face sentimentali este ura. Să calculezi astfel pentru fiecare operă suma de ură şi suma de iubire pe care le conţine – şi atunci rămîi consternat în faţa epocii.

*

Lope de Vega, de cinci sau de şase ori văduv. Astăzi se moare mai puţin. Rezultatul este că nu mai trebuie să menţii în tine o forţă de reînnoire amoroasă, ci dimpotrivă s-o stingi, ca să trezeşti altă forţă, de adaptare nesfîrşită.

*

Dacă grija faţă de datorie scade, e pentru că există tot mai puţine drepturi. Cel care este intransigent în privinţa drepturilor sale este singurul care posedă forţa datoriei.

*

Nihilism. Mici cîrcotaşi nivelatori, certăreţi. Care se gîndesc la tot, ca să nege tot, nesimţind nimic şi care le lasă altora – partid sau şef – grija de a simţi pentru ei.

*

Întregul lor efort este să te descurajeze să fii. În literatură, bunăoară, preocuparea lor constantă e să împiedice scriitorul să scrie.

Cf. D.M: ura faţă de scriitori, aşa cum se poate ea contracta într-o editură.

*

Virtutea nu e demnă de ură. Dar discursurile despre virtute sînt. Nici o voce din lume, desigur, şi a mea mai puţin ca oricare alta, nu le poate profera. La fel, ori de cîte ori se trezeşte cineva să vorbească despre onestitatea mea (declaraţia lui Jules Roy), cineva freamătă în străfundurile mele.

*

Titlu: Ura faţă de artă.

*

Artistul şi timpul său. Să citesc acea pagină minunată a lui Tolstoi despre artist (Ce trebuie să facem? 378-9 şi Romain Rolland, p. 113): „artistul… este cel care ar fi fericit să nu gîndească şi să nu exprime ceea ce are pe suflet, dar care nu se poate abţine să nu o facă…“

Spre deosebire de aceasta, „sentimentele societăţii noastre actuale se rezumă la trei: orgoliul, senzualitatea şi oboseala de a trăi“.

Admirabile scrisori despre remuşcare (R.R., pp. 189-190).

*

Don Giovanni. O culme a artelor. Cînd ai terminat să-l asculţi, ai făcut înconjurul lumii şi al fiinţelor.

*

Concentrat. Cu simţurile ascuţite – cer un singur lucru şi-l cer cu umilinţă, deşi ştiu că e ceva exorbitant: să fiu citit cu atenţie.

*

Prea multă protecţie pentru inima copilului, iar viaţa sa de adult va pretinde această protecţie fiinţelor – în timp ce fiinţele nu oferă decît ocazia riscului şi a libertăţii.

*

Roman. Gelozie. „Vegheam să nu-mi las imaginaţia să se rătăcească. O ţineam în lesă.“

„Adulterul este o acuzaţie faţă de cel sau faţă de cea care a fost trădat(ă). Dar nu există sentinţă. Sau mai degrabă sentinţa, insuportabilă, este de a fi veşnic acuzat.“

*

Faust. Endimion[1]. Moartea regelui. Ritul – Pandora[2] şi sfîrşitul epocii de aur.

*

Ferrero[3]: „Să culegi în fine de pe arborele vieţii acel mic fruct delicios şi de acum înainte atît de rar care, de-a lungul multor ani, nu înfloreşte decît o singură dată: repausul fără remuşcare.“

*

Talentul, în Franţa, se afirmă întotdeauna *împotriva a ceva.*

*

De la Columb, civilizaţia orizontală, cea a spaţiului şi a cantităţii, înlocuieşte civilizaţia verticală a calităţii. Columb ucide civilizaţia mediteraneană.

*

Ferrero. Contradicţia lumii maşinii: creează abundenţa, prin viteza de fabricare, şi are nevoie de sărăcie ca să prospere.

*

Naturalul, înainte de orice.

*

Ferrero. O civilizaţie ca a noastră, care tinde să mărească tot timpul cantitatea de obiecte şi să le scadă mereu calitatea, trebuie să sfîrşească printr-o orgie enormă şi brutală. Şi aşa şi este. Sfîrşitul istoriei despre care vorbesc oamenii noştri progresişti este orgia.

*

Hegel. Măsura, sinteza calităţii şi a cantităţii.

---

[1] Faust şi Endimion sînt două imagini ale mitului eternei tinereţi.

[2] Deja, în „Vara la Alger“ (*Nunta*), se poate citi: „Din cutia Pandorei în care mişunau relele omenirii, grecii au făcut să iasă speranţa după toate celelalte, ca răul cel mai cumplit dintre toate“.

[3] Guglielmo Ferrero (1871-1943), *Les Deux Révolutions françaises 1789-1796* (La Baconnière, 1951).

*

În lipsa tradiţiei, artistul are iluzia că-şi creează propria regulă. Iată-l devenit Dumnezeu.

*

Anteu îngropat la poalele capului Spartel, pe coasta atlantică a Marocului actual.

*

Ferrero. Atlanticul, la porţile lui Hercule, este frumuseţea infinită strecurîndu-se în spiritul uman îngust şi luînd acolo o formă provizorie.

*

Ferrero. Vocea eternă care îi strigă artistului: „Creează opere de artă şi nu face estetică; descoperă adevăruri noi şi nu face teoria cunoaşterii; acţionează şi nu te preocupa să verifici dacă istoria s-a înşelat sau nu“. *Idem:* „Crede în principiul pe care îl afirmi şi nu-l abandona. Dar dacă principiul este încălcat, resemnează-te. El nu va fi fost decît un moment al adevărului universal“.

Cf. p. 354: forţa Societăţii este limitată. Ea a obţinut, doar prin efectul concentrării şi al disciplinei, epopeea, tragedia şi sculptura Greciei, estetica şi morala lui Platon şi Aristotel, Dreptul roman, arta Evului Mediu italienesc şi arta romană, în general, pe Galileo, Pascal, Racine, Molière…

Apoi descoperirea Americii, Revoluţia Franceză, maşina, era producţiei.

Dar pînă la urmă era nevoie de asta pentru a hrăni imensele şi flămîndele mulţimi care rătăcesc sau vegetează pe glob (de verificat indicele de creştere a rasei omeneşti din secolul al XIII-lea încoace). Poate trebuie să plătim asta prin sterilitate.

Franţa care a avut îndrăzneala şi geniul să facă această prodigioasă Revoluţie Franceză este în acelaşi timp ţara care a cedat cel mai puţin, din nelinişte, în faţa nebuniei producţiei.

*

Ferrero: „Într-o zi sau alta va izbucni actul de voinţă ajuns la limită“.

*

Întreţinem cu anumite fiinţe raporturi bazate pe adevăr. Cu altele, raporturi bazate pe minciună. Ultimele nu sînt cele mai puţin durabile.

*

Roman. „Nu am ce căuta lîngă tine. Nu te-am iubit destul şi nu m-ai iubit destul ca să-ţi pot da socoteală acum la sfîrşit. Trebuie să mă descurc singur şi să mor singur. Am aşteptat ani în şir să-mi ierţi greşelile şi să mă accepţi aşa cum eram. Nu ai făcut-o. Mi-am păstrat deci greşelile, am rămas vinovat, şi astăzi trebuie să mă împac singur cu greşelile astea. Lasă-mă.

Iartă-mi, apoi, răul pe care ţi l-am făcut. Şi dacă poţi, iartă-mă din toată inima. De asta am nevoie cel mai mult, este privaţiunea care ani în şir m-a împiedicat să trăiesc. Dacă inima ta nu şi-ar mai aminti decît de iubirea pe care mi-o poartă, aş găsi în moarte mîntuirea pe care n-am putut-o avea în viaţă."

*

Tocqueville *(Despre democraţie în America):* „S-ar spune că suveranii timpului nostru nu caută decît să facă lucruri mari cu oamenii. Aş vrea să se gîndească ceva mai mult să facă mari oameni."

„Rusia este elementul fundamental al despotismului pe lume." (Corespondenţă[1])

Napoleon care stîrneşte revoluţia copilului său natural: despotismul. Frîna naturală a despotismului, după T., este aristocraţia.

Acele spirite „care par să facă din gustul servituţii un soi de ingredient al virtuţii". Se aplică la Sartre şi la progresişti.

„Ce le lipseşte acestora ca să rămînă liberi? Ce anume? Tocmai dorinţa de a fi."

*

Idem, Tocqueville, *Vechiul Regim şi Revoluţia Franceză*, vol. I.

Ideea generală: regalitatea este cea care a creat instrumentul Revoluţiei: centralismul, prin zdrobirea aristocraţiei şi a libertăţilor provinciale.

---

[1] *Correspondance d'Alexis de Tocqueville et de Pierre-Paul Royer-Collard, Correspondance d'Alexis de Tocqueville et de Jean-Jacques Ampère* (Gallimard, 1951).

„Va trebui să regretăm întotdeauna că în loc de a supune nobilimea sub imperiul legilor, ea a fost doborîtă şi dezrădăcinată. Acţionînd astfel i s-a… făcut libertăţii o rană care nu se va mai vindeca niciodată."

„Societăţile democratice care nu sînt libere pot să fie bogate, rafinate, blînde, magnifice chiar, puternice prin greutatea masei lor burgheze, în ele se pot întîlni calităţi private, buni taţi de familie, negustori cinstiţi şi proprietari foarte stimabili… dar ceea ce nu se va vedea niciodată, îndrăznesc să o spun, în asemenea societăţi, sînt cetăţenii importanţi şi mai ales un mare popor, şi nu mă tem să afirm că nivelul comun al inimilor şi al spiritelor nu va înceta niciodată să scadă atît timp cît egalitatea şi despotismul vor fi unite."

Idem, în cazul progresiştilor noştri: „Am văzut oameni care credeau că-şi răscumpără servilismul faţă de cei mai neînsemnaţi agenţi ai puterii politice prin insolenţa lor faţă de Dumnezeu şi care, în timp ce abandonau tot ce era mai liber, mai nobil, mai mîndru în doctrinele Revoluţiei, se mai şi făleau că sînt fideli spiritului ei prin faptul că erau necredincioşi."

Idem: „Se părea că iubeau libertatea; de fapt, nu făceau altceva decît să-l urască pe stăpîn".

Cf. p. 233: ideea-mamă a socialismului modern, că proprietatea pămîntului aparţine în ultimă instanţă statului, a fost propagată de Ludovic al XIV-lea în edictele sale.

Cf. p. 244: în '89 francezii au fost destul de mîndri de ei ca să creadă că pot trăi egali în libertate. Pe urmă…

Cf. p. 245: portretul Franţei.

Caietele nobilimii din Paris şi de aiurea cereau demolarea Bastiliei.

*

Chopin (născut în 1810). Excelent actor. Refuză să creeze pentru Operă fiind sigur de sine. Îl felicită pe Tallberg care a cîntat o nocturnă deformînd-o ca de obicei: „Dar de cine era?" Risipitor şi generos. Dar neîndurător în relaţiile cu editorii săi.

La Valdemosa pescăruşii pierduţi în ceţuri care se izbesc de ferestrele mănăstirii.

*

Tolstoi, în agonie, scria în aer.

*

După Montherlant, orice creator adevărat visează o viaţă fără prieteni.

*

La azilul din Broadmoor, unde sînt reeducaţi criminalii nebuni, certuri sîngeroase în legătură cu un tub gol de aspirină.

*

Idee pentru o piesă (tot la Broadmoor): cînd cel rău intră în scenă, o pancartă: „Huiduiţi". Cînd intră eroul: „Aplaudaţi".

*

„Unirea a trei persoane legate între ele printr-o blîndă conformitate de tendinţe, de calităţi şi de dispoziţii reprezintă în ochii chinezilor culmea fericirii pe pămînt..." (Abel Rémusat)

Idem: „Complexul Insulelor." E nevoie de două femei. Fiindcă bărbatul are trei suflete şi femeia patru. Triunghiul e în dezechilibru pe careul acesta. Dar pe două careuri, formează o piramidă încheiată şi solidă.

*

Iarna se opreşte la El Kantara unde începe vara veşnică. Munte negru şi roz. După Fromentin.

Tot Fromentin: spiritele mărunte preferă în artă detaliul.

„Pînă în ultimul minut al zilei Sahara rămîne în plină lumină. Noaptea vine aici ca un leşin."

Să citesc *Marele deşert* de Daumas.

*

Nu putem trăi tot ce scriem. Dar putem încerca.

*

Kaliaiev este dragostea de iarnă. Victoria, dragostea solară.[1]

*

Sfîntul Ioan: „Dacă zice cineva: «iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte, este mincinos. Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe care nu L-a văzut,

[1] Kaliaiev, revoluţionar rus din 1905, admirat în *Omul revoltat* şi personaj principal în *Cei drepţi*. Victoria, personaj în *Starea de asediu*.

nu poate să-L iubească?“[1] De apropiat de Spiritul confuz care spune: „Dacă eu nu-l iubesc pe Dumnezeu, înseamnă că nu iubesc oamenii şi, într-adevăr, de ce să-i iubesc?“ *Idem,* Ioan: „De n-aş fi venit şi nu le-aş fi grăit, păcat n-ar avea; dar acum ei n-au cuvînt de dezvinovăţire pentru păcatul lor.“[2]

*

Altruismul este o tentaţie asemenea plăcerii.

*

Tolstoi: „Poţi trăi doar atît timp cît eşti îmbătat de viaţă“. Confesiune (79).

În aceeaşi epocă: „Sînt nebun de viaţă… E vară, vară delicioasă…“

*

Guilloux. La începutul ocupaţiei în Saint-Brieuc, oraşul e rece şi ploios, magazinele goale. Este dimineaţă, el umblă prin burniţă şi pe străzile pustii. Prin piaţa goală trece un neamţ, acoperit cu o manta din pînză cauciucată, strălucind sub ploaie. Atunci, sub cerul jos, în teribila tristeţe a clipei, G. intră în biserică şi se roagă, el, ateul declarat (rugăciune către Maria, cred). Şi iese apoi. De atunci, de cîte ori a încercat să descrie acest moment de părăsire sau de laşitate (nu ştie exact), nu a putut sau nu a îndrăznit.

*

Roger Martin du Gard şi moartea mamei sale. I se ascunde acesteia că are cancer. Se schimbă etichetele medicamentelor etc. Dar după moartea ei, amintirea acelei înspăimîntătoare agonii îl urmăreşte pe M. du G. care-şi spune că el nu ar putea-o suporta. Singura speranţă putea fi să se omoare. Dar va avea curajul? Încearcă, face cu un revolver mai multe „repetiţii“, dar în ultimul moment (cînd să apese pe trăgaci) simte că-i va lipsi curajul. Astfel angoasa creşte, se simte încolţit, pînă ce va fi găsit o „modalitate“. Ia un taxi, îşi duce revolverul la frunte. „Cînd voi ajunge în dreptul celui de-al treilea felinar, voi apăsa pe trăgaci.“ Al treilea felinar şi

---

[1] Întîia epistolă sobornicească a Sfîntului Apostol Ioan, IV, 20, *Noul Testament,* ed. cit. (n. red.).

[2] Sfînta Evanghelie după Ioan, XV, 22, *Noul Testament,* ed. cit. (n. red.).

simte că în felul acesta, va apăsa. De atunci, un imens sentiment de libertate.

Tot el îmi spune că suferă fiindcă nu mai are poftă de nimic, nici să mai trăiască (de văzut scrisoarea lui). Anorexia de care vorbea Gide. La Nisa, deodată, o speranţă. Vede pe o pancartă „Bouillabaisse“[1] la uşa unui restaurant şi *are poftă de aşa ceva.* E prima lui *poftă* după mai multe luni. Intră, mănîncă voios. De atunci, gata. Se află, îmi scrie el, în sala de aşteptare.

Cel mai uman, adică cel mai demn de tandreţe, dintre bărbaţii pe care i-am cunoscut.

*

Stendhal. „Ce este eul? Habar nu am. Într-o zi m-am trezit pe pămîntul acesta, mă aflu legat de corpul meu, de un caracter, de un destin. Să mă amuz oare zadarnic vrînd să le schimb şi uitînd între timp să trăiesc? Înşelăciune! Mă supun defectelor lor. Mă supun înclinaţiei mele aristocratice, după ce timp de zece ani, m-am pronunţat, fiind de bună-credinţă, împotriva oricărei aristocraţii.“

*

Improvizaţia filosofilor[1] în commedia dell'arte.

*

Un titlu „modern“: Ura de artă.

*

Să scriu natural. Să public natural şi să plătesc preţul acestora toate în mod natural.

*

Critica este pentru creator ceea ce e negustorul pentru producător. Epoca negustorească vede astfel cum se înmulţesc sufocant comentatorii, intermediarii între producător şi public. În concluzie, nu înseamnă că astăzi am duce lipsă de creatori, ci că există prea mulţi comentatori care îneacă minunatul şi insesizabilul peşte în apa lor mocirloasă.

*

[1] Fel de mîncare provensal alcătuit din peşte fiert în apă sau în vin alb, aromat cu usturoi, sos de roşii, ulei de măsline etc. (n. tr.).

[2] Scurt text teatral din 1946.

Roman. Să revăd însemnările despre Weissberg[1]. Cekiştii care la interogatoriu îi aşază pe cap o coroană din hîrtie aurie împodobită cu svastici, o svastică mare pe piept, apoi îl lovesc.

Idem: bătrînul croitor anarhist care-şi explică limpede punctul de vedere. Judecătorul îl insultă şi bătrînul ripostează: „M-aţi jignit, cetăţene judecător, n-am să mai răspund la întrebările dumneavoastră“. Record de interogatoriu: *treizeci şi una de zile şi treizeci şi una de nopţi.* Azil de nebuni!

*

Roman. Partea întîi. Căutarea unui tată sau a tatălui necunoscut. Sărăcia nu are trecut. „În ziua cînd în cimitirul de provincie… X. a descoperit că tatăl său murise mai tînăr decît era el în momentul acela… că mortul care zăcea acolo era mai tînăr decît el cu doi ani, deşi de 35 de ani odihnea acolo… Şi-a dat seama că ignora totul despre tatăl acela şi s-a hotărît să-l regăsească...“[2]

Naştere în timpul mutării.

Partea a doua. Copilăria (sau amestecată în prima parte). Cine sînt eu?

Partea a treia. Educaţia unui bărbat. Incapabil să se smulgă trupurilor. Ah! Inocenţa primelor acte! Dar anii trec, fiinţele se leagă şi fiecare act al cărnii leagă fedeleş, prostituează, angajează tot mai mult.

Nu vrea să fie judecat (judecă puţin, la drept vorbind), dar nu poţi să nu fii.

Două personaje:

1) Indiferentul: crescut fără mediu familial. Fără tată. Mama singură. Se descurcă singur. Uşor trufaş, deşi politicos. Umblă mereu singur. Merge la meciurile de box şi de fotbal. Nu-i place nimic decît momentul de vîrf. Uită restul. În acelaşi timp cere de la ceilalţi tandreţea de care el este incapabil. Minte uşor, dar are accese teribile de adevăr. Puţin monstruos. Secretos pînă la limită, fiindcă uită porţiuni mari din viaţa sa, pentru că puţine lucruri îl interesează. – Artist prin înseşi cusururile sale.

2) Celălalt, sensibil şi generos.

Se întîlnesc la sfîrşit (şi este acelaşi) lîngă mamă.

---

[1] Alex Weissberg, *L'Accusé* (Fasquelle).

[2] Cf. p. 377.

*

O, tată! Îl căutasem la nebunie pe tatăl acesta pe care nu-l aveam şi iată că descopeream ceea ce avusesem întotdeauna, pe mama mea cu tăcerea ei.

Cele cinci mişcări ale Cvintetului în Sol minor de Mozart.

*

Dragostea şi Parisul. „Nu ştiam să iubim."

Idem: copilărie săracă. Viaţă fără dragoste (nu fără bucurii). Mama nu e un izvor de iubire. Aşa stînd lucrurile, ceea ce durează cel mai mult pe lume e să înveţi să iubeşti.

*

Două fiinţe se apropie din priviri, doar atît (să spunem casiera şi consumatorul). Cînd se iveşte ocazia, se apucă de talie. Ce spune el? „Ai timp?" Ce spune ea, ce răspunde ea? „Am să spun că m-am dus undeva."

*

Progresul este un echilibru optim între două forţe de tensiune egală. Ţine seamă de limite şi le pune în slujba unui bine superior. Şi nu ca o săgeată verticală, ceea ce ar presupune că este fără limite.

*

Piesă. E aşteptat. Revine din lagăr. Spune adevărul despre dragoste (pentru că a eşuat: acum ştie ce înseamnă să fii un bărbat).

Scenă cu soţia sa, de faţă cu Philinte[1] al său şi cu G., soţia lui Philinte. „De exemplu, m-am culcat cu G… De altfel, nu sînt sigur că tu şi Philinte." – Philinte: „Nu. Nu că G. ar avea vreo problemă. Dar chiar dacă nu îmi place adevărul, am să-l spun în mod excepţional. Cînd am văzut că G. şi cu tine…" – „Cum?" – „Da, ştiam. Din acel moment totul devenea imposibil între soţia ta şi mine. Căci, în fine, această încrucişare continuă, pfui! Eşti de părerea mea, nu-i aşa? Veniţi mîine la cină? G. vă va face pasăre în aspic. E neîntrecută la pasărea în aspic." Sfîrşitul actului.

Dar tandreţea ta? – Ce-i cu ea? Exista, ca orice lucru, cu intermitenţe. – Şi în restul timpului? – Minţeam, bineînţeles. – Preferam

[1] Personaj din *Mizantropul* de Molière, prieten conciliant şi îngăduitor al lui Alceste „mizantropul" (n. tr.).

să minţi. – Sigur, întotdeauna ţi-a plăcut siesta. – Păi, eşti un monstru! – Dar tu, îngeraşule?

Idem: de exemplu, fiul meu e un imbecil. – Ei, asta-i! spune fiul – Vezi şi tu. Protestezi. E o reacţie de imbecil. Un om inteligent admite întotdeauna posibilitatea, dar ce spun, probabilitatea de a fi un imbecil pe undeva. Deci fiul meu e un imbecil (îl priveşte). Dar nu total. Mai degrabă face pe prostul. E şiret şi ştie că prostia te ajută să reuşeşti, este focul în jurul căreia se încălzeşte societatea.

Idem: fiul devine social. Cînd planul social va coincide cu planul particular... – Maică-ta va deveni inteligentă? Nu, dar... Nu mai doreşti femeia altuia? – Sigur – De ce, a ta va fi perfectă? – Nu... – Ştiu unde vrei să ajungi. Vrei să te foloseşti de forţa socială a celorlalţi ca să-ţi aranjezi micile probleme particulare. Lasă asta, băiete. Mizeria celorlalţi e chestiunea lor particulară. O să-şi aranjeze această mică afacere, nu te teme. Dar nu te băga. Ah! nu te băga.

Idem: se îndrăgosteşte de Dominique. Şi reîncepe să mintă.

*

Intelectualul care cere iertare.

„Cel mai rău a fost cu Evanghelia. Da, citeam Evanghelia, mai întîi pentru că nu o aveam decît pe ea la îndemînă şi pe urmă fiindcă mi-am dat seama, tot folosind-o, că existau mai multe puncte comune între Iisus şi mine decît între mine şi un poliţist. Iar lumea de astăzi este compusă pe trei sferturi din poliţişti sau admiratori ai poliţiştilor.“

*

Un om a cărui viaţă e plină refuză multe avansuri. Pe urmă uită, din acelaşi motiv, aceste refuzuri. Dar avansurile i-au fost făcute de persoane a căror viaţă nu era plină şi care, din acelaşi motiv, îşi amintesc. Primul se trezeşte apoi cu duşmani şi se mai şi miră. Astfel aproape toţi artiştii şi-au închipuit că sînt persecutaţi. Dar nu, li se răspundea la refuzuri şi erau pedepsiţi pentru excesul lor de bogăţie. Nu e nici o nedreptate în asta.

*

Primul om

Plan?

1) Căutarea unui tată.

2) Copilărie.

3) Anii de fericire (bolnav în 1938). Acţiunea ca o supra-abundenţă fericită. Puternic sentiment de eliberare cînd s-a isprăvit.

4) Război şi rezistenţă (alternanţă între Bir Hakeim şi jurnalul clandestin).

5) Femei.

6) Mama.

Indiferentul. Un om complet. Spirit de anvergură, corp dibaci şi dedat plăcerilor. Refuză să fie iubit din nerăbdare şi din sentimentul clar de a fi a ceea ce este. Blînd şi bun în ilegitimitate. Cinic şi teribil în virtute.

Poate face orice pentru că a decis să se omoare. Cianură. Intră deci în Rezistenţă, de unde o cutezanţă incredibilă. Dar în ziua cînd trebuie să se servească de cianură, *se lipseşte de ea.*

*

Primul om

Căutarea unui tată.

Spitalul. Mama (şi hîrtia de la primărie adusă celor două femei analfabete care curăţă cartofi pe palier, şi mai trebuie să fie introdus şi adjunctul la primar ca să îi dea hîrtia s-o citească), presa, Cheragas[1] etc. Vede profilîndu-se uşor tatăl său. Pe urmă totul dispare. În definitiv nu e nimic.

Aşa se întîmpla întotdeauna în ţinutul ăsta unde, acum 50, 70 de ani…………………………………………………………………………[2].

*

În '40, Maillol îl întîlneşte pe V.B., pictor evreu român care s-a refugiat la Collioure ca să fugă de nemţi. Îl întîlneşte pe stradă, recunoaşte în el un pictor, îl invită să vină să-i arate desenele lui. A doua zi, V.B. se duce, este primit cu braţele deschise, îşi explică situaţia. „Eşti la dumneata acasă“, spune M. drept orice răspuns. Cere să se aducă o ceaşcă de cafea. Deschide mapa zîmbindu-i lui V.B. şi priveşte în sfîrşit primul desen, net suprarealist. O femeie care se ter-

---

[1] Comună din Algeria în regiunea Sahel.

[2] Continuare indescifrabilă.

mină printr-un copac. Maillol izbucnește: „Nu, nu, asta nu, nu e posibil. Afară!“

*

Nietzsche: „Vorbesc toți de mine… Dar nimeni nu se *gîndește* la mine“.

*

Stîlpul infamiei. „Trebuie blamat. Trebuie să se blameze felul lui josnic de a părea cinstit și de a nu fi astfel.“ La persoana întîi. Incapabil să iubească. Se străduiește etc.

*

Ceea ce stînga colaboraționistă aprobă, trece sub tăcere sau socotește inevitabil, în vrac:

1) Deportarea a zeci de mii de copii greci.
2) Distrugerea fizică a clasei țărănești ruse.
3) Milioanele de internați în lagărele de concentrare.
4) Răpirile politice.
5) Execuțiile politice aproape zilnice în spatele cortinei de fier.
6) Antisemitismul.
7) Prostia.
8) Cruzimea.

Lista e deschisă. Dar asta-mi ajunge.

*

Jurnalul lui Tolstoi. Trei demoni:

1) jocul (luptă posibilă);
2) senzualitatea (luptă foarte grea);
3) vanitatea (cea mai teribilă dintre toate).

„Socotesc, spune el într-o scrisoare către mătușa sa, că fără religie omul nu poate fi nici bun, nici fericit… Dar eu nu cred.“

Idem: „Adevărul este oribil“.

*

Octombrie ’53. Nobilă meserie în care trebuie să te lași insultat fără să crîcnești de un lacheu al literelor sau al partidului! În alte timpuri despre care se spune că erau degradante, aveai cel puțin dreptul să provoci fără a fi ridicol și să ucizi. Un lucru idiot, bineînțeles, dar asta făcea insulta mai puțin confortabilă.

*

Există oameni a căror religie constă în a uita întotdeauna ofensele, dar care nu le uită niciodată. În ceea ce mă priveşte, n-am suficientă bunătate ca să iert ofensa, dar o uit întotdeauna.

*

Cei care i-au asimilat în acelaşi timp pe Dostoievski şi pe Tolstoi, care îi înţeleg la fel şi pe unul, şi pe celălalt, cu aceeaşi uşurinţă, aceştia sînt întotdeauna firi redutabile pentru ei înşişi şi pentru ceilalţi.

*

Octombrie ’53. Se publică *Actuelles II*. Inventarul e isprăvit – comentariul şi polemica. De acum înainte, creaţia.

*

A doua zi după marile crize istorice te regăseşti la fel de nemulţumit şi de bolnav ca în dimineaţa care urmează unei nopţi de excese. Dar nu există aspirină pentru mahmureala istorică.

*

Gîndurile astea pe care nu le spunem şi care ne înalţă deasupra tuturor lucrurilor, într-un aer liber şi tare.

*

Se spune că Nietzsche, după ruptura cu Lou, cufundat într-o singurătate definitivă, se plimba noaptea pe munţii care domină golful Genovei şi aprindea acolo focuri imense pe care le privea cum se sting. Adesea m-am gîndit la focurile acelea, iar licărul lor a dănţuit în spatele întregii mele vieţi intelectuale. Dacă mi s-a întîmplat chiar să fiu nedrept faţă de anumite gînduri şi faţă de anumiţi oameni, pe care i-am întîlnit în secolul acesta, e pentru că i-am pus fără să vreau în faţa acestor incendii şi imediat au fost făcuţi cenuşă.

*

Melville vorbeşte despre *Moby Dick* într-o scrisoare către Hawthorne: „Iată epigraful secret al cărţii: *Ego non baptiso te in nomine…*“[1]

---

[1] Nu te botez în numele… (lat.).

Idem: „Cînd scriam cartea asta aveam conştiinţa unei construcţii alegorice pe care se baza întreaga lucrare ca şi fiecare dintre părţile ei".

Idem, după ce a terminat M.D. şi a citit scrisoarea admirativă a lui Hawthorne: „Am un straniu simţămînt de satisfacţie şi de iresponsabilitate; nici o poftă de desfrîu".

Şi pe urmă: „Simt că voi părăsi lumea asta cu mai puţină amărăciune după ce te-am cunoscut".

Cf. Tema povestirii *Fericitul eşec*[1]: slăvirea lui Dumnezeu pentru acest eşec.

*

Nietzsche. Oamenii religioşi ar putea fi clasaţi în primul rînd al artiştilor.

*

Nietzsche: *Auroră.* „Nu trece niciodată sub tăcere, nu ascunde niciodată ceea ce se poate gîndi contra propriilor gînduri. Jură solemn. Este primul act de loialitate pe care îl datorezi gîndirii tale."

Dincolo de...: „Dacă ai caracter, ai în viaţa ta un eveniment tipic care revine veşnic". Atunci se pune problema: să găseşti evenimentul şi să-i dai numele tău.

Genealogie...: „Oricine a construit vreodată un cer nou nu a găsit puterea necesară acestei întreprinderi *decît în străfundurile propriului său infern*".

*

„Polifonia" anumitori firi.

*

Nietzsche *(Uman prea uman):* „Curînd după aceea am fost bolnav, mai mult decît bolnav, obosit de necontenita deziluzie provocată de tot ce ne entuziasma pe noi, modernii..."

„Aici vorbeşte un om care suferă şi căruia îi lipsesc multe, dar se exprimă ca şi cum nu ar suferi şi nu i-ar lipsi nimic."

---

[1] Melville, *L'Heureux Échec: une histoire du fleuve Hudson,* în *Cocorico! et autres contes* (Gallimard, 1954).

„De atunci înainte m-am întors singuratic împotriva mea însumi şi am luat partea a tot ceea ce, tocmai asta e, îmi era potrivnic şi mă făcea să sufăr.“

Ţel unic şi gigantic: cunoaşterea adevărului.

Revenire eternă: Să exalţi ceea ce este şi să adori să revină. (*Fără metafizică* nu rămîne, de fapt, decît asta.)

Bilet pentru Lou (1882): „În pat. Criză acută. Dispreţuiesc viaţa“.

*

O aristocraţie este necesară. În prezent, nu se pot imagina decît două: cea a inteligenţei şi cea a muncii. Dar inteligenţa singură nu este o aristocraţie. Nici munca (exemplele, în ambele cazuri, sînt evidente). Aristocraţia nu înseamnă mai întîi să te bucuri de anumite drepturi, ci mai întîi să accepţi anumite îndatoriri care, doar ele, legitimează drepturile. Aristocraţia înseamnă în acelaşi timp a te afirma şi a te retrage. Pentru a ieşi din sine (definiţia datoriei) inteligenţa nu se poate îndrepta spre privilegii. Unele fac parte din ea însăşi, celelalte sînt contrariul inteligenţei. Iar datoria nu constă nici în a te afirma, nici în a te suprima, ci în a face să servească ceea ce afirmi. Ea nu se poate îndrepta decît spre muncă, aceasta fiind datoria şi limita sa. La rîndul ei, munca nu se poate îndrepta spre îndobitocirea, inconştientă sau conştientă (umilire generalizată a inteligenţei), care este sau ea însăşi, sau contrariul ei (vezi mai sus). Ca urmare nu se poate îndrepta decît spre inteligenţă. Pînă la urmă aristocraţia muncii şi cea a inteligenţei nu sînt posibile, în prezent, decît dacă se recunosc una pe alta şi încep să se îndrepte una spre alta pentru a consacra într-o zi o singură imagine superioară a omului.

*

Obligaţia de a ascunde o parte din viaţa sa îi crea impresia virtuţii.

*

Singura sursă a aristocraţiei este poporul. Între aristocraţie şi popor nu există nimic. Acest nimic care este burghezia, de 150 de ani, încearcă să dea o formă lumii şi nu obţine decît un neant, un haos care nu-şi mai supravieţuieşte decît din cauza adîncilor sale rădăcini.

*

Walpole: „Bunul-simţ, la el, ajungea pînă la geniu“.

*

Să-ţi utilizezi viciile, să nu te încrezi în virtuţile tale.

*

Brupbacher[1]: „Nimeni nu ar trebui să producă mai multă filantropie, nici mai multă morală decît secretă în mod natural." El credea că misiunea filosofului militant constă în a favoriza în toate clasele toţi factorii libertăţii.

*

W. Whitman: „Cînd libertatea pleacă de undeva, ea nu este primul lucru care pleacă. Aşteaptă ca toate celelalte să plece, rămîne la urmă".

*

Van Gogh, cuplat cu o femeie din popor, Christine, o părăseşte cînd aceasta trebuie să nască. Gauguin, trezindu-se în timpul nopţii, îl vedea pe Van Gogh aplecat asupra lui şi privindu-l fix. La azilul din Saint-Rémy, contele de G. se loveşte în piept cu o bucată de lemn, repetînd: „amanta mea, amanta mea!"

*

Salacrou, în notele care însoţesc cel de-al şaselea volum al său de teatru, relatează povestea următoare: „O fetiţă care urma să împlinească 10 ani declară: «Cînd am să fiu mare, am să mă înscriu în partidul cel mai crud»" Întrebată, explică: «Dacă partidul meu e la putere, nu voi avea de ce să mă tem, şi dacă e celălalt, voi suferi mai puţin fiindcă voi fi persecutată de partidul mai puţin crud». Nu prea cred în povestea asta cu fetiţa. Dar cunosc foarte bine raţionamentul. Este raţionamentul nemărturisit, dar eficient, al intelectualilor francezi din 1954.

*

Tatăl lui Dostoievski punea să fie biciuţi ţăranii care-l salutau şi pe cei care nu-l salutau. Ei se dovedeau, în opinia lui, îndrăzneţi în ambele cazuri. Murind soţia sa, pe care o martiriza, se îmbată noaptea şi vorbeşte cu ea, luîndu-şi pe rînd o voce de femeie şi o voce de bărbat. Este asasinat. Cu capul spart, cu sexul strivit între două

---

[1] Fritz Brupbacher, *Socialisme et liberté* (La Baconnière, 1954).

pietre. După două luni D. care-şi ura tatăl vede o înmormîntare, cade la pămînt şi începe să horcăie.

*

Idem, Spehniov (petraşevskistul[1] – „Bărbatul plin de ironie, de libertate şi de putere“) şi „fiecare e vinovat de tot, pentru toţi“. Rădăcina etimologică a numelui lui Stavroghin: *stauros*: crucea.

*

Ura rusului pentru forma care îngrădeşte. Au împins revoluţia pînă la capăt. Berdiaev notează undeva că ei n-au avut niciodată Renaştere. Anxietatea, întotdeauna. *Idem,* după Berdiaev: lipsa cavaleriei a avut consecinţe dezastruoase pentru cultura morală rusă.

*

Carlyle, Nietzsche, Dostoievski sînt revoluţionari? Totuşi sînt numiţi contrarevoluţionari.

*

Adaptare după Demonii

Cf. Berdiaev: „Şatov, Verhovenski, Kirilov sînt tot atîtea fragmente din personalitatea dezagregată a lui Stavroghin, emanaţii ale acestei personalităţi extraordinare care se epuizează risipindu-se. Enigma lui Stavroghin, taina lui Stavroghin, iată tema unică din *Demonii*“.

Teza lui Dostoievski: aceleaşi căi care-l împing pe individ la crimă împing societatea la revoluţie.

Verhovenski: „Forţa cea mai importantă a revoluţiei este ruşinea de a avea o opinie proprie“.

Cf. Guardini[2], pp. 40-41 şi 202.

*

Un preot care regretă că trebuie să-şi abandoneze cărţile murind? Oare plăcerea violentă a vieţii veşnice nu depăşeşte ea infinit dulcea tovărăşie a cărţilor?

---

[1] Petraşevski este animatorul unui cerc intelectual unde se discută idei noi. Dostoievski şi fratele său Mihail îl frecventează din 1847. În sînul acestui cerc, Spehniov animă o tendinţă mai radicală. Este unul dintre modelele lui Stavroghin. În noaptea de 22 spre 23 aprilie 1849, Dostoievski şi treizeci şi trei de membri ai cercului Petraşevski sînt arestaţi.

[2] Romano Guardini, *L'univers religieux de Dostoievski (*Le Seuil, 1947).

*

8 mai. A fost ocupată localitatea Diên Biên Phu. Ca în ’40, sentiment împărţit între ruşine şi furie.

În seara masacrului, bilanţul e clar. Politicieni de dreapta au plasat nişte nefericiţi într-o situaţie de neapărat şi, între timp, oamenii de stînga îi împuşcau pe la spate.

*

După Johnson (Boswel)[1] curtoazia desăvîrşită nu constă în a purta amprenta unei profesii oarecare, ci, dimpotrivă, în a dovedi că poţi să te adaptezi la toate manierele şi la toate împrejurările.

Idem, recăsătoria: „Triumful speranţei asupra experienţei“.

Idem, un prieten al lui J.: „Am încercat, la timpul meu, să fiu un filosof, dar, nu ştiu de ce, mă-ntrerupea întotdeauna veselia“.

Idem: „Veţi vedea că după ce vom fi împreună un timp, fratele meu va fi foarte distractiv“ – „Voi aştepta, domnule, spune J.“

*

Socrate a învăţat să danseze la o vîrstă înaintată.

*

Johnson: „Nici un om nu este ipocrit în privinţa divertismentelor sale“.

Înainte de a muri are un „gînd curios“: nu primim scrisori în mormînt.

*

Don Juan Faust[2]

1) Să aibă dreptate

2) Nimic nu e permis

3) Consimte la stratagema franciscanilor care îl ucid[3].

Aix-en-Provence? Romantism?

Sganarelle ar fi Domnul Neant din *Improvizaţia filosofilor*. El este cel care anunţă „Nu va veni“ (îl dojeneşte pe tatăl Doñei Anna care-l interoghează pe Don Juan în legătură cu viciile lui. Vezi *Improvizaţia*).

---

1 James Boswel, *Vie de Samuel Johnson* (Gallimard, 1954).

2 Proiect de piesă care ar fi amestecat într-un singur personaj mitul lui Don Juan şi pe cel al lui Faust.

3 Cf. *Carnete I*: „Pentru Don Juan. Vezi *Larousse*: călugării franciscani l-au ucis şi au lăsat să se creadă că fusese trăsnit de Comandor“.

Don Juan este un Faust fără pact – (să dezvolt).

Actul III, în Brazilia cu sclavii. Actul IV, actul V, devine om şi solitar. *Solitar cu toţii*.

D.J. Pact cu diavolul, dar fără diavol. *Să pariezi pentru lume,* senzaţia şi plăcerea vin din încheierea unui pact cu diavolul. *Să pariezi pentru dreptate* înseamnă şi să pactizezi.

*

La cererea lui Massignon, îi scriu Preşedintelui Republicii ca să-l rog să-i graţieze pe condamnaţii la moarte de la Mokhnine[1]. După cîteva zile găsesc răspunsul în ziare: trei dintre condamnaţi au fost împuşcaţi. *La două săptămîni de la execuţie*, directorul de cabinet mă informează că scrisoarea mea a „reţinut atenţia“ Preşedintelui şi a fost trimisă consiliului superior al magistraturii. Visătoare birocraţie.

*

Două milioane de sindicalişti la unsprezece milioane de salariaţi. În 1947 existau şapte milioane de sindicalişti.

*

Piesă. Un om fericit. Şi nimeni nu-l poate suporta.

*

În apă broasca ţestoasă devine pasăre. Marea broască ţestoasă din mările calde pluteşte în sînul apelor călduţe ca un frumos albatros.

*

Muzică atonală, muzică pentru voci, pentru vocea înfrigurată a omului modern.

*

Scrisoare către M: „Nu blestemaţi Occidentul. În ceea ce mă priveşte, l-am blestemat în vremea splendorii sale. Dar astăzi, cînd sucombă sub povara greşelilor şi a prelungitei sale glorii, nu-l voi acuza… Nu-i invidiaţi pe cei din est pentru sacrificarea inteligenţei şi a inimii faţă de zeii istoriei. Istoria nu are zei, iar inteligenţa luminată de inimă este singurul zeu care, sub o mie de forme, a fost vreodată venerat în această lume“.

---

[1] În 1954, şapte tunisieni au fost condamnaţi la moarte fiindcă asasinaseră trei poliţişti. Scrisoarea lui Camus către preşedintele Coty datează din 12 aprilie 1954.

*

Cehov: „Esenţialul, pentru un scriitor, nu este gloria… ci răbdarea de a îndura“; „Să-şi poarte crucea şi să păstreze speranţa.“

*

Şcoala criticilor: „legile“ teatrului.

– Dacă am înţeles bine, Domnule, trebuie să respect cu precizie nişte legi pe care nici Eschil, nici Shakespeare, nici Calderon, nici Corneille, în fine, nici unul dintre marile genii dramatice nu s-au dat în lături să le încalce.

– Ar fi mai drept să spuneţi că aceste legi, numai Shakespeare, Eschil şi ceilalţi îşi puteau permite să le încalce.

– Urmîndu-vă sfaturile, nu voi fi deci nici unul, nici celălalt dintre aceşti mari creatori.

– Pretindeţi că aţi fi?

– Că aş fi, nu. Dar aş putea să devin. Şi dacă nu, de ce să scriu? Voi eşua, asta-i aproape sigur. Dar faptul că am încercat va da vieţii mele un gust pe care mi-l veţi şi lua. Iar Shakespeare, la urma urmei, s-a născut dintr-o sută de nebuni pretenţioşi şi disperaţi care se credeau Shakespeare. Cît despre Feydeau, n-a ieşit decît din Feydeau (rîd, notaţi asta, dar rareori mai mult de un act).

*

Piesă. Regele Lear, astăzi un patrician deposedat de socialişti.

Idem: un Caligula care nu mai acuză lumea, ci pe sine însuşi.

*

Moartea lui Marcel Herrand[1].

*

Din oamenii virtuoşi ies adesea cetăţeni fricoşi. La rădăcina adevăratului curaj, o dereglare.

*

După existenţialiştii noştri, orice om e răspunzător pentru ceea ce este. Ceea ce explică dispariţia totală a compasiunii în universul lor de bătrîni agresivi. Şi totuşi ei pretind că luptă împotriva nedreptăţii sociale. Există deci persoane care nu sînt răspunzătoare pentru ceea

---

[1] Evocare a dispariţiei lui Marcel Herrand, în 1953, cu o săptămînă înainte de inaugurarea Festivalului de la Angers, al cărui director era. Cel care i-a urmat a fost Albert Camus.

ce sînt, mizerabilul este nevinovat pentru mizeria sa. Atunci? Mutilatul, urîtul, timidul. Şi, ca să închei, compasiunea, din nou?

*

Pericle în faţa mormîntului unui tînăr: „Anul şi-a pierdut primăvara“.

*

Cînd se vorbea de mine ca de un „director“ (cineva care arăta, de fapt, direcţia cea bună), o parte din mine, desigur, se umfla de o vanitate imbecilă. Dar altă parte din mine, în toţi anii aceştia, nu a încetat să moară de ruşine.

*

M.H.[1] Aerul îngrozitor de trist al muribunzilor – şi aerul închis şi provincial al celor care asistă la agonii. El, cel atît de monden, şi pe urmă brusc aproape hărţuit în alcovul acela, unde singur…

*

Există momente în care a te lăsa dus de sinceritate echivalează cu o relaxare de neiertat.

*

Primul om. Etapele Jessicăi: Fetiţa senzuală. Tînăra îndrăgostită de absolut. Îndrăgostita adevărată. Împlinirea în afara echivocului debuturilor.

„Cînd iubeam cel mai mult, cineva în străfundurile mele o detesta pentru ceea ce făcuse, văzuse şi suportase. Mai ales suportase. O uram pentru că nu mă aşteptase, moartă, pînă la ora dimineţii alese. Şi o uram în prezenţa altcuiva care, în mine, rîdea de această derizorie pretenţie.“

*

Jonas. Este criza locuinţelor. Şi pe urmă tablourile se acumulează şi-i iau locul. De unde podeaua suspendată.

În momentul cînd nu mai face nimic: „Îi auzea alergînd prin odăi… viaţa, zgomotul pe care-l fac oamenii, ce frumos era asta. Fetiţa rîdea. Cît de mult îi iubea! Cît de mult îi iubea!“

*

---

[1] Marcel Herrand.

Piesă. Mincinosul: 1) Minte. Între două femei.
2) Spune adevărul.
3) În fața catastrofei, minte iar. (Ea rupe hîrtia care ar face-o să renunțe la minciună.)

*

O piesă despre imposibilitatea singurătății. *Ei sînt întotdeauna prezenți*[1].

*

Roman. Salutări (fiului meu care o va lua de la capăt).

*

Ceea ce suportă omul cu cea mai mare greutate este să fie judecat. De aici, atașament față de mamă sau față de amanta orbită, de aici și dragostea de animale.

*

Bomba termonucleară: la limită, moartea generalizată coincide cu condiția umană din acest punct de vedere. Este deci suficient să te supui regulii. Regăsim prima și cea mai veche dintre probleme. Ajunși la infinit, reîncepem de la zero. A doua deplasare a problemei flagelului universal nu-l mai are pe Dumnezeu ca autor, ci pe oameni. Oamenii îl egalează în fine pe Dumnezeu, dar în cruzime. Trebuie deci să reîncepem revolta epocilor vechi, dar de astă dată împotriva omenirii. Se cere un nou Lucifer, care va nega puterea oamenilor.

*

Bizar. „Jidan împuțit“, spune cel mare. Iar cel mic îl lovește. Trebuia să-l lovească. Dar n-avea chef. Nu ura capul acela pe care-l lovea… Și nici celălalt nu avea chef. N-avea chef să-l numească jidan pe micuțul ăsta atît de simpatic, n-avea chef să-l lovească. Dar trebuia să răspundă și să lovească.

*

Povestiri fantastice.

*

Hristos-Pan.

---

[1] Temă apropiată de cea din *Jonas*. În 1953, Camus scrie o mimodramă, *Viața de artist*, în care un pictor este împiedicat să lucreze de mondeni, prieteni, discipoli.

*

Estetică. Se întîmplă să pornim de la emoţie şi strigătul să ţîşnească. Alteori, pornim de la întîlnirea emoţiei, încă vie în amintire, printr-un lung ocol de fraze şi cuvinte care în cele din urmă ne duc tot acolo şi reînvie într-adevăr emoţia, de astă dată nu ca un strigăt, ci ca un val mare a cărui amploare…

Idem, dacă spun: „Are nasul ca un dovleac", asta nu spune nimic, dar „ca o piersică", da. Arta este astfel o exagerare calculată.

*

Dragostea dintre Char şi leoaică la Jardin des Plantes. Îi ia capul în mîini printre zăbrele. Ea se dă pe spate. Îşi deschide labele scurte…

*

Pe toate drumurile din lume ne-au precedat milioane de oameni şi urmele lor sînt vizibile. Dar pe cea mai bătrînă mare, tăcerea noastră e întotdeauna prima.

*

Nimeni nu merită să fie iubit – nimeni pe măsura acestui dar nemăsurat. Cel care-l primeşte descoperă atunci nedreptatea.

*

Dacă n-aş fi cedat în faţa pasiunilor mele poate că aş fi avut cu ce să intervin în lume, cu ce să schimb ceva. Dar am cedat şi de asta sînt un artist şi numai atît.

*

Dintotdeauna cineva în mine, din toate puterile, a încercat să nu fie nimeni.

*

La extremitatea acestui gînd lung arde, în depărtare, da-ul total.

*

Chiar în clipa cînd după atîtea strădanii fixam nişte limite, crezînd că împac astfel ceea ce era de neîmpăcat, limitele săreau în aer, iar eu eram azvîrlit într-o nefericire mută.

CAIETUL AL VIII-LEA

august 1954 – iulie 1958

15. 8. 1954

Simfonia a IV-a în sol major pentru soprane şi orchestră de Mahler. Uneori Mahler te face să-l apreciezi pe Wagner, demonstrînd, prin contrast, în ce măsură acesta din urmă rămînea stăpîn peste ceaţa sa. Alteori Mahler e foarte mare.

*

16. 8. 1954

X. îmi spune: „De ce nu acceptăm ideea vieţii veşnice? Pentru că este pînă la urmă o beatitudine lipsită de conştiinţă – iar noi vrem să fim, adică să ştim că sîntem. Dar atunci de ce să-i reproşăm lumii ceea ce tocmai ne dă conştiinţa, adică răul şi suferinţa (iată, de fapt, contradicţia ateismului modern)? Eu am acceptat întotdeauna suferinţa cu un soi de bucurie, bucuria de a fi.“ Îi spun că asta înseamnă geniul. Geniul? Da, geniul vieţii, pe care ea singură, dintre fiinţele pe care le-am întîlnit, îl poartă cu o mîndrie naturală.

*

17. Berl[1]

Intelectualilor le este mai uşor să spună nu decît să spună da. Medicul Reclus, care luase partea lui Dreyfus, privind volumele operelor sale la sfîrşitul vieţii, îşi dă seama că au existat doi ani în care n-a produs nimic. Ah! da, Dreyfus: consacrase acei doi ani

---

1 Emmanuel Berl (1892-1976) devenise prietenul lui Camus.

studierii dosarelor afacerii. Astăzi se ia partea cuiva după simpla lectură a unui articol.

După-amiază pierdută.

*

18

Nu voi ieşi din asta. Sinucidere. Cel care e deja mort ce mai aşteaptă? Cimitirul din Anet unde iedera a spart o lespede veche.

Ani în şir am trăit claustrat în dragostea ei. Astăzi trebuie să fug, fără să încetez de-a o iubi, de a avea cel puţin grija ei, ceea ce este greu.

*

19

Dimineaţă teribilă. După-amiază, expoziţia Cézanne: primele picturi morbide şi nebuneşti (obsesia sexuală mai ales). O nebunie de acest fel pretindea disciplina teribilă de care a dat dovadă Cézanne. Numai demenţii sînt clasici fiindcă sînt astfel sau deloc. C. a împins exigenţa pe măsura dezordinii sale şi a ales naturi moarte şi peisaje fiindcă putea să găsească în ele o arhitectură, o geometrie. Către sfîrşitul vieţii, revine la corpuri şi la chipuri, regăsind demenţa, aceea pe care a disciplinat-o. Cubismul este aici ordonat (anunţat)[1].

Corespondenţă.

*

20

Corespondenţă. Zi moartă.

*

25[2]

Zi moartă. N. A. (Derain, nebun după atacul de hemiplegie şi după accident. Soţia sa şi fosta amantă pun tablourile sub sigiliu în timp ce el delirează la clinică.)

---

1 Descifrare îndoielnică.
2 Datare evident greşită (n. tr.).

Poarta infernului[1]. Film japonez cam în stilul american. Dar pe lîngă arta asta barbaria artei noastre.

*

22

Tristă şi cuminte natură din Île-de-France.

*

23-24

Zile moarte. Dejun cu Berl.

*

25

Doar de dimineaţă n-am lucrat. Muzeul Omului. Plec de acolo cu gura plină de cenuşă, de cenuşa aceea osoasă care este a scheletelor şi mumiilor. Mumie peruviană: [...][2] a istoriei. Cine să fi fost?

Acţiune şi scriere: Nu sînt atît de siguri că au dreptate, dar nesiguranţa asta le dă o conştiinţă încărcată. Vor scrie deci ca să se descotorosească de această conştiinţă încărcată. Pentru asta vor căuta noi argumente, le vor găsi şi vor afirma deci ceva mai mult. Cei din faţă vor face la fel. Astfel poziţiile se vor întări. Atîtea afirmaţii repetate vor echivala cu acţiuni. Le vor provoca în curînd. Partida învingătoare va avea astfel destule capete de acuzare în ziua victoriei. Tot fugind de conştiinţa lor încărcată învinşii îşi vor fi găsit adevărata vinovăţie şi vor răspunde de ea nevrînd asta. În altă zi, învingătorii, la rîndul lor, vor fi învinşi şi vor răspunde, nevrînd asta. Istoria este o lungă crimă săvîrşită de inocenţi.

*

7 septembrie

Întoarcerea copiilor. Catherine nu poate adormi fiindcă-i e frică să nu moară (durînd-o pieptul). Faptul că o asemenea angoasă îi chinuie deja pe micuţii ăştia nu e oare cu adevărat îngrozitor?

*

---

[1] *Poarta infernului (Jigoku-Mon),* film de Kinugasa care a primit Marele Premiu al Festivalului de la Cannes în 1954.
[2] Cuvînt indescifrabil.

8 septembrie

N.A. îmi telefonează: A murit Derain. Hemiplegic, nebun, persecutat de soție care a pus să i se sigileze tablourile. N.A. e disperată. Nimic de făcut. Bietul Derain a cărui forță morocănoasă îmi plăcea. Prea viu pentru propria sa viață.

*

9

Pentru X. (și familia sa) iubirea se confundă cu suferința, cu angoasa. A iubi înseamnă a suferi de sau pentru. Pentru mine ea nu s-a despărțit niciodată de o anume stare de inocență voioasă. Nici nu-i întîlnisem bine că și eram cufundat în culpabilitate și nu mai puteam iubi cu adevărat.

*

20

Nu faptul de a muri mă sperie, ci de a trăi în moarte.

Nimicirea nu are nimic care să-l sperie pe cel care a trăit mult.

Dumnezeu nu e necesar ca să creeze culpabilitatea și nici ca să pedepsească. Ființele sînt suficiente. La rigoare, el ar putea întemeia nevinovăția.

*

21

Cum să predice dreptatea cel care n-a ajuns nici măcar să se ghideze după ea în viață?

Ca să-și doboare familia cu lovituri de topor în timpul nopții, asasinul se dezbrăcase.

M.: „Ești secretos, bun și (ca să compensezi ceea ce este respingător în bunătate) ești pasionat, și uneori nedrept“.

*

5 octombrie[1]

Decorul Rotterdamului noaptea, înălțat cu toate carcasele sale luminoase deasupra canalelor.

---

[1] Camus vizitează Olanda în octombrie 1954. Acest decor se va regăsi în *Căderea*. Și deja însemnările din 20 și 21 septembrie despre culpabilitate, justiție, anunță această carte.

*

Haga

Toată lumea asta grupată într-un mic spaţiu de case şi ape, lipite în tăcere unele de altele, şi ploaia revărsîndu-se peste tot oraşul, îndelung, mediu irespirabil şi nişte copilaşi urîţi şi bosumflaţi dirijînd circulaţia maşinilor placide şi frumoşii [...][1] grilajele muzeului regal ca să spele frontonul cu decoraţiuni bogate în timp ce ploua întruna şi un pianist pe un triciclu [...][2] cînta *Tristeţe* de Chopin acompaniat de un [...][3] violonist şi un distins cerşetor care aduna sărmanii bănuţi, oboluri care răsunau uşor şi se adresau zeilor schimonosiţi ai Indoneziei care se văd în vitrine şi care rătăceau, invizibili, în văzduhul Olandei, populînd nostalgia coloniştilor deposedaţi. O, Java, insulă îndepărtată, ai cărei fii servesc aici cafeaua în timp ce mai plouă încă şi în aerul ud pluteşte amintirea miraculoasă a tinerei fete la poartă, izvor inepuizabil, lumină a tuberculosului şi tăcerea bătrînului frate al lui Rembrandt ai cărui ochi privesc fără dorinţă ţara eternă.

*

6 octombrie

Plouă zile în şir şi vîntul rece [...][4] Era acolo la Rotterdam nou-nouţ şi Amsterdamul mereu plouat; şi aici la Haga, cocoţaţi pe biciclete cu ghidoane înalte ca nişte lebede funebre făcîndu-şi rondul în jurul unui Vigver rece, între anghilele vii din piaţa de peşte şi minunatele bijuterii din vitrinele urîte, de aceeaşi culoare ca şi frunzele moarte lipite pretutindeni pe sol şi heringii afumaţi care au navigat mult timp în mările de aur vechi. O, Cipango, acolo şi aici [...][5] Olandă, blîndă Olandă, unde se învaţă răbdarea[6] de a muri.

*

Convertire la seriozitate. Seriozitatea este minciuna acceptată şi infirmitatea recunoscută. Pentru tot restul, sinceritatea liniştită.

---

[1] Trei cuvinte indescifrabile.
[2] Un cuvînt indescifrabil.
[3] Un cuvînt indescifrabil.
[4] Patru cuvinte indescifrabile.
[5] Un cuvînt indescifrabil.
[6] Lectură îndoielnică.

*

Don Juan[1]

Ea: Am ştiut întotdeauna că nu mă iubeşti.

Dar te iubeam.

Mă priveai şi priveai uneori peste capul meu.

El: Eu nu seduc, mă adaptez.

*

26 octombrie

Contrariul reacţiei nu este revoluţia, ci creaţia. Lumea este tot timpul în stare de reacţie, este deci necontenit în pericol de revoluţie. Ceea ce defineşte progresul, dacă există unul, e că neîncetat creatori de toate categoriile găsesc formele care triumfă asupra spiritului de reacţie şi de inerţie, fără ca revoluţia să fie necesară. Cînd aceşti creatori nu mai apar, revoluţia este inevitabilă.

*

Potrivit lui Koestler, vechiul drept turcesc considera circumstanţă atenuantă pentru o crimă faptul de a fi fost comisă de [...][2].

*

Caprifoi, mirosul lui este legat pentru mine de Alger. Plutea pe străzile care urcau spre grădinile înalte unde ne aşteptau fete tinere. Viţă-de-vie, tinereţe...

*

Trandafirul alb al dimineţii are un miros de apă şi de piper.

*

Julia[3]

Ultimul act: J.: Sînt urîtă.

d'Al: Da.

---

[1] Tema lui Don Juan l-a obsedat totdeauna pe Camus, de cînd era la Alger, în 1937, unde a montat şi a jucat *Don Juan* de Puşkin la Teatrul muncii, pînă la însemnările care se găsesc deseori în *Carnete* începînd din 1940. S-a văzut deja, în *Caietul al VII-lea*, p. 438, că, amestecînd miturile lui Don Juan şi Faust, proiectează un *Don Faust*.

[2] Două cuvinte indescifrabile.

[3] Proiect de piesă despre Julie de Lespinasse. Cele două replici sînt schimbate între Julie şi d'Alembert. Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 406.

*

Tot ceea ce, în mine şi în fiinţe, mă trage în jos.

*

1 noiembrie

Citesc adesea că sînt ateu, aud vorbindu-se de ateismul meu. Or, aceste cuvinte nu-mi spun nimic, nu au un sens pentru mine. Nu cred în Dumnezeu *şi* nu sînt ateu.

*

În calitate de creator am dat viaţă morţii înseşi. Asta e tot ce aveam de făcut înainte de a muri.

*

Pavese: „Sîntem nişte tîmpiţi. Puţina libertate pe care ne-o lasă guvernul, lăsăm să ne-o înghită femeile“.

*

Rembrandt: gloria pînă în 1642, la 36 de ani. Începînd de la acea dată, se îndreaptă spre singurătate şi sărăcie. Experienţă rară şi mai semnificativă decît cea, banală, a artistului necunoscut. Despre o asemenea experienţă nu s-a spus încă nimic.

*

B.C.: „Forţa asta spirituală, Natura nu o dă omului ca să se bucure el însuşi de ea. I-o încredinţează pentru o folosinţă care-i depăşeşte persoana“.

Idem: „Un creator autentic este în mod organic supus legii plăcerii“.

*

Spengler spune că sufletul Rusiei este o revoltă împotriva Antichităţii. Destul de adevărat. De văzut şi Berdiaev: Rusia n-a avut niciodată Renaştere.

*

Text despre Hébertot[1]. În mijlocul grotei, marele caşalot alb. Filtrează printre dinţi şi nu lasă să ajungă pînă la el decît un plancton de autori savuroşi.

---

[1] Director al teatrului care-i purta numele şi unde au fost regizate pentru prima oară piesele *Caligula*, în 1945, şi *Cei drepţi*, în 1949.

*

Realism. Toată lumea e realistă. Nimeni nu este realist. Pînă la urmă, nu estetica e cea care contează, ci atitudinea interioară.

*

Literatura ţărilor totalitare nu moare fiindcă este controlată, ci fiindcă e despărţită de celelalte literaturi. Orice artist care, din start, nu e deschis realităţii întregi este mutilat.

*

7 noiembrie 1954
41 de ani.

*

Bacantele[1]
În Sicilia. Acum. Mic sat din regiunea Palermo. Şi totul cum se cuvine.
Opere foarte mari în perspectivă. Oricum rămîne ceva. Exemplu: Don Juan, Faust, totul încape aici[2].

*

De corectat *Omul revoltat,* p. 225, rîndul 6 (muncitori în loc de călugări) şi p. 229, primul rînd.

*

Scrisoare Duperray[3]. „Sindicaliştii revoluţionari continuă să se dedice activităţii lor esenţiale: căutarea motivelor de a se separa în privinţa unor principii comune."

*

Titlu de nuvelă: Un puritan al timpului nostru.

*

---

[1] Piesă de Euripide (406 î.Hr.). Camus pare să se gîndească la o adaptare (vezi mai jos).
[2] Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 438 şi *Caietul al VIII-lea*, p. 449.
[3] Jean Duperray, militant sindicalist şi scriitor care a cunoscut-o pe Simone Weil în anii '30. A scris *Harengs frits au sang* (Gallimard, 1954).

24 noiembrie, ora 10.00

Sosire la Torino azi-dimineaţă[1]. De cîteva zile mă bucur la gîndul că voi regăsi Italia. Din 1938, data ultimului meu sejur, nu am mai revăzut-o. Războiul, Rezistenţa, *Combat* şi toţi anii aceia de respingătoare seriozitate. Călătorii, dar instructive şi în cursul cărora inima tăcea. Mi se părea că tinereţea mea mă aştepta în Italia şi forţe noi, şi lumina pierdută. Aveam să fug de universul acesta (de acasă) care de un an mă distrugea celulă cu celulă, aveam să mă salvez poate definitiv. Ieri, de fapt, cînd trenul a demarat, bucuria mea nu mai era atît de mare. Mai întîi obosit, apoi întîlnirea cu Grenier cînd aş fi vrut să vorbim degajat şi n-am putut s-o fac, şi X. care nu m-a ajutat să plec mulţumit. Noaptea însă, între scurte momente de somn, se ivea o fericire, încă îndepărtată.

La ora 7 dimineaţa, ideea că sîntem în Italia. Mă scutur, deschid storul: un peisaj înzăpezit şi înceţoşat. Ninge peste toată Italia de nord. Singur în compartiment m-a cuprins rîsul. Nu e frig. Totuşi la gară încîntătoarea I.A., care mă aşteaptă, pretinde că moare de frig. Cu adorabila ei franceză şovăitoare, micile gesturi calme şi graţioase (îmi aminteşte de Mama), îmbujorată de frig ca o floricică a zăpezilor, îmi dăruie ceva din Italia. Deja italienii din tren, curînd şi cei de la hotel, îmi încălziseră inima. Popor pe care l-am iubit întotdeauna şi care mă face să mă simt exilat în perpetua indispoziţie a francezilor.

Din camera de hotel văd oraşul Torino peste care zăpada cade necontenit. Iar rîd de decepţia mea. Dar curajul îmi revine.

*

Torino sub zăpadă şi ceaţă. În galeria egipteană, mumiile fără bandaje care au fost scoase din nisip se zbîrcesc de frig. Îmi plac străzile late cu lespezi. Oraş construit din spaţiu ca şi din ziduri. Mă duc să văd casa de pe via Carlo Alberto nr. 6 unde a lucrat Nietzsche şi apoi s-a cufundat în nebunie. Nu am putut niciodată să citesc fără să plîng relatarea sosirii lui Overbeck, intrarea lui în odaia unde Nietzsche nebun delirează, apoi gestul acestuia care se aruncă în braţele lui Overbeck plîngînd. În faţa acestei case încerc să mă gîndesc

---

[1] Albert Camus s-a dus în Italia la invitaţia Asociaţiei culturale italiene. A ţinut conferinţe la Torino, Genova şi la Roma.

la cel pe care l-am iubit întotdeauna cu tot atîta afecţiune cîtă admiraţie, dar e zadarnic. Îl întîlnesc mai curînd în oraşul pe care, în ciuda cerului apăsător, înţeleg că l-a iubit şi de ce l-a iubit.

*

Nuvelă. Prizonierii unui lagăr de concentrare aleg un papă, desemnîndu-l dintre aceia care au suferit cel mai mult, îl reneagă pe celălalt, de la Roma, care trăieşte în luxosul Vatican. Îl numesc pe al lor *Părinte,* deşi este unul dintre cei mai tineri, îi dau ascultare în toate, mor pentru el pînă ce el însuşi moare apărîndu-şi fiii (sau refuză să moară şi se păzeşte pentru că mai are şi pe alţii de apărat şi ăsta-i doar începutul)[1].

*

25 noiembrie

Zi cenuşie şi înceţoşată. Rătăcesc prin Torino. Pe colină capete de mort încoronate. În oraş, în centrul unor perspective vaste, nişte cai de bronz aleargă în ceaţă. Torino, oraş de cai înţepeniţi în chiar elanul în care Nietzsche, devenit dement, a oprit un cal bătut de birjar, sărutîndu-l apoi nebuneşte pe bot. Dineu vila Camerana.

*

26 noiembrie

Lungă plimbare pe colinele din Torino. De jur-împrejur, pe cer apar şi dispar în ceaţă Alpii înzăpeziţi. Aerul este rece, umed, cu parfum de toamnă. Oraşul, jos, este acoperit de neguri. Departe de toate, obosit şi bizar de fericit. Seara, conferinţă.

*

27 noiembrie

Dimineaţa, plecare spre Genova cu I.A.; stranie fiinţă mică, curată, inimoasă şi cu voinţă din belşug, cu un soi de renunţare calculată care surprinde la cineva atît de tînăr. Vrea „să rîdă şi să regrete“. În materie de religie, crede în „dragostea detaşată“. Multe lucruri, hotărît, îmi

[1] Idee utilizată în *Căderea*. Clamence povesteşte că, prizonier în Libia, a fost ales papă de către tovarăşii săi de captivitate.

amintesc de Mama, la care mă gîndesc cu tristeţe. Încă mă mai apasă pe inimă moartea asta gravă, de necrezut…

Peste întregul Piemont şi peste Liguria, ploaie şi ceaţă. Traversăm munţii care mărginesc coasta ligurică în mijlocul unor cîmpuri de zăpadă. Patru tunele şi zăpada dispare în timp ce ploaia se înteţeşte pe pantele care coboară spre mare. La două ore după sosire, conferinţă. Dineu la Palatul Doria. Bătrîna marchiză uscată, cu excepţia ochilor şi a inimii. Ieşind umblu printr-o Genova în fine regăsită, spălată de ploaia abundentă. Marmura neagră şi albă luceşte, luminile ţîşnesc pe străzi, artere mari, banale.

*

Din secolul al VI-lea pînă în anul 1800, populaţia Europei nu a reuşit niciodată să depăşească 180 de milioane.

Între 1800 şi 1914, creşte de la 180 la 460 de milioane!

*

Ortega y Gasset[1]. Cine vrea să ştie cui îi vorbeşte – ca să scrie.

Face distincţie între societate şi asociaţie.

Libertatea şi pluralismul sunt cele două dominante ale Europei.

Filosof şi profesor de filosofie, vezi p. 26 – despre aristocraţia adevărată, pasiune.

*

Humboldt[2]. Pentru ca fiinţa omenească să se îmbogăţească şi să se perfecţioneze, e nevoie de o varietate de situaţii. Menţinerea acestei varietăţi reprezintă efortul central al adevăratului liberalism.

*

Rusia de astăzi vede triumful individualismului sub forma sa cinică.

*

Ortega y Gasset. Istoria, luptă veşnică între paralitici şi epileptici.

*

Orice societate este bazată pe aristocraţie, deoarece aceasta, cea adevărată, înseamnă exigenţă faţă de sine şi fără această exigenţă orice societate moare.

---

[1] Jose Ortega y Gasset (1883-1955), filosof spaniol.

[2] Wilhelm von Humboldt (1767–1835), filolog şi om politic german.

*

Ortega y Gasset. Viaţa creatoare presupune un regim de înaltă igienă, de mare nobleţe, de stimulente constante care excită conştiinţa şi, de adăugat, viaţa creatoare este o viaţă energică.

*

Cum mai mişună de umbre ulicioarele înguste. Mulţumit şi obosit.

*

28 noiembrie

Lungă plimbare prin Genova. Oraş fascinant şi foarte asemănător cu cel de care îmi aminteam[1]. Superbele monumente plesnesc într-un corset strîmt de mici străzi în care mişună viaţa. Frumuseţea, aici, se creează pe loc, iradiază în viaţa de toate zilele. Un cîntăreţ, la un colţ de stradă, improvizează pe marginea scandalurilor actuale. Este un jurnal cîntat.

Mica mănăstire San Matteo. Vîntul lipeşte ploaia în rafale de frunzele mari de moşmon. Scurtă clipă de fericire. Acum trebuie să-mi schimb viaţa.

Seara: plecare spre Milano, sub ploaie. Sosire pe ploaie. Ceea ce a iubit Stendhal aici a murit definitiv.

*

29 noiembrie

Cina cea de Taină – Leonardo da Vinci este categoric la începutul decadenţei italiene. Mănăstirea San Ambrogio. Conferinţă. Seara iau trenul spre Roma, exasperat de stupidele mondenităţi care urmează conferinţelor. Incapabil să suport mai mult de o jumătate de oră maimuţărelile astea. Noapte albă.

*

30

Dimineaţa, în fine, soarele, palid, dar hotărît, pe cîmpia romană. Prosteşte, mi se umplu ochii de lacrimi. Roma. Din nou unul dintre acele hoteluri luxoase şi imbecile ca şi societatea care le întreţine. Am să mă mut mîine. Privesc cu N. naşterea lui Venus. Plimbare

---

[1] Camus a vizitat Genova în septembrie 1937.

de-a lungul vilei Borghese şi a Pincio-ului: totul este pictat pe cer cu un penel cu perii rari. Dorm. Ultima conferinţă. În fine liber. Dineu cu N., Silone[1] şi Carlo Levi[2]. Mîine o să fie o zi bună.

*

1-3 decembrie

Există oraşe ca Florenţa, mici oraşe toscane sau spaniole, care îl poartă pe călător, îl susţin la fiecare pas şi îi fac umbletul mai uşor. Altele care îl apasă imediat pe umeri şi îl strivesc, ca New York, şi acolo trebuie să înveţi încetul cu încetul să-ţi îndrepţi spinarea şi să vezi.

Roma apasă aşa, dar cu o greutate sensibilă şi uşoară, o porţi pe inimă ca pe un ansamblu de fîntîni, de grădini şi de cupole, respiri sub ea, puţin oprimat, dar straniu de fericit. Acest oraş relativ mic, dar ale cărui perspective aeriene izbucnesc uneori la o cotitură a străzii, acest spaţiu sensibil şi limitat respiră împreună cu călătorul şi trăieşte o dată cu el.

Am părăsit hotelul pentru pensiunea aceasta care dă spre vila Borghese. Am o terasă care înaintează peste grădini, iar priveliştea care se dezvăluie îmi strînge inima de fiecare dată. După atîţia ani, într-un oraş fără lumină, cu treziri în ceaţă, printre ziduri, mă hrănesc necontenit cu linia asta de arbori şi de ceruri care merge de la Porta Pinciana la Trinidà dei Monti şi în spatele căreia Roma îşi rostogoleşte cupolele şi dezordinea.

În fiecare dimineaţă, cînd ies pe terasa asta, încă uşor ameţit de somn, cîntul păsărilor mă surprinde, vine să mă caute în adîncul somnului şi să atingă un loc precis ca să elibereze de acolo brusc un soi de bucurie misterioasă. De două zile e frumos şi frumoasa lumină de decembrie desenează în faţa mea chiparoşii şi pinii răsfrînţi.

Regret aici anii stupizi şi negri pe care i-am trăit la Paris. Există o raţiune a inimii pe care n-o mai vreau fiindcă nu serveşte nimănui şi m-a adus la două degete de propria mea pierzanie.

---

[1] Ignazio Silone (1900-1978), romancier şi militant socialist italian. Camus a scris în 1939, în *Alger-Républicain*, despre romanul său *Pîinea şi vinul*. L-a întîlnit prima oară în 1948. Între 1953 şi 1957, Camus şi Silone au colaborat amîndoi la mica revistă de tendinţă anarhistă *Témoins*.

[2] Carlo Levi (1902-1976), pictor şi scriitor italian, autor al lucrării *Hristos s-a oprit la Eboli*.

Alaltăieri, în forum, în partea sa într-adevăr ruinată (lîngă Colosseum), nu în acel extravagant talcioc al coloanelor pretenţioase care se află sub Campidoglio, apoi pe acea admirabilă colină palatină căreia nimic nu-i epuizează tăcerea, pacea, lumea mereu născîndă şi mereu perfectă, începeam să mă regăsesc. La asta servesc marile imagini din trecut, cînd natura ştie să le primească şi să stingă zgomotul care doarme în ele, să reunească inimi şi forţe care pe urmă vor sluji mai bine prezentul şi viitorul. Se simte asta pe via Appia unde, ajuns totuşi spre sfîrşitul după-amiezei, mă simţeam, plimbîndu-mă, cu inima atît de plină, încît viaţa ar fi putut să mă părăsească atunci. Dar ştiam că ea va continua, că există o forţă în mine care merge înainte şi că halta asta va fi utilă acestei înaintări. (Un an în care n-am lucrat, în care n-am putut să lucrez în timp ce mă aşteptau zece subiecte pe care le consideram excepţionale şi pe care nu le puteam aborda. S-a împlinit un an zilele astea şi n-am înnebunit.) Trebuie să se trăiască bine în mănăstirea asta şi în camera asta unde a murit Il Tasso.

Pieţe din Roma. Piazza Navona. Sant' Ignazio şi celelalte. Sînt galbene. Bazinul fîntînilor este cam roz sub ţîşnirea barocă a apei şi a pietrelor. Cînd ai văzut tot, sau ai văzut în orice caz tot ce se putea vedea, să te plimbi fără a căuta să ştii este o fericire perfectă.

Ieri noapte, în faţă la San Pietro di Montorio, Roma sub luminile sale părea un port care-şi trimitea forfota şi gălăgia să moară la poalele acelui ţărm de tăcere unde ne aflam.

*

Ce stranie şi insuportabilă certitudine este să ştii că frumuseţea monumentală presupune întotdeauna o servitute, că ea este aşadar frumuseţea şi că nu poţi să nu doreşti frumuseţea fără să doreşti servitutea; servitutea nu rămîne mai puţin inacceptabilă din cauza asta. Poate de asta pun mai presus de orice frumuseţea unui peisaj, ea nu este plătită de nici o nedreptate, iar inima mea e liberă.

*

3 decembrie

Superbă dimineaţă în vila Borghese. Lumina dimineţilor din Algeria care se strecoară printre acele fine de pin şi le conturează

unul cîte unul. Iar Galeria, plină de lumină blondă, sculpturile lui Bernini mă amuză, încîntătoare şi deconcertante cînd graţia triumfă ca în cazul foarte suprarealistei Dafne (ca artă, a fost la început o contraofensivă a barocului), hidoase cînd graţia dispare, ca în consternantul Adevăr descoperit la Judecată. Şi pictor, chiar vibrant (Portrete).

Danae a lui Correggio, dar mai ales *Venus legînd la ochi amorul*, de Tizian, pictată la 90 de ani şi de o tinereţe actuală.

Pînzele lui Caravaggio, nu cele de la Santo Luigi dei Francesi văzute după-amiază, categoric superbe prin contrastul violenţei şi densităţii mute a luminii. *Înainte de Rembrandt.* Mai cu seamă *Chemarea Sfîntului Matei:* superbă. C. mă ajută să remarc constanţa temei tinereţii şi a vîrstei mature. Moravia îmi vorbise deja de omul Caravaggio: de mai multe ori criminal, fugind din Toscana pe o navă unde este tîlhărit, apoi aruncat pe o plajă, moare acolo, dement (1573-1610). Moravia îmi mai povestise şi adevărata istorie a familiei Cenci, despre care vrea să scrie o piesă. Beatrice e îngropată sub altarul de la Santo Luigi dei Francesi. Răzmeriţă la Roma, Revoluţia Franceză. Un pictor francez revoluţionar participă la jefuirea bisericii Santo Luigi dei Francesi. Sînt deschise mormintele. Scheletul Beatricei e acolo, craniul retezat odihnindu-se deasura corpului. Pictorul ia craniul şi iese jucîndu-se cu el precum o minge. Este ultima imagine legată de istoria teribilă a Beatricei Cenci.

La sfîrşitul după-amiezei, mă înapoiez la Gianicolo. San Pietro di Montorio. Da, colina asta este locul din Roma pe care-l prefer. În înaltul cerului tandru, stoluri de grauri, uşoare ca nişte dîre de fum, se învîrtesc în toate sensurile, se încrucişează, se risipesc, apoi se adună iar la un loc ca să plonjeze pe deasupra pinilor pe care-i ating înainte de a se întoarce în cer. Cînd coborîm din nou cu N., îi găsim puzderie în copaci, platanii din Viale del Re, la Trastevere, într-un număr atît de mare, încît fiecare arbore zumzăie şi pîrîie, acoperit de mai multe păsări decît de frunze. În înserarea care coboară, un ciripit asurzitor acoperă zgomotele cartierului popular, se confundă cu zdrăngănitul tramvaielor îndreptînd toate capetele şi făcîndu-le să zîmbească spre acele roiuri enorme de frunze şi pene.

Romanul brun şi înalt, cu chipul blînd şi nobil, cu ţinuta simplă şi atît de mîndră, care se ocupă de mine la pensiune. Nuvelă. Dragoste cu un pictor. Şi toată nobleţea de partea sa.

Să scriu un text BAROC despre Roma.

*

4 decembrie

Dimineaţa. Palatul Barberini. Narcis al lui Caravaggio şi mai ales madona aceea atribuită lui Piero della Francesca şi care mi se pare că aparţine mai curînd manierei mai fragile a lui Signorelli. Admirabilă oricum.

Cu Moravia şi N., dejun la Tivoli şi lungă după-amiază în vila lui Hadrian, loc perfect. Zi superbă, e adevărat, cu un cer rotund şi fără nori care răspîndeşte de pretutindeni aceeaşi cantitate de lumină peste magnificii chiparoşi şi pinii cei mari ai vilei. Fragmentele mari de ziduri în ruină primesc această lumină egală cu acoperămîntul lor sub formă de fagure şi lasă la rîndul lor ca stupurile de ciment să emane o miere de lumină. Văd mai bine de aici diferenţa dintre lumina romană şi celelalte, cea de la Florenţa bunăoară, mai difuză, argintată, spirituală, în fine. Lumina Romei este dimpotrivă rotundă, lucioasă şi suplă. Ea te duce cu gîndul la trupuri, la opulenţa cărnurilor fericite, la viaţa reuşită. Îndepărtările sînt încă şi mai suculente. Cîntecul păsărilor printre ruine. În faţa acestei perfecţiuni, curios şi fericit sentiment că totul e spus.

Dineu, Piovene[1]. După treizeci de convorbiri, încep să-mi fac o idee despre adevărata situaţie de aici. Nu opinii, ci facţiuni. Puţini liberali, mizeria, utilizarea ei şi, încetul cu încetul, o anume inerţie.

La patruzeci de ani, nu mai proclami răul, îl cunoşti şi lupţi cum se cuvine. Poţi atunci să creezi fără să uiţi ceva.

În mişcarea de ascensiune, în dreapta altarului, în *Judecata de Apoi*, trupurile lui Michelangelo trebuie să fi fost foarte musculoase ca să dea impresia asta de uşurătate irezistibilă. Cu atît mai uşoare, cu cît erau mai grele. Iată culmea artei.

---

[1] Guido Piovene (1907–1974), scriitor.

În apartamentul Borgia, Retorica lui Pinturicchio poartă o sabie.

Ţi se strînge puţin inima gîndindu-te că Iuliu al II-lea a ordonat să fie distruse frescele lui Piero della Francesca (şi ale altora) pentru ca Rafael să-i poată picta încăperile: cu ce s-a plătit superba *Eliberare a Sfîntului Petru*?

Coborîrea de pe Cruce de Caravaggio. Nu se vede Crucea: categoric, un foarte mare pictor.

*

6 decembrie

Zi cenuşie. Febră. Rămîn în cameră. Seara mă văd cu Moravia.

*

Roman

Primul om reface tot parcursul ca să descopere secretul: nu este primul. Orice om este primul om şi în acelaşi timp nimeni nu este primul. De aceea se aruncă la picioarele mamei sale.

*

7 decembrie

Plecare cu Nicola şi Francesco. Cîmpia romană. F. este atît de frumos şi de departe de tot fără a înceta să fie prezent şi uman. Satul Circe[1]. Sosire la Neapole. Dejun la Pozzuoli într-un restaurant geamăn cu Padovani. La Napoli ploaie diluviană care-mi măreşte febra. Seara cerul se înseninează.

*

8 decembrie

Mă trezesc cu o febră serioasă. Aseară n-am putut termina însemnările astea. Totuşi, plimbare lungă prin „Barrios“, în spatele străzii Santa Lucia. Sînt precum locuinţele mizere din spatele bulevardului Champs-Elysées. Uşa este deschisă şi se văd uneori trei copii în acelaşi pat cu tatăl, deloc jenaţi că se expun. Toate rufele care flutură şi dau oraşului Napoli un aer de sărbătoare perpetuă

---

[1] Muntele Circeo, la sud de lacul Sabaudia, e menţionat de Homer, Virgiliu, Strabon şi Pliniu sub numele de insula lui Circe. Satul de la poalele lui se numeşte tot Circeo.

vin la urma urmei din faptul că sînt puţine şi trebuie spălate zi de zi. Sînt stindardele mizeriei. N.F. diseară. Plecăm pe urmă într-o carrozzella umedă care miroase a piele şi a bălegar. Prietenia bărbaţilor e întotdeauna de bun-gust. N. ne conduce într-un cartier de la Porta Capuana. Strada mare care urcă. Pe toate balcoanele, lămpi cu abajururi. Şi asta dă mizeriei un aer de extraordinară sărbătoare. Se vede o vagă procesiune în faţa bisericii. Stindarde se agită deasupra mulţimii compacte care tropăie prin noroiul gras al resturilor de verze rămase de la piaţa de dimineaţă. Şi mai ales petarde. În spatele tuturor sfinţilor. Fecioara e anunţată prin plesnitori. La o fereastră, un dement, cu privirea fixă, aprinde una de la alta, cu acelaşi gest mecanic, zeci de petarde pe care le aruncă în mulţime şi în jurul cărora copiii încing un dans de Sioux pînă ce acestea explodează. Pensiunea săracilor. Viziune grandioasă. Escorialul mizeriei...

*

8 decembrie

Toată ziua în pat cu o febră care nu cedează. Pînă la urmă n-am să mă pot duce la Paestum. Să mă întorc la Roma o dată cu prima ameliorare, apoi la Paris, asta-i tot. Există ceva între mine şi templele greceşti. Întotdeauna intervine ceva în ultimul moment care mă împiedică să merg spre ele.[1]

De astă dată fără nici un mister de altfel. Anul acesta istovitor m-a îngenuncheat. Speranţa de a-mi regăsi puterile şi de a mă întoarce la lucru era pur sentimentală. Aş face mai bine, în loc să alerg spre o lumină pe care apoi abia o s-o pot gusta, să petrec un an refăcîndu-mi sănătatea şi voinţa. Dar pentru asta ar trebui să mă eliberez puţin de tot ce mă covîrşeşte. Sînt gînduri de pat şi de febră, şi de călător claustrat, înconjurat de Napoli. Dar sînt gînduri adevărate. Din fericire pot să văd marea din pat.

Pictorul prieten al lui F., ignorantissim şi trebuind să ilustreze pentru un program de radio *Patimile după Sfîntul Matei*, face un sfînt înconjurat de femei drăguţe şi de îngeri zeflemitori.

*

[1] Încă din vara lui 1939, Camus proiectează o călătorie în Grecia, dar survine războiul. Va trebui să aştepte pînă în aprilie 1955 ca să îşi îndeplinească visul.

9 decembrie

La deşteptare, febra a dispărut. Dar înţepenit şi parcă lovit în cap. Hotărăsc totuşi să plec (ca de fiecare dată îmi extrag energia din constatarea unei situaţii mai proaste: prizonier etc.). Plecăm pe un soare frumos. Sorrente (şi delicioasa grădină Cocumella), Amalfi, cam prea decorativ, unde luăm prînzul, apoi conduc eu ca să-l schimb pe F. obosit şi soarele apune cînd, după ce am traversat o regiune industrială şi apoi o porţiune curioasă care te duce cu gîndul la Limburi (trestii mari, copaci slabi şi desfrunziţi), sosim la Paestum. Aici inima tace.

(Mai tîrziu.) Vreau să încerc să prind din nou această sosire, la sfîrşitul după-amiezei. Sîntem întîmpinaţi în hanul de lîngă ruine de o plăcută odaie veche cu trei paturi şi pereţi enormi, văruiţi, frustă, dar de o certă curăţenie. Un cîine se lipeşte de mine. Soarele a apus cînd, barierele fiind închise, escaladăm zidurile ca să intrăm pe cîmpul cu ruine. Lumina vine dinspre marea aflată foarte aproape şi încă albastră, dar colinele din faţă sînt acum negre. Cînd ajungem înaintea templului lui Poseidon, corbii deja culcaţi se scoală într-un extraordinar tumult de aripi şi croncănituri, pe urmă zboară în jurul templului, coboară pe cele patru laturi şi pleacă parcă spre a saluta apariţia admirabilă în faţa ochilor noştri a unei făpturi alcătuite din piatră, dar vie şi de neuitat. Clipa, zborul negru al corbilor, rarele ciripituri de păsări, spaţiul dintre mare şi coline şi se reţin minunile exacte şi calde, toate acestea, pe lîngă oboseală şi emoţie, mă aduc în pragul lacrimilor. Apoi urmează încîntarea nesfîrşită, cînd totul tace.

Seară, tăcere, corbi, ca păsările de la Lourmarin şi pisica, lacrimile mele, muzică.

Dimineaţa la Tipasa, roua pe ruine. Cea mai tînără răcoare din lume peste ceea ce există mai vechi în ea. Asta mi-este credinţa şi, în opinia mea, principiul artei şi al vieţii.

*

10 decembrie

Aseară plimbare printre trestii, ziduri şi bivoli, spre plajă. Vuietul imens şi surd al mării care creşte încetul cu încetul. Plaja, apa călduţă sub cerul luminos şi cenuşiu în noapte. La înapoiere, plouă puţin şi

zgomotul mării descreşte în spatele nostru. Bivolii se mişcă încet, apoi lasă capul în jos, nemişcaţi ca noaptea. Blîndeţe.

Adorm după ce am privit de la fereastră templele în noapte. Camera care-mi place atît de mult, cu pereţi groşi şi goi, este glacială. Frig toată noaptea. Deschid ferestrele, plouă peste ruine. O oră mai tîrziu, în clipa cînd ieşim, cerul e albastru, lumina proaspătă şi magnifică.

Mă minunez necontenit în faţa acestui templu cu enormele-i coloane de burete roz, de plută aurie, cu greutatea sa aeriană, cu prezenţa sa inepuizabilă. Alte păsări s-au amestecat printre corbi, dar aceştia din urmă continuă să acopere templul cu un văl negru ce bate în toate direcţiile şi cu croncănituri răguşite. Mireasma proaspătă a micilor heliotropi care acoperă împrejurimile templului.

Zgomotele: un zgomot de apă, cîini, un scuter în depărtare.

Nu melancolia lucrurilor în ruină îmi mişcă inima, ci dragostea disperată a ceea ce veşnic durează în veşnica tinereţe, dragostea de viitor.

Tot printre ruinele dintre coline şi mare. Greu să mă smulg din locurile astea, primele după Tipasa unde am cunoscut abandonarea întregii mele fiinţe.

*

10 decembrie

Continuare. Plecăm totuşi şi cîteva ore mai tîrziu, Pompei. Interesat, desigur, dar niciodată emoţionat. Romanii uneori rafinaţi, niciodată civilizaţi. Avocaţi şi soldaţi pe care-i confunzi, Dumnezeu ştie de ce, cu grecii. Ei sînt primii, adevăraţii distrugători ai spiritului grec. Grecia învinsă nu i-a învins, vai, la rîndul ei. Căci dacă au împrumutat de la ea temele şi formele marii arte, nu au realizat niciodată decît aproximări reci care mai bine n-ar mai fi fost, decît să ne apară prin intermediul lor naivitatea şi splendoarea grecilor. Pe lîngă templul Herei de la Paestum, toate vestigiile antice care acoperă Roma şi întreaga Italie se fac ţăndări şi, o dată cu ele, o comedie de falsă grandoare. Inima mea a ştiut dintotdeauna asta din instinct, deoarece nu a bătut niciodată nici pentru un singur poem în latină (nici măcar pentru Virgiliu, admirat, dar neiubit) şi

a fremătat întotdeauna la străfulgerarea unei stanţe tragice sau lirice venite din Grecia.

La înapoierea în acel Buchenwald preţios care este Pompeiul, gust de cenuşă şi de oboseală de asemenea crescîndă. Conduc alternativ cu F. şi la ora 21.00 sosesc frînt la Roma.

*

11 decembrie

Toată ziua sau aproape toată ziua în pat. Stare febrilă continuă care îmi taie cheful de orice. Trebuie să-mi refac neapărat sănătatea. Am nevoie de forţă. Nu vreau ca viaţa să-mi fie uşoară, dar vreau să mă pot confrunta cu ea de la egal la egal dacă e grea. Să hotărăsc dacă vreau să merg acolo unde merg. Mîine plec.

*

12 decembrie

Îmi cade în mînă un jurnal. Comedia pariziană pe care o uitasem. Farsa premiului Goncourt. Pentru *Mandarini*[1] de astă dată. Se pare că eu sînt eroul. De fapt, autorul surprins într-o anumită situaţie (director al unui ziar înfiinţat de Rezistenţă) şi tot restul e fals, gîndurile, sentimentele şi actele. Mai mult actele dubioase din viaţa lui Sartre îmi sînt cu mărinimie aruncate în spinare. În afară de asta, gunoi. Dar nu voluntar, ci oarecum aşa cum se respiră.

Mă simt mai bine. Zi cenuşie. Plouă peste Roma ale cărei cupole bine spălate strălucesc slab. Dejun la F. G. Seara, singur, febra a trecut.

*

13 decembrie

Din nou Caravaggio. Santa Maria del Popolo. Tristeţea Romei cu străzile ei prea înalte, prea încordate. De asta pieţele sînt atît de frumoase, ele eliberează, acolo barocul triumfă asupra stilului roman. Ca acele cupluri romane înţepenite în piatră şi care nu au în comun decît faptul că parcă au înghiţit un băţ. Ora amurgului care

---

[1] Romanul Simonei de Beauvoir.

se strecoară printre palate şi face să se prăbuşească trufaşele faţade. Seara M. îmi vorbeşte de Brancati[1] şi de moartea lui. Cinez singur.

*

14 decembrie. Plecare

Existenţialism. Cînd se acuză între ei, poţi fi sigur că o fac întotdeauna ca să-i copleşească pe ceilalţi. Judecători penitenţi.[2]

Cu Luca începe adevărata trădare, cea care face să dispară strigătul disperat al lui Iisus în agonie.

M., căreia îi spun că unele roluri cer de la actor numai virtuozitate, prin ele putînd actorul să-şi dovedească meseria, măiestria, îmi răspunde că asta n-o interesează, că nu-i place să joace decît personaje pe care şi le poate însuşi şi trăi simţindu-se în rol ca şi cum ar trăi altă viaţă. Şi conchide: „Îmi place să joc fiindcă sînt romanescă“.

*

Morala. Să nu iei ceea ce nu doreşti (greu)[3].

Întotdeauna am sperat să devin mai bun. Întotdeauna am decis să fac ceea ce trebuie pentru asta. Dacă am şi făcut-o, asta-i altă problemă.

Căsătoria pentru mine nu era oare o aventură senzuală mai rafinată? Ba da.

Dacă eu înfloresc, ea se ofileşte. Nu poate trăi decît sprijinindu-se pe ofilirea mea. Astfel sîntem doi poli contrari ai psihologiei.

Opusul omului subteran: omul fără resentimente. Dar catastrofa e aceeaşi.

Lumea asta se răscoleşte atîta, ca un vierme tăiat, numai pentru că şi-a pierdut capul. Îşi caută aristocraţii.

*

La Martinière, vaporul alb care transporta ocnaşii la Cayenne – şi făcea escală la Alger ca să ia o nouă încărcătură (reportajul meu[4]

---

1 Vitaliano Brancati (1907-1954), romancier sicilian.

2 Prima apariţie a conceptului care se va afla în centrul lucrării *Căderea*.

3 Cf. *Căderea*: „…te afli într-o zi în situaţia de a lua fără să doreşti“.

4 *Alger-Républicain*, 1 decembrie 1938. Titlu: „Oamenii aceia care sînt şterşi din rîndul umanităţii“. Subtitlu: „57 deportaţi au părăsit alaltăieri Algerul îndreptîndu-se spre ocnă“. Cf. *Carnete* I, 15 decembrie 1938.

într-o zi de ploaie diluviană – luntrea de transportat mărfuri plină de ocnaşi raşi în cap – interiorul, cele două cuşti etc. – aceeaşi călătorie pe care am făcut-o, dar într-o cabină confortabilă) – O povestire?

*

Primul om. Ambiţia îl făcea să rîdă. Nu voia să aibă, nu voia să posede, voia să fie. Singura sa încăpăţînare era această ţintă.

De îndată ce viaţa particulară este scoasă la vedere, explicată unei mulţimi, ea devine viaţă publică şi degeaba vrei să te menţii în ea.

Această viaţă (goală) a oraşelor şi a zilelor insuportabile lipsite de dragoste.

Ea este ceea ce m-a interesat cel mai mult pe lume în ultimii zece ani.

*

Primul om. „Şi gîndindu-se la tot ce făcuse fără să vrea cu adevărat, pentru că alţii voiseră sau, mai simplu, pentru că alţii făcuseră aşa în împrejurări asemănătoare, toate acestea acumulate sfîrşiseră totuşi prin a alcătui o viaţă, cea pe care o împărţea cu toţi oamenii care în cele din urmă mor fiindcă n-au ştiut să trăiască ceea ce voiau cu adevărat să trăiască."

*

Primul om. Tema energiei: „Voi domina, dar fără compromis. Compromisul, ipocrizia, dorinţa josnică de putere, toate astea sînt prea uşoare. Dar voi domina cu adevărat, fără să fac un gest ca să posed sau să am."

Singura lege a fiinţei este să fii şi să te depăşeşti.

*

Jonas. Portăreasa nebună (fiul ei mort): „Ah! Domnule Jonas, dumneavoastră înţelegeţi!" şi imediat după aceea: „Să nu vă duceţi să-l vedeţi pe domnul Jonas, îşi bate soţia şi copiii".

*

Primul om. Tema prieteniei

M. fără prea multă cultură şi intrînd de-a dreptul în operele mari. Incapabilă să zăbovească, chiar şi din lene, în preajma mediocrităţii şi discernînd grandoarea din instinct.

*

Primul om. Tema angoasei (cf. *Cunoaşterea omului,* Adler p. 156). Resortul personajelor: dorinţa de putere, psihologic vorbind.

*

Don Faust (sau doctorul Tenorio): „N-am cerut niciodată nimic pentru ceea ce dădeam, n-am vorbit niciodată despre ceea ce am făcut, mă socoteam prea mărunt ca să fi dat vreodată destul şi mă gîndeam mai ales la tot ce nu dădusem vreodată. Dar astăzi am nevoie de puţinul pe care l-am făcut, am nevoie de cei de aici. Cei cărora nu le-am refuzat niciodată mîna întinsă, nici sprijinul să vorbească acum şi să depună mărturie în favoarea mea. *Toţi tac.* Atunci voi fi eu cel care va vorbi. Acesta..." (text revoltat).

*

Primul om. Cu Simone. Nu o poate poseda timp de un an. Şi pe urmă fuga. Ea plînge şi asta declanşează totul.

Totul se trage de la imposibilitatea mea congenitală de a fi un burghez, ba chiar un burghez mulţumit. Cea mai mică aparenţă de stabilitate în viaţă mă îngrozeşte.

Pînă la urmă marea mea superioritate asupra trişorilor este că nu mi-e teamă să mor. Am faţă de moarte oroare şi dezgust. Dar nu mi-e teamă să mor.

Trădarea intelectualilor de stînga. Dacă adevăratul lor ţel este să menţină principiul revoluţionar în U.R.S.S. corijîndu-i treptat perversiunile, ce motiv ar avea guvernul rus să renunţe la metodele sale totalitare dacă ştie dinainte că ele vor fi întotdeauna scuzate? În realitate, numai opoziţia sinceră a oamenilor de stînga din Occident poate să pună pe gînduri acel guvern, admiţînd că ar putea sau ar voi acest lucru. Dar, tot în realitate, trădarea intelectualilor noştri se explică prin altceva decît prin prostie.

De ce slăbiciunea în faţa plăcerii să fie mai vinovată decît slăbiciunea în faţa durerii? Aceasta din urmă săvîrşeşte uneori ravagii incomparabile.

*

Don Faust. Primul tablou sau prologul. Faust cere să cunoască tot şi să aibă tot. „Îţi voi da deci puterea de-a seduce“, spune diavolul. Şi Faust devine Don Juan.

Tabloul ultim. Trebuie să plătească. „Să mergem.“ Nu, spune diavolul, trebuie să vii împotriva voinţei tale sau altfel mori pur şi simplu. „Să murim deci pur şi simplu“ (aici corul bărbaţilor care-l întîmpină pe erou – mai bine mai tîrziu decît niciodată).

*

Complex insular al Rusiei şi al comuniştilor (Cf. Adler: *Cunoaşterea omului,* p. 154)[1].

În *N.R.F.*: dialoguri (răspunsuri, întrebări) sau scrisoare imaginară[2] despre *Actuelles.*

*

Roman. „În seara aceea lucrurile nu mergeau cum trebuie. La concert el aplaudase după cea de-a treia parte crezînd că simfonia se terminase. Dar nişte „sst“-uri viguroase şi mustrătoare i-au atras atenţia că sînt patru părţi. Iar privirea vecinilor săi, îngreunată de extazul recent şi de dispreţul subit, îl mai urmărea încă.“

Una dintre nuvele în stil francez *(Jonas).*

Creşterea apelor Senei. În noapte, vuietul fluviului, niciodată auzit pînă atunci.

*

Don Juan. Ateul moralist găseşte credinţa. De atunci înainte totul este permis atîta vreme cît cineva poate ierta ceea ce oamenii nu pot. De unde generosul libertinaj încununat de o credinţă vie.

Gustul creaţiei este atît de puternic, încît cei incapabili aleg comunismul pentru că le asigură o creaţie total colectivă.

*

---

1 Alfred Adler, *Menschenkenntnis,* Leipzig, 1927. *Connaissance de l'homme*, Payot, 1949.

2 Procedeul literar al scrisorii imaginare a fost de mai multe ori folosit de Camus. *Scrisoare către un tînăr englez despre starea de spirit a naţiunii franceze*, în 1939, în *Alger-Républicain*. În aceeaşi epocă, în *Carnete*, *Scrisoare către un disperat.* Şi mai ales *Scrisorile către un prieten german*, destinate presei clandestine şi publicate în volum în 1945.

Teatru. Timon – Demonii – Julie – Improvizaţie – Presa – Bacantele.

Dante admite nişte îngeri neutri în disputa dintre Satana şi Dumnezeu. Îi strecoară în anticamera infernului său. III 37[1].

*

17 februarie

Sosire la Alger. Din avionul care zboară de-a lungul coastei, oraşul se vede ca un pumn de pietre scînteietoare aruncat pe malul mării. Grădina hotelului St. Georges. O noapte primitoare la care revin în sfîrşit şi care mă întîmpină ca odinioară, fidelă.

*

18 februarie

Frumuseţea Algerului dimineaţa. Iasomia în grădina hotelului St. Georges. Mirosul ei mă umple de bucurie, de tinereţe. Coborîrea spre oraşul răcoros, aerisit. Marea în depărtare scînteiază. Fericire.

Moartea lui François, infirm. Trimis acasă de la clinică cu un cancer la limbă. Agonizînd singur în cocioaba lui, vomînd sînge pe tot peretele, lovind cu pumnul în peretele acela gros şi murdar care-l desparte de vecini.

*

19

La mine nici măcar un singur fotoliu. Cîteva scaune. Întotdeauna aşa. Niciodată comoditate, nici confort.

Vizită la comercianţii din Belcourt. Trei morţi. Familia Masson. Marthe. Alexandrine. Juliette. Zinzin (urechi clăpăuge, contorsionist, cîntă la cinematograful Alcazar).

*

Primul om

În ce an s-a născut papa?

Nu ştiu. Aveam cu patru ani mai mult decît el.

---

[1] „…corul acesta abject al îngerilor care n-au fost nici rebeli, nici fideli lui Dumnezeu, dar care nu s-au gîndit decît la ei înşişi. Cerurile îi gonesc ca să nu-şi piardă frumuseţea, iar infernul cel adînc nu-i primeşte, căci osîndiţii ar scoate din asta cine ştie ce glorie.“

Şi tu, în ce an?

Nu ştiu. Uită-te în livretul meu de familie.

Bine, familia l-a părăsit. La ce vîrstă? – Nu ştiu. Oh! era tînăr. Soră-sa l-a lăsat. Cîţi ani avea soră-sa? Nu ştiu. – Dar fraţii lui? El era cel mai mic – ba nu, al doilea. – Păi atunci fraţii lui erau prea mici ca să se ocupe de el. – Da, pesemne că din cauza asta. – Atunci nu puteau face altfel.

La şaisprezece ani muncitor agricol la socrii soră-sii. Îl pun să muncească mult.

„Nu mai voia să-i vadă. Se săturase de ei.“

Idem: luptă pentru cauza arabă. Este prins într-o răzmeriţă anti-franceză cu soţia sa. O omoară ca să evite să fie violată, dar îi supravieţuieşte. Este judecat şi condamnat.

Sau: am luptat 20 de ani pentru ei, iar în ziua eliberării, tocmai ei mi-au ucis mama.

Idem: sinuciderea lui X. St. Germain-des-Prés. Prietenii lui Mefisto[1]. Marinella. Beţie. Jean-Pierre care-l insultă pe X.: „Ţie-ţi reuşeşte tot. Mă dezguşti“.

*

20

Tipasa. Ploi şi soare. Absintul botezat cu apă. Şi crîmpeie de lumină proaspătă pe ruinele umede. Aceeaşi emoţie, mereu nouă.

Ce şansă să te fi născut pe colinele de la Tipasa! Şi nu la St. Étienne sau la Roubaix. Să-mi cunosc şansa şi s-o primesc cu recunoştinţă.

*

21

Zi radioasă. În depărtare, marea şi cerul scînteiază contopite. Ca în fiecare dimineaţă, grădina şi mirosul iasomiei, şi păsările care exultă.

*

22 februarie

Neguri.

---

[1] Cramă în Saint-Germain-des-Prés aparţinînd unui francez originar din Algeria.

*

23 februarie

Trezit de soarele care-mi inundă patul. O zi ca o cupă de cristal din care se revarsă o nesfîrşită lumină albastră şi aurie.

*

24 februarie

Orléansville[1]. Dimineaţa munţii decupaţi în petala delicată a unei ciclame. Chiar la Orléansville, barăci şi reconstrucţie: Far West. Tînăra echipă de arhitecţi care scapă de descurajare pentru că văd oraşul acesta în viitor.

*

25 februarie

R.U.A.[2] Fericirea acestei simple prietenii pe care am trăit-o.

*

26 februarie

După ce regina bătrînă a dat naştere reginelor tinere, acestea o ucid sau o gonesc. Iar pe marginea stupului ea moare de foame.

Acea ridicolă paradă a dragostei şi a abominabilelor sale pretenţii graţie cărora cei slabi şi vulgari se ajută să trăiască şi să pară.

*

26 aprilie

Plecare din Paris. X. mă mîhneşte şi mă goleşte de orice bucurie. Alpii. Şi insulele care vin încet una cîte una în întîmpinarea noastră pe mare: Corsica, Sardinia, în depărtare Elba şi Calabria. Cefalonia şi Itaca aproape invizibile în amurg. Apoi coasta Greciei, dar în noapte, mîna musculoasă a Peloponezului devine un continent sumbru şi misterios, acoperit de ghiocei, unde licăresc din loc în loc piscuri înzăpezite. Cîteva stele pe cerul încă luminos şi pe urmă un corn de lună. Atena.

---

[1] Un cutremur de pămînt distrusese Orléansville la 9 septembrie 1954. Arhitectul urbanist Jean de Maisonseul, vechi prieten al lui Camus, l-a dus să vadă şantierul de reconstrucţie. S-a construit şi un teatru care a primit numele de Teatrul Albert Camus.

[2] Racing Universitaire d'Alger, echipă al cărei portar a fost Camus în tinereţe.

*

27

La trezire, vînt, nori şi soare. Cîteva curse în oraş. Încîntătorul meu traducător de 21 de ani, de o prospeţime adorabilă (v-am spus că eram lîngă hotel, dar nu era adevărat şi am alergat tot timpul ca să nu întîrzii, de-aceea respir greu), care mă cucereşte şi pe care-l adopt.

Acropole. Vîntul a gonit toţi norii, iar lumina cea mai albă şi caldă cade din cer. Toată dimineaţa sentiment straniu că mă aflu aici de mulţi ani, că sînt acasă, de altfel, fără să mă deranjeze cîtuşi de puţin diferenţa de limbă. Urcînd pe Acropole, mi se întăreşte această impresie cînd constat că mă duc „ca pe la vecini", fără nici o emoţie.

Sus e altceva. Pe temple şi pe piatra de pe sol pe care vîntul pare să le fi decapat pînă la os, lumina de la ora unsprezece cade din plin, se refractă, se sparge în mii de spade albe şi arzătoare. Lumina îţi săgetează ochii, îţi stîrneşte plînsul, intră în corp cu o repeziciune dureroasă, îl goleşte, îl deschide unui soi de viol pur fizic, purificîndu-l totodată.

Din obişnuinţă, ochii se deschid încetul cu încetul şi extravaganta (da, asta mă izbeşte, extraordinara îndrăzneală a acestui clasicism) frumuseţe a locului este primită de o fiinţă purificată, trecută prin dezinfectantul luminii.

Atunci macii de un roşu închis, pe care nu-i mai văzusem niciodată, dintre care unul creşte singuratic, direct pe piatra goală, [...][1], nalbele, şi balizat de perspective desăvîrşite, spaţiul pînă la mare. Şi faţa celei de-a doua *Kore*, piciorul îndoit al celei de-a treia, pe Erehteion...

Te aperi aici de ideea că perfecţiunea a fost atinsă atunci şi că după aceea lumea nu a făcut decît să se degradeze. Dar ideea asta îţi frînge pînă la urmă inima. Trebuie mereu şi mereu să te aperi de ea. Vrem să trăim şi dacă am crede asta ar însemna să murim.

După-amiază, Hymette de culoare violetă. Muntele Pentelic.

Ora 19.00. Conferinţă. Dineu într-o tavernă din cartierul vechi.

*

[1] Un cuvînt indescifrabil.

28

Dimineaţa. Cu Marguerite Liberaki[1]. Daphni. Dar Bizanţ, hotărît... Locul e fermecător. Eleusis, unde ai nevoie de multă imaginaţie. Dar cîmpia înainte şi după Eleusis este foarte frumoasă. În templu cele două culoare ducînd în sanctuar, din care al doilea este deviat pentru ca totul să fie ascuns vederii celor neiniţiaţi.

Importanţa capitală a ceea ce ştiu despre Eleusis. Să dezvolt.

La muzeu piese admirabile.

Dejun la ambasadă. *Tiempo perdido.*

După-masă. Agora. Theseion. Areopagul; în micul muzeu din Agora, statuile de la Iráklion, Atena, Heracles. Heracles noduros şi dur sub caprifoiul înflorit care-l acoperă. Pe urmă urc pe colina Muzelor. Soarele coborît la orizont nu a ajuns încă în momentul în care, roşu fiind, culoarea îl desenează perfect pe cerul senin. Dar nu mai are forţa din timpul zilei, e pe cale de a pieri şi de a-şi pierde forma. Din conturul său spart se prelinge atunci o miere subtilă care se răspîndeşte pe tot cerul, aureşte colinele şi Acropole, şi acoperă cu o glorie suavă şi unică pînă şi cuburile oraşului risipite în cele patru zări, pînă la mare.

Cobor chiar la timp pentru conferinţa mea controversată. Plec de acolo obosit după două ore în care răspund unei mulţimi de întrebări. Dineu în Pireu cu Marguerite Liberaki. Ciudată făptură, misterioasă şi neagră, cu străfulgerări bruşte de viaţă şi de rîsete.

*

29

Dimineaţă. Muzeul Naţional. Cuprinde toată frumuseţea lumii. *Kore*-le trebuiau să mă emoţioneze, ştiam asta, dar încîntarea pe care mi-au lăsat-o mai dăinuie încă. Mi se permite să vizitez subsolurile unde au fost depuse cîteva dintre ele ca să fie protejate de invazie şi de distrugeri în timpul războiului. Şi acolo, la subsol, unde le-a azvîrlit istoria, ele încă mai surîd sub praful şi paiele care le acoperă, iar surîsul acela încă mai însufleţeşte peste douăzeci şi cinci de secole, încă mai informează şi încurajează. Stelele funerare de asemenea, ca şi durerea asta înăbuşită. Pe o lecită cu alb şi negru, mortul nemîngîiat

---

[1] Romancieră şi autoare dramatică greacă.

nu se poate resemna să nu mai vadă soarele şi marea. Plec uşor îmbătat şi nefericit din mijlocul acestei perfecţiuni.

Pe urmă plec spre Sunion. Lumina amiezii mai este încă puţin voalată, poartă în suspensie ceţuri invizibile, dar admir spaţiul şi vastitatea acestor peisaje totuşi reduse. Pe măsură ce ne apropiem de Sunion lumina devine mai proaspătă şi mai tînără. Apoi, pe promontoriu, la picioarele templului, nu mai e decît vînt. Templul însuşi mă lasă rece. Marmura asta prea albă are aspect de stucatură. Dar promontoriul pe care se înalţă templul şi care înaintează în mare ca o dunetă de unde domini escadra insulelor în larg, în timp ce în spate, la dreapta şi la stînga, marea înspumată înaintează de-a lungul flancurilor de nisip şi de stînci, este un loc de nedescris. Vîntul furios suflă atît de tare printre coloane, încît ai crede că e o pădure vie. Răscoleşte aerul albastru, îl aspiră pe cel din larg, îl amestecă violent cu parfumurile ce urcă de pe colina acoperită de flori minuscule şi proaspete şi plesneşte cu furie, neîncetat, în jurul nostru cearşafuri albastre ţesute din aer şi lumină. Dacă te aşezi la picioarele templului ca să te adăposteşti de vînt, lumina devine brusc mai pură într-un soi de ţîşnire nemişcată. În depărtare, insule în derivă. Nici o pasăre. Marea face o spumă uşoară pînă la orizont. Clipă desăvîrşită.

Desăvîrşită, cu excepţia acestei insule Makronissos[1], astăzi pustie ce-i drept, dar care a fost o insulă de deportare despre care am auzit istorisiri înspăimîntătoare.

Prînzim jos de tot, pe micuţa plajă, mîncăm peşte şi brînzeturi în faţa bărcilor mari de pescuit din micul port. Către mijlocul după-amiezei, culorile se întunecă, insulele se solidifică, cerul se destinde. Este momentul luminii perfecte, al părăsirii de sine, al lui *Totu-i în regulă*. Dar trebuie să plecăm, din cauza conferinţei mele. Mă smulg cu greu din locurile astea şi nu plec întru totul.

Dar din nou pe promontoriu, înainte de a ieşi la drum, se zăreşte Makronissos. Pe tot drumul de întoarcere, lumina cea mai frumoasă pe care am avut-o aici, aşternută pe livezile de măslini, pe smochinii cu frunzele deosebit de verzi, pe rarii chiparoşi şi eucalipţi.

---

[1] Există în dosarele politice din arhivele lui Albert Camus o importantă documentaţie despre Makronissos.

Conferinţă. Dineu în cursul căruia obţin informaţii despre deportare. Cifrele par să concorde. Numărul deportaţilor a fost redus la 8 sau 900. De asta va trebui să mă ocup.

*

30

Muzeul Naţional. Marele *kouros* zvelt pe care am să-l revăd. Repetiţie la *Hecuba*. În afară de una, tinerele grecoaice sînt lipsite de graţie şi de stil. Dejun la Kephissia, grădina sub o lumină blîndă răsună de cîntecul privighetorilor.

După-amiază. Lucru, apoi colina Muzelor. De astă dată soarele e aproape la asfinţit. Din nou un soi de bucurie ilariantă în faţa prodigioasei îndrăzneli a Acropolei unde arhitecţii s-au jucat nu cu măsuri armonioase, ci cu prodigioasa extravaganţă a capurilor, a insulelor azvîrlite pe un golf imens şi a unui cer cu vastu-i ghioc învîrtitor. Nu Parthenonul l-au construit ei, ci însuşi spaţiul, şi în perspective delirante. Pe toată această escadră de insule şi de piscuri dominate de duneta stîncii, împăcarea serii cade brusc şi [...][1] pe o navigaţie silenţioasă.

*

Scrisoare inserată

Dragul meu X,

Tăcerea mea actuală mă priveşte doar pe mine. Atinge prea multe lucruri din viaţa mea personală ca să ţi-o pot explica. Te vei bucura, de altfel, ştiind că dacă aş fi vorbit, n-aş fi spus ceea ce speri, n-aş fi făcut plăcere nimănui. În rest, cauza care te interesează nu e lipsită de avocaţi desemnaţi (recunosc, de altfel, că nu au fost foarte combativi în circumstanţa dată). Dar scrisoarea dumitale mă obligă să spun ceva ce voiam să-ţi spun de mult. Anume că, în marele conflict care taie în două secolul al XX-lea, dumneata ai ales deja.

Ştii, de exemplu, că Germania de Est este reînarmată de mult timp şi că un număr de foşti generali nazişti sînt în activitate acolo, ca şi în Vest. În mai multe rînduri, U.R.S.S. i-a recunoscut Germaniei dreptul de a avea forţe naţionale. Nu spui nimic pe tema asta. Adevărul e că

1 Un cuvînt indescifrabil.

admiţi această reînarmare dacă e controlată de U.R.S.S., dar o refuzi în cadrul occidental. Şi la fel procedezi în toate. La limită (întreabă-te) ai accepta transformarea Franţei în democraţie populară sub protecţia Armatei Roşii (şi îţi amintesc că eu unul i-am apărat pe comunişti împotriva oricărei „atlantizări“ a politicii interne). De cîte ori mi-ai vorbit sau ai scris despre aceste probleme, opinia dumitale implicită era evidentă, indignarea dumitale nu era sinceră decît în faţa unor crime de tip Rosenberg, în timp ce se aşternea în dumneata un soi de tăcere încărcată de îndoieli de îndată ce era vorba de reprimarea unei revolte muncitoreşti în Germania din ordinul unui regim comunist[1] (acest ultim punct e important şi mi se pare un test dureros, dar decisiv, al atitudinii intelectualilor de stînga).

Aşadar, după mine, ai ales. Şi de vreme ce ai ales, este normal să intri în partidul comunist. Nu eu voi fi cel care să ţi-o reproşeze. Nu-i dispreţuiesc pe activiştii comunişti, deşi cred că ei comit o greşeală de moarte. Îi dispreţuiesc însă, ba chiar cu vîrf şi îndesat, pe intelectualii care sînt comunişti fără să fie, care ne asasinează cu pseudosfîşierea lor de preoţi laici şi care la sfîrşit îşi oferă o conştiinţă împăcată pe seama militanţilor muncitori.

Fă deci odată ce ai chef să faci, împacă-te cu dumneata însuţi. Vei vedea după aceea. Compari neîncetat două lucruri din care îl cunoşti şi-l judeci numai pe unul, societatea în care trăim, dar îl ignori pe celălalt. Partidul comunist nu te va ajuta să cunoşti democraţiile populare. În nici un caz. Dar te va ajuta să cunoşti comunismul, despre care nu ştii decît puţine lucruri. Dacă vei găsi în asta pacea, o regulă de viaţă, cu atît mai bine. Dacă nu, vei fi cîştigat măcar faptul de a cunoaşte problema cu adevărat.

Îţi repet, numai ca să evit orice eroare, ceea ce cred. Reînarmarea germană trebuie condamnată în ambele cazuri, altfel totul e o înşelăciune. Iar dacă eu continuu să găsesc de neiertat ajutorul acordat lui Franco sau politica „bananieră“ din America de Sud, sau colonialismul, nu accept politica „bananieră“ grefată pe Franţa din grija Rusiei şi a sprijinului ei necondiţionat, acordat Partidului Comunist Francez.

---

[1] În 1953, soţii Rosenberg, condamnaţi pentru spionaj, sînt executaţi în Statele Unite, în timp ce în Berlinul de Est muncitorii revoltaţi văd cum tancurile sovietice le reprimă mişcarea.

În linii generale, mă opun în mod fundamental acţiunilor şi metodelor a ceea ce am numit socialismul cezarian.

Sînt lucruri pe care le ştii de altfel. Pur şi simplu cărţile mele au însemnat pentru dumneata mult mai puţin decît spui. Simpatia pe care o aveai pentru mine era mai reală. Dar şi cel care se călugăreşte îşi iubeşte prietenii şi mama, şi totuşi îi părăseşte. Căci nu te pot lăsa să crezi că nu intri la mănăstire, de vreme ce alegi o ortodoxie cum e cea a partidului comunist. Nu te îndoi, dimpotrivă, recunoaşte în inima dumitale că tentaţia comunistă este, pentru un intelectual, de acelaşi tip ca şi tentaţia religioasă. Nu-i nimic ruşinos în asta, cu condiţia să-i cedezi cu loialitate, în cunoştinţă de cauză. Cît despre mine, păstrezi, chiar dacă îndepărtată, prietenia mea. Îţi cer numai, dacă dai urmare proiectului dumitale, ca atunci cînd vei auzi că sînt, obiectiv vorbind, cum se spune, un oribil fascist, nu să negi, ceea ce va fi imposibil, ci să încerci numai să nu o gîndeşti. Îţi urez noroc, din toată inima, şi te rog să crezi în sinceritatea gîndurilor mele.

*

Seara, dansuri populare la „Johnny nebunul“. Mă străduiesc să găsesc interesante aceste dansuri, dar dansatorii şi mai ales dansatoarele sînt prea urîte.

*

1 mai

Dimineaţa devreme plecarea spre Argolida. Ţărmul golfului corintic. O lumină dănţuitoare, aeriană, jubilatoare inundă golful şi insulele în larg. Opriţi o clipă pe marginea falezei, cu toată imensitatea mării în faţa noastră, oferindu-ni-se dintr-o singură curbă, ca o cupă din care bem lumina şi aerul, cu mari înghiţituri.

După o oră de drum sînt literalmente beat de lumină, cu capul plin de ţăndări şi de ţipete tăcute, ţinînd în căuşul inimii o bucurie enormă, un rîs nesfîrşit, cel al cunoaşterii, după care orice poate surveni şi orice este acceptat. Coborîrea spre Micene şi Argos. Fortăreaţa miceniană, acoperită de maci în buchete dese care tremură în vînt, deasupra mormintelor regale. (Toată Grecia pe care am parcurs-o este în momentul acesta acoperită de maci şi de mii de flori.) Din înaltul fortăreţei, cîmpia care se-ntinde pînă la Argos şi mare. Regatul lui

Agamemnon nu are mai mult de zece kilometri şi totuşi proporţiile sînt de aşa natură, că niciodată un regat mai vast nu s-a întins sub soare. Micene în ruină, aflat între cele două stînci înalte, încins de blocuri enorme, sub o lumină care devine aici teribilă, este astăzi regina neîmblînzită a acestui pămînt de neuitat.

Ruinele din Argos nu prezintă mare interes pentru mine. Tînărul arheolog, Georges Roux, din Vaucluse, atît de vivace, atît de pasionat de frumoasa lui meserie, mă interesează mult. Îl invidiez puţin şi îmi reproşez amarnic timpul pierdut în ultimii ani şi profunda mea slăbiciune. Azine, unde prînzim, iar înainte de prînz mă scald într-o apă limpede şi rece, pe frumoasa plajă.

După-amiază, la Epidauros, sărbătoarea de 1 Mai a adus o chermesă de greci voioşi. Dar din înălţimea teatrului, în lumina densă şi călduţă care se răspîndeşte peste pantele cu măslini, eucalipţi, [...][1] şi salcîmi, toate zgomotele răsună într-un soi de îndepărtare vastă şi blîndă. Doar tălăngile slabe ale turmelor de oi se fac auzite pe deasupra altor zgomote, dar tot în aceeaşi îndepărtare. Şi aici clipa rămîne desăvîrşită.

Seara. Nauplia în faţa mării, la ora aceasta pe care grecii o numesc maiestatea soarelui şi care e ora purpurei pe cer, a movului şi a nuanţelor de albastru pe munţi şi pe golfuri.

*

2 mai

De dimineaţă, plecăm spre Sparta, sub un cer ameninţător. Văi largi întemeind fiecare cîte un regat de măslini şi de mîndri chiparoşi, munţi arizi, din loc în loc cîte un sat, Grecia aici e pustie. Doar turmele de oi pictate în roz, verde şi roşu o străbat. În cîmpia Evrotas, Sparta, sub Taygetul înzăpezit, îşi întinde livezile de portocali al căror parfum greu nu ne mai părăseşte. Peste Mistra în ruină, zboruri de turturele. Mănăstire liniştită cu ziduri văruite, deschisă spre imensa cîmpie a Laconiei cu măslini rotunzi şi bine separaţi între ei, înfiorîndu-se sub un soare neobosit.

La întoarcere, coborîre spre Nauplia, golful său, insulele şi munţii în depărtare. Oprire la Argos cu tinerii arheologi care fac

---

[1] Un cuvînt indescifrabil.

săpături. Aceeaşi impresie ca şi în faţa micului grup de arhitecţi care reconstruiesc Orléansville şi trăiesc acolo în comunitate. Nu am fost niciodată fericit şi împăcat decît făcînd o meserie, o muncă, împreună cu alţi oameni pe care să-i pot iubi. Eu nu am o meserie, ci doar o vocaţie. Iar munca mea e solitară. Trebuie s-o accept şi să caut numai să fiu demn de ea, ceea ce nu este cazul în acest moment. Dar nu mă pot apăra de un sentiment de melancolie în faţa acestor oameni fericiţi pentru ceea ce fac.

Ne vom înapoia la Micene; soarele tocmai a asfinţit cînd am ajuns pe terasa cea mai înaltă. Între piscurile abrupte care o domină, o lună străvezie navighează uşor. Dar în faţa noastră, cîmpia întunecată se întinde la poalele munţilor albaştri ai Argosului pînă la marea mai deschisă la culoare din dreapta noastră. Spaţiul este imens, tăcerea atît de absolută, încît piciorul se căieşte de a fi produs rostogolirea unei pietre. Un tren gîfîie în depărtare, un măgar pe cîmp îşi strigă amărăciunea care urcă pînă aici, clinchetele turmelor coboară pantele cu un susur de ape. Pe decorul acesta sălbatic şi gingaş, [...][1] este magnific. Peste macii acum desfăcuţi trece o adiere uşoară aproape de pămînt. Cea mai frumoasă seară din lume se culcă încet-încet peste leii micenieni. Munţii se întunecă treptat pînă cînd cele zece lanţuri devin un singur abur albastru. Merita să vin de atît de departe pentru această bucată mare de eternitate. După aceea restul nu mai are importanţă.

*

3 mai

Am lucrat de dimineaţă. La ora treisprezece, plecarea spre Delphi. Aceeaşi lumină, dar de astă dată pe nişte înălţimi nu prea mari, pietroase, fără un copac. Atunci se simte că Grecia este mai întîi un spaţiu alcătuit din linii curbe sau drepte, dar întotdeauna profilate. Întregul pămînt desenează cerul şi îi dă formele sale, iar cerul, la rîndul său, nu ar fi nimic fără reliefurile acestea a căror închidere armonioasă îşi organizează propriul spaţiu. De aceea chiar şi un kilometru a despărţit aici regate mari: suprafaţa pămîntului este

[1] Un cuvînt indescifrabil.

dublă faţă de cea a cerului. Ajunşi într-un soi de căldare, unicul nor pe care-l vedeam mărindu-se de cîtva timp plesneşte şi parcă turbează în cîteva secunde. Ploaia cu grindină ciuruie maşina cu un zgomot asurzitor. Cinci minute mai tîrziu, ieşiţi din căldare, găsim cerul din nou limpede şi rulăm veseli.

Delphi. Primul lucru care te izbeşte, alături de grandoarea aşezării, este, în fundul văii imense, fluviul acesta sumbru care împinge crupe musculoase [...][1] spre mare. Sînt nişte măslini atît de strînşi unul într-altul, cînd îi vezi de atît de sus, încît formează un drum fremătător spre orizont. Cît despre ruine, furtuna, dezlănţuită şi peste Delphi, le-a udat. Par mai vii în mijlocul florilor împrospătate şi al ierburilor mai verzi. Un vultur negru pluteşte cîteva secunde foarte sus, apoi dispare. După aceea ziua se destinde şi de pe falezele înalte se aşterne o blîndeţe care anunţă seara. Mă întorc la stadion şi ies apoi fericit.

Seara. Într-un buzuki, patru greci mă invită amabili să dansez. Dar paşii sînt prea dificili. Dacă aş avea timp, mi-ar plăcea să învăţ. Din camera mea văd valea plină de umbre pînă la micul şirag de lumini care mărgineşte marea. O lună înconjurată de eşarfe uşoare aşază pe munţi şi pe golurile de umbră o lumină fină ca o pulbere. Tăcerea, vastă ca spaţiul, e plină de bunătate.

*

4 mai

Plecare de dimineaţă spre Volos. Munţi aspri, apoi cîmpia Lamiei. Munţi din nou mai blînzi, mai verzi sub soarele care urcă şi ajungem în imensa cîmpie a Tesaliei. Colibele primitive ale valahilor – şi imensa întindere. Orientul nu e departe. Volos. 80% dintre case distruse sau doborîte[2]. Toată valea este adăpostită sub corturi. Soarele atîrnă peste corturi şi peste oraşul plin de praf. Puţine toalete sau deloc. Mă întreb cum se va putea evita epidemia. Liceul francez e sub corturi. Iar marea e foarte aproape, netedă şi răcoroasă, la marginea oraşului în ruină. Primarul mă primeşte în

---

[1] Două cuvinte indescifrabile.

[2] De cutremurul de pămînt din 1955.

curte, lîngă casa dărîmată. Personaj inteligent şi elegant. Din cauza unui cuvînt neinspirat pe care-l rostesc vine un frizer şi mă tunde în curte, în mijlocul tuturor, în cea mai încîntătoare familiaritate. Din nou în oraş. Liturghia oficiată afară, cortul-spital etc. Înapoierea cu maşina la Larissa. Automotor. Larissa spre Salonic. În noapte, înaintăm de-a lungul mării lucioase sub lună. Sosire la ora 23.00.

*

5 mai

Lucru. Dejun cu Turner şi colonelul Bramble[1] (sau cineva care-i seamănă mult). Bisericile bizantine. Mica mănăstire cu păuni. David, Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie. Cei doisprezece apostoli (Sf. Sofia lipsită de interes). Nu sînt foarte mişcat de arta bizantină. Trebuie s-o recunosc. Dar sînt interesat de evoluţia asta care merge din secolul al V-lea pînă în secolul al XII-lea şi care permite să se reconstituie o verigă între perioada elenistică şi Quattrocento. Mozaicurile şi frescele cu cei doisprezece apostoli, de exemplu, sînt departe de înţepeneala şi de hieratismul primelor secole ale acestei arte. Îl anunţă pe Duccio. Întreb ceva mai tîrziu (seara) pe un specialist care-mi spune că artiştii bizantini au emigrat în Italia după căderea Constantinopolului.

Încetul cu încetul influenţa orientală va fi fost eliminată în felul acesta.

Seara. Conferinţă. Mă emoţionează o fată înscrisă[2]. Recepţie de universitari. Noaptea mă odihnesc pe balconul camerei mele, privind portul, caiacele, marea la suprafaţa cheiului şi respirînd parfumul plăcut al serii şi al nopţii.

*

6, 7, 8 mai

Dejun cu T. în faţa mării, pe coama unei faleze. Ora e blîndă. T. îmi cîntă apoi ultimele sale compoziţii. Trebuie să plecăm. Avion. Sporadele se deplasează sub noi în marea scînteietoare. Dineu Merlier[3]. La miezul nopţii vine să mă caute D. şi rulăm spre

---

[1] Personaj din romanul lui André Maurois, *Tăcerile colonelului Bramble*.
[2] Lectură îndoielnică.
[3] Octave Merlier, directorul Institutului Francez.

Pireu unde ne aşteaptă Domnul Algadès cu drăguţul său vas. Bărbat cumsecade, gras, vesel şi cordial. Ieşim din Pireu sub o lună cenuşie care luminează marea cu o caldă lumină ireală. Sînt fericit să simt apa cum loveşte sub carcasă şi să văd din nou o spumă uşoară plutind de ambele părţi ale etravei. Dar în scurt timp vedem ceaţa ridicîndu-se literalmente din mare, etajîndu-se, îngroşîndu-se şi barînd treptat orizontul. E rece şi umed. Algadès pretinde că n-a mai văzut asta niciodată în arhipelag. Trebuie deviat vasul ca să evităm două insuliţe. Cobor să mă culc. Imposibil să adorm pînă la ora şase. După două ore mă trezesc şi urc iar pe punte. Ceaţa e tot acolo. Algadès şi marinarul lui au vegheat toată noaptea de frică să nu eşueze. Dar încetul cu încetul soarele urcă, se arată palid, străpunge negura şi în final o risipeşte. Către ora unsprezece înaintăm (fără vele pentru că nu e vînt) pe o mare nemişcată, într-o lumină scînteietoare şi fină. Aerul este atît de limpede, încît şi cel mai mic zgomot pare că se aude de la capătul orizontului. Soarele încălzeşte puntea şi căldura lui creşte treptat. Atunci apare prima insulă. Trecem, din cauza ocolului pe care l-am făcut, printre Seriphos şi Sifanos. La orizont se conturează Siros şi celelalte insule. Toate se desenează pe cer cu o claritate de epură. Pe carena răsturnată a insulelor, sătuleţele agăţate de pante au aerul unor scoici albicioase lăsate acolo de marea care s-a retras.

Insuliţele galbene ca o grămadă de grîu pe marea albastră.

Navigăm printre aceste insule îndepărtate pe o mare luminată care se ridează uşor, înaintăm mult timp de-a lungul insulei Siros, curînd apare Mykonos care, pe măsură ce ziua înaintează, se conturează mai bine în depărtare cu capul său de şarpe întinzîndu-se spre Delos, încă invizibil în spatele Riniei. Soarele asfinţeşte cînd ajungem aproape în centrul unui cerc de insule ale căror culori încep să se schimbe. Odată aurul stins, ciclamenul, un verde-mov, apoi culorile se întunecă, iar pe marea încă lucioasă corpurile insulelor devin albastre-închis. O stranie şi vastă împăcare pogoară atunci peste ape. În fine, fericire, fericire foarte aproape de lacrimi. Pentru că aş vrea să păstrez lîngă mine, să strîng această bucurie de nespus despre care ştiu totuşi că va trebui să dispară. Dar ea dăinuie surd, de atîtea zile, îmi strînge astăzi inima atît de categoric, încît mi se pare că o voi putea regăsi fidelă ori de cîte ori voi dori.

Noaptea se lasă în timp ce coborîm la Mykonos. Tot atîtea biserici cîte case. Albe toate. Rătăcim pe străduţele pline cu prăvălioare colorate. Pe străzile complet întunecate, întîlnim parfumul caprifoiului. Luna licăre slab deasupra teraselor albe. Urcăm din nou la bord şi mă culc atît de fericit, încît nici măcar nu-mi mai simt oboseala.

De dimineaţă o lumină divină coboară peste casele văruite din Mykonos. Ridicăm ancora spre Delos. Marea e frumoasă, străvezie şi pură deasupra adîncurilor care încep să se zărească. Apropiindu-ne de Delos, desluşim pe primele pante ale insulei ciorchini enormi de maci.

Delos. Insula leilor şi a taurilor a căror reprezentare acoperă insula animalelor, pentru că trebuie să adăugăm şerpii [...][1] şi şopîrlele mari cu corpul întunecat, dar cu coada şi capul verde-deschis, precum şi delfinii de pe mozaicuri. Marmura din care sînt dăltuiţi leii s-a erodat şi prezintă ciupituri din pricina intemperiilor, astfel încît par făcuţi din sare gemă, uşor fantomatică, într-atît ai impresia că prima ploaie i-ar putea dizolva. Dar insula aceasta a leilor şi a taurilor mai este acoperită şi de osemintele brune şi fărîmicioase ale ruinelor, iar sub aceste oseminte, brusc, apar admirabile şi recente descoperiri (mozaicurile reprezentîndu-l pe Dionysos odihnindu-se).

Insula ruinelor şi, de asemenea, a florilor (maci, zorele, micşunele, ochiul-boului). Insula zeilor mutilaţi din muzeu (micul *kouros*). La amiază, urcăm în vîrful Cynthei, iar în jur se văd golfurile, lumina, roşul şi albul; tot cercul Cicladelor se învîrteşte încet în jurul Delosului, pe marea strălucitoare, în mişcare, un soi de dans imobil. Lumea asta a insulelor atît de strîmtă şi atît de vastă mi se pare a fi chiar inima lumii. Iar în centrul inimii se află Delos şi vîrful acesta pe care m-am urcat, de unde pot privi sub lumina verticală şi pură a lumii cercul perfect care-mi delimitează regatul.

Mai tîrziu mă întorc la şalupă; pe chei, o fermecătoare adolescentă grecoaică, îmbrăcată simplu. Cînd şalupa părăseşte cheiul, îi fac un semn la care răspunde imediat cu un zîmbet frumos. Pe vas mă dezbrac şi mă arunc în apa transparentă şi verde. E îngheţată, aşa că urc înapoi după cîteva ture bras. Ne înapoiem la Mykonos.

---

[1] Un cuvînt indescifrabil.

Sentiment de libertate nesfîrşită parcurgînd astfel marea în toate sensurile, de la o insulă la alta. Şi libertate deloc îngrădită de faptul că lumea asta a insulelor are borne. Dimpotrivă, libertatea asta exultă în cercul lor. Libertatea nu ar însemna pentru mine să sparg acest cerc şi să gonesc spre Sumatra. Ci să mai merg încă de la insula aceasta golaşă la insula cealaltă cu arbori, şi de la stîncă la insula florilor.

La Mykonos pentru cumpărături. Preferam oraşul noaptea. Tîrziu pornim din nou pe mare. Stranie tristeţe, atît de asemănătoare cu o tristeţe din dragoste, cînd se văd pierind treptat Delos şi Cynthe în spatele Riniei. Pentru prima oară privesc dispărînd un pămînt pe care-l iubesc, cu durerosul simţămînt că poate nu-l voi mai revedea niciodată înainte de a muri. Cu inima strînsă. Culorile schimbătoare din nou pe mare şi pe insule. [...][1] pînzele care flutură molatic în vîntul slab. Abia am gustat pacea care urcă din mare spre cerul ce se goleşte puţin cîte puţin de lumină şi iată că în spatele unei insuliţe stîncoase urcă acum luna. Ea se înalţă repede pe cer, apoi luminează apele. Pînă la miezul nopţii, o privesc, ascult pînzele, însoţesc lăuntric mişcarea apei pe flancurile vasului. Viaţa liberă a mării şi fericirea acestor zile. Totul se uită aici şi totul se reface. Zilele acestea minunate petrecute zburînd pe apă, printre insule acoperite de corole şi de coloane, într-o lumină neobosită, le simt gustul în gură, în inimă, o a doua revelaţie, o a doua naştere…

Dimineaţă, vînt puternic, velele plesnesc, înclinaţia creşte şi gonim spre Pireu într-o forfotă mare de ape şi de pînze. Ploaie de lumină, picături care cad şi sar în sus pe marea dimineţii. Disperat că părăsesc acest arhipelag, dar chiar şi disperarea asta are ceva bun.

*

9 mai

Plecare spre Olimpia. Drumul prin golful Corintului. Plajele şi golfurile. Baie la Xilocastron. De astă dată simt forţa copacilor, a apelor, a fructelor pămîntului răcoros. Puţin înainte de Olimpia, colinele acoperite de chiparoşi fragili. Blîndeţea şi duioşia acestor locuri sub o lumină pentru prima oară uşor cenuşie. Pinii înalţi şi

[1] Două cuvinte indescifrabile.

rămăşiţele templelor lui Zeus şi al Herei. Ţipete de păsări, ziua care se sfîrşeşte, pacea care urcă în curînd din vîlceaua adormită. În noapte, mă gîndesc la Delos.

*

10 mai

Dimineaţa e sură, pentru prima oară, pe valea aceasta Alphee, pe care o văd de la fereastră. Dar din ea coboară o lumină blîndă peste pietre, chiparoşi şi peste cîmpiile verzi. După Delos, nu mai puteam să resimt altceva decît pacea acestor coline, umbra blîndă, tăcerea hrănită cu slabe ţipete de păsări. Muzeu. Împreună cu frescele lui Siphnos la Delphi, piesele din acest muzeu sînt tot ce există mai elevat în sculptura clasică. Pe lîngă Apolo sau pe lîngă cele trei chipuri de bărbaţi de pe frontonul de est, sau diferitele statui reprezentînd-o pe Atena de pe metope, Hermesul lui Praxiteles este o reuşită dulceagă care duhneşte a decadenţă. De altfel, în spatele lui, două superbe teracote de format mare, reprezentînd un războinic şi pe Zeus răpindu-l pe Ganimede, sînt martorii unei arte superb de diferite. Stranii bronzuri arhaice, *kouros*, grifoni, figurine, care par să vină direct din Orient. Plimbare. Plouă uşor şi culorile tandre şi spălate ale vîlcelei sînt plăcute ochiului. Încîntat de diversitatea peisajelor. Tot ceea ce încearcă Grecia în materie de peisaje reuşeşte şi duce la perfecţiune.

Cu oamenii din sat şi plăcuta lor familiaritate. Au aspectul şi mişcările unor oameni liberi, deşi libertate politică nu există aici.

Ploicică de seară. Urc pe colină prin mormane de flori înmiresmate. Sătucul Tronia. Case prăpădite. Copii în zdrenţe, deşi aparent sănătoşi.

*

12 mai

Dimineaţă răcoroasă şi luminoasă. Umbra sub copacii care înconjoară ruinele este mai preţioasă. Lumina e divină. Baie şi prînz la Xilocastron. Apa pură e mai puţin rece, dar mai ales aerul a devenit transparent şi toţi munţii de cealaltă parte a golfului Corint se descoperă cu o ciudată puritate. M. are un zîmbet maiestuos în peisajul acesta. Şi la fel e tot drumul cu, foarte curînd, golful Atenei, insulele,

unde se disting fiecare casă şi fiecare copac. Nu mai notez aici toate bucuriile astea care de acum înainte mă copleşesc. Voluptate castă, sobră, puternică, la fel ca însăşi bucuria, ca aerul care se respiră aici.

*

Teseion

Pe cerul luminos şi pur un capăt de lună ca o petală de păducel.

Seara la R.D. Caprifoiul, golful înnoptat în depărtare, gustul misterios al vieţii.

*

13 mai

Aceste douăzeci de zile de alergătură prin Grecia, le contemplu acum de la Atena, înainte de plecare, şi îmi apar ca o singură şi lungă sursă de lumină pe care o voi putea păstra în inima vieţii mele. Grecia nu mai e pentru mine decît o lungă zi strălucitoare, întinsă de-a lungul traversărilor şi, de asemenea, este ca o insulă acoperită de flori roşii şi de zei mutilaţi deplasîndu-se neobosiţi pe o mare de lumină şi sub un cer străveziu. Să reţin lumina aceasta, să revin, să nu mai cedez în faţa nopţii zilelor…

*

14 mai

Plecare spre Egine. Marea calmă. Cerul cald şi albastru. Mic port. Caiace. Ascensiune pe Aphaia. Cele trei temple care suspendă în spaţiu un triunghi albastru: Parthenon; Sunion; Aphaia. Dorm pe lespezile templului, la umbra coloanelor. Baie prelungită la Aya Marina, într-un mic golf călduţ. Seara se vînd în port crini mari cu parfum sufocant. Egine este insula crinilor. Înapoiere. Soarele coboară, se pierde în nori, se transformă în evantai auriu, apoi în roată mare cu raze care orbesc. Din nou insulele în derivă, pe care le părăsesc definitiv seara. Stupidă dorinţă să plîng.

Seara, Variguerez şi umbrele chinezeşti.

*

15 mai

Duminică. Muzeu bizantin. Cu familia D. la Kifissia, apoi pe plajele Atenei. Plimbare pe mare în bătaia unui frumos vînt plin de

lumină. Sînt pentru mine orele cînd îmi iau adio de la ţara asta care ne-a dăruit săptămîni în şir aceeaşi îndelungă bucurie.

*

16 mai

Plecare spre Paris, cu inima strînsă.

*

Roman. Privea obuzul scînteietor, orbitor sub soare, care ascundea motorul. Şi din nou se strecura bucuria misterioasă, în el curgea orbeşte o fîntînă. Era bucuria de la Delos, circulară, roşie şi albă, cerc rotitor. În avionul în picaj, care cobora descumpănit spre mare, deasupra vîrtejului de vînt ce se anunţa, viaţa reîncepea, identică morţii apropiate.

*

Oaspetele[1]. Prizonierul ia calea puşcăriei, dar Daru îl înşelase, îi indicase calea libertăţii.

*

Roman. Un personaj mîndru. Care nu ţipă la durere. Nu cedează nimic.

Un privilegiat care descoperă la vîrsta adultă viaţa muncitorească. Ceea ce abandonează el încetul cu încetul. Şi nu e niciodată destul. Chiar faptul de a fi devenit muncitor nu-l scuteşte de a nu se fi născut ca atare. Pînă la urmă trebuie să mori pentru…

Am încercat să fiu un om complet şi am adunat totul în mine. Şi pe urmă…

*

Primul om. Familia Francine. Familia Wolfromm.

Ca geniu romanii nu au avut decît ceea ce se numeşte astfel în armată.

Istoria e formată din sînge şi din curaj. Nimic de făcut. Cînd sclavul ia armele şi-şi dă viaţa, el domneşte la rîndul său ca stăpîn şi asupreşte. Dar cînd pentru prima dată în istoria lumii un oprimat

---

[1] Notă pentru *Exilul şi împărăţia*.

va domni prin justiţie, fără să asuprească la rîndul său, totul se va fi sfîrşit şi totul va începe în cele din urmă.

Studiul meu despre Grenier[1]. Dificil. Înseamnă să scoţi unul cîte unul buştenii dintr-o flacără luminoasă. Şi te trezeşti atunci în faţa tăciunilor înnegriţi.

În Grecia antică, cei care voiau să obţină o magistratură trebuiau să nu fi făcut negoţ timp de cel puţin zece ani.

*

Julia.[2] Crede că-şi poate trăi ambele iubiri. Dar cînd Guibert îi propune să-şi trăiască şi el cele două iubiri, ea nu-i poate permite ceea ce îşi autoriza sieşi. Dar nici nu-l poate judeca. De unde boala ei ruşinoasă.

Încă destulă tandreţe ca să asiste… Acest soi de devotament presupune totuşi convingerea că este util. Am o impresie contrară şi asta mă dezarmează.

O mare durere şi soarele, zilnic. Este vindecat şi adoră, solitar, zeul roşu.[3]

Măsură şi demenţă. Măsura în raporturile sale cu ceilalţi; demenţa împotriva sa; ca să se forţeze, trebuie să se încovoaie. Şi ambele în acelaşi timp în amîndouă cazurile.

Iisus avea 300 de milioane de contemporani. Va avea două miliarde.

Nimic nu arde în infern decît eul (Sf. Caterina de Genova[4]).

Singura industrie franceză care nu cunoaşte şomajul este răutatea.

*

Primul om. Atît de mult timp paşnic. Şi apoi într-o zi acceptă să se bată şi să-şi rişte viaţa. Bucuria lui.

*

În italiană *talento* înseamnă dorinţă.

---

[1] Prefaţa la noua ediţie a volumului *Îles* de Jean Grenier (Gallimard, 1959).

[2] Notă pentru proiectul piesei despre Julie de Lespinasse. Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 406 şi *Caietul al VIII-lea*, p. 449.

[3] Notă pentru „Renegatul“, în *Exilul şi împărăţia*.

[4] Sfînta Caterina de Genova (1447-1510), autoare a *Dialogului dintre suflet şi trup* şi a *Tratatului despre purgatoriu*.

*

Primul om. „Mulţi ani mai tîrziu, cînd, pradă diferitelor oboseli, ni se întîmpla să ne despărţim seara cu acea uşoară decepţie de a nu ne fi iubit cu adevărat în ziua aceea, micul gest de victorie pe care mi-l făcea ea în faţa uşii, cînd aşteptam la volanul maşinii să dispară, reînnoda acea zi aparent pierdută de firul solid al iubirii noastre încăpăţînate şi o salva atunci de orice amărăciune."

Idem: duritate incredibilă a Jessicăi în cazul rupturilor. Pierderea dragostei este pierderea tuturor drepturilor pe care le aveai înainte.

*

Piesă. Un om *se numeşte rege* astăzi.

*

Étienne[1]. Rage cînd se trezeşte şi cînd e singur.

Pînă la urmă (dacă o viaţă face cît o alta) condamnatul justifică el însuşi condamnările la moarte. (Cf. Melville înclinîndu-se pînă la urmă în Billy Budd.)

*

6 noiembrie '56

În faţa ameninţării constante de distrugere totală prin război – deci privarea de viitor – ce morală ne poate permite să trăim numai *prezentul?* Onoare şi libertate.

*

Sînt dintre cei pe care Pascal îi răscoleşte şi nu îi converteşte.

Pascal, cel mai mare dintre toţi, ieri şi astăzi.

*

Primul om. Prietenul Saddok

1) Tînăr militant – tovarăşul meu – criza din '36.

2) Prieten – revine la credinţa musulmană de vreme ce cealaltă l-a trădat. Se însoară după voinţa tatălui său. Se teme să nu rateze cu nevasta sa necunoscută.

3) Terorist.

---

[1] Étienne Sintès, unchiul surdo-mut.

Mai tîrziu, unui prieten european îi este violată şi ucisă nevasta. Primul om şi amicul acesta dau fuga la arme, arestează un complice, îl tortureazã, apoi pornesc în urmărirea vinovatului, îl surprind şi-l omoară. Ruşinea lui, după aceea. Istoria înseamnă sînge.

Idem: secvenţă din lupta de rezistenţă. Ar prefera să fie un erou al R.A.F.[1]. Să fie ucis de departe. Şi nu să suporte prezenţa, cruzimea inamicului. Dar nu, visează bătălii gigantice în cerul încins al metropolelor şi merge cu metroul în locuri pline de praf sau de noroi, de la Paris la St. Etienne.

Idem: scenă din cartierul Montmartre. În timp ce se aud tot mai aproape loviturile de bîte ale S.S.-iştilor în porţi, iar vecinii înfricoşaţi se revoltă împotriva celor din Rezistenţă, îşi vede dispreţul pe chip. Dar de ce să dispreţuiască? Se descotoroseşte de acest clişeu. După ce S.S-iştii l-au percheziţionat, pleacă, uşor ruşinat. Regăseşte asupra sa un document de asemenea compromiţător.

*

Primul om. Pierre, militant, Jean, diletant. Pierre e însurat. O întîlnesc amîndoi pe Jessica. Jean şi Jessica în rolul bătrînei amante. O vreme ea îl are pe Pierre pe care-l părăseşte şi-l răneşte şi care o va face să sufere pe soţia lui. Află astfel, departe de mitinguri, ce înseamnă, într-adevăr, justiţia. Jean, dimpotrivă, învaţă să o iubească pe Jessica şi astfel se-ndreaptă spre oameni. Pierre moare lîngă Jean (război, rezistenţă) care l-a detestat din gelozie. Şi Jean îl ajută din toată inima. Este bărbatul pe care ea l-a iubit măcar puţin.

Idem: descoperirea dragostei. Fascinaţie M.A.

*

Giorgione, pictor al muzicienilor. Subiectele sale şi pictura sa fluidă, fără contururi, care se prelungeşte, care feminizează totul, mai cu seamă pe bărbaţi. Voluptatea nu-i niciodată seacă.

Veneţia în august şi cîrdurile de turişti care se abat o dată cu porumbeii peste piaţa San Marco, ciugulesc impresii şi-şi dau lor înşişi spectacolul vacanţei şi al urîţeniei.

*

[1] Royal Air Force, Forţele Aeriene Britanice (n. tr.).

Parma. Şi acolo, acelaşi lucru. Aici micile pieţe pe care le-am iubit acum 20 de ani şi care încă mai există, departe de mine.

*

Roman. Să nu uit Italia şi *descoperirea artei* – precum şi a religiei brusc revelate în raporturile ei cu arta.

De fiecare dată această pace în inimă. Şi totuşi acum continuu abătut, incapabil de prospeţime sau de emoţie. Şi cu toate astea San Leo[1], iar inima se deschide spre o tăcere binefăcătoare. Scumpă Italie unde m-aş fi vindecat întru totul. Pe drumul de întoarcere, vechiul miros al cărărilor pline de praf. Boi albi cu coarne lungi din Romagna tîrăsc după ei nişte căruţe scîrţîitoare. Miros de paie şi de soare.

San Leo şi dorinţa să mă retrag acolo. Să întocmesc lista locurilor unde m-am gîndit că aş putea să trăiesc şi să mor. Mereu oraşe mici. Tipasa. Djemila. Cabris. La Valdemosa. Cabrières d'Avignon etc. etc. Să revin la San Leo.

*

Urbino. Orăşelele astea îngrădite, austere, tăcute, închise în jurul perfecţiunii lor. Îndărătul zidurilor severe, personajele indiferente ale „Flagerării“ aşteaptă pe vecie, în faţa îngerilor şi a trufaşei madone a lui Piero della Francesca. San Sepolcro[2]. Hristos a înviat. Şi iată-l că se ridică din mormînt, militant sălbatic. Alte fresce ale lui Piero della Francesca. Valea San Sepolcro unde trebuie să revii la sfîrşitul unei vieţi. Vastă, egală, sub cerul destins, îşi păstrează taina.

Regăsesc marea, din nou, călduţă şi plăcută muşchilor.

Povara Sfintei Cruci. Madonna del Parto[3].

Aş vrea să revin la sfîrşitul vieţii pe drumul care coboară în valea San Sepolcro, să-l cobor încet, să umblu prin vale printre plăpînzii măslini şi chiparoşii înalţi şi să găsesc într-o casă cu ziduri groase şi încăperi răcoroase o cameră goală cu fereastra îngustă de unde să pot privi cum coboară seara peste vale. Aş vrea să revin în grădina Prato, la Arezzo, şi să refac plimbarea pe drumul de pază de pe cetate, într-o seară, ca să văd cum se statorniceşte noaptea pe meleagurile acestea

---

[1] Tîrguşor din Montefeltro, în regiunea Marche, la 589 m altitudine.

[2] San Sepolcro, în Toscana, este oraşul natal al lui Piero della Francesca.

[3] Frescă de Piero della Francesca din capela cimitirului de la Monterchi, lîngă San Sepolcro. Protectoare a lăuzelor, Fecioara este reprezentată însărcinată.

fără seamăn. Aş vrea... Pretutindeni şi mereu dorinţa asta de singurătate pe care nici măcar nu o înţeleg şi care vesteşte parcă un soi de moarte cu gustul reculegerii ce o însoţeşte.

Să regăsesc Piazza della Signoria la Gubbio şi să privesc îndelung valea sub ploaie. Să văd Assisi fără turişti şi fără motorete şi să ascult în piaţa principală din S. Francesco armoniile de stele. Să văd Perugia fără casele care se construiesc în jur şi să pot atunci să privesc măslinii fragili de pe coline, într-o dimineaţă răcoroasă, pe bornele de la Porta del Sole.

Dar mai ales, mai ales, să refac pe jos, cu raniţa în spinare, drumul de la Monte San Savino la Siena, să merg de-a lungul acelei livezi de măslini şi de struguri, al căror miros îl simt, prin colinele de tuf albăstrui care se întind pînă în zare, să văd atunci Siena ivindu-se în apusul soarelui cu minaretele ei, ca un Constantinopol perfect, să ajung acolo noaptea, fără bani şi singur, să dorm lîngă o fîntînă şi să ajung primul pe Campo cel în formă de palmă, ca o mînă care oferă ceea ce a făcut omul mai măreţ după Grecia.

Da, aş vrea să revăd piaţa înclinată din Arezzo, scoicile de pe Campo di Siena şi să mai mănînc cu poftă pepeni verzi pe străzile încinse din Verona.

Cînd voi fi bătrîn, aş vrea să-mi fie hărăzit să revin pe drumul acesta spre Siena care n-are egal pe lume şi să mor acolo, într-un şanţ, înconjurat doar de bunătatea acelor italieni necunoscuţi pe care-i iubesc.

*

22 august 1955. San Francesco di Siena. Ora 11 dimineaţa.

*

La muzeul din Siena una dintre numeroasele Judecăţi de Apoi (Giovanni di Paolo)[1]. În dreapta, printre preafericiţi, doi prieteni se reîntîlnesc şi ridică braţele ca să-şi exprime bucuria. În stînga, în Infern, Sisif şi Prometeu cărora li s-a prelungit pedeapsa.

*

[1] Giovanni di Paolo (1399-1482), pictor sienez. *Judecata de Apoi* se găseşte la Pinacoteca Nazionale, în Palazzo Buonsignori.

Roman. Portretul scorpionului. Detestă minciuna şi iubeşte misterul. Element distrugător. Fiindcă minciuna necesară consolidează. Iar gustul pentru mister duce la inconstanţă.

*

Roman. Lăcustele. Cutremurul de pămînt. Atacarea fermei izolate – atacul din Philippeville – atacarea şcolii – taifun pe Nemours.

*

Senzual, victorios, în toiul unei vieţi de plăceri şi succese, renunţă, se retrage în castitate, fiindcă a surprins doi copii de cincisprezece ani descoperind iubirea unul pe faţa celuilalt.

*

Voia să fie banal, ieşea în oraş, dansa, avea conversaţiile şi gusturile tuturor. Dar intimida pe toată lumea. Numai după aerul său i se atribuiau o gîndire şi preocupări pe care nu le avea sau pe care le avea fără să accepte să le scoată în prim-plan.

*

Primul om. Mama obligată să fugă din Algeria îşi sfîrşeşte viaţa în Provence, în casa de ţară pe care i-a cumpărat-o fiul ei. Dar suferă din cauza exilului. Cuvintele ei: „E bine aici. Dar nu sînt arabi“. Moare acolo, iar el înţelege.

Titlu: Tatăl şi Mama?

*

24 octombrie 1955

Ameninţări cu moartea. Reacţia mea curioasă.

*

Sînt uniţi dincolo de timp. Dar anii trec şi ea nu îndrăzneşte să i se mai arate în lumina crudă a dimineţilor pariziene.

*

Alger. 18 ianuarie[1]

Angoasa aceea pe care o tîram prin Paris şi care avea legătură cu Algerul m-a părăsit. Aici cel puţin sîntem în luptă, grea pentru noi,

---

[1] Pe 22 ianuarie 1956, la Alger, Camus şi liberalii europeni şi musulmani lansează, în cursul unui miting, un *Apel pentru un armistiţiu civil*. Cf. *Actuelles III*.

care avem opinia publică împotriva noastră. Dar pînă la urmă în luptă mi-am găsit eu întotdeauna pacea. Intelectualul, prin rolul său, oricare ar fi el, şi mai ales dacă se amestecă în treburile publice numai prin scris, trăieşte ca un laş. Compensează neputinţa asta supralicitînd verbal. Doar riscul justifică gîndirea. Şi pe urmă orice e mai bun decît această Franţă a demisiei şi a răutăţii, mlaştina asta în care mă înăbuş. Da, m-am sculat fericit, pentru prima oară de mai multe luni. Am regăsit steaua.

*

În ceea ce Franţa a făcut din mine necontenit, toată viaţa mea am încercat să regăsesc ceea ce lăsase în sîngele meu Spania şi care în opinia mea era adevărul.

*

21 ianuarie

Ameninţări pentru astă-seară şi pentru mîine.

*

22 ianuarie

Adorare. Enigma lumii.

*

27 ianuarie

Primul om. X. care declară că *numai* P.C. a făcut întotdeauna ceea ce trebuie pentru tovarăşi. Diferenţă de generaţii. Şi ei trebuie să înveţe totul.

*

Orice doctrină artistică este un alibi prin care artistul încearcă să-şi justifice propriile limite.

*

Sfîntul Augustin[1] a trăit în lumea totalitară: Imperiul de Jos. Marrou[2] spune: „Arta de a trăi în vreme de catastrofă“. Rezistenţa la

---

[1] Camus a obţinut în 1936 o diplomă de studii superioare, cu lucrarea *Metafizica creştină şi neoplatonismul*, în care tratează despre Sfîntul Augustin şi Plotin.

[2] Henri Irénée Marrou (1904-1977), istoric, a studiat Antichitatea tîrzie şi în special opera Sfîntului Augustin.

creştinism a ţăranilor şi a aristocraţiei. Mîndria de a aparţine Bisericii din Africa. Timp de paisprezece ani credincios acelei femei necunoscute care i-l dă pe Adeodat. Textul Sfîntului Pavel care îl aruncă în Biserică.

„Gata cu chefurile şi cu orgiile, gata cu preacurvia şi cu desfrîurile; îmbrăcaţi-vă în Domnul Nostru Iisus Hristos şi nu mai căutaţi să mulţumiţi carnea în dorinţele ei."

Mereu în luptă ca să-şi apere opera pentru a nu fi năpădită de ocupaţiile exterioare. Imaginea sa în legătură cu *Soarele* divin care ne luminează mintea.

„Belşugul de cuvinte nu este fără de păcat."

Teama castă şi teama slugarnică. „Vei putea să te bucuri întotdeauna de tot, dar nu-mi vei vedea Faţa. Alege." Nimeni nu vrea să se bucure întotdeauna de tot.

Cei care acuză epoca numind-o o epocă de nenorocire: „Ceea ce vor ei nu e atît o epocă de linişte, cît securitatea pentru viciile lor".

Secolul al XVII-lea, secolul augustinian.

*

Roman. Portretul lui V.D. Mîinile ei mari şi picioarele de dansatoare, extremităţile unui corp zvelt şi elegant. Totul este acţiune, violenţă neînfrînată în dansul care o dezvăluie întru totul.

Sărbătoreşte aniversarea zilei cînd a avut prima maşină. Pune în fiecare seară la picioarele patului rochia recent cumpărată ca să aibă la deşteptare bucuria de a o vedea.

Ea se exprimă doar în termeni nedefiniţi. Trebuie să se ducă după cineva într-un loc ca să meargă într-altul unde trebuie să facă ceva… etc. Viaţă ascunsă, dublă sau triplă. (cf. X. „Am un prînz".) „Am gînduri impure", spune ea. Sau despre cineva care tocmai că nu îi inspiră gînduri impure: „E un viţel fiert".

Bărbaţii cu care a avut legături. Îi par aparţinînd altei rase. „Ca nişte zuluşi", spune. „Cum să nu-ţi fie milă de un bărbat inteligent. Tot ce ştie şi vede din ceea ce suportă ceilalţi fiindcă nici nu ştiu, nici nu văd." „Femeile care aşteaptă de la bărbat toată fericirea vieţii lor." „Femeile care nu plac sînt avare cu singurul bărbat pe care-l au. Doar femeile care plac sînt capabile de generozitate." „Nu-mi plac bărbaţii foarte tineri, sînt proşti. Un bărbat se crede întotdeauna

superior femeii pe care… Sentimentul acesta îl accept de la un bărbat inteligent, nu de la un tînăr imbecil.“ Maşinuţa ei. „Nu mă pot lipsi de ea; o iubesc cu tandreţe pentru toată libertatea pe care mi-o dă.“ Ţine în ea nişte papuci vechi şi oribili pe care-i pune ca să conducă, părăsindu-şi eleganţii pantofi stil Ludovic al XV-lea. De altfel îşi scoate pantofii oriunde, la cinematograf, la restaurant etc. Picior frumos de dansatoare, că doar asta şi este. „În cartierul meu nu întîlneşti decît mamaie şi ciume, de-asta mă remarcă lumea.“

La hotelul unde soseşte cu coşurile ei pline de farduri şi obiecte de toaletă, părul ei blond, lung şi despletit [...][1].

„Trebuie să fiu sinceră, celebritatea e un afrodiziac.“

Dacă ar deveni miliardară, mai exact dacă s-ar mărita cu Onassis, ar avea o cadă de aur sau de platină, s-ar potrivi mai bine cu părul ei, umplută cu parfumul preferat în care să stea la „macerat“.

„Îmi iubesc mai mult maşina decît pe mama.“ Îşi iubeşte epoca.

Pofta ei de rîs. Voinţa ei de a apuca tot, de a reuşi tot, de a gusta din tot ce reprezintă plăceri în ziua de azi. Schi, mare, dans, viaţă mondenă, succes publicitar. Şi e pură în dorinţa asta turbată. Din cauza lui. „Ştiu să mă apăr.“ Cuvintele ei: „Şi-a răsturnat o omletă pe cap“ (vorbind despre o blondă); „ar aduce bordelul într-o turmă de iezuiţi“; „în chestia asta poţi să urci cu picioarele pe pereţi sau să faci pe porcul spînzurat, tot te aplaudă“. Fiindcă m-am tăiat la deget şi mi-am pus un pansament: „semeni cu un tîmplar nepriceput“.

Ceea ce-mi place la V., ceea ce o face atrăgătoare: aderă la societatea ei totuşi greu de suportat, adică a ghicit ceea ce poate să dea fără complicaţie (de dezvoltat). V. şi căsătoria. Va fi credincioasă dacă se va mărita. Îi va datora măcar asta bietului individ care… etc.

Jupoanele ei proaspete de fată tînără care se văd întotdeauna cînd se aşază.

„Nu le înţeleg pe femeile astea măritate care-i înnebunesc pe bărbaţii lor. Au bani, un tată pentru copilul lor, securitate, bătrîneţea asigurată şi le mai cer şi fidelitate. Exagerează. Şi: „În căsătorie, bărbatul are totul de pierdut, femeia totul de cîştigat“ etc. etc.

*

[1] Patru cuvinte indescifrabile.

Don Faust şi doctorul Juan[1]. Leporello. Nimic.

Idem: se face actor, teatru în teatru.

Idem: Faust şi tinereţea femeilor (cf. Dupuis).

Idem: îndrăgostit, îi eram infidel, şi aş fi fost îndrăgostit de ea dacă mi-ar fi fost infidelă.

Leporello? Nimic.

„E noul dumneavoastră valet?“

„Da, e un filosof. L-am cumpărat la Paris.“

Idem: nimic. Există în dumneavoastră un regret care mă deranjează. Ba nu există nimic, vă spun. Statuia asta, puteţi s-o invitaţi, nu o să vină.

D.F.: Eşti sigur? Invit-o.

Leporello se duce.

D.F.: Nu (ezită). Da.

Leporello face pe bufonul cu statuia.

D.F.: Alege castitatea, caută şi găseşte o fată castă. De mult m-aş fi convertit. Dar am fost întotdeauna reţinut de teama ce vor spune prietenii mei.

Bătrînul doctor din prolog este un savant atomist. Ar putea arunca lumea în aer. Dar nu-i asta; vrea să se bucure de plăceri şi să cunoască.

Sfîrşit. Franciscanii l-au închis într-o mănăstire[2]. El le neagă dumnezeul şi li se spovedeşte. Adoraţie faţă de fiinţa lumii.

*

Adevăratul creator, mîine, dacă s-ar trezi solitar, ar cunoaşte o adîncime a singurătăţii despre care nici o epocă n-a avut măcar idee. Ar fi singurul care să conceapă şi să slujească o civilizaţie ce nu se poate naşte fără aportul tuturor. Ar avea bănuiala că această civilizaţie îşi joacă ultima şansă şi că el este unul dintre ultimii care ştie acest lucru.

F.M. Găseşte răspuns la tot, numai la decenţă nu.

*

---

[1] Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 438 şi *Caietul al VIII-lea*, pp. 449 şi 451.

[2] În aprilie 1940, Camus notează că a găsit în *Dicţionarul enciclopedic Larousse* informaţia că Don Juan a fost ucis de călugării franciscani. (*Caietul I*, p. 127).

Înainte de etajul al treilea: nuvele din „un erou al timpului nostru“. Tema *judecății și a exilului.*[1]

Al treilea etaj este dragostea: *Primul om*, Don Faust. Mitul lui Nemesis.

Metoda este sinceritatea.

*

Istoria, ușor de gîndit, greu de văzut pentru toți cei care o trăiesc pe pielea lor.

Asupritul nu are nici o datorie reală pentru că nu are nici un drept. Dreptul îi revine doar o dată cu revolta. Dar de îndată ce a dobîndit dreptul, datoria îi incumbă neîntîrziat. Astfel, revolta ca sursă a dreptului este în aceeași măsură mama datoriilor. Acestea sînt originile aristocrației. Și istoria ei. Cine își neglijează datoriile își pierde dreptul și devine asupritor chiar dacă vorbește în numele celor asupriți. Dar care este această datorie.

*

Roman. Deportat pus să se dezbrace în pielea goală. În timp ce se dezbrăcă, un buton de la manșetă se rostogolește într-un colț și se duce să-l ridice.

*

Paris. Primăvară tîrzie și bruscă. Toți castanii plini cu lumînări de ceară.

*

M.: „Cum aș putea să fiu geloasă pe o ființă despre care știu că va muri și-mi va scăpa pentru totdeauna. Adevărata mea gelozie ar fi să vreau din toate puterile să mor cu ea“.

*

Piatra care crește.[2] Cocoșul – dar nu-i ceva rău. Trebuie să-ți ucizi dușmanul: păi nu-ți era dușman?

---

[1] Iată o schiță pentru planul de ansamblu al operei, cum l-a dezvoltat Camus adeseori. După ciclul absurdului (*Străinul, Mitul lui Sisif, Caligula, Neînțelegerea*) și cel al revoltei (*Ciuma, Omul revoltat, Cei drepți*), o operă aparte pe tema judecății și a exilului: *Căderea*. Apoi trebuia să urmeze ciclul dragostei și al lui Nemesis care, pentru el, este simbolul măsurii.

[2] Notă pentru *Exilul și împărăția*.

D'Arras: Ba da.

Cocoşul: Aici, noi ne ucidem duşmanii şi după aceea vine Bunul Iisus.

*

La Solidor; un bărbat, Barbara, îşi face numărul de travestit (în femeie de lume) în faţa invitaţilor: mama sa, bunica sa şi un tînăr care este fiul amantului său din acel moment. Căminul acesta se bucură.

*

Iulie. Palerme[1]

Trei zile de mistral periaseră, şlefuiseră cerul pînă la urzeala sa cea mai fină, subţire pojghiţă străvezie şi albastră, umflată de o povară grea de apă aurie... şi te aşteptai ca şi ea să crape şi un şuvoi de vin galben să înece pămîntul sub un potop exultant.

*

12 iulie. Palerme

Despre mistral. Zile calde, aşteptînd să se stîrnească vîntul. Mă duceam atunci pe colina acoperită de ierburi aromatice şi de o miriadă de minuscule fosile de melci. Se rostogolea dinspre nord, nivela munţii din apropiere, peria cerul pînă la urzeală, răscolea şi curăţa copacii, urla peste cîmp, alunga animalele şi oamenii în case, domnea în sfîrşit... Etc. Şi culcat pe colină, strivind cochiliile, în baia violentă de vînt şi de soare... sărbătoarea.

*

A.B. îmi scrie adevărata poveste a tabloului de Van Eyck. Curînd după furt, a fost bănuit un preot care avea legături cu adunarea canonicilor. Acesta mărturiseşte. Furase panoul fiindcă nu putea suporta să-i vadă pe judecători alături de Mielul Mistic. Este achitat, ţinîndu-se seama de intenţiile sale, iar el promite să dezvăluie în ziua morţii ascunzătoarea unde se afla panoul. Soseşte acea zi.

---

[1] Cuplul Camus a locuit în verile 1948 şi 1949 într-o casă care făcea parte din domeniul Palerme, la L'Isle-sur-la-Sorgue. Au mai revenit acolo cu alte ocazii. Familia algeriană a lui Albert Camus a locuit acolo cînd acesta a încercat, în zadar, să o aclimatizeze în Franţa pe mama sa, pe unchiul său, Étienne Sintès, pe fratele său, Lucien, şi familia acestuia din urmă.

Ultima cuminecătură. Dă să vorbească. Dar vocea i se stinge. Rostește cuvinte de neînțeles și moare[1].

Ceea ce regăsesc întotdeauna, de-a lungul anilor, în centrul atitudinii mele este refuzul de a disparea din lume, de a renunța la bucuriile ei, la plăcerile ei, la suferințele ei, iar refuzul acesta a făcut din mine un artist.

*

Jean cere un echipament de pescuit și i-l cumpăr. Caută zadarnic rîme. Apoi găsește. Se duce la pescuit. Prinde șase peștișori și izbucnește în plîns în fața agoniei lor. Nu mai vrea să pescuiască.

22 iulie

Luna ușoară și plină deasupra plopilor. În depărtare, Luberon, aproape alb și golaș. O adiere ușoară trece peste trestii. Mama și cu mine privim noaptea asta minunată cu aceeași inimă strînsă.

Dar ea o să plece și întotdeauna mi-e teamă că n-am s-o mai revăd.

*

Nemesis. Gîndurile centrate asupra istoriei sînt cele care vor disprețui timpul, efectele lui, clădirile și civilizațiile lui. Din perspectiva lor, istoria este cea care distruge.

*

Sfîrșitul lui iulie

Nopți pline de lună și de vînt. Marile [...][2] din Vaucluse.

*

S-ar spune că în țara asta nici un partid nu poate susține prea mult timp efortul patriotismului. Astfel, dreapta se clatină în 1940 și stînga șaisprezece ani mai tîrziu.

*

Noapte de furtună. De dimineață aerul este ușor, contururile sînt pure. Pe colina inundată de lumină proaspătă, un covor de rochița-rîndunicii roz. Mirosul chiparoșilor tineri. Nu mai neg nimic!

---

[1] Povestea panoului furat de pe o catapeteasmă de Van Eyck este utilizată în *Căderea*.

[2] Un cuvînt indescifrabil.

*

Cînd nu mai ştii nimic altceva decît asta: aş vrea să fiu mai bun.

*

Muzică pe transatlanticul Atlanticului de Sud. Doar muzica atinge dimensiunea mării. Şi unele pasaje din Shakespeare, Melville, [...][1].

*

Anecdotă (imaginară, presupun) în Rusia: Stalin ar fi somat-o pe Krupskaia să înceteze cu orice critică, ameninţînd-o că va desemna pe altcineva drept văduvă a lui Lenin.

*

Roman-sfîrşit. Mama. Ce spunea tăcerea ei. Ce striga gura ei mută şi surîzătoare. Vom învia.

Răbdarea ei la aerodrom, în lumea aceea de maşini şi de birouri care o depăşeşte, aşteptînd fără să scoată un cuvînt, aşa cum de milenii bătrînele din lumea întreagă aşteaptă să treacă viaţa. Şi pe urmă, mică de tot, puţin încovoiată, pe terenul imens, îndreptîndu-se spre monştrii urlători, reţinîndu-şi cu o mînă părul bine pieptănat…

*

Dacă nimic nu va răscumpăra zilele şi acţiunile noastre, atunci nu sîntem oare obligaţi să le aducem în cea mai mare lumină posibilă?

*

Roman. Étienne. Mare sensibilitate. Mirosul de ou în farfurii. De unde micro-tragedii.

*

Paris. Frumuseţea este justiţia perfectă.

Libertatea nu este speranţa viitorului. Este prezentul şi acordul cu fiinţele şi lumea în prezent.

Revoluţia e un lucru bun. Dar de ce? Trebuie să ai în cap ideea civilizaţiei pe care vrei s-o creezi. Abolirea proprietăţii nu este un scop. E un mijloc.

---

[1] Un cuvînt indescifrabil.

*

Bunicul patern al lui Tolstoi își trimitea rufele murdare din Rusia în Olanda o dată cu primele căderi de zăpadă cu niște sănii care reveneau cu rufăria curată puțin înainte de începutul primăverii.

Tolstoi: „Literatura politică, reflectînd interesele trecătoare ale societății, își are importanța sa și poate fi necesară dezvoltării poporului; cu toate acestea, mai există și o altă literatură care răspunde ca un ecou preocupărilor veșnice, împărtășite de toată omenirea, și care cuprinde creațiile scumpe inimii poporului, o literatură accesibilă omului din orice popor, din orice timp, și fără de care nici un popor viguros și plin de sevă nu s-a dezvoltat încă."

*

Tolstoi a avut un copil din flori cu Axinia (țărancă).

Idem, Turgheniev îi citește *Părinți și Copii* lui Tolstoi care adoarme.

Idem, cf. contesa: „Mă dezgustă cu poporul lui" (a recopiat de șapte ori *Război și Pace*).

Idem, Tolstoi: „Frecușurile îmi dau gînduri negre".

Idem: „Nebunia este un egoism".

Idem, Shakespeare: „O mîrșăvie este o păcăleală ordinară".

Ermitajul din Optina, care-i atrăgea pe toți scriitorii ruși, fusese înființat în secolul al XIV-lea de un bandit pocăit.

De văzut Alexandra Tolstoi: *Lev Tolstoi, tatăl meu*[1], p. 302 și, mai ales pentru mine, p. 444.

Tolstoi despre războiul ruso-japonez: „Într-un război cu un popor necreștin, popoarele creștine trebuie să fie învinse". *Idem,* în jurnalul său: „O dorință criminală de a muri". Și în clipa morții: „Alexandra, nu-ți pierde curajul, totul e în regulă".

*

Roman (sfîrșit). Ea se întoarce în Algeria unde sînt lupte (pentru că acolo vrea să moară). Fiul ei este împiedicat să se ducă în sala de așteptare. Rămîne să aștepte. Se privesc la douăzeci de metri distanță unul de altul, prin geamuri groase, făcîndu-și mici semne din cînd în cînd.

---

[1] Tradus și prefațat de Edmond Cary, Amiot-Dumont, 1956.

*

Lumea se prăbuşeşte, Orientul e în flăcări, fiinţele se sfîşie în jurul ei, iar M. pe o plajă pustie, la capătul extrem al Europei, într-un vînt violent, se ia la întrecere cu umbra norilor pe nisip. Ea este viaţa, triumfătoare.

*

August 1956

C. Îmi place fetişoara asta preocupată şi rănită, tragică uneori, întotdeauna frumoasă; această mică fiinţă cu încheieturile prea puternice, dar cu faţa luminată de o flacără întunecată şi blîndă, cea a purităţii, un suflet. Iar cînd întoarce spatele pe scenă, insultată de partenerul său, atunci e ca o mică nefericire care se îndepărtează, cu umerii ei fragili.

Pentru prima oară după mult timp, atras de o femeie, fără nici o dorinţă, nici intenţie, nici joc, iubind-o doar pentru ea, nu fără tristeţe însă.

*

Roman. După cincisprezece ani de iubire cu Jessica întîlneşte o altă tînără dansatoare, care are, cu unele deosebiri, aceleaşi haruri, aceeaşi flacără ca şi J. Şi se naşte în Jean ceva care seamănă cu dragostea pe care i-a purtat-o Jessicăi. De parcă nu ar mai fi capabil s-o ia de la început (aşa cum M.H., în aceleaşi locuri, o iubise pe Jessica fără s-o spună). Dar el e bătrîn, ea e tînără, tot o mai iubeşte pe Jessica şi dragostea pe care i-a purtat-o. Tace. Renunţă. Viaţa nu reîncepe. Nici nu descoperise bine sau crezuse că descoperă că o iubeşte şi, îngrozit, se decide să nu o atingă niciodată. Am vrea ca aceia pe care începem să-i iubim să ne fi cunoscut aşa cum eram înainte de a-i fi întîlnit, ca să-şi poată da seama cum ne-au transformat.

*

Scrisoare inserată

Sînt bătrîn şi am să mai fiu. Mi-am petrecut jumătate din viaţa de bărbat apărînd o fiinţă cu preţul sacrificiului alteia şi poate al unei părţi din mine însumi. Ceea ce am păstrat timp de doisprezece ani nu pot arunca acum pentru cîteva luni sau cîţiva ani de viaţă. Ceea ce

am folosit ca să frîng pe cineva nu pot frînge acum, la rîndul său, ca un copil rău care-şi mutilează una după alta toate jucăriile.

Întotdeauna am crezut că dragostea, că orice sentiment sfîrşeşte prin a semăna cu ceea ce era în chiar secunda naşterii sale. Iar ceea ce am resimţit în faţa ta este dragostea fără posesiune, dăruirea inimii. Posesiunea i s-a adăugat ulterior şi are şi ea o dimensiune, dar nu senzuală…

Aici poate că am putea regăsi un soi de alianţă, o căsătorie doar de noi cunoscută, un angajament, un pact.

*

Timpul pentru mine nu mai exista; zece ore pe zi în teatrul acesta de la subsol, sub lumina sărăcăcioasă şi, în acelaşi timp, dură a lămpilor de la repetiţii, urmăream, fascinat, pe feţişoara aceea luminată din interior de altă lumină, o zi de suferinţă, toate emoţiile pe care durerea de a trăi poate să le trezească pe chipul uman. Eram acolo în faţa a ceea ce există mai profund, mai rănit, mai solemn, mai dezarmat la om. Iar cînd ieşeam, întîmpinam ploaia neprevăzută sau blînda noapte de septembrie aşa cum erau ele de fapt, o ordine imuabilă, decorul a ceea ce se agită şi suferă în inima bărbaţilor şi a femeilor, care doar el, săptămîni în şir, mă trezea la viaţă şi mă împlinea.

*

C., personaj de roman. Tînără evreică deportată, le-a fost sclavă S.S.-iştilor din lagăr (sora lui X.). *Revine acasă.* Se face actriţă: 1) pentru că puterea ei de deriziune devine spectaculară; 2) pentru că asta o izolează de lume; 3) pentru că trăieşte toate vieţile care vor fi totdeauna preferabile lucrurilor pe care le-a văzut şi făcut. Iar pe chipul ei: Belsen şi mila. Asta aplaudă lumea.

Stîngăcia ei. Arde, încearcă, pierde etc.

După acea îndelungată muncă de noapte, singuri în automobil, Parisul pustiu şi ploaia lungă care răsuna pe tablă deasupra lor. Pe chipul acela luminat doar de licărul unui felinar prin parbriz, umbra picăturilor de ploaie care şiroiau pe geam curgea neîntrerupt. În jurul acelei umbre, ei doi, ghemuiţi în adăpostul lor din tablă, şi în

jurul lor strada, oraşul tăcut, un continent, lumea în flăcări, iar el nu se mai sătura privind faţa aceea care şiroia de lacrimile umbrelor.

„Vacanţele noastre blînde, tainice, pustii.“ El scutura crengile copacilor deasupra zidurilor, iar stropii de apă cădeau ca o ploaie pe faţa întoarsă a prietenei sale. Atunci el bea una cîte una picăturile acelea care străluceau ca nişte ochi înfriguraţi şi tandri.

*

Duminică, 2 septembrie 1956

Lentul naufragiu şi faţa ei de înecată. Naştere.

*

Luni

Ploaia fidelă.

*

Marţi

Dăruirea pură. Fără să ceri nimic pentru tine.

*

Joi, 6

Oboseală de nedepăşit şi, la sfîrşit, mărturisire de dragoste.

Aş vrea să pot respira – să ajung s-o iubesc din memorie sau din fidelitate. Dar am tot timpul inima strînsă. Te iubesc tot timpul intens. Sărutîndu-i mîna, îl răneşte. Felul ei enervant de a lăsa mereu ceva în urma ei.

Tatăl lui C. – doctor evreu – rămîne în Parisul aflat sub ocupaţie. Moare deportat la Birkenau. Tifos. Cuptorul de crematoriu; „mă gîndesc mereu că avea dinţi de aur“. Despărţit de soţie, violent, pasionat, seducător. C. îl iubea. Viaţa ei care începe o dată cu debarcarea, la şaisprezece ani.

Parisul unde soarele este un lux, unde să mori costă cît ochii din cap, unde nu există copaci fără cont în bancă. Parisul care vrea să dea lecţii lumii.

*

Teatrul sparge zidurile oraşelor. Şi moliile astea care vor să facă teatre roase de molii după asemănarea oraşelor.

*

La paisprezece ani, C. evadînd noaptea din casa ei de la El Biar, ajutîndu-se de cearşafuri răsucite ca nişte frînghii.

*

C. cu inima înfometată de nefericire. Furia ei îndreptată împotriva propriului corp.

*

Iubirea tragică şi numai asta. Fericire tragică. Şi, cînd încetează să mai fie tragică, e altceva, iar fiinţa se aruncă din nou în căutarea tragicului.

*

Civilizaţia industrială, suprimînd frumuseţea naturală, acoperind-o pe largi întinderi cu deşeuri industriale, creează şi suscită nevoile artificiale. Ea face ca sărăcia să nu mai poată fi trăită şi suportată.

*

Faust întinerit sub înfăţişarea lui Don Juan[1]. Este spiritul înţelept şi bătrîn într-un trup tînăr. Amestec exploziv.

Idem: scenă în care Don Juan asistă la propria sa înmormîntare. Don Faust sau cavalerul din Occident.

*

Aurora. O fabulă. Don Juan-ul cunoaşterii: nici un filosof, nici un poet nu l-a descoperit. Îi lipseşte dragostea de lucrurile pe care le descoperă, dar este înzestrat cu spirit şi voluptate şi se bucură de farmecele şi de intrigile cunoaşterii – pe care le urmăreşte pînă la înălţimea stelelor celor mai înalte şi mai îndepărtate – pînă ce, în final, nu-i mai rămîne nimic de vînat, în afară de ceea ce este absolut *dureros* în cunoaştere, ca beţivul care bea pînă la urmă absint şi apă tare. De aceea sfîrşeşte prin a dori infernul. Ultima cunoaştere este cea care îl *seduce*. Poate că şi ea îl va dezamăgi ca tot ce îi este cunoscut. Atunci va trebui să se oprească pentru

[1] Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 438 şi *Caietul al VIII-lea*, pp. 449 şi 451.

totdeauna, ţintuit în decepţie şi transformat el însuşi în oaspetele de piatră, va dori să ia masa în seara cunoaşterii, masa care niciodată nu-i va reveni lui la împărţeală. Fiindcă întreaga lume a lucrurilor nu va mai găsi o îmbucătură pentru acest înfometat.

*

Intelectuali ai progresului. Sînt tricotezele dialecticii. O dată cu fiecare cap ce cade, ele refac ochiurile raţionamentului sfîşiat de fapte.

*

Jeanne nebuna a stat patruzeci şi patru de ani într-o odăiţă fără ferestre, luminată zi şi noapte de o lampă, de unde nu ieşea decît ca să treacă în mănăstirea vecină şi să contemple mormîntul soţului ei. Poate că asta este viaţa adevărată.

*

Omul de afaceri care s-a săturat de afaceri şi devine clovn. Dar fără să-şi abandoneze nici casa, nici afacerile. Pur şi simplu se îmbracă în clovn.

*

X.X. După lungi săruturi: „Cîtă violenţă!“

*

Custine: „Contradicţia care există între un suflet înflăcărat şi uniformitatea existenţei îmi face viaţa insuportabilă“.

Idem: „Astăzi cînd cuvîntul nu este decît o negociere între adevăr şi vanităţi“[1].

*

Cele două spirite foarte mari pe care cerul le-a dăruit romanilor, Lucreţiu şi Seneca, s-au sinucis.

*

După *Nunta, Vara. Serbarea* (1 – Fotbal; 2 – Tipasa; 3 – Roma – Insulele greceşti – Mistralul – Corpurile – Dansul – Eterna dimineaţă).

*

---

[1] Astolphe de Custine, *Souvenirs et portraits*, Editura du Rocher.

Îşi pierde fiica. Sînt un bătrîn acum. Ca să fii tînăr ai nevoie de un viitor.

*

Masacrul inocenţilor în viaţa lui Hristos. Ca să te naşti vinovat trebuie să mori inocent.[1]

*

Retipărire *Căderea,* p. 73: „melancolice predări"; p. 126: corporaţie masculină.

*

Dr. Schnitzler. Mai multe lagăre de concentrare. Salvat pînă la urmă fiindcă era *simpatic*. Toată lumea l-a ajutat.

*

X.X. profesor: „Oamenii trebuie să se iubească", „trebuie..." „trebuie...". În jurul lui, realitatea: o harababură de nedescris.

*

Cîteodată mă cuprinde o imensă duioşie faţă de oamenii din jurul meu care trăiesc în acelaşi secol.

*

Prostituata canadiană în cafeneaua de lîngă Folies-Bergère: „Tata a făcut înconjurul lumii, eu la fel, ai încredere în mine, am fost în Germania, în Anglia, am suferit prea mult, am crăpat de foame, acum sînt rea şi mama nu m-a mai văzut de două săptămîni, tata a sărit pe o mină, frate-meu la fel, în fine, o fac pentru tine, pentru că mi-eşti prietenă bună îl aştept ajunge că dau bani alor mei să mai ies cu nătărăul ăsta ah treburile merg prost nu cunosc pe nimeni".

*

N.: forţa moderaţiei este forţa superioară.

*

M. spune: „Rasa lui Hristos – şi cealaltă".

*

Piesă. Un scriitor (sau savant sau artist sau actor) surmenat de presiunea socială alege să fie dublat *în viaţă*. Lîngă el un profesor foarte

---

[1] Cf. *Căderea:* „Copiii din Iudeea măcelăriţi în timp ce părinţii Lui Îl duceau într-un loc sigur, de ce au murit dacă nu din cauza Lui?"

demn care, cuprins de iubire, dă dovadă de infantilism: pretinde că ştie să bea, să conducă maşina, să facă dragoste, să practice judo etc.

*

Există în lume o enormă forţă de convingere care se numeşte cultură şi care acţionează paralel cu forţa morţii şi a constrîngerii.

*

În *Vechiul Testament*, Dumnezeu nu spune nimic, oamenii vii îi servesc drept cuvinte. Astfel n-am încetat să iubesc tot ce era sacru pe lume.

*

N. realizat. Înmulţirea experienţelor, dar dominate, orientate spre cea mai mare fiinţă şi cea mai înaltă epocă, prin libertatea extremă, dar conformă cu disciplina – şi viaţa mereu riscantă, ca o sancţiune permanentă – o singurătate acceptată şi *risipitoare,* înclinată numai în faţa fiinţei lumii, în taină. Să nu mai spui, ci să faci, ca să dai sens unui cuvînt mai înalt şi să nu vorbeşti decît în funcţie de… (Pentru cine îşi pierde memoria, jurnalul ca instrument al acestei asceze.)

*

Custine: „Arhitectura arabă este arta unui popor efeminat (hîrtii decupate cu care cofetarii îşi acoperă cutiile cu drajeuri)". El (Custine) citează cuvintele lui Voltaire sau Diderot: „Ruşii sînt putrezi înainte de a se fi copt".

*

La 10 ani, Nietzsche înfiinţează cu nişte prieteni un *Teatru al Artelor* unde se joacă două drame antice al căror autor este el.

*

Iunie 1957

Festivalul de la Angers s-a încheiat[1]. Oboseală fericită. Viaţa, minunata viaţă, nedreptatea ei, gloria ei, pasiunea ei, luptele ei, viaţa se ia de la început. Încă mai am puterea să iubesc tot şi să creez tot.

*

[1] Camus a jucat un rol capital în Festivalul de la Angers din iunie 1957. A adaptat şi a regizat *Cavalerul de Olmedo*, de Lope de Vega, şi a regizat *Caligula*. În cadrul festivalului s-a jucat şi *Cu dragostea nu-i de glumit*, în regia lui de Jean Marchat.

15 iulie

Plecare din Paris. Se doarme la Guéret. Este universul coruperii familiale.

*

17 iulie

Cordes[1]. Linişte şi frumuseţe. Singurătatea acestei case mari, a oraşului mort. Timpul curge, sensibil, în mine, şi-mi regăsesc respiraţia. În jurul localităţii Cordes, pe cercul perfect al colinelor, cerul se odihneşte, tandru, aerat, în acelaşi timp înnourat şi luminos. Noaptea, Venus, mare cît o piersică, se culcă cu o viteză nebunească pe colina din vest. Se opreşte o clipă pe creastă, apoi dispare brusc, aspirată ca o fisă într-o crăpătură. De îndată, stelele se înmulţesc şi Calea Lactee devine smîntînoasă.

*

18 iulie

Plouă. De dimineaţă valea sălbatică a Aveyron-ului. Lucru. Nu mai suport nici o legătură, atît de nebun după libertate, încît extind tot mai mult o singurătate care poate fi primejdioasă. Mă gîndesc necontenit la F., mîhnirea mea.

Seara. Descurajat de mine însumi, de firea mea deşertică.

*

20 iulie

O scrisoare de la stareţul lui Georges Didier[2] mi-anunţă moartea acestuia într-un accident de automobil în Elveţia.

*

21 iulie

Ploaia nu conteneşte de mai multe zile. Profundă şi seacă tristeţe.

---

[1] Claire Targuebayre, fostă colaboratoare a lui Edmond Charlot la Alger, deschisese un hotel într-un conac la Cordes, în departamentul Tarn. Camus prefaţase cartea ei, *Cordes* (Édouard Privat, 1954). Vine să se odihnească după Festivalul de la Angers şi să pregătească noi proiecte teatrale, în special cu Jean-Pierre Jorris.

[2] Prieten din copilărie al lui Camus, care se călugărise. Şi-a găsit moartea într-un accident de maşină, la Chaux-de-Fonds, în Elveţia, la 9 iulie 1957. Cf. *Apendice*, p. 544.

*

22 iulie

Scrisoare de la Mi. care-mi vorbeşte de familia ei şi de „chiolhanurile lor arţăgoase“. Telefonîndu-i celui pe care-l iubeşte, aflat la 700 km depărtare, nu-şi găseşte cuvintele: „Eram jalnică şi bucuroasă“.

*

23 iulie

Adevărul. Adevărul!

*

24 iulie

Peisaj frumos şi pustiu în care fiecare casă întîlnită se află în pragul prăbuşirii. În hambarele spintecate şi năpădite de urzici, ruginesc vechi grape cu roţi, bătrîni şi enormi păianjeni care bîntuie acest regat pustiu. Năvala spre oraşe, spre uzine, spre plăcerile colective. Aici moare încet o civilizaţie, în jurul nostru, iar casele vechi stau mărturie. Îi spun asta şi lui M. care-mi răspunde că nu încearcă o impresie de moarte, ci de aşteptare. Aşteptare a ce? – A lui Mesia.

Tot mai plouă; mi-e foame de lumină ca de pîine şi nu mă mai pot suporta.

*

24 iulie

Plecare Roussillon. Marea. Leucate. Întoarcere pe 25, seara.

*

26 iulie

Dimineţi superbe. Rîndunici bete.

Cei care nu sînt curioşi: ceea ce ştiu îi dezgustă faţă de ceea ce ignoră (C.).

*

Budismul e ateismul devenit religie. Renaşterea *plecînd de la* nihilism. Exemplu unic, cred eu. Şi preţios, la care să meditām noi, cei care ne-am luat la harţă cu nihilismul.

*

Nu-i poţi cere suferinţei să-şi justifice motivele. Te-ai expune atitudinii de a nu mai împărtăşi aproape nimic.

*

Cordes. În fiecare seară mă duceam s-o văd pe Venus culcîndu-se şi stelele răsărind deasupra patului ei în noaptea caldă.

*

Bătrîna doamnă englezoaică care se sinucide. În jurnalul ei, de luni de zile, nota zilnic acelaşi lucru: „Astăzi n-a venit nimeni".

*

La sfîrşitul *Adolescentului* (şi în cele trei variante), Dostoievski face în registru ironic procesul lui Tolstoi.

*

Cordes. 4 august

Gînduri de moarte.

*

6 august

Vizită la Cayla: loc singuratic şi tăcut în jurul căruia oamenii vin ca să moară. Înţeleg mai bine ceea ce citesc după aceea în jurnalul lui Eugénie de Guérin: „Cu dragă inimă aş face un legămînt de claustrare la Cayla. Nici un loc din lume nu-mi place ca acasă la mine". Şi apoi: „Unde voi fi? Unde vom fi cînd copacii aceştia vor fi devenit mari? Alţii se vor duce să se plimbe sub umbrele lor şi vor vedea ca şi noi trecînd vînturile care-i vor doborî".

*

Bătrînii credincioşi din Rusia credeau că purtăm un drăcuşor pe umărul stîng şi un înger pe umărul drept. Iată o temă de teatru (pentru Don Faust?): îngerul şi diavolul cresc după cum îi hrănim noi. În general, unul *sau* celălalt e foarte mare. Personajul meu intră cu două personaje mai mici şi de *înălţime egală*. Dialogurile dintre ei, de la personaj la cele două făpturi, de la cele două la personaj etc. etc.

*

„Cel mai uşor fir de mătase îmi e mai insuportabil decît altcuiva o ghiulea de plumb.“ (N.) Şi mie, din păcate.

*

Svidrigailov din *Crimă şi pedeapsă:* „O odăiţă afumată, cu păianjeni în colţuri şi iată toată eternitatea“[1].

*

8 august 1957. Cordes

Pentru prima oară după ce am citit *Crimă şi pedeapsă,* îndoială absolută în legătură cu vocaţia mea. Examinez serios posibilitatea să renunţ. Întotdeauna am considerat creaţia un dialog. Dar cu cine? Societatea noastră literară al cărei principiu este răutatea mediocră, unde ofensa ţine loc de metodă critică? Societatea, atîta tot? Un popor care nu ne citeşte, o clasă burgheză care, în timpul anului, citeşte presa şi două cărţi la modă. În realitate, creatorul nu poate fi astăzi decît un profet solitar, bîntuit, înghiţit de o creaţie nemăsurată. Sînt eu, oare, un creator? Aşa am crezut. Mai exact, am crezut că puteam să fiu. Astăzi mă îndoiesc şi tare sînt ispitit să resping efortul ăsta continuu care mă face nefericit chiar în fericire, asceza asta găunoasă, chemarea asta care mă încordează ca să obţin nu ştiu ce. Dacă aş face teatru, dacă aş scrie la nimereală lucrări dramatice, fără să-mi pese, aş fi, poate, liber. Ce treabă am eu cu o artă stimabilă sau cinstită? Şi sînt eu oare capabil de ceea ce visez? Dacă nu sînt capabil, la ce bun să mai visez? Să mă eliberez şi de asta şi să nu mai consimt la nimic! Au mai făcut-o şi alţii, mai mari decît mine.

*

12 august

C.S.: „Nu durerea trebuie să stîrnească cea mai mare milă, ci nemernicia. Nenorocirea extremă este să te simţi cufundat în ruşine.

---

[1] În Carnetele despre *Crimă şi pedeapsă*, Dostoievski notează că Svidrigailov „crede în viaţa de apoi“, ÎN PĂIANJENI etc. (Dostoievski însuşi a subliniat „în păianjeni“).

Voi toţi aveţi aerul de a nu fi traversat decît suferinţe frumoase, suferinţe distinse." E adevărat.

Emerson: „Secretul geniului este să nu tolereze în jurul său existenţa nici unei ficţiuni".

*

13 august

Plecarea de la Cordes.

*

Muzică atonală – întotdeauna dramatică, deşi se vrea o reacţie faţă de romantismul muzical. Asta fiindcă non-semnificaţia e mereu patetică şi dramatică. *Idem,* pentru pictură.

Un comentariu despre *Căderea* de vreme ce lumea nu înţelege. Întruchiparea şi ridiculizarea atitudinii moderne şi a acelei stranii şi indecente remuşcări laice în legătură cu păcatul.

Cf. Chesterton[1]: „Secolul al XIX-lea (*idem,* al XX-lea) e plin de idei creştine care au înnebunit".

Că Lenin n-a avut niciodată de-a face cu masele. Cf. Sperber[2]: stînga şi punctul patru al lui Truman[3].

Idem: Freud nu simţea nici o vocaţie medicală, nici „o înclinaţie pentru omenirea suferindă".

Nemesis. Complicitatea profundă dintre marxism şi creştinism (de dezvoltat). De aceea sînt contra amîndurora.

*

Amanţii orbi care-l ucid, pe bîjbîite, pe soţul orb.

*

Un Teatru neîntrerupt.

*

[1] Gilbert Keith Chesterton (1874-1936), scriitor şi pamfletar catolic englez.

[2] Manès Sperber (1905-1984), scriitor, discipol al lui Adler şi prieten al lui Malraux. La 29 octombrie 1946, participase cu Camus, Koestler, Sartre şi Malraux la o reuniune al cărei scop era definirea unei morale politice minime. (Cf. *Carnete II*).

[3] *Doctrina Truman*, expusă de Preşedintele S.U.A. la 12 martie 1947, avea drept obiectiv să restrîngă expansiunea sovietică şi a sfîrşit prin adoptarea planului Marshall, vast program de ajutorare a naţiunilor ameninţate de comunism.

Atracţia faţă de religie manifestată de oamenii de teatru. Viaţa de vis şi viaţa adevărată.

Îmi plăceau locurile acelea (restaurante luminoase, dancinguri etc.) pe care le-au născocit oamenii ca să se adăpostească de viaţă. Chestia asta rănită din mine.

*

Necesitate şi exaltare a contrariilor. Măsura – loc de contradicţie. Soare şi beznă.

*

La cincisprezece ani, Nietzsche, deoarece nişte colegi negau în faţa lui gestul lui Mucius Scaevola[1], ia fără să spună un cuvînt un tăciune aprins din sobă şi-l arată prietenilor săi. Toată viaţa a rămas cu cicatricea.

Povestea cu bordelul[2] (H. p. 48). Cosima care trebuie acuzată pentru că a distrus toate scrisorile lui N. către W. „Cunoaşterea tragică şi veselia grecească." Terasa catedralei din Basel unde stăteau de vorbă Nietzsche şi Burckhardt[3]. „Un anahoretism modern – imposibilitatea de a trăi în acord cu statul." *Idem:* „Aristocraţia spiritului trebuie să-şi cucerească întreaga libertate faţă de stat, care ţine astăzi ştiinţa în frîu". *Idem:* omul visînd, culcat pe un tigru.

Despre incendierea Luvrului în timpul Comunei care-l face să plîngă şi-l face nefericit zile întregi: „Niciodată, oricît de vie mi-ar fi durerea, n-aş fi aruncat cu piatra în sacrilegiile acelea care nu-s în ochii mei decît purtătoarele culpei tuturor. Culpă asupra căreia este mult de gîndit". „Fă în aşa fel încît să fiu îngropat ca un păgîn loial, fără minciună." Trist fără lumină, exaltat de îndată ce ea revine.

---

[1] Notele acestea au fost făcute de Camus în timpul lecturii lui *Nietzsche* de Daniel Halévy (Bernard Grasset, 1944). Caius Mucius Scaevola este un erou roman legendar (secolul al VI-lea î.Hr.). Capturat în timp ce se strecurase în tabăra inamică spre a-l ucide pe regele etrusc Porsenna, preferă să lase să i se ardă mîna dreaptă decît să-i numească pe complicii săi, de unde porecla de *Scaevola*, „stîngaciul".

[2] La Köln, căutînd un hotel, Nietzsche este îndreptat spre o casă de toleranţă. În salon, în faţa fetelor dezbrăcate, s-a aşezat la pian şi a cîntat una dintre improvizaţiile sale năvalnice, spre stupoarea generală.

[3] Jacob Burckhardt (1818-1897), istoric elveţian, coleg şi prieten al lui Nietzsche la Universitatea şi la Pedagogium din Basel. Întruchipa în ochii lui tipul marelui profesor.

Proiectul a „zece ani de meditaţie şi de tăcere“. Ideea măştii[1]. Elogiul lui Napoleon în *La Gaya Scienza*[2]. Aventură cu D-na V.P. în ’87, ultimul bileţel lui Rhode, răscolitor[3]. Rhode nu răspunde. „Lisbeth[4], de ce plîngi? Nu sîntem noi fericiţi?“

*

Aveam multe idei preconcepute împotriva raţionalismului. Dar pasiunea confraţilor mei ....[5]

*

8 septembrie.

Moartea lui Robert Chatté[6]. Singur, la spitalul din Villejuif.

*

Să refuzi să străluceşti cînd poţi străluci, să placi etc. E nevoie de un pic de artificiu, dar artificiul sfîrşeşte prin a înghiţi tot. Să te frămînţi (cît timp e nevoie) este, pînă la urmă, mai fecund decît să sporovăieşti şi să te enervezi din nimic.

De ce ar fi nevoie: nu numai de cineva pe care să-l iubeşti fără să-i ceri nimic, ci chiar de cineva pe care să-l iubeşti fără să-ţi dea nimic.

*

Roman. Mi: în iubire respira ca o înotătoare şi zîmbea în acelaşi timp, apoi înota din ce în ce mai repede, eşua pe un ţărm cald şi umed, cu gura deschisă, încă zîmbitoare, ca şi cum, după atîtea grote şi ape adînci, apa devenise elementul ei, iar pămîntul locul arid unde, peşte scurgîndu-se, se sufoca bucuroasă.

*

Cel mai mare om, cea mai mare forţă spirituală: cel mai, cea mai concentrată [...][7].

---

1 „Dă-mi o mască în plus, o a doua mască!“ (*Dincolo de bine şi de rău*).
2 *Ştiinţa veselă*, cartea a V-a, nr. 362.
3 „Am acum patruzeci şi trei de ani în urma mea şi sînt la fel de singur ca şi atunci cînd eram copil.“
4 Élisabeth Förster-Nietzsche, sora lui Nietzsche.
5 Două propoziţii indescifrabile.
6 Librar, prieten intim al lui Pascal Pia.
7 Două cuvinte indescifrabile.

Nietzsche. Nereligios prin religie. Pascal – în felul său. La urma urmelor, după Toma, credinţa este curajul spiritului.

Idem, pentru el, Hristos: Mîntuitorul imoralist.

*

Custine.: „Într-o zi, uriaşul adormit se va scula şi violenţa va pune capăt domniei cuvîntului. În zadar egalitatea înnebunită va rechema atunci bătrîna aristocraţie în ajutorul libertăţii; arma apucată prea tîrziu, purtată de mîini prea mult timp inactive, va fi devenit neputincioasă".

Idem, despre francezi: „s-ar zugrăvi urîţi mai curînd decît să se lase uitaţi".

*

Don Faust. Cînd este transformat în Don Juan, scena începe cu un hohot de rîs bărbătesc în culise care marchează intrarea lui Don Juan.

Nietzsche: „Încă vreo cîteva mii de ani pe calea ultimului secol! – Şi în tot ce va face omul, inteligenţa supremă va fi manifestă – dar în felul acesta, tocmai inteligenţa va fi pierdut toată demnitatea. Va fi desigur necesar să fii inteligent, dar va fi şi ceva atît de obişnuit, încît un spirit mai nobil va resimţi această necesitate ca pe o vulgaritate. Să fii nobil va însemna poate atunci să ai nebunii în cap."

*

Biblia s-a născut printre pietre.

*

1 octombrie

Vizita lui G.T.[1] care înainte să plece în Algeria vine să-mi mărturisească ce a făcut. Acum o lună la Alger. Contactată de emisarii F.E.N.[2] care îi propun o întîlnire cu nişte responsabili dornici să-i pună întrebări despre broşura ei (Algeria '57). Ea acceptă. Întîlnire, apoi filieră. Pe scurt, casă *kasbah* unde e primită de două femei. Pe urmă sosesc doi bărbaţi înarmaţi. Se discută. G.T. le explică teza ei,

[1] Germaine Tillon, etnologă care poposise la Aurès din decembrie 1954 pînă în martie 1957. Camus a redactat o prezentare pentru ediţia americană a cărţii ei, apărută în engleză cu titlul *Algeria.*

[2] Frontul de Eliberare Naţională (n. tr.).

sărăcirea, volumul salariilor suplimentare care vin din metropolă etc. (opinia ei: valabili din punct de vedere politic, inculţi sub aspect economic). În acel moment, unul dintre ei care pare şeful: „Ne considerați nişte asasini“. Atunci G.T.: „Păi chiar sînteţi nişte asasini“ (e curînd după atentatul de la Cazinoul de pe cornişă). Atunci celălalt are o reacţie teribilă: cu ochii în lacrimi. Pe urmă: „Bombele astea, aş vrea să le văd pe fundul mării“. „Nu depinde decît de tine“, spune G.T. Vorbesc de tortură. Sînt reclamantă, spune ea (a făcut parte din comisia de cercetare a sistemului concentraţionar). Ajung la [un] acord: suprimarea terorismului civil contra suprimării execuţiilor. Aproximativ în termenii pe care îi propusesem eu (dar urmarea, din păcate…). Celălalt, în legătură cu baterea în cuie spune: „Franţa-i de vină“. „Asta să i-o spui bunică-tii, zice G.T. Eram de faţă. F.E.N.-ul e de vină şi o ştii şi tu“. Şeful îi face celuilalt semn să tacă. Ea află curînd după aceea că este Ali la Pointe. Ieşind, îl apucă de cravată şi-l scutură: „Şi să nu uiţi ce am spus“. Iar el răspunde: „Nu, doamnă“.

A doua întrevedere după execuţie şi ea află atunci că şeful este Yaasef Saadi. După două săptămîni, acesta este arestat.

Îmi arată şi compoziţiile a 30 de elevi arabi de 11-12 ani cărora învăţătorul arab le dăduse drept subiect: „Ce aţi face dacă aţi fi invizibili?“ Toţi iau arme şi ucid fie francezi, fie paraşutişti, fie pe şefii guvernului. Sînt disperat în privinţa viitorului.

Că sclavul este aservit fiindcă morţii i-a preferat viaţa este din punct de vedere istoric fals. Budapesta.

*

17 octombrie

Nobel. Straniu simţămînt de copleşire şi de melancolie. La 20 de ani, sărac şi gol, am cunoscut gloria adevărată. Mama[1].

*

19 octombrie

Speriat de ceea ce mi se întîmplă şi de ceea ce n-am cerut. Şi, ca să pună capac acestei situaţii, atacuri atît de josnice, încît mi se strînge

---

[1] La anunţarea Premiului Nobel, Camus i-a telefonat mamei sale, la Alger.

inima. Rebatet[1] îndrăzneşte să vorbească despre nostalgia mea de a comanda plutoane de execuţie cînd el este unul dintre cei pentru care, împreună cu alţi scriitori din Rezistenţă, am cerut graţierea cînd a fost condamnat la moarte. A fost graţiat, dar el pe mine nu mă graţiază. Iar îmi vine să părăsesc ţara asta. Dar unde să mă duc?

Creaţia însăşi, arta însăşi, detaliul ei, în fiecare zi şi ruptura... Să dispreţuiesc e mai presus de forţele mele. Oricum, trebuie să-mi înving acest soi de spaimă, de panică de neînţeles în care m-a aruncat ştirea asta neaşteptată. De aceea...

„Ei nu mă iubesc. Este un motiv ca să nu-i binecuvîntez?“ N.

Sfinţii se tem de minunile pe care le fac. Nu le pot iubi şi nici nu se pot iubi prin ele.

*

În cursul aceleiaşi luni trei crize de sufocare agravate de panică claustrofobă. Dezechilibru.

Efortul pe care l-am făcut, neobosit, ca să-i ajung pe ceilalţi în privinţa valorilor comune, să-mi stabilesc propriul echilibru, nu e total zadarnic. Ceea ce am spus sau am găsit poate servi, trebuie să servească altora. Dar nu mie care sînt cuprins acum de un soi de nebunie.

*

29 decembrie

Ora 15. O nouă criză de panică. Acum exact patru ani, zi de zi, X. intra tot aşa într-o stare de dezechilibru (ba nu, sîntem în 29, deci la diferenţă de o zi). Cîteva minute senzaţie de nebunie totală. Pe urmă, epuizare şi tremur. Calmante. Scriu asta după o oră.

Noaptea de 29 spre 30: nesfîrşite angoase.

*

30 decembrie

Ameliorare prelungită.

*

1 Ianuarie

Din nou anxietate.

---

[1] Ziarist colaborator care scria la *Je suis partout*, autor al volumului *Décombres*.

*

Ianuarie-martie

Crizele puternice au dispărut. Doar anxietate surdă şi constantă.

*

5 martie

Convorbire cu de Gaulle. Vorbind despre riscul producerii de tulburări dacă se pierde Algeria şi chiar despre furia francezilor din Algeria: „Furia franceză? Am 67 de ani şi n-am văzut niciodată un francez ucigînd alţi francezi. În afară de mine."

De comparat Franţa cu restul. „La urma urmei, spune el, nu s-a inventat nimic mai bun decît Franţa."

*

Cîntec al revoluţionarilor din 1905: „Fraţilor, spre soare, spre libertate".

*

Sperber. Călcîiul lui Ahile[1], p. 202: „Ideea de a înlocui sinuciderea cu o nouă ruptură radicală nu este nouă. Voinţa de a-ţi renega definitiv propriile acte, de a te descotorosi de ele pentru totdeauna se regăseşte adesea în visurile la care se dedau acei oameni pe care doar logica corpului îi mai leagă de viaţă, dar nimic nu-i mai leagă de fiinţe: nici ceea ce au primit de la ele şi nici măcar ceea ce le-au dat ei. Visul acesta izvorăşte dintr-o singurătate capabilă să distrugă pînă şi afecţiunea pe care omul şi-o poartă sieşi".

Kierkegaard flutura în faţa lui Hegel o ameninţare teribilă: să-i trimită un tînăr care să-i ceară sfaturi.

Dostoievski după admirabilul *Discurs despre Puşkin*[2]: „Pentru ce am spus la Moscova, vedeţi cum am fost tratat aproape pretutindeni în presa noastră: ca şi cum aş fi jefuit sau escrocat vreo bancă. Uhanţev (escroc celebru) însuşi nu încasează atîtea murdării ca mine".

---

[1] Calmann-Lévy, 1957.

[2] Rostit la 8 iunie 1880, la şedinţa solemnă a Societăţii Amicilor literaturii ruse, şi publicat în *Journal d'un ecrivain*, 1880, număr unic.

Idem, după succesul lui la debut: „... mi s-a creat un renume îndoielnic şi nu ştiu pînă cînd va dura infernul acesta“.

„Gîndul care mă preocupă cel mai mult este în ce constă comuniunea noastră de idei, care sînt punctele în care ne putem întîlni cu toţii, indiferent de tendinţă...“

„Nu trebuie să-ţi strici viaţa fără nici un scop“ (extindere).

*

Cei care au, într-adevăr, ceva de spus nu vorbesc niciodată despre asta.

*

Marsilia

Alger pe *Kairouan*[1]. Dublă burniţă. Prima face spumă şi măzăriche pe creasta valului care se sparge de vas – şi vîntul violent o înşfacă dintr-o dată, o răsuceşte, o stoarce; şi a doua burniţă, mai puţin încărcată de apă, dantelă de abur fin, se ridică în ceaţă.

Pescăruşii cu aripile frînte exact la mijloc /\/\ în formă de acoperiş.

Soldaţii pe punte şi în bătaia vîntului, ghemuiţi în odgoane, cu capul înfăşurat în fulare, cu mantaua informă. Momentele acestea cînd omul părăseşte orice aspect de paradă şi se ghemuieşte la nivelul nevoii. Asta-i istoria.

Nemişcat pe puntea superioară şi pescăruşii coboară şi-şi continuă zborul răbdător foarte aproape de mine. Pescăruşi încăpăţînaţi, cu ochii lor globuloşi, cu ciocul de vrăjitoare, cu muşchii lor neobosiţi. Păsările de mare n-au unde să se odihnească. Decît în adîncitura schimbătoare a valurilor sau pe crucea oscilantă a catargului mare.

*

Condorcet: „Robespierre e un preot şi nu va fi niciodată decît asta“.

---

[1] Camus revine în Algeria în martie şi în aprilie 1958. Este primit la universitatea din Alger şi îl întîlneşte pe Mouloud Ferraoun, scriitorul şi învăţătorul kabil care va fi asasinat de O.A.S. în 1962.

Printre reflexele primare, cele care aparţin naturii imediate a omului sau a animalului, Pavlov înscrie „reflexul libertăţii“.

*

Puterea nu se desparte de nedreptate. Puterea adevărată este administrarea sănătoasă şi prudentă a injustiţiei.

*

Să nu vorbesc niciodată despre munca mea.

*

Actor.

*

Nietzsche: „Într-o supraabundenţă de forţe înviorătoare şi reparatoare, chiar şi nenorocirile au o strălucire solară şi-şi zămislesc propria consolare…“

Idem: „Presupunînd că sîntem întotdeauna în aşteptarea răului, a surprizei dezagreabile, vom rămîne într-o stare de tensiune şi de animozitate, vom fi insuportabili celorlalţi şi vom vedea cum propria noastră sănătate suferă din cauza asta: asemenea firi se îndreaptă spre pieire“.

Idem: „Frica de moarte, maladie europeană“.

Idem: „Fericirea constă în promptitudinea simţirii şi a gîndirii; tot restul lumii apare lent, gradual şi prostesc. Oricine ar putea să simtă zborul unei raze de lumină ar fi copleşit de fericire fiindcă are multă celeritate“.

Idem: „Portretul omului care va să vină: excentric, energic, călduros, neobosit, artist, inamic al cărţilor“.

Idem: „Oamenii cu o cultură foarte elevată şi cu un corp viguros sînt deasupra tuturor suveranilor“.

*

Despre biofagi[1]: în *Carnetele lui Montherlant*, p. 82: totul este spus acolo cu excelenţă şi moderaţie.

---

[1] Cuvîntul îi aparţine lui Montherlant: „Cei care ne rod, ne devorează viaţa sînt la început indiferenţii cărora afacerile ne obligă să le dăm fărîme din timpul nostru…“

*

În ceea ce mă priveşte: aş fi sucombat în faţa oricăruia dintre sentimentele mele dacă ar fi rămas unic. Întotdeauna am opus două sentimente unul altuia.

*

Tipasa: cerul cenuşiu şi blînd. În centrul ruinelor, izbiturile mării uşor agitate alternează cu ciripitul păsărilor. Chénoua enorm şi uşor. Voi muri şi locul acesta va continua să răspîndească deplinătate şi frumuseţe. Nimic amar în ideea asta. Ci, dimpotrivă, simţămînt de recunoştinţă şi de veneraţie.

*

Ploaia verticală şi grea din Alger. Necontenită. Într-o cuşcă.

*

Algerieni. Viaţa lor în densitatea şi căldura prieteniei, a familiei. În centru, trupul şi virtuţile sale – şi profunda sa tristeţe de îndată ce se degradează – viaţă fără alt orizont decît imediatul, decît cercul carnal. Mîndri de virilitatea lor, de capacitatea lor de a bea sau de a mînca, de forţa şi de curajul lor. Vulnerabili.

*

Porumbelul înjunghiat.

*

Întoarcere. Kairouan. Furtuna. Impuls irezistibil să mă arunc în apă. Solitudinea şi părăsirea omului în valurile dezlănţuite, pe urmele vaporului care-şi continuă ruta.

*

Etapele unei vindecări.

Să laşi să doarmă voinţa. Gata cu „trebuie“.

Să depolitizezi complet spiritul, pentru a-l umaniza.

Să scrii claustrofobul – şi comedii.

Să te pui în acord cu moartea, adică s-o accepţi.

Să accepţi să te dai în spectacol. Nu voi muri de angoasa asta. Dacă aş muri, gata. Dacă nu, la limită, comportament nesăbuit.

Este suficient să accepţi judecata celorlalţi. Umilinţă şi acceptare, remedii pur medicale pentru angoasă.

Lumea merge spre păgînism, dar încă mai respinge valorile păgîne. Ele trebuie restaurate, trebuie păgînizată credinţa, grecizat Hristos şi atunci echilibrul se restabileşte.

Nu cumva oi fi suferit de excesul responsabilităţilor mele?

De vreme ce mă aflu în pustiu şi în atonie, trebuie să împing ariditatea pînă la capăt pentru ca pragul să fie atins şi, într-un fel sau altul, depăşit. Nebunie sau mai mare stăpînire.

Metodă: de îndată ce apare angoasa, respiraţie accelerată sau încetinită încă din momentul alertei. Să-i *asociez* privarea imediată de *orice acţiune* şi de orice gest.

A doua asociere: relaxare generală.

Pe termen lung: transfer şi acumulare a încărcăturii de energie proprii oricărei voinţe sau dorinţe prin suspendarea momentană a voinţei sau a dorinţei respective.

Faţă de societate: să recunosc că nu aştept nimic de la ea. Orice participare devine atunci un dar care nu aşteaptă răsplată. Elogiul sau blamarea devin ceea ce sînt: nimic. Pînă la urmă, suprimarea gregarului.

Să suprim morala întruna repetată a justiţiei abstracte.

Să rămîn aproape de realitatea fiinţelor şi a lucrurilor. Să revin cît mai des posibil la fericirea personală. Să nu refuz să recunosc ceea ce este adevărat chiar şi cînd tot ceea ce este adevărat se întîmplă să contrarieze ceea ce este de dorit. Exemplu: să recunosc că forţa, şi ea, mai ales ea, convinge. Adevărul merită toate chinurile. Numai el fundamentează bucuria care trebuie să încununeze acest efort.

Să recuperez energia – în centru.

Să recunosc necesitatea inamicilor. Să-mi placă faptul că-mi sînt inamici.

Să sparg sistematic automatismele de la cel mai mic spre cel mai înalt. Tutun, hrană, sex, reacţii afective de apărare (sau de atac; sînt aceleaşi) şi *creaţia însăşi*. Asceză nu în legătură cu dorinţa care trebuie să se păstreze intactă, ci în legătură cu satisfacerea ei.

*

Să recuperez puterea cea mai mare, nu ca să domin, ci ca să dau.

*

3 mai

Recuperare aproape totală, sper chiar putere crescută. Înţeleg mai bine acum ceea ce am ştiut dintotdeauna: cel care-şi tîrăşte viaţa şi sucombă sub povara ei nu poate ajuta pe nimeni, oricîte misiuni îşi asumă. Cel care se stăpîneşte şi stăpîneşte viaţa poate să fie cu adevărat generos şi să dăruiască fără efort. Să nu aştepţi nimic şi să nu ceri nimic decît puterea asta de dăruire şi de muncă.

Jurnal.

*

Sfîrşit de aprilie 1958. Cannes[1]

Pe mare în fiecare zi. Balizele năvoadelor (o sticlă cu o limbă de plumb, totul plutind pe o bucată de plută) sună seara ca nişte clopoţei adunînd turmele mării. Noaptea, în port, bărcile ţipă şi gem din catarge şi pasarele.

Lumina – lumina – şi anxietatea se retrage, încă nu dispare, dar este surdă, parcă aţipită în căldură şi soare.

*

30 aprilie

Martin du Gard. Nisa. Se tîrăşte cu reumatismul său articular. 77 de ani. „În faţa morţii nimic nu mai ţine, nici măcar opera mea. Nu e nimic, nimic…“ „Da, e bine să nu te simţi singur“ şi ochii i se umplu de lacrimi. Ne fixăm o întîlnire pentru iulie la *Tertre*[2]. „Dacă mai sînt în viaţă.“ Dar are aceeaşi inimă care se interesează de tot.

*

29 mai 1958

Meseria mea e să-mi scriu cărţile şi să lupt cînd libertatea alor mei şi a poporului meu este ameninţată. Asta-i tot.

---

[1] În timpul acestui sejur la Michel Gallimard, Camus dispune de un vas de cursă lungă de opt metri, numit *Aya*.

[2] Denumirea proprietăţii lui Martin du Gard la Bellême (Orne). În 1955, Camus a prefaţat *Operele complete* ale lui Martin du Gard, în colecţia Pléiade.

*

Artistul este ca zeul de la Delphi: „Nici nu arată, nici nu ascunde: semnifică“.

*

Cehov: „Nu sînt nici liberal, nici conservator… Sfîntul sfinţilor este, pentru mine, corpul uman, sănătatea, inteligenţa, talentul, inspiraţia, dragostea şi libertatea absolută. Eliberarea de orice forţă brutală şi de orice minciună, indiferent de forma în care s-ar exprima ele:

Iată care ar fi programul dacă aş fi un mare artist“ (scrisoare către Plehceiev[1], 1888).

*

Musil[2]: Un proiect mare care presupune toate mijloacele artei, pe care nu o are. De unde opera asta emoţionantă prin eşecurile ei, nu prin ceea ce spune. Acest interminabil monolog al autorului în care geniul străluceşte ici şi colo şi pe care arta nu-l luminează niciodată întru totul.

Musil: „Fiecare dintre noi posedă o a doua natură unde tot ce se face este inocent“.

„Viaţa obişnuită este media tuturor crimelor noastre posibile.“

*

Mama. Dacă i-am iubi destul pe cei pe care-i iubim, i-am împiedica să moară.

*

9 iunie 1958

Din nou plecare în Grecia.

*

10 iunie

Acropole. Simţămînt mai puţin grandios ca prima oară. Nu eram singur şi mă preocupam de compania mea. Şi pe urmă întîl-

---

[1] Alexis Plehceiev (1825-1893), poet, condamnat la moarte şi graţiat în acelaşi timp cu Dostoievski.

[2] Traducerea volumului *Omul fără calităţi* a fost publicată în 1957 (la Editura Seuil).

nire cu O. care mă deranjează. Acropole nu este un loc unde să poţi minţi. La ora două avionul pentru Rodos. Insulele, stîncile pe mare care se îndepărtează în urma noastră. Pulverizare a continentelor. La Rodos, aterizarea are loc în mijlocul unui cîmp cu grîu scurt şi înflorit pe care vîntul îl face să alerge în valuri spre marea albastră. Insulă somptuoasă şi înflorită. Plimbare noaptea în mijlocul arhitecturii deloc levantine. Întîlnirea cu părintele Brückberger care-mi anunţă intenţia sa de a o rupe cu Biserica fără să se răspopească. Simpatia mea pentru el – la fel de vie. Cu vaporul, împreună cu soţii Michel G. şi Prassinos[1].

*

11 iunie

Părăsesc vaporul dis-de-dimineaţă, singur, şi mă duc să înot pe plaja de la Rodos, la douăzeci de minute depărtare, singur. Apa e limpede, blîndă. Soarele, la început de drum, încălzeşte fără să ardă. Clipe delicioase care-mi readuc în minte dimineţile de la Madrague, de acum douăzeci de ani, cînd ieşeam adormit din cort, la cîţiva metri de mare, ca să mă arunc în apa somnoroasă a dimineţii[2]. Vai, nu mai ştiu să înot. Sau, mai degrabă, nu mai pot respira ca înainte. Nu contează, părăsesc cu părere de rău plaja unde am fost fericit.

La ora zece părăsim Rodos ca să ocolim vîrful de nord al insulei şi să ajungem la Lindos.

*

12.30. Lindos

Mic port natural aproape închis. Golf perfect. Pierdem o ancoră în apele absolut limpezi. Golful e dominat mai întîi de casele albe ale satului, apoi de o acropolă fortificată cu ziduri medievale în mijlocul cărora se ivesc trunchiuri de coloane dorice.

Ajungem la plajă într-o barcă youyou[3]. Baie. La sfîrşitul după-amiezei urcăm spre Acropole. În vîrf, scară lată şi uşor de urcat care

---

[1] Michel Gallimard şi pictorul Mario Prassinos.

[2] În iulie 1941, Camus a locuit o săptămînă în cort, pe dunele plajei de la Madrague, lîngă Oran. Cf. „Prefaţa" din 1958 la *Faţa şi reversul*.

[3] Mică barcă scurtă şi lată utilizată pentru a face naveta între vapoarele ancorate în rada portului şi cheiuri (n. tr.).

duce la o piaţă foarte mare, în plin cer, dominînd, într-o parte, portul unde sîntem ancoraţi, iar în cealaltă, dar vertical peste un hău primejdios, alt golf închis, cel unde a acostat Sfîntul Pavel. Rîndunele se învîrt deasupra acestui spaţiu, bete de lumină, plonjează în picaj şi urcă din nou cu ţipete ascuţite. Ziua se încheie pe deasupra coloanelor; cele două golfuri, peste capurile care se înmulţesc pînă în zare şi peste marea imensă din faţa noastră. Simţămînt de neputinţă de a atinge, de a exprima atîta frumuseţe. Dar, în acelaşi timp, recunoştinţă în faţa fiinţei perfecte a lumii. La întoarcerea în oraş, măgăruşii, barca în înserare. Noaptea, răgete puternice de măgari.

*

12 iunie

La ora şase urc pe punte ca să văd pentru ultima oară golful pe care-l iubesc. La bord toată lumea doarme, cu excepţia căpitanului. În dimineaţa uşoară, mirosul de Lindos, miros de spumă, de căldură, de măgari şi de ierburi, de fum…

*

Rodos, la 8.30

Plimbare ca să văd o adîncitură plină de fluturi recent apăruţi. Stau ascunşi printre ierburi, copaci, grote şi ne ies în faţă roiuri tăcute şi agitate. Căldură apăsătoare. Revenire. Plecare spre Marmaris, port turcesc, la ora cincisprezece. Sosire la ora şaptesprezece. Golful în mijlocul căruia ancorăm e frumos, dar întunecat. Orăşelul, de departe, pare jalnic. Şi, încetul cu încetul, vedem toată populaţia adunîndu-se la debarcader. Urcare la bord a poliţiştilor şi a vameşilor turci. Interminabilă vorbărie pe tema formalităţilor de rigoare. Apoi coborîre pe ţărm unde sîntem înconjuraţi şi urmaţi de o mulţime de copii prăpădiţi. Sărăcia, părăsirea în care sînt lăsate străzile şi casele îţi strîng inima, aşa că revenim fără multă zăbavă. După masa de seară, o nouă vizită a oficialităţilor. Din nou trăncăneală (ei nu vorbesc nici o limbă occidentală) nesfîrşită. Au păstrat la ei paşapoartele etc. Le vom primi la şase dimineaţa. Căpitanul protestează… etc. De fapt, va trebui să meargă cineva după ele a doua zi de dimineaţă.

*

13 iunie

Plecare la şapte. La ora unsprezece insula Simi. Curăţenia grecească admirabilă. Casele cele mai sărace, văruite proaspăt, decorate etc. De necrezut şi revoltător ca turcii să fi putut stăpîni atît de mult timp acest popor. Baie în mare. Dar claustrofobie crescîndă. În rest, sînt într-o formă superbă. La ora cincisprezece plecăm spre Kos.

*

Kos. Mic port de noapte în care viaţa e uşoară. Muzică. La megafoane se aud ştiri despre evenimentele din Cipru pe un ton pe care-l cunosc prea bine. Luăm cina sub luminile roz.

*

14 iunie

Insula. Mic templu pe o plajă cu apă limpede. Baie şi dejun la Psameros. În golfuleţ, cinci case văruite, albe şi albastre. Nişte fetiţe intră în apă în cămăşuţe şi înoată spre noi.

Zilnic soarele monstruos… nu voalat de ceaţă sau greu, ci senin şi limpede, lansîndu-şi toate săgeţile, feroce…

La ora optsprezece pornim spre Kalimnos. Marea este acoperită de valuri scurte şi reci… Zeci de copii cu căpşoare rotunde ne escortează. Katina. Pe 15 iunie, a doua zi, aleargă pînă la canalul dintre prunduri şi încă-şi mai agită mîna îndelung. Amiază şi baie la Leros. Apoi spre Patmos unde pătrundem într-un golf aproape în întregime protejat. Ora înserării.

*

16 iunie

Ne căţărăm cu catîri şi măgari spre Patmos şi spre mănăstirea Sfîntul Ioan din P. De acolo de sus cele două istmuri. S-a stîrnit vîntul violent al nordului (*meltem*). Mistralul grec are aceleaşi efecte: mătură cerul şi scoate la iveală o lumină purificată, curată, încordată, aproape metalică. Dar ne împiedică să pornim pe mare, trebuie să aşteptăm aici să se potolească.

*

17 iunie

Plecare la ora şase dimineaţa, în bătaia vîntului *meltem,* ca să ajungem la Gaideros. Dar marea e înfuriată. Zguduit timp de trei ore de uriaşe talazuri, cu toată lumea la bord bolnavă sau certată, vaporul este deviat spre insulele Fourni. Găsim adăpost într-un golf pustiu unde vîntul suflă mai slab, dar totuşi suflă. Zi de aşteptare. Spre seară vîntul se domoleşte. Dar e prea tîrziu ca să plecăm.

*

18 iunie

Vîntul care s-a stîrnit din nou în timpul nopţii suflă cu violenţă. Renunţăm la plecare. Apoi, cum nu se schimbă nimic, începem să ducem lipsă de pîine, curînd şi de apă, aşa că decidem să plecăm oricum în jurul orei optsprezece. Cu toţii în cabina de pilotaj. Zgîlţîitură zdravănă, dar ajungem să vedem luminile de la Tigani (fostul Samos) în jurul orei douăzeci şi jumătate.

Blîndeţea micului port liniştit în noapte, după violenţa mării.

*

19 iunie

Dimineaţa mă duc să fac baie singur. Plecăm să vizităm insula cu maşina. Una dintre cele mai frumoase insule datorită abundenţei de măslini şi de chiparoşi filiformi care garnisesc pantele colinelor şi ale munţilor către mare. Prînzim într-un sătuc de pe coasta sudică după ce am făcut baie. Masa e aşternută afară. Un cîrd de copii frumoşi se joacă în jurul nostru, apoi vin să se uite la noi. O fetiţă, Matina, cu ochi aurii, îmi încălzeşte inima. Spre seară, Heraion, templul lovit de trăsnet, ale cărui ruine formidabile, zvîrlite în faţa mării printre trestii şi fire de ovăz, în mijlocul unui admirabil peisaj de munţi şi de mare, au fost ele însele distruse de recentele cutremure de pămînt. Într-o cafenea din apropiere, unde şoferii noştri ne oferă să bem ceva, încep să danseze cu toţii în ritmul unei melodii de la radio, spre plăcerea lor şi a noastră.

Polycrat, tiranul din Samos, „om de stat genial şi tiran desfrînat“. Speriat de propria sa şansă, insolentă, neîntreruptă şi de succesele sale imperturbabile, şi de bogăţia sa fabuloasă, a aruncat în mare un inel valoros pe care-l purta în deget ca să conjure soarta. Dar într-un peşte care i-a fost servit la masă, a regăsit inelul pe care-l pierduse. A terminat templul Heraion, a întreţinut o curte somptuoasă în care artele ocupau un loc important. A pierit răstignit de strategul Croites care-l atrăsese într-o capcană (522).

*

20 iunie

Zi pe mare spre Chios. De dimineaţă un lamantin sub etravă. Se rostogoleşte, înaintează, se bălăbăne cu un aer zeflemitor, apoi plonjează în adîncuri. Ceva mai tîrziu, la cîteva mile de ţărm, un parfum de leandru ajunge la noi purtat pe aripile vîntului. După-amiază cu soare şi cu băi într-un golfuleţ unde apa pare aer, atît e de limpede; intrăm în Chios într-o frumoasă seară liniştită.

*

21 iunie

Chios. Cartierul turcesc. Traversarea insulei. Casele, enorme, din piatră. Pămîntul roşu. Măslini uriaşi. Ţărani bătînd grîul sub copitele catîrilor, pe o căldură orbitoare. Vara masacrelor[1]. La sfîrşit, leprozeria, într-o văgăună îngustă plantată cu eucalipţi, terminîndu-se într-o fundătură stîncoasă. Serie de clădiri lungi şi părăginite, maro şi verde-închis. Părăsite în înserarea care se lasă, cu odăile lor cu paturi grosolane de fier, acoperite cu pături maro la fel de grosolane. Pe sub verande rătăcesc unsprezece leproase şi trei leproşi. Unii şi-au pierdut degetele. Alţii cu ochi mari şi tulburi, galbeni, fără pupile, fără irisuri, ca o picătură enormă de apă putredă. Veselia lor firească sub hainele grosolane cenuşii, de o sărăcie nesfîrşită. Una se plînge că vor să-i scoată din locul acela jalnic ca să-i ducă în altă parte… Seara, dansuri şi rîsete pînă noaptea tîrziu.

---

[1] Aluzie la masacrele din Chios, săvîrşite de turci în aprilie 1822 şi care i-au inspirat lui Victor Hugo poemul *Copilul*, din volumul *Orientale*, şi lui Delacroix celebrul tablou *Scene ale masacrelor de la Scio: familii greceşti aşteptînd moartea sau sclavia…*

*

22 iunie

Spre Lesbos. Vastă scobitură tăiată de golfuri şi plaje. Măslinii coboară aproape pînă la mare. P. e bolnav. Medic (Paritis). Urcuş la Ayassos. Baie. Înot un pic. Plecare luînd-o de-a lungul insulei. La sfîrşitul după-amiezei, sute de rîndunici de mare, zburînd la suprafaţa apei nemişcate, de-a lungul vaporului. Sosire la Sigris.

(Ajungeam în porturi la apusul soarelui. Şi uneori soarele ascundea portul, apoi dispărea în spatele colinei şi portul apărea la asfinţit...)

*

Sigris. Revenire la Sigris. Cele două golfuri închise. Colinele golaşe. Apa netedă, lumina serii. Lumea şi viaţa se sfîrşesc aici. Şi reîncep.

În noapte, satul văzut de pe vapor, luminat de focurile de Sînziene.

Plecare în timpul nopţii. Michel şi cu mine preluăm cartul de la miezul nopţii. Noapte pe mare, imensă, după ce cornul lunii s-a culcat spre apus. Constelaţiile coboră la orizont. Insule neprevăzute se formează în umbre pe orizont. De dimineaţă insula Skiros, etajată pe creste.

Plecare la ora cincisprezece spre Skopelos. După-amiază, Sporadele de Nord. Una, două, cinci, zece, paisprezece insule ţîşnesc din mare. Seara, Skopelos şi acoperişurile sale, a căror coamă e subliniată cu var. Iasomii, rodii, hibiscus. Noapte paşnică. De dimineaţă, Skiathos, şi pornim prin strîmtoarea Eubeea.

*

26 iunie

Khalkis. Prefaţă Grenier[1]: „fiecare conştiinţă vrea moartea celuilalt“. Dar nu. Stăpîn şi sclav. Maestru şi discipol. Istoria s-a construit atît pe admiraţie, cît şi pe ură.

Îi doresc acestei cărţi un tînăr cititor care să semene cu cel care eram eu.

---

[1] Cf. prefaţa la *Insulele*, de Jean Grenier: „Printre jumătăţile de adevăr cu care se amăgeşte societatea noastră intelectuală, figurează şi aceasta, incitantă, că fiecare conştiinţă vrea moartea celuilalt. De îndată iată-ne pe toţi stăpîni şi sclavi, meniţi să ne ucidem între noi...“; „Grenier, ca şi Melville, îşi încheie într-adevăr călătoria cu o meditaţie despre absolut şi divin“. Vezi mai sus, nota 1, p. 488.

La fel şi acea căutare din insulă în insulă pe care a ilustrat-o Melville în *Mardi*, care se încheie printr-o meditaţie despre absolut şi divin.

*

Khalkis. Seara, vastul şi tăcutul golf de la Maraton. Apele se liniştesc brusc. Doar un resac scurt şi greoi. Iar noaptea coboară peste imensul circ al munţilor şi peste golful devenit deodată misterios. Frumuseţea doarme pe ape.

*

27 iunie

În zori, în timp ce greierii încep să ţîrîie pe colinele din jur, baie în apele nemişcate şi reci. Apoi marea şi, la ora douăsprezece, Kea, insula cu stînci verzi, mare stridie pămîntoasă sub cerul uşor voalat. Dar în timpul nopţii se iscă vîntul de sud şi a doua zi, pe 28, sîntem blocaţi la Kea. 29. Plecare de dimineaţă pe o mare agitată. Sounion. Lumină. Hydra, Spetsai pentru petrecearea nopţii. 30. Poros, Egina şi din nou Aya Marina ca şi acum patru ani. Insulă minunată în centrul unui vîrtej de lumină şi de spaţiu. Să mă reîntorc aici.

*

1 iulie

Atena. Căldură. Praf. Hotel idiot. Oboseală. 2. Delphi. Din nou extraordinarul urcuş pe palierele de lumină. Îmi calc pe urme. Miros al serii pe micul stadion. 3. Revenire la Corint. Pînă la Patras. Singur, baia, apa… Patras, un mare Oran plin de praf, urît şi viu. 4. Olimpia. 5. Micene, Argos. Greierii ţîrîie în pinii înalţi din Olimpia. Grecia răsunînd de mugete sonore în văgăunile văilor, pe pantele insulelor.

*

Pavese[1]. Că singurul motiv pentru care ne gîndim mereu la noi este că trebuie să petrecem cu noi mai mult timp decît cu ceilalţi. Că

---

[1] Traducerea în franceză de Michel Arnaud a *Meseriei de a trăi*, jurnalul intim al lui Cesare Pavese, tocmai apăruse la Gallimard. Pasajele evidenţiate de Camus se află la pp. 86, 193 şi 303.

geniul înseamnă fecunditate. A fi înseamnă a exprima, a exprima necontenit. Că trîndăvia face ca orele să se scurgă lent şi anii rapid, iar activitatea face ca orele să fie scurte şi anii lenţi. Că toţi libertinii sînt nişte sentimentali fiindcă pentru ei relaţiile dintre bărbaţi şi femei sînt obiect de emoţie şi nu de îndatoriri.

Idem: „Cînd o femeie se mărită, ea aparţine altuia, iar cînd aparţine altuia, nu mai ai nimic să-i spui".

Idem: bătrîna Mentina care timp de şaptezeci de ani a ignorat istoria. A trăit o „viaţă statică şi imobilă". Asta îl face pe Pavese să se înfioare. Dar dacă bătrîna Mentina i-ar fi fost mamă?

*

Să trăieşti în şi pentru adevăr. Adevărul a ceea ce eşti mai întîi. Să renunţi a te învoi cu fiinţele. Adevărul a ceea ce este. Să nu faci pe şiretul cu realitatea. Să-ţi accepţi deci originalitatea şi neputinţa. Să trăieşti conform cu această originalitate pînă la neputinţă. În centru, creaţia cu forţele imense ale fiinţei, în fine respectate.

*

Întoarcere. Dejun cu A.M. Îmi spune că Massu şi doi sau trei dintre colaboratorii săi s-au supus torturii ca să aibă dreptul de a… (Diferenţa: au ales-o singuri. Nu există deci umilinţă.) Impresie stranie.

*

Zece zile de la înapoierea din Grecia. Forţă şi bucurie a corpurilor. Somn al sufletului şi al inimii. În străfunduri, doarme mănăstirea, casa puternică şi goală unde tăcerea contemplă.

*

Minciuna adoarme sau visează, ca şi iluzia. Adevărul este singura forţă, vioaie, inepuizabilă. Dacă am fi capabili să nu trăim decît din şi pentru adevăr: energie tînără şi nemuritoare în noi. Omul adevărului nu îmbătrîneşte. Încă un efort şi nu va muri.

APENDICE

Albert Camus a adăugat la Caietul al VIII-lea *ciornele unor scrisori şi însemnări pe care le publicăm în* Apendice.

Scrisoare către Amrouche

19 noiembrie

Dragul meu Amrouche[1],

Timpul – şi sănătatea – m-au făcut să nu-ţi răspund. Ar fi trebuit s-o fac pe îndelete, dar n-aş fi reuşit să-mi rezolv corespondenţa curentă. Nici azi nu reuşesc mai bine. Dar nu vreau să mai întîrzii să-ţi mulţumesc pentru a doua ta scrisoare, care m-a mişcat. Îţi datorez însă adevărul despre ceea ce gîndesc. Nu ne pot despărţi nişte chestiuni personale. Ce înseamnă ele faţă de ceea ce se face şi se pregăteşte? Dar am fost izbit în mod dureros de ceea ce ai scris în mai multe rînduri despre francezii din Algeria, în general (în *Le Monde* şi în *Commune*). Ai dreptul să alegi opiniile din F.E.N. Le consider, în ceea ce mă priveşte, ucigaşe pentru prezent, oarbe şi periculoase pentru viitor. Dar chiar dacă te situezi de partea asta trebuie să faci distincţiile necesare, pe care nu le-ai făcut. Am renunţat să mă proclam public o voce a raţiunii. Sper, împotriva oricărei speranţe, că o voi putea face într-o zi. Dar, în particular, trebuie să-ţi spun reacţia mea şi nu trebuie să ignori că a trage, sau a justifica să se tragă, în francezii din Algeria, în general, şi consideraţi ca atare, înseamnă a trage într-ai mei, care au fost întotdeauna săraci şi lipsiţi de ură şi nu pot să fie contopiţi într-o ură nedreaptă. Nici o cauză, chiar dacă ar fi rămas inocentă şi dreaptă, nu mă va desolidariza vreodată de mama mea, care este cauza cea mai de seamă pe care o cunosc pe lume.

Vei găsi, ştiu, în limbajul acesta sincer un ecou al fraternităţilor din trecut. De ar putea ele să te inspire să acţionezi în sensul împăcării şi al unirii, mai degrabă decît în sensul separării fratricide, iată urarea pe care ţi-o face, din adîncul inimii, fratele tău din născare şi de suflet.

Albert Camus

---

[1] Poet şi eseist kabil (1906-1962). În 1946, Alber Camus publicase, în revista sa *L'Arche*, „Minotaurul sau halta de la Oran".

*

Scrisoare unui anonim

3 aprilie

Domnule,

Sănătatea mea precară a făcut să întîrzie acest răspuns şi îmi cer scuze. Am hotărît, acum mai bine de un an, după ce am recunoscut ceea ce mă separa iremediabil atît de stînga, cît şi de dreapta în chestiunea algeriană, să nu mă mai asociez nici unei campanii publice pe acest subiect. Semnăturile colective, aceste alianţe echivoce între persoane pe care altfel totul le separă, atrag după ele confuzii care depăşesc, în mare măsură, şi compromit, prin urmare, obiectivul pe care vor să-l slujească. Aşadar, chiar cînd acest obiectiv este valabil, ca în cazul de faţă, am decis să nu mai acţionez decît în nume personal, în condiţiile şi în momentul pe care le socotesc utile, indiferent de presiunile care se exercită asupra mea.

Am de altfel intenţia să tratez chestiunile care vă interesează într-o carte care va apărea în curînd şi care nu mă va angaja decît pe mine. Încredinţez, în orice caz, acest răspuns personal loialităţii dumneavoastră şi vă rog să credeţi în sentimentele mele cele mai bune.

Albert Camus

*

Scrisoare lui Guérin[1]

9 iunie 1954

Dragul meu Guérin,

Mi se comunică (nu citesc revista asta şi nu sînt abonat la *Argus*) articolul dumitale din *Parisienne*. Nu, nu-ţi voi reproşa „ingratitudinea“, nici „rigoarea“. Nu-mi place locul şi nici maniera necurtenitoare în care se exprimă ele. Nu-mi place nici faptul că vorbeşti despre ceea ce nu cunoşti, adică despre viaţa mea. Dacă ai fi cunoscut-o, ai fi tăcut în această privinţă. Dar referitor la fond, ai dreptul să spui că nu-ţi place ce public şi să o spui fără ocolişuri.

---

[1] Daniel Guérin (1904-1988), sociolog, autor, printre altele, al unor lucrări despre anarhie.

Ceea ce-ţi reproşez este încălcarea incalificabilă a uzanţei ca o scrisoare personală să nu fie publicată fără autorizaţia expeditorului. Nu ţi-am scris-o atunci pentru ca scrisorile mele încrezătoare, scrise dintr-o deschidere a inimii, să fie, după zece ani, etalate în public. Ai dreptul să faci confidenţe acestui public şi să vorbeşti cu toată libertatea despre cei care ţi-au fost prieteni, nu ai însă dreptul să-i forţezi pe aceşti prieteni să se confeseze ei înşişi. Frazele acelea de afectuoasă camaraderie, scrise unui prieten cînd te afli în suferinţă, citindu-le acolo unde le-ai tipărit, mi-au provocat o jenă intolerabilă şi un soi de dezgust pe care ar fi trebuit să le resimţi şi dumneata dinainte şi de care nu te iert că mi le-ai impus.

Nu pot, în nici un caz, să te las să ignori simţămintele mele pe această temă.

Al dumitale,
Albert Camus

*

Scrisoare unui anonim

20 iulie 1956

Doamnă,

Sînt dezolat de cele ce-mi spuneţi. Şi cu atît mai mult, cu cît este neîndoios vorba, susţin, de o neînţelegere.

Poate că l-am întîlnit pe medicul al cărui nume mi-l citaţi, dar numele acesta nu-mi spune nimic. Nu este deci vorba de un prieten de-ai mei. Şi nu-l cunosc în nici un caz suficient ca să-şi fi luat vreodată îngăduinţa să-mi facă o confidenţă cu privire la un terţ. Înseamnă, în plus, că nu mă cunoaşteţi deloc, dacă vă imaginaţi, presupunînd că această confidenţă ar fi fost făcută, că am putut-o folosi fără precauţii.

Vă asigur pe cuvînt de onoare că detaliile orchestrate în *Căderea* nu se referă decît la mine. Prietenul dumneavoastră nu este singurul căruia să-i placă podişurile înalte. Şi eu le iubesc şi am trăit acolo. Fost tuberculos, sufăr într-adevăr de o scleroză pulmonară care a făcut din mine un claustrofob. Cei din jurul meu vă pot confirma oroarea mea de prăpăstii, de grote şi de toate locurile închise, care ţine de această mică infirmitate foarte personală. Se glumeşte adesea

pe marginea nerăbdării mele în faţa speleologilor, a tristeţii mele în văile alpine adînci etc. Fiecare dintre detaliile care l-au izbit pe prietenul dumneavoastră poate primi astfel o explicaţie de necombătut. Cît despre anecdota principală, veţi înţelege că nu mă apuc acum să fac confidenţe. Permiteţi-mi totuşi să vă citez o frază dintr-o scrisoare primită zilele trecute de la unul dintre prietenii mei: „Fiecare dintre noi, fără excepţie, are de altfel în viaţa sa o tînără pe care nu a ajutat-o".

Este un lucru evident, iar prietenul dumneavoastră trebuie să se convingă de evidenţa asta. Îmi spuneţi că m-a citit întotdeauna cu stimă şi cu un interes deosebit. Atunci nu poate ignora că sînt incapabil să mint în legătură cu un asemenea subiect.

Pe cuvînt de onoare, vă repet, îi afirm că nu are nici o legătură, absolut nici una cu personajul meu. Nu a fost trădat de nimeni, iar dacă este ceea ce ghicesc că este, le va reda prietenilor săi această încredere a inimii fără de care orice viaţă este o nefericire extenuantă.

Îndoiala de care suferă astăzi prietenul dumneavoastră are drept primă cauză viaţa istovitoare pe care o ducem toţi şi, în special, cei care adaugă la povara interminabilă a vieţii moderne efortul unei munci personale. Cum aş putea să nu înţeleg? Mi se întîmplă să-mi închei anumite zile cu dinţii încleştaţi şi am adesea impresia că umblu şi lucrez doar datorită unei voinţe care mă menţine în picioare. Dar în aceste cazuri trebuie să accepţi să fii indulgent faţă de tine şi faţă de propria fire. Trebuie să revii la o viaţă mai animalică, la odihnă, la singurătate.

Sper că prietenul dumneavoastră, lămurit de mărturia mea, îşi va regăsi liniştea şi pacea. Mă voi consola atunci de faptul că, fără să vreau, am putut tulbura o inimă de calitate. Pentru moment mă simt numai trist de a fi făcut rău cu una dintre cărţile mele, cînd de fapt am crezut întotdeauna că arta nu este nimic dacă pînă la urmă nu face bine, dacă nu ajută.

*

Scrisoare părintelui stareț[1]

Părinte,

Am primit scrisoarea dumneavoastră cu mare întîrziere, iar știrea pe care mi-o dați în legătură cu moartea brutală a prietenului meu îmi parvine cînd totul este deja încheiat. Vă mulțumesc totuși din toată inima că v-ați gîndit la mine. Didier făcea parte din copilăria și din tinerețea mea, iar mai tîrziu, cînd l-am regăsit purtînd rasa de călugăr, nu mi-a fost greu să iubesc din nou ceea ce el nu încetase niciodată să fie. Fiindcă rămăsese același copil, devenit același bărbat, cu aceeași credință, mai pură și mai profundă, și cu aceeași fidelitate. Discreția și delicatețea constantă pe care le punea în relațiile noastre prea rărite de viețile noastre diferite nu au făcut decît să îmbogățească și să facă mai sensibilă prietenia din copilăria noastră. Sfîrșitul acesta atît de brusc, de neașteptat este o mare durere pentru mine. De cîteva ore lumea e mai săracă în ochii mei. Nu ignor că pentru el moartea nu era decît o trecere, știa să vorbească despre o anumită speranță. Dar pentru cei care, ca mine, l-au iubit fără să poată împărtăși această speranță, durerea este întreagă. Rămîn, aveți dreptate, amintirea și exemplul. Credeți-mă că dăruiesc cu recunoștință o parte din lunga noastră prietenie celor care l-au iubit și au avut fericirea să trăiască în preajma lui și vă rog să nu vă îndoiți de sentimentele mele de acum înainte fidele.

A.C.

*

X. a descoperit la spital ceva ce am știut întotdeauna (din cauza unei experiențe asemănătoare [...][2] tinerețe – ca și din altă cauză), solidaritatea corpurilor, unitatea în mijlocul cărnii muritoare și suferinde. Iată ce sîntem și nimic altceva. Asta sîntem plus geniul uman sub toate formele sale, de la copil la Einstein.

*

1 Cf. p. 510.
2 Trei cuvinte indescifrabile.

Nu, dragă Dominique, nu este umilitor să fii nefericit. Suferinţa fizică este uneori aşa. Dar cea a fiinţei înseşi nu poate fi, ea este viaţa, ca şi acea fericire despre care vorbeşte Bernard în textul său cu o convingere care m-a emoţionat atît de tare.

*

Ezit să ţi-o spun, dar ceea ce trebuie să faci acum nu e nimic altceva decît să trăieşti ca toată lumea. Ai meritat, prin ceea ce eşti, o fericire, o plenitudine de care puţine făpturi au parte. Chiar şi astăzi această plenitudine încă nu a murit, ea este în contul vieţii, spre cinstea ei, ea domneşte asupra dumitale, de vrei sau nu. Dar în zilele care vor veni trebuie să trăieşti singură, cu golul acesta, cu memoria aceasta care doare. Atonia, pe care o purtăm toţi în noi – noi, adică cei care nu s-au ridicat la înălţimea fericirii şi care-şi amintesc în mod dureros de altă fericire care depăşeşte memoria.

*

Uneori, pentru spiritele violente[1], timpul care este smuls pentru muncă, acela care este smuls din timp, este cel mai bun. O pasiune nefericită.

*

Însemnări pe agendă

Gal[2] şi cu mine în timpul manifestaţiei:
Iar ai să faci o porcărie
Bine! Nu vrei să vii?
Albert, am să-ţi trag una.

*

Acesta mi-e ca un frate, iar în familia mea cine se atinge de fratele meu e un om mort.

*

Gloria e o mănăstire.

*

X. Iniţiere prin intermediul profesorului de gimnastică al mamei sale. Acesta îi ţine, la cererea mamei, un curs de iniţiere sexu-

---

1 Cuvînt îndoielnic.
2 Pierre Galindo, prieten oranez al lui Camus, deja citat în *Carnetele* din 1939, 1941, 1950.

ală (la 15 ani). Pe urmă o convinge că e mai bine ca această chestiune să fie făcută de un om care se ocupă de artă…

X. Colegul ei de turneu care, citind un foileton, repetă o frază din carte: „Să trăieşti fiecare oră ca şi cum ar trebui să fie ultima şi cea mai frumoasă“ şi strigă: „Este exact asta“. Dar, spune X.: nici măcar nu iese din cameră ca să viziteze oraşul şi-şi împarte timpul între mîncăruri fine şi pat.

Sîntem, spune X., ca acei creştini mai mult din memorie. Păgîni sîntem, desigur, cu toţii, dar ne profesăm păgînismul din vîrful buzelor, iar el la fel. Colega sa – cu [...][1] ei, sportiv – care nu o poate iubi înainte de meci, fiindcă trebuie să-şi păstreze forţele, nici după, fiindcă nu mai are forţe, nu iese în oraş din aceleaşi motive. Dimineaţa, o trezeşte cu o lovitură de genunchi în şale ca să se ducă să pregătească micul dejun… Ea: „Nu fac dragoste, nu ies nicăieri, fac pe servitoarea, şi asta de 3 ani“.

Cu cerneala puşcăriei
pe lanţurile sclaviei
pe chipul blînd al împuşcaţilor
scriu numele tău
LIBERTATE[2]
Literele drepte sînt zăbrele
faţa ta e un zăvor
fratern pentru călăi
Pe ordinele de la vizete
Scriu numele tău
LIBERTATE

Libertate, libertate trădată
Unde-ţi sînt apărătorii?

---

[1] Cuvînt indescifrabil.
[2] Poemul acesta este o replică scrisă pe un ton al deriziunii, fiindcă libertatea a fost trădată, la celebrul poem al lui Éluard, *Libertate*. Ultimul vers, „Cu majuscule de durere“, subliniază intenţia de a se referi la Éluard, din moment ce *Capitală a durerii* este titlul unei culegeri din perioada suprarealistă a poetului (n. ed). În franceză e un joc de cuvinte care nu poate fi redat în română: *capitale* are atît sensul de „oraş capitală“, cît şi pe acela de „majusculă“ (n. tr.).

În noaptea pivniţelor
Ochii tăi blînzi au pîrîit
Scriu numele tău
Kalande moare

Uşor este să scrii
groaznic este să mori
Scriu, scriu
Scriu numele tău adulterin
Peste al tău care mă disperă

Oh! Ce-ai făcut cu tînăra mea
Kalande? Muriţi despuiaţi
Cînd fraţii voştri vă ucid
Scriu numele tău sonor
Cu cerneala dezonoarei
Ca să opresc viitorul
Ca să bifez amintirea
Scriu numele tău
LIBERTATE
Cu majuscule de durere

Pierre Serment[1]

---

[1] Cuvîntul *serment* din pseudonim înseamnă „jurămînt“ în franceză (n. tr.).

CAIETUL AL IX-LEA

iulie 1958 – decembrie 1959

21 iulie. Singur toată ziua, reflectînd. Seara, dineu cu B.M. În locul lui M., toată ziua, un gol în mine care mă deranjează. Îi scriu.

*

22, 24

Nimic. Mi-am înregistrat la magnetofon *Căderea*. Scrisoare Mi („nopţi violente şi pure“). Rătăcit aseară pe St. Germain-des-Prés – aşteptînd ce? De vorbă cu un pictor beat „Cu ce te ocupi în viaţă – nu sînt la puşcărie – asta-i ceva negativ – ba nu, e pozitiv“ şi înghite cinci ouă tari stropite cu coniac. Disperat din cauza incapacităţii mele de a lucra. Din fericire, *Jivago*[1] şi tandreţea pe care o resimt pentru autorul lui. Am renunţat la călătoria în sud.

*

25

Nimic. Înregistrat. Căderea. Distribuit *Demonii*. *N R F.* Dineu cu A.C. Dragostea ei cu M., impotent cu soţia lui şi care i s-a confesat. „Îi merge mai bine“ – spune ea – „adică“ – „Ei bine, încă nu-i un bărbat adevărat, dar nu mai e un moş.“ Zona asta de umbră asupra vieţilor. Toate vieţile. După ce am condus-o acasă, mă plimb pe St. Germain-des-Prés. Aştept prosteşte. Ah! dacă puterea de muncă mi-ar reveni, s-ar face lumină, în fine. Micuţii derbedei, deghizaţi în James Dean, şi gestul cu mîna căuş, aranjînd cu inelarul

[1] Boris Pasternak, *Doctorul Jivago*, Gallimard, 1958.

sexul aparent înghesuit în blugii prea strîmţi. Mă gîndesc la trupurile goale şi brune, pe vremuri, în ţara mea pierdută. Ei erau puri.

*

26

Înregistrat *Căderea*. Început cu greu prefaţa la *Insulele*[1]. Dineu cu C. leneş şi cinic, interesat doar să se bucure de viaţă. Dar o face pe contul lui. De asemenea scriitor minor. Dar nu seamănă cu nimeni. Îl părăsesc devreme. Merge să joace pocher, ceea ce mă plictiseşte la culme. Şi mă duc acasă. Mai înainte o fată destul de grosolană, urmărită de un arab, îl respinge. „Sînt rasistă“, spune ea simplu.

*

27

Terminat de înregistrat *Căderea*. Don Giovanni. Cer cenuşiu toată ziua. Seara film despre cupa mondială la fotbal. Tinerii negri brazilieni plîngînd după victorie şi încercînd să-şi ascundă feţele de obiectiv. Asta încă mă mai mişcă şi mă emoţionează, ca şi înainte.

*

28

Dineu B.M. A.C. ni se alătură. Furtuna apasă peste oraş – şi nu izbucneşte.

*

29

De dimineaţă mă obsedează Algeria. Prea tîrziu, prea tîrziu… Pierzîndu-mi pămîntul, n-aş mai face nici măcar doi bani.

*

---

[1] Jean Grenier, *Insulele*, Gallimard, 1932. O nouă ediţie prefaţată de Albert Camus. Vezi *Caietul al VIII-lea*, pp. 488 şi 532.

30 iulie

Zi solitară. Muncă informă. Seara, la Nabokov, Narayan, care ar fi succesorul lui Gandhi şi care ne explică mişcarea de socialism sătesc şi agrar din India (Vinôbâ)[1]. Admir, distrat. La înapoiere, trecînd prin dreptul localului Aiglon, văd numele A.M. pe firma luminoasă. Intru. Am fost fericit cu ea, cu unsprezece ani în urmă. Acum e măritată cu un însoţitor de bord de la Air France, cu care se duce la pescuit. Şi cîntă în fiecare seară.

*

31 iulie

A.M. vine să mă viziteze o jumătate de oră după-amiază. În lumina zilei, observ urmele lăsate de cei unsprezece ani care au trecut. Avea 22 de ani atunci, are deci 33 de ani acum. Dar rîdem mult împreună.

*

1 august

Dejun la Barrault în Chambourcy. Cerul este permanent întunecat de o furtună care nu se mai isprăveşte. B. îmi propune din nou asociaţia Dancenko-Stanislavski[2]. După-amiază cu Colin Wilson[3] – un bebeluş, vizibil Europa a cucerit de acum înainte Anglia. „Acum trebuie să facem să se împărtăşească credinţa în“ [...][4] ştiu bine. Credinţa asta e a mea şi nu m-a părăsit niciodată. Dar am pornit-o pe drumul epocii cu necazurile ei ca să nu trişez şi să nu afirm după ce am împărţit împreună suferinţa şi negaţia, cum şi simţeam de altfel. Acum trebuie să transfigurăm şi de aceea mă cuprinde neliniştea în faţa acestei cărţi care trebuie făcută şi care mă leagă de ea. Poate că zugrăvirea unei anume disperări a epuizat totul la oamenii de vîrsta mea şi nu vom mai şti să ne exprimăm adevărata credinţă. Am pregătit doar terenul pentru cei care ne urmează. Îi spun asta lui C.W.

---

[1] Cf. Lanza del Vasto, *Vinôbâ ou le nouveau pèlerinage*, Denoël, 1954.

[2] Fondatori, în 1898, ai Teatrului de artă din Moscova.

[3] Colin Wilson, născut la Leicester în 1931. Acest tînăr scriitor englez, autodidact, tocmai crease un nou tip de erou, un rebel, *Outsider*, altfel spus, Străinul.

[4] Două cuvinte indescifrabile.

şi „dacă nu reuşesc, voi fi fost un martor interesant, în cel mai bun caz. Dacă reuşesc, voi fi fost un creator".

Seara iau cina cu A.E. şi Karin, pe urmă fac doar cu Karin o plimbare prin Montmartre. Grădinile noaptea, spălate sub lună, dar sumbre. Karin are 18 ani. Părinţi divorţaţi. A părăsit Suedia nu ştiu de ce şi şi-a cîştigat viaţa ca manechin la un croitor de mîna a doua care o exploatează. Treizeci şi cinci de mii de franci pentru şapte ore de lucru pe zi. Curajul acestor fete de la jumătatea secolului îmi inspiră întotdeauna aceeaşi admiraţie. Frumuseţe uşor băieţoasă, dar lentă, parcă absentă. Întoarcere. Felul ei natural de a fi. Îşi întinde imediat buzele fragede, apoi pleacă, precisă şi rezervată.

*

2 august

Mă străduiesc să scriu jurnalul ăsta, dar repulsia e puternică. Ştiu acum de ce nu am făcut-o niciodată: pentru mine viaţa e secretă. E secretă faţă de ceilalţi (şi asta o necăjea atît de mult pe X.), dar trebuie să fie secretă şi în propriii ochi, nu trebuie s-o dezvălui prin cuvinte. Surdă şi neformulată, doar aşa este ea bogată pentru mine. Dacă mă forţez în acest moment, o fac din panică în faţa memoriei mele deficitare. Dar nu sînt sigur că voi putea continua. De altfel, chiar şi aşa, uit să notez multe lucruri. Şi nu spun nimic din ceea ce gîndesc. De pildă, lunga mea reflecţie în legătură cu K.

*

Sîmbătă 2

M. la gară pînă duminică seara. Obosită şi îndepărtată. Spre seară reînvie şi asta mă face fericit.

*

Luni 4

Dejun M. După-amiază, doctorul X. După el, nevoia pe care o am de a cruţa sănătatea lui X. mă face să trăiesc „într-un glob de

sticlă“. Reţeta lui: libertate şi egoism. Superbă reţetă, spun. Şi de departe cea mai uşor de respectat. Seara K.

*

Marţi 5

După-amiază, M. Lungă convorbire. Puţine fiinţe au mers mai departe decît ea în acceptarea vieţii. 6. Seara am ieşit în oraş cu Michel, Anne şi M. Dans. 7. Din nou simţămînt al îndepărtării lui M. Fiinţa cea mai înfocată pe care am cunoscut-o este, de fapt, cea mai castă. Cină cu Brice Parain[1] la el acasă, cu infirmiera rusoaică şi fetiţa ei de nouă ani. B.P., ca toate spiritele religioase, încearcă să justifice toate nenorocirile prin necesara ispăşire. Îi spun că la limită se ajunge la ce e mai rău în dialectică. Ştie asta. Reflectează.

*

Vineri 8

Zi singuratică precum aproape toate cele precedente. Încerc să-mi organizez lucrul. Plouă de două zile. Scrisoare de la X.: „convorbirile onctuoase şi informe“ (la telefon). Călduroasă, liberă, veridică.

*

Duminică 9[2]

Bolnav. Duminică 10. Luni 11. *Frînghia*. Mă culc şi adorm cu o groaznică durere de cap. Noapte proastă. În timpul zilei Mi telefonase de la Marsilia; fuge din oraş în oraş, urmărită de angoasă şi panică. O sfătuiesc să revină la Paris.

*

Marţi 12

De dimineaţă vine C. să mă vadă. Miercuri 13. Dejun cu Char. Rîdem mult. După-masă cu Ivernel[3]. Seara iau cina la golf cu M.G.,

---

[1] Brice Parain (1897-1971), filosof şi scriitor, unul dintre principalii colaboratori ai Editurii Gallimard.

[2] Eroare de datare: este, evident, sîmbătă (n. tr.).

[3] Daniel Ivernel a jucat adaptarea lui Camus după piesa lui Dino Buzzati, *Un caz interesant*. Dar rolul lui Şatov, în *Demonii*, a fost creat de Marc Eyraud.

Anne și R.G. Seara, pe cîmpie. Joi 14. Ivernel la telefon. A citit adaptarea mea după *Demonii* în timpul nopții, fără să o mai poată lăsa din mînă. Acceptă să joace rolul lui Șatov. Seara, dineu cu R. Sub aspect fizic e același ca la 20 de ani. Dar de la boala lui de nervi resortul s-a rupt. Trăiește pe dinafară, în mod vizibil. O întîlnim pe K. Firea ei naturală mă sufocă (întinde mîna direct, pe urmă „vino“, nu de ce, am o întîlnire); mănîncă necontenit.

*

15, 16, 17 august

Toată perioada asta din ziua de 2 este de fapt goală. Nu poți scrie dacă nu-ți regăsești vitalitatea și energia. Sănătatea inimii, chiar dacă ceea ce trebuie să spui este tragic. Mai ales. Terminat *Jivago* cu un soi de tandrețe pentru autor. E fals ceea ce se spune, și anume că această carte reia tradiția artistică a secolului al XIX-lea rusesc. Este mult mai stîngaci și, de altfel, modern ca factură, cu instantaneele sale continue. Dar reușește mai mult: reînvie inima rusească, strivită sub patruzeci de ani de lozinci și cruzimi umanitare. *Jivago* este o carte de dragoste. Și de o asemenea dragoste, încît se răspîndește peste toate ființele concomitent. Doctorul își iubește soția, dar și pe Lara, și pe alții, și Rusia. Dacă moare, asta se întîmplă din cauza despărțirii de soția lui, de Lara, de Rusia și de tot restul.

Oameni nenumiți se află lîngă mine
Copaci, copii și sedentari
Eu sînt învins de toți aceștia
Și asta-i singura-mi victorie.

Iar curajul lui Pasternak este de a fi redescoperit acest izvor adevărat al creației și de a se fi ocupat în liniște să-l facă să țîșnească în mijlocul deșertului de acolo.

Ce altceva? În serile de 15 și 16, am făcut înregistrări cu M. Poemele lui Char. Noaptea de 15, plimbare de-a lungul Senei. Sub Pont Neuf niște tineri străini (nordici) stau adunați în jurul a doi dintre ei, unul cu trompetă și celălalt cu banjo, și, stînd pe

asfalt, îmbrăţişaţi doi cîte doi, îi ascultă improvizînd. Mai încolo, pe una dintre băncile de pe Pont des Arts stă întins un arab, cu un radio portabil la cap, ascultînd cîntece arabe. Podul Cité, sub un cer cald şi înceţoşat al Parisului de august.

Pentru Julia. Guibert este nobilul progresist. Mora figura lumii vechi[1].

*

18 august

Dejun M. Regăsită. Seara cină R. Aceeaşi depresie.

*

19

Scrisoare de la X. care mă mîhneşte din nou.

*

21-23 seara

Mi. Îmi umple zilele cu frumuseţe, cu blîndeţe. Departe de a mă îndepărta de la lucru, bucuria asta lungă mă întoarce la el. Sora ei, de 22 ani moare de un cancer la ficat. Tatăl ei îi porunceşte să admire apusurile de soare: „de vreme ce eşti artistă“.

*

23 august

Moartea lui Roger Martin du Gard. Îmi amînasem vizita la Bellême şi brusc… Îl revăd pe bărbatul acela pe care-l iubeam cu tandreţe vorbindu-mi la Nisa, în mai, despre singurătatea lui şi despre moarte. Îşi tîra corpul mare, greu şi încovoiat de la masă la fotoliu. Şi privirea lui frumoasă… Puteai să-l iubeşti, să-l respecţi. Durere.

*

---

[1] Însemnare pentru proiectul piesei despre Julie de Lespinasse. Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 406 şi *Caietul al VIII-lea*, pp. 449 şi 488.

25

Cină Brisville[1] (şi Thérèse). B.M. (şi Vivette[2]). Ieşind, plimbare. Capela şi bulevardele exterioare. Parisul sordid.

*

26-29

Exemplul lui Giacometti. Ah! şi pe urmă M. şi viaţa ei: „Cei care, ca noi, au cunoscut foarte de tineri experienţele extreme (inclusiv gloria şi dragostea) şi care ajung la maturitate fără să mai dorească nimic altceva decît să trăiască, pur şi simplu".

*

29

Întoarcerea lui C.

*

2 septembrie la l'Isle-sur-Sorgue. Un principiu mai bun pentru carnetul acesta să rezum din cînd în cînd (de 2 ori pe săptămînă?) evenimentele importante ale perioadei scurse. Sîmbătă 30 am văzut-o pe Jamois[3] şi am convenit cu ea că nu se vor putea reprezenta imediat *Demonii* la Montparnasse. În ciuda uscăciunii şi a aerului ei amar, are şarm, cu sandalele ei sobre în picioarele mici şi bine făcute, cu corpul lung şi cu frumoasa-i privire tristă. Pe urmă telefon lui Barrault ca să-i dau acordul meu. M-am culcat devreme. Nu dorm noaptea, adorm la ora trei, mă trezesc la cinci, mănînc zdravăn şi o pornesc de acasă pe ploaie. Nu las volanul din mînă timp de unsprezece ore, ronţăind din cînd în cînd un pesmet, iar ploaia nu mă părăseşte nici ea pînă în Drôme unde se răreşte pînă ce, în apropierea oraşului Nyons, parfumul puternic de lavandă îmi iese în întîmpinare, mă trezeşte şi-mi alertează ritmul inimii. Peisajul pe care-l recunosc mă hrăneşte din nou şi sosesc fericit.

---

[1] Jean-Claude Brisville, romancier şi autor dramatic, a scris *Camus* pentru colecţia „La Bibliothèque idéale", Gallimard, 1959.

[2] Scriitorul Jean Bloch-Michel (1912-1987), coleg al lui camus la *Combat*, şi soţia sa, romanciera Vivette Perret.

[3] Marguerite Jamois, directoarea Teatrului Montparnasse.

L'Isle unde mă simt brusc la adăpost şi împăcat în camera sărăcăcioasă de la hotelul St. Martin.

La l'Isle l-am regăsit pe René Char. Tristeţea de a-l vedea izgonit din casa şi din parcul lui (unde se înalţă acum un ansamblu hidos de blocuri), înghesuit acum în odăiţa de la hotelul St. Martin. La Camphoux, la familia Mathieu, doamna Mathieu, Clitemnestra îmbătrînită, poartă ochelari. Cît despre domnul Mathieu, activul şef de exploatare a devenit un bătrîn impotent care nu-şi mai controlează nici „erupţiile". Mă ocup de casa închiriată, puţin tristă, dar totuşi încîntătoare cu vederea ei spre Luberon. Nu-i va plăcea lui X., asta-i sigur. Dar încerc s-o fac mai confortabilă. Pe 3 plimbare lungă cu R.C. pe drumul de creastă din Luberon. Lumina violentă, spaţiul nesfîrşit mă umplu de încîntare. Din nou aş vrea să trăiesc aici, să găsesc o casă care să-mi convină, să mă fixez în fine puţin. În acelaşi timp mă gîndesc mult la Mi şi la viaţa ei aici. La cină doamna Mathieu spune: „Pînă şi rîndunelele s-au prostit. În loc să ia nămol pentru cuiburile lor se duc să ia pămînt din culturi. Şi pentru prima oară de mai multe decenii, douăsprezece din treisprezece cuiburi din Camphoux s-au prăbuşit cu ouă cu tot" şi Char: „speram ca măcar păsările să salveze onoarea".

Pe 4 tot mai aştept telegramă sau telefon de la X. anunţîndu-mi că vine cu copiii. Doamna Mathieu este cea care-mi spune că nu va rămîne aici decît patru zile şi că familia ei va fi la Paris. Mînie şi îndepărtare faţă de ea şi de mine care nu încetez să aştept semne de tandreţe acolo unde nu există şi nu pot exista.

*

30 septembrie

O lună petrecută ca să revăd Vaucluse şi să găsesc o casă. O achiziţionez pe cea din Lourmarin. Apoi plecare spre St. Jean ca s-o întîlnesc pe Mi. Sute de kilometri prin mirosul culesului de vii, în plin avînt. Apoi marea cea mare şi înspumată. Plăcerea precum acele lungi valuri care curg, care jupoaie. Plecare de dimineaţă, spre Paris şi bălăriile roz în pădurile de pini. Încă douăsprezece ore la volan, apoi Parisul.

*

Vizita făcută de scriitorul *ajuns* intelectualului prăpădit (cocioaba din cartierul St. Denis).

Pasternak: „[…] elementul acesta viu şi palpitînd de aristocratism pe care, la fel ca Puşkin, îl numim şi noi cel mai înalt principiu mozartian, elementul mozartian.“

J. de Beer: „Adulterul ar trebui pedepsit cu moartea. Atunci s-ar număra adevăraţii amanţi“. Nici măcar nu e adevărat. Lipsa de vlagă e mai puternică decît frica, deseori.

*

17 octombrie

Plecare Vaucluse. Ar trebui să rezum aceste 18 zile şi o voi face.

*

18 octombrie

Cobor din trenul de noapte la l'Isle-sur-Sorgue în bătaia unui mistral uscat şi rece. Exaltare plăcută şi puternică toată ziua în lumina scînteietoare. Mă simt în forţă.

*

19

Lumină continuă. În casa goală, fără o mobilă, în picioare ore întregi cu ochii la frunzele moarte şi roşii ale viţei-de-vie sălbatice, care intră în încăperi împinse de vîntul violent. Mistralul.

*

27

Întoarcere la Paris. În noapte, vocile liniştitoare care anunţă numele staţiilor. Nation.

Să nu mă plîng. Să nu scot în evidenţă ceea ce sînt, nici ceea ce fac. Dacă dau, să consider că am primit.

*

5 noiembrie

Scrisoare de la soţul lui E.B. care mă anunţă că soţia lui vrea să se sinucidă şi mă roagă să intervin. Eu care mă simt atît de uşor şi atît de des în mod stupid responsabil faţă de fiinţe, de astă dată nu simt nimic. Dimpotrivă, sentiment al unei adevărate capcane. Acestea fiind spuse, trebuie să intervin.

*

7 noiembrie, 45 de ani

Aşa cum mi-am dorit, zi de singurătate şi de reflecţie. Să încep de pe acum detaşarea care va trebui să fie încheiată la cincizeci. În ziua aceea, voi domni.

*

Democraţia nu este legea majorităţii, ci protecţia minorităţii.

*

22 noiembrie

Prînz cu Char şi cu St. John Perse. Insulele. După-amiază, Waldo Frank[1] într-o cameră tristă.

*

Decembrie

Repetiţii *Demonii*[2].

Cuny care pare prea bătrîn ca să joace pe Stavroghin şi e de vîrsta mea.

M.: Schimbăm rolul, asta-i tot.

L.: Da, dar femeile or să ne scape şi noi vom muri.

*

Mi. Minunatul ei apetit.

*

---

[1] Scriitor american care s-a ocupat de realităţile economice şi sociale din ţara sa şi a avut mai multe lucrări publicate în Franţa între 1920 şi 1930. În jurnalul de călătorie în Statele Unite, Camus spune despre el: „Unul dintre rarii bărbaţi superiori pe care i-am întîlnit aici".

[2] *Demonii* s-a reprezentat pentru prima oară la 30 ianuarie 1959, la Teatrul Antoine.

3 martie

Mă zbat ca peştele prins în ochiurile năvodului.

*

17 martie

Moartea lui Paul Oettly[1] la 69 de ani. A doua zi bătrîna sa mamă (93 ani) se sinucide.

*

Boala Catherinei. Îmi amîn plecarea în Sud. Cu inima strînsă.

*

20 martie

Mama operată. Telegrama de la L. Îmi parvine sîmbătă de dimineaţă. Noaptea următoare, avionul la trei dimineaţa. Ora 7 la Alger. Aceeaşi impresie pe terenul Casei Albe: pămîntul meu. Şi totuşi cerul e cenuşiu, aerul blînd şi spongios. Mă instalez la clinica de pe înălţimile Algerului.

*

În camera imaculată cu pereţii albi şi goi: nimic. O batistă şi un pieptănaş. Pe cearşafuri: mîinile ei noduroase. Afară admirabilul peisaj care coboară pînă în golf. Dar lumina şi spaţiul o deranjează. Cere ca odaia să fie menţinută în întuneric.

*

Spune despre Philippe cu care tocmai s-a logodit Paule: „Taică-său e cineva bine, maică-sa e cineva bine, soră-sa e cineva bine. Sînt oameni de altădată. El şi-a făcut serviciul militar. A văzut-o pe Paule la sonde şi (gest cu cele două arătătoare care se unesc) cu atît mai bine.“

„Pe urmă, cînd am să fiu acasă, doctorul o să-mi dea ceva ca să mă mai pun pe picioare.“ Spune „mulţumesc domnule doctor“. Nu

---

[1] Paul Oetly era unchiul prin alianţă al lui Alber Camus. Se căsătorise cu o mătuşă a Francinei Camus. Actor şi regizor, a fost adesea implicat în creaţiile teatrale ale lui Camus. Mama lui ţinea pensiunea familială din Panelier, lîngă Chambon-sur-Lignon, unde a locuit Camus din august 1943 pînă în noiembrie 1943.

poate să facă nimic: nici să citească nu ştie, nici să coasă, nici să brodeze din cauza degetelor, nici să asculte fiindcă e surdă. Timpul curge greoi, lent…

Buzele ei au dispărut. Dar nasul atît de fin, atît de drept – fruntea lată, plină de nobleţe, ochii negri şi strălucitori în arcada osoasă şi şlefuită.

Suferă în tăcere. *Dă ascultare*. În jurul ei familia aşezată, greoaie, mută, aşteptînd… Fratele ei, Joseph, mai tînăr cu cîţiva ani, aşteaptă şi el – dar ca şi cum şi-ar aştepta rîndul – resemnat şi trist.

*

23 martie

Noapte proastă. De dimineaţă plouă peste golf şi coline. Glicinele: mi-au umplut tinereţea cu parfumul lor, cu ardoarea lor misterioasă şi bogată… Din nou, neobosite. Au fost mai vii, mai prezente în viaţa mea decît multe fiinţe… în afara acesteia care suferă lîngă mine şi a cărei tăcere n-a încetat să-mi vorbească timp de o jumătate de viaţă.

Ea numeşte Vichy toate apele minerale.

*

Carnea, biata carne, mizerabilă, murdară, decăzută, umilită. Carnea sacră.

*

Léopold [...][1] despre Nietzsche: „consimţirea la viaţă la care a condus unirea dintre răbdare şi revoltă este culmea marii amiezi a vieţii“.

*

Straniul obicei de a face ca numele ei să fie precedat de menţiunea „văduvă“, care o însoţise toată viaţa şi care mai figurează şi astăzi pe hîrtiile de la clinică.

---

[1] Un nume indescifrabil.

A trăit în ignoranţa tuturor lucrurilor – în afară de cea a suferinţei şi a răbdării – şi astăzi continuă să îndure suferinţele fizice, cu aceeaşi blîndeţe…

Fiinţe pe care nici ziarul, nici radioul, nici vreo altă tehnică nu le-au atins. Aşa erau acum o sută de ani şi deloc mai deformaţi de contextul social.

S-ar spune că-mi făceam sînge rău. Nu? Ah! Bine.

Mirosul seringilor. Colina acoperită de acante, trestii, chiparoşi, pini, palmieri, portocali, moşmoni şi de glicine.

*

29 martie

Întoarcere la Paris.

*

Sofocle dansa şi bătea bine mingea.

*

„Detrás de la cruz está el demonio."[1]

*

Să distrug în viaţa mea tot ce nu este sărăcia asta. Să mă ruinez.

*

Pasternak despre Scriabin[2]: „Fiecare dintre noi a cunoscut o clipă identică în viaţă. Fiecăruia dintre noi revelaţia i s-a oferit, i-a promis acest dar al unei personalităţi şi, în felul său, şi-a ţinut faţă de fiecare această promisiune".

Idem: „Cele mai mari opere din lumea întreagă, chiar dacă vorbesc despre lucrurile cele mai diverse, ne povestesc, de fapt, propria lor naştere".

Idem: „[…] poţi, zi de zi, să alergi la întîlnirea cu o bucată de pămînt pe care se-nalţă ceva, ca şi cum ar fi o fiinţă vie".

*

1 „În spatele crucii se află diavolul" (sp.).
2 Pasternak i-a consacrat un capitol lui Scriabin în *Essai d'autobiographie* (Gallimard, 1958).

Nietzsche: „Nici o suferinţă nu a putut şi nici nu va putea să mă facă să depun mărturie mincinoasă împotriva vieţii, *aşa cum o cunosc*“.

Idem: „Şase singurătăţi îi sînt deja cunoscute / Dar marea însăşi nu i-a fost destul de solitară…“

Despre utilizarea gloriei drept camuflaj în spatele căruia „invizibil, propriul nostru eu să poată din nou să se joace cu sine şi să rîdă de sine“.

„Să cucereşti libertatea şi bucuria spirituală, astfel încît să poţi crea şi să nu fii tiranizat de idealuri străine.“

Simţul istoric nu este decît o ideologie mascată.

N., om din nord, descoperind brusc cerul din Napoli, într-o seară: „Şi ai fi putut să mori fără să vezi asta!“

Scrisoarea către Gast din 20 august 1880, în care regretă prietenia lui Wagner: „[…] la ce-mi foloseşte că am dreptate împotriva lui în multe privinţe“.

Omul cu inimă profundă are nevoie de prieteni dacă nu-l are pe Dumnezeu.

Oamenii care au „o voinţă cu bătaie lungă“.

Prin *Omul din subterană*[1] Nietzsche l-a descoperit pe Dostoievski în ’87, şi a comparat această descoperire cu aceea a romanului *Roşu şi Negru*.

Descoperă în ’88 *Căsătoriţii*[2] de Strindberg.

*

[1] „Acum cîteva săptămîni încă mai ignoram pînă şi numele lui Dostoievski – eu, biet analfabet care nu citesc nici un «ziar». Un gest întîmplător, într-o librărie, mi-a pus sub ochi *Omul din subterană,* care tocmai a fost tradus în franceză (printr-o întîmplare asemănătoare i-am întîlnit pe Schopenhauer la douăzeci şi unu de ani, pe Stendhal la treizeci şi cinci!). Vocea sîngelui (sau cum să-i spun?) s-a făcut imediat auzită, bucuria mea a fost extraordinară.“ (Nietzsche, scrisoare către Overbeck, 23 februarie 1887) *Omul din subterană* s-a mai tradus prin *Însemnări din subterană* sau *Subterana.*

[2] *Căsătoriţii,* culegere de nuvele care a declanşat un proces, fiind considerată blasfematorie.

1 aprilie

Dragostea împotrivă, dar imposibilă. Să n-o mai *cercetez?* S-o primesc. Supraputere în creaţie.

Nietzsche în ’87 (43 de ani): „Viaţa mea se află în clipa aceasta exact în plină mişcare: o uşă se închide, alta se deschide“.

*

28 aprilie

Sosire Lourmarin. Cer cenuşiu. În grădină, minunaţi trandafiri încărcaţi de apă, savuroşi ca nişte fructe. Rozmarinul e în floare. Plimbare, iar seara violetul stînjeneilor devine şi mai închis. Sleit de puteri.

*

Am vrut să trăiesc ani în şir după morala tuturor. M-am străduit să trăiesc ca toată lumea, să semăn cu toată lumea. Am spus ceea ce se cuvenea ca să fiu la unison, chiar cînd mă simţeam separat. Şi la capătul tuturor acestor eforturi s-a produs catastrofa. Acum rătăcesc printre ruine, sînt fără lege, sfîşiat, singur şi acceptînd să fiu astfel, resemnat cu singularitatea şi infirmităţile mele. Şi trebuie să reconstruiesc un adevăr – după ce am trăit toată viaţa într-un soi de minciună.

*

Teatrul cel puţin mă ajuta. Parodia face mai mult decît minciuna: e mai aproape de adevărul pe care-l joacă.

*

Mai

Reluat lucrul. Am avansat cu partea întîi la *Primul om*. Recunoştinţă pentru regiunea asta, pentru singurătatea ei, pentru frumuseţea ei.

*

13 mai

Călătorie la Arles. Splendida tinereţe a lui M. Rusalii, călătorie la Toulon.

*

Emisiune televizată[1]. Nu pot să „apar“ fără să trezesc reacţii. Să-mi amintesc, să-mi spun din nou, neîncetat, că trebuie să suprim orice polemică zadarnică. Să exalt ceea ce trebuie exaltat. Să trec restul sub tăcere. Dacă nu mă ţin de regula asta, în starea actuală a lucrurilor, trebuie să accept să plătesc şi să fiu pedepsit. Să trăiesc etapele unei vindecări. Să păstrez acest tremur preţios, această tăcere deplină pe care am regăsit-o aici. Restul nu există.

*

De aproape cinci ani pe mine însumi mă supun criticii, critic ceea ce am crezut, ceea ce m-a făcut să trăiesc. De aceea cei care mi-au împărtăşit ideile se cred vizaţi şi sînt atît de supăraţi pe mine; dar nu, mă războiesc cu mine şi mă voi nimici sau voi renaşte, asta-i tot.

*

Amanţii din Marsilia. Sub cerul însorit, marea plină de sevă, oraşul ţipător şi pestriţ, dorinţa lor mereu reînnoită, obositoare, la început, şi azvîrlindu-i la urmă într-o beţie nesfîrşită... Doar golfurile mediteraneene, pietrele albe şi marea arzînd de lumină sînt caste.

*

Grenier. Schituri maronite *(O vară în Liban)*[2]: „În aceeaşi peşteră se vede aproape ştearsă, şi e păcat, un crucifix mult mai vechi – în care Hristos, cu genunchii pe jumătate îndoiţi, pare să poarte pantaloni bufanţi ca locuitorii de acolo – şi este însoţită de inscripţii în strangelo (ce este Strangelo)“. De scris sub titlu – Strangelo – o povestire greu de înţeles.

*

21 mai

E anotimpul roşu. Cireşe şi maci.

---

[1] Este vorba de *Gros plan*, din 12 mai 1959, care se găseşte în volumul *Théâtre-récite et nouvelles,* Pléiade, p. 1720, sub titlul „De ce fac teatru“.

[2] „Schituri maronite“ este un capitol din *O vară în Liban*, text cu care a completat Jean Grenier, în 1962, *Scrisorile din Egipt*, apărute în 1950 la Gallimard.

*

La amiază, zgomotul tractorului în vîlceaua Lourmarin… Ca şi cel al motorului de barcă în portul Chios, strivit de căldură, iar eu în cabina plină de umbră, în aşteptare; da, ca şi astăzi, plin de o iubire fără obiect[1].

Îmi plac micile şopîrle la fel de uscăţive ca pietrele pe care aleargă. Sînt ca şi mine, numai piele şi os.

*

Paris, iunie '59

Am abandonat punctul de vedere moral. Morala duce la abstracţiune şi la nedreptate. Este mama fanatismului şi a orbirii. Cine este virtuos trebuie să taie capetele. Dar ce să mai spun despre cel care declamă morala, fără să poată trăi la înălţimea ei. Capetele cad şi el legiferează, necredincios. Morala taie în două, separă, descărnează. Trebuie să fugi de ea, să accepţi să fii judecat şi să nu mai judeci, să spui da, să participi la unitate – şi, în aşteptare, să suferi de agonie.

*

Daneza lui Joski.
Oraşul îmbătat de căldură.

Veneţia între 6 şi 13 iulie[2].

Căldura, grea şi moartă ca un burete enorm, strivea laguna, tăia retragerea înspre Podul Libertăţii şi, instalată peste oraş, apăsa asupra lui, astupînd ieşirile străzilor şi ale canalelor, umplînd tot spaţiul liber dintre casele apropiate. Nici o poartă de ieşire, nici o posibilitate de scăpare, o capcană de căldură în care trebuia să trăieşti şi să te învîrţi. O armată de turişti hidoşi se învîrteau astfel cu furie, rătăciţi, transpiraţi, feroci, împopoţonaţi grotesc, ca trupa oribilă a unui circ imens, brusc lipsită de ocupaţie şi speriată de a

---

1 Aluzie la călătoria în Grecia din iunie 1958, cu o ambarcaţiune închiriată de Michel Gallimard.

2 În timpul unui turneu, se joacă *Demonii* la Teatrul Fenice din Veneţia, unde Camus personal se ocupă de regie.

fi ajuns aşa. Întregul oraş era îmbătat de căldură. Dimineaţa se citea în *Il Gazzettino* că nişte veneţieni înnebuniţi din cauza căldurii fuseseră duşi la balamuc. Pisicile stăteau tolănite pretutindeni. Uneori, cîte una se scula, riscînd cîţiva paşi pe acel *campo* încins şi pe dată soarele moale şi rău stînd la pîndă o dobora. Şobolanii se iţeau din apa stătută a canalelor şi trei secunde mai tîrziu recădeau ca o masă compactă înapoi. Căldura asta moale şi arzătoare părea să roadă pînă la os oraşul din ce în ce mai neputincios, splendoarea cojită a palatelor, acei *campo* încinşi, fundaţiile şi stîlpii de amarare putreziţi, iar Veneţia se cufunda tot mai mult în lagună.

Cît despre noi, rătăceam incapabili să mîncăm şi ne hrăneam cu cafele şi îngheţate, incapabili să dormim, şi nu mai ştiam unde încep şi se sfîrşesc zilele şi nopţile. Ziua ne surprindea pe plaja de la Lido, în apa călduţă şi vîscoasă a dimineţii sau într-o gondolă rătăcind pierduţi pe canale în timp ce întregul cer devenea gri-trandafiriu deasupra olanelor de culoarea peruzelei. Oraşul era pustiu atunci, dar căldura nu scădea, nici la ora aceea, nici pe înserate, mereu egală, mereu arzătoare şi umedă, iar Veneţia era tot împresurată, în vreme ce, fără speranţa de a mai scăpa, căutam doar să mai respirăm încă o dată, doar o dată, în fine să dăinuim în acel timp straniu fără repere, nici odihnă, cu nervii încordaţi de cafea şi insomnie, smulşi din viaţă. Fiinţe în afara timpului, dar şi fiinţe pe care nu le dorea nimeni şi nimic pe lume, pierdute în continuarea acestei nebunii rătăcitoare şi imobile, în mijlocul incendiului împietrit care devora Veneţia, oră de oră, neobosit, şi într-atît încît aşteptai clipa cînd, dintr-o singură lovitură, oraşul adineauri încă strălucitor prin culori şi frumuseţe să se mistuie într-o cenuşă pe care vîntul absent nici măcar nu ar spulbera-o. Aşteptam, agăţaţi unii de alţii, incapabili să ne despărţim, arzînd şi noi, dar cu un soi de bucurie interminabilă şi stranie, pe rugul acela de frumuseţe.

*

D.J. remarcă o tînără daneză, altfel urîţică, pe terasa unei cafenele şi apoi la teatru. O abordează, ia loc lîngă ea, cîteva clipe, apoi se scoală amîndoi. Mi se strînge inima văzînd cu ce aer supus îl urmează ea. Supunerea pe care o au toate în acele momente.

*

Aici îmi comunică J. că P. a lăsat-o însărcinată; o sfătuiesc să-i spună. El rîde şi o oră mai tîrziu se duce la hotel cu X. trecînd prin faţa lui J. Iar J. rămîne cu X. care o iubeşte şi tace.

*

Roman. Dragostea izbucneşte între ei ca o pasiune trupească şi sufletească. Zile în şir vibrînde şi contopirea totală pînă în acel punct în care trupurile sînt sensibile şi emoţionate ca nişte inimi. Uniţi pretutindeni, în barca cu pînze, şi dorinţa necontenit renăscînd ca şi emoţia. Pentru el este o luptă contra morţii, contra lui însuşi, contra uitării, contra ei şi a firii sale slabe şi, la sfîrşit, se abandonează, se lasă în voia mîinilor ei. Şi după ea nu va mai exista nimeni, ştie asta, promite asta în singurul loc unde regăseşte puţină sfinţenie. La Saint Julien le Pauvre, unde Grecia se alătură lui Hristos, hotărăşte să ţină această promisiune orice ar fi, astfel că, în spatele acelei fiinţe pe care o strînge la piept, nu mai există decît vidul, şi el o strînge tot mai tare, pierzîndu-se în ea, deschizînd-o pînă la sfîşiere ca să se refugieze în fine în ea, să se adăpostească acolo pe vecie, în dragostea în sfîrşit regăsită, acolo unde înseşi simţurile strălucesc în lumină, se purifică pe un rug nestins sau într-o ţîşnire de ape jubilînde – se încununează cu o recunoştinţă fără limite. Ora aceasta cînd frontierele corpurilor cad, cînd fiinţa unică se naşte, în fine, în goliciunea totală a dăruirii profunde.

*

13 august

Absenţă, frustrare dureroasă. Dar inima mea trăieşte, inima mea trăieşte în fine. Nu era deci adevărat că indiferenţa cîştigase tot. Gratitudine, violentă recunoştinţă faţă de Mi. Da, gelozia stă mărturie pentru spirit. Ea este suferinţa de a-l vedea pe celălalt redus la un obiect şi dorinţa ca toţi şi totul să-l recunoască drept subiect. Nu poţi fi gelos pe Dumnezeu.

*

Seara cobora peste vîlcea, zidurile vechi, crenelurile, casele răbdătoare. Foşnetul ierburilor sub picioarele mele.

*

Septembrie

Y. Printemps se trezeşte la ora 11, rămîne în pat, prînzeşte în pat în jurul orei 13 sau 14 şi pe urmă încă mai rămîne în pat pînă la sfîrşitul după-amiezei, înconjurată de *France-Dimanche*, *Match*, *Noir et Blanc*, *Cinémonde* etc. etc. pe care le devorează.

*

Mi căreia îi vorbesc mai în glumă, mai în serios despre extrema bătrîneţe, cînd s-a terminat cu avînturile, cu bucuria simţurilor etc., izbucneşte în plîns: „Iubesc atît de mult dragostea!“

*

Înainte de a scrie un roman, mă voi retrage într-o stare de obscuritate şi asta timp de mai mulţi ani. Încercare de concentrare zilnică, de asceză intelectuală şi de conştiinţă extremă.

*

Culpabilitatea unui popor? (Franţa ca şi Germania – Iuda – cei care dorm etc.)

*

Ce mai face scumpa dumneavoastră mamă? Cu durere am pierdut-o acum 3 luni. Oh, ignoram acest amănunt.

*

O sută patruzeci de mii de muribunzi pe zi; nouăzeci şi şapte pe minut; cincizeci şi şapte de milioane pe an.

*

Stînga asta din care fac parte, în pofida mea şi în pofida ei.

*

În Hristos se isprăveşte moartea care a început în Adam.

*

Efortul cel mai istovitor din viaţa mea a fost să-mi înfrînez propria natură ca s-o fac să slujească celor mai mari dintre proiectele mele. Din cînd în cînd, numai din cînd în cînd reuşeam.

*

Bărbatului matur, numai iubirile fericite pot să-i prelungească tinereţea. Celelalte îl aruncă dintr-o dată în bătrîneţe.

*

O nenorocire să ajungi la vîrsta responsabilităţilor fără pierderea sensibilităţii care îi corespunde în mod obişnuit şi care permite exercitarea acestor responsabilităţi fără să ţii seama excesiv de ceilalţi.

*

Domnul Mathieu[1] iese la pensie de la catedra sa de profesor de literatură. Ca să înfrunţi moartea nu există decît reţetele umanismului clasic.

*

În oraşele de piatră, unde doar vîntul şi ploaia poartă amintirea cîmpiilor şi a cerului.

*

Iubirea fizică a fost întotdeauna legată pentru mine de un simţămînt irezistibil de inocenţă şi de bucurie. Nu pot să iubesc printre lacrimi, ci în exaltare.

*

Marea, divinitate.

Pe pămîntul primitiv ploile au căzut *timp de secole* neîntrerupt.

În mare s-a născut viaţa şi în tot acel timp imemorial care a dus viaţa de la prima celulă la fiinţa marină organizată, continentul, fără viaţă animală, nici vegetală n-a fost decît un ţinut de piatră plin doar de zgomotul ploii şi al vîntului în mijlocul unei tăceri enorme, nestrăbătut de nici o mişcare în afară de umbra rapidă a norilor mari şi de curgerea apelor spre bazinele oceanice.

---

[1] În 1932, domnul Mathieu a fost profesorul de literatură al lui Albert Camus, în ultima clasă a cursului superior de liceu.

După miliarde de *ani,* prima ființă vie a ieşit din mare şi a pus piciorul pe uscat. Semăna cu un scorpion. Asta se petrecea acum trei sute cincizeci de milioane de ani.

Peştii zburători îşi fac cuiburile în abisuri ca să-şi adăpostească acolo ouăle.

În Marea Sargasselor, două milioane de tone de alge.

Marea meduză roşie, inițial de dimensiunea unui degetar, devine în timpul primăverii vastă ca o umbrelă. Se deplasează prin pulsații, tîrîndu-şi tentaculele lungi şi adăpostind sub umbrelă grupuri de pui de cod care se deplasează o dată cu ea.

Peştele care urcă mai sus decît zona habitatului său, odată trecută o frontieră invizibilă, plesneşte şi cade la suprafață.

Calamarii adîncurilor, spre deosebire de cei de la suprafață, care emit o soluție ca o cerneală, emit şi un nor luminos. Se ascund în lumină.

Uscatul, în fine, nu este decît o pojghiță foarte subțire deasupra mării. Într-o zi, oceanul va domni.

Există valuri care ajung la noi de la Capul Horn, după o călătorie de zece mii de kilometri. Valul de flux din 358 s-a ridicat din Mediterana orientală, acoperind insulele şi țărmurile joase şi lăsînd bărcile cocoțate pe forturile Alexandriei.

*

Sînt un scriitor. Nu eu, ci pana gîndeşte, îşi aminteşte sau descoperă.

*

Nu pot trăi mult timp printre ființe. Îmi trebuie puțină singurătate, partea mea de veşnicie.

*

În marele Luberon, un cal domestic care a scăpat trăieşte în libertate şi singur de mulți ani. Nuvelă? Un bărbat care află acest lucru se duce după el. Este convertit la viața liberă.

*

Pentru Nemesis (la Lourmarin decembrie ’59)

Cal negru, cal alb, o singură mînă de bărbat domină cele două furii. Cu moartea în față, cursa e veselă. Adevărul minte, franchețea ascunde. Ascunde-te în lumină.

Lumea te umple şi tu eşti gol: plenitudine.

Zgomotul uşor al spumei pe plaja dimineţii; umple lumea la fel ca şi vacarmul gloriei. Amîndouă vin din tăcere.

Cel care refuză se alege, cel care jinduieşte se preferă. Nu cere, nici nu refuza. Acceptă ca să renunţi.

Flăcările gheţii încununează zilele; dormi în nemişcatul incendiu.

La fel de dur, la fel de blînd, versantul, versantul zilei. Dar pe vîrf? Un singur munte.

Noaptea arde, soarele întunecă. O, pămînt care eşti de-ajuns pentru toate. Eliberat de tot, aservit ţie însuţi. Aservit celorlalţi: eliberat de nimic. Alege-ţi servitutea.

În spatele crucii, diavolul[1]. Lasă-i împreună. Altarul tău gol e aiurea.

Apa plăcerii şi cea a mării sînt la fel de sărate. Chiar şi în val.

Exilatul domneşte, regele e în genunchi. În pustiu se sfîrşeşte singurătatea.

Pe mare, fără încetare, din port în insulă, alergînd în lumină, pe deasupra abisurilor lichide, bucurie, la fel de lungă ca şi prea lunga viaţă.

Tu porţi mască, iată-i pe ei goi.

În scurta zi care ţi-e hărăzită, încălzeşte şi luminează, fără a te abate din drum.

Milioane de alţi sori vor veni întru odihna ta.

Pe lespedea bucuriei, primul somn.

Semănat de vînt, secerat de vînt şi totuşi creator, aşa cum este omul, de-a lungul secolelor, şi mîndru că trăieşte doar o singură clipă.

*

„Vanitatea oamenilor nu înalţă aceste locuinţe măreţe decît pentru a primi în ele oaspetele inevitabil, Moartea, cu toate ceremoniile ei izvorîte dintr-o temere superstiţioasă“ (Conrad, Angoasă).

Sfîntul Ignaţiu (jurnal spiritual) e „indignat“ că nu a primit din partea cerului confirmarea alegerii sale de către Sfînta Treime. Dar el

---

[1] Cf. p. 558.

dorește „mai degrabă să moară cu Iisus decît să rămînă în viață cu altul“[1]. Infernul l-ar face mai nefericit prin faptul că acolo se ia în derîdere numele lui Dumnezeu decît prin suferințele pe care le îndură.

Idem: îi spune diavolului care-l ispitește: „În locul tău“. În altă parte: că Dumnezeu este neschimbat, iar diavolul imobil și schimbător.

*

Pentru Don Faust[2]. Nu mai există Don Juan de vreme ce dragostea este liberă. Există bărbați care plac mai mult decît alții. Dar nici păcat, nici eroism.

Există un Don Juan al lui Lope de Vega: *Promisiune ținută* (de tradus la fel ca și Zorrilla)[3]. Dragostea lui Filip al IV-lea pentru sora Margarida de la Cruz[4] (de văzut procesele celebre din Spania)[5], de văzut și (p. 189 și urm.) *Don Juan* și acel *Don Juan* al lui Gregorio Maranón[6].

*

În *Parabolă*[7] (p. 388), condamnatul la moarte care spusese că este nevinovat recunoaște apoi că nu e și se resemnează. Apoi, sub lațul spînzurătorii, vede cum zboară spre o creangă și se așază pe ea o pasăre care începe să cînte și atunci apucă lațul urlînd că este nevinovat.

---

[1] Camus mai notase declarații de credință analoage. În *Omul revoltat*, îl citează pe Meister Eckhart care afirmă că prefera infernul cu Iisus decît cerul fără El. În *Demonii*, Stavroghin îi spune lui Șatov că, dacă s-ar dovedi matematic că adevărul este în afara lui Hristos, ar prefera să rămînă cu Hristos mai curînd decît cu adevărul.

[2] Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 438 și *Caietul al VIII-lea*, pp. 449, 451, 497, 506.

[3] José Zorrilla (1817-1893), poet și autor dramatic spaniol. Al său *Don Juan Tenorio* este o piesă romantică în care seducătorul osîndit este răscumpărat prin dragostea unei femei. De la premiera sa, în 1844, această dramă este jucată în fiecare an în Spania la 1 noiembrie.

[4] Filip al IV-lea s-a îndrăgostit de o călugăriță frumușică de la mănăstirea San Plácido, din Madrid. Ca s-o întîlnească, a pus să se sape un pasaj pînă la pivnița mănăstirii. Dar maica stareță, prevenită de călugăriță, organizase o înscenare. Regele și-a găsit iubita ca și moartă, întinsă pe un pat, cu ochii închiși, înconjurată de lumînări. El a luat-o la fugă. Deși afacerea a fost înăbușită, Inchiziția fusese alertată și scandalul a fost mare.

[5] Editura Payot.

[6] Gregorio Maranón (1887-1960), medic și scriitor spaniol care a studiat dintr-o perspectivă științifică personaje istorice precum Don Juan.

[7] *Parabolă (O fabulă),* roman de Faulkner, Random House, 1954, traducere în franceză de R.N. Raimbault, Gallimard, 1958.

*

Te-am ales aşa şi asta mă va ajuta să trec peste acest moment greu, să nu mai sufăr pentru amănuntele a ceea ce în principiu recunosc ca drept şi legitim…

*

Ceea ce mă ajuta de asemenea – echitatea –, acea acceptare dificilă a mea şi a celorlalţi, este creaţia. Dar de cînd sînt în criza asta, în acest soi de neputinţă, înţeleg dorinţa josnică de posesiune care m-a scandalizat întotdeauna la ceilalţi. Poţi cuceri o fiinţă nefiind tu însuţi cucerit. Şi este adevărat că tocmai în acest moment aveam nevoie de apartenenţa asta pe care mi-ai dat-o tu. Iată de ce am suferit atît din pricina fugii tale, cît şi a minciunii tale. Dar asta va trece. Încă puţin pesimism şi nenorocirea va străluci la rîndul ei: voi redeveni eu însumi.

*

Am suferit din pricina celor ce mi le-ai dezvăluit; este un fapt. Dar tu nu trebuie să fii tristă de tristeţea mea. N-am dreptate, ştiu, şi dacă nu-mi pot împiedica inima să fie nedreaptă, ştiu totuşi să o fac capabilă şi de echitate. Nu-mi va fi greu să depăşesc nedreptatea pe care ţi-o fac în inima mea. Ştiu că am făcut tot posibilul ca să te desprind de mine. Toată viaţa, de îndată ce se ataşa cineva de mine, am făcut tot posibilul ca să se retragă. Este vorba, bineînţeles, de incapacitatea mea de a-mi asuma angajamente, preferinţa mea pentru fiinţe, pentru multiplicitate, pesimismul în ceea ce mă priveşte. Dar poate că nu eram atît de frivol cum spun. Prima făptură pe care am iubit-o şi căreia i-am fost credincios mi-a scăpat refugiindu-se în droguri, în trădare. Poate că multe lucruri au provenit de acolo, din vanitate, din teama să nu mai sufăr iar, şi cu toate acestea am acceptat multe suferinţe. Dar, la rîndul meu, le-am scăpat tuturor de cînd am vrut oarecum ca toţi să-mi scape. Chiar şi în privinţa lui X. am făcut tot ce trebuia ca s-o descurajez. Nu cred că mi-ar fi scăpat, că s-ar fi dăruit chiar şi pe fugă altui bărbat. Nu sînt sigur [...][1]. Dar dacă ar fi făcut-o, ar fi fost o decizie datorată eroismului ei interior,

[1] Un cuvînt indescifrabil.

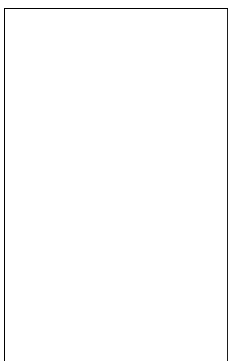
nu supraabundenţei unei iubiri care vrea să dea fără să ceară nimic în schimb. La fel, am făcut tot ce trebuie ca să-mi scapi şi tu. Şi cu cît fascinaţia acelui septembrie de altădată fusese mai mare, cu atît mai mult am vrut să rup o anume vrajă. Deci mi-ai scăpat într-un anume fel. Aceasta este justiţia uneori groaznică a acestei lumi. Trădării îi răspunde trădarea, măştii iubirii îi răspunde fuga iubirii. Şi în acest caz special, eu, care am revendicat şi trăit toate libertăţile, ştiu şi recunosc că e drept şi bine ca, la rîndul tău, să fi trăit una sau două libertăţi. Socoteala nici măcar nu e completă.

În orice caz, ca să-mi fiu de folos nu mă voi referi numai la această rece echitate a inimii, ci la preferinţa pentru tine, la tandreţea pe care ţi-o port. Mă acuz uneori de a fi incapabil să iubesc. Poate că este adevărat, dar am fost capabil să *aleg* cîteva fiinţe şi să păstrez pentru ele, cu fidelitate, ceea ce era mai bun în mine, orice ar fi făcut ele.

Cuprins

Hermann Hesse	JOCUL CU MĂRGELE DE STICLĂ NARCIS ŞI GURĂ-DE-AUR LUPUL DE STEPĂ
Dean Koontz	UNICUL SUPRAVIEŢUITOR
Thomas Mann	DOCTOR FAUSTUS MUNTELE VRĂJIT
Gabriel García Márquez	UN VEAC DE SINGURĂTATE TOAMNA PATRIARHULUI DOUĂSPREZECE POVESTIRI CĂLĂTOARE DESPRE DRAGOSTE ŞI ALŢI DEMONI
Mario Puzo	OMERTA
Ernesto Sabato	ÎNAINTE DE TĂCERE
A. de Saint-Exupéry	CITADELA
Alex Mihai Stoenescu	ISTORIA LOVITURILOR DE STAT ÎN ROMÂNIA (vol. I, II şi III)
J.R.R. Tolkien	STĂPÎNUL INELELOR • Frăţia Inelului • Cele două turnuri • Întoarcerea regelui HOBBITUL
L.N. Tolstoi	CAZACII ŞI ALTE POVESTIRI SONATA KREUTZER ŞI ALTE POVESTIRI
I.S. Turgheniev	UN CUIB DE NOBILI

Noutăți

Franz Kafka

JURNAL

Mario Vargas Llosa

RĂZBOIUL SFÎRŞITULUI LUMII

